Hist. Eur. P. ~~476.~~
849

<36606756370016

<36606756370016

Bayer. Staatsbibliothek

m̄

Hist. Europ.

Wassenbergh

EVERHARD WASSENBERGHS
DUYTSCHE
FLORUS,
oft
Begrijp der Duytſche Oorlogen
vanden Iaere 1517 tot in't 1647 Iaer.
G.H.
T' AMSTELREDAM,
Gedruckt by NICOLAES van RAVESTEYN,
op S. Anthonis Marckt. 1647.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

E. WASSENBERGHS

DUYTSCHE FLORUS,

Begrypende de Duytſche

OORLOGEN,

Met den aenvangh van het 1517 jaer.

Uyt het Latijn vertaelt,

En tot de teghenwoordighe tijdt
in 't 1647 jaer toe uyt-gebreyt.

*Mitſgaders verçiert met de Afbeeldingen der voornaemſte
Perſonagien, ſeer konſtigh na 't leven in
koper gheſneden.*

t'AEMSTELREDAM,
Ghedruckt by NICOLAES van RAVESTEYN,
op S. Anthonis Marckt, 1647.

Der Doorluchtighste en Moghenste Vorstin

CECILIA RENATA

van

OOSTENRYCK

Coningin van Poolen en Sweden,

Des besten Aerts-Hertoghen Karels en der onverwinlijckste II. *en* III. *Keyseren Ferdinanden*

SUSTER, DOCHTER, NICHT;

Des I. Ferdinands, *des* V. *Keyser Karels Broeders*,

NA-NICHT:

Sijner Genadighste Vrouw en Vorstin.

Doorluchtighste Moghenste Coningin.

D*Ie* Wassenbergh, *welcke onlanghs de setel van den grootsten der Noordersche Coninghen eerde, komt nu ootmoedigh tot uw troon; en die te vooren met uw beroemtste* VLADISLAUS *de Boristhenes, Tiras, Tanais en de aen 't Westen onbekende Volge, aen geen sijde*

 van

van Hercules Outer en ander zege-tekenen, tot aen de Ys-zee, het eyndt van Persien en de Caspische Zee en alle hoecken van 't Oosten met overwinningen door-reysde; ja die oock den selfden uw Bed-ghenoot, als hy de heyren onder 't jock en de Ottomannische eersucht palen ghestelt had, als met een lof-tuytend aensicht begroete: Vertoon nu de blixemen, donders, baghel-steenen en allerley onweêr der oorlogh tegen uw Huys, doch even als steenen, sonder wonden, om de helmen krakende. Want alle, die van twintigh en meêr jaren herwaerts teghen dese rots met al haer maght aen ghestooten hebben, zijn met schip-breuck te rugh ghestooten, En hy, die gheluckighst was, en van de verwonne Steden sich self een Dool-hof ghemaeckt had, is, als hy in 't midden ghekomen was, door de brandt van sijn eyghe eersucht, even als een Minotaurus, verslonden. Die noch overigh zijn en in volle weesen schijnen, worden al over langh door anderer zijden vechtende, en door anderer nederlaghen verwonnen, allencks door de overblijfselen van eens anders ongheluck verteert, en door het selfde vuur ten verderf ghedreven. Ondertusschen

ſtaet en volhart de verwinnende Arent tuſ-ſchen den val der vyanden, en druckt ſijn ghelauriert Swaert met een onvermoeyde beck en naghelen. Deſen Arent dan, grootſte Coningin, deſe Rots, dit onverwinlijck ghe-luck van 't Huys van Ooſtenrijck, en de gantſche ſtaet der oorlogh van de eerſte Key-ſerlijcke trap uws heylighen Vaders, vertoon, offer en wy ick u in dit kort tafereel. Oock ſult ghy niet af-keerigh zijn; 't gheen van de Keyſeren uw Godlijcke Vader en onver-winlijcke Broeder de FERDINANDEN *uyt-ghevoert is, keert ſich nu tot u, ſoo haeſt het in 't licht komt.*

Uwer Coninghlijcke Majeſteyt

ootmoedighſte Diener

EVERHARD WASSENBERGH

VAN EMMERICK.

BLADT-WYSER des DUYTSCHEN FLORUS, Oft Aenteeckeningh der Oorloghen in Duytschlandt ghevoert.

Inleydingh tot de Boheemsche Oorlogh. 1.
De Boheemsche Oorlogh. 4.
De eerste Oostenrijcksche Oorlogh. 16.
De Lausnitsche Oorlogh. 18.
De Moravische Oorlogh. 19.
Het Silesisch Verdragh. 21.
De Paltsche Oorlogh en met de Vereenighde Vorsten. 22.
De eerste Sevenberghsche Oorlogh. 24.
De eerste Mansfeldsche en Bruynswijcksche Oorlogh. 33.
De tweede Mansfeldsche en Bruynswijcksche Oorlogh. 40.
De tweede Sevenberghsche Oorlogh. 44.
De derde Mansfeldsche en Bruynswijcksche Oorlogh. 50.
Krooningh van den III. *Ferdinand tot Coningh van Hungaryen.* 52.
De Deensche Oorlogh. 55.
De tweede Oostenrijcksche Oorlogh. 82.
De derde Sevenberghsche Oorlogh. 97.
Krooningh van den III. *Ferdinand Coningh van Hungaryen tot Coningh van Boheemen.* 103.
De eerste Maeghdenburghsche Oorlogh. 104.
De Hollandtsche Oorlogh. 106.
De Italiaensche Oorlogh. 112.
Houwlijck van den III. *Ferdinand Coningh van Hungaryen en Boheemen.* 126.
De vierde Sevenberghsche Oorlogh. 128.
De tweede Maeghdenburghsche Oorlogh. 131.
Het Leypsighsch Verdragh. 146.
De Sweedsche Oorlogh. 155.
Krooningh van den III. *Ferdinand tot Roomsch Coningh, en de doodt van den* II. *Ferdinand.* 259.
De Fransche Oorlogh. 263.

Des DUYTSCHEN FLORVS

Eerste Boeck.

Inleydingh tot de Boheemsche Oorlogh.

Kettery oorsaeck der Duytsche Oorlogh.

OVer al in gantsch Duytschlandt was Vrede, en de Eendracht had de gemoeden der Vorsten in eenerley Godtsdienst t'samen ghebonden. Maer als in 't 1527 jaer *Luyther* en de *Secten* aenvinghen, soo heeft de Tweedracht de Vrede in Duytschlandt allencxkens overwonnen: want toen deelde sich het Rijck terstont van een; en wapende sich tot haer eyghe ondergangh. En de Luytherschen (na *Luyther* alsoo genoemt) zijn teghen de Roomsch-gesinden op-gestaen, en haer eerst van haer inkomsten, en daer nae oock uyt haer goederen verstooten. En als de selve na Keyserlijcke rechten op gewoonlicker wyse weêr gevordert wierden, soo hebben sy oock het Kamergericht willen afschaffen; op dat naemlijck kerckroof, dief-stal, en allerhande laster op-komen, en sonder vrees door het Roomsche Rijck wijdt en breedt weyden moghten. En als sy 't selve weygherden, soo heeft dat allerstrijdtbaerste volck de wapenen aen-ghegrepen. Maer de Luytherschen, even als grooter in ghetal, soo oock in de saeck en deught swacker, zijn in 't 1547 en 1548 jaren ver-

verſcheyde malen geſlagen gheworden: oock zijn haer voornaemſte Hoofden, de *Sax* en *Land-Graef* van *Heſſen* den Roomſchen Keyſer *Carel*, de V. van dien naem, in handen ghekomen, die haer oock een tijdt langh in ghevanghnis ghehouden heeft; welcker eene, van de VVymerſche lijn afkomſtigh, van ſijn Keurvorſtendom en meeſte heerlijckheden en goederen berooft wierd.

De Sax *en* Landt-Graef *van* Heſſen *gevangen.*

Toen heeft men op ſoo veel Rijcxdaghen de Vrede gheſocht, en eyndlijck tot Paſſauw ghevonden, en in 't 1555 jaer op den Rijcxdagh tot Aughſburgh beveſtight, en uytdrucklijck verklaert. Naemlijck, dat in 't Roomſche Rijck alleen de Roomſch-gheſinden en de Verwanten der Aughſburghſche Belijdenis ſouden geleden worden: dat de Gheeſtlijcke goederen, ghelijck ſy van beyde zyden in-genomen waren ten tijde des Paſſauſchen verdraghs, geruſtlijck ſouden beſeten worden: dat voortaen niemandt des anders goederen, Kercken, oft diergelijck aen-taſten ſoud.

Het Paſſauſch verdragh

Men hield het daer voor, dat door deſen Rijcxdagh gantſch Duytſchlandt in 't toekomende ſoud geholpen en voorſien zijn. En 't had oock in der waerheyt ſoo gheſchiet, hadden de Standen haer beloften na-gekomen. Maer terſtont quamen onder den naem der Aughſburghſche Belijdenis ontallijcke *Secten* voort, de welcke wel ſeer tegen elckander waren, maer nochtans tot ondergangh der Roomſch-geſinden ſterck t'ſamen hielden. Als ſy dan alſo ſchandlijck de Vrede braken, ſoo hebben ſy haer oude natuer weder aen-genomen; en zijn niet alleen met de grenſen van haer landt te vreden gheweeſt, maer hebben oock haer handen aen de naebuerighe Biſdommen gheleght, en nae dat deſe, even als te voren, met ordentlijcke middelen weder ghevordert wierden, ſoo moeſten de rechten der Kamer tot Spier in haer ſin beſwaer-

vvordt verbroken.

Verbondt tegen de Roomſch-geſinden.

ſwaerniſſen heeten. Over welcke ſy naemaels op alle Rijcxdaghen vergeefſch gheklaeght, oock by de voorighe miſdaden noch het allerſlimſte ghevoeght, en de Roomſch-gheſinden uyt gantſch Duytſchlandt te verjagen beſloten hebben. Maer wie is hier in de aenſtichter en 't hooft gheweeſt? Namelijck *Frederijck* Keurvorſt en Palts-Graef aen den Rhijn; *Chriſtiaen* Vorſt van Anhalt; en *Iochem Ernſt* Marck-Graef van Brandenburgh, met de toenaem van *Anſpach*, welcke dry aerts-Calviniſten waren. VVaer by ſich eyndlijck *Maurits* Land-Graef van Heſſen; *Iohan Frederijck* Hertogh van VVurtenburgh; en *Georgh Frederijck* Marck-Graef van Durlagh ghevoeght hebben.

Maer wijl men voor hoogh-noodigh hield, dat men tot beter volvoeringh van dit werck de Rijcxſteden, die in alle Landtſchappen des Roomſchen Rijcx hier en daer verſtrooyt waren, in verbintenis nemen moeſt, ſoo heeft men veel Raedts-heeren met gelt tot verradery ghekoft; en ſommighe zijn daer van ſelf toe ghekomen.

Hier op heeft Keyſer *Rodolf* de ſtadt Donawaert in de ban verklaert. De oorſaeck daer van was het verlaten en breecken van de *Religions* Vrede, tot Paſſauw te vooren beſloten. (welcker overtredingh de elckander naevolghende Keyſers by alle gelegentheden den ketteren op-gheworpen hebben) Dit heeft de voornaemſte Rijcxſteden, Straesburgh, Ulm, Nurnbergh, aen de ſelve ſchult gantſch onderhevigh zijnde, ſeer bekommert: de welcke namaels, door haer voorbeelt, VVorms, Spier, VVittenburgh aen den Rhijn, Landauw, Nortlingen, Swabiſch-hal, Heylbron, Memmingen, Kampen, Swijnfort, VVinsheym, en VVittenburgh in Nortghau, met ſich in dit ſelfde quaet gewickelt hebben.

Oock is de Saxſche Keurvorſt aengelockt, nae dat

De Keurvorst van Saxen vergeefs versocht.

dat hem de ghelijckmatigheyt der saeck voor oogen ghestelt waer; want hy soud de Bisdommen van Meyssen, Marsseburgh, en Naumburgh, by sijn Voorvaders beseten, wederom nae sich nemen. Maer hy heeft die steeck-blinde luyden voorsichtelijck veracht; en heeft niet soo seer heymlijck, als opentlijck op de Rijcxdaghen, dit verbondt verfoeyt, en sijnen Keyser getrouw ghebleven.

De Vervvanten soecken gelegentheyt om te Oorlogen.

Maer sy, in moedt en wapenen vaerdigh, verwachteden maer een oorsaeck en gheleghentheyt om te oorloghen: En dese scheen sich, door de Tweedracht der ghebroederen Keyser *Rodolf* en *Matthias*, aen haer op te draghen. VVant als sy even als tot een openbaere Oorlogh uytbraken, soo heeft de Vorst van *Anhalt*, Overhooft van dit soo schandlijck verbondt, in 't 1609 jaer, met sijn Kamerlingh, tot Praegh, by Keyser *Rodolf*, onder schijn der ghemeene beswaernissen, met onghedeckten hoofde, veel steeck-woorden uyt-ghebraeckt. En in 't 1610 jaer, is hy door brieven, van Swabisch-hal geschreven, tot dreygementen, doch alleen tot dreyghementen, uyt-geborsten. VVant het heeft toen Godt anders belieft, en dit quaet opset noch eenigen jaren de gheleghentheyt ontrocken.

Ondertusschen wierdt het verbondt met groote middelen aen-gevoedt; tot dat het eyndlijck door de weêrspannigheyt der Boheemen tot een openbare Oorlogh uyt-ghebortelt is, en naemaels door gantsch Duytschlandt verspreyt, het selve gheheel aen-ghesteecken en verbrandt heeft.

De Boheemsche Oorlogh.

De Boheemen, nae ket-

DE Boheemen, door *Ian Hus* en *Hieronymus* van *Praegh* tot schandlijcke kettery ghetroc-

ken,

ken, hebben terſtont met de ſelve alle oproer en oneenigheyt aen-ghevangen. VVant wijl de kettery ſelve eenighe weêrſpannigheydt teghen de Kerck, de wettelijcke moeder, zy, ſoo ſleept ſy altijdt weêrhoorigheyt teghen de wettelijcke Vorſten met ſich. Dies zijn ſy van haer begin af, onder haer vermaerden *Ziſka* en *Podiebrach* eenmael verſtoorers der ghemeene Vrede geworden, nooyt tot de volkomenheyt der voorighe Eendracht gekeert. Maer hebben altijdt, als een qualijck geleſchte brandt, vuer en vlam ghetoont. Tot dat eyndlijck gantſch Boheemen af brande, en geheel Europe ſchandlijck aenſtack.

terſch gevvorden, altijdt oproerigh.

De Huſſiten dan trachteden, even als op andere plaetſen, alſoo oock te Brauna, ſonder toeſtemmingh van haer Abt, wettige Heer van haer Stadt, een Kerck, en dat op kercklijcke grondt, te bouwen. Deſe lichtvaerdigheyt der Onderdanen heeft den Abt, als billijck, miſhaeght, en hy heeft den Keyſer *Matthias*, toen eerſt Coningh van Boheemen gheworden, over deſe moetwil gheklaeght. De Keyſer heeft die van Brauna gedaeght, en haer ondertuſſchen het bouwen verboden, tot dat de ſaeck neder-geleght ſoud zijn. Sy, haer Coningh ſelf gheen antwoort waerdigh achtende, hebben de ſaeck aen de Beſchermers harer Godtsdienſt ontdeckt, en wijl die haer gunſtigh ſcheenen, zijn ſy te heftigher, als of deſe 't haer gheboden, aen 't werck ghevallen.

Trachten een Kerck op kercklijcke gront te bouvven. 1611.

Verachten den Keyſer, het ſelve verbiedende.

De Abt was wel geſint ſijn recht te vervolgen: Maer wijl de Keyſer, met des Rijcx handel beladen, buyten Boheemen was, ſoo heeft hy 't ongelijck gheduldigh moeten draghen, tot hy weder quam. VVelck niet als in 't 1616 jaer geſchiet is, en toen heeft Keyſer *Matthias*, de ſaecken des Boheemſchen Rijcx beſorgende, mits hy ſonder erfghenaem was, allencks om een naevolger begoſt te

De II. Ferdinand Coningh van Boheemen. 1617. *Iun.*

te dencken, en teghen 't volghende jaer een openbaere Rijcxdagh, daer de dry Standen verſchijnen ſouden, uyt-geſchreven. Dit is onderdanighlijck van de Boheemen nae-gekomen: en Keyſer *Matthias* met bewilligingh van het gantſche Huys van Ooſtenrijck, ſelfs van *Albert* Vorſt der Nederlanden, *Ferdinand* Aerts-Hertogh van Ooſtenrijck tot Soon aen-nemende, heeft hem tot Erfghenaem en wettige Navolger des Rijcx verklaert, en verſocht ghekroont te worden. Niemandt was 'er teghen, en hy is, van al de Stenden des Rijcx op een openbare Rijcxdagh tot Coningh aen-ghenomen, met behoorlijcke ghewoonte en aller toeſtemmingh ghekroont.

De Kerck wordt vernielt.

Deſe ſoo wichtighe dinghen alſoo uyt-gerecht zijnde, ſoo wierden de klachten van den Abt van Brauna wederom ghehoort. En hoe wel den Keyſer geen gelegentheyt ghebrack om de ongehoorſaemheyt van die van Brauna te ſtraffen, ſoo heeft hy nochtans om de ghemeene Vrede de Huſſiten ſelf geboden de Majeſteyts brief (ſoo noemtmenſe, in welcke de toelatingh van beyde Godtsdienſten begrepen wordt) in te ſien, op dat ſy, wijl ſy de Roomſch-geſinden verachteden, van de ſtommen veroordeelt wierden. Maer die voor een ketter ſinght, ſinght voor een dooven. Hoe wel ſy ſelve laſen dat alleen den Rijcx-Standen, gheenige Onderdanen, geoorloft was Kercken te bouwen, ſoo hebben ſy daerom nochtans niet geruſt: Maer, geboden de ſleutels der Kerck over te leveren, zijn even halſterrigh ghebleven. Toen heeft men, met het vanghen van de aenſtichters der hartneckigheyt, de Kerck tot de gront toe uyt-geroeyt.

De Boheemen ſweeren t'ſamen.

Dit in des Keyſers afweſen, en nochtans door ſijn bevel gheſchiedende, heeft geen mommelingh als te voren, maer een oproer, en in de heymlijcke by-een-komſten een t'ſamen-ſweering verweckt.

Dit

Dit verdroot den Keyser *Matthias*, maer sijn swackte verhinderde hem in 't Rijck te trecken, en *Ferdinand* te senden, liet des selfs verkiesingh en uytroepingh tot Coningh van Hongaryen, en de toekomstige krooningh terstont na des Keysers ghenesingh, niet toe. Nochtans heeft de Keyser tot de voornaemste Amptlieden des Rijcx brieven ghesonden: waer in hy ghebood die baldaedt te straffen; de heymlijcke vergaderinghen te verbieden; en wat haer mishaeghde hem aen te klaghen en te kennen te geven; want hy haest in Boheemen komen soud.

Die doen uyt 's Keysers naem, 't geen haer gheboden was. Maer de Hussiten geensins te vreden, zijn gantsch verwoedt geworden. En nemen, onder de aerts-Calvinist *Matthias* Graef van Thorn vergadert zijnde, het Slot van Praegh, het VVapenhuys, en 't Coninghlijck Raethuys in; en in dat vertreck (dat sy de Cancelery noemen) inbreeckende, werpen de Keyserlijcke Amptlieden, die sy vonden, als *Guilielmus Slavata* overste Kamerlingh van Boheemen, *Iaroslaus Borzita* Rijcx Maerschalck, en *Philips Fabricius* Geheymschryver, wreedelijck uyt de vensters; de welcke over de veertigh [a] ellen hoogh waren. VVelcker onnooselheyt op dat Godt door een wonderwerck betoonen soude, soo heeft hyse, hoe wel met rijdrock en degen aen-gedaen, nochtans gesont en onverseert behouden. Daer nae hebben sy volck aen-ghenomen, de Coninghlijcke Amptlieden afghedanckt, van de Onderdanen den eedt van ghetrouwigheyt genomen, de gemeene gevangen-huysen geopent, en de gevangens los-gelaten.

Stooten des Keysers Amptlieden te venster uyt. 1618. den 25 van Mey.

[a] *Cubitus.*

Terstont zijn die verbonde Vorsten, boven in mijn Inleydingh ghemelt, tot noch toe gescholen in de golven van haer verbintenissen, dat uyterst onweder der dingen vernemende, tot des Keysers

verderf, als door gegeven teecken, uyt-geborsten. *Christian*, Vorst van Anhalt, blies hem op, en dese Syrene hoorden en volghden sy. En op dat derhalven 't gheen door gramschap begost, door berouw niet nae-bleef, soo hebben sy met *Ernst* van *Mansveldt* door eenighe duysenden in Boheemen te senden, den oproer ghestijft, en wat in 's Coninghs trou volherde in-ghenomen; en allerjammerlijckst is Pilsen gehandelt, en door des selfden *Mansveldts* wreedtheyt berucht gheworden.

Keyser Matthias *sterft in 't Iaer* 1619. 20 *Maert.*

Ondertusschen sterft de Keyser *Matthias* sonder eenige erfgenaem nae te laten. Hem volght in de Coninghrijcken van Boheemen en Hungaryen de II. *Ferdinand* de welcke goedertieren van natuur, en tot sachtsinnigheyt ghenegen, den schuldigen verghevingh, het Rijck sijn voorrechten, en de Rijcx-ampten allen den inwoonders aen-gheboden heeft, soo sy slechts met het nederlegghen der wapenen tot haer ghehoorsaemheyt keerden.

De Boheemen setten Ferdinand *af.*

VVat doen de Boheemen? Sy hebben, steunende op der Bondtghenoten hulp, en de ghenade verachtende, liever het teghendeel ghewilt. Iae sy hebben den Coningh *Ferdinand*, op de ghemeene Rijcxdaghen opentlijck aen-ghenomen en ghekroont, na *Matthias* doodt met de hooghste schelmery sonder recht afgeset..

Verbreyden de oorsaeck vvaerom.

En op dat oock dese hooghste misdaedt van weêrspannigheyt geen misdaet schijnen soud', soo hebben sy een deckmantel van beschermingh aenghenomen, gheen wettigh Coningh erkennende: den eenighen *Ferdinand*, die sich daer voor uytgaf, voor een Tyran en Dwinghlandt, maer voor geen Coningh uyt-roepende; als die niet vrylijck verkoren, maer geweldelijck in-gedronghen was, daer by de Boheemen het recht van vrye keur altijdt kracht ghehadt had. En dat sulcks met *Podiebrachs* voorbeeldt meer als ghenoegh bewesen wierdt.

wierdt. Beſchuldighende oock de oprechtigheyt der Rijcx vergaderinghen.

Dit wierdt met veel boecxkens uyt-geſtrooyt, maer van alle voorſichtigen beſpot; als die wiſten, dat het Rijck van Boheemen van acht hondert jaren af geen keur-, maer door recht van bloet-verwantſchap een erf-Coninghrijck geweeſt was. En dat de eenige *Podiebrach*, een Huſſijt, door oproer in-ghedronghen is, den welcken daerom nocht de Sileſiers, nocht de Moraviers ooyt voor een Coningh erkenden.

Maer dit wilden de Boheemen, ſchoon ſy koſten, niet ſien. Maer haer krachten geſterckt hebbende, namen met een heyr onder 't beleydt van *Mansfeldt* in, al wat in Boheemen noch Ooſtenrijcks was; en met een ander onder den Graef van *Thorn* in Ooſtenrijck ſelf ghevallen, hebben VVeenen, en *Ferdinand* daer in, beſloten.

En wat ſoud 't een ghevaer gheweeſt zijn, had niet het gheluck door een ander ghevaer het ghevaer van VVeenen en *Ferdinand* vernietight? *Carel Longeval* Graef van Buquoy (welcken eenighen *Albert* Vorſt der Nederlanden in 't nederhellen der dingen, even als een *Xantippus*, ſijnen Neef *Ferdinand* toe-geſonden heeft) is langhs een gulde padt, op dat hy niet ſonder hoopeningh van gheluck quam, in het Coninghrijck van Boheemen getrocken. Deſe heeft *Ernſt* van *Mansfeldt*, welcke vergeefs des Graven van *Hohenlo* hulp ſocht, by Nodelitz in Boheemen aen-ghetroffen, en door een heftige ſtrijdt verſlaghen, en door die ſlagh in dat Rijck, VVeenen van 't belegh verloſt. VVant de Graef van Thorn wierd' van de hooftſtadt van Ooſtenrijck af-gheroepen, om Praegh de Coninghlijcke Stadt van Boheemen te beſchermen.

Mansfeldt *geſlagen, verlaten ſy de belegeringh.*

Ferdinand alſoo lucht ghekreghen hebbende, is op den Keurvorſten-dagh nae Franckfort getrocken.

De II. Ferdinand tot Keyser ghekoren. 28 Augusti.

ken. Daer hebben hem, door Godts wonderlijcke schickingh, die selfs, die hem voor Coningh van Boheemen nocht Keurvorst erkent hadden, nochtans als Coningh van Boheemen en Keurvorst, tot de top des Keyserrijcx door haer stem en keur verheven. Die te voren een afschrick van hem hadden, hebben hem met haer ghewoonlijcke eedt verheerlijckt.

De Boheemen verkiesen en kroonen Palts-Graef Frederijck *tot Coningh.* 14 *Novemb.*

Dese hooghste waerdigheyt van haer Coningh heeft de Boheemen niet bewoghen: en noch veel min sijn verscheyde vreedsame brieven. Maer als door die blixem en dese goedertierentheydt ghetergt, soecken sich in gantsch Duytschlandt eenen anderen Coningh. En zijnde van den *Sax* en *Beyervorst* veracht, zijn van Palts-Graef *Frederijck* (sijn Huysvrouw *Elisabeth*, uyt Coninghlijck bloet, langh een Coninghlijck hert ghehadt hebbende) seer vriendelijck ontfanghen, en met der haest nae Boheemen ghespoet. En dien de weêrspannighen onwettelijck ghekoren hadden, hebben sy oock onwettelijck met schande ghekroont.

VVie't met den Palts-Graef *hielden.*

Dies is men nootsaeckelijck wederom tot de wapenen gekomen, en by nae gheheel Europe tot gedeelten getrocken. Met den *Palts-Graef* hielden de Boheemen, Moraviers, Silesiers, Lausnitzers, Sevenberghers, Over-Oostenrijckers, en eyndlijck de Hungeren. Als oock de boven-genoemde Vorsten, als die van *Anhalt*, de brant-toorts van allen, Hertogh *Ian Frederijck* van *Wittenbergh*, *Maurits* Landt-Graef van Hessen, *Ioachim Ernst* Marck-Graef van Anspach, en *Georgh Frederijck* Marck-Graef van Durlach. Daer-en-boven met de meeste Rijcx-steden en Hanze-steden de Vorsten des Neder-Saxischen Kreyts. En onder de Uytlanders, de Deenen, Sweden, Schotten, Enghelsen, Hollanders: en de aen-ghesochte Turcken en Tartaren.

Oock

Oock ontbraken den Keyser *Ferdinand*, sijn begunstighers niet, insonderheydt zijn tot groot nut van 't Christlijck ghemeene best de *Sax* en *Beyervorst* in haer trouw, den Keyser en 't Rijck schuldigh, stantvastigh gebleven. Hem hebben, ten deel door Godtsdienst, ten deel door Bloet-verwantschap bewoghen, by-ghestaen, de Coninghen van Spanjen en Polen: Met *Cosmus* Groot-Hertogh van Toscanen, *Albert* van *Oostenrijck* Vorst der Nederlanden. En, wijl de saeck soo der Kerck als den Keyser betrof, soo heeft sich neven de Geestlijcke Vorsten en Keurvorsten oock de Roomsche Paus gevoeght.

Wie met Ferdinand.

Van die kant waren de Vorsten van *Anhalt*, *Mansfeldt* en *Thorn* Veldtheeren over meer als dertigh duysent mannen. Van dese zyde lagen *Maximiliaen* van *Beyeren*, en, met *Iohan Tzerclas Tilly*, *Carel Longeval* Graef van Buquoy, voortreflijcke Veltheeren, by nae met een gelijck getal te velde.

De Veltheeren ten weêrzyde.

Maer de beginselen zijn even als te voren, den *Palts-Graef* en weêrspannige Boheemen, gheluckiger geweest. En derhalven keerde de Vorst van *Thorn*, door *Gabriel Bethlens* hulp ghestijft, voor de tweede-mael na VVeenen; nu (als hy sich beroemt had) niet sullende afwijcken, voor dat hy den Keyser en Oostenrijck te ghelijck in haer Hooftstadt verwonnen had. Maer het Palts-Boheemsche geluck was nu op sijn hooghst en in top; want in een ooghenblick is de saeck om-ghekeert. Mits de Vorst van *Thorn*, by de VVeener-brugh meer als eens door de dapperheydt van *Buquoy* te rugghe ghedreven, sonder uytvoeringh sijner aenslagh, met verlies en verwerdelijck nae Boheemen gheweecken is.

De beginselen der Boheemen geluckigh.

Sy belegeren VVeenen voor de tweede-mael.

VVorden van Buquoy te rugh ghedreven.

Terstont heeft een andere Oorloghs-buy by Longelos, in Boheemen self, ghewoedt. Daer was *Ernst* van *Mansfeldt*, tot Praegh door sijn dinghen

ver-

vvorden by Longe-los geslagen.

verlet, niet by sijn troepen. Derhalven is sijn heyr van *Buquoy* uyt hinderlaghen aen-ghetroffen; en met het verdryven der ruyteren al het voetvolck verslagen.

Praeghs gevaer.

Daer nae wierdt des Keysers saeck door eenige lichte doch voorspoedighe schermutselen soo ghevordert, dat men voornam Praegh te beleghereen. En 't soud' ghesschiet zijn, had de Vorst van *Anhalt* niet met der haest by Egerburgh door sijn Boheemische en Moravische troepen alle door-ganghen beset; met bevel, dat alle Bevelhebbers en Soldaten, om Praegh swervende, op groote straf binnen vierentwintig uren in 't leger souden verschijnen.

De derde nederlaegh der Boheemen heeft het dorp Sitsendorf vermaert. En dit is een ruyterstrijdt geweest: VVant het Boheemsche voetvolck weygherde, onder schijn van quade betalingh te vechten. Dies is de ruytery wederom onder 't beleyt van *Buquoy* gheslaghen: En dese nederlaegh heeft de Vry-Heer van *Feltz*, Velt-Maerschalck en Overste der tegenparty, met sijn eyghen, en meer als sestigh Edeler Oversten bloet, bezegelt. Maer de overwinningh is oock den Oostenrijckers niet onbloedigh gheweest. De Ritmeester *Flamin* is gebleven, *Hardel* doodtlijck gequetst: en *Buquoys* paert selfs ghewont, heeft sijn Edelen en zeeghhaftighen Heer niet af-gheworpen, maer sorgheloos neder-gheset.

Buquoy *en de* Beyervorst *vvorden t'samen gevoeght.*

Daer nae zijn de twee heyren, en de twee groote Veldtheeren *Buquoy* en de *Beyervorst*, t'saem ghevoeght: die vermaert door Boheemsche, dese door Oostenrijckschhe verwinninghen. Nerghens is ooyt soo aenghenaem een t'samen-komst van oorloghs Vorsten geweest. Sy omhelsden elckander op 't vriendlijckst, wijl de Godtsdienst, de saeck en 't opset beyder herten al over langh te saem ghebonden had.

Daer

Daer nae, tot afbreuck des vyandts ghescheyden, hebben sich elck nae bysondere steden ghekeert. Budna heeft sich voorsichtighlijck en in tijdts aen den *Beyervorst* over-ghegeven. Bragoditz wilde gewelt beproeven: Men heeft het ghewelt beproeft, en *Buquoy* wreedelijcker teghen de hertneckighste ghewoet. Pilsen stout door de veelheyt der soldaten, heeft sich derteler ghedragen. Dies hebben de vereenighde heyren, die eene stadt benaeuwt, welcke, wijl sy wat laeter haer hooge moedt neder laet, van den vergrimden soldaet op alle straten door een ellendighe moordt bevleckt wordt, en de meyn-eedighe Edelen opghehanghen. Nae Pilsen durfde geenige stadt de poorten sluyten, maer alle, die sy gemoeten, hebben sich onder de ghenade en onghenade haers Coninghs gestelt.

Vervvinnen de Steden.

Voorts scheen het min voorderlijck langer ontrent de Steden op-ghehouden te worden. Men wilde het avontuer der Oorlogh met een veldtslagh beproeven, en soo dat gheluckte, den *Palts-Graef* self uyt Praegh verdryven. Dese aenslagh wisten de Boheemen, en haer ontbrack gheen moedt om te wederstaen, nocht oock terstont, als sy wilden, geen gheleghentheyt. Dies zijn sy by Raconitz elckander in 't gesicht ghekomen, en de Boheemen het bosch verlatende, hebben by de stadt haer leger gesterckt. Daer heeft men eenige daghen oft van veers met gheschut oft van nae by met schermutselen gevochten: In welcker een *Buquoy*, de sijne te hulp komende, een weynigh ghequetst is.

Buquoy *gequetst.*

Ondertusschen komen aen de troepen, van *Ian Godfrid*, Bisschop van Bambergh en VVurtsburgh toe-gesonden; zijnde een seer wel toe-gerust heyr van acht duysent soldaten, en naemaels 't pit der Oostenrijcksche benden. Het is den Hertogen van Franc-

Des Hertogen van Francken hulp by de Keyserschen.

Francken eygen der Kerck en Keyser by te staen: en deses Hertoghen ghemeen segghen. IN DE EENE HANDT EEN SWAERT, IN D'ANDER EEN BEDE-BOECK.

De Keyserschе trecken na Praegh. Als oock de Boheemen.

Met dese hulp dan ghesterckt, en mits de Boheem gheen ghelegentheyt tot vechten gaf, zijn sy met de gantsche macht nae Praegh ghekeert. De Vorst van *Anhalt* heeft dit terstont ghemerckt, en voort met een wonderlijcke vaerdigheyt, de kortste weghen in-nemende, de Oostenrijckѕche voorgekomen. En eyndlijck is men tot het doodtlijck perck der laetste strijdt, den witten Bergh, ghekomen. Hier wierpen de wackere Boheemen een wal op, sterckten haer leger, stelden haer geschut, en bedachten eenighe korte hulp teghen 't aenstaende ongheluck.

Lijden schade.

Terstont waren 'er oock de Keyserschen, nae dat sy de vorige nacht onder 't beleyt van *Gaucher* tegen de Hungeren gheluckelijck gevochten, drie hondert der selve verslaghen, en duysent paerden wegh-ghevoert hadden. Oock is 'er onder haer selfs een tweestrijt oft *Duel* gheweest, als in een bysondere strijdt de Vry-Heer *Petersen*, nae dat hy de voornaemste Veltheer der Hungeren om-ghebracht had, den roof af-ghenomen heeft. Dit is de Godts-penningh der gantsche overwinningh gheweest, mits de Hungeren hier door soo verschrickt waren, dat, als men met de geheele macht vechten soud', sy even als op het geluyt der trompet vlooden.

Men stelt de slagh-ordens.

Nu was de dagh, tot de Slagh bestemt, verscheenen, en men stelde tot het gheval van die strijdt de slagh-ordens, in welcke het Roomsche Rijck het loon der overwinningh zijn soud'.

Doch nooyt openbarer waerteeckens der aenstaende zeghe. VVant oock het scherp van *Willem Verdugos* Regiments-vaen had een tijdt langh met een

een vuerigh licht ghelicht, en wierd daerom in de voorſte ſpits voor-ghedraghen. En ſeer wel is de Slagh oock op dien dagh gevallen, op welcke men door de gantſche werelt het *Euangeli* las, GEEFT DEN KEYSER, WAT DES KEYSERS IS, EN GODT, WAT GODES IS. Daer nae heeft oock een *Dominicus*, een Karmeliter Munnick, vermaert door oprechtigheyt van leven en ſeden, een ſekere overwinningh van den Hemel belooft.

Hier door is des Keyſers heyr nooyt dapperer nocht wackerder gheweeſt: ſoo dat ſy, als de Boheemen met wapenen, mannen, gheſchut en bequaemheyt der plaets, van die hooghe heuvelen op de onderſte, even als uyt een Hemel op de aerdwooners, blixem, donder en koegels, ghelijck als hagel, uyt-wierpen, nochtans door gerechtigheyt harer ſaeck, alle ghewelt te boven gaende, gheſtijft, al wat verheven ſcheen, te boven quamen, en die opperſte hooghmoet eyndlijck met voeten in de diepſte ſchande vertraden. *VVackerheyt der Keyſerſchen.*

Eerſtlijck wierden, doch niet door de gheheele macht, neghen duyſent Hungeren in de vlucht geſlaghen, en een groot deel der ſelve van de vervolgende Polen vernielt. Deſe nederlaegh der vluchtende Hungeren heeft de ſcheuringh van veel benden verſelt. De Vorſt van *Anhalt, Hollach*, en *Thorn* weerden ſich met haer troepen hertneckighlijcker. Doch zijn nochtans eyndlijck geweken, en de ſchrick verbreyt zijnde, ſoo is de overighe nederlaegh als met een hand gheſchiet. *Slagh by Praegh in't 1620. Iaer. den 8. Novemb.*

Men ſoud den Palts-Graef *Frederijck*, hoe wel in ongheluck, noch eenighſins geluckigh gheacht hebben, waer hem even 't ſelfde gheluck, als ſijn heyr, bejeghent. Maer hy, buyten ſijn Coninghlijcke Stadt zijnde, heeft met ſchrick de tydingh van die ongheluckige ſaeck ghehoort; ſoo dat hy, *De Palts-Graef vlucht van Praegh.*

naeu-

naeulijcks acht uren uytſtel verkregen hebbende, uyt Praegh verdreven, met ſijn ſwangere Vrouw, Broeder en Kinderen, ſijn Kroon vergetende, op een wagen door Sileſien nae Breſlauw ghevloden is: ſoo dat hy noch veel jaren nae ſijn nederlaegh met groote ſpot leefde, en veelen Vorſten, jae ſelfs ſijnen Schoon-vader over-laſtigh, uyt Britannien even als uyt den Palts verſtooten, als ballingh door de Landen dwaelde, en eyndlijck door eyghen hertenleet ſtorf.

Getal der dooden.

Men ſeght dat in die ſlagh neghen duyſent verdroncken en verſlagen zijn. Thien groote ſtucken en ontrent hondert vaendels zijn den Keyſerſchen in handen ghekomen. Onder veel ghevangenen heeft men oock de eerſt-gheboore Soon des Vorſten van Anhalt getelt. De Ooſtenrijckſche hebben nooyt ſoo onbloedigh een overwinningh gehadt, en naeulijcks twee hondert mannen verlooren. En onder de ghequetſten is *Godfrid Henrijck*, Graef van Papenheym, wonderlijck verminckt. De welcke, ghevraeght zijnde, wie hy was, en naeuwlijcks ſijn naem konnende uyt-ſpreecken, wierdt van die de dooden uyt-trocken op-ghelicht; en heeft nae gheneeſingh ſijner wonden noch langh gheleeft. En dit is die *Papenheym*, die tot verderf der Sweden en Heſſen als van de dooden op-gheſtaen is. Deſe overwinningh heeft het wanckele Rijck gheveſtight, Praegh t'onder-ghebracht, en nae Praegh is gantſch Boheemen ghevolght.

Papenheym, light onder de dooden.

Praegh tot gehoorſaemheyt gebracht.

De eerſte Ooſtenrijckſche Oorlogh.

De Ooſtenrijckers zijn vveerſpannigh.

DE ſmet der Boheemſche Oorlogh heeft oock de Over-Ooſtenrijckers aen-ghetroffen: VVant in Godtsdienſt en ghemoedt van *Ferdinand* af-

afkeerigh, zijn lichtlijck met haers ghelijcken, de ketterſche en weêrſpannighe Boheemen, in verbondt ghetreden, de Overheydt afgeſet,en andere van de haren, en die haer Godtsdienſt toe-ghedaen waren, in de plaets geſtelt. Daer-en-boven wierd de wederſpan met des Vorſten *Albert* van *Ooſtenrijcks* erflijcke en wettighe heerſchappy bekleet. Deſen, en niet *Ferdinand*, wilden ſy voor erfgenaem en Heer erkennen.

De Keyſer daer tegen, dat hy bewyſen koſt, dat hy door recht van gifte de wettighe Heer was, en volkomen afſtandt van recht van den ſelfden *Albert* by ſich had: ſy ſouden komen, en, het meyneedigh verbondt afſtaende, den eedt van ghetrouwigheyt doen. Ferdinand *vermaent haer tot vrede.*

Sy, den Keyſer verachtende, hebben by de eveldaedt van weêrſpannigheyt, alle ongebondenheyt gevoeght. En de grove boeren hebben *Ernſt Loodwijck,* Hertogh van Saxlauwenburgh, den Donauw,om den Keyſer ſijn hulp aen te bieden, afvarende, by het dorp Aſcha dertelijck verſlaghen; en dat om een gantſch verfoeyelijcke oorſaeck: Naemlijck, om dat de Hertogh gheſeyt ſoud' hebben, *Dat ſy ſlechts blijde ſouden zijn, ſy ſouden haeſt andere gaſten krijgen*; en daerom wierd ſoo groot een man van het ſlechte volck om-gebracht. *Verachten den Keyſer.* *Haer moetvvil.*

Deſe haer veelvoudighe ſtoutheyt heeft de Keyſer niet langer verdragen; maer haer van kettery, weêrſpannigheyt, hertneckigheyt, en onghebondenheydt veroordeelt, en aen *Maximiliaen* van *Beyeren* overghelevert om te beoorlogen. Deſe in Over-Ooſtenrijck invallende, heeft de dwaſe weêrhoorighen noch eenmael voor 't laetſt vermaendt. Doch wijl ſy hem ghewapent verachteden, ſoo heeft hy, voor eerſt eenighe dwaſe troepen van boeren (die met om-ghehouwe boomen de weghen beleght hadden) verdryvende, eenige *De Beyervorſt in Ooſtenrijck.* *bedvvingt het ſelve.*

voorneeme Sloten verovert. Terſtont hier op in Lintz, der weêrſpannigen ſchuylplaets, treckende, heeft gantſch Ooſtenrijck aen dees ſijd' der Donauw, aen ſijn Heer den Keyſer weder beſchaft.

Hier op is terſtont een groote veranderingh ghevolght: Men heeft het godtloos verbondt afgeweecken: den Keyſer de eedt van ghetrouwigheyt gedaen: de Roomſch-geſinde Overheyt over al wederom herſtelt: en de voornaemſte belhamels, met verbeurt-maeckingh harer goederen, in de gevanghnis geworpen. Eyndlijck is de Oorlogh eer ge-eyndight, als de ſlagh by Praegh gheſchiede.

De Lauſnitſche Oorlogh.

EEn ſelfde verderf heeft, met Boheemen, oock Lauſnitz ghetroffen: want het was, gelijck als door een wettigh recht, even alſoo oock door een onwettigh en ongherechtigh verbondt aen dat Rijck gekoppelt. Dit beliefde *Iohan Georgh* Keurvorſt van Saxen te beoorloghen. Deſe dit nabuerigh Landt liever door de wetten van vrede, als door bloedt, willende t'onder-brengen, heeft haer ſijn laſt, hem van den Keyſer op-geleght, geopent, tot Bautzen een Landtdagh uyt-gheſchreven, en haer vriendlijck tot ghehoorſaemheyt vermaent.

De Sax *raedt haer tot vrede.*

En deſe oorlogh ſoud ſonder bloedt ghe-eyndight hebben, had niet de *Marck-Graef* van *Iagerendorp* met ſes duyſent ghewapende mannen de Stadt ſchielijck in-genomen, de burghers, die hy in wapenen vond, verſtrooyt, en de begoſte eenigheydt der herten met het ſwaert verſtoort. De Stadt heeft hy met negen hondert ſoldaten beſet, en de onderdanen tot een nieuwen eedt van ghetrouwigheyt ghedwonghen.

De Marck-Graef *van* Iagerendorp *verſtoort de handelingh.*

Als

Als men derhalven in de Vrede niet kost eenigh worden, soo heeft men ter wapen gheblasen. En het eerste loon der oorlogh is de stadt Bautzen self geweest; welcke, sich heftiger weerende, door 't grof gheschut seer ghesc honden is, en sich, den vyandt binnen de ghebroke mueren, doch noch niet binnen de stadt hebbende, den verwinner over-ghegheven heeft.

De Sax verovert Bautzen

En daer de andere Steden door het voorbeelt van Bautzen bewogen wierden, soo wierden Forst en Luben meêr verbittert. En Forst is met verrasschingh, dat anders door een belegh geschiet soud hebben, in-genomen, en de ruytery uyt een andere poort uyt-vluchtende, is het gantsche voetvolck tot wraeck van haer hertneckigheydt by nae verdelght. Met Luben is sachter gehandelt; als welck, 't ghewelt beproeft hebbende, sich in tijdts over-ghegeven heeft, en het volck, dat 'er in besettingh gheleghen had, is vryelijck en sachtmoedelijck wegh-ghesonden.

en terstont het overige Lausnitz.

Alsoo heeft de *Sax* Opper- en Neder- Lausnitz, met stercke macht, hoe wel langhsaem onderdruckt, den Keyser over-ghegheven; en naemaels door des Keysers loflijcke mildadigheyt met beyde beschoncken, als voor sijn eyghen bekomen.

in 't 1622 jaer, in 't begin van Iunius.

De Moravische Oorlogh.

DE Moraviers zijn niet als de anderen, vrywillighlijck tot de Boheemsche Kroon, maer van *Matthias* Graef van Thorn, door een ghewapent heyr in 't midden van Moravien, tot Beeedigingh des verbondts gebracht: Maer de weêrspannigheyt is allencx soo diep in-gewortelt, dat sy nocht van selfs, nocht ghedwonghen daer toe ge-

De Moraviers houden 't met de Boheemen.

gekomen, maer selfs stichters der Oorlogh scheenen geweest te zijn.

Ondervverpen sich aen Buquoy, *in 't* 1620 *jaer,* 12 *December.*

Hier van is de last aen gheenige der naebuerige Vorsten ghegheven, maer van *Buquoy* des Keysers Veldt-Heer self aenghenomen. De selve een weynigh van sijn wonde ghenesen, heeft sijn troepen in Moravien gevoert, en toen zijn hem de Gesanten tegen gekomen, versoeckende dat hy met sijn heyr niet verder soud' in-trecken, dat de Moraviers sijn last souden volgen. Doch zijn terstondt, ten deele door Hungersche hulp ghesterckt, ten deel door dreyginghen bewoghen, weder tot haer uytspouwsel gekeert.

Vallen vveder af.

Buquoy *beoorloght haer.*

Buquoy derhalven, achtende het met de wapenen en niet met geckschereryen uyt te voeren, is in 't Landt in-gevallen, heeft Iglauw bestormt, Trebitz t'onder-bracht, Snaim tot over-geven gedwongen, Brin en Olmits, de voornaemste Steden des gantschen Landts onder 't jock ghebracht, en meest alle andere Steden tot gehoorsaemheyt gedwongen. En *Spetz*, Overste van gantsch Moravien, met overleveringh der Steden Rets en Silersdorf, bewogen sich over te geven.

Meest door Speiz.

Daer nae heeft hy den selven *Spetz* (soo veel wierd den begenadighde Veld-Heer toebetrouwt) belast, al 't overige weder tot het Rijck te brengen, de selve, nu van een bevechter een voor-vechter gheworden zijnde, heeft sijn last niet tragher, als hem bevolen was, uytgevoert. Ravespurgh en Rovenau, weerspannigher Steden als haer Hertogh, hebben hem niet willen in-nemen: en hy heeft sonder vertoeven haer, met gewelt tegenstaende, in-ghenomen. En soo is Moravien, soo door des Keysers als door haer eyghe kracht, tot ghehoorsaemheyt gebracht.

VVorden in genade

Maer wijl 't sich halstarrigh ghetoont had, soo wierdt met het selve niet op voorwaerden gehandelt,

delt, maer gheboden blootelijck onder des Keysers believen te staen. Is nochtans in 't selfde jaer (door eenighe ingheboore sachtmoedigheydt van *Ferdinand*) in ghenade ghenomen. *genomen in 't 1621 jaer.*

Het Silesisch Verdragh.

DE Silesiërs waren met de Moraviërs eens gesint, behalven dat sy ongedwongen van selfs daer toe gekomen waren, en een weynigh hitsiger, als 't betaemde, teghen den Keyser en Roomschgesinde Godtsdienst, onder haren *Iagerendorp* het vergif van weêrspannigheydt en kettery uytspooghen. Maer door harer aller berouw en des Keysers sonderlinge goet-aerdigheyt, is een eeuwigh vergeten gevolght. *De Silesiërs zijn van self den Boheemen toe-gevallen.*

Nae dat *Iohan Georgh*, Keurvorst van Saxen, Over- en Neder- Lausnitz den Keyser herstelt had, had hy voor-ghenomen het gheluck sijner zeeghaftighe wapenen verder te versoecken. Als hy derhalven sagh, dat het naeburigh Silesiën soo veel jaren nu van sijn wettigen Heer met het hert af-ghescheyden was, soo trachte hy de eendracht oft met wetten, oft met het swaert, weder te planten. Heeft nochtans liever eerst brieven en vermaen-schriften, als wapenen, in Silesiën ghesonden. Oock scheenen de Silesische Stenden, tot Breslauw vergadert, en alleen tot soo groote kosten der oorlogh onvermogende, van die heylsame vermaninghen niet af te schricken. Maer sy hadden haren Palts-Graef midden onder sich: welcke, sich op sijn Silesiërs niet meêr vertrouwende, en sestigh duysent guldens nemende, door sijn vlucht gelegentheyt om de saeck te volbrenghen gegeven heeft. VVant sy, siende sich haer eyghen *De Sax bevveeght de Silesiërs tot vrede.*

 vocht,

vocht, hebben 't ſekere voor 't onſekere, de vrede voor de wapenen ghekoſen.

Sy nemenſe aen, in 't 1620 jaer.

Derhalven *Carel Frederijck*, Hertogh van Munſterbergh, met een treflijck geſelſchap na Dreſden ſendende, is men by na in deſe ſtucken verdragen: Dat de miſdaden in der eeuwigheydt ſouden vergeten blijven. Dat ſy nae 't opſegghen van 't verbondt, van haer opperſten Hertogh *Ferdinand*, nae ghedane eedt van getrouwigheyt, in ghenade ſouden genomen worden. Dat ſy dry tonnen goudts den Keyſer tot verlichtingh van de onkoſten der oorlogh ſouden betalen. En dat met het herſtellen der Gheeſtlijcken, vryheydt van Godtsdienſt ſoud toe-ghelaten worden. Soo is Sileſien, ſoo zijn de overige Landen aen haer Kroon: ſoo is de Kroon aen haer Coningh den Keyſer herſtelt.

Op vvat voorvvaerden.

De Paltſche Oorlogh, en met de Vereenighde Vorſten.

De Verbonde Vorſten beſchermen den Palts.

EVen als 't den Palts-Graef den Keyſer in Boheemen, ſoo heeft het den Keyſer belieft den Palts-Graef, die in Boheemen lagh, in den Palts te beoorlogen: Maer dit wierd van die Vereenighde Vorſten (waer van ſoo dickwijls hier voren) den Landt-Graef van Heſſen, den Hertogh van VVirtembergh, de Marck-Graven van Anſpach en Durlach, als met een ſchilt beſchut. VVant ſoo was 't onder haer beſloten, dat terwijl de Palts-Graef Boheemen, ſy de Palts beſchermen ſouden. Hier boven taſteden ſy niet haer landen aen: ſy beletteden den Keyſerſchen de doortocht nae Boheemen: En de ſaken voorts na wenſch gheluckende, ſoo ſcheenen ſy, als die aenſtichters der oorlogh waren, des Keyſers openbare en wreevelige vyanden te ſullen worden.

Dese had *Maximiliaen* van *Beyeren*, meest door aen-houden der Fransche Gesanten, tot Ulm eens tot Vrede ghedronghen. Dat naemlijck de heyr-legers van dat landt souden af-gevoert, niemandt beschadight, en niemandts landt in 't Roomsche Rijck aen-ghetast worden.

Maer al dit heeft *Ambrosius Spinolas* schielijcke inval in den Palts vernietight. Dese, *Frederijcks* erf-goedt self aen-grypende, nam de gheluckighe landen aen den Rhijn, even als door een sondtvloedt, in. En alsoo heeft hy, dien sich de Vereenighde Vorsten te vergheefs teghen stelden, in weynigh maenden meêr als vijftigh Steden onder sijn ghewelt ghebracht.

Spinola *valt in de Palts.*

Met soo groot een dapperheydt, en met soo groot een gunst des Hemels was niets verricht. VVijl *Henrijck Frederijck*, *Maurits* broeder, met een nieuw heyr, nieuwe krachten, nieuwe oorloghs toerustingh, veertigh Benden ruyters uyt Hollandt in 't Rijck quam. En hoedanigh had het ghevàer gheweest, had hy nae sijn ghetal slagh gewaeght? Maer hy is terstont, weynigh standtvastigh voor Palts-Graef *Frederijck*, wederom nae sijn Hollandt ghekeert, en heeft die Vorsten van hulp, sich self van de eer berooft.

Henrijck *van* Nassou *komt in de Palts, en verlaetse.*

Derhalven *Maurits* Landt-Graef van Hessen siende, dat de wapenen weynigh gheluckten, heeft nae Vrede ghesien: VVelcke hy en van *Spinola* en van den Keyser met billijcke voorwaerden verkreghen heeft. Den Landt-Graef volghden de Rijcx-steden, en dese de overighe verbondene Vorsten. Te weten, dat sy op de bestemde tijdt, het soo lange jaren aen-gegroeyde verbondt souden op-seggen. Den Palts-Graef met ghelt nocht volck op gheenigerleye wijs helpen. Haer volck uyt den Palts gevoert worden. *Spinola* in 't selfde landt niet met wapens voort-varen. Soo is de

De Vereenighde Vorsten met Spinola *verdragen, in 't* 1621 *jaer.*

Onder-Palts onder het Spaensch ghebiedt ghekomen, en noch daer van niet ontlast.

De eerste Sevenberghsche Oorlogh.

SOo heeft de Keyser door *Spinola* in 't westen: Maer veel schricklijcker en veelvoudigher heeft men in 't oosten huys gehouden. Daer was niets slimmer in dese wijck, als dat de verwoede troepen der Bulgaren, Turcken, en Tarters tot verderf van 't Christendom t'samen ghemenght waren. Dies is de geweldige vyandt van alle kanten, van Turckyen, Sevenberghen en Hungaryen uytgheborsten.

Gabriel Bethlen *doodt* Battor *en neemt* Sevenbergen *in, in 't* 1613 *jaer.*

De oorsaeck van soo groote beroerten was *Gabriel Bethlen.* Dese, *Gabriel Battors* onderdaen, en door sijn eergierigheydt verwonnen zijnde, heeft met de Turcken, tot sijns Heeren ondergangh t'samen gesworen, en, met een talrijck heyr voorsien, den Vorst van 't landt van Sevenberghen en sijn leven berooft.

Maeckt met Keyser Matthias *vrede, in 't* 1615 *jaer.*

Hy derhalven om het Vorstendom, door schelmery verkregen, met recht bekommert, socht met de nabuerighe Coningen, en meest met de Roomsche Keyser *Matthias* in verbondt te treden. 't Is gheschiet; maer met dat verdingh. Dat hy 't Huys van Oostenrijck, den Coninghen en 't Coninghrijck van Hungaryen, onder gheenerleye deckmantel, in der eeuwigheydt niet soud belaghen: Maer des Keysers vrienden voor vrienden, en vyanden (den Turck uyt-ghenomen) voor vyanden houden.

Dit heeft *Bethlen* self, met de Staten van Sevenbergen, toen wel met brieven, handt-schriften, en verzegelinghen belooft: en is namaels, op dat het te valter soud onderhouden worden, van den

II. *Fer-*

II. *Ferdinand*, Coningh van Hungaryen en Boheemen, van *Bethlen* met ſijn Vorſtelijck woordt, van de Staten van Sevenbergen, door middel van 't Chriſtelijck gheloof, beveſtight.

Bethlens *eerſucht.*

Door deſe vaſte banden van verbintenis meendemen, dat in 't ontſteecken van de baren van Boheemen, Hungaryen ghenoeghſaem voorſien was. Maer wat trouw is 'er by de Barbaren? De eergierigheydt heeft het uytſwervend ghemoedt niet binnen ſijn palen van Sevenbergen konnen behouden. VVant als hy een ſeer rijcken buyt ſoo nae by ſach, dat Coninghrijck van Hungaryen ſelf, ſoo is hy ſoo begeerigh nae 't ſelve geworden, dat wijl hy 't niet met recht konde krijghen, hy 't door meyneedigheyt ſocht te verwerven.

Veynſt vrede en bereydt den oorlogh, in 't 1619 *jaer, in de maent Iulius.*

Maer hem ghebrack een deckmantel om volck te werven: die hem Boheemen, de moeder der oproeren, terſtondt beſchaft heeft. VVant dit het ſoete jock haers Coninghs afwerpende, ſoo heeft hy ſoodanigh een bedrogh bedacht, dat hy veynſde de wapenen, die tot verderf van Hungaryen bereyt wierden, tot hulp van *Ferdinand* te ſullen gebruycken. *Dewijl hy het beſloote Verbondt niet vergeten had, en dat 'er derhalven geen bequamer tijdt was, om de trouw van ſijn woorden en verbinteniſſen aen de gantſche werelt te betuygen. En, ſoo 't Coningh* Ferdinand *ſlechts beliefde, hy ſoud hem met der haeſt veel duyſenden toeſenden.*

Verbindt ſich met den Palts-Graef.

Ondertuſſchen met de *Palts-Graef* en wederſpannighe Boheemen in Verbondt en raedt getreden zijnde, is met een groot heyr nae VVaradem teghen de Hungeren getrocken. En op dat oock toen de Hungeren geen quaet vermoeden ſouden, heeft met een nieuwe vondt het wanckele vertrouwen der Hungeren uyt-gewiſcht.

Bethlens *liſt.*

Aen *Andreas Docſi*, Overſte tot Kaſchau, brieven ſendende, ſchreef: *Dat hy nae Waradem ghetrocken*

 was,

was, en niet twijfelde, of sijn nijdigers souden verscheyde geruchten van hem strooyen, als of hy tegen 't Coninghrijck van Hongaryen yet voor had. Dat hy hem voorts vermaende, jae heftelijck bad; dat hy na der quaetwilligen redenen niet luysteren soude: dat hem noch niet vergeten was, wat hy volgens het verbondt en sijn ghegheve trouw den Coningh Ferdinand *schuldigh was.*

Heeft Docsi *bedrogen en om-ghebracht.*

5. Sept.

Door dit en diergelijck bedrogh van woorden, heeft *Bethlen* den *Docsi* soo bevreedight, dat hy gantsch gheen quaet op hem vermoede. Tot dat eyndlijck *Docsi* self het eerste ghetuyghnis sijner trouwloosheydt gheworden is. VVant *Redei* en *Schetschy*, die hem met andere groote Heeren toeghevallen waren, met een heyr nae Kaschau ghesonden hebbende, soo hebben die met bittere dreyginghen den onnooselen man der Stadt ontweldight. Daer na ontkleedt en ten spot ghehouden, heeft in Sevenberghen sijner lichtgeloovigheydt eyndlijck met sijn eyghen ondergangh voldaen. De Stadt selve heeft door gelijcke verradery en vrees der Kaschauers het jock aengenomen.

Neemt Kaschau in.

Ondervverpt sich Hungaryen.

Door dese schielijcke inval is in Hungaryen groote schrick ontstaen: welcke *Gabriel Bethlen*, door gewelt, moort en roof gheweldigh vermeerdert heeft. De ketters heeft hy sich in sijn eerste aenkomst tot vrienden ghemaeckt, en van de selve den eedt van ghetrouwigheydt ontfanghen: De Roomsch-ghesinde, die *Ferdinand* stantvastelijck ghetrouw bleven, uyt haer vaderlandt verdreven: Den Graef *Homonai*, die een weynigh tegenstondt, doch onmachtigh, ghedwonghen nae Polen te vertrecken.

Maeckt sich tot Vorst van Hungaryen.

Oock veel Steden met leughens bedrieghende (mits hy haer verseeckerde, dat hy dese tocht met toestemmingh van veel Vorsten der Christelijcke ghemeente aen-nam) is tot Presburgh toe doorgheraeckt. En heeft sich alsoo Vacci, Tyrnau, Neutra,

Neutra, Novigrad, Possingh, en andere Steden onderworpen. En voorts alles hem na wensch gelückende, heeft (een Rijcxdagh van den bedroghen *Palatijn* van Hungeren af-ghedrongen hebbende) sich self Vorst van Hungaryen ghenoemt. Een stoute daedt, en die sijn staet te groot was: doch die hy met meerder stoutheydt tot al argher ghemaeckt heeft. Nae dat hy het Slot tot Petronel tot de grondt toe af-gebrant, en daer-en-boven de te hulp komende troepen verslagen had, soo heeft hy Presburgh self tot over-geven ghedwonghen. En eyndlijck met de wêerspannighe Boheemen voort-gaende om VVeenen te beleghereren, zijn sy alle tot een lichaem t'samen ghesmolten.

Bedvvinght Presburgh.

En nu sprack men niet meer van Steden, maer van de gantsche Landtschappen Styrien, Carinthien en Krainerien. En hy scheen niet tragher te durven als te seggen, had niet Graef *Homonai* met een stercke troep van Polen den *Bethlen*, door een genoegh bequame nederlaegh der Hungeren, geheel in Hungaryen ghetrocken. VVant de selve van *Sigismond* Coningh van Polen een heyr verworven hebbende, is weder ghekeert om sijn Vaderlandt te bevryden. Maer is ten eersten van *Ragotsi*, Overste der Kaschausche Hungaren, te rugh gedreven. Daer na, met *Raduil* en den Graef van *Altheym* vereenight, heeft die nederlaegh weder ghewroken. VVant de Polen in 't heftighste van de Slagh de vlucht veynsende, zijn de Hungeren onvoorsichtelijck aen 't rooven gevallen: Desen, met buyt beladen zijnde, hebben de weder-keerende Polen, vijf duysent mannen af-gheslagen, en geheel uyt het veldt ghedreven. Alsoo hebben sy met haer bloedt en gheest de qualijck verkreghe verwinningh weder moeten uyt-spouwen.

Homonai *slaet de Hungeren in 't 1619 jaer, in December.*

Bethlen, dese nederlaegh verstaen hebbende, is, billijck om Hungaryen bekommert, te rugh nae

Pres-

Gabor maeckt stil-stant met den Keyser.

Presburgh gheweecken. En wijl hy sagh dat hem een stilstandt noodigh was, heeft hy, om des Coninghs van Polen ghemoedt van vreese te ontlasten, sich wederom tot sijn listighe bedriegheryen begheven. Veynst Hungaryen weêr tot ghehoorsaemheydt van sijn Coningh te sullen brenghen; maer dat 'er tijdt van doen was, om eenigher verbitterde ghemoederen door sijn overredinghen te stillen. En dese mist heeft hy het oprechte ghemoedt van *Ferdinand*, die toen met de Boheemsche oorlogh meest beswaert wierd, lichtlijck overtogen. Hebbende dan een stilstandt van wapenen tot *S. Michiel* toe verkregen, heeft de selve terstont wederom tot *Ferdinands* verderf gekeert. Sijn krachten verdruckt, en der vyanden boven gheloof toe-ghenomen zijnde, soo heeft hy den Turckschen Keyser tot hulp versocht; en bevestight dat oock de Christenen door onderlinghe nederlaghen af-ghemaeckt waren; en wat soud anders het verdeelde Duytschlandt, als een roof zijn? dit was (wat dunckt u) sijn schryven aen *Ottoman*.

Pleeght in de stilstandt vyantschap.

Maer op dat hy *Ferdinand* niet alleen met verscheyde brieven bedroogh, soo heeft hy de stilstandt hier en daer met wapen-vlecken besmet. VVant hy heeft de bevestighde Sloten van *Homonai* in-ghenomen; het Duytsch krijghs-volck, sonder yemandt te beschadighen den Donauw afvarende, aen-getast; de besettingh des selfden volcks uyt het Slot van Presburgh verdreven: en verscheyde Sterckten des Christene Keyserrijckx den Turck over-ghelevert.

VVordt Coningh van Hungaryen gemaeckt, in 't 1620 jaer, 25. August.

Maer waerom van dese kleynigheden soo veel woorden? Hy is eyndlijck tot de uyterste uytsinnigheyt voort-ghegaen, en tot Neusol een Rijcxdagh uyt-gheschreven, en daeghs te voren al die sich wederstellen wilden de doot aen-geseyt hebbende,

bende, is terſtont van weynigh ophitſers der wederſpannigheyt, met toeroepingen der oproerige tot Coningh van Hungaryen gekoren: en heeft de Kroon van Preſburgh tot verſeeckerder plaetſen gebracht. Voort heeft hy, nae 't overwinnen van Nitri, ſijn volck over den Donauw in Ooſtenrijck geſonden, en alle voorkomende Steden en Sloten in-ghenomen: en alſoo, alle ſchaemte af-geleght hebbende, de ſtilſtandt opentlijck gebroken. En ſoud veel grooter dinghen uyt-ghericht hebben, hadden ſijn medgeſellen in Boheemen de ſaecken door haer onderlaghen niet allencks verdurven.

Breeckt de ſtilſtandt.

Doch terwijl hy in Ooſtenrijck ſijn verwinningen vervolghde, liep Preſburgh in Hungaryen van achteren ghevaer: en dit ghebeurde hem, wijl hy noch in meyneed ſtack, en het gheluck voorſpoedigh had, dat hy door eens grooten mans doodt het gevaer ontworſtelde. De dappere Graef van *Dampier*, verſtaen hebbende, dat die ſtadt met geen ghenoeghſame beſettingh voorſien was, heeft ſes duyſent mannen vergadert, en de Voorſtadt met de bolwercken in-genomen. En wijl hy, de Schipbrugh vernielt hebbende, alreê met de ſchutters de Slotbergh beklom, en het gheſchut daer voor ſtellen liet, wierd hy, met het bloote ſwaert de ſoldaten aendryvende, van de Moraviers bekent, en met een kogel doorſchoten. Dit was een Edelman uyt Lotharinghen, maer edeler in deughdt; als den welcken de weêrſpannighen dickwijls verwinner, maer altijdt dapper tot haer ſchade, bevonden hadden.

De Graef van Dampier blijft voor Preſburgh. 9 October.

Nu was *Bethlen* in de top van ſijn gheluck, en moedigh op de ydele eernaem van Coningh, beelde ſich in al het overige een voorſpoedigh geluck voor. Maer hoe ydel is des menſchen verſtandt? als 'er andere oorſaken ghebraken, ſoo heeft ſijn gheluck ſelf hem eenige val gebaert, en door een

won-

wonderlijck avontuur zijn hem de behulpſelen van onbekommertheyt tot vreeſe ghedeeghen.

Der Tartaren Gheſanten aen Bethlen, *in 't 1621 jaer.*

Van het uyterſt Ooſten waren tot hem ghekomen de Gheſanten van den Vorſt der Tarters, en hem, neven brieven, gheſchencken aenbiedende, wenſchten hem met de Coninghlijcke eernaem, en door de gantſche werldt, tot aen haer *Cham* toe, beruchte overwinningen, veel geluck: dat hierom haer Vorſt ſijn vriendtſchap verſocht, en hem, ſoo hy 't begheerde, te helpen vaerdigh was.

Bethlens *brieven aen den Tarter.*

Over deſe gheſchencken en aen-ghebode hulp, en voorneemlijck tot ſijn lof, was hy ſoo verheught, dat hy ſijn gheluck niet begrypen koſt. Derhalven, wederom aen den Tarter ſchryvende, heeft hem met even-ghelijcke lof gheſmeeckt, en over de zeghe des vorigen jaers, op den Poolſchen Overſte *Zolkevi* verkregen, begroet. Seggende, *Dat hy insghelijcks vyandt van Polen was, en daghelijcks met haer, des Coninghs van Spanjen, jae oock des Roomſchen Paus volck ſtreed. Dat de Coningh van Boheemen by Praegh wel eenigh ongheluck geleden had, en dat daerom van hem wel eenige middelen van vrede met den Roomſchen Keyſer verhandelt wierden, maer dat hy alles veynſde: op dat hy ſich ondertuſſchen met vijfthien duyſent Turcken t'ſamen voegen,* Ferdinand *verdryven, en in Ooſtenrijck invallen moght. Dat de Coningh van Boheemen wederom kortelijck met dertigh duyſent mannen in de wapenen ſoude zijn. Dat hy daerom den Vorſt van Tartaryen verſocht met twintigh duyſent mannen by hem te komen: want hy wilde met de by-een-ghevoeghde volckeren van de Coningh van Boheemen, Turcken, en de doorluchtighſte* Cham *van Tartaryen, als met een vloedt van mannen, gantſch Duytſchlandt overloopen, en aen het machtighſte gebiedt der Turcken onderwerpen. Dat hy den Vorſt van Tartaryen door Landen en Steden leyden ſoud, als ſijn Tartaryen nooyt geſien had; dat hem de overwinningh, den ſoldaten de buyt ſeker was.*

Deſe brieven, onvoorſichtelijck bewaert, zijn de

grootſte Heeren van Hungaryen in handen ghe-vallen, en daer op is terſtont een wonderlijcke vervreemdingh der gemoederen van *Gabriel Bethlen* gevolght. Voorwaer *Georgh Seiſchi, Thomas Boſniac* en *Palſi*, met den Keyſer verſoent, en heymlijck met veel volcks voorſien zijnde, hebben *Gabor*, de Turckſche hulp verwachtende, ſwaere ſchaden aen-gedaen, en de na Neuſol gheſondene hulp achter-haelt.

Deſe brieven oorſaeck van ſijn val.

Bethlens ſaken alſoo allencks vervallende, ſoo heeft *Buquoy*, oock te voren gheluckigh, nu der gantſche overwinningh waerdigh gheſcheenen. Deſe willende *Bethlens* volck, in beſettingh ghe-leght, eens voor al uyt Hungaryen verdryven, heeft met een heyr van vier-en-twintigh duyſent mannen de eene ſtadt na de ander aen-ghegrepen. En de eerſte is Preſburgh gheweeſt, om de doodt van ſijn Spits-broêr de Graef van *Dampier* te wreecken: Maer het ſelve goede raedt ghebruyckende, heeft, ſich van ſelfs over-gevende, ghenade verſocht, en verkreghen, mits het ſoo lichtlijck weeck. Van daer vertreckende, heeft hy S. Georgi, Poſſin, Moder en andere plaetſen, eerſt berooft en daer na verbrant. Tirnau, Altenburgh, en by nae het gantſche Eylandt in-genomen. Schitnau, nae dat het ſich een tijdt langh geweert, en verkregen had, dat het ſonder beſettingh blyven ſoud, is weder onder des Keyſers gehoorſaemheyt gekomen.

Buquoy *neemt Hungaryen vveder in.*

Ondertuſſchen trocken de verſochte twintigh duyſent Tarters *Bethlen* te hulp; en dreyghden alreê van veers den ondergangh van Duytſchlandt. Maer van deſe vrees heeft *Chotkiewitz*, na *Zolkevi* Veltheer van Littouw en Polen gheworden, de Keyſerſchen verloſt. VVant hy heeft met een wel-voorſiene hoop van acht duyſent mannen, die twintigh duyſent geſlagen, en, veele ombrenghende, de overighe nae Polen ghevanghen ghevoert.

De Tartaren van de Polen gheſlagen.

En

Buquoy *voor Neusol gebleven.*

En alreê was *Bethlens* Oorlogh in een benaude ſtaet, als *Karel Longeval*, Graef van Buquoy, de Nederduytſche *Hercules*, Veldt-overſte van 't Keyſerlijck krijghs-volck, nu ontrent vijftigh jaren oudt, in de belegheringh van Neuſol, ſich te ſtout op de uyt-vallers beghevende, ſeſthien wonden ontfanghen, ſijn paert, daer hy op-ſat, verloren heeft, en met een ſpiets doorſtoken is. Ach wat zeghe is 'er door des eenen Mans doodt vernietight! mits de terſtont oproerighe ſoldaten de ſtadt verlieten; mits de vervolgende Hungeren, het meeſte deel van de achter-tocht neder-hackende, dertigh groote ſtucken gheſchuts kregen, mits ſy, ſelfs in haer leger by Gutta niet verſeeckert, door een ſchandlijcke vlucht tot nae Preſburgh weecken. Dit zy een treffelijcke leer, wat de dapperheyt van een Krijghs-overſte vermagh.

Sijn heyr vlucht.

Bethlen *neemt het verloore vveder in.*

Door deſe nederlaegh is de verbanne oorlogh weder in Hungaryen gekomen. VVant *Bethlen* is terſtont uyt ſijn ſchuyl-hoecken, daer hy ſich tot noch toe verborghen had, voort-ghekomen, en heeft, de Steden, hem van *Buquoy* ontnomen, lichtlijck weder-kryghende, Preſburgh op nieuw ſeer naeuw beleghert. Maer thien benden ruyters en twee regimenten te voet uyt Moravien met liſt in de Stadt gheraeckende, heeft, aen de verwinningh wanhopende, het belegh verlaten.

Maeckt vrede met Ferdinand *in 't* 1622 *jaer.*

Als 't hem derhalven met Preſburgh niet gheluckte, heeft hy ſich nae Moravien ghewent. Maer in dat uyt-gheplonderde landt gheen toevoer vindende, keert weder in Hungaryen. Alwaer *Bethlen* ſich ſijner ghewiſſe, meyn-eedt, ontrouw en bedrogh: en Keyſer *Ferdinand* de verwoeſtingh van ſijn Onderdanen en Hungaryen erbarmende, ſy beyde een walgh van den Oorlogh ghekreghen; en de Vrede, mits ſyſe beyde begheerden, lichtlijck gevonden hebben. *Bethlen* heeft Hungaryen

af-

af-gheſtaen, de Kroon weder over-ghelevert, en op Keyſerlijck bevel ſich voortaen van de Coninghlijcke Eer-naem onthouden. Daer teghen heeft de Keyſer aen *Gabor*, met eenige Landtſchappen, de naem van Rijcxvorſt vergunt. Alſoo heeft men te Niclaesburgh met voorwaerden even als met weldaden gheſtreden; en aen wederzyden, de Vrede beveſtighende, de eêr vermoeyde, als zeeghaſtighe, wapenen neder-gheleght.

De eerſte Mansfeldſche en Bruynswijckſche Oorlogh.

VVIe ſoud niet ſegghen, dat de Oorlogh, door des Palts-Graven vlucht, in 't Rijck voleyndight was? Maer de Boheemſche aſch is veel bitterer en heftigher ontfonckt, en met *Ernſt* van *Mansfeldt* een wreede Oorlogh in de Palts ontſtaen. VVant mits hy, uyt Boheemen uyt-geſloten, ſijn *Frederijck* echter noch beſchermde, ſoo heeft hy ſich in de Over-Palts begeven, om daer, oft het overighe te beſchermen, oft het verlorene weder te krijgen. En men heeft met dien af-ghematten Veldt-Heer by nae ſoo veel, als toen de ſaken in volle ſtandt waren, te doen gehadt. VVant hy verkreegh door eenighe voorſpoedighe ſchermutſelen een heyr van achtien duyſent mannen, en hier en daer voor eerſt eenige Steden innemende, heeft daer na gheheele Landtſchappen aen-gegrepen. En hy was (mijns oordeels) een groot Veldt-Overſte, had hy de dapperheyt van ſijn verſocht Oorlogen niet met rooven en branden verdorven.

De Mansfelder in de Palts

verovert veel.

Op dat derhalven het quaet niet verder kroop, ſoo achte men voor raedſaem, dat hy van *Tilly* des Beyerſchen, en *Baur* des VVurtsburghſchen

Dreyght den Hertogh van Francken.

volcks Veldt-Oversten, soud gestuyt worden. Hy hier door verstoort, heeft den Vorst van Francken dreyghbrieven geschreven, Dat, soo hy sijn volck niet te rugh ontbood, hy sijn Franckenlandt in brandt soud sien. Maer dat dreygen heeft de stantvastigheydt van dien seer goeden Vorst niet verwonnen.

Slagh by VVeydhausen, in 't 1621 jaer, 16 Iulii.

Men is dan by VVeydhausen, doch by nae met even veel voordeels, eerst aen elckander gheraeckt; nochtans een weynigh geluckiger voor de *Mansfelder*, mits een van de Keyserlijcke Veldt-Oversten, *Baur* naemlijck, dapper vechtende, in de slagh gebleven is. Daer nae heeft men wederom met even veel heyls geslagen. Toen is 'er een koegel van vijf-en-twintigh ponden tusschen twee VVymerschen voor *Mansfeldt* self neder-gevallen, soo dat de aerde rondom haer wegh-stoof.

Een andere Slagh, 1 August.

De Hertogh van Beyeren *tegen* Mansfeldt.

Eyndlijck de Hertogh van *Beyeren* self bemerckende, dat den *Mansfelder* de toevoer voornaemlijck van Ambergh beschickt wierd, is daer na toe ghetrocken; om hem ten minsten van afteren de voorraedt af te snijden, en door honger af te matten. En Cham en de nabuerighe steden in-genomen hebbende, soo gingh hy recht toe op Ambergh, nae dat sich de Opper-Palts, door 't rooven van den *Mansfelder* self geterght, van self aen den *Beyervorst* onderworpen had. De *Mansfelder* sich omringht siende, heeft een Cartagische vondt bedacht, om te ontkomen. Een som gelts bekomen hebbende, heeft sich geveynst tot des Keysers gehoorsaemheydt te willen keeren: heeft de vestingen by VVeydhausen den Beyerschen in-geruymt: is uyt de Opper- in de Neder- Palts geweecken. Uyt het ghevaer ontkomen, heeft sijn trouw ghebroken, en sich voor des Keysers meeste vyandt opentlijck uyt-gegeven. En terstondt is Burgesel het eerste ghetuyghnis sijner ontrouw gheweest; welcke

Mans-feldts *list.* *VVijckt na de Neder-Palts.*

Neemt verscheyde plaetsen in.

welcke ſtadt ingenomen hebbende, hem veel gelts heeft moeten op-brenghen. Didesheym heeft hy met ſes groote ſtucken beſchoten en verovert: Luyterburgh, van ſijn inwooners door vrees verlaten, ſijner ſoldaten moetwil over-gegeven. Daer na ſijn heyr na Hagenou keerende, heeft het ſelve eerſt hondert duyſent Rijcxdalers met liſt af-ghedrongen, en daer nae onder ſijn ghehoorſaemheyt gebracht: Maer Elſas-Zaberen daer na te vergeefs aentaſtende, heeft in Elſas ſelf wijdt en breedt geſtroopt.

De Palts-Graef *komt by hem.*

Palts-Graef *Frederijck*, door dit voorſpoedigh gherucht van *Mansfeldts* wapenen op-geweckt, is bedeckt door Vranckrijck tot hem gekomen, gedwonghen op de reys onbekent veel ſchemps van ſich ſelf te hooren. Voort heeft de *Mansfelder* ſijn teghenwoordigheyt met een voorſpoedighe ſlagh vereert. VVant in de Palts ghekeert zijnde, heeft by VViſeloch ſijn legher recht tegen *Tillys* leger over gheſlaghen, en eenige ruytery geſonden hebbende om den vyandt uyt te locken, is hem nae wenſch gheluckt. VVant de Tillyſche volghden haer, die ſich veynſden te vluchten, ſelfs tot aen *Mansfeldts* legher. Deſe heeft, ſijn geſchut hier op geſtelt hebbende, geluckelijck onder de verſtrooyde geſchoten. VVaer op terſtont een groot gevecht rees, in welck hy twee duyſent Tillyſche verſlaghen, en haer onvoorſichtighe wreetheyt geſtraft heeft.

ſlaet de Keyſerſchen, in't 1622 *jaer, in de Maent van Maert.*

De Marck-Graef *van* Baden *teghen den Keyſer.*

De ſchande van deſe nederlaegh heeft *Tilly* met 't hooft-treffen uyt-ghewiſcht. By den *Mansfelder* had ſich *Georgh Frederijck* van *Baden*, Marck-Graef van Durlach, gevoeght, en, na dat hy ſijn Soon ſijn heerſchappy over-ghelevert had, beſloten gheheel den Oorlogh te volgen. En der zege by VViſeloch deelachtigh geworden zijnde, heeft ſijn volck van *Mansfeldt* af-geſcheyden, en alleen met ſijn eenigh

heyr de roem van een ondeelbare overwinningh ghesocht. Maer 't is alles in tegendeel uyt-gevallen, en door sijn lichtvaerdigheyt ghe ſchiet, dat *Mansfeldt* by VViſeloch alleen ſcheen gewonnen te hebben.

Tilly *tegen die van Baden.*

Tilly, door *Gonſalve Cordubas* volck gheſterckt, en in des Marck-Graven van *Durlachs* voornemen verheught zijnde, is ſtoutlijck teghen hem aenghetrocken. Achtende naemlijck, dat even als hy haer beyde vereenight te onmachtigh, hy haer alſoo gheſcheyden en in byſonder te boven was. Die van Baden had ſich onderwijl tuſſchen VVimpfen en Heylbron in een open en groen veldt, dat terſtont met het bloedt der ſijnen gheverwt ſoud worden, neder-geſlagen. *Tilly* dan ſijn legher verſpiet hebbende, heeft het boſch en heuvel (welcke de *Marck-Graef* niet behoort verſuymt gehad te hebben) in-genomen.

Het begin van den volghenden dagh (die ſeer ſchoon was) is te ghelijck de aenvangh der ſlagh en zeghe geweeſt. VVant de Keyſerſche vernielden de Marckgraefſche, die in openen velde recht voor haer gheſchut laghen, met gheſtadigh ſchieten. VVelcke eyndlijck een weynigh ontweken zijnde, ſoo hebben de ruytery van weêrzyden elckander aen-ghetroffen: het welck, by nae met even-gelijcke ſchade tot de middagh ghedurende, en beyds zyds vermoeyt zijnde, ſoo hebben ſy ontrent twee uren naerſtelijck gheruſt.

Slagh by VVimpfen. 27 April.

Daer nae wierd 'er met nieuwen yver, nieuwe raedt, en nieuwe krachten gheſtreden. Maer ghelijck de Ooſtenrijckſche in 't boſchken met koelte, ſoo vochten ſy in het veldt te geluckiger, zijnde door gheen hitte vermoeyt. Derhalven is des Marckgraven ruytery gheweken, en tot Heylbron uyt-geſloten, is gedwongen geweeſt na Garthach te vluchten. Maer het verlate voetvolck heeft kloec-

Des Marck-Graven ruytery vlucht.

kloecker ghevochten, en den gantschen last der Oorlogh alleen uyt-ghestaen, en haer alleen in 't boschken te rugh ghedreven. De heftigheyt der Tillysche nochtans op nieuws aenwassende, soo heeft men 't ghevecht weder aen-gevangen, en als men langh met even veel voordeel streed, heeft eyndlijck 't gheluck den Oostenrijckers de zeghe gegeven.

Die van Baden vvorden vervvonnen.

Daer waren eenige Badische kruyt-wagens (oft door haer eyge oft des vyandts gheschut geschiet waer, wierd getwijfelt) in brandt geraeckt, waer door den Marckgraefschen, over twee marghen Lands vêr, groote schade veroorsaeckt wierd. Hier uyt ontstond voor eerst de verwerringh, en daer na de gantsche neêrlagh. Acht-en-dertigh metale stucken en hondert en twintigh vaendelen zijn den *Tilly* in de handen ghevallen, vijftien hondert wagens met allerley roof beladen, en een groote som ghelts zijn tot buyt gheraeckt. Ses duysent verslaghen, twee duysent gevangen. En is dit soo groot een overwinningh gheweest, dat sy voor de tweede naest de Praeghsche gereeckent wierd.

Der Hollanders raedtslagen.

En nu was Duytschlandt ongetwijfelt des Keysers, mits de Vorsten ghenade versochten, en de *Mansfelder* wanhoopte, waer niet de grootste pest van alle eeuwen uyt de Hollandtsche moerasschen op-ghestaen, en gantsch Duytschlandt met een schrickelijcke nederlaegh verwoest. Maer het heeft haer belieft soo vergiftigh een lucht te verwecken, op dat, Duytschlandt bevredight zijnde, de oorlogh niet tot haer verweckers den Rhijn af soud varen. Doch de selve is oock van den Keyser eyndlijck door de heftigheyt sijner veldtslaghen vernielt.

Christiaen *van* Bruynswijck *tegen den Keyser.*

Derhalven als *Christiaen*, uyt de Stam der Hertogen van Bruynswijck gesproten, en valsche Bisschop van Halberstadt, aen de bevestingh van die waer-

waerdigheyt,die hy met gewelt in-genomen had, by den Keyser wanhoopte, soo heeft hy, door der Hollanderen raedt en hulp onderstut, VVestphalen als in een vloet van schelmeryen ghewentelt. VVant sijn heyr heeft niet ghedaen, als rooven, moorden,verkrachten en dierghelijck: even als of hy niet met den Keyser, maer met de deughdt self den oorlogh aen-ghenomen had. Dit sullen Lipstadt,Soest,Paterborn, Brachel en andere verwonne Steden van VVestphalen ghetuygen. Daer-enboven oock die aen de gantsche werldt vervloeckte geldt-schattingen,en beelden der Heylighen tot ghelt gheslagen, die dertele opschriften: CHRISTIAEN VAN BRUYNSWYCK, GODTS VRIENDT, DER PAPEN VYANDT. Daer dese Godt met haer offerhanden versoenden, en hy met sijn gruwelijcke Kerck-rooveryen ontheylighde, soo heeft nochtans die quaet-aerdighe mensch, op dat hy sich Godts vriendt maecken soud,haer Godts vyanden ghenoemt.

Treckt na de Palts.

Soo was dan nu sijn heyr van sijn lust verwonnen, en wierd van *Iacob* Graef van *Anhalt* allencx af-gemat: tot dat het tot sijn eygen verderf nae de Palts trock. Daer hebben hem *Tilly*, *Corduba*, en *Anhalt* t'saem-gevoeght,terwijl hy besigh was met een brugh te slaen, van alle kanten aen-gegrepen, en, van geschut ontbloot zijnde, in de vlucht gheslaghen.

VVordt aen de Meyn geslagen, 2 Iulii.

De *Bruynswijcker*, was, even als anders in boosheden, oock nu de voornaemste in 't vluchten, en de eerste aen de rivier. En terwijl de soldaten haer Hertogh, over de brugh gaende, heftigh volghden, soo hebben sy sich sonder orde soo ghehaest, dat de brugh breeckende, veel duysenden van die booswichten in die snel-loopende rivier verdroncken zijn. De overige verlate benden wierden van de

de ſwaerden en koegels der Keyſerſchen vernielt. Tot dat ſy by Bensheym met den Mansfelder gevoeght, door ſijn voorſichtige dapperheyt, als met een ſchildt beſchermt wierden.

By de vier duyſent zijn 'er gebleven, en veele in de Meyn verdroncken. En dit was de eerſte wraeck over die Kerck-roovers. De *Palts-Graef* onmachtigh tot de onkoſten der oorlogh, en aen de overwinningh door deſe heyren wanhoopende, en ſteunende oock op het Bruſſels Verdragh, (waer van toen *Ian Digby,* ſijns Schoonvaders, des Coninghs van Groot-Britannien, Gheſant handelde) heeft ſijn volck, die 't ſelve begheerden afghedanckt.

Palts-Graef Frederijck *verlaet Duytſchlandt.*

Derhalven leyden de *Mansfelder* en *Bruynswijcker* haer troepen uyt Duytſchlandt, en den *Palts-Graef* te Sedan gelaten hebbende, zijn in der Hollanders dienſt ghetreden, en voorſichtelijck nae Brabandt getrocken; wordende van *Corduba* en den *Anhalder* ſomtijdts van ter zyden, ſomtijdts van afteren, en ſomtijdts van voren gedrongen; tot dat ſy by Floreau niet vêr van Namur gekomen zijn. Aldaer is den *Bruynswijcker* en *Mansfelder* op haer verſoeck ſlagh ghelevert. Derhalven de ſlagh-ordens gheſtelt zijnde, ſoo is men heftigh aen een gheraeckt, en de Ooſtenrijckers, tot de uyterſte benautheydt gebracht, worden inſonderheyt van Emderſche en Yſenburghſche regimenten ontſet, en door *Gaucher* haer verlore wagens en geſchut weder-gekregen hebbende, zijn veel vaendels onder haer ghewelt gheraeckt.

De Mansfelder *en* Bruynswijcker *vvorden by Floreau gheſlaghen, 29 Aug.*

Daer zijn, behalven het ghetal der ghevanghenen, by de vier duyſent ghebleven. Daer-enboven heeft de *Mansfelder* ſijn lijf-waghen en de *Bruynswijcker* ſijn arm verloren. En zijn met ſoo gheknotte troepen tot Breda ghekomen, dat daer 'er voor de ſlagh twintigh duyſent, nu gheen acht

 duy-

duysent mannen getelt wierden, welcke terwijl de Hollander ghebruyckt om Bergen op den Zoom te ontsetten, soo heeft sich de Palts, van alle heyrkracht verlaten, aen *Tilly* over-gegeven. Heydelbergh, gheensins ridderlijck beschermt, wordt met geweldt in-ghenomen. Manheym heeft sich met even-gelijcke voorwaerden over-gegeven. Franckendael is door onderhandelingh van Coningh *Iacob* aen *Isabella* in-geruymt. Alsoo is, de vyanden uyt Duytschlandt verdreven zijnde, de Duytsche Vryheydt herstelt.

De tweede Mansfeldsche en Bruynswijckſche Oorlogh.

NAe de eerste Mansfeldsche en Bruynswijcksche Oorlogh heeft men nauwlijcks twee maenden gherust; of sie daer de tweede Oorlogh, wel niet soo langhduerigh, maer immers soo schrickelijck in moorden en verwoesten der Landschappen, dat, soo wy de gheledene schaden recht maten, wy segghen souden, dat sy veel meer als de Hunnen onder haer *Attila* weder levendigh geworden waren.

De Mansfelder *en* Bruynswijcker *keeren in 't Rijck.*

De Hollanders hadden Berghen op den Zoom ontset, en brachten dese roof-voghels, tot haer hulp ghenomen, en haer Landen schadelijck, met soete woorden buyten haer grensen, en sondense, met nieuwe krachten voorsien, wederom in 't Rijck. En terstont hebben sy, Nieukerck, Ratsfeld, Statloo, Melin, en andere Steden schricklijck gheplondert en berooft, en op een Tartarysche wijs het landt van VVestphalen, noch met ontallicke lijckteeckens van haer onlanghs beset, in de grondt verdorven.

Daer na hebben sy, om wyder te moghen swerven,

ven,de landen,ten roof bestemt, gedeelt. En *Mansfeldt* is in Oost-Vrieslandt,tot noch toe onversocht, als in een Campanien, duysentmael wreeder als *Annibal* in-ghevallen, en in soodanigh een ongheboondenheyt,als ooyt van eenigh heyr ghehoort is, overvloeyende, heeft schelm-stucken bedreven die schricklijck te hooren zijn. Meppen, een uyt der mate vaste Stadt, is hun, in 't hooghste van haer boosheden, tot een toevlucht gheworden. Die onheylige en tot Duytschlandts verderf gheboore mensch heeft aen Kloppenburgh, VVilshuysen en eenige andere inkomsten, den Bisschop van Keulen toe-behoorende, sijn handen gheslaghen, den Onderdanen ondraeghlijcke schattinghen op-gheleght, en den Boeren door pijnighen meer af-gheperst, als sy hadden.

Mansfeldt *houd in Oost-Vrieslandt qualijck huys.*

Maer wat durfde hy niet teghen 't ghemeenste volck, dat allerley slagh onderworpen is, die sich niet geschaemt heeft het aensien der voornaemste Vorstelijcke mannen te schenden. Ick schaem 't my te seggen. Hy heeft den Graef van *Oldenburgh* onwaerdighlijck hondert duysent Rijcxdalers af-ghedronghen.

Put den Graef van Oldenburgh *uyt.*

Eyndlijck is het rooven tot VVellust vervallen. De hoerery wierd opentlijck toe-ghelaten. Iae moeders en dochters wierden in elckanders aensien (foey Beesten!) verkracht. En de gantsche *Mansfelder* is eyndlijck tot dat wanschepsel in verstandt en ghemoedt ontaert, op dat hy eyndlijck door sijn eyghe baldaden, en niet door kracht van wapenen vernielt wierd.

Vloeyt vvegh in vvellusten.

De *Bruynswijcker* heeft sijn heyr met ghelijcke wreetheydt, doch een weynigh dapperer, aen de VVeser ghevoert. De Steden Hupar, Hamelen, en Rintelen met stercke besettingh voorsien. Vecht met list door den Graef van *Styrum* in-genomen, en acht hondert Spanjaerts daer neder-ghehackt.

De Bruynswijcker *neemt aen de VVeser verscheyde plaetsen in.*

En, over de VVeſer gheraeckt, de Neder-Saxiſche Kreyts tot wederhoorigheydt op-ghehitſt.

Det Mansfelders *en* Bruynswijckers *verbondt met* Bethlen.

En de *Mansfelder* en *Bruynswijcker*, nu grooter dinghen voor-hebbende, maeckten een verbondt met *Bethlen Gabor*: dat, even als ſy Duytſchlandt en 't Keyſerrijck, deſe Hungaryen en Moravien nu aengrypen, en de Keyſer alſoo in 't midden van twee vyanden ghedruckt ſoud worden. Hier toe is van de Eisfeldiſche gheldt vergadert, en van den *Sax* den doortocht tot in Boheemen verſocht.

De Bruynswijcker *by Statloo geſlagen, in 't* 1623 *jaer, den* 6 *Auguſt.*

Maer het gheluck heeft haer voornemen en opſet terſtont verlaten. VVant en *Bethlen* is (als terſtondt blijcken ſal) te vergeefſch in Hungaryen ghetrocken, en de Keurvorſt den Keyſer ghetrouw gebleven, en de *Bruynswijcker*, gelijck hy lichtlijck van de Neder-Saxſche Kreyts was aen-genomen, alſoo door de aenkomende Keyſerſchen met ghelijcke lichtigheyt verdreven, en ghedwongen over de VVeſer in VVeſtphalen te keeren. Alwaer *Tilly* en *Anhalt* de Bruynswijckers, die alles afbrandeden, vervolghden, en haer uyterſte troepen by Statloo, op de heyde van Duwendick, aen-grepen. En een ſtercke troep (haer van Linghen en Grol toe-gheſonden) in de nabuerighe moeraſſchen en hagen verborgen hebbende, ſoo wierden die rondom verſtrooyde Bruynswijckſche rotten geſlagen. En alſoo is dat talrijck heyr van dertigh duyſent mannen tot verſadigingh harer vyanden nedergheleght, tot dat de Veldtheeren door erbarmingh gheraeckt, even als *Annibal* haer ſoldaten toeriepen: *Spaert uw ſwaert*. Ses duyſent zijn 'er ghebleven, vier duyſent gevangen. Vijf-en-tſeventigh Vaendels, achthien Standaerden, en twaelf groote Stucken, haer van de Hollanders (als de teeckenen uytweſen) by-geſet, zijn ghekreghen. Soo dat 'er nauwlijcks een dagh tuſſchen ſoo groot een heyr, en geen heyr geweeſt is. *Chriſtiaen* van *Bruynswijck*

ſelf

ſelf is met twee benden ruyters en de ghequetſte jonghe Graef van *Thorn*, naulijcks tot Brevoort gheraeckt; en van daer nae Emmerick en voort nae Aernhem ghetrocken, verwachte de ſijne, die den ſtrijdt ontkomen waren: van welcke kortlijck twaelf duyſent weêr-ghekeert zijn.

Maer de Staten van Hollandt, dit weder heelen willende, hebben den Hertogh ſes duyſent uytgheleſe ſoldaten verleent. Voorwaer treffelijcke Vredemakers van het Duytſche Rijck; dien 't luſte en nut was de Vorſten met den Keyſer onder elckanderen op te hitſen, en alſoo den Keyſer en Spanjaert met Inlandſche Oorloghen op te houden.

De Mansfelders verlaten Meppen.

De Mansfeldſche deſe nederlaghe ghehoort hebbende, hebben, om niet ſchielijck overvallen te worden, Meppen verlaten, en ſich tot haren *Mansfeldt* in Vrieſlandt begheven. Den welcken dit landt langhen tijdt dulden moeſt; tot dat eyndlijck *Anthonii Gunther*, Graef van Oldenburgh, den Keyſer verbeden heeft; dat, hy deſe roofvogels haer miſdaedt vergevende, ſy af-gedanckt mochten worden.

vvorden by Friſoyt gheſlaghen, den 26 December.

Dies keeren ſy, nae dat ſy een groot ghelt vergadert hadden, weder in VVeſtphalen, nu door ſoo veel heyrlegers verwoeſt; om naemlijck te onderſoecken, of 'er de Bruynswijckſche yet ghelaten hadden. Maer deſe, de ſtadt Friſoyt beſtormende, grijpen de Keyſerſche insghelijcks van afteren aen, en van *Anhalt* en *Erwit* omringht zijnde, worden met verlies van vijfthien vaendels gheſtraft. *Limbach* is met eenighe Hooftlieden ghevanghen. De overige troepen zijn om haers buyts wil meeſt om-ghekomen. De *Mansfelder* ſelf heeft ſich met weynige verſelt oock nae Hollandt begheven. En alſoo hebben die Kerckroovers in deſe krijghstocht veel ſchade en ſchande, doch geenige overwinninghen uyt Duytſchlandt ghedraghen.

De

De tweede Sevenberghsche Oorlogh.

Bethlen keert in Hungaryen.

TErwijl de eene Veldtheer na den anderen den ondergangh der Boheemsche oorlogh volght, soo heeft sich Sevenberghen weder op-gherícht. *Bethlen* op het edelste Rijck van Hungaryen eenighsins verleckert, eyschten nu, niet als vreemdt, maer als verloren en hem ontnomen, door 't recht der Oorlogh weder. Derhalven, ghelijck als qualijck-gebluschte vlammen weder te heftigher ontsteken; even alsoo is oock hy (met den *Mansfelder* en *Bruynswijcker*, als wy boven gesien hebben, een verbondt ghemaeckt hebbende) met meerder macht ghesterckt, en eyndlijck met de gantsche last van sijn Sevenberghen, weder in Hungaryen, over water en landt, gekomen. Men hoorde nooyt van schricklijcker oorlogh, wijl 't gantsche Rijck der Turcken door *Bethlen* tot de wapenen versocht wierd.

Treckt den Turck door list aen sijn zyde.

Maer den Turck standtvastigher in sijn eedt bevindende, heeft sich tot de list gewent, hy verdicht brieven, even als van den Keyser aen de Staten van Hungaryen gheschreven. Als of de Keyser, den *Palts-Graef* en Paltsche Vorsten nu verwonnen hebbende, voor had sijn wapenen nae VVallachien, Bosnien en Grieckenlandt te voeren, en soo hem dat gheluckte, den *Sultan* selfs uyt Thracien en Constantinopolen, de Hooftstadt des Turckschen Rijcx te dryven. Dese van hem verdichte, en even als achter-haelde brieven sondt hy den *Sultan*, en 't bedrogh (mits de dickwijls ghebootschapte overwinninghen van *Ferdinand* hem nijt verweckten) heeft plaets gevonden. En voornaemlijck wijl door hulp van *Iagerendorp* en den

ouden

ouden Graef van *Thorn*, de gunst des opperften *Bassas* tot Constantinopolen voor veel duysent Rijcxdalers ghekoft, en hem veertigh duysent Rijcxdalers jaerlijcks, met eenige Steden in Hungaryen versekert wierden.

Door dese bewegingen wordt *Mustapha*, anders bequamer tot Vrede als tot Oorlogh, overwonnen. De welcke hem festigh duysent Turcken sendende, soo heeft hy met de selve oock Hungaryen, en daer nae het soo dickwijls aen-ghevochte Moravien als overstolpt; alles met moorden, rooven, en de arme Christenen in slaverny wegh te voeren, vervullende. *Verkrijght hulp van den Turck.*

Dese ellende heeft veeler ghemoederen op-geweckt: insonderheyt van die, welcke den godloosen verlater der Christlijcke Godtsdienst, den ouden Graef van *Thorn*, en den sijns gelijcken Marck-Graef van *Iagerendorp*, verachtste slaven der Turcken, aen-gehangen hadden, eertijdts meer dorstigh nae de Calvinische vryheydt.

Dit op-gaende quaet heeft nochtans het Keyserlijcke heyr, op die grensen ligghende, verstoort. En de weêrhoorighen, tot haer eyghe ondergangh loopende, en haer eygen quaet, door de soete Calvinische heerschingh betovert, niet siende, gestuyt. *De Keyserfche vvederstaen haer.*

Maer dit is in dat over-groot quaet een kleyne troost gheweest. VVant de vyanden in veelheydt overvloedigh, by Tyrna de benden van *Tiefenbach*, even als beesten, verslaghen hebbende, omringhen by Gedin het gantsche Keyserlijcke heyr met haer Veldt-Heer *Hieronymus Carafa* Marck-Graef van Monte Negro. En de selve alle toevoer af-ghesneden hebbende, is 'er groot gebreck en daer op terstont een groote honghers-noot ontstaen, en eenighe hondert paerden gheslacht, is het paerdevleesch voor groot ghelt verkoft. *vvorden omringht, in 't 1623 jaer.*

Bethlen toen gheen bequamer tijdt achtende om den

Bethlens *hooghmoet tegen den Keyser.*

den Keyser tot een onbillijck Verdragh te dwinghen, heeft hem seer hoovaerdighe voorwaerden van Vrede voor-gheschreven. Hy heeft begheert datmen hem de Vorstendommen Oppel en Rattibor in Silesien soud gheven. En bevolen dat de Keyser de Steden van Hungaryen van 't Geberghte tot in Sevenbergen toe af-staen soude. VVillende daer-en-boven dat de Keyser alle onkosten der Oorlogh soud vergoeden; hem tot Goninghlijcke Stadthouder oft Palts-Graef van Hungaryen maken. En hem een genoeghsame versekeringh, dat hy het verbondt onderhouden soude, leveren.

Des Keysers teghen Bethlen.

VVat lichtvaerdigheydt van dese Mensch, die den Keyser, als of hy verwonnen was, de wetten der Oorlogh voorschreef! Maer de Keyser (die een ander heyr verwachte) heeft hem moedighlijck nae sijn waerde geantwoort. En hem andere wetten van Vrede voor-gheschreven hebbende, heeft de gheterghde Keyserlijcke Hoogheyt ghewroken. Dat naemlijck *Gabor* de ghevanghene Christenen soud in vryheydt stellen. De Aenleyders der wederspalt, als *Iagerendorp, Thorn* en *Limburgh* hem overleveren: de schade, sijn Rijck van Hungaryen aen-gedaen, vergoeden: gantsch Hungaryen af-staen: en heeft kloecklijck gheboden, dat hy voortaen sijn Onderdanen niet meêr quellen soud; soo hy 't niet deed, dat hy hem met gheweldt daer toe dwinghen, en uyt sijn Landen verdryven soud.

Bethlens *vergeefsch voornemen.*

De Barbaer door soo onverwacht een antwoort gheterght, heeft de Keysersche by Gedin heftigher aen-ghegrepen; en door seer wreede aenvallen, doch, met sijn grootste schade, meest te vergheefs, tot over-gheven genoodight. Maer de lichamen, niet de deughdt der Duytschen wierd ghedruckt; soo dat de strijdt van den uyt-ghehongerden soldaet self begheert wierd. De grootmoedigheydt

heeft

heeft haer tot verwinningh gestreckt. VVant *Bethlens* moedt, door der Keyserschen dapperheydt, verwonnen, heeft eenighsins aen de selve ghewanhoopt. Derhalven eenige Turcksche regimenten op roof gheschickt hebbende, heeft gantsch Hungaryen wijdt en breedt verwoest, de Dorpen verbrant, de Steden uyt-geplondert, de Christenen in slaverny wegh-ghevoert.

Vervvoest Hungaryen.

Dese baldadigheyt heeft het avontuur op-ghe-weckt en tot wraeck bewoghen. Oock heeft het selve geen gelegentheyt om te wreecken ontbroken. VVant terwijl dese met buyt beladene regimenten duysenden van Christenen, even als kudden van beesten, niet na *Bethlens* leger tot Gedin, maer, oock sijn wreedtheyt en de Duytsche koude niet langer konnende verdragen, nae Turckyen in slaverny dreven, soo heeft dit selfde haer tot verderf gestreckt, en Graef *Esterhasi* gelegentheyt ghegheven om haer aen te grypen. Oock heeft hy niet vertoeft, maer haer by Neutra, daer sy sich onthielden, kloecklijck aen-gegrepen, en met een treflijcke nederlaghe ghestraft.

Eenige Turcksche Regimenten vvorden geslagen, den 2 Novemb.

Als sich des anderen-daeghs de verstrooyde hoopen weder vergaderden, soo ruste men sich tot de slagh en vlucht. VVant, als sy sich nae de brugh van de Neutra spoededen, soo sochten sy eer de wegh om te vluchten als om te vechten. Maer oock dese brugh heeft haer 't gheluck tot schade ghekeert. VVant de Keyserschen hadden buyten weten der Turcken, vuur onder de brugh gheleght, en een groot deel der selve verlamt. Daer heeft men aen beyde zyden dapper ghevochten, maer dapperer de Keyserschen, gemoedight door de overwinningh des vorighen daeghs. En alreê gaf de selfde brugh aen wederzyden groote hoop. De Barbaren om te vluchten, de Keyserschen om te winnen; welcke die nochtans bedroghen, dese ghe-

VVorden vvederom geslagen, den 3 Nov.

gheholpen en op-geweckt heeft. VVant terwijl de Keyserſche den Slagh aendronghen, weecken de Turcken afterwaerts nae de verlamde brugh: en voort, alle ſchaemte te boven, vlieden om ſtrijdt. En terwijl de voorſte aen de eynden van de half-af-ghebrande brugh ſtaen blyven, ſoo wierden ſy van de afterſten van de brugh, tot vallen en in 't water ghedrongen. Hier op volghde van afteren 't doodt-ſlaen, van vooren 't verdrincken, en een onuytſpreeckelijcke verwerringh. VVant hoe ſchricklijck moeſt dit zijn; wijl de vyanden op de ſelfde tijdt van mannen en vloeden, water en wapenen verdruckt wierden. Maer ſoo was het gheluck met haer ſchelm-ſtucken verdragen; dat ſy, die op verſcheyde wyſen geſondight hadden, niet op een wijs vergingen.

VVorden geheel uyt-geroeyt, den 4 Nov.

Des derden daeghs daer nae trecken de verſtrooyde overgeblevene Turcken voorby het Slot Ovar. En terwijl ſy voor den vyandt, in doodtſlaen vermoeyt, meenden ſeecker te zijn, ſoo wierden ſy ten deel van Graef *Eſterhaſy*, ten deel van elders toe-geſondene ſoldaten om-gebracht, ten deel oock in de lagen, by de beſettelingen van Gomorra op-geſtelt, gedreven; ſoo dat van ſoo groot een menighte naeuwlijcx een ontkomen is. En wil men 't verloop van deſe dry dagen inſien, ſoo is op den eerſten dagh de Slagh ghelevert, op de tweede gheſlagen, op de derde geeyndight.

Bethlens *toorn.*

Hoe gram was toen *Bethlen*! hy heeft ſijn gramſchap met ſijn lijf en ghemoedt niet konnen bepalen, maer tot ſijn eyghen ſpot de ſelfde aen ſijn vyandt ontdeckt. VVant aen den Graef *Eſterhaſy* dreygh-brieven ſchryvende, is daer over uyt-ghelacht en begeckt. VVant wat koſt een Keyſerlijck ſoldaet meer verheugen, als dat door des vyandts

Lijdt ſchade.

dreygen ſijn dapperheyt als ghepreſen wierd, hy ſijn ſchade bekende en droefheydt openbaerde?

Hy

Hy derhalven door *Bethlens* toorn, als door eens verwonnen belydenis, aen-gemoedight, heeft met het verſlaen van eenighe troepen, acht Kameelen, met ſeer koſtlijck Turckſch laken en ſilvere vaten beladen, ghekreghen; om alſoo, indien hy koſte, des mans gramſchap tot dolligheyt te brengen.

En hy, door deſe nederlaghen verbittert, is geheel woedend gheworden, en heeft alles met rooven, branden, de Chriſtenen in ſlaverny te vervoeren, vervult. Soo dat de geheele *Bethlen* eyndlijck met lijf en ziel en zeden tot een Turck ontaert is. *Sijn vvreetheyt.*

Eyndlijck nochtans de nederlagen des *Bruynswijckers* en *Mansfelders* verſtaen hebbende, en van *Tillys* aenkomſt verwittight zijnde, heeft met den *Palts-Graef* van Hungaryen een Beſtandt, tot den eerſten van Ianuarius toe, gemaeckt, de gevangenen ſonder los-gelt vry-ghelaten, en ſijn ſoldaten van des Keyſers legher, by Gedin omgraven, afgevoert. *Maeckt met den Keyſer beſtandt.*

Het Beſtandt gheeyndight zijnde, is hy tot ſijn oude zeden gekeert, en eenige ſteden in-nemende, heeft veel menſchen, even als de wolf het vee, tot de ſlachtbanck gevoert. Dies heeft hy het geluck wederom geterght, en ſich ſelf, als te vooren, eener nederlaegh weerdigh ghemaeckt: welcke hy, als hy 't minſt dachte, gevoelt heeft. VVant wat koſt het avontuur, ſijn val begheerende, bedrieghen. Selfs de behulpſelen van ſeeckerheyt heeft hy tot vreeſe ghenomen. *Sijn vvreetheyt nae de ſtilſtandt.*

Keyſer *Ferdinand* had *Iacob Kurtz*, als Geſant, tot *Ottoman* geſonden: de welcke ſoo haeſt als hy *Bethlens* bedrogh vernomen had, de brieven, van *Gabor* ghemaeckt en ghedicht, vertoont, en door verſcheyde redenen het bedrogh en den bedriegher ontdeckt heeft. De waerheyt heeft *Ottoman* door haer kracht bewogen, en hy heeft de over-gebleve *Sijn bedrogh ontdeckt.*

hulp, aen *Bethlen* ghesonden, met dreygingh des Turckschen Sabels te rugh ontboden, en het verbondt, met den Keyser ghemaeckt, veel jaren verlenght.

Maeckt Vrede in 't 1624 jaer.

VVat doet *Gabor* hier nae? van de meeste troepen berooft zijnde, en sich aen sijn eyghe macht over-gelaten siende, daer-en-boven gehoort hebbende, dat de *Mansfelder* en *Bruynswijcker* gheslaghen, uyt het Rijck nae Hollandt ghevlucht waren, heeft weder Vrede (om met de eerste gheleghentheyt te breecken) begheert. En de Keyser, verdrietigh in den Oorlogh, heeftse niet af-gheslaghen.

De voorvvaerden der selve.

Dies heeft *Bethlen* door dese wederspan niet anders gevordert, als dat hy gedwongen is wederom met schande uyt Hungaryen te wijcken; en daer-en-boven geboden de gevangenen en 't geroofde weder te leveren. En alsoo heeft het selfde gheluck, dat *Bethlen* door der Turcken hulp schricklijck ghemaeckt had, hem door haer vertreck veracht ghemaeckt. Maer nochtans soo niet verdruckt, dat het hem niet tot een andere Oorlogh overhield.

De derde Mansfeldsche en Bruynswijcksche Oorlogh.

De Mansfelder *en* Bruynswijcker *verkrijgen een leger.*

DE *Mansfelder* en *Bruynswijcker* in haer tweede Oorlogh soo groote nederlagen geleden hebbende, hebben sich in haer vrienden, des Keysers vyanden, haven, in Hollandt begeven. En zijn terstont, door nieuwe stormwinden der Hollandsche baren ghedreven, in Enghelandt, Vranckrijck en andere Landen aen-gekomen, door de gantsche werldt een vyandt voor Keyser *Ferdinand* soeckende. En hy was lichtlijck, sommige door schade,

de, sommighe door nijdt uytbarstende, te vinden. Dies wierd *Mansfeldt* Veldt-Heer over een heyr, van veel duysent Enghelsen te voet, en *Christiaen* van *Bruynswijck* Overste Ritmeester over een grooter menighte van Fransche ruyteren, en zijn met een opset uyt Engelandt en Vranckrijck beyde na Hollandt ghevaren.

Terstondt is onder haer, die de Zee ongewoon waren, een groote besmettingh ontstaen. Derhalven om haer volck in voorige ghesontheyt aen landt te setten, soo voerden syse uyt de vochtighe landen, aen zee gheleghen, door Gelderlandt, nae Kleef, een Landtschap des Roomschen Rijcx, voor dat heyr en die smet, soo 't scheen, waerdigher. VVant het was ghenoegh, dat wijl de Keyser niet kost, nochtans een Landt des Rijcx, schoon in-genomen, de schade ontfingh. Dies stercken sy tusschen Rees en VVesel, in een genoeghlijcke plaets haer legher. Van daer is men vyandtlijck in de Keulsche landen gevallen. En men heeft wederom met de selfde woestheyt, als sy ghewoon waren, ghewoet, soo dat de *Mansfelder* en *Bruynswijcker* om de uytnementheydt daer in scheenen te stryden. Maer dese heeft nochtans eyndlijck buyten twyfel overtreft, en tot vervullingh der boosheden dese krijghs-list ghebruyckt. Ses hondert voetknechten en vier vaendelen ruyters ghenomen hebbende, is door gunst van de nacht na Ordingen, een stadt in 't Bisdom van Keulen, op sulcx onverdacht, ghetrocken. Heeft de wachters bedroghen, en het Stedeken in-ghenomen. Terstont aen 't steelen, rooven, moorden, verkrachten. En gheenige vrouw oft maeght is ongeschent gheble- ven, als die haer eenigh hol oft geval uyt de oogen onttrock. En de borgeren van alles berooft zijnde, hebben eyndlijck haer naeckte lichamen met gelt moeten lossen.

Stercken by VVesel haer legher.

Vervvoesten 't Keulsche landt.

De Bruynswijcker *verniele* Ordingen *in 't* 1625 *jaer, den* 10 *Iunius.*

Vergaen door haer eyge moedtvvil.

Aen haer ongebondenheyt gebrack geen ſtraf, en ſchoon ſy door der Hollanders beſettingen beſchermt wierden, ſoo leden ſy nochtans, ſonder vyandt, veel vyandtlijckheden. De tweedracht heeft haer eyghen roof, even als een gulde twiſtappel van *Erys*, onder haer gheworpen, en terſtont, als 'er in dat uyt-geputte landt niet meêr te rooven was, hebben ſy elckander berooft. En op dat 'er oock niet tot de ſpot ghebrack, ſoo riepen ſy elckander duſdanighe vyandighe woorden toe. *Langh leef de Mansfelder, Langh leef de Bruynswijcker.* Op deſe verwerringh volghde ghebreck, 't ghebreck, ſieckte, doodt en vlucht. Soo dat dat heyr van vijftien duyſent mannen, door ſijn eygen ramp by nae vernielt is. Eyndlijck is het overſchot te ſcheep gebracht, en nae veel geleden onweêrs, in Denemarcken gelandt, en de Oorlogh is met haer nae 't Noorden gevaren.

Des derden Ferdinands Krooningh tot Coningh van Hungaryen.

De III. Ferdinand *vvort het Rijck van Hungaryen op-ghedraghen.*

ALs de onverwinlijckſte Keyſer de II. *Ferdinand* de beproefde beroerten, ſwarigheden, en ſijner Onderdanen verderf voorſichtelijck wenſchte te verhoeden, en ſijn Soon en Erfghenaem tot Coningh te ſien, ſoo heeft het gheluck dit ſijn voornemen niet weynigh begunſtight, mits de Staten des Rijcx ſelve, op den Rijcxdagh van Edenburgh, hem 't Rijck van Hungaryen van ſelve op-droeghen. Voornaemlijck wijl *Bethlen Gabor* dickwijls in 't Rijck van Hungaryen invallende, ſy een Schuts-Heer van nooden hadden: welcke ſy ſcheenen te hebben, ſoo ſy den Coningh in 't Rijck, des Keyſers Soon in haer ſchoot queeckten. Daer-en-boven oock, op dat, indien den Keyſer

Fer-

Ferdinand yet menſchelijcks ghebeurde, de ſelfde *Gabriel Bethlen* in de tijdt des tuſſchen-Rijcks, des Coninghs Soon noch niet ghekroont zijnde, niet na te volghen trachte.

Derhalven is van *Eſterhaſy*, op de ſelfde Rijcx-dagh tot *Palts-Graef* des Rijcx ghekooren zijnde, de Kroon en al, wat noodigh ſcheen, van Preſ-burgh op een wagen na VVeenen gebracht. Toen is hy op de dagh der onbevleckte ontfangenis van *Maria*, in de tegenwoordigheyt des Keyſers, der Keyſerin, des Geſants van den Catholijcken Coningh, des Grooten Hertoghs van Toſcanen, en anderen, onder den Heyligen Dienſt der Miſſe, van den Aerts-Biſſchop van Gran hoogh-feeſtelijck tot Coningh gheſalft, met de Coninghlijcke kleederen van *S. Steven* aen-gedaen, en van den ſelfden met *S. Stevens* ſwaert omgort. Daer nae riep de Palts-Graef *Eſterhaſy*, de Kroon uyt des Aerts-Biſſchops handen ontfanghen hebbende, met luyder ſtemme: O ghy edel Rijck, O ghy Hungeren, ſoo menigh als ghy zijt, wilt ghy den doorluchtighſten *Ferdinand Ernſt*, Aerts-Hertogh van Ooſtenrijck, met *S. Stevens* Heylige Kroon tot Coningh Kroonen? waer op ſy ſtandtvaſtlijck antwoordende, *Wy willen, en, langh leve de Coningh*, ſoo heeft de Aerts-Biſſchop van Gran de Kroon, van veertigh Coningen ghevoert, weder uyt des Palts-Graven handen ontfangen en op het Ghewijde Hooft geſet: en daer nae den Coningh de Rijcx-Staf en Appel ghereyckt. En dit alles is met ſoodanigh een ſtaet en heerlijckheydt uyt-ghevoert, als die Coninghlijcke handel ſcheen te vereyſchen.

VVort tot Coningh gekroont, in 't 1625 jaer, den 8 Decemb.

Alſoo is de laſt des Rijcx van den III. *Ferdinand*, waer nae de Keyſer langh ghetracht had, eenighſins onderſtut. Een Iongelingh wacker van ghemoedt, ſcharp van verſtandt, en, nae ſijn jaren en goederen, van wonderlijcke matigheyt. Daer-

en-boven, gelijck sijn navolgende dapperheyt betoont heeft, arbeytsaem, vreemdt van wellusten, en alles verdraghende wat hem sijn vrome Vader op-legghen, jae (op dat ick soo spreecke) op hem bouwen wilde; als die gelesen had, dat de grondt aen gheen last ontwijcken moest. VVelcke Godt en sijn Heylighen langh staen en nimmer vallen laten.

Des DUYTSCHEN FLORVS

Tweede Boeck.

De Deensche Oorlogh.

DE Deensche Oorlogh is wel een in Naem, maer veelvoudigh in Overwinningen geweest. VVant dese heeft de Bruynswijckers, Lunenburghers, Breemers, Mekelenburgers, Holsteyners, Deenen, en eyndlijck het gantsche *Cimbrische Chersonesus*, als in een val, ghelijcklijck in-gewickelt.

De oorsaeck van soo ruym een Oorlogh is geweest des IV. *Christiaens* Coningh van Denemarcken, Noorweghen, eersucht. Dese, door het verslaen van den *Mansfelder* en *Bruynswijcker*, en de naburighe winter-leghers der Keyserschen op de grensen des Neder-Saxischen Kreyts, tot een ander vermoeden gebracht, vreesde voor sich en sijn Bisdommen, die hy voor sijn Sonen in-ghenomen had; en nu niet langer te vreden met het Bisdom van Veerden, trachte oock nae het Halberstadtsche, het Breemer, Lubecksch en Osenbrughsche, op dat hy sijn VVater-Coninghrijck te bequamer t'samen stellen mocht.

Des Coninghs van Denemarcken eersucht.

En daer in aen 's Keysers toelatingh wanhoopende, heeft sich elders ghekeert, en den Neder-

Vermaent den Neder-Saxschen Kreyts tot Oorlogh.

Saxsche Kreyts, om dat die, hem noodigh was, tot de wapenen geport. Hy klaeghde, dat de Keyser voor-genomen had, de selve een swaer jock op te legghen, besoeckingen in te stellen, de Roomsche Godtsdienst in te voeren; den niet Rooms-ghesinden de Bisdommen te benemen, de Leen-Heeren van de bekleedingh uyt te sluyten, en alles nae de reghels des verdrietighen Passauschen Verdraghs (welcks onderhoudingh sy nochtans langh af-gesworen hadden) te herstellen. Voorts heeft hy veel valsche dinghen onder de waerheydt ghemenght, en, 't geen wy tot deughdt, heeft hy tot laster gheduyt. Doch van sich selfs niet met al; op dat hy het voornemen sijner eersucht, als de welcke uyt-gaf, dat hy alleen de nuttigheyt der Kreyts socht, niet yet verhinderde.

VVordt tot Overste der Kreyts aengenomen.

Door dese en andere op-ghepronckte woorden, heeft *Christiaen* soo veel te weegh ghebracht, dat tot beschuttingh der Kreyts volck gheworven, en hy, met voorby gaen van den ouden Hertogh *Christiaen* van *Lunenburgh*, als onbequaem (die nochtans het Over-ampt der Kreyts, meer als dertigh jaren wel bedient had) tot Overste der selve aen-genomen is. De Roomsche Keyser en oude Hertogh van Luneburgh het selve met brieven, doch te vergeefs, heftelijck bestraffende.

Als dit dan wel gheluckte, soo is den Coningh van Denemarcken noch yet anders, niet min vorderlijck, voor-ghekomen. Het verdryven van Palts-Graef *Frederijck* namen veel Vorsten seer qualijck: en insonderheyt de VI. *Iacob* Coningh van Groot-Britannien, dien 'er meest aen gelegen was. Maer de selve een gantsch Vreedtsamigh Vorst zijnde, drongh de herstellingh meêr aen door vredes-middelen, als door wapenen: jae hy heeft sijn Soon *Karel* Hertogh van VValles, eenige Erfgenaem sijner Rijcken, selfs nae Spanjen gesonden,

ſonden, een Houwlijck van ſijn Soon met diens Coninghs Suſter Maria voor-gheſlaghen, en den Roomſch-geſinden in Engelandt groote vryheydt beloofst; ſoo men ſlechts de Palts in acht nam en des ſelfs herſtellingh vervorderde. Maer ick weet niet wat de by-na-begoſte bandt des Houwelijcx vernietighde. Voorwaer de Coninghen zijn op 't ſchielijckſt met ſoo groot een haet tegen elckander ontſteken geworden, dat de *Britan* ſijn Soon in Vranckrijck geſonden, en des Aller-Chriſtelijckſten Coningh *Lodewijcks* (de XIII. van die naem) Suſter voor hem verkregen heeft, en is, nae de Vrede met den Spanjert ghebroken, en het nieuw Houwlijck met de Franſen, in nieuwe verbinteniſſen ghetreden.

Verbondt tuſſchen de Coningen van Vranckrijck, Engelandt, Denemarcken en de Hollanders.

En wijl men aen de volkome herſtellingh der Palts door wetten van Vrede wanhoopte, ſoo heeft men gheacht de ſelve met wapenen te voorderen. En mits dit niet beter en bequamer, als door de Coningh van Denemarcken (als de welcke onder de naem van de Kreyts te beſchermen een bereyt heyr met minder afterdocht voede) geſchieden koſt, ſoo ſonden ſy Gheſanten tot hem. Enghelandt beloofde eenighe hondert duyſent Rijcxdalers, en Vranckrijck ſoo veel Kroonen, met veel duyſenden van Soldaten. En de Vereenighde Nederlanden daer-en-boven ſchepen, volck en haer hulp vrywilligh aenbiedende, ontſtaken de ghemoederen even als met een nieuwe onder-gheſteke toorts.

Deſe ſoo groote beloften, aengebode krachten, ſmekende woorden hebben dien Coningh, te voren tot die Oorlogh genegen, gheheel wegh-gheruckt. En na dat hy de onkoſten en laſten der Oorlogh, en daer-en-boven des Keyſers en ſijner landen macht by ſich ſelf overgeſlagen had, ſo ſcheen men voorder te moeten gaen, en de Neder-Saxiſche

ſche Kreyts nu niet alleen tot harer beſchermingh, maer oock tot het geſelſchap der Oorlogh aen te locken. VVelck niet ſeer moeylijck om doen was, mits de Stenden eens tot arghwaen gebracht, voortaen te minder van 's Coninghs voornemen af-ſchrickten.

Naeuvver Verbondt van den Coningh van Denemarcken met de Neder-Saxiſche Kreyts, in 't 1625 jaer, den 25 Maert.

Derhalven is te Lauenburgh een vergaderingh uyt-gheſchreven, en de Coningh van Denemarcken met de Biſſchop van Halberſtadt, de valſche Aerts-Biſſchop van Breemen, de Hertoghen van Bruynswijck, Mekelenburgh en Holſteyn in een nieuw verbondt getreden; en men heeft beſloten de troepen, onlanghs tot beſchermingh der Saxiſche Kreyts aen-genomen, te vermeerderen. Terſtondt ontſtonden 'er over al nieuwe wervingen, welcke den Keyſer, niet te vergeefſch afterdachtigh, dickwijls vermaen-brieven af-gheparſt hebben. Maer ſy miſbruyckten die brieven tot ſpot, die wervinghen tot den oorlogh.

En met Gabriel Bethlen.

Daer-en-boven heeft de Coningh van Denemarcken met al de Bondtghenooten ('t welck nu een gewoonte gheworden was) op *Gabriel Bethlen* gheſien; op dat terwijl hy het Roomſche Rijck ten noorden; deſe van 't ooſten des Keyſers Erf-landen bevechten ſoud. En de Keyſer, alſoo van twee vyanden beſet, ſich teghen elck niet gheheel ghebruycken moght. Dies is *Gabriel*, anderſins eergierigh, voor vier hondert en tachtigh duyſent Rijcxdalers 's jaers tot de wapenen teghen den Keyſer ghekoft.

Tilly *bereydt de vvapenen.*

Dit alles ſagh *Tilly* veel beter van nae by, en al haer raedtſlaghen onderſocht, den Keyſer te kennen ghegheven, heeft niet nae-ghelaten, 't geen hy achte bequaem te zijn niet alleen om de laſt van die Oorlogh in 't noorden te ſtutten, maer oock af te weeren. Maer wijl men van wederzyden vreeſde, ſoo heeft men noch een gantſch vierendeel

deel jaers met brieven gheslsleden. Tot dat men eyndlijck, nu willende oorloghen, eenighe sond, die uyt des Coninghs naem, jae oock met des Keysers wil, als sy seyden, *Tilly* aen-seyden, dat hy uyt het aen hem verpande Ampt Sike vertrecken soud. Hier op, seght men, hebben de Keysersche dertelijck geantwoort: *Dat de Soldaten niet kosten in de lucht vlieghen, dat men haer op der aerde plaets gheven moest.* De Coningh dit terstont tot gheleghentheyt nemende, heeft een heyr van vijf-en-twintigh duysent mannen nae Hamelen tot aen de VVeser ghevoert, de steden en grensen van de Kreyts ghesterckt, en op alles, nu als midden in de oorlogh, vlytigh gheacht.

Des Coninghs Gesanten aen Tilly, *en der Keyserschen antvvoort.*

Noch betuyghde hy echter, dat hy niets teghen den Keyser voor-had. Maer dit scheen den Keyser een deckmantel, waer door hy 't Rijck met sijn wapenen meêr belast mocht vinden. Dies sendt de Keyser een ander heyr, een andere Veldt-Heer, *Albert* van *Walsteyn*, den *Tilly* te hulp.

Walsteyn *treckt* Tilly *te hulp.*

En men sagh alreê van die openbare en bloedighe oorlogh, niet min openbare en bloedige voorteeckenen; het water tot bloedt geronnen; bloedt uyt balcken gedropen; sommige brooden, tafelen, kaersen bloedt sweeten. Kooren op boomen wassen, als of het de aerde om der menschen boosheyt voor onwaerdigh hield. En (wat is 'er schijnbarer?) strydende heyren in de lucht; en voort vechten op der aerde.

Voorteeckenen van de Deensche Oorlogh.

De Deenen hadden, uyt de grensen der Kreyts treckende, by Hoxar een Vestingh ghebouwt, dese was den Tillyschen gantsch moeylijck, en even als een jock op haer halsen. Derhalven maken sy sich op, vallen aen, bestryden, overwinnense.

Begin der Oorlogh, den 10 *Iulius.*

Dit was het begin der Oorlogh, en wat eynd sy voort hebben soud, heeft het avontuur, als met voordacht voor haer eyndt ontdeckt. Ontrent het

Des Coninckx van Denemarcken val, 20 *Iulius.*

het ſchemeren van den avont beſagh de Coningh den ſchiltwacht van Hamelen, en onbewuſt, datter ſchiet-gaten in de wal waren, om grove ſtucken in te ſtellen, reed onbekommert voort. Maer die ſwacke berderen koſten den rydenden Coningh weynigh verdraghen, maer brekende, is de Coningh met het paert, van boven neder, ontrent neghen-en-twintigh voeten, in de onder-gheleghe graft gevallen. De Coningh is eyndlijck nae twee uren noch levendigh bevonden, doch echter meer als dry dagen voor doot ghereeckent.

VVijckt te rugh nae Veerden.

VVat is deſe val des Coninghs anders, als (ghelijck van die *Flaminius* teghen *Hannibal*, by Thraſymenum) een voorſpel van ſijn haeſtighe ondergangh gheweeſt? Iae ſy is even als de eerſte zeghe op den Coningh gheweeſt. VVant het gantſche heyr met hem verſchrocken, heeft kortlijck veel Landts af-gheleght, en tot aen Veerden te rugh gheweecken. En wat koſt een verwonne anders? Hy heeft het gantſche Landt den vyandt te dwingen nae-ghelaten. Oock heeft deſe 't niet anders ghenomen, en hem, als verwonnen, heftlijck vervolghende, is met ſijn gantſche macht in 't Graefſchap van Bruynswijck in-ghevallen, ſich de Steden, Sloten en Sterckten eyghen ghemaeckt, en by nae de gantſche VVeſer onderworpen.

De Keyſerſchen nemen verſcheyde plaetſen in.

Slaen de Boeren.

Doch de Boeren, een weynigh onghemacks lydende, trecken de wapenen aen, en veroorſaecken meêr ghevaers, als de Deenſche ſoldaet. Maer de ſelve zijn door haer menighte vernietight: en die boven haer ſtaet ghevochten hadden, na haer ſtaet gheſtraft.

Belegheren Nieuvvburgh te vergeeſſch.

Tilly, willende voorts die goede loop des avontuurs vervolghen, heeft Nieuwenburgh, door den dapperen *Limbach* beſchermt, beleghert. Maer hier is het gheluck den Veldt-Heer een weynigh tegen gheweeſt. VVant de Coninghſche willende

daer

daer toevoer in brenghen, en de Tillysche 't selve verbieden, soo onstond 'er dickwijls een heftighe schermutselingh. Doch meestendeel tot naedeel der Keyserschen, mits sy (met verlies van twee [a] Overste Stadthouders, *Gard* en *Grot*) van vooren en afteren door 't ghedurigh schieten van 't gheschut en de besettingh ghedronghen wierden. Soo zijn by die eene Stadt in korten tijde vier duysent van wederzyden ghebleven.

[a] *Overste Lieutenanten.*

Slaen de Deenen.

Als *Tilly* derhalven sagh, dat het een langhsame en moeylijcke belegeringh soud zijn, soo heeft hyse tot op een andere tijdt uyt-gestelt, en, na Kalenbergh ghekeert, twee duysent Dragonners, hem gemoetende, geheel verslagen, en Kalenbergh onder 't jock ghebracht.

De Fritlander neemt Hal en het naeburighe in.

En nu wierden de overwinninghen des Keysers niet door een heyr aen-ghedrongen, want aen een andere kant heeft de Hertogh van Fritlandt Hal, het Stift Halberstadt, en het gantsche Maeghdeburschi gebiet t'onder-gebracht. En, in 't Vorstendom van Anhalt gevallen, heeft Dessau insonderheyt ghesterckt. En die beyde Veldt-Heeren aen die Vlieten liggende, hebben om strijdt getracht, de eene de VVeser, de andere de Elve, sich te onder-werpen.

De stroomen in te nemen een saeck van groot belangh.

VVant men heeft het van groote beraet ghemerckt te zijn, in 't begin der oorloghen sich de Vlieten te bemachtighen, op dat, de Landen van een ghescheyden, de Vyanden over al ontdeckt, en als op 't dorre staende, door een slagh verwonnen, geheele Landtschappen verlaten. Daer-en-boven de verwinners met voorspoedighe wapenen, voorstroom, lijftocht, volck voort-loopen, en even als heftighe baren, met verbreecken van wallen en dijcken, al, wat haer ghemoet, wech-rucken; soo dat, al wat uyt-stack, gheslecht, versoncken, en den

na-

nakomelingen gheen voetstappen geen ghedenck-teeckenen daer van over-ghelaten werden.

Tilly *overvalt een deel van 't Deensche heyr, den* 4 *Novemb.*

Voort heeft men tot hier toe met in-nemen van Steden en verdryven gestreden, wijl men de hooftsaeck op geen veldtslagh wagen wilde. Onderwijl bedreef *Tilly* een treflijcke krijghs-list. De legers lagen by Hanover dicht by elckander. *Tilly* vermerckende, dat men aen die kant van 't Deensche legher, daer *Frederijck* van *Sax-Altenburgh*, *Obertraut*, en de jonghe *Iacob Vlfeldt* laghen, in-breken kost, en dat het selve slechts met een brugh over de Lohn vliet met het overige heyr gevoeght was, heeft, vier duysent van de vaerdighste soldaten nemende, die brugh onvoorsiens in-ghenomen, en met een ghenoeghsame besettingh voorsien, de te hulp komende troepen af-ghekeert, haer met de derde aenval verwonnen, *Frederijck* Hertogh van Sax-Altenburgh, *Obertraut*, en den jongen *Vlfeldt*, te vergeefs dapper vechtende, met ses hondert andere verslaghen. Dese saeck heeft den Coningh, met het gantsche legher, seer ontroert; meest, wijl *Obertraut* van yeder seer hoogh gheacht wierd.

Mansfeldts *poogen.*

Alsoo heeft *Tilly* aen de VVeser, maer *Walsteyn* aen de Elve veel schricklijcker met de Deenen huys gehouden. De *Mansfelder*, als of hy de nederlaegh, van *Tilly* te weegh gebracht, op den *Fritlander* wilde wreecken, socht op de Keyserschen, 't gheen hy op de Deenen volbracht had. Maer op 't selfde voornemen volghde geen gelijck ghewrocht.

Bevecht de schans aen de Dessausche brugh.

Mansfeld had met twintigh duysent wel-geruste soldaten, onder andere plaetsen aen de Elve oock Zerbst met list in-genomen, en de besettingh daer in neder-gehouwen, trachte nu voornaemlijck nae de Dessausche brugh, om met sijn heyr daer over te voeren, den oorlogh in Silesien (zijnde van *Bethlen*, die nu pooghde in Hungaryen te vallen,

be-

beroepen) te voorderen. En ſchoon hem de *Fritlander*, op ſulcks wel verdacht, teghen alle gheval dapper voorſien had,ſoo heeft de *Mansfelder* daerom niet ghewanhoopt. Maer door *Ian Altringer* Overſte der plaets, tweemael af-geſlagen,is nochtans ten derdenmael tot de ſtorm ghekeert. Toen is hem de *Fritlander* met een uyt-gheleſe troep ter hulp verſcheenen, belaſtende de brugh met zeyldoeck te bedecken, op dat men niet tellen koſt hoe veel volcks daer over ghevoert wierd. De *Mansfelder* is ondertuſſchen van alle kanten tot den ſtorm aen-ghevallen, maer de beſettelinghen ſich dapper weerende, is met groot verlies weder af-gheſlaghen,en heeft onder anderen oock *Nieuwenhoven*, Overſte der Hollanders, verloren.

En, nu aen de overwinningh wanhopende, dacht alreê weder te keeren. Derhalven heeft de *Walſteyner*, op dat hy, die beſtormt had, het oock niet ſoud ontkomen, ſijn troepen in de morghenſtondt met groote ſtilligheyt over de brugh ghevoert: en uyt de ſelfde Veſtingh ghetrocken, den *Mansfelder*, na geſtelde ſlagh-orde, aen-gegrepen. Nochtans was de ſtrijdt langh wreedt en twijfelachtigh, ſoo dat het gheluck, ick weet niet wat ſcheen voor te hebben; tot dat met het verdryven van des *Mansfelders* ruytery, de gantſche macht van den *Fritlander* op het voetvolck aen-ghevallen is. En hy ſich kloecklijck draghende, als hy ſich van de ruytery verlaten ſagh,heeft met allencks te wijcken den Keyſerſchen de moedt vermeerdert, en ſy op den wijcker heftigh aendringende,hebben vier duyſent Hollanders, van *Nieuwenhoven* aengevoert,geheel verſlagen. En voorts het gantſche heyr op de vlucht brenghende, volght 'er niet, als doodt-ſlaen, op. De ongeluckige *Mansfelder* is 't naeu ſelfs ontkomen, en met weynigh overſchot van ſijn volck nae Brandenburgh gheweecken.

VVordt geſlaghen, in 't 1626 jaer, den 26 April.

Daer

Het ghetal der dooden en ghevangenen.

Daer zijn in die Slagh dry duysent ghevangen, vier duysent ghebleven, seven-en-dertigh vaendelen en seventien stucken geschuts ghekregen. En Zerbst namaels het loon der overwinningh.

En dit is die edele Slagh by Dessau, nutter als de gantsche nederlaegh; wijl en *Erenst* van *Mansfelds* waerdigheydt allencks verdween, en de afgherichte Nederlanders, de kracht van het Deensche heyr, om-quamen.

Het avontuur met ghespanne seyl door een andere windt wederom van de Elve nae de VVeser gekeert, heeft den Keyserschen oock daer begunstight; als met voordacht het soo bestierende, op dat 'er geen nijdt in-sloop, en de overwinninghen onder de Veldt-Heeren even-ghelijck ghedeelt wierden.

Tilly *neemt Minden in, 29 May.*

Tilly sagh, dat Minden, de sleutel van Bruynswijck, met swacke besettingh voorsien was, dit heeft hy, nae een kleyne belegheringh, voor-ghenomen met ghewelt in te nemen en te dwinghen. Maer de Deensche Coningh lagh hem op den hals: dies moest hy oock met raetslaghen stryden. Derhalven een deel van 't heyr, om den Coningh van afteren op te houden, en den voort-tocht te beletten, gesonden, heeft met het ander deel heftiger op de verwinningh aen-gedrongen. Maer de swarigheyt was grooter, als men dacht; wijl niet alleen de soldaten, maer oock de borghers, vrouwen, jongelingen en maeghden te ghelijck vochten, en door haer eendracht den Keyserschen groote schade aen-deden. Maer wat kost eyndlijck die eene Stadt teghen soo machtigh en geluckigh een Veldt-Heer? VVat kost een Stadt van alle hulp berooft, en die de Deensche Coningh niet ontsetten kost. Dies heeft sy 't op-gegeven, en wijl *Tilly* alles in wapenen vond, heeft hy alles om-ghebraght. Seer weynighe, in kelders en op daken

van

van huysen gescholen, hebben na vervulde wreetheydt haer leven met gheldt verbeden.

Christiaen *van* Bruynswijck *beschadight de Keyserschen.*

Ondertusschen heeft *Christiaen* van *Bruynswijck* den Keyserschen eenigh verlet aen-gedaen. *Georgh* van *Luneburgh* was, om voor den Keyser volck te werven, niet by der handt; dies is hy met ghewelt in dat van sijn Hertogh verlate Landt ghevallen, en nae gestelde besettingh verder voort-gaende, in Hessen *Georghs* versamelde troepen verstrooyt.

Sterft den 16 *Iunius.*

Dit was de laetste flickeringh van die uyt te lesschene vonck: want hy is terstont hier nae, nae VVolfenbuttel te rugh gedreven, in een koorts gevallen, en heeft voor sijn Ziel een wurm van vier ellen langh en twee vingeren dick uyt-ghespogen; op dat de natuur betuyghde, wat die aerdsche mensch (wijl hy even als een Slangh, met over al sijn vergif te strooyen, over de aerde kroop) in sijn boesem voerde.

Tilly *met den Landt-Graef van Hessen verdragen.*

En wijl de Hessische Boeren *Christiaen* van *Bruynswijck* niet weynigh geholpen hadden, soo is *Tilly* teghen de selve, als des Keysers openbaere vyanden, bitterlijck uyt-ghevaren, heeft haer alle ontwapent, de wapenen af-genomen, de vergaderinghen verstrooyt. En op dat de brandt sijner Onderdanen, waer mê Landt-Graef *Maurits* al in-genomen was (de welcke oock sijn Soon *Philips* in 't Deensche legher te oorloghen had) niet al te seer de overhandt nam, heeft hy tydighlijck om Vrede ghedacht, en de selve, den Keyser sijn ghetrouwe dienst belovende, lichtlijck verkreghen.

De Mansfelder *treckt in Silesien, en van daer in Hungaryen.*

Maer keeren wy tot den *Mansfelder*. Dese, nae sijn onlanghs verlies by Dessau, met des Bisschops van Halberstadt (die gheen kleyn deel van dese Oorlogh gheweest is, en daerom oock naemaels van den Keyser ghebannen, van sijn Aerts-Bisdom van Maeghdeburgh vervallen is) troepen ghesterckt, heeft haer allen, met Fransch gheldt voor-

ſien,door twee maenden zoudy nieuwe moedt ge-maeckt. En is terſtont langhs een andere wegh, door de Marck, met *Ian Ernſt* Hertogh van VVymeren, vijfthien ſtucken geſchuts, en ſeſthien duyſent mannen, langhs de verkreghe brugh by Franckfort over de Oder, nae Sileſien ghetrocken. VVant ſoo was 't tuſſchen den *Deen* en *Bethlen* beſtelt, dat ſy, op een tijdt in Sileſien vallende, op den twintighſten van Iulius haer heyren t'ſamen voegen ſouden. Maer *Bethlen* niet te voorſchijn komende, ſoo heeft *Mansfeldt* met den *Wymer*, nae Liſchwitz, Iagerendorp en Troppau in-ghenomen, en *Iochim Mitzolau*, Overſte Stadthouder van dit heyr, met een deel des legers tot deſer Steden beſchermingh ghelaten, ſich na Hungaryen ghe-ſpoet. En, by Trenſcheyn over de VVage-vloedt getrocken, en het Slot (wiens Heer *Graef Elias Haes Bethlens* zyde volghde) met beſettingh gheſterckt, heeft ſich met *Bethlen* ghevoeght. Maer de *Walſteyner* volghde hem ſnellijck, en door een andere wegh in Hungaryen komende, heeft ſich teghen *Bethlen*, den *Mansfelder*, den *Wymer*, jae teghen Turcken en Tarters gheſtelt, met ſulck een verbaeſtheydt van haer allen, dat de eene de ſchult op den ander legghende, en door ontſtaene mistrouw elckander onnut, *Gabriel* na de Vrede ſocht.

De Walſteyner *volght.*

De Coningh van Denemarcken by Kalenbergh geſlagen.

Tilly had ondertuſſchen, nae 't in-nemen van Minden, Gottingh belegert. Dies Coningh *Chriſtiaen*, ſoeckende het belegh met een belegh te ontſetten, ſich ſpoede, om, ſeven-en-veertigh vaendelen ruyters voor uyt ſendende, Calenbergh te berennen. Dit beraedt was aen *Tilly* ontdeckt, en heeft hem *Graef Furſtenbergh* met ſes-en-dertigh benden ruyters te gemoet gheſonden. Deſe is ſoo heftigh op de Deenen aen-ghevallen, dat ſy oock het gantſche gheweldt niet koſten teghen-ſtaen. Daer zijn acht hondert ruyters, met den Overſten

Feyr-

Feyrtagh en ſeven Ritmeeſters, gheblevenn, een-en-twintigh vaendelen ghekreghen, en veel paerden wegh-ghevoert.

Dit heeft den Coningh niet vertſaeght, maer meêr ontſteken; en ſoo tot wraeck ghedronghen, dat, ſijn volck van alle kanten by een treckende, hy *Tilly* ſocht van 't belegh af te dryven. En dit heeft hem niet gemiſt. VVant *Tilly*, ſich te ſwack kennende, heeft het belegh verlaten, en ſich by tijdts in ſekerer plaetſen begeven. Toen is de Coningh, meenende gewonnen te hebben, tot in Eisfeldt ghetrocken, en nam voor ſelfs Turingen aen te taſten. Maer door *Tillys* toeruſtingh tot een ander beraedt ghebraght, keerde, ſich nae Duderſtadt beghevende, wederom in 't Hertoghdom van Bruynswijck. Maer *Tilly*, al ſijn volck by een hebbende, volghde hem van afteren, en den Coningh by Ses afterhalende, ſloegh hem ſes hondert Dragonners en vijf hondert voetknechten af.

De Coningh tegen Tilly.

Tilly *tegen den Coningh.*

De edele en manhaftighe Coningh ſchaemde ſich, dat de ſijne ſonder ſlagh van afteren alſoo vernielt wierden. Dies ſtelde hy ſijn volck by Lotter, een ſeer ſterck Kaſteel, als vele meenden, op een onbequame plaets, in ſlagh-orde. Oock ſoud aen het ſtoute voornemen geen geluck ontbroken hebben, waren de meeſte ruyters niet ſlaeuhertigh geweeſt. Voorwaer na driemael aengevallen en driemael 't geſchut geloſt, geſchiet 'er een daedt voor *Tillys* ooghen gantſch ongewoon, vier gheheele regimenten, een langh verſochte troep van oude ſoldaten, weecken te rugh, ſoo dat, ſchoon ſy niet vlooden, ſy meêr door ſchaemte als dapperheyt ſcheenen te wederſtaen.

Slagh by Lotter, den 27 Auguſt.

De Deenen dronghen alreê ſoo hardt aen, dat ſy ſelfs by *Tillys* gheſchut quamen, en de Veldt-Heer ſelf aen de verwinningh wanhoopte. *Tilly* derhalven loopt, als dol, voor in de ſpits: daer

De Keyſerſche vvanckelen.

VVorden van Tilly aen-gemoedight. bevatte hy de vluchters, moedighdeſe aen, vloogh eyndlijck met handen, ooghen, roepen door 't gantſche heyr. Meeſt wordt ghepreſen ſijn voorſichtige reden aen de buſſchieters: *Schiet, bid ick u, voorſichtigh, en niet vergeeſſch.* Dit woordt drongh door; ſoo dat ſy ſoo wel te pas op de aendringers loſten, dat ſy, even als 't koorn door een haghelbuy, neder vielen.

Vechten dapperlijck. Dit gaf den Keyſerſchen moedt, en ſelfs de vier, te vooren vluchtende, regimenten keerden weder ten ſtrijdt. En wijl ſy de ſchande der voorige vlucht door een Helden ſtuck pooghden uyt te wiſſchen, ſoo vochten ſy by nae boven haer macht en meer als mannen. En den Stryders verſelde ſoo groot een geluck, dat ſy veel eer ſcheenen niet tot het gheſchut ghevloden, maer een krijghs-treck gebruyckt te hebben; en ſijn eyndlijck ſonder twijfel oorſaeck der verwinningh geweeſt.

De Deenen gheſlaghen. De ruytery, te vergeefs van den Coningh (die veel in deſe Slagh ghedaen, en onder de laetſte vechtende, als men ſeght, driemael paert verandert, tweemael de ſtrijdt vernieuwt, en tot ſweeten en heeſheydt toe dapperlijck ghevochten had) aen-gheroepen, nam de vlucht, en het voetvolck wierd jammerlijck doodt-gheſlaghen. En het is naeuw mooghlijck, het jammeren, huylen, en de verwerringh der vluchtende, ghequetſten en ſtervende te verhalen. VVant de Keyſerſchen de moeylijckheyt der zeghe overdenckende, maecktenſe bloedigh. *'t Getal der dooden en ghevanghenen.* Sy vlooden in de boſſchen en wierden met ſwaerden van een gehouwen; klommen op de boomen en wierden als vogelen af-geſchooten; verborghen ſich in heggen en wierden met ſpietſen doorſtoocken. En ſoo zijn 'er acht duyſent Deenen om-gekomen. En onder de dooden *Philips* Landt-Graef van Heſſen, de Overſte

Rit-

Ritmeester *Fuchs*, de Overste *Werſebe*, *Penis*, en de Overste *Pogwitz*. Drie duysent gevangen, dertigh stucken geschuts en vijf-en-negentigh vaendelen van de Keyſerſche gekregen.

Deſe Slagh heeft het Roomſche Rijck van alle ſorgh voor Deenemarcken verloſt, en alle te vooren geſchepte Deenemarckſche vrees in de eyghe ſchoot van Deenemarcken uyt-geſtort, ſullende de overblijfſels van dat uytſpouſel eyndlijck qualijck verduwen.

De Coningh ſich nae de Slagh in 't Slot van VVolfenbuttel beghevende, heeft ſich daer een tijdt langh verborgen. Daer nae, op 't aen-komen der Keyſerſchen, over de Elve vluchtende, heeft de overblijfſelen van ſijn verſtrooyde troepen wederom vergadert. *Tilly* heeft de voorkomende Sloten en Steden, door deſe ongheluckighe Slagh verſchrickt, voor de handt in-ghenomen. *De Coningh vlucht over de Elve.*

De Hertogh van Bruynswijck, nu ſiende, dat het om ſijn Landt te doen was, heeft, des Coninghs ghehoorſaemheydt af-ſweerende, op den verwinnenden Keyſer gheſien, en gantſch Bruynswijck onder ſijn gehoorſaemheyt geſtelt. Ia ſoud oock het Slot van VVolfenbuttel en andere plaetſen onder ſijn ghebiedt ghewilligh overgelevert hebben, maer die hoorden nu niet nae haer Hertogh, maer nae den Coningh van Deenemarcken. Soo quaet is 't ſijn veſtinghen niet met ſijn eygen, maer met vreemdt volck te beſetten, en een uytlandigher Heer van ſijn Landt te maken, dat als men wijcken wil, men niet kan, als men winnen wil, men beſpot werde. *De Hertogh van Bruyns-vvijck verdraeght met den Keyſer.*

Deſe ſoo vele, hem aen-ghedane, nederlaghen, heeft de Coningh voor-ghenomen te wreecken. *Tilly* had op 't aenkomen van de VVinter ſijn volck in winter-leger gevoert, en de Deenen, haer krachten eenighſins vernieuwt hebbende, zijn *De Deenen trecken tegen de Keyſerſchen.*

met thien duyſent te voet en vier duyſent te paerdt tegen *Tilly* aen-getrocken; roemende ſich in weynigh daghen alle plaetſen, by de Keyſerſchen ingenomen, te ſullen weder-winnen. Hier op is den Boeren belaſt niet te vertrecken, want de tijdt was nae by, dat ſy met het af-werpen van het Spaenſche jock in voorighe vryheydt ſouden herſtelt worden.

Poogen Veerden te belegeren.

VVat meêr? ſy hebben ſich bereyt Veerden te belegheren, een kleen bolwerck, waer op men wacht hield, met dertigh ſchutters beſet, te vergheefſch beſtormt, het houte bolwerck verbrant, de brugh verlamt. En terſtont met vreeſe ſchielijck in-genomen, zijn, veel wagens en paerden afterlatende, in aller haeſt wegh-ghevlucht.

Nemen Hoy in.

Daer na zijn ſy ſeven dagen voor het Slot Hoy, ſelfs met gheen wal voorſien (als welck de Graef van Anhalt weynigh te voren in de tijdt van vieren-twintigh uren, met ſeſtigh ſchoten tot overgeven ghedwonghen en van veſten berooft had) ghebleven, en, nae over duyſent ſchoten, vier vergeefſche ſtormen daer op ghedaen, en eenige honderden verlooren, wierd de Coningh ſelf met ſijn Soon ghequetſt. Het Slot eyndlijck door groote ſcheuren ten val hellende, ſoo hebben de beſettelingen het ſelve, niet door uyterlijck gheweldt gedwonghen, maer door vrees van in-ſtorten, overghegheven.

VVijcken met groote vrees te rugh.

VVederom is 'er onder de Coninghſchen groote vrees, en daer op ſoo ſnel een vertreck ontſtaen, dat elck (even als in een ongheſchickte vlucht) pooghde de eerſte te zijn, en daer gheen brugh was, liep men tot de navel door 't water; tot men eyndlijck in de voorighe en ſekere plaetſen quam.

VVat is in deſe tocht meeſt wonderlijck? Der Deenen vermetenheyt, daer ſy niets uytrichteden? die

die vrees, daer geen vyandt was? Of wel haer uytwerckingh, daer een verbrant bolwerck, een verlamde brugh, een verwonne Slot ſonder veſtingh, haer over de duyſent mannen, met quetſingh van haer Coningh en Vorſt koſteden? Maer dit is het ſpel des avontuurs, de zeghe niet nae onſe krachten, maer nae ſijn goetduncken af te meeten.

Maer nu was 't, indien het billijck avontuur de Veldt-Heeren ſonder nijdt wilde, des *Fritlanders* beurt om wel te doen; en 't is oock gheſchiet. VVant het ghebrack aen den *Mansfelder* niet, dat de ſijnen om-quamen. Deſe in Hungaryen met de Sevenberghers vereenight, trachte den Vrede-handel, van *Bethlen* (ſoo om de onderlinghe wantrouw, als door de ghehoorde nederlaegh van den Coningh van Denemarcken by Lotter; als oock om dat hy klaeghde dat de hulp-gelden van twee hondert veertigh duyſent Rijcxdalers, hem alle half jaren van al de Bondtghenooten belooft, niet gheſonden wierden) begonnen, te verbreecken. Maer ſiende dat hy te vergheefſch arbeyde, is, nae het afdancken van de krijgh, en door de grenſen van Turckyen nae Venetien treckende, onderweghen gheſtorven. *Des Mansfelders doodt.*

Nae den *Mansfelder Ian Ernſt* van *Sax-Wymeren* het ſelfde onderſtaende, heeft in teghenwoordigheyt van dry *Baſſas* dit ſlechts verkreghen, dat *Bethlen* met ſijn handt, ſchrift en zeghel belooft heeft, Dat, ſoo hem de hulp-gelden gherechtelijck betaelt wierden, en twaelf duyſent Deenen de gantſche VVinter in Sileſien verbleven, hy de Vrede-handel met den Keyſer op ſulck een wijs ſoud aen-gaen, dat hy die nae ſijn luſt weder breken en vyandtſchap aen-nemen koſt. En dat hy dit op ſijn goede en Chriſtlijcke trouw uyt-voeren, en in 't begin van May des volghenden jaers met twintigh duyſent Turcken en Hungaren den *Des Wymers dood.* *De Mansfelders keeren in Sileſien.*

Deenen in Silesien by-komen soude. De *Wymer* derhalven trachtende sijn troepen weder in Silesien te voeren, is, door een pestighe koorts bevangen, en echter tot de reys gerust, eer hy op de waghen geleght wierd, noch in 't geberght van Hungaryen overleden. Het heyr, dat doode lichaem geleydende, is weder in Silesien ghekeert, en daer verwintert. En alsoo door des Coninghs van Deenemarcken (welcke *Bethlen* door wissel soo van weghen het verscheene geldt, als 't geen in 't toekomende verschynen soud, te vreden gestelt had) brieven ghesterckt, heeft niet alleen de gantsche winter standtvastelijck volhert, maer oock, in 't dickste van de sneeuw, Kosel met list in-genomen.

De Fritlander *neemt in Silesien Lischvvitz vveder in, in 't 1627 jaer, in May.*

Nu had oock de *Fritlander*, nae 't eyndighen van de Sevenberghsche Oorlogh, dat seeghaftige heyr in Silesien over-ghebracht, en in 't begin van May sijn wapenen teghen de Coninghschen, te vergeefs na *Bethlens* hulp verlangende, aengevoert. Lischwitz was 't eerste, dat wederstaen durfde. Derhalven met grof geschut beschoten, heeft niet sonder bloedt van wederzyden het jock aengenomen; en de besettelingen zijn, tot wraeck van haer hertneckigheydt, onder haer verdeelt. Iagerendorp, insgelijcks eenige dagen belegert, heeft sich, nae dat de burghers de plunderingh met geldt afghekoft hebben, overghegeven.

en Iagerendorp.

Belegert Troppau en Kosel.

De *Walsteyner* van daer sich nae Troppau (welck *Marquard Ransau* met drie duysendt voetknechten en vier hondert paerden in had) keerende, heeft het selve beleghert. En wijl die seer stercke Stadt, soo 't scheen, eêr door hongher als door 't swaert te dwinghen was, soo is hy, een deel des heyrs daer voor latende, met het ander self tot de voornaemste troepen der Deenen nae Kosel ghetrocken. Het welck de Overste Stadthouder *Mitzlau* merckende, is, de Stadt aen *Iochim Carpeson* met

ses

ſes duyſent voetknechten belaſtende, ſelf met vier duyſent ruyters tot op de grenſen van Hungaryen na Gabeloncke ghevlucht; om daer op de uytkomſt van Koſel, en *Bethlen*, ſoo hy ſlechts dan oock in het hooghſte ghevaer voort quam, te verbeyden. Maer ſeer waerachtigh heeft toen gheſcheenen, 't geen my gheheught, dat ick eens van een groot man gehoort heb; *Dat* Bethlen Gabor *altijdt vrienden en vyanden bedrogen heeft.*

Ondertuſſchen drongh *Walſteyn* met ſijn gantſche macht Troppau en Koſel te ghelijck. En dit heeft ſijn *Mitzlau* terſtont nae-gevolght. Derhalven ſich willende verdragen, is hun voorneemlijck een voorwaerde voorgeſchreven: dat ſy naemlijck in ſes maenden niet tegen Keyſer *Ferdinand* ſouden dienen: 't overige is hun vry ghelaten. Nae Koſel heeft Troppau niet langh tegen gehouden, en wijl men aen 't ontſet wanhoopte, is met de ſelfde voorwaerden, als Koſel, over-gegaen. Soo zijn de Deenen uyt gantſch Sileſien verdreven, daer ſy Boheemen te vooren ſoo ydelijck dreyghden. *Neemt gantſch Sileſien vveder in, in de Maent Iulius.*

Dies ſpoeden ſich *Mitzlau*, *Baudis*, *Holcke* en *Rantzau*, t'ſamen-ghevoeght, nae der Marck, om ſich met *Durlach* te vereenighen. Maer de ſelve ſijn Graef *Merode* en *Pechman*, Overſten van den *Fritlander* geſonden, tot Bernſteyn op de Poolſche grenſen ghevolght, en aldaer heftelijck aen elckander gheraeckt zijnde, is den Deenen de nederlaegh, den Keyſerſchen de verwinningh toegevallen, en veel vernaemde Sileſiers, ghevangen, verloſt: maer haer vryheyt heeft *Pechman* met ſijn doodt gheboet. *De Deenen gheſlaghen.*

Maer hoe billijck en goedertieren was 't avontuur tegen bey de Veldt-Overſten! als de *Fritlander*, door de Hungerſche, Turckſche, Sileſiſche verwinningen overladen, na *Tilly* trock, ſoo heeft het *Tilly*, op dat hy voor den anderen Veldt-Heer

Tilly *vervvint de Elve en Havel, den* 10 *Augus*ſ*t.*

ſonder nieuwe zeeghe niet beſchaemt wierd, met nieuwe gunſt bejegent. Deſen, mits de Deenen aen de Elve, VVeſer en Havel laghen, drongh de ſchaersheydt van lijftocht. Die edele Veldt-Heer, door ſoo veel verwinninghen beroemt en nooyt door wapenen verwonnen, ſchaemde ſich van hongher verwonnen te worden. Dies treckt hy met ſijn onwilligh volck, om de wegh door wapenen te openen, nae de Elve. En dat water, als 't ſcheen, was hem gunſtigh; en heeft des Veldt-Heers aenkomſt alleen ſoo groot een ſchrick ghebaert, dat ſy, die aen deſe zyde der ſtroom laghen, vertſaeght de plaetſen, hun van den Coningh belaſt, verlieten. *Tilly*, derhalven door die gelegentheydt verheught, en op de ſelfde tijdt Hertogh *Georgh* van *Luneburgh*, om de Havel te dwingen, gheſonden hebbende, heeft voor douw voor dagh, niet vêr van Boetſenburgh, begoſt een brugh over d'Elve te ſlaen. Het welck de Deenen, die over de Vloedt waren, merckende, hebben de brugh afgeſneden, alle Veſtingen en Schanſen verlaten, en vol ſchricks de vlucht ghenomen; met ſoo quaet een voorbeelt der andere beſettelinghen, die in Havelbergh lagen, dat oock ſy, ſoo haeſt ſy, *Georgh* van *Luneburghs* ſlagh-orde vernamen, te ghelijck vlooden, en ſich met het gantſche heyr der Deenen nae de Ooſt-zee begaven. *Tilly* alſoo nu beyder oevers en vloeden machtigh, heeft gantſch Duytſchlandt over de Elve met een ſchricklijcke menighte van ſoldaten overſtolpt. VVaer op terſtont een groote ellendt over 't gantſche landt gevolght is, mits al, wat de Keyſerſche ſaghen, vyandſch, en al, wat ſy namen, rechtvaerdighe buyt was.

De Marck-Graef van Durlach had ondertuſſchen (die na ſijn nederlaegh tuſſchen VVimpfen en Heylbron, als tot noch des Keyſers vyandt, ſich oock

oock in deſe Deenſche Oorlogh ghemenght had) de overblijfſelen van de Sileſiers, *Karpeſon, Baudis, Rantſau, Holcke* en *Mitzlau* by een ghetrocken, en na Mekelenburgh ghevoert. Maer, de *Walſteyner* hem overkomende, en Mekelenburgh voors hands in-nemende, heeft hy ſich op de vlucht en te ſcheep begeven, en is voor wint nae VVagerlandt ghevaren. En in Kijhl aenkomende, heeft, te Grotenbrod op 't landt ghetreden, voor-genomen ten minſten deſen oever te beſchermen. *De Marck-Graef van Durlach vlucht in VVagerlandt.*

De vyanden nu vêr genoegh verdreven zijnde, ſoo zijn de *Fritlander* en *Tilly* elckander teghen ghetrocken, en hebben haer dappere heyren by Lauenburgh t'ſamen ghevoeght, zijnde die Veldt-Heeren, ghelijck in roem en eerwaerdigheyt, door de groote der daden met elckanders verwonderingh in-ghenomen. Tilly *en de* Fritlander *komen by een.*

Derhalven door elckanders aenſien ghemoedight om den vyandt te vervolghen, hebben, om hem van afteren niets te laten, Graef *Papenheym* belaſt de veſtingh VVolfenbuttel te belegeren. Nieuburgh heeft, door bevel der ſelve Veldt-Overſten, de Graef van Anhald benaeuwt. De Veldt-Heeren ſelve zijn (*Tilly* ter lincker, de Graef van Slick, *Fritlandts* Stadthouder, ter rechterhandt, de *Walſteyner* ſelf in 't midden) door Alſter, in Stormar, Holſteyn, VVagerlandt met de meeſte hoop in-gevallen, alle nu, met gheluck, om ſtrijdt ſich den Keyſer onderwerpende; Hamburgh en Lubeck, Keyſerlijcke vrye Hanze-Steden, haer Keyſer, als betaemde, getroulijck met toevoer en lijftocht te hulp komende. *Belegeren verſcheyde Steden.* *Trecken na Holſteyn.*

Pinnenbergh heeft nochtans durven teghenſtaen, ja *Tilly* verwonden. Maer als deſe 't Slot verwonnen had, ſoo heeft hy dat meêr is, ſich ſelf verwonnen, en ſijn quetſers goede en billijcke wetten van overgaef ghegheven. Tilly *neemt Pinnenbergh in.*

De

Walſteyn *vvint verſcheyde plaetſen en Bredenbergh met ghevvelt.*

De *Walſteyner* heeft Steynbergh, VVilſter en Zeghebergh onder 't jock ghebracht. Doch Bredenbergh, wijl 't den Verwinner te langh ophield, heeft ſijn eyghe ſtraf door een ontydighe dapperheydt op den hals ghehaelt. VVant eyndlijck is 't met gewelt gewonnen, en de beſettelingen tot een toe om-ghebracht.

Slick *ſlaet* Durlagh, *den* 14 *Septem.*

Ondertuſſchen ſtond de Graef van Slick niet ſtil. Deſe heeft in VVagerlandt *Durlach* vervolght en tot ſlaen ghedwonghen. In welcks begin de Sileſiers, en de meeſte andere te hulp ghekomene troepen, de vlucht namen. Nochtans wierd 'er dapper van de Holſteynſche ruytery en 't Schotſche voetvolck ghevochten. Maer 't was daer toe gekomen, dat de Keyſerſchen niet deden, als dootſlaen. Soo is dat gantſche heyr by nae gheheel vernielt. De overighe zijn te ſcheep ghevlucht, en hebben twee-en-dertigh ſtucken en veertigh vaendels nae-ghelaten.

Renſburgh overghegeven.

Deſe eenighe hinderpael wegh-ghenomen, ſoo heeft de Keyſerlijcke ſoldaet gantſch Iutlandt, daer 't open lagh, door-loopen, en dat landt, door ſoo veler jaren vrede verrijckt, met rooven uytgheput. De Coningh ſelf ſich nae Funen, en van daer na Koppenhaven begevende, ſcheen aen een goede uytkomſt te wanhoopen; mits hy ſelf toeliet, dat Renſburgh, tot noch toe dapperlijck beſchermt, ſich met een eerlijck verdragh ſoud overgheven.

Slicks *groote zege, den* 18 *Oct.*

In Iutlandt verhielden ſich noch de regimenten van *Kalenbergh*, *Nelli*, *Baudis*, Rijn-Graef *Otto*. Maer werwaerts ſy vluchteden, de Keyſerſche volghden. Derhalven hebben ſy ſich eyndlijck by Alburgh, in 't uyterſte van 't beveſtighde Iutlandt, als ſy beyde aen uytkomſt en ontſet wanhoopten, aen Graef *Slick* op-gegeven. Twee regimenten te voet, dry duyſent ruyteren, dertigh vaendelen zijn

hem

hem in handen geraeckt. VVat een geluck van de man! Van toen af is het gantsche heyr, door een onbloedige zeghe, t'onder-bracht.

En de Keyserschen hadden nu het gantsche Landt, tusschen de Oost- en Noort- zee, tusschen Noorweghen de Elve en VVeser, in haer ghewelt. En als 'er gheen vyandigh heyr, om doot te slaen, meêr overigh was, en de Iutten self in haer Iutlandt dienden; ja oock van Noorwegen self alleen door een kleen meyr af-ghescheyden waren, soo zijn sy even als een vuur, dat, al de ghemoetende bosschen vernielende, door een tusschen-komende vliet af-gebroken wordt, een weynigh stil gestaen. En als men sagh dat nocht de zee met brugghen beslagen, nocht sy, door gebreck van schepen, met wapenen en oorloghen weder aen sijn vaste Landt kosten komen, als of 'er de natuur tusschen quam, hebben van spijt op haer tanden ghebeten, en gloeyende koegels in 't water self schietende, sich begheven om de Steden te belegghen.

De Keyserſche hebben gantſch Iutlandt in.

Tilly heeft Stade, verscheyde Oversten Gheluckstadt, en *Torquato Comtio,* Hertogh van Guadagnoli en Overste van 't Keyserlijck geschut, Krempen, drie seer vaste Steden, beleghert. In Staden was de grootmoedighe *Karel Morgan* Engelsman, en beloofde door sijn dappere daden een groot Overste. Derhalven was de Stadt niet met het swaert, maer met honger te verwinnen, en het belegh tot het volghende jaer uyt-ghestelt.

Belegeren verſcheyde Steden.

Nieuburgh beschermde *Limbach*, en kost het selve, soo langh hy leefde niet overwonnen worden: maer als hy sijn standtvastigheydt met sijn bloedt verzeghelde, hebben de Hooftlieden, van den Graef van Anhalt vermaent, het selve den Hertogh van Lunenburgh over-ghegheven.

Nieuburgh vvordt overgegeven, den 16 Novem.

En als of 't geluck sich spoede om aen den Keyser alles op te draghen; soo vielen hem by nae alle

over-

De sege der Keyserschen by Bremer-Feurde.

overwinninghen van ſelf in handen. De eenighe *Nerbrot* onthield ſich noch in 't gebiedt van Breemen: en had de man moedt ghehadt, hem ontbrack gheen heyr. Maer deſen heeft de Graef van Anhalt aen-ghegrepen, en even als een blixem, die komt, ſlaet en verdwijnt, den ſelven met een aenval vernielt, en eer vijf-en-dertigh vaendels ghekregen, als de afterſte ſcheenen te vechten; en zijn by Bremer-Feurden in ſulck een noodt gebracht, dat duyſent te paerdt, en drie duyſent te voet den Keyſer den eedt ghedaen hebben. De overwinninge volghde het gantſche gebiedt van Bremen, behalven Stade. Het welck *Tilly* aen den Graef van Anhald belaſtende, is nae Ooſt-Vrieſlandt tegen de Emders getrocken, om de Hollanders met vrees in-ghenomen, van de grenſen van Brabandt door de teghenwoordigheydt van de Keyſerlijcke wapenen af te trecken.

Het Slot van VVolfenbuttel vvordt overgelevert, den 9 Decemb.

Ondertuſſchen wierd het Slot van VVolfenbuttel, rontom onder vyanden, en ſoo veel maenden nu alleen trots, van *Papenheym* door 't ſwaerdt, vuur en water tot overgaef verſocht. En de beſetelinghen wilden 't ſelve, meeſt door op-gheloope water, wel aen den Hertogh van Bruynswijck overleveren. Maer *Papenheym* heeft het niet toeghelaten, en 't ſelve bedwonghen hebbende, met Keyſerlijcke beſettingh voorſien.

De Keyserschen begeven haer ter Zee, in 't 1628 jaer.

Trecken in Pomeren.

Terſtondt hebben die Duytſchen te Landt, als hun allencks de belegeringen ontbraken, te VViſmar en Roſtock een vloot toe-gheruſt hebbende, ſich op de Ooſt-zee begheven, en betoont, dat het aen haer dapperheydt niet ſcheelde, of ſy te paerdt of te ſcheep, te water oft te landt, ſtreden. Maer, mits de Coninghlijcke vloot talrijcker was, hebben ſy ſich eyndlijck der zee onthouden, en nae Pomeren gekeert, het ſelve by nae gheheel, behalven Straelſondt en Statijn, in-ghenomen. Ia in 't

Eylandt

Eylandt Ruge vallende, hebben 't ſelve met Schanſen beſet. VVelcker eene te dicht op de haven van Straelſont ligghende, en ſy om haer vryheydt te ſeer bekommert, hebben, met raedt des Coninghs van Denemarcken, de ſelve met groot ghewelt bevochten, en eyndlijck in-ghenomen.

Moetvvil der Straelſonders.

Dit wierd voor een ſtrafwaerdigh begin van wederſpalt gehouden. Derhalven aen *Iohan Georgh* van *Aernheym* overſte Velt-Maerſchalck belaſt haer met twaelf duyſent mannen te beleghereren. De Straelſonders, met vreeſe in-genomen, ſaghen nae Vrede; en de handelingh der ſelve waer voortghegaen, hadden de Deenen, in de Stadt te hulp ontfangen, de ſelve niet verſtoort.

Straelſondt vvordt belegert.

Doch ondertuſſchen, wijl Straelſont in Pomeren weder moet ſchept, heeft ſich Stade in 't ghebiedt van Breemen op-ghegeven, en de Engelſche *Karel Morgan*, door honger ghedwonghen, heeft met beloften van in een half jaer tegen den Keyſer niet te ſullen dienen, die ſeer ſtercke Stadt aen *Iacob* Graef van Anhalt over-ghegheven.

Stade overgelevert, den 7 May.

En over de Elve had *Chriſtiaen* van Deenemarcken nu niets meer overigh, wijl de Keyſerſchen alles, ja oock 't geen aen de Duytſche zee lagh, ghedwongen hadden. Maer over al was niet het ſelfde gheluck. VVant *Walſteyn* in 't legher voor Straelſondt komende, en op de overwinningh heftelijck aendringhende, heeft de ſelve plaets op een nacht vijf verſcheyde reyſen beſtormt, maer vijfmael met groot verlies af-ghedreven, heeft naemaels voorſichtelijcker ghehandelt.

Walſteyn *beſtormt Straelſondt te vergeefs.*

De Coningh van Deenemarcken, door ſoo voorſpoedigh een voortgangh der Straelſonders op-gheweckt, heeft voor-ghenomen hier de zetel der Oorlogh te planten; achtende voor veyligher de wapenen uyt ſijn Iutlandt in Pomeren over te voeren. Terſtont heeft hy onder 't beleydt van

De Coningh van Deenemarcken neemt in Pomeren veel plaetſen in.

Holcke de Keyſerſche uyt de veſtingen ghedreven, Bart in-ghenomen, VVolgaſt bedwonghen, en in 't Eylandt Uſedom gheraeckt. En had ſoo gheluckigh een voortgangh, dat hy meêr in Pomeren als in Deenemarcken te vreeſen ſcheen.

VVordt van Walſteyn *by VVolgaſt gheſlaghen, den 22 Auguſt.*

Dies ſpoede ſich de *Walſteyner*, om nae de eerſte ſchade die brandt te leſſchen, op dat die voncken, met heerlijckheydt op-komende, niet het naburige met ſich ſleepten, en de ghemoederen van de ſelfde Godtsdienſt door haer hit ontſtaken. Heeft derhalven met acht duyſent mannen den Coningh by VVolgaſt afterhaelt, na het meeſtedeel van ſijn heyr om-gebracht, op de vlucht ghedreven. De Coningh haeſte ſich met de ſijnen na de Stadt, van daer in het van de zee omringhde Slot, en oock daer ſich niet vertrouwende, begeeft ſich, nae 't af-branden van de brugh, te ſcheep: als den welcken ſijn nederlaghen gheleert hadden, dat hy gheluckigher te zee als te landt was. En in ſijn Deenemarcken gekeert, heeft om 't overige nooyt het gheluck verſocht.

De Fritlander *beleghert Straelſondt vvederom, maer te vergheefs.*

De hartneckigheydt der Straelſonders, voornaemſte oorſaeck van deſe Deenſche inval, ſpeet den *Fritlander* ſeer. Dies heeft hy haer op nieuws, nae hy koſt, belegert, volhardt en aen-gedrongen. Maer alles te vergeeſſch, wijl de gheleghentheydt ſelfs de Stadt onwinbaer maeckte. VVant wat kan deſe een belegeringh letten, die door de ope zee alles in overvloedt hadden? VVat koſt hy de Stadt hinderen, de welcke, met verlof van den Deen, nu van 't gantſche Coninghrijck van Sweden door in-gheſonde beſettingh beſchermt wierd? Nochtans heeft *Walſteyn* niet ghewanhoopt. Maer wijl 't belegh de Deenſche Oorlogh over duurde, ſoo ſullen wy alles tot een andere Oorlogh behouden.

VVy verhuyſen dan weder uyt Pomeren nae Iutlandt. Daer belegerden de Keyſerſchen Krempen

pen een jaer en een maendt; en daer was gheen hoop van winnen,'t zy men de vloed,waer langhs ſy haer toevoer kreghen,bemachtighde. De Keyſerſchen ſtonden aen, en namen de Schantſen aen de Stoor in,en mits de overdaedt der Franſchen in de belegherde Stadt, wierd, 't gheen voor twee jaren genoegh was,in twee maenden verteert. Derhalven is na de overdaedt honger, en nae de honger de overgevingh ghevolght.

Krempe vvordt den Keyſerſchen overghegheven, den 14 November.

In Stormaren belegerden de Keyſerſchen noch alleen Geluckſtadt. Maer de ſelve kloecklijck beſchermt, en in verſcheyde uytvallen veel duyſenden vernielende, heeft in de Keyſerſchen door de ope Zee een wanhoop van verwinnen ghebaert. Dies zijn 'er de Ooſtenrijckers, na 't verbranden van haer leger, af-gheweecken.

Verlaten Geluckſtadt.

Ondertuſſchen kreegh de Coningh te Koppenhaven verdriet in den Oorlogh, en ſcheen niet duyſterlijck berouw van de verweckte krijgh te hebben. En de ſaeck was ſoo vêr ghekomen, dat de Keyſerſchen niet voorder gaen, en hy niets weder krijgen koſt. Dies dacht hem niet nutter, als, in 't ruſten van de wapenen,de door noot geſloote Vrede met wetten te beveſtighen. De Coningh, als de laeghſte in wapenen en waerdigheyt, heeft de eerſte ſijn Geſanten na Lubeck geſonden. Daer na zijn 'er de Afgeſanten van *Albert* van *Walſteyn*. Hertogh van Fritlandt en *Ian Tzerklaes* Graef van Tilly,in des Keyſers naem,aen-ghekomen, en deſe vijf maenden in 't handelen toe-gebracht hebbende, zijn eyndlijck in drie ſtucken verdragen. Dat de Coningh van alle Landen der Saxen ſoud afſtaen. Dat men Iutlandt, Sleeſwijck, en al wat het Huys van Holſteyn erflijck toe-quam, en van de Keyſerſchen in-genomen,ſoud weder leveren; en alle verſchil in der eeuwigheyt vergeten.

Men maeckt tot Lubeck Vrede tuſſchen den Keyſer en Coningh van Deenemarcken, in 't 1629 jaer,den 9 Iulius.

En dit is het eynde van die langhdurighe Oorlogh,

logh, waer in ſich Deenemarcken ten hooghſten verheught heeft, wijl het, den Oorlogh beproeft hebbende, nu met meerder ſoetigheyt die Vrede ghenoot.

De tweede Ooſtenrijckſche Oorlogh.

TErwijl de Krijghs-Godin in 't Noorden, in 't midden van de hitte der Deenſche Oorlogh, aldus woede, en *Bethlen* in 't Ooſten dreyghde, ſoo is 'er in 't Zuyden geen minder beroerte ontſtaen. En wie ſoud, nae Boheemen, de Palts, Sevenberghen verwonnen en Deenemarcken door ſoo veel nederlaghen ghebroken, in 't eens verwonne Ooſtenrijck ooyt eenighe overighe Oorlogh verwacht hebben? Maer niet weynigh heeft het ſich ontſtelt; en de Boeren hebben den Keyſer ſelfs doen vreeſen.

De Keyſer ghebiedt de ketterſche Leeraers en School-meeſters haer Godtsdienſt oft Ooſtenrijck te verlaten, in 't 1625 jaer, den 10 October.

De oorſaeck van ſoo groot een ramp is, als in alles, de verſcheydenheydt der Godtsdienſt gheweeſt, de welcke, gelijck *Ferdinand* in andere Landen door noodt dulde, hy in ſijn Erflanden niet lyden wilde. Derhalven belaſte hy met opene brieven, dat, wijl de kettery de oorſaecken van alle Oorlogen verweckt had (de welcke in ſchijn wel nae de beſchermingh van de vryheyt der ghewiſſen, maer in der daedt de heerſchappy ſocht, en ghedurigh t'ſamen-ſweeringhen en beroerten, tot verderf der wettighe Overheden en van 't opperſte hooft te weghe bracht) de Keyſerlijcke mogentheyt ghedwongen was, de ſelve met deſe ope brieven nu voor 't leſt te vermanen, dat ſy de Leeraers en School-meeſters van haer kettery, voornaemſte aenſtokers van deſe oproeren, verdryven ſouden. Dat hy hun hier toe acht daghen

tijdts

tijdts vergunde; dat sy ondertusschen moesten oft haer Godtsdienst oft Oostenrijck verlaten.

Dit scheen den Oostenrijckers een harde wet, en drongh, even als een pijl door haer borsten. Derhalven het selve door beroerten van Oorloghen, en weynigh daer nae, door verlet des Keysers, mits de krooningh van sijn Soon tot Coningh van Hungaryen, van dagh tot dagh uytstellende, hebben eyndlijck ootmoedige brieven gesonden, versoeckende, dat de Keyserlijcke moghentheydt sich ontwaerdighde die straf heyt een weynigh te versoeten, en dat ondraeghlijck bevel te herroepen. *Ferdinand* heeft het versoeck-schrift gelesen, maer niet toe-ghestaen; opentlijck belydende de stantvastigheyt sijner wil; en heeft derhalven met nieuwe brieven de hervormingh veel yverigher aen-ghedreven.

De Oostenrijckers versoecken dat dat bevel vvederroepen vverde.

Dies grypen de Boeren, op de eerste beroerten van *Mansfeld* en *Bethlen* in Silesien en Hungaryen, oft by haer in-ghebeelt oft verstaen, de wapenen aen, en hebben voor-ghenomen het bevel, dat sy met bidden, woorden en dreygen niet kosten, met de wapenen af te schaffen. Het welck *Adam*, Graef van Herbersdorf Stadthouder van Lintz, merckende, is met vijftien hondert soldaten en een beul tegen de wederhoorigen aen-getrocken. Maer de selve nu al thien duysent mannen vergadert hebbende, hebben *Herbersdorfs* soldaten in hinderlage verlockt, en meest doodt-geslagen. De Graef van Herbersdorf self naeulijcx tot Lintz ontkomende.

De Boeren nemen de vvapenen.

Slaen Herbersdorf.

Door dit gheluck nu aen-ghemoedight, hebben VVels, Steyr, Lambach, Gemund, en andere Sloten en Steden in-ghenomen, en met dertigh stucken, uyt verscheyde plaetsen by een vergadert, met moorden, rooven, te vuur en te swaert alles onvry en vyandigh gemaeckt. Men geloofde dat onder haer veel Adels was, wijl sy alle de baerden af-

gheſchooren, en 't hayr op een wijs ghekemt hadden. Oock hadden ſy veele ſwarte kleederen aengetrocken, en door tucht de boerſche ſlechtigheyt uyt-ghetogen. Dies nam men acht op de toegangen, men ſloot de monden der Donauw, men wapende de reyſers, en veel andere dierghelijcke dingen, welcke geen Boeren, maer de geoeffenſte ſoldaten ghewoon waren.

Haer tucht.

De Keyſer vermaent haer tot Vrede.

De Keyſer, door ſoo naburigh een brandt opgeweckt, heeft vermaen-brieven aen haer gheſonden, en ſchreef, Dat het hem bedroefde, dat ſy van eenighe oproerighen verleyt, ſoo lichtvaerdelijck tegen hem op-ſtonden. Dat hem wel geen macht gebrack om haer ſtrenghlijck te ſtraffen, maer dat hy haer liever door ſachtmoedigheyt als wapenen wilde verwinnen. Dat hy haer derhalven vermaende van haer voornemen af te ſtaen, haer wapenen neder te legghen, en haer vereenigingh te breken. VVas 'er yet, daer ſy haer aen ſtieten, ſy ſouden 't hem, oft ſijn Bevels-lieden openbaren; ſoo niet, dat hem gheen middelen ſouden ghebreken, om ſich te wreecken. VVilde nochtans liever dat ſy haer vrouwen en kinderen ſpaerden.

Verachten den Keyſer.

VVat hoovaerdy van Boeren! ſy den Keyſer ſelf gheen antwoort waerdigh achtende, en nu veertigh duyſent ſterck gantſch Ooſtenrijck door ſtroopende, ſpaerden nocht VVerldtlijcken nocht Gheeſtelijcken; en alle Sloten en Steden, die haer voor quamen en voor haer menighte weecken, namen doorgaens 't jock aen.

Houden ſijn Geſanten.

Dies heeftſe de Keyſer noch eens willen vermanen, en door gheſonde Geſanten vaderlijck tot Vrede gheraden. Sy de Gheſanten by haer houdende, hebben ſes Burgers en Boeren, niet van de haren, maer uyt de buurſchap verbeden, na VVeenen geſonden, de Keyſerlijcke moghentheyt dringhende, dat ſy de ſoldaten, by ſich en den Beyer-

vorst aen-ghenomen, soud af-dancken, oeffeningh van Godtsdienst toe-laten, de maendlijcke tol afschaffen, en alle misdaden in der eeuwigheyt vergheten.

Ondertusschen wijl de haren te VVeenen waren, hebben sy dry schepen, vol Beyersche ghewapende soldaten voor stroom de Vloedt af-varende, aen-gherant, overwonnen en al de soldaten tot een toe doot-geslagen. Soo dat sy nu haer geluck niet vattende, scheenen den Keyser te konnen verachten. En voorwaer daer is niets wreeder nocht derteler als 't geluckigh graeuw; want ghelijck 't sijn tochten niet machtigh is, soo wordt het, een weynigh verdruckt, terstondt moedeloos: gheluckigh, vêr boven staet verhooghmoedight, niet konnende haer herts-tochten met een gelijcke evenaer matighen. *Slaen de Beyerschen.*

Dies heeft haer geluck den handel ghebroken, en zijn met een volle loop van zeghe tot Freystadt gheraeckt, en hebben met het in-nemen der Stadt sich een wegh tot in Boheemen gheopent: En in de Stadt allerley moedtwil ghepleeght. *VVinnen Freystadt.*

En als sy nu gantsch Oostenrijck op der Ens, behalven Lintz, in haer geweldt hadden, soo sagen sy met een scheel oogh op dat eenighe Lintz. Terstont hebben sy al haer pooghen daer na toe ghestreckt, mits sy 't onwaerdigh achteden, een verminckt lichaem sonder hoofdt te hebben. *Bereyden sich om Lintz te belegeren.*

Derhalven is te Schatlus een nieuw ghebodt uyt-gegaen, waer door sy in Oostenrijck alle Boeren, Heeren, Ridderen en Edelen ghelijcklijck tot de wapenen beriepen, en belasteden op lijfs-straf, in haer leger van alles wel voorsien te verschijnen. En toen sijn Huysen, Kercken, en Outers, en alle Godlijck en menschlijcke rechten ghe schent; mits yeder durfde doen 't geen hy dencken kost. *Keeren alles t'onderste boven.*

En sy waren alreê rijp tot de straf. Derhalven na

Belegheren Lintz. Lintz treckende is daer haer zege ghestuyt, en het avontuur heeft de belegheringh tot haer eyghen verderf gekeert. VVant terstont in 't eerste begin, *Haer Overste blijft doodt.* als haer Overste *Steven Fadinger*, een Hoedemaeccker van sijn ambacht, den burghers door dreyghbrieven vermaende, dat sy den Graef van Herbersdorf souden overleveren, soo is hy met een koegel aen sijn voet gheschooten, en daer van gestorven. Sy door dit gheval niet ontroert, hebben heftiger aen-gehouden, doch in een storm ses hondert verlooren. *Lijden van Lobel schade.* Door dese ongheluckighe aenval noch verbaest zijnde, is hun *Lobel* over-gekomen, en vijftien hondert van haer verslaende, heeft vijftien stucken gekregen; en terstont daer op Ebersbergh in-ghenomen.

Bespringen de Vestinghen. De Boeren, door de nederlaghe der haren verwoet, hebben al wat wapenen dragen kost in haer legher vergadert: en een groot deel van de muur ghescheurt, en door 't gheschut gebroken zijnde, nacht en dagh ghestormt. En de besettelinghen souden 't niet uyt-ghestaen hebben, hadden sy niet met hars en peck der Boeren hembden aenghesteecken. *VVorden met schade afgeslagen.* Alles, jae de doodt, verachteden de Boeren, maer die huyt-schroockende vlammen vreesden sy alleen. En even als de brandt de huysen, soo vernederden die der Boeren gemoederen.

Verlaten de belegeringh. Derhalven van die hitte der Stadt een half mijl afwijckende om door de Noorde-windt verkoelt te worden, hebben, even als een huysvader uyt de overblijffselen van 't verbrande een nieuw huys bereyt, alsoo oock sy met de overblijffselen van haer ghebrande troepen, wraecksuchtigh, een nieuwe belegheringh toe-gherust. Maer kruyt en loot gebreck hebbende, hebben tot de Boeren tegen over Lintz Gesanten ghesonden, haer gelede schade en toekomstigh voornemen ontdeckende. De selve hebben haer terstont vijf schepen met

kruydt,loodt,ghefchut,en wat haer meêr noodigh was den Donauw af-ghefonden.

Defe daedt heeft *Herbersdorf* vernomen, en ftilfwygens dry hondert fchutters uytfendende, heeft haer belaft, fich after feker Slot aen den Donauw te verberghen. Ontrent het kriecken van den avondt, als een duyfterer lucht haer daedt voor de Stadt fcheen te verberghen, zijn fy aen 't felve Slot *Lijden* aen-gelandt, en met haer dinghen uyt te brenghen *fchade.* befich zijnde, worden van die dry hondert fchutters aen-gerant, en eenighe om-ghebraght. En als fich 't overfchot in een fchip, met boskruyt beladen, begaf, foo hebben de fchutters 't felve met veel fchieten in brandt ghebracht, en alles door water en vuur vergaen zijnde, zijn de overige verbroke fchepen met het felve verdroncken. Soo zijn die dry hondert met vreught nae de Stadt gekeert, aen welcke weynigh daer nae feven fchepen vol volcks in 't gesicht en tot fpijt van de Boeren aen-gekomen zijn.

Defe ftoutheydt der Keyferfchen heeft haer nieuwe Overfte *Achafius Willinger*, een Schoemaker, beflooten te ftraffen, en wreeder als fijn voorzaet, roemde dat 'er van een ander Overfte oock wat anders te weegh foud ghebracht worden, en fijn befluyt verkondight hebbende, heeft de dapperfte mannen van Ooftenrijck op lijf-ftraf in 't legher ghedaeght, op dat fy t'famen de Stadt verwinnende, *Herbersdorf* met de fijnen te vuur en te fwaerdt vernielden. VVat is 'er wonderlijcker? Op 't ghebodt van een eenige Schoemaker zijn 'er *Beleghleren* over de feventigh duyfent t'famen ghekomen. En *Lintz op* de Stadt weder befluytende, hebben haer loop- *nieuvv.* graven foo ghevordert, dat de vyanden elckander met een ftaeck bereycken konden, en een groot ftuck van de muur nedergeworpen hebbende, vermoeyde de befettelingen met ghedurigh ftormen.

Herbersdorf bedrieght en beschadight haer door krijghs-list.

Herbersdorf, om haer onghestuymigheyt te verydelen, heeft haer woestheyt door krijghs-list bespot. Hy heeft al het gheschut, dat op 't Slot was, na dat gat in de muur gekeert, en de besettelingen belast, dat sy, als de Boeren aen-vielen, allencks in der Burgeren huysen wijcken souden, tot dat men haer door 't geschut teecken deed van uyt te vallen. De soldaet volght dese last, en begeeft sich op 't aendringhen der Boeren allencks in de huysen. Hier door scheppen de stormers moedt, en schynen door de flaeute der beleghercden veel te voorderen: Eyndlijck is de gantsche troep der Steelieden uyt haer oogen wegh gheraeckt. De Boeren meenende dat sy nae 't Kasteel ghevloden waren, klimmen met menighte langhs de op-gerichte ladders om strijdt op, elckander, als of de Stadt haer was, blijdelijck geluck wenschende, en de eer van de eerst in-ghenome Stadt benydende; liepen met knibbelen en twisten alreê soo seer in de Stadt; dat *Herbersdorf* van 't Slot haer even als in een bly-spel aenschoude. Tot ses hondert toe ingeraeckt zijnde, heeft met geschut het teecken gegeven. Toen heeft hy met ghestadigh schieten de Boeren vernielt, het gat toe-ghestopt, soo dat men van buyten niet in, en van binnen niet uyt kost. Terstont vallen de soldaten, na de ontfange loose, op de Boeren uyt, en de selve met groote heftigheydt aen-grijpende, besmetten alle straten met Boere bloedt. En men kan naulijcks de spotternyen, insonderheydt der Krabaten, beschryven, die trocken haer baerdt en knevels uyt, sneden haer neus en ooren af. En daer na worden die ses hondert heldelijck in-gekome Boeren om-gebracht, uyt-genomen een-en-veertigh, welcke *Herbersdorf* self naeulijcks met groote moeyten uyt der soldaten handen ghegrepen heeft.

De Boeren van buyten ondertusschen dat ghe-

raes der dootſlaghers en ſtervende, dat gejammer van die verlamt waren en ſouden worden, hoorende, vermoededen dat alles daer binnen niet nae wenſch gingh: En hier door verbaeſt zijnde, blyven een tijdt langh ſtock-ſtil ſtaen: nae dat ſy een weynigh haer adem hervat hadden, heeft haer de vreeſe bevanghen; en haer loopgraven, wal, en een bolwerck naeſt aen de Stadt met twee kopere ſtucken verlatende, zijn ſchielijck wegh-gevlucht, en hebben alles aen de beſettelinghen ten beſten ghegheven.

Verlaten de belegeringh vvederom.

Hoe dwaelt het onvoorſichtigh graeuw, dat het alles na de ſterckte, toorn, verwoetheydt, en niet nae reden afmeet! dat alles, als de ſterckheyt, voor dapperheydt houdt! onvolmaeckt is die kloeckheyt, de welcke, ſoo ſy niet van reden en raedt ghematight wordt, hoe wel bequaem tot dapperheyt, ghewent ſich tot ſulcke ſtoutheyt en lichtvaerdigheyt, en wijl ſy gevaer wil aen doen, wacht 'er ſich niet voor. Dat is de ſeeckerſte kloeckheydt, welcke ſich langh en veel om-gheſien en bedeckt heeft, en langhſaem en voor-beſlooten voort komt. VVat dan? de aenvallen moeten niet woeſt, maer matigh, gehoorſaem en omſichtigh zijn.

Ghemeene dvvalingh.

Voort heeft *Herbersdorf* die veertigh Boeren wel onthaelt, beleefdelijck aen-geſproken, en terſtont met het leven beſchoncken, belaſt nae haer huyſen te keeren, en de anderen in 't legher. 't ſelfde aen te raden: want dat hy gheen vermaeck ſchepte in de Oorlogh en bloedt der Boeren; dat hy eer medelijden met haer lichtvaerdigheyt en nederlaegh had, en betuyghde voor Godt en de werldt, dat, wat haer voorders overkomen mocht, het niet ſijn, maer haer ſchuldt ſoud zijn: dat hy nochtans liever ſijn bloedt wenſchte voor haer te ſtorten, als ſich in 't hare te vermaecken. Door deſe en

dierghelijcke ſachte woorden heeft hy niet alleen den Boeren, maer oock de meeſte byſtaenders de tranen af-geperſt, en die veertigh wegh-geſonden hebbende, heeft haer gheboden ſijner woorden in 't leger gedachtigh te zijn. De Boeren hebben 't ſelve met ſulck een yver gedäen, dat 'er duyſent met haer nae huys ghegaen zijn.

Lobel *doet de Boeren een dubbele nederlaegh aen.*

Lobel, deſe vrees en tweedracht der Boeren gehoort, is onvoorſiens aen-ghevallen, en na neghen hondert om-gebracht, heeft elf ſtucken gheſchuts en een groote buyt gekregen, en ſich wederom in verſekerde plaetſen begheven. Niet langh daer na heeft hy wederom met twee duyſent ſoldaten, by Ebersbergh, thien duyſent aen-gegrepen, gantſchlijck verſtrooyt, en in korten tijdt al die wijck met den Keyſer vereenight.

Daer waren 'er noch veertigh duyſent van de aller hertneckighſte overigh, en hadden by haer wreedtheydt toovery ghevoeght, en de Overſten *Lindlo* en *Hubner*, met haer regimenten op haer aen-dringhende, gheheel vernielt. Dies heeft de vrees der Boeren wederom Lintz en VVeenen getroffen; en voorwaer de Keyſer koſt haer, voor *Lobel* onverdraeghlijck, door een Veldt-Heer niet teghen-ſtaen. Dies is hem *Henrijck Gotfrid* Graef van Papenheym, met een Beyerſch heyr voorſien, by-ghevoeght. Deſe haer oock niet terſtont durvende aen-grypen, heeft ſijn ſoldaet in 't legher gehouden; op dat die wreede verwoetheyt (die de Boeren voor dapperheydt houden) allencks vergingh, en hy ſijn nieuwelingen, hoe en wanneer ſy vechten ſouden, onderwyſen mocht.

Papenheym *tegen de Boeren gheſchickt.*

Als hy derhalven bequame tijdt ſagh om op te breecken en te vechten, heeft hy voor dwaeſheydt gheacht bloote ſterckte teghen ſterckte te ſetten: maer merckende dat het beleydt in deſen oorlogh de ſterckte te boven gingh, heeft voor-ghenomen

die

die rouwe en onvoorſichtige hoop door bedrogh en krijghs-liſten te bedwinghen.

Als hy derhalven ſich met de eerſte optocht met de Keyſerſchen wilde vereenigen, ſoo heeft hy, om de Boeren dit opſet t'ontlegghen, een deel van ſijn volck in ſchepen leggende, te water gheveynſt, en is te Landt ghekomen. En hier waren de Boeren niet op verdacht: maer aen de Donauw liggende, hadden op acht verſcheyde plaetſen, terwijl ſy de zeylen verwachten, de Vliet met touwen en ketens verſekert. Doch hy was gheen *Neptün*, maer een *Mercür*: en is met der vaert tot de Keyſerſchen na Lintz gevlogen. Soo de Boeren bedrogen te hebben, is de eerſte zeghe op haer gheweeſt: en als ſy te laet ſagen, dat ſy bedroghen waren, hebben ſy 't te laet betreurt.

Bedrieght de Boeren.

Komt tot Lintz.

Papenheym, dry daghen met ruſten door-ghebracht, en met *Lobel* t'ſaem-ghevoeght zijnde, is met grooten moede tegen de Boeren ghetrocken; en de ſelve by Eferdinghen afterhaelt, heeft haer, na ſijn volck in ſlagh-orde geſtelt, ſlagh gheboden. Oock vertoefden ſy niet: jae vielen als dol, ſelfs alle koeghelen verachtende, de Keyſerſchen met verwoetheyt aen. En 't gevaer was groot, wijl de roeren tegen haer, door toovery gehart, niets vermochten: ſoo dat haer Overſte *Achas Wellinger*, door een koeghel van een grof gheſchut, ſeven ſchreeden afterwaerts gheſmeten, gheſondt ten ſtrijdt keerde. De Overſte *Kortenbach* nochtans hem aen-vallende, heeft den tooverer met ſijn eyghe handt met een piſtool-koeghel, door Godts ghenade doorſchooten.

Treckt tegen de Boeren.

Strijdt.

De Boeren door toovery hart.

Haer Overſte blijft.

VVat een ſtoutheyt van Boeren? wat dreygen? wat aenvallen! door de doodt van haer Overſte ontſteecken, en bleeck van wraeck, vallen met alle macht op den eenighen *Kortenbach*: Maer deſe dapperlijck vechtende, heeft den aenval gheſtuyt

Haer vervvoetheydt.

en

en wederstaen; doch eyndlijck, twee wonden ontfangen, is uyt de Slagh gheweecken.

De Boeren nu meenende gewonnen te hebben, vallen heftigher aen. Toen heeft sich *Papenheym* treflijck ghequeten, mits hy, sijn heyr tot vluchten neyghende, een spiets, uyt de handt van een die vluchte, nam, en voor in de spits vlieghende, door sijn eyghe handt de Slagh weder-stond. Daer na heeft hy met bidden, dreygen, aen-spreken en met sijn eyge voorbeelt het heyr soo aen-gemoedight, dat sy, nae twee uren vechtens, de Boeren, nu in haer verwoetheyt vermoeyt, op de vlucht dreven. En de vergramde soldaten zijn haer by nae boven haer macht nae-ghevolght, en hebben, die sy met koeghels en schieten niet kosten, met stocken en swaerden doot-gheslaghen: en alsoo zijn 'er vier duysent om-ghebracht, duysent, wijl sy na een Eylandt vlieden, in de Donauw verdroncken.

VVorden eyndlijck met groote nederlaegh gheslaghen, den 10 November.

In dese Slagh sagh men oock de groote dapperheyt van *Lobel*, de welcke de vyanden op haer wijs en verwoetheydt aen-vallende, tot aen de vesten selfs van Eferdinghen ghedreven, en haer lichamen over 't gantsche veldt ghezaeyt heeft.

Lobels *dapperheyt.*

Ontrent middernacht hebben de Burghers van Eferdingen de sleutels in 't leger gesonden, en aen-gheseyt, dat de weêrspannighen met het verlaten van vijf groote stucken gevloden waren: terstont hebben de Keyserschen met het hooghen van den dagh de Stadt in-genomen, en *Papenheym* de selve onder den Hertogh van Holsteyn beset hebbende, is den vyandt nae-ghetogen. En over de Donauw treckende, heeft in 't ghebiedt van de Graef van Herbersdorf een belegerde Stadt, daer de Boeren van self af-weken, in voorighe vryheyt herstelt.

Papenheym *neemt Eferdingen in.*

Hier heeft een andere strijdt-storm, onder 't beleydt van *Papenheym* ghewoet; terwijl de Boeren met grof gheschut gheplaeght wierden, hebben sy haer

De Boeren nemen een Student *tot Overste.*

haer ſlagh-orde gheſtelt, en een *Student* tot haer nieuwe Overſte ghekoſen hebbende, zijn onder den ſelven veel heftigher,als onder de voorgaende op-gheſtaen. VVant hy had by het toover-dicht noch een gebedt,dat hy in de ſchool gheleert had, by-ghevoeght, en door kracht van woorden de onverſtandige Boeren ſoo aen-ghemoedight; dat ſy onverduldigh in 't vertoeven, ſelf tot de wal uyt-vielen,en met roepen *Papenheym* tot ſlaen uyt-tarteden:en zijn op hem aenkomende,niet trager, als ſy gheroepen hadden, aen-gevallen,en ſloegen de rechter vleughel,by *Lobel* aen-ghevoert, in de vlucht. En wat hy, wat andere Overſten deden, gheen krijghs ervarenheyt, geen dapperheyt koſt de vlucht ſtuyten. VVant de ſtoutheydt en verwoetheyt der Boeren was alles te boven. De ruytery derhalven met het voetvolck gheſlaghen, ſoo zijn de vluchtelingen naeulijcx van de veſten van Gemund (mits de beſettelinghen te vergeefs van boven af ſchooten) beſchermt gheworden.

Beroepen Papenheym *tot den Slagh.*

Slaen Lobel *en de rechter vleughel op de vlucht.*

Ondertuſſchen vocht *Papenheym* met de lincker vleugel ſtandtvaſtelijcker: maer als de heyren onder een gemenght waren, ſoo dronghen de vyanden ſoo heftigh aen, dat de ſijnen twee hondert ſchreeden te rugh wijckende, veele aen de zeghe wanhoopten. Maer de voorſichtighe *Papenheym*, had dry hondert ſchutters after moeraſſige ſtruycken verborgen: die, de looſe ontfanghen, hebben voorſichtelijck op haer beſtemde wit gheſchoten, en, ſoo verſch op de vermoeyde troepen der Boeren aenvallende, de over-hellende zege moedighlijck geſtut. De looſe Velt-Overſte oock hier mede niet te vreden,heeft,acht genomen op de natuur der plaets, twee benden Speer-ruyters in 't diepſte dal om-gevoert, de vechters van afteren aen-ghegrepen. Alſoo met nieuwe ſpoet aen-gemoedight, keerden de te vooren vluchtende, ghequetſten

VVorden van Papenheym *met een dubbele krÿghs-liſt bedroghen.*

en

en half-dooden weder ten ſtrijdt: en 't ghevecht op alle plaetſen vernieuwende, wierd 'er vier gheheele uren geſtreden. Eyndlijck als de Boeren van afteren en van ter zyden aen-gedrongen wierden, zijn, door 't ſwaert een wegh geopent hebbende, met volle loop gevlucht.

Papenheyms *andere krijghsliſt.*

Maer nu keerden de Boeren, die *Lobel* verwonnen hadden, weder te rugh, die heeft hy verſche troepen, daer toe bewaert, tegen geſonden: en op dat de ſijnen niet yet quaets van *Lobel* en de rechter vleughel vermoededen, en alſoo van haer dapperheyt af-lieten, wijl ſy in 't heetſte van de Slagh het vluchten niet geſien hadden, ſoo heeft de looſe Veldt-Heer uyt laten ſtrooyen, dat ſy after den bergh de vyanden vervolghden. Soo hebben de ſijnen, wijl ſy meenden dat de Keyſerſche de zeghe hadden, begoſt te winnen.

En alreê wierd oock de zege van het ander gedeelte gheboodtſchapt, want de troepen, van *Papenheym* uyt-geſonden, hebben, op de andere, met buyt beladen en onbekommert (mits ſy meenden dat *Papenheyms* gantſche heyr verſlagen was) heftelijck aen-vallende, de ſelve ſoo gheſlaghen; dat als ſy merckten, dat de haren ghevloden waren, ſy mede langhs dry weghen begoſten te vlieden: alſoo is 't gheſchut, de buyt en alle roof weder ghekreghen, en de gantſche zeghe by *Papenheym* behouden.

De Boeren vvorden vervvonnen, den 14 *Novem.*

Ghetal der dooden.

De nederlaegh is niet even groot als de Slagh geweeſt, wijl in ſoo veel tijdts anderſins een groot heyr verdelght wierd: Maer de Boeren door toovery ghehart, maeckten de nederlaegh moeylijck maer niet bloedigh. Ses duyſent zijn 'er nochtans, met het verſtrooyen van d'anderen gheblęven. Het overſchot is, even als de vergiftige ſlangen, ſchoon gedeelt, by Reklabrugh weder tot een lichaem t'ſamen-gheſmolten. En men ſoud het gheen overblijfſel, maer een geheele oorlogh ghenoemt

noemt hebben: want die macht was meêr verstrooyt, als verdruckt. Dies is tusschen Eferdinghen, Gemund eñ Reklabrugh niets anders voorghevallen, als datse de Keyserschen heftigher aenghegrepen hebben, verstoort zijnde, dat na twee nederlaghen de oorlogh weder aen-groeyde, en hebben, met het aen-brenghen van twee duysent, den vyandt gheheel verdreven.

VVorden vvederom gheslaghen, den 19 Novem.

Dese derde wond van *Papenheym* ontfanghen hebbende, en eenighsins weyfelende, scheenen niet beswaerlijck tot des Keysers gehoorsaemheyt te brengen te zijn, had niet die *Student*, op 't bevelen verleckert, met krachtighe woorden, nae haer begrijp, haer gemoederen onder elckander en aen sich verbonden: sy hier door bekoort, hebben voor-genomen hem tot een gheluckige overwinningh, oft, soo 't Godt niet beliefde, tot een ongheluckighe nederlaegh te volghen.

VVorden van den Student *tot stantvastigheyt bevvogen.*

De Heyligen hebben haer wensch ghehoort, en haer 't laetste vergunt: want men is tot het doodlijck veldt van de laetste slagh by VVolfseck ghekomen. Daer hadden sy een bequame plaets, om sich nae de vlucht te beschermen, in-ghenomen. De dappere Graef *Papenheym*, door de voorgaende verwinninghen moedigh, en begeerigh om nu de saeck ten eynde te brenghen, toonde haer sijn slagh-orde, beriep en terghdese: sy daer teghen stelden 't uyt en weygerden. Derhalven versoeckt hy die uytstellers met grof gheschut. De Boeren kosten alles, behalven dese groote koegelen, verdragen. Dies stellen sy met gramschap haer slagh-orde, om de dertelheyt van *Papenheym* (als sy seyden) te straffen. De Graef verheught door dese gheleghentheydt om te stryden, treckt den aenkomenden vyandt te ghemoet, en het soo vaeck geslage en gequetste heyr aen-grypende, heeft het nochtans niet lichtlijcker, als toen 't volkomen en versch

VVorden van Papenheym *ten strydt beroepen.*

Stellen haer slagh-orde.

De Strijdt.

Dapperheyt des Students.

verſch was, verwonnen. De *Student* heeft groote dapperheydt ghetoont, de welcke vêr buyten ſijn heyr de Keyſerſchen aenvallende, die hem ghemoeteden luſtigh aen-greep, en eenighe ombraght. Een treflijcke daedt, was ſy voor een gerechtighe ſaeck en een wettigh Vorſt gheſchiet. De Boeren volghden haer Overſte, en 't ghevaer ſoud groot gheweeſt zijn, had haer Overſte, die *Student*, niet de rechte ſtraf ſijner lichtvaerdigheyt ontfangen.

VVort ghevanghen.

VVant hy is met ſijn Stadthouder *Barent Ecker* levendigh in ſijner vyanden handen gevallen.

De Boeren gheſlaghen, den 20 November.

Toen ſtonden de Boeren koeler aen, daer na weecken ſy, en terſtont alle hoop wegh-werpende, zijn gevlucht. De Keyſerſche de ſelve met ſnelle paerden vervolghende, hebbenſe alle omghebraght. Vijf duyſent zijn 'er gheblevem, ſeven ſtucken ghekreghen, doch gheen buyt, mits dit graeuw door ſoo veel nederlagen verarmt was.

VVanhopen.

Door deſe Slagh is den aendryvers der oorlogh ſelfs de moedt ontvallen, en meeſt door Sileſien vluchtende, hebben ſich twintigh in den Deenſchen oorlogh gemenght.

De Steden en Dorpen vvorden aen Papenheym *overghegeven.*

De andere heeft *Papenheym*, even als een Harder ſijn Schapen, na haer woonplaetſen gedreven, en wijl ſy om ſtrijdt ghenade ſochten, hebben ſy elck om 't ſeerſt haer Steden en Dorpen over-ghegeven. En door gantſch Ooſtenrijck op der Ens zijn, op dat ſy niet wederom eens t'ſamen rotteden, beſettinghen gheſtelt, en de verſaeghde verweckers der oorlogh allencx gheſtraft.

Doch wat een eer heeft *Papenheym* in-ghelegt? als hy met ſoo kleen een troep ſoo groot een menighte ſloegh? als hy ſomtijdts meer duyſenden vingh, als hy had? als hy, verwinner van vier Veldſlagen, alleen in een maent den Oorlogh ten eynde braght? Voorwaer had hy eertijdts te Romen gheweeſt, hy had moghen zeghe-pralen.

De

De derde Sevenberghsche Oorlogh.

DEse Oorlogh is door *Bethlens* wonderlijcke onstantvastigheyt, lichtvaerdigheyt en eersucht te weegh ghebracht. VVant hy, met het houwlijck van *Katrijn van Brandenburgh* vereert, als op sijn seer kostlijcke Bruyloft, van de gantsche werldt geacht, de Gesanten van beyde, de Oostersche en VVestersche Keyseren, en andere Coninghen en Vorsten verscheenen, soo is de Man soo op-geblasen en hooghmoedigh geworden, dat hy wederom door de begheerte van gantsch Hungaryen, en, soo hem dat geluckte, van gantsch Europe brande. *Bethlens eersucht.*

Daer-en-boven hitsten hem tot die Oorlogh, van dese kant de IV. *Christiaen* Coningh van Deenemarcken, en de andere Bondtghenooten, door belofte van vier hondert en tachtigh Rijcxdalers 's jaers; aen de andere kant de Bassa van Buda, op Keyser *Ferdinand,* ick weet niet waerom, vergramt. *Aenstokers der Oorlogh.*

Boven al dit, gaven de verdeeltheden van Duytschlandt den Man, andersins gheneghen om Rijcken te verstooren, hoop en toeverlaet. VVant wijl het door inlandtsche Oorlogen verscheyden wierd, soo noodighde hem de gheleghentheyt, en de *Fritlander* met *Tilly* vêr van hier met de Deensche Oorlogh besigh, vertoonden een bloote zyde van 't Rijck. En Oostenrijck self, met soo veel duysenden opstaende, hieldt den *Beyer* en *Papenheym* bekommert. *Gelegentheydt der Oorlogh.*

Onder dese wonden en oproeren van 't ghemeene best is de schielijcke draey-windt der Sevenberghsche Oorlogh met der vaert, als de tijdt

Bethlen valt in Hungaryen, in 't 1626 jaer, in Iunius.

waer-nemende, te gelijck op vermoeyden en verstrooyden, even als van de uyterste baeck van 't Oosten, uyt-geborsten. De eerste aenval der Oorlogh is terstont in Hungaryen geweest. Daer nae is Moravien met ghelijcke schrick bevangen. En men verwacht gheen Veldt-Heer, maer Steden en Volckeren vielen den Keyser af. Hy was by der hand, drongh aen, en gebruyckte wreetheyt voor dapperheyt. Soo licht was het, met veel duysenden van ghewapende mannen, een verschrickt, tweedrachtigh en ongewapent landt te door-loopen. Ia hy heeft oock na Silesien gesien. Daer was het bestemt dat *Mansfeldt* en *Bethlen* op den 20 van Iulius t'samen komen souden, om met ghelijcke wensch en macht in Boheemen te trecken, en aen *Frederijck* 't Rijck, en 't Rijck aen *Frederijck*, door ghewelt, 't swaert, en weder ghehoopte weêrspan der Boheemers, te herstellen.

De Turcken nemen Damasch in, en belegeren Novigrad.

De Turcksche Keyser, mede tot metghesel van dat vervloeckt verbondt aen-genomen, heeft, met sijn Ianitsers aen een andere kant in Hungaryen vallende, Damasch ingenomen, en nu grooter dingen, door de wapenen der Bondtgenooten onderstut, voornemende, Novigrad te gelijck belegert.

Keyser Ferdinands *stantvastigheyt.*

VVat doet Keyser *Ferdinand* tusschen soo veel vyanden, en soo veel ghevaers? Hoe wel hy ten Noorden van de Deenen, ten Oosten van de Sevenbergers, ten Zuyden van de Turcken, en ten VVesten van de Oostenrijcksche wapenen sijner Onderdanen, op een tijdt ghedruckt wierd, nochtans heeft hy daerom niet gewanhoopt; maer vol van vertrouwen op Godt, ghebeden en litanyen in-gevoert, in welcken sin en raet hy (Godt zy in eeuwigheyt gheloofthe) onbeweeghlijck gebleven is. VVant op de ghebeden volghden weldaden; en de Deen nu door een groote Veldtslagh verswackt, en de *Mansfelder* by Dessau niet alleen

verwonnen, ſcheen het Noorden min te vreeſen; en voor de eenighe Coningh van Deenemarcken, was een heyr en de eenighe *Tilly* ghenoegh. Als daer-en-boven de *Mansfelder*, na 't herſtellen van ſijn heyr, in Sileſien trock, ſoo volghde de *Fritlander* ſijn vyandt van afteren. En derhalven is *Bethlen* op de gheſette dagh in Sileſien niet verſcheenen, en de *Mansfelder* met den *Wymer*, te Trenſchin over de VVage-vloedt, na Hungaryen tot *Bethlen* ghetogen.

De Fritlander volght den Mansfelder in Hungaryen.

En *Walſteyn* door een andere wegh in Hungaryen komende, is eerſt tegen de Turcken, die Novigrad belegerden, ghetrocken. En deſe door der Chriſtenen aenkomſt verſchrickt, de belegeringh verlatende, ſoo hebben *Mansfeld*, de *Wymer* en *Bethlen* ſich t'ſamen ghevoeght. Maer de *Fritlander* heeft haer terſtont gheleert, dat het hem weynigh ſcheelde, oft hy met Sevenbergers oft Hungeren, Mansfelders oft Turcken ſtreed: Derhalven tegen haer allen te ghelijck aen-treckende, heeft haer ſulck een ſchrick aen-ghejaeght, dat *Bethlen*, hoe wel ſtercker van volck, voor een nacht ſtilſtandt van wapenen verſocht, jae ſelfs onder de handelingh der ſtilſtandt, ſack en pack verlatende, na ſekerer plaetſen vlood.

Ontſet Novigrad.

Dwingh Bethlen tot vrede.

Gabor toen nae ſijn oude wijs ſich tot Tartaryſche hulp keerende, heeft van *Cham* veertigh duyſent mannen verkreghen. Maer deſe heeft het avontuur van vêr getoont, niet ghegheven; op dat hy, in ſijn hoop bedroghen, met meerder droefheydt ghepynight wierd.

Deſe roept de Tarters te hulp.

VVant terwijl ſy uyt haer Tartaryen na Sevenberghen trecken, zijn ſy, om niet ſonder buyt en zege te komen, in Polen in-gevallen: en ſes duyſent in eenighe gheſterckte Sloten latende, doorrooven de andere vier-en-dertigh duyſent gantſch Volhynien.

De Tartaren vallen in Polen.

De Overste der Polen verwint haer legher.

Chmielesky, toen Veldt-Overste der Polen in die wijck, heeft die moetwillighen de toom ghelaten. Maer self tot haer leger te rugh ghetrocken, heeft het selve omringht, bespronghen en overwonnen; haer alle soo verslaende, dat 'er niet een, om de nederlaegh te bootschappen, over-bleef. Hy blijft in 't legher, en bestelt, na de Tartarysche wijs, alle krijghs-ampten.

VVorden gheheel vernielt, den 24 October.

Ondertusschen keeren de met buyt belade Tarters by troepen wederom, en de eerste troep op de eerste dagh in 't legher komende, heeft hy omghebraght. En terstont anderen en anderen op de selfde wijs in-latende, en met troepen vernielende, heeft dat gantsche heyr alsoo met brocken gheslaghen, vernielt en vernietight, soo dat alle buyt weder ghekreghen, *Bethlen* van dat heyr van veertigh duysent mannen hem te hulp komende, van vêr heeft hooren segghen, En niemandt ghesien.

Dies stelde hy alle hoop op sich self, den *Mansfelder*, *Wymer* en *Turck*. Maer (de *Fritlander* in 't hartste van de winter, onder vyanden, koude, regen, sieckte, gevaer en duysent andere onghemacken, tot aller verwonderingh, langher in 't veldt volhardende, en sijn vyanden ghedurighlijck op den hals ligghende) wierden door onderlinghe wantrouw elckander onnut. Het mishaeghde aen *Bethlen* en den *Mansfelder*, dat de Turcken de toevoer en alle voeragie tot sich trocken; den Turcken, dat de Heer van Sevenbergen haer niet meer vertroude; haer beyde, dat de *Mansfelder* en *Wymer* haer met geen oprecht ghemoedt meer scheenen by te staen.

VVantrouw tusschen Bethlen, *de Turcken*, Mansfelder, *en* Wymer.

Derhalven heeft de Turcksche Keyser, oock door de Babyloonsche belegheringh verlet, sijn heyr te rugh ontboden: *Bethlen*, de Hertogen van Mansfeld en VVymeren verlatende, is eerst nae

Kaschau,

Kaſchau, en van daer nae ſijn Sevenberghen ghekeert: de *Mansfelder* en *Wymer* zijn in 't gebergthe van Hungaryen gebleven: De *Fritlander* eyndlijck, in dat uyt-gheroofde landt ghebreck aen lijftocht lijdende, is na Tyrnau getrocken, en heeft in 't Eylandt Scutta ſijn winter-legher ghenomen.

Gabor toen overlegghende, in wat ſwarigheden hy ſich geſmeten, in wat gevaren hy ſich ghesteecken, en wat een machtighen vyandt hy ſich verweckt had (meeſt als hem de eene nederlaegh der Deenen nae d'ander ghebootſchapt, de beloofde hulp-gelden van al de Bontghenooten niet betaelt wierden, de Turckſche Keyſer de ſijnen op ontbood, en der Boeren machten overwonnen waren) vreeſende dat gantſch Duytſchlandt terſtont op hem vallen ſoude, heeft een ſekere Vrede voor een ghevaerlijcke Oorlogh, en liever als een alreê ghewanhoopte overwinningh ghekoren. Bethlen *heeft berouvv van de ver-vveckte Oorlogh.*

Maer nu ſoo menighmael meyneedigh, had ſelf de ſwarigheyt veroorſaeckt om den Keyſer te vermurwen. Nochtans heeft hyſe door ſijn Gheſanten aen-gheſocht, en de Keyſer heeftſe hem toe gheſtaen, ſoo hy uyt Hungaryen weeck: de Stokers der Oorlogh ontdeckte: den *Mansfelder* en *Wymer* verliet: de vriendtſchap der Tartaren opſeyd: de herſtellingh van Damaſch, met des ſelf ghebiedt, van den Turck verkreegh: de gevangenen, en van den Turck in ſlaverny gevoerden herſtelde, dat hy als dan om den handel gantſch te voltrecken Geſanten tot Preſburgh ſoud ſenden. *Gabriel* heeft alles toe-gheſtaen, wijl hy nu leerde den Keyſer te vreeſen, en allerley voorwaerden boven den Oorlogh ſchatte. *De Keyser ſchrijft hem vvetten van Vrede voor.* Bethlen *neemtſe aen.*

Ernſt van *Mansfeldt*, terwijl hy de begoſte Vrede-handel te vergeefs trachte te beletten, nu ſwarer vreeſende, heeft voor-ghenomen na Venetien te trecken, en ſijn volck aen den *Wymer* overgele- *Des* Manſfelders *doodt.*

gelevert hebbende, is onder wegen, ingegeve vergif, als men seght, in sijn ingewandt met sich draghende, aen de bloedtgangh gheraeckt. En verscheyde dingen in sijn gemoet betrachtende, heeft onder sijn nieuw voornemen sijn lichtvaerdighe ziel te Ofen in Hungaryen verlaten: want dan zijn de boosen kranckst, als sy veel sonden onder een ghemenght, en al haer boosheyt tot een hoop ghebraght is. Voorts is het avontuur te bermhertigh gheweest aen dien boosdadighen Hertogh. VVant het had dat hooft, dat den Keyser en 't Rijck soo teghen gheweest, en tot Duytschlandts verderf geboren was, soo veel teghenspoets, als hy self menighmael verweckt had, behooren op te schuyven. Maer ick acht niet, dat hy alsoo sijn verdiende straf ontvloden is, wijl hem sijn eyghen quaedt nae sijn doodt volghde.

Des Wymers doodt.

Ian Ernst van *Wymeren* terwijl hy na den *Mansfelder* by *Bethlen*, in de teghenwoordigheydt van dry *Bassas*, het selfde, doch te vergheefsch, betrachte, en nu voor-ghenomen sijn troepen weder in Silesien te voeren, is schielijck op *S. Martens* dagh op 't geberghte van Hungaryen ghestorven. Een sedigh en loflijck Vorst, als men seght, had hy sijn deughden niet met kettery en een ongerechtighe Oorlogh besmet.

De Vrede gheslooten, in 't 1627 jaer, in Ianuarius.

Ondertusschen is, door *Esterhasi* Paltsgraef van Hungaryen en den Aerts-Bisschop van Gran van des Keysers zyde, door *Miko Ferents*, en *Sigismund Lomay* van *Bethlens* zyde, tot Presburgh, de langhghewenschte Vrede ghetroffen; insonderheyt tot vreughde van Hungaryen, als welck, de Keyser winnende oft verliesende, altijdt tusschen dese en gheene lyden moest.

Doch namaels heeft *Gabor* sijn trouw ongheschent gehouden, als die door sijn nederlagen geleert had, dat hy, 't zy de Keyser ledigh, 't zy hy door

door verscheyde beroerten van oorloghen verlet was, met sijn macht van Turcken, Tarters en Sevenberghers niets vorderde; en bekent, dat *Ferdinand* door sijn geluck bedeckt wierd, welck nocht verbroken nocht verseert kost worden. Dies heeft hy op-ghehouden en gerust.

Krooningh van de derde Ferdinand, Coningh van Hungaryen, tot Coningh van Boheemen.

DE tweede *Ferdinand* had tot Praegh een algemeene Rijcxdagh uyt-geschreven, en vreesende, of hem yet menschlijcks ghebeurde, dat de ketters Boheemen weder ontroeren mochten, heeft de Keyserin tot Coningin, en sijn Soon *Ferdinand* tot Coningh van dat Rijck willen kroonen. Dit hebben de Rijcx-Standen toe-gestaen. Dies is de Keyserin in 't 1627 jaer den 18 van November, met een heerlijcke pracht na de Hooft-Kerck geleyt, en tot Coningin ghekroont. *De Keyserin vvordt ghekroont, in 't 1627 jaer, den 18 Novem.*

Terwijl eenige navolgende dagen met speeren te breken, vuurwercken, Ridder-spelen en andere dierghelijcke dingen door-gebraght wierden, soo is eyndlijck *Ferdinand Ernst*, Coningh van Hungaryen, daeghs te vooren, na de gewoonte des Rijcx gehuldight, en met vijf-en-twintigh duysent Rijcxdalers, tot bekostigingh der Krooningh begifsight, op 't midden van den navolgenden 29 dagh van November onder een vergulde Hemel nae de selfde Kerck geleyt, en in 't begin der Godtsdienst met het swaert omgort. En nae dat de Kroon op het behoorlijck hooft ghestelt was, zijn eyndlijck sijn handen met de gulde Appel en Rijcx-Staf, de Kerck met de stemmen der geluck-wenschers, de Stadt door 't ghedruys der grove stucken, en 't geklanck *De derde* Ferdinand *vvordt ghekroont, den 29 Novem.*

klanck van alle de klocken vervult. Onder het Apostelsch Geloof zijn van den nieuwen Coningh van Boheemen vier Ridders geslagen. Onder de wandelingh heeft hy nae de gewoonte Broodt en VVijn gheoffert. Onder de bedieningh *Christus* Heylighste Lichaem eerbiedighlijck ontfanghen. En hy heeft niets,dat tot Godtvruchtigheyt,en de Boheemen niets, dat tot de wijs,pracht,heerlijckheyt en hoogheyt scheen te dienen, na-ghelaten.

Alsoo wierd de derde *Ferdinand*, nu Coningh van Hungaryen en Boheemen, allencks tot het Rijck bereyt, 't welck hy eyndlijck door dapperheydt verdient, door wettighe keur verkreghen heeft.

De eerste Maeghdenburghsche Oorlogh.

MAeghdenburgh, de edelste en rijckste Koopstadt aen de Elve, is door bequaemheyt der plaets allencks tot die macht gegroeyt, dat sy den Keyseren dickwijls moeylijck, haer pooghen bespottende, haer Maeghdom langh onbesmet behouden heeft. Dese heeft eertijdts onder Aerts-Bisschoppen ghestaen, en diende der Gheestlijcke Overheydt te huys seer vlijtighlijck. Maer *Luythers* leer aen-groeyende, en in die Stadt in-sluypende, is de Kercklijcke waerdigheydt allencks vermindert, soo dat sy eyndlijck de ghebuur-Vorsten, van haer Godtsdienst, tot Bisschoppen verhieven. Ia soo seer,dat sy nu (na *Christiaen Wilhelm* Marck-Graef van Brandenburgh onlanghs van den Keyser, om sijn wederspan en heftighe yver voor den Coningh van Deenemarcken tegen den Keyser,verbannen) *Augustus*, des Keurvorsts van Saxen Soon, tot haer Hoofdt verkooren had.

De Maeghdenburghers nemen des Saxen Soon tot Bisschop aen.

Keyser *Ferdinand* heeft het niet toe-ghestaen, willende soodanighe ghevaerlijcke voorbeelden (wijl dat Aerts-Bisdom na de Passausche handelingh in der ketteren handen ghevallen was) niet in ghevolgh trecken. *De Keyser stemt het niet toe.*

Ondertusschen heeft de Roomsche Paus, in 't sijne, sijn recht aenvaert, en des Keysers jongher Soon, den Aerts-Hertogh *Leopold Wilhelm*, tot Aerts-Bisschop verklaert. Nochtans heeft hy het besit, soo langh het geschil met den *Sax* stond, niet terstont aen-ghenomen. Maer heeft in 't Bisdom besettingh ghestelt, op dat, soo de Maeghdenburghers, door nabuurschap en Godtsdienst tot den *Sax* ghenegener, yet voornamen, haer dertelheydt door de soldaten, haer op den hals liggende, ghestraft wierd. Leopold Willem *vvordt van den Paus tot Aerts-Bisschop verklaert.*

De Burghers door dese moeylijckheyt verbittert, hebben de schepen, tot den *Fritlander* na Gustrau, en vol lijftochts, afvarende, met ooghluyckingh der Overheydt berooft. Daer na teghen de Krabaten ghekeert, hebben in verscheyde uytvallen veele verslaghen, de Keyserschen uyt haer besettingen gedreven, en de plaetsen, die der Stadt verdacht waren, gheslecht, en haer sekerheydt, soo veel sy kosten, versorght. *De Maeghdenburghers teghen den Keyser, in 't 1629 jaer.*

Dese daedt heeft de *Fritlander* seer qualijck genomen, en eenighe regimenten daer na toe sendende, de Stadt beleghert, en belast besettingh in te nemen. Dese saeck den Maeghdenburghers hert schijnende, hebben voor-ghenomen haer vryheydt door vuur, swaerdt en de doodt te beschermen; en haer uytvallen herhalende, hebben den Keyserschen groote schade aen-ghedaen. *VVorden beleghert, den 22 Maert.*

De Hanze-Steden hebben 'er sich als middelaers tusschen ghestelt; maer als sy gantsch gheen volck in de Stadt wilden aen-nemen, soo is de handel te niet gheraeckt, en men heeft heftlijcker *De Hanze Steden arbeyden te vergheefsch tot Vrede.*

 met

met uytvallen en bestormen gestreden. Tot dat de Maeghdenburghers wederom vermoeyt, ootmoedigh Gesanten gesonden hebben. Dese geboden, met *Papenheym* te handelen, hebben de besettingh af-ghebeden, en besllooten den *Fritlander* vijftigh duysent Rijcxdalers te gheven. Maer dese, door tusschen-komen van eenighe Vorsten, vermorwt, heeft de belegeringh op-ghebroken, en het gheldt veracht. En wijl sy sich onder den Keyser verootmoedight hadden, soo antwoorde hy, dat den Keyser dese verootmoedigingh liever als gheldt was. Sy souden gaen, en ghehoorsamen, en straffen de stichters van haer ramp: haer soud nocht des Keysers nocht sijn ghenade ontbreken. Soo is dier Stadt haer vryheydt herstelt.

De Fritlander *breeckt het belegh op, den 9 October.*

De Hollandtsche Oorlogh.

DE Nederduytschen en Hollanders zijn eertijdts vrye volckeren gheweest: wijl die, na *Florus* en *Cæsars* ghetuyghnis, voor haer vryheydt vochten: dese, onder 't beleydt van *Claßicus* en *Civilis*, als *Tacitus* verhaelt, de selve beschermende, de Romeynen door veel Veldslagen verbroken hebben. Beyde namaels van de Francken verwonnen, hebben het edele Coninghrijck van Austrasien ghemaeckt, daer na in veel heerschappyen verdeelt, hebben yeder haer bysondere over-Heeren ghehadt. Hier van zijn de Hertoghen van Kleef, Gelderlandt, Brabandt; de Graven van Vlaenderen, Leuven, Hollandt, en anderen.

De Nederduytschen en Hollanders eertijdts vry.

Daer nae onder Vorsten.

Eyndlijck zijn by wettigh vervolgh van eenige hondert jaren, niet door oorlogh nocht wapen: maer (dat billijcker is) door houwlijck en erfrecht, door de *Stoute* en *Schoone Philipsen*, de seventhien Landtschappen op den eenighen vijfden

De seventien Nederlanden tot den vijfden Karel *ghekomen.*

Karel,

Karel, Keyser en Coningh van Spanjen, ghevallen. Dese heeft aen sijn Broeder den eersten *Ferdinand*, het Roomsche Rijck, aen sijn Soon *Philips*, tot Brussel ghehuldight, Spanjen en de Nederlanden by sijn leven over-gegeven; en alsoo den tweeden *Philips* tot Coningh van Spanjen ghemaeckt.

Kettery en vveerspan in Nederlandt.

Onder desen is de Kalvinische kettery in Nederlandt gesloopen. En voort zijn sy, 't geen haer verselt, onder *Willem*, Vorst van Oranjen, Stadthouder van Hollandt, van haer Coningh en Hertogh af-gevallen. Hier uyt zijn die tachtigh-jarige berderten ghesproten: de Hollanders haer Stadthouder, de Ketters haer goetgunstighe volghende.

De Nederlanders vvorden van Engelandt en Vranckrijck beschermt.

Doch men moest, teghen de macht van soo groot een Coningh, beschuttingh voor die afwijckingh verkryghen. Dies heeft men na Enghelandt tot de toen heerschende *Elisabeth*, en in Vranckrijck tot den Coningh, Ghesanten om hulp gesonden: en van beyden, door in-geboore haet teghen den Coningh van Spanjen, en mits sy toen met den selfden oorlooghden, lichtlijck verkreghen. Dies zijn door haer gunst de krachten der Hollanders in 't kort bevestight; en een [a] Ghemeenebest gestelt hebbende, soo hebben de Staten onder den Vorst van Oranjen, altijdt beleyder van haer Oorlogh, soo door wapenen als door overghevingh, Vrieslandt, Uytrecht, Overysel, Gelderlandt, Zutphen en Zeelandt tot haer ghevoeght; trachtende met gewelt de vryheyt, die sy eertijdts onder de Romeynen hadden, haren Coningh te ontweldighen.

[a] *Republijck.*

Vreesen den tvveeden Ferdinand.

Maer wijl sy des tweeden *Ferdinands* daeghlijcks voorderend vermoghen voor verdacht hielden (soo om dat sy de Rijcxlanden Gulick en Kleef in-genomen hadden, als oock om dat sy vreesden, dat hy sijn krachten by sijn Bloedtverwante Coningh voeghen mocht) soo hebben sy 't der pijn

waer-

Beschicken hem vyanden.

waerdigh geacht, hem gedurighlijck met burgerlijcke Oorloghen op te houden. Hierom zijn tegen *Ferdinand* Palts-Graef *Frederijck*, de *Christianen* van *Deenemarcken* en *Bruynswijck*, *Ernst* van *Mansfeldt*, *Gabriel Bethlen*, en andere op-ghestaen, welcker veele sy, verwonnen, in haer schoot ontfangen en ghevoet hebben.

Trachten de Zee te bemachtighen.

Ondertusschen voorderden sy haer dinghen te water en te landt: En, na toe-gheruste vlooten, de gantsche werldt omvarende, pooghden sich meester der Zee te maecken. Ia hebben onder haer [a] Zee-vooght *Pieter Pietersen Heyn*, de Coninghlijcke vloot verwonnen, en een groote menighte van Silver in Hollandt ghesleept.

[a] Ammirael.

Belegheren 's Hertogen-Bosch in 't 1629 jaer, den 30 April.

Sy toen op Brabandt vlammende, op 't Amerikaensch metael steunende, en den Coningh met sijn eyge geldt aen-grypende, hebben 's Hertogen-Bosch, de sterckste Stadt van dat landt, voor desen te vergeefs versocht, belegert.

De Keyser sendt de Spanjerts hulp.

Dit raeckte den Coningh. De Keyser derhalven de Boeren verwonnen, en met den *Deen* en *Gabor* Vrede gemaeckt hebbende, heeft het Oostenrijcks bloedt en sijn verwante Coningh niet verleghen ghelaten; beslooten hebbende de schaden van sijn Rijck op 't hem vyandigh Hollandt te wreecken. Derhalven treckt hy onder de Graven van *Monte Cuculi*, en, 't gheen haer meer terghde, *Ian* van *Nassauw* na Hollandt. De welcke haer volck met *Henrijck* Graef van den Bergh t'saem ghebraght hebbende, met vereenighde krachten door Kleef in Gelderlandt vallen, en de Schants aen den Ysel ingenomen hebbende, bemachtigen tegen danck der Hollanders de rivier, en hebben na 't verslaen van seven troepen der selve over die vyandighe wateren een brugh gheslagen: Oock was niet billijck dat die rivier, ontfangher en beschermer der vyanden vry soud zijn. Terstont heeft *Ian* van

Nassau

Naſſau de Keyſerlijcke vaendelen door de opene en dorre Veluw om-gevoert. Maer hem quam ſijn Neef *Ernſt Caſimir* Graef van Naſſau met hondert dertigh benden te ghemoet: Doch hem niet durvende aentreffen, bewaerde alleen den Rijn en de Eylanden der Hollanders.

De Keyſerſchen komen in de Veluvv.

De Keyſerſchen ondertuſſchen nae Amersfort treckende, hebben die Stadt met overgaef in-ghenomen. En ſy roofden nu alreê tot aen de poorten van Uytrecht en tot op de grenſen van 't Graefſchap van Hollandt; En het verſaeghde Hollandt is ſich ſelf tot een grens-pael teghen den teghenwoordigen vyandt geworden. Alleen door haer moeraſſchen beveſt, bedeckte ſich door de ſelve als met een ſchilt, en niemandt quam ten voorſchijn: en 't geen den Keyſerſchen meeſt verdroot, daer was niemandt die verwonnen wierd.

Nemen Amersfort in.

Derhalven haer heyr na de zee ghekeert, hebben Elburgh en Harderwijck verſocht. Maer te vergheefſch. De Steden, door haer havenen beſchermt, moeſt men te water, niet te landt bevechten.

Verſoecken Elburgh en Hardervvijck te vergeefſch.

Derhalven weêr na Uytrecht: Maer dit wierd van *Karel Morgan*, uyt de Deenſche oorlogh komende, met vijf duyſent mannen beſchermt. De Keyſerſchen krijſchten, als ſy de vyanden, door de zee, rivieren en moeraſſchen verborghen, moeſten ſoecken om te verwinnen, en geen toegangh hadden om te ſoecken.

Uytrecht te vergeefſch.

Hier toe ſloegh noch een ander ongheluck: VVeſel, een rijcke ſtadt aen den Rijn, en welcke alle lijftocht leverde, heeft eêr vernomen, dat ſy van de Hollanders gewonnen als bevochten was. VVant de Heer van Diden, Stadthouder van Emmerick, heeft met achtien hondert te voet en negen hondert paerden, als yet anders voor-hebbende, VVeſel genadert. Terſtont ſwemmen eenighe waeg-

De Hollanders nemen VVeſel in, den 19 Auguſt.

waeghalſen, langh op die liſtigheydt verdacht, over de graft, nemen de Veſten, op ſommighe plaetſen half volmaeckt, in, overvallen de wacht, breecken met hamers en bylen de poort op, en de ſoldaten in-gelaten hebbende, ontweldigen *Franciſco Loſanni*, die Overſte der Stadt was, noch in ſijn ſlaep, en voort door ſoo onverwacht een noot verſchrocken, de ſleutels. De Borghers hebben, als ketters, de beſettelingen niet gheholpen: maer alle haer deuren gheſloten hebbende, verwonderden ſich over de aengename dapperheyt der Hollanders. De Spanjerts en Italianen wierden alle om-gebraght, den Duytſchen het leven geſchoncken, de Krijghs-overſten gevangen ghenomen, en de Stadthouder *Loſanni* na Arnhem ghevoert.

Nemen Burick in,

De Baron van Diden heeft door deſe krijghsliſt het Stadthouderſchap verdient, en het teghenover-gheleghen Burick, als qualijck van ſijn hooft af-geſcheyden, wederom daer aen ghevoeght. In de Stadt zijn vijf tonnen gouts en ſeventigh ſtucken gheſchuts ghevonden.

Die loop van overwinninghen heeft den Vereenighden moet ghegeven, de Boſſenaers en Keyſerſchen verflaeuwt, wijl die de overgevingh, deſe het ghebreck van lijftocht voor haer ooghen hadden: Maer deſe heeft het vriendlijck VVeſtphalen eenighſins weder op-ghericht, die heeft *Frederijck Henrick* Vorſt van Oranjen vernedert, en op billijcke voorwaerden de overgaef beſloten hebbende, zijn met vlieghende vaendelen en vijf groote ſtucken uyt-getrocken. Soo hield 's Hertoghen-Boſch op een Maeght te zijn, welcke een door wapenen woedenden vyandt in haer ſchoot ontfanghen heeft.

's Hertogen-Boſch vvort overgheghe-ven, den 14 Septem.

Ondertuſſchen doorreden de Spanjerts noch met de Keyſerſchen de Veluw, en ſcheenen 'er niet uyt te ſullen wijcken, 't zy s' 'er door 't ſwaerde

oft

oft honger uyt-gedreven wierden. Daer viel wat anders voor. VVant als *Ernst Casimir* van Nassau, hoe wel met twaelf duysent mannen ghesterckt, aen een opene Veldtslagh wantroude, en sagh dat het eenigh VVestphalen alle toevoer beschafte, soo heeft hy voor-ghenomen, haer, die hy niet met wapenen kost, met hongher te verwinnen. En na Zutphen ghetrocken, heeft, beyde oevers van den Ysel machtigh, de toegangh overweldight, en van die kant alle toevoer af-ghesneden. En nu keerde de verwinnende *Oranjer* van 's Hertogen-Bosch, als sy derhalven door wapenen en hongher ghedrongen wierden, en in de dorre en drooge Heyde nocht buyt maken nocht steden in-nemen kosten, soo zijn, haer voetstappen daer latende, de Spanjerts nae Brabandt, de Keyserschen nae 't Graefschap van den Bergh vertrocken, maer dese volghden der Staten soldaten van na by, en Doesburgh in-genomen hebbende, geraeckten met schermutselen aen elckander. En als sy te Mulheym de Keyserschen pooghden te overvallen, soo hebben sy, met groot verlies te rugh ghedreven, met haer schade gheleert, wat het was krijghs-ghewoone mannen in 't ghesicht te komen.

Verlaten de Veluvv, den 13 October.

Beschadigen de Hollanders.

Als eyndlijck de opstaende beroerten der Oorlogh, en de Krijghs-Goddin door het verfoeylijck quaet van tweedracht Italien verdorf, soo zijn de Keyserische soldaten daer na toe ghetrocken, en hebben de Hollanders om haer wraeck laten morren. En soo is de Vrede, niet door verdragh, maer door vertreck ghevordert.

Eynde der Oorlogh.

De

De Italiaensche Oorlogh.

Italien eertijts opperste Vooghdes, van verscheyde onder 't jock ghebraght.

ITalien, onder de Romeynen eertijdts Vooghdes der gantsche werldt, is eerst van de Gotten, daer na van de Longobarden (die na haer naem het Rijck van Lombardyen, als van Longobardyen, ghemaeckt hebben) verwonnen, en allencks ghewoon gheworden den Coninghen te dienen. Eyndlijck, de laetste Coningh der Longobarden *Desiderius* verwonnen zijnde, is onder de Franschen gheraeckt. En van dese zijn in 't selve, even als in Nederlandt, dappere Oorloghs-mannen tot Heeren ghestelt, de welcke door verscheyde ghevallen eyndlijck tot Marck-Graven en Hertogen geraeckt zijn. Den Venetianen is, na dat de *Groote Karel* met de Oostersche Keyser Vrede ghemaeckt had, toe-gelaten op haer vryheyt te leven.

Dient eyndlijck veel Vorsten.

Het meeste deel is tot de Roomsche Pausen geraeckt, die gheven 't Napelsche Rijck den Fransen te Leen.

Daer nae is aen de Roomsche Pausen, allencks machtigh in Italien, het Rijck van Napels en beyde Sicilien gheraeckt. Dit hebben sy den Franschen door Leen-recht vergunt. Maer de Onderdanen over der Franschen moedtwil klaghende, hebben de Arragonsche Coningh te hulp ontboden; de welcke, achtende dat beyde Sicilien en Italien niet te verachten waren, hebben met gunst der Onderdanen beyde Rijcken in-ghenomen. Hier uyt zijn die oude Oorloghen in die Rijcken, en dat oude gheschil van die Rijcken ontstaen.

De Arragonschen nemen 't in.

Spanjen en Vranckrijck strijden om de heerschappy van Italien.

Eyndlijck is Spanjen, na dat al de Coninghrijcken t'samen met de Indien op den eenighen Coningh van Castilien gekomen waren, op-gesteken, en het edelste Rijck van Vranckrijck ghelijck, soo niet te boven, zijnde, soo hebben beyder Coningen met gelijcke begeerte en macht begost na de heerschappy van Italien te staen. Hier uyt zijn

tusschen den eersten *Fransoys* en vijfden *Karel* verscheyde oorlogen om het Hertoghdom van Milanen ontstaen. Maer de Spanjerts zijn meester ghebleven: welcke, Italien by hoofdt en voeten omhelsende, dit eenighe insonderheyt betrachten, dat de Fransman in Italien niets besitte, nocht eenigh Vorst te vriendt hebbe. Om alsoo een vaste voet midden in 't landt te hebben.

Spanjen vvort meester.

De Fransen, Venetianen en andere groote Heeren van Italien helden na het teghendeel, op dat de *Catholijcke* Coningh, al te machtigh in Italien, niet de gantsche heerschappy na sich nam. Hier in scheen haer, teghenwoordigh, 't gheluck een weynigh te helpen. *Vincent* Hertogh van Mantua ghestorven zijnde, soo volghde *Karel* van *Nevers* een Fransch Vorst, wiens Oom hy was, hem na, en aenvaerde door 't recht van Maeghschap te ghelijck het ghebiedt van Mantua en Montferrat.

De Hertogh van Mantua sterft, in 't 1627 jaer, den 26 Decem.

Nevers volght hem nae in de heerschappy.

En de naevolgingh waer sonder oorlogh gheschiet, had hy niet, sonder voorweten des Keysers, Heer van 't Leen, de huldingh vervordert. Derhalven soo wierd met den Keyser terstondt de *Catholijcke* Coningh en Hertogh van Savoyen (de welcke met de Hertoghen van Mantua een oude twist om Montferrat had) tot toorn verweckt. Alsoo zijn de oude wonden tusschen Vranckrijck en Spanjen weder geopent, Dese den Franschen Coningh een toegangh tot Italien benydende, die sich verheugende, dat sy door een groot Vorstendom van Italien verheven wierden.

Voordert de huldingh sonder des Keysers, sijns Leenheeren, voorvveten.

Dies is men noodtsaecklijck tot de wapenen gekomen. De *Savoyer* heeft veel Steden in Montferrat in-ghenomen: *Nevers* de voorneemste Steden in 't gebiedt van Mantua, met wallen en grafften bevestight, met stercke besettingh voorsien, en sijn wapenen, tot het verderf van 't Huys van Oostenrijck, by de Fransen en Venetianen ghe-

De Savoyer in Montferrat.

Corduba beleghert Kasal. voeght. Maer *Gonsalvo Corduba*, Stadthouder van Milanen, heeft Kasal, de sterckste stadt in 't ghebiedt van Mantua, belegert. Maer de opswellende Po is uyt sijn kolck geresen, en het gantsche landt wijdt en breedt overspoelende, heeft de Spanjerts uyt haer loop-graven en schansen gedreven, en, haer vestinghen door dickwijlige buy-winden bestormende, haer rysende bolwercken eyndlijck gheslecht, doch weynigh daer nae sich weder in haer schoot verberghende, heeft sachtelijck met zege ghevloeyt. De Spanjert heeft het vermogen der Vloedt gekent, op dat hy nochtans haer aenval op een andere tijdt vernietighen oft vertraghen mocht, soo heeft hy haer een groote dijck voorgheworpen, en de nydighe en vyandige wateren, wijl sy de wapenen niet onderworpen waren, door aerde ghedwongen, en heeft met nieuwe op-gheworpe bolwercken, als of hy de Vloedt terghde, ghewapent de Stadt wederom benaeuwt.

De Keyser vvil plaets voor sijn middelers-ampt. De Keyser trachtende het verschil door een Vrede te beslechten, heeft sijn Ghesanten ghesonden; op dat, wijl *Nevers*, sonder weten van sijn Leen-Heer, die heerschappyen in-ghenomen had, men sijn middel-ampt plaets gaf, en beyde Hertoghdommen in sijn handen stelde; tot dat men met wettigh recht om de selve dongh. Die voorwaerde heeft de Hertogh niet aengenomen, maer een heyr van eenighe duysenden verkreghen hebbende, trachte 't gheen hy sonder des Keysers bewilligingh in-genomen had; nu oock sonder den Keyser met wapenen te beschermen.

De Coningh van Vranckrijck ontset Kasal, in 't 1628 jaer. Iae selfs quam de Christlijckste Coningh de XIII. *Lodewijck* met sestigh duysent Fransen den Hertogh van Nevers uyt Vranckrijck te hulp, en den Hertogh van Savoyen te vergheefsch om doortoght na Italien versoeckende, heeft hem by Susa gheslaghen, de Schansen in-ghenomen, en, de Stadt

Stadt aen-grypende, met gheweldt verwonnen, en is na 't verkrijghen der enghten als verwinner in Italien gevallen. Het Spaensche legher is terstont met des Coninghs vrees bevangen, en haer belegh op-breeckende, hebben liever willen wijcken, als gheslagen worden. Nochtans is Coningh *Lodewijck*, door de weêrspalt van die van Rochel verlet, terstondt weder na Vranckrijck ghekeert.

De Keyserschen in Italien, in 't 1629 jaer.

Als derhalven de Keyser met sijn kleynachtingh verstond, dat 'er weynigh hoop tot Vrede was, soo heeft hy twintigh duysent mannen onder de Oversten *Colalto*, *Altringer*, en *Gallas* in Italien ghesonden. Dese de Graubunten met list aengrypende hebben de selve in-ghenomen, en, na 't over-gheven van Kur, de enghten met Sterckten beset, en twee brugghen over den Rijn gheslaghen. Voorts alle verhinderinghen door-ghebroken, worden met een dryvoudighe troep door de Alpen, dat zijn, de sloten van Italien ghevoert; en zijn als van die toppen der berghen afrollende in Italien gekomen. En even als die van boven na beneden loopen, sneller af-komen als sy dachten; soo hebben sy, in vyandighe landen vallende, met groot geweldt de Steden in-ghenomen. VVant daer was niemandt die de ghelluckige loop van haer, die met zege quamen, door wapenen stuyten, en die soldaten, die 't winnen ghewoon waren, bedwinghen kost. Dies heeft door dese haer dapperheydt het gantsche Hertoghdom van Mantua, Mantua en Kasal uyt-ghesondert, het Keyserlijcke jock aen-ghenomen.

Nemen de Steden in, in de Maent van October.

Bidden Christus Lichaem aen.

En niet alleen in wapenen, maer oock in Godsvrucht hebben de Duytschen uyt-ghesteecken. Als sy in 't in-nemen van 't Slot Gevernole de hertneckighe in de wapenen doot-sloeghen, soo vluchte het overschot in de Kerck. De Keyserschen, door haer yver verblint, volghden de vluch-

ters tot aen 't Auter. Terstondt loopt haer de Priester met het hooghwaerdigh *Sacrament* te ghemoet. De Godlijcke teghenwoordigheyt heeft haer verwonnen, en haer toorn en verwoetheyt neder gheleghd, hebben, op 't voorgaen van haer Oversten den *Altringer* op haer knyen vallende, en den ghever der overwinninghen aenbiddende, hem bermhertigheydt, als een slachtoffer, geoffert, en de burghers quijtscheldende, in haer huysen en goederen herstelt.

Haer Godsvrucht gheroemt.

Voorwaer de voorsichtighe *Altringer* wist, dat deughden de groote mannen tot eer en roem zijn, en des Veldt-Heers voorbeelt gheen kleyn middel was om de vyanden te verwinnen. VVant ghelijck de eerste bandt der krijgh is de Godtsdienst, de liefde tot de vaendelen, en de schande van die te verlaten, en dan naemaels het overighe lichtlijck uyt-gevoert, en aen de be-eedighde belast wordt: alsoo moet men in haer, die men tot de zeghe leyden wil, de eerste gronden leggen en de deughd in planten. VVel aen dan dappere Held, verwerft men eenigh lof uyt Godtsvrucht, dit vergaet niet. Daer sullen noch veel duysenden van jaren, veel duysenden van menschen komen, daer sie op, al had de nijdt al, die met u leven, doen swygen, soo sullen 'er nochtans komen, die sonder haet en liefde sullen oordeelen, en nae 't verrotten van uw leven, sal u 't gherucht, oock schoon ghy 't niet ghevoelt, eeren en verheffen: want de deughdt heeft niemandt, levendigh oft doodt, sonder belooninghe ghelaten.

Belegheren Mantua.

Na dit voorbeelt van Godtsvrucht is het Keyserlijck heyr met haer Overste nae Mantua ghetrocken, en, de Stadt berennende, hebben 'er den Hertogh van Nevers in gesloote; wijl alles haer Godtsvrucht volghde. De Venetianen zijn haer nabuurigh en aengevochte Mantua te hulp gekomen:

men: dit wilde men wreecken. En Godt is by haer wensch geweest. VVant nae de veroveringh van de stadt Goita, hebben sy de Venetianen uyt die plaets ghedreven, en de lijftocht voor Mantua bestemt, met vreughde in haer legher ghevoert. En mits sy in 't aenkomen van de winter, nu door koude, regen en wapenen geplaeght wierden, soo hebben sy in de plaetsen, by haer verwonnen, haer winter-legers ghenomen.

Veroveren Goita.

Nevers, om haer van elckander te scheyden, en alsoo het heyr met ghedeelten te vernielen, heeft, sich uyt Mantua begevende, Goita belegert. Maer ses hondert van de sijnen verliesende, heeft met sijn schade gheleert voorsichtelijcker met de Keyserschen te handelen. Dies is hy gheweecken, en heeft liever sijn belegheringh willen verwachten, als andere dreyghen.

Nevers *versoeckt Goita te vergheefs, in 't* 1630 *jaer.*

Maer 't gheen hy niet durfde, hebben de Venetianen vervult. VVant sy hebben, den Hertogh door hondert duysent kroonen weder aenmoedighende, hem niet alleen heymlijck met gelt, maer, als of sy den Keyser den Oorlogh aen-ghe-seyt hadden, met een gantsch heyr onderstut. En wijl sy dat selve Goita voor haer ghemeene best seer bequaem achteden, soo brandeden sy met begeerte om het selve in te nemen. En als sy op andere tyden veel te vergheefs versocht hadden, en nu een rechte belegheringh wilden by der handt nemen, soo hebben sy den Oversten *Quirini* met vier duysent mannen nae Villabona voor uyt ghesonden, op dat hy met het stercken van die plaets, den Keyserschen de wegh nae Goita soud af-snyden.

De Venetianen bereyden sich om Goita te beleghern.

Colalto dese aenslagh vernomen hebbende, sond haer, terwijl sy sich verschansten, *Gallas* op: de welcke met sijn heyr de besighste aengrypende, haer eerst verstoort, en daer nae de wapenen gry-

VVorden van Gallas *gheslaghen.*

grypende, met het ombrenghen van eenige honderden, op de vlucht gheslaghen heeft.

Lyden vvederom een groote nederlaegh, den 19 May.

De Venetianen hebben dese nederlaegh verstaen, en welcke andere tot sich te wachten soud gheraden hebben, heeft haer, hier over vergramt, tot dolligheyt verweckt, en quamen met een gheheel heyr, onder den Hertogh van Candale, om haer verlies te wreecken. Maer dit was de verwinners verbitteren, de welcke vergramt waren, dat, nae soo groot een gheledene schade, de Oorlogh weder aengroeyde. Derhalven hebben sy de Venetianen, niet anders als verwonne aengrypende, gedwongen te vluchten. Nocht Valessi, nocht Villa Franca, nocht Putolo, daer sich de verwonne in begheven hadden, kosten haer bevryden. Maer in alle, door een storm uyt-ghedreven, zijn tot aen de Vesten van Verona doodt-geslagen.

Der Venetianen schade.

Dit was een groote wonde voor het ghemeene best van Venetien, mits 'er vijf duysent gheble-ven, dry duysent ghevangen, sestien stucken ghekreghen, vier ruyter-vanen, en vijf-en-twintigh vaendels van 't voetvolck tot den Keyser *Ferdinand* over-ghesonden wierden.

Soo gevaerlijck is 't, sich in een krijgh te mengen, die ons niet aengaet, dat, wijl wy voor anderen en niet voor ons Oorlogen, onse winst anderen te nut is, en wy onse neerlaghen, by verlies, en wonden selve ghevoelen. Ick soud in soodanigh een treurspel meer een toekijcker achten, als die met sijn ghevaer, in een quade saeck, self een persoon mede vertoont.

De Fransen in Savoyen.

De Coningh van Vranckrijck, als hy, nae 't overgeven van Rochel, verstond, dat uyt die groote wond een groote Oorlogh ontstaen was, heeft getracht Switserlandt op sijn zyde te krygen. Maer die meest tot Oostenrijck genegen, vreesden den Keyser, en volghden de verwinningen. Het Fransche

ſche gout heeft nochtans ſommigher harts-tochten overwonnen, en ſes duyſent van dat ſtrijdtbaerſte volck van die ſcherpe toppen der berghen in de ſachte velden van Italien gevoert; en by den *Cardinael* van *Richelieu* ghevoeght, hebben door ſterckte haer dapperheyt betoont. En mits de *Savoyer* tuſſchen Vrede en Oorlogh met de Franſen oproerigh was, ſoo is Pinarolo verwonnen: welcx verlies den Hertogh ſoo ter herten gingh, dat hy ſich terſtont met al ſijn macht tot de Ooſtenrijckſche begaf. Derhalven hebben de Franſen den Hertogh, met Spaenſche benden onderſtut, door een ſtercke troep verdreven. Terſtondt heeft men teghen de Steden, en der Steden ſtadt Chamberi gewoet; op dat de vyandige Hertogh ten minſten door erbarmingh van ſijn Vaderlandt ghetemt wierd. Nochtans is hy den Keyſer en *Catholijcken* Coningh ghetrouw ghebleven.

Mantua en Kaſal van de Ooſtenrijckers vvederom beleghert.

Ondertuſſchen waren de Spanjerts tot de belegeringh van Kaſal gekeert, en verſcheyde ſchanſen op-werpende, hebben veel heftiger als te vooren op de verwinningh aengedrongen; inſgelijcks zijn de Keyſerſchen, na haer onlanghſe zeghe, weder nae Mantua ghekeert, en hebben de verbaeſde Stadt naeuwer beleghert. Maer beyde Steden durfden haer wal verlaten, het gheſchut vernagelen, en te ſcheep vechten. De Ooſtenrijckſche dit nochtans al te boven, hebben met een groote ſtantvaſtigheyt volhart; ſoo dat ſy, al het land alreê t'onderbracht hebbende, oock de andere twee ſteden, en *Nevers* ſelf daer in, ſochten te verwinnen.

Voorts matighde het avontuur ſoo alles in deſe Oorlogh, dat beyde deelen wonnen en verwonnen wierden, en de geheele macht van weêrzyden geen mercklijcke ſchade leed. VVant wat *Nevers* en den Venetianen teghen, was den Coningh van Vranckrijck mede; en 't gheen na de Adriatiſche

zee ſchorte, dat herſtelde het in 't ſcherp en berghachtigh Savoyen en de Maſſiliſche inham. Deſe bezeylde *Guiſe* met een talrijcke vloot, en te Nizza landende, heeft ſich met twintigh duyſent mannen en verſcheyde lijftocht by het heyr, welck in Savoyen lagh, ghevoeght: Coningh *Lodewijck* volghde hem te landt, en beval den Hertogh van Montmorency voor uyt in Piemont te trecken. VVelck hy met ſulck een naerſtigheydt uyt-ghevoert heeft, dat hy het Slot Ioverni en de Stadt San Ambroſio in-nemende, met een gheluckigh vervolgh ſijn troepen voorderde, en Godtvruchtigh tot ſijn Coningh hem door verwinninghen den wegh opende. En als hem Vorſt *Thomas*, des Hertoghen van Savoyen Soon, met een heyr van twaelf duyſent mannen uyt Vigliano ghetrocken, te gemoet quam, ſoo heeft hy ſijn ſlagh-orde met die voorſichtigheyt gheſtelt en aen-ghevoert, dat hy op de vyanden dapperlijck aen-ghevallen, en twee duyſent verſlaende, den na hem komende Coningh de zeghe door des vyandts bloedt, en geen bode, verkondight wierd. *Montmorency* heeft twee-en-twintigh vaendelen, en twee metale ſtucken tot des Coninghs aenkomſt bewaert, om ſijn moghentheyt met ſoo aenghenaem een gift te vereeren. Piemont en Montferrat verwondert over deſe zeghe, en ongelijck in geluck, ontfingen de verwinners in haer ſchoot.

De Franſen komen in Piemont.

Slaen de Savoyers.

De Coningh van Vranckrijck, nu gantſch Savoyen machtigh, had ſich dertien ſtercke Steden, vijf groote Schanſen, het Marckgraefſchap van Saluzzi, en daer-en-boven Piemont onderworpen, en men beraetſlaeghde of hy tot Hertogh van die Landen ſoud ghehuldight worden.

Iaghen den Hertogh van Savoyen uyt ſijn landen.

O onſtantvaſtigheydt der menſchelijcke dinghen! wat is 'er, dat het avontuur, als 't rolt, niet van 't bloeyenſt aftreckt? welck niet meerder aen-

Onſtantvaſtigheyt des avontuurs.

aen-grijpt en slaet, dan als 't helderst glimt? wat is aen 't selve swaer, wat moeylijck? Dese noch korts Heer van dry hondert Steden, dese Hertogh van groote Landen, besitter van de Slooten van Italien en Vranckrijck, onlanghs in Oorlogh den Coninghen van Spanjen en Vranckrijck ghelijck, de welcke met banden in ghelijcke wetten van Vrede verdraghen was, nu alleen met dry duysent mannen, in sijn Hof tot Turino niet seker, leefde op de dorre toppen der berghen, verschrickt en omsichtigh, en nochtans niet bevreest voor vergaen. Gheen erbarmlijcker vlucht in dese eeuw. VVant een weynigh te vooren beheerscher van Vrede en Oorlogh, beschoude met suchten van sijn berghen, nu uyt sijn Landt ghebannen, een vreemdelingh in sijn Landt liggen. Maer de sieckte bevanght de maetighsten, de teeringh de sterckſten, de straf de onnoselsten, de nederlaghen de machtighsten. En ghelijck als in de Natuur, die dinghen, die schoonst bloeyen, haestlijckst verdorren: ghelijck de roosen, lelyen en violen, even alsoo worden oock in 's menschen leven die dingen die bloeyenst zijn, eerst verdelght.

Maer als of dat jaer tot verderf der Hertoghen liep, soo is *Nevers* den val des Savoyers terstondt gevolght. Als of het avontuur gheheel beslooten had, op een en de selfde tijdt de Hertogen, te ghelijck tegen elckanderen oorlogende, te ghelijck te straffen, te gelijck uyt te roeyen. *Altringer* dan belegerde Mantua, maer de Burghers, te water en te landt schaedlijck, weerden sich dapperlijck. Doch de besettelingen wierden oock door haer uytvallen en overwinningen vermindert. Dies versocht men de Venetianen om vijf duysent te hulp. De Keyserschen onderschepten de brieven, en hebben heymlijck vijf duysent uyt-ghelese soldaten uyt het leger ghevoert. En terstondt is onder haer een

 loose

loose strijd ontstaen, wijl men niet met het swaert, maer met bedrogh: niet met koeghels, maer met los kruyt vocht. Daer nae, even als door 't legher brekende, komen ontrent den avont tot Mantua, seggende, Dat sy Venetianen en vijf duysent sterck waren, wijl de Mantuanen sulcks geschreven hadden en verwachteden, en de Slagh tot getuyghnis der waerheydt diende, soo hebben sy de poorten gheopent. De poort geopent, wordt het bedrogh ontdeckt, en de in-gelate vallen haer onbedochte aenschouwers en verwellekomers op 't lijf. Maer nochtans de gantsche Stadt op haer aenvallende, waren sy in gevaer. Doch het noodlot van de inemingh der Stadt was ghekomen. De Keyserschen dronghen alreê dapperlijck op de andere poorten aen, en de selve van besettingh ontbloot vindende, doense met ghewelt open, en tot alle poorten te gelijck invallende, grypen de vechters van afteren aen: en alsoo was het voor 't gantsche heyr licht de omringhde om te brenghen.

Mantua door krijghs-list in-genomen.

Nevers vluchte met sijn vrouw en kinderen op het Slot: Maer mits hy, van besettingh berooft, niet kost teghen houden, soo heeft hy begost om Vrede te roepen, en heeft in de punten der selve door noodt lichtlijck verdraghen. Hy heeft het Slot den Keyserschen over-gelevert, den Hertogh is toe-ghelaten niet na Vranckrijck oft Venetien, maer na Ferraren te trecken, hy heeft het Verdragh ghehouden en is wegh-ghetrocken.

Hoe groot een Stadt 'er ghekreghen zy, kan, op dat ick van andere dingen swijghe, uyt de gewonne vaendelen en de tijdt der plonderingh af-ghenomen worden. Drie volkome daghen is de Stadt berooft, en acht-en-veertigh vaendelen den Keyser *Ferdinand* over-gesonden. Twaelf hondert Ioden uyt de Stadt gedreven, en haer noch goudt nocht silver noch eenighe goederen, maer alleen

dry

dry kroonen tot reys-geldt mede ghegeven. Alles is den verwinnenden ſoldaet te buyt ghelaten.

Soo hebben twee groote Hertoghen en vyanden, by na op de ſelfde tijdt uyt haer gebiedt ghedreven, een ghelijcke wreedtheydt der Krijghs-Goddin beproeft. Het avontuur dit eenighe haer in haer teghenſpoet latende, dat *Nevers* den *Savoyer*, en de *Savoyer Nevers* aenſiende, de een den anderen tot trooſt dienen koſt.

Voort weerde Kaſal ſich noch dapperlijck, en voor *Gonſalvo Corduba* was de Marckgraef *Ambroſius Spinola*, onlanghs in Nederlandt een ſeer gheluckigh Oorloghs-man, en onder dien nieuwen Veldt-Heer nieuwe krijghs-vonden ghekomen. Maer alles heeft de Stadthouder *Torras* door ſijn dapperheydt vernietight, en den aenval van die voorſichtighſte Hertogh beſpot; ſoo dat hy een wal dicht by het Slot, met vier ſtucken groote ſchade doende, door graven, mynen en ondergeſtrooyt boskruyt geheel om-geworpen, en met de ſelve ſlagh acht hondert Spanjaerden oft gheheel wegh-gheruckt, oft verlamt, oft verbrant heeft. Dry Hooftlieden, van over-gheven ſpreeckende, heeft de Overſte *Torras* tot een voorbeeldt en in 't gheſicht der vyanden aen een galgh doen hanghen, en de Heldt beſchermde met een rechte Roomſche dapperheydt de Stadt, die hem bevolen was.

Ambroſius Spinola *komt tot Kaſal in't legher.*

Lijdt ſchade.

En alreê quamen de Franſen om de Stadt te ontſetten. *Philips Spinola*, de ſelve met acht duyſent mannen tegen gheſonden, heeft der Franſen dapperheyt niet wederſtaen. Maer is met verlies van ſes hondert ſoldaten en ſes Overſten te rugh gheweecken.

De Spanjerts vvorden gheſlaghen.

Karel Emanuel, Hertogh van Savoyen, door deſe gedurige loop van overwinningen geſlagen, is in droefheyt en ſieckte ghevallen, en daer hy ongeluc-

De Hertogh van Savoyen sterft, den 26 Iulius.

luckigh te vooren sijn landen verlooren had, heeft hy nu sijn Ziel gegeven, en is na den Hemel tot beter verhuyst.

Hem is *Victor Amadeus*, van den selven Hertogh en *Katrijn* (des tweeden *Philips* Coningh van Spanjens Dochter) gebooren, gevolght: Maer hy heeft eer het recht tot sijn landen ontfanghen als beseten, sullende nochtans nae weynigh tijdts door de Vrede gheluckigher worden.

De Fransen vallen in 't Hertoghdom van Milanen.

De Fransen, ondertusschen haer zege gebruyckende, zijn in 't Hertoghdom van Milanen ghevallen, en het landt plunderende en in-nemende, hebben Milanen self sulck een schrick aen-ghejaeght, dat de inwooners, als van haer Stadt wanhoopende, al eêr sy den vyant gesien hadden, haer beste goederen nae het Slot brachten. Doch de Fransen sochten die Stadt niet, maer alleen Kasal te ontsetten. Hier toe scheen haer 't gheluck sonder nederlaegh te helpen, wijl *Ambrosius Spinola*, die seer voorsichtighe en gheluckige Veldt-Heer, door de pest in 't leger voor Kasal gestorven was.

Ambrosius Spinolas *doodt, den 15 September.*

Hier uyt ontstondt groote vrees, soo by die van Milanen als in 't leger: en scheenen op 't aenkomen der Fransen het belegh te sullen verlaten. Maer het heeft Godt anders belieft, dese, met die besmettingh tegen de krijghs-lieden oorlogende, doode door gantsch Lombardyen daeghlijcx veel duysenden, en voerde door de roede der sterflijckheyt een nootwendige Vrede voor 't menschlijck gheslacht in; op dat hy de menschen, terwijl sy elckanderen vernielden, door eenigh heylsaem verderf tot eendracht en eenigheyt dwongh, op dat sy, door quaetwilligheyt en eersucht verschillende, niet van selfs verlooren gingen. VVant al, wat 'er is, blijft en staet soo langh ghedurigh, als 't eenigh is, maer vergaet en wordt ontbonden, soo haest als 't laet eenigh te zijn.

Op

Op dat derhalven sy, die in grensen t'saem-gevoeght waren, t'saem-ghevoeghde gemoederen en eendracht, de ziel van geluck, mochten ghenieten, soo zijn de Gesanten t'saem-ghekomen, en in dese punten verdraghen. *Nevers* soud schult bekennen, en Keyser *Ferdinand* om vergiffenis bidden, daer nae, van hem ghehuldight, in sijn heerschappyen herstelt: Kasal van 't belegh ontslagen; Savoyen, Piemont, en het Marckgraefschap van Saluzze van de Fransen verlaten, en weder aen sijn Hertogh gelevert worden. De Spanjerts souden uyt Montferrat verhuysen, en *Nevers* overleveren: welcke den *Savoyer* voor sijn eysch Trino met sijn gebiedt, en eenighe plaetsen, jaerlijcks achthien duysent kroonen waerdigh, soud toelaten. En den Hertogh van Guastala insghelijcks eenighe Sloten van ses duysent kroonen 's jaers. De Keyserschen souden te ghelijck uyt Italien en de Graubunten wijcken, en de Vestinghen souden gheslecht; en de Venetianen in de vrede besloten worden. Soo 'er namaels eenige swarigheyt ontstond, soud door wetten, en niet door wapenen neder-gheleght worden.

Vredes punten.

Alsoo is de Vrede tot Reghensburgh door des Keysers en Coningh van Vranckrijcks Ghesanten ghesllooten, langh nochtans weyfelende en twyfelachtigh, heeft met der tijdt eyndlijck kracht ghekreghen, en in 't 1631 jaer na *Christus* gheboorte tot uytvoeringh ghebraght. Toen is *Nevers* door den Aerts-Bisschop van Mantua, van den Keyser daer toe bemachtight, na dat hy 't Leen ontfanghen had, tot Hertogh van Mantua en Marckgraef van Montferrat ghestelt. En *Victor Amadeus*, sijn Savoyen machtigh, heerschte het selve, welck hy als Vorst verlaten had, nu als Hertogh.

De Vrede tot Regensburgh besloten, den 13 October.

Tot uytvoeringh ghebraght, in 't 1631 jaer, den 22 Iunius.

En de landen hebben allencks haer ghedaente, de Onderdanen haer gheluck, de Rechters en Over-

Overheydt haer eerwaerdigheydt, de VVetten en Vorſten haer eer, de Coningen haer mogentheydt weder ghekreghen, en door de ſtralen der gulde Vrede, de vruchtbaerheyt van alle goede dinghen ghevordert; en eyndlijck, dat dit alles te boven gaet, een wel geſchickte geruſtheyt der eendrachtighe ghemoederen, welcke al het voorgaende noodtſaecklijck volghde.

't Houwlijck van de derde Ferdinand Coningh van Hungaryen en Boheemen, met Maria, de Suſter van de vierde Coningh Philips van Spanjen.

De III. Ferdinand verſoeckt de Suſter des Coninghs van Spanjen ten houlijck.

ALs de doorluchtighſte III. *Ferdinand*, Coningh van Hungaryen en Boheemen niet alleen voor ſich, maer oock voor ſijn nakomelinghen ſcheen te leven, ſoo heeft hy begoſt op de echt, en een Vrouw, der Coninghlijcke Rijcx-Staf waerdigh, te dencken, loflijck en wijſlijck achtende, Dat de menſch ſoo wel ter ghedachtenis van ſijn gheſlacht, als van ſich ſelf, kinderen opvoedt, in welcke hy met Godts hulp leven en heerſchen ſoud. Derhalven heeft hy, om niet van ſijn huys en gheſlacht te wijcken, de Suſter van den vierden *Philips*, Coningh van Spanjen en Indien, door ſijn Geſanten verſocht. Deſe verheught, dat hy voor ſijn Suſter een nae haer waerde verkreghen had, heeft ſijn Suſter *Maria*, noch een Maeghdt, aen hem verlooft, en met de ſelve na Barſelonie ghetrocken, van haer ſijn laetſte af-ſcheyt ghenomen.

Verkrijght-ſe.

De Bruyt komt in Italien.

Deſe, een tijdt langh door de baren van de Franſche zee om-gedreven, is eyndlijck tot Genua aen-ghekomen. Alwaer ſy, van den eerwaerdighſten

ſten *Cardinael* van *Dietrichſteyn* uyt des Coninghs, haers Bruydegoms, naem begroet, mits de peſt door Lombardyen woede, nae Napels vertrocken is; om des werldts ſchoonſte landt-ſtreeck Campanien, waer aen *Ceres* en *Bacchus* ſchijnen te gelijck haer vlijt aen-gheleght te hebben, te beſichtighen; op dat ſy voor tijdt-verdrijf, die tijdt-verdryven der zee, die warme badtſtoven, die edele havens aen de ſtrandt, en met wijngaerden bekleede berghen mocht aenſchouwen, en, 't gheen die onbevleckte Maeght ſachtelijck koſt, de bloemkens twee-mael van de groene ſteel afplucken.

De welluſt van Campanien tot walghens toe doorſien hebbende, is over de Adriatiſche zee gevaren. De Venetianen hebben de Coningin, met duyſent mannen aenkomende, konnen vreeſen: Maer ſy ſpoeyde ſich tot het Bruylofs-bed, niet tot de wapenen, en de Bruyt trock door Iſtrien na VVeenen. De doorluchtighſte en hooghwaerdighſte Keyſerin *Eleonora*, Hertogin van Mantua wilde, om de aenkomende Vorſtin *Maria* met een nieuwe waerdigheydt te ontfanghen, tot Keyſerin ghekroont worden. 't VVelck met de grootſte heerlijckheyt, als ooyt, geſchiet is. Derhalven nu ſoo ſtaetlijck ghekroont, is met den Keyſer tot VVeenen gekomen, om de, van ſoo vêr komende, Bruyt te verwachten.

De Keyſerin vvordt ghekroont, in 't 1630 jaer, den 7 Novemb.

En deſe van 't weſten en van de Son komende, na dat ſy, de Duytſche koude verachtende, de winter op haer reys, die wy ghewoon zijnde vreeſen, beſpot had, is als een groene Maeght met de eerſte lente ghekomen. De welcke de III. *Ferdinand*, haer komſt vernomen hebbende, te ghemoet ghetrocken is, haer in een geheel over-gulde waghen ontfanghende, heeftſe op de Roomſche wijs der zeghe-pralers binnen VVeenen ghevoert, en op de

De Bruydt in Ooſtenrijck.

Het houlijck van den III. Ferdinand *en* Maria *Vorſtin van Spanjen, in 't* 1631 *jaer, den* 20 *Februa*ri.

de ſelfde dagh is de Vorſtin *Maria* in der Augu-ſtynen Kerck van den eerwaerdigen *Cardinael* van *Dietrichſteyn* aen den III. *Ferdinand* Coningh van Hungaryen ghetrouwt. Daer nae heeft men met veel koſtelijcke gerichten de Bruyloft gehouden, en daer gebrack niets, wat aen ſoo hoogen ſtaetſy dienſtigh ſcheen.

Voorwaer een groote trooſt voor Vader en Soon, wijl hy geluckigh door ſijn Soon, den welcken hy Coningh en Man van een groote Coningin ſagh, mocht in hem ſchynen te heerſchen, en door hem hoopen, dat ſijn nakomelinghen heerſchen ſouden. En deſe, om dat hy, by 't leven van ſijn beyde ouders, en van beyde in 't Rijck beveſtight, in haer de vreughde van ſijn eyghe gheluck ſien moght. VVelcke geluckſaligheyt der kinderen, Godtvruchtigheydt van ſich ghevende, en het gheluck begrypende, niet kleyn is; welcke wy dit gheluckigh paer tot de jaren haers levens, en haer nakomelinghen tot in der eeuwigheyt van herten toe wenſchen.

De vierde Sevenberghſche Oorlogh.

OP dat *Gabriel Bethlen*, by alle ghelegentheyt als des Keyſers jaerlijckſche vyandt, door die gevaerlijcke beginſelen der Oorlogen van Italien en Sweden, en meeſt van *Guſtaef Adolph* verſocht, de wapenen teghen den Keyſer en 't Keyſerrijck niet aen-nam, ſoo heeftſe Godt tegen hem ghenomen, en met de ſpeer ſijner wil gheraeckt zijnde, is in een ſieckte ghevallen, jae, op dat hy oock niet ſonder wonderteecken ſieck was, is waterſuchtigh gheworden. Naemlijck ghelijck de waterſucht ſtaegh dorſt verweckt, en niet leſcht, ſoo dorſte

Bethlen aen de vvaterſucht.

oock

oock hy door de waterſucht ſijner eergierigheyt, ſoo dickwijls als de Keyſer door eenige oproeren van oorlogh verlet was, nae ſijn Sevenberghen, Hungaryen, het Keyſerrijck, Europe, de gantſche VVerldt, en had naulijcks 't eene landt inghedroncken, of hy hield terſtondt het ander begeerigh aen de mondt. VVant nooyt is, 't gheen der onvrome hoop gheeft, ghenoegh, en hoe wy meêr hebben, hoe wy meêr begheeren, ghelijck de oneyndige kracht van een vlam wreeder is, na dat ſy uyt een groote brandt ontſtaet; even alſoo heeft de eerſucht, als ſy al, waer ſy na haeckte, verteert, en altijdt door begeerte van meêr ghebrant.

Bethlen voort van deſe eerſucht, en die waterſucht gequelt, gelijck die ſonder maet, ſonder eynde in ſijn gemoedt gehangen heeft, ſoo heeft deſe, hertneckigh op ſijn onderwerp, hem ſonder bepalingh tot de doodt toe verſelt. De Arts, Beul, Heelmeeſter, en 't ſnyden van ſijn voetſoolen waren al te vergeefſch, wijl de wonden ſijner waterſucht, ſijn eerſucht volghde, dat is, nimmer geneſen wierden. En, wijl hy met groote hitte aen-gegaen had, is het koude vuur tot de wonde van ſijn voet gheraeckt, op dat hy alſoo, niet door een doodt, maer door water en vuur vergingh. Sijn eerſucht eyndlijck door dit volmaeckte wonderteecken ghenoegh gheopenbaert, ſoo heeft hy ſijn dorre gheeſt ghegheven.

Sterft in 't 1629 jaer. den 15 November.

En wijl hy in ſijn leven niet voorſichtigh en rechtvaerdigh geweeſt is, ſoo is hy 't in ſijn uyterſte wil geweeſt. De II. *Ferdinand* Keyſer van Romen heeft hy een moedigh paerdt, met een roſtuygh, paerlen en geſteenten verçiert, en veertigh duyſent ducaten ghemaeckt. Den III. *Ferdinand*, Soon des Keyſers, Coningh van Hungaryen en Boheemen, een deftigh paerdt, met roſtuygh, paerlen en gheſteenten verçiert, en veertigh

duysent ducaten. Den Turckschen Keyser insghelijcks een moedigh paerdt, met ros-tuygh, paerlen en ghesteenten verçiert, en veertigh duysent ducaten. Sijner Huysvrouw *Katrijn* van *Brandenburgh* heeft hy in ghereeden gelde hondert duysent ducaten, hondert duysent rijcxdalers, hondert duysent guldens, met dry Heerlijckheden voor haer leven na-ghelaten. Den Turckschen Keyser heeft hy de uytvoeringh sijner uyterste wil, den Roomschen Keyser sijn VVeduwe en Sevenberghen belast: tot den welcken oock door de doodt van *Gabor* Kaschau, en alle Heerlijckheden van Hungaryen, *Bethlen* voor sijn leven vergunt, toe vielen, welcke met bewilligingh der VVeduwe aen den Hungerschen *Palatijn* ter goeder trouwe over-ghelevert zijn.

Maer dese trachte *Steven Bethlen*, hares overleden Mans Broeder, tot Vorst te maken: derhalven sond sy een *Doctor* van de haren na Constantinopel. Maer dese van *Ragotzi*, opperste Stadthouder des Landts, aen-ghetast, heeft sijn Vrouw verachtende, zijn, en niet *Bethlens*, saeck voorghestaen. Soo is die *Ragotzi* tot Hertogh van Sevenbergen geworden. Met dese Keur is de VVeduw niet te vreden gheweest, en hebbende den meyneedighen *Doctor* onder 't ys doen smooren, heeft den Roomschen Keyser als haer en Sevenbergens Vooghdt, tot hulp geroepen. Dese heeft den Hungerschen Palts-Graef met veel volcks voorsien, ghesonden, de welcke na Kaschau ghetrocken, op sesthien mylen vêr sijn heyr in Sevenberghen in-ghevoert heeft.

Ragotzi *Hertogh van Sevenberghen.*

De Hungersche Palts-Graef teghen Ragotzi.

Derhalven heeft *Ragotzi*, op dat hy niet alleen scheen *Gabor* in de heerschappy, maer in zeden naghevolght te zijn, op den Turck ghesien. Dese niet willende, dat den Keyser in sijn buurschap te machtigh was, en den Hertogh van hem ghestelt,

over-

overwonnen wierd, heeft dry *Bassas* met heyrlegers na Offa gesonden. Maer *Esterhasi*, die verwinner van alles, heeft de achtingh, die hy onlanghs met verscheyde wapenen op de Turcken van hem te weeg gebracht had, met verwinningen bevestight.

Vervvint hem en de Turcken, in 't 1631 jaer.

Ragotzi om den *Palts-Graef*, die sijn verwinninghen vervolghde, te versachten, heeft *Steven Bethlen* tot Stadthouder van Sevenberghen ghestelt. Der VVeduwe *Catrijn* van *Brandenburgh* al de schatten van 't Landt met verscheyde Heerschappyen ghegheven, om alsoo sijn huysghenooten, door gheschencken bevredight, tot sijn gunst te buyghen, en het door schelmery verkreghe Vorstendom, te schijnen met vrye Keur en als met wettigh recht verkreghen te hebben, en by des Keysers dreyghende Veldt-Heer van vyanden voorspraken te maken. Die heylsame raedt heeft gewonnen, en te gelijck de VVeduwe en *Bethlen* bevredight, oock zijn terstont sijn vyanden middelaers der Vrede gheworden.

Ragotzi *soeckt Vrede.*

Nochtans heeft de *Palts-Graef* niet eêr gerust, voor dat hy Sevenbergen met sijn Hertogh onder 's Keysers beschut gebracht heeft. Alsoo heeft de Palts-Graef *Esterhasi*, met *Ragotzi* vrede gemaeckt hebbende, Hungaryen van de vrees voor Sevenberghen verlost, en Sevenberghen, eenighsins ontzenuwt, aen den Keyser verbonden.

Verkrÿght se, in de maent van May.

De tweede Maeghdenburghsche Oorlogh.

TErstont na Sevenbergen en *Ragotzi* is Maeghdenburgh wederom ghevolght, het avontuur 't selve door eenigh gheval, als met voordacht, alsoo bestierende; op dat de Keyserlijcke vaendelen, even als sy van Maeghdenburgh en 't noorden na

Hollandt en 't westen, van 't westen na Italien en 't zuyden, van 't zuyden nae Sevenberghen en 't oosten, alsoo, als haer loop volbraght hebbende, wederom van 't oosten nae 't noorden en Maeghdenburgh, door van selfs op-komende oorsaken, voort-trocken, en de orde der overwinninghen sich met de gelegentheydt der werldt voorspoede.

Oorsaeck der Oorlogh.

De oorsaeck van die Oorlogh is der Maeghdenburgers eyghe ontstantvastigheydt, lichtvaerdigheyt, haet tegen 't rechtsinnigh geloof, en gheneghentheydt tot de Sweeden en *Protestanten* geweest. VVant als des Keysers Ghesanten, uyt de naem van des II. *Ferdinands* jonghste Soon, tot Bisschop gekoren, de Huldigingh tot Hal, in 't gebiedt van Hal en Maeghdenburgh bevorderden, de Kercken weder-namen, de Kanunnicken van verscheyde Godtsdiensten af-setteden, de yverers der Roomsche Kerck invoerden, soo heeft de Keur-Vorst van Saxen 't selve qualijck ghenomen, als wiens Soon *Augustus*, onlanghs tot Bisschop van Maeghdenburgh aen-ghenomen, van onghelijck klaeghde. Maer aller qualijckst is 't genomen van *Christiaen Willem* van Brandenburgh, onlanghs Bisschop van Hal, en van een andere als Roomsche ghesintheydt, doch ghebannen. VVien door dese Huldigingh van 's Keysers jonghste Soon, sijn waerdigheydt, ghebiedt en inkomsten benomen wierden.

En voorwaer niets is 'er, dat meêr terght, als 't benemen der goederen, de welcke, weynigh zijnde, tot nootdruft; veel zijnde, dienen om der Vorsten waerdigheyt te behouden: Aen welcke soo 't ghemoedt door eenighe begeerte gehecht wordt, soo wordt het seer swaerlijck en niet als met ghewelt daer van af-ghetrocken. Ghelijck een Diamant, soo sy by een zeylsteen ghestelt wordt, niet lijdt dat het yser af-ghetrocken werde; oft indien de

de zeylsteen daer by ghehouden na sich treckt, de Diamant daer tegen treckt; soo laet sich de begheerte, op de rijckdommen gheset, niets ontrecken en van de rijckdom af-rucken, en soo 'er yet door eenighe uytwendighe grooter kracht genomen wordt, soo rust de begeerte niet, maer tracht het selve door recht oft onrecht weder te krygen.

Dese *Christiaen* dan door dese minne-dranck verdwaest, heeft, door sich self niet machtigh genoegh, op sijn Neef den *Sax*, en *Sweed* gesien. En wijl dese alreê na Duytschlandt en 't Rijck haeckte, om Duytschlandt oock met Duytsche krachten aen te grypen, heeft sijn Ghesant *Ian Stalman* met hem na Maeghdenburgh gesonden. Den Bisschop onbekent, mits aen baerdt en hoofdt ghe-schooren, in de Stadt komende, heeft sich eenighe daghen verborghen ghehouden. Ondertusschen wierden de Grooten heymlijck aen-ghesocht, en, als alles gebrouwen scheen, is, ter goeder tijdt alreê bekent, voor den dagh ghekomen, en met de Sweedtsche Gesant, en beleydingh van den gantschen Raedt in de Hooft-kerck gaende, heeft hooghwaerdighlijck de Lossangh der Heylighen *Ambrosius* en *Augustinus*, met vreughde van het gantsche volck, hooren singhen.

De Bisschop van Hal komt in de Stadt, in 't 1630 jaer.

Van de Kerck terstondt na 't gastmael, welck de Raedt tot een teecken van eerbiedigheyt bereyt had. Van 't gastmael voort na 't Hof, op dat de weêrspalt met een een-selvige yver en gemoedt voort liep. En als 'er de Burgers tegenwoordigh waren, soo heeft de Bisschop in de tegenwoordigheyt van den Sweedtschen Gesant gevraeght. Of sy met den Coningh van Sweeden en hem een selfde avontuur van den Oorlogh wilden onderstaen. Die stem is greetighlijck ontfangen, en van het gantsche volck met luyder stemme, tot haer eyghen verderf, gheantwoort dat doodlijck *Ia.*

Versoeckt de Maeghdenburghers tot vvederspalt, vvelcke hem hooren.

O quaetwillighe en onvoorſichtighe lichtvaerdigheydt der menſchelijcke natuur: welcke door gheenigh dingh meêr, als door eenighe nieuwigheyt, en door de ſachte en liſtige reden van eenigh uytſtekend man, tot haer verderf bewogen wordt, en even als de Viſſchen, door een kleene gheaeſde hoeck, uyt de vrye en woeſte wateren ghetrocken worden, en ſich eêr verſtaet ghevangen, als tot een hooftſtof, van haer meeningh verſcheyden, ghetrocken te zijn. Deſe Stadt had naeulijcks van de voorgaende benaeuwtheyt haer adem ghehaelt: in haer ooghen waren noch die vrees, die noodt, die redenen om vrede, en nochtans alles vergheтende, heeft teghen dien Keyſer, van welcken ſy niet alleen goedertierenlijck, maer oock mildelijck quijt-geſcholden waren, t'ſaem geſwooren: en ſich teghen 't lichaem des Keyſerrijcks, waer van ſy ſelf gheen onedel deel was, met vreemdelinghen verbonden.

Maer haer ongheluck drongh haer, en de tijdt van haer ellende was ghekomen, en had ſy willen acht nemen, ſy had ſelf haer verderf konnen voorſien. VVant wat kan 'er openbarer zijn? weynigh te vooren was de wal der Stadt neder-ghevallen, een voorteecken dat de Stadt oock haeſt vallen ſoud. Een ſoldaet had in de buert een hoop bloets geſweet, een teken van een bloedige in-nemingh. En als of het avontuur verhuyſde, S. *Norbert*, eertijdts Aerts-Biſſchop van die Stadt, ſcheen, van daer met groote ſtaetſy na Praegh ghevoert, die Stadt, ydel van Heylighen hulp, der verſtooringh over-gelaten te hebben. Doch de Burghers, door haer noodtlot verblindt ſaghen dit alles niet, daer ſy wel koſten. Maer haer *Chriſtiaen* huldighende, hebben ſich aen hem en den Coningh van Sweeden met eede verbonden.

En het is niet lichtlijck te ſchryven, met wat

vreughde

vreughde ſy den Biſſchop eerden. En deſe, om de tot ſich gheneghe ghemoederen met waen van ſterckheyt in te nemen, heeft volck aen-genomen, ſijn benden uyt-gevoert, VVolmerſtadt en Kalben in-ghenomen, de Keyſerſchen verdreven, en met een meenighte van lijftocht, vier-en-twintigh Munnicken ghevangen ghebraght; op dat hy niet alleen voor ſijn ghebiedt, maer oock voor ſijn Godtsdienſt ſcheen te ſtryden. En niets koſt het gemeen volck, tegen de Roomſch-gheſinden verbittert, meêr in haer wederſpan beveſtigen, als dat ſy haer Vorſt door den yver ſijner Godtsdienſt ſaghen ghedreven.

De Biſſchop neemt de naburighe plaetſen in.

De Biſſchop derhalven door de ghenegentheyt des volcks tot hemwaerts en ſijn gheluck aenghemoedight, trachte na grooter dinghen, en begoſt te dencken om ſijn Hal, niet ſoo ſeer door ſijn krachten als door verraedt der Burgheren, weder te krijghen. De Burghers oock ſijn komſt vernemende, hebben hem een poort, van de Keyſerſchen toe-gheſtopt, met groot gheweldt geopent, en twee vaendelen in-ghelaten. Deſe nae Mauritius Poort ghekeert, hebben de beletſelen met hamers en bylen af-gheruckt, en met beſettingh van Burghers gheſterckt. Ondertuſſchen vier andere vaendelen tot de Ulrickſche Poort in-vallende, en de Keyſerſchen aengrypende, dryven de ſelve in Mauritsburgh: die den Maeghdenburghers van daer veel ſchade aen-ghedaen hebben. De welcke de Biſſchop eens voor al willende verdelghen, heeft veel gheſchuts na 't Slot ghekeert: maer de wackere Keyſerſchen hebben hem met kruyt en loodt gheantwoort.

Neemt Hal in en belegert het Kaſteel.

De Biſſchop nochtans, op dat hy niet ſcheen voor een Slot te blyven hanghen, is met een deel van ſijn volck nae Querfurt ghetrocken, en de beſettingh daer uyt ghedreven hebbende, is als

verwinner met het gheſchut weder nae Hal ghekeert.

Nocht de vreughde der weder-keerende, nocht de ſcheuten van dertele woorden, hebben de ſtantvaſtige Keyſerſchen op 't Slot yet bewogen: maer teghen alle laſter beveſtight, dachten niet op de overghevingh, maer op de doodt en verwinningh. Het geluck is by haer dappere wenſch geweeſt: want de Keyſerſchen trocken met een genoeghſaem heyr uyt het Graefſchap van Mansfeldt tegen de wederhoorigen. 't VVelck de Biſſchop van Maeghdenburgh vernemende, is ſoo verbaeſt geworden, dat hy geſchut en alles verlatende, even als vluchtende ſich nae Maeghdenburgh begaf. De Slot-Vooght vervolghde hem met ſchampere woorden en dertel uyt-lacchen. De Stadt ontlaſt zijnde, ontweldight den Raedt de Sleutels, en ſtrafte dagelijcks der Burgheren trouloosheydt op 't wreedſte.

Verlaet het ſelve en vlucht na Maeghdenburgh.

De Maeghdenburghers beducht voor het toekomſtigh onweder, verſorghden haer inſonderheydt van lijftocht, en worven t'elckens weder nieuw volck. En alreê ſeven duyſent in de wapenen hebbende, weder-ſtonden de aenvallen der Keyſerſchen, na dat de gheleghentheydt toe-liet. Maer het avontuur heeft de wederhoorighen niet langh begunſtight, niet ghewoon haer ooyt gheluck te gheven, als om de quaden terſtont met een groote hoop van quaden te overvallen. VVant haer aengroeyſelen ginghen langhſaem uyt, en ſpoeden ſich tot ſchade; oock lijden de ylende quaden gheen langh vertoef.

De Keyſerſchen nemen al het ingenome vveder in.

De Keyſerſchen quamen als wreeckers van alle dertelheyt tot Halberſtadt, en de wederſpannigen met aenvallen t'onder-brenghende, hebbenſe uyt VVansleben, Eglen, Stasfurt, Schonsbeck verdreven, Kalber, rijper tot de ſtraf, was hertneckigher,

op

op dat het derhalven gheſtraft wierd, ſoo is,na dat de Stadt en 't Slot ghelijcklijck met gheweldt inghenomen wierden, al, wat in de wapenen ghemoete, ſonder aenſien om-ghebraght.

Daer na na nieuw Hallensleben ghetrocken, als ſy te onmachtigh waren, is haer de Graef van Papenheym te hulp gekomen: en het heeft dien dapperen Veldt-Heer niet langh teghen-geſtaen. En mits ſy den loop der overwinningen geſtuyt hadden, zijn twee duyſent, belaſt de wapenen neder te legghen, niet als ſoldaten, maer als beſmette, met witte ſtocxkens na Maeghdenburgh gewandelt. *Krijghen Hallensleben vveder.*

Als nu in dat ghebiedt niet vyandighs, behalven Maeghdenburgh, overigh was, ſoo is *Papenheym* die wandelaers van afteren na-gevolght, heeft dat vee in de ghemeene ſtal, in de Stadt ghedreven, en op dat hy terſtondt de ſelfde vyandt hebben moght, heeft de vertſaeghde Stadt met een belegheringh beſlooten. *Belegheren Maeghdenburgh, den 18 Decem.*

Het ghemeene volck begoſt door teghenſpoet oproerigh te worden, het welck door ſijn verderf ſijn verſtandt weder kreegh, en ſijn lichtvaerdigheyt beroude, en in ſijn gewiſſe ſijn wel-verdiende ſtraf voorſagh. Dies ontſtack het onweder van tweedracht, het welck, op dat het niet te krachtigh, met het verbreken der dijcken, waer door het bevanghen wierd, tot ghemeene ſchade uytborſt, en de verſlaghe Stadt vernielde, ſoo heeft de Biſſchop haer met een tydighe reden aen-gerant, met ſachte woorden ghebroken, en door ſekere belofte van hulp gantſchlijck gheſtilt. *Het gemeene volck oproerigh en gheſtilt.*

Voorwaer gheen zee, gheen ſtraet heeft ſoo groote en verſcheyde driften van baren, als het verſtandt van 't ghemeene volck ontſteltenisſen en hartstoghten. VVant het bevend gemeen volght altijdt het avontuur. En met een ſachte voor- *De aert van 't ghemeen volck.*

windt aen-geblasen, hanght aen de tegenwoordighe goederen, die oft zijn oft schijnen, der Noortsche wreetheydt nimmer ghedachtigh; de welcke als sy somtijdts eens onverwacht uyt-buldert, soo verwondert en schrickt het voor het onweder, als of het 't self niet ghedaen had.

Papenheym voorts de ruyme Stadt nae sijn wensch, mits hy gheen ghenoeghsaem heyr had, niet konnende benaeuwen, soo streed men meêr met scheldt-woorden als met wapenen: terwijl hy nochtans trachte, dat 'er gheen toevoer inghebraght wierd. Den welcken terwijl de besettelinghen somtijdts hertneckelijcker soecken, soo vielen 'er dickwijls heftighe schermutselen voor.

Falckenburgh *komt in Maeghdenburgh.*

Gustaef Adolph, op dat hy den Maeghdenburghers, soo niet met hulp, nochtans met raedt bystond, en de saeck met beter orde, tucht, spoedt, ja in de teghenspoet oock met hertneckigher weêrspannigheydt ghehandelt wierd, heeft sijn Hof-Maerschalck *Diderijck Falckenburgh* in de Stadt gesonden. En dese, wel veel, doch altijdt met een ydele uytkomst, trachtende, heeft weynigh oft niets teghen de Keyserschen ghevordert; soo dat *Papenheym* seer stantvastelijck in de belegheringh volhert heeft.

Tilly *komt in 't legher, in 't 1631 jaer, den 5 April.*

Eyndlijck is 'er die seer gheluckighe Krijghsman *Ian Tzerklaes Tilly* met sijn oude soldaten en gheoeffende regimenten by ghekomen; en heeft men de Stadt naeuwer beslooten, en niet alleen door honger en vertoef, maer oock door wapenen en aenvallen willen verbreecken en in-nemen. 's Daeghs na sijn aenkomst, heeft hy alles besichtight, en *Wolfgangh* Graef van Mansfeld belast de belegherden aen dese zyde der Elve, *Papenheym* aen d'overzyde der selve te benaeuwen. 't VVelck sy met die naerstigheydt volbraght hebben, dat sy door

door haer loopgraven, in korten tijde tot aen de Schansen van Maeghdenburgh gheraeckten.

Papenheym, straf en dapper van natuur, heeft met een wal, dat wonderlijck is, vijf bolwercken van de overige af-gesneden, en door 't verleyden der wateren de graften af-getapt. Terstondt is sijn eerste aenval op de Schans, na sijn naem *Trots Papenheym* ghenoemt, en tot sijn spot ghebouwt, gheweest, en de selve gewapender-handt in-nemende, heeft dry hondert in de selve doodt gheslagen. *De Schansen vvorden in-ghenomen.*

Tilly, ghelijcke smaet lijdende, heeft der vyanden dertelheydt met het uytroeyen der vestingh *Trots Tilly* gewroken: en vijf noch onlanghs gegote metale stucken gekregen hebbende, heeft na de Schans, *Maeghdenburghs hulp* genoemt, gekeert, en de selve te ghelijck in-ghenomen.

Oock stondt *Papenheym* ondertusschen niet stil, maer heeft de Priester-Schans insonderheydt met het Savellisch regiment bestormt: het welck, als het met eenighe nijdt, na 't in-nemen der graften, op de wal klom, soo zijn de besettelinghen soo schielijck verschrickt gheworden; dat sy, eer men voet by voet stelde, de vlucht namen. Soo zijn door 't spotten van soo groote mannen, waer over oock 't avontuur wraeck begeerde, vier Schansen op een dagh in-genomen. *van* Tilly *en* Papenheym *vier op een dagh, den 8 Apr.*

Maer nochtans op dat de *Mansfelder* het werck niet alleen scheen aen te sien, soo heeft hy op de selfde nacht dry bolwercken te ghelijck aengrypende, de selve met gheweldiger handt in-ghenomen, en alles om-brenghende, heeft, na dat hy sich van sijn vyanden ghewroken had, sijn rust ghehouden.

Met het op-gaen van den dagh, heeft *Papenheym* Krakau, de naeste Vestingh aen de Stadt aen-ghevallen: Maer de besettelinghen alleen door den yver der bestormers verschrickt, zijn, de plaets ver- *De Mansfelder drie.*

verlatende, tot de naeſte toorens ghevloden. Het ſcheen *Papenheym* even veel, of hy ſchanſen oft toorens in-nam, de regimenten derhalven aenvoerende, is meeſter der ſelve gheworden, en alles vernielende, heeft de uytvallende ſoldaten, met verlies van tachtigh mannen, weder nae de Stadt gedreven: En wat ſouden ſy teghen deſe ſoldaten in 't velt, die ſy, door veſtinghen en toorens beſchermt, niet ghelijck waren? Maer het ghevaer ried haer alles te beproeven, op dat, wijl ſy den vyandt niet koſten verdryven, ſy hem met uytvallen moghten op-houden.

Des Keyſers Veldt-Heeren, ervaren in 't heerſchen der ſoldaten, hebben haer af-ghematte krijghs-lieden eenighe daghen ruſt vergunt: op dat, ſoo de Maeghdenburghers ondertuſſchen de ſtrengheydt der aendringhende winners vreeſden, haer tijdt om te handelen, en den miſdaders ghelegentheyt om tot 's Keyſers ghehoorſaemheyt te keeren ghegeven wierd. Maer alles te vergeeffſch, wijl *Falckenburgh* en de Biſſchop de hertneckigen preſen, en de twijfelachtigen verſterckten. Soo is in plaets van berouw de haet teghen de Keyſerſchen altijdt weder aen-gegroeyt, en uyt de ſelve, de verſtoortheyt tegen de Maeghdenburghers; ſoo dat *Papenheym*, ſijn ſoldaten met een ſchuyt overſettende, de Schans aen het Maeghden-eylandt aen-ghegrepen, en ſonder verlies van een eenigh man in-ghenomen heeft.

Bevechten de andere den 28 April.

's Anderen-daeghs heeft de Overſte Stadthouder *Grotta* een Schans, als of hyſe der muſketten onwaerdigh achtede, met deghens in-ghenomen. 't VVelck als men in de naeſte Schans vernam, ſoo hebben ſy, de glans van 't yſer niet konnende verdragen, liever willen vluchten, als vechten. VVelcke de verwinner ledigh in-nemende, heeftſe met beſettingh voorſien.

En

En nu vierde men niet als des nachts, derhalven heeft men, ſoo haeſt de dagh ſcheen, een groote Schans, welcke noch alleenlijck overigh, en met een dubbele graft en wal voorſien was, willen beproeven, en een groot deel der Veſtingh met gheſchut neder-ghevelt zijnde, ſoo is, terwijl men den ſtorm bereyde, op elcke bewegingh, ſulck een haghel-buy ghevallen, en ſoo groot een onweêr ontſtaen, dat de Keyſerſchen niet door eenighe natuurlijcke wijs, maer door toovery ſcheenen weêrhouden te worden. Dies hebben ſy de ſtorm noodtſaecklijck tot 's anderen-daeghs uyt-geſtelt, en toen was alles voorſpoedigher, ſoo dat de vyandt ſelf ſcheen het werck te begunſtigen: mits hy de Schans, die niet ſonder bloetſtortingh koſt gewonnen worden, van ſelf verliet.

De Maeghdenburghers verlaten de Tol-Schans, den 1 May.

Nu hadden de Keyſerſchen de belegherden uyt alle Schanſen en Veſtinghen verdreven: de Stadt ſelve was alleen noch overigh om in-genomen te worden, en ſchoon de ſelve niet van verdraghen ſprack, ſoo heeft *Tilly* ſich nochtans niet willen verhaeſten: maer heeft haer met negen verſcheyde brieven, gheſchreven aen den Raedt, aen den Biſſchop, aen *Falckenburgh*, altijdt ernſtlijck en ſachtmoedighlijck vermaent: dat, wijl 'er gheen ontſet voor handen was, en ſy den vyandt op den hals en alleen niet in de Stadt hadden, ſy haer uyterſte verderf voor ooghen ſaghen, de tijdt en 't avontuur wijcken, beſettingh in de Stadt, welck anders met gewelt in-breecken ſal, gewillighlijck in-nemen, den Keyſer *Ferdinand* gehoorſamen ſouden, dat hy vroom en goetaertigh was, dat hy haer ſelf al het beſte van hem beloofde, ſoo ſy (dat hy niet hoopte) in haer hertneckigheyt volherden, dat hy onnoſel van haer verderf ſoud zijn, en de late naekomelinghen bad (welcke ſonder twijfel ſich t'eenigher tijdt over de val der Stadt verwonderen

Tilly *vermaent de Maeghdenburghers.*

deren ſoud, dat ſy, na ſoo veel heylſame vermaninghen van haer veracht, hem voor onnoſel verklaerden.

Door ſoodanighe brieven is niets uyt-gericht, wijl *Falckenburgh* en de Biſſchop alle goede raedt en heylſame vermaninghen door haer valſche en bedrieghlijcke uytlegginghen by het licht-geloovigh volck verdorven, en het ellendighe graeuw door haer vermaninghen verleydeden, en met ydele beloften van ontſet verſterckten.

De Keyſerſche Veldt-Heeren waren droevigh over der Maeghdenburgers ongheval, en wijl alles noodtſaecklijck tot ſtormen (waer toe ſy onwilligh quamen) ried, ſoo hebben ſy nochtans niet eêr begoſt, voor dat de Maeghdenburghers, met ghedurigh ſchieten, Nieuwſtadt en Zudeburgh, meêr als Voorſteden, verbrant hadden; en ſich na de oude Stadt beghevende, van daer moeylijcker, als te voren waren. Toen heeft men eyndlijck gemerckt, dat de belegherden door wanhoop ghedreven wierden: En na dat de muren verbroken, en een groot deel der ſelve neder-gheworpen, en daer-en-boven de mijnen aen-gheſteken, en meêr als op een plaets alle hinderpalen wegh genomen waren, ſoo is de dolle ſoldaet in-ghevallen.

Falckenburgh *blijft.*

De ſtoute *Papenheym* was de eerſte in de Stadt: maer deſen heeft *Falckenburgh* met de meeſte macht gemoet, en een weynigh te rugh gedreven, ſcheen te ſullen moeten wijcken, had niet die *Falckenburgh*, met een koeghel doorſchoten, de plaets, dien hy in-ghenomen had, met ſijn lichaem bedeckt: en 't was oock billijck, dat hy de Stadt, die begoſt verwonnen te worden, met ſijn doodt volghde. Deſes doodt heeft der Burgheren yver ſeer verflaeuwt.

Ondertuſſchen drongh *Tilly* oock op een andere plaets aen, en de verbaeſde Burgers begoſten

te

te ghelijck op alle plaetſen te wijcken, welcke de Keyſerſchen te heftelijcker aenvielen, en allencks in de Stadt wijckende vervolghden. Maer de vrouwen, jonghens en meyſkens en al wat gheen wapen draghen koſt, wierpen van de daken der huyſen met pannen op de hoofden der onderworpe vyanden: maer de verwinnende ſoldaet verachtede alles, wijl hy tot de buyt ſpoede.

Dies gingh 't nu niet op een vechten, maer op een doot-ſlaen. Als derhalven de Burghers niets ſcheenen te vorderen, ſoo werpen ſy, mits haer hertneckigheyt tot verwoetheyt gekeert was, het vuur in de mijnen van haer en *Falckenburgh* hier toe door de gantſche Stadt bereyt, welck de verwonne te ghelijck met de verwinners wegh-gheruckt heeft. En hier oock niet mede te vreden, ſette de verlamde Stadt in vlam, op dat, wijl ſy der Keyſerlijcke zege niet ontruckt koſt worden, verbranden. De Keyſerſchen trachteden door hoop der buyt het vuur te bluſſchen: maer even als of de windt oock tot verderf der Stadt gheſworen had, ſy heeft heftelijcker gheblaſen, op dat de vlam, de naburige huyſen ſpelende, verderven, en die machtige Stadt, uyt-ghenomen twee Kercken en hondert en dertigh huyſen, gheheel verteeren moght.

De Burgers ſteecken de Stadt in brandt.

De vergrimde verwinners, als de nijdt de ghehoopte rijckdommen verſlondt, woededen wreedelijck tegen de aenſtichters, en brachten ſonder aenſien, die ſy krijghen koſten, om den hals. De Biſſchop, de beſte over-gebleve buyt, is levendigh in ſijner vyanden handen gheraeckt, en in *Papenheyms* legher ghevoert, ſagh de verwoeſtingh, die hy ſelf veroorſaeckt had. En gevangen ſiende de ghevanghe Stadt, koſt van de ſelve eenighe trooſt voor ſijn quaet geſchept hebben, had hem niet die ſchrick, dat vuur, dat geſucht der ſtervenden, dit

De Biſſchop vvordt ghevangen.

gewoel

gewoel der doodtslagers, al sijn sinnen benomen. VVant nocht Saguntum nocht Troyen hebben arger nederlaegh uyt-gestaen. Dertigh duysent zijn 'er van de Inwooners door 't vuur en swaerdt om den hals geraeckt, veel geschuts, vier-en-twintigh vaendelen, ses kornetten gekregen, en de huysen, die 'er over-gebleven waren, gheplondert.

En in die groote moort is niemandt van de Inwooners ontkomen, als die sich tot de Hooftkerck begheven had: want der Kerck wierd haer eer behouden, en eenige honderden, in de selve gesllooten, het leven geschoncken. Alsoo is die trouloose weêrspannigheydt te vuur en te swaerdt en met het uyterste verderf ghewroken.

Dit geval kan alle Steden beweghen, dat sy, op haer krachten steunende, sich niet lichtlijck weêrspalt ghewennen: wijl dese, boven andere bevestight en machtigh, soo veel Keyseren onghestraft tegen geweest is, welcker aenvallen sy altijdt bespot had, en eyndlijck door meêr, als een doodt, vergaen is. En al die kostelijcke ghebouwen der Kooplieden, welcke door de bequaemheydt der plaets allencks op-gheresen waren, soo veel seer schoone wercken, welcke elck in 't bysonder bysondere Steden kosten verçieren, heeft een dagh ter neder gevelt. Ia tusschen de grootste Stadt en gheenighe, tusschen Duytschlandts oogh en een vuyle puynhoop, tusschen een maeght, tot die tijdt toe, en een gheschonde, zijn alleenlijck weynighe uren gheweest. Alsoo verstrooyt en vernielt een niet wel geheele dagh al wat een lange tijdt door veel arbeydt en Godts groote zeghen ghebouwt heeft. Soo dat hy, die gheseyt heeft dat een dagh ghenoegh was om een ghemeente uyt te roeyen, te langh een vertoef aen 't spoedigh ongeval ghegeven heeft, wijl wy versocht hebben, dat weynighe uurkens alleenlijck ghenoegh zijn.

En

En het ſoud noch eenighe trooſt voor onſe en onſer dinghen ſwackheydt zijn, ſoo alles met ſoo groot een ſpoedt herſtelt wierd, als 't ge-eyndight wordt. Maer nu worden groote ſchaden, in korte tijdt gheboren, ſeer langhſaem ghevordert, en tien jaren konnen niet vergoeden 't geen een uur verdaen heeft.

En hoe wel Maeghdenburgh door ſijn eyghe oorſaeck vergaen is, ick vrees nochtans oock voor die Steden, die om billijcke redenen oorloghen, wijl de quaden van elders, van waer ſy minſt verwacht worden, dickwijls uyt-breken, en een oorlogh, welcke rechtvaerdighlijck kon ſchynen begoſt te zijn, van 't licht-beweeghlijck graeuw tot een onrechtvaerdighe door moedtwil en oproer ontaert.

VVelcke ſoo ſy Maeghdenburgh mooghlijck niet vernielt hadden, eer het verdurven was, het ſoud ſijn voorigh gheluck op de nakomelinghen over-gedragen hebben. Doch ick wanhoop oock nu noch niet, of het ſal eens weder op komen: moghelijck is het door ſijn ſonde vergaen, op dat het, gheboet hebbende, tot een beter op-geweckt werde. Dickwijls heeft het onghelijck voor een grooter gheluck plaets ghemaeckt. Vele dingen zijn ghevallen, om hooger en tot grooter te ryſen. In deſe Stadt is het oock waerſchijnlijck, dat door de bequaemheyt der plaets grooter dinghen herſtelt ſullen worden, als 'er vergaen zijn. De welcke wy wenſchen, dat ſy mogen langhdurigh, en met beter gheluck gebouwt, ſonder oproer beſeten, en den nakomelingen ſonder wederſpan ghedurighlijck over-gelevert zijn.

Des DUYTSCHEN FLORVS

Derde Boeck.

Het Leypſighſch Verbondt.

De Gheeſtlijcken bevvegen den Keyſer om de Kercke-lijcke goederen vveder te eyſſchen.

ALs de onverwinlickſte en Godsdienſtighſte Keyſer de II. *Ferdinand,* door ſijn Veldt-Heeren tot noch toe geluckigh en Vermeerer des Rijcx, de zegen en overwinninghen, die hy nu twaelf jaren langh gehadt had, der *Catholijcke* Godsdienſt, danckbaer zijnde aen den Stichter van ſijn Geloof, toe-ſchreef, ſoo hebben eenige Gheeſtlijcken, op deſe ſijn Godtsvrucht ſteunende, eyndlijck op de herſtellingh harer goederen, haer na het Paſſauſch Verdragh benomen, beginnen te dencken; en, met voorbedachten rade tot den Keyſer treckende, hem haers herten ſin ontdeckt. Dat het Keyſerrijck nu des Keyſers, en nu, mits de vyanden rontom verwonnen waren, geen ghevaer meêr was, dat hem weêrhouden moght. Dat ſy niets onrechtvaerdighs eyſchten, en niets anders, als de *Proteſtanten* en ander gheſintheden te vooren beſlooten hadden; als ſy ſich met eede verbonden gheenige Kercklijcke goederen voortaen meêr aen te taſten. Dat de Roomſch-geſinden haer trouw ghehouden hadden, dat ſy den *Proteſtanten* gheenighe Kercken ontweldight hebben;

Haer redenen.

daer

daer ſy (trouwlooſer) alles in tegendeel ghedaen hebben; en tegen de Goddelijcke en menſchelijcke VVet, tegen haer eyge eedt, niet alleen Kercken en Kloosters, maer oock de Gheeſtelijcke ampten en Aerts-Biſdommen, als het Maeghdenburghſche, en Breemer, en de Biſdommen, als dat van Minden, Halberſtadt, Veerden, Lubeck, Ratzeburgh, het Meyſniſch, Merſenburghſch, Naumburghſch, Brandenburghſch, Havelberſch, Libuſſiſch en Kaminiſch, behalven dat ſy de Rijcx-Kloosters, als het Guttenburghſche en Hirſchberghſche op-ſlockende, tot werltlijck ghebruyck ghekeert hebben. Dat men de ketteren niet alles moeſt toe-laten; wat eynde ſoud anderſins haer onverſadelijcke gierigheyt hebben? want 't geen ſy van ſoo veel jaren herwaerts ghedaen hebben, ſouden ſy noch voortaen doen, en 't gheen ſy niet doen, ſchorte niet aen haer goede wil, maer ſtond aen haer vrees en gelegentheyt, en wijl ſy ſich ſelf geen maet ſtelden, datſe derhalven de Keyſer haer behoorde te ſtellen, en haer te vermanen, dat ſy eyndlijck herſtelden, 't gheen ſy van rechts weghen ſchuldigh waren te herſtellen, wijl ſy, ſoo ſy wederſpannigh waren, met ſeer vaerdighe heyren koſten bedwonghen worden.

Sy ſcheenen recht te eyſſchen. Maer daer was eenighe ſwarigheydt om de ſaeck uyt te voeren, mits de macht der Vorſten, dieſe in-ghenomen hadden, groot, veel Keyſerlijcke Steden ſchuldigh, en veele der teghenparty door 't Rijck verſtrooyt waren. *De ſvvarigheyt der ſaeck.*

En voorwaer, wijl onlanghs, by na uyt de ſelfde oorſaeck, van de Boeren, des Keyſers onmiddelighe Onderdanen, een groot ghevaer ontſtaen was, wat een beroerte ſoud het niet geven, indien ſoo veel Landen te ghelijck op ſtonden? en wat ſoud het ellendigh Duytſchlandt, welck van ſijn neder-

nederlagen noch naeulijcx ſijn adem verhaelt had, anders, als het loon tot haer verderf worden ?

De Keyſer eyſcht de herſtellingh der Kercke-lijcke goederen, na het Paſſauſch Verdragh ghenomen, in 't 1629 jaer, den 6 April.

Dit had de Keyſer van ſijn Keyſerrijck moghen overweghen, nochtans, wijl door verbreeckingh des Paſſauſchen Verdraghs de wantrouw nu by na een gantſche eeuw aen-ghegroeyt was, en hy met het herſtellen der Kerckelijcke goederen eyndlijck een ſekere vrede in het Keyſerrijck wenſchte, ſoo heeft hy 't goedertierenlijck toe-gheſtaen. Dies is te VVeenen een ſcherp ghebodt tot alle Rijcx-Vorſten en Steden uyt-ghegaen, waer door onder verbeurte van alle voorrechten, vryheden, rechten, en onder ſtraf van de Keyſerlijcke blixem oft ban, met der daedt de herſtellingh der Kerckelijcke goederen, nae het Paſſauſch Verdragh in-genomen, gedrongen wierd. Op welck eenigh ghebodt des Keyſers, gheheele Aerts-Biſdommen, als wy geſien hebben, vele Biſdommen en duyſenden van Kercken en Kloosters tot de ſchoot der *Catholijcke* Kerck weder beroepen wierden. En daer teghen ontſtond 'er door 't gantſche Rijck groote verbaeſtheyt, vrees, ſchrick, beroerte; wijl vele, die 't aengingh, op-ſtonden.

De reden vvaerom.

En voorwaer niets word 'er oft ſchelmachtiger gheſocht oft droevigher verlooren, als rijckdom: voorneemlijck als 'er ſomtijdts by nae eenighe nootſaecklijckheyt by gevoeght is. De Hertogen en Vorſten ſtelden de groote menighte harer kinderen over de naburige oft haer gunſtige Biſdommen en Aerts-Biſdommen; wijl aen de rijckdommen eenighe waerdigheyt der Vorſten ghevoeght was, en hy van de ſelve niet alleen wel, maer oock rijckelijck gevoedt wierd. De Rijcx-Steden, welcke de renten der Gheeſtlijcke ampten in bewaringh hadden, verrijckten haer Schatkiſt, en verlichteden te lichter de gemeene laſten van 't ghemeen. Om dat men haer deſe brock uyt de mond

rucken wilde, daerom morden ſy alle te gelijck. Op dat ſy derhalven des Keyſers ghebodt oft beſpotteden, oft door vertoef ontkrachtighden, drongen ſy op het uytſtel der uytvoeringh; op dat, wijl die ſaeck het gantſche Rijck ſcheen te treffen, de ſelve met een alghemeene vergaderingh moght beſlooten oft by-gheleght worden.

Haer verſoeck.

De Keyſer heeft gheantwoort, dat het nu by na hondert jaren langh beſlooten en beveſtight, en de uytvoeringh alleen door der overtreders ghedurighe verbinteniſſen, dreyginghen, oproeren en Turckſche oorlogen tot nocht toe was belet gheweeſt, ſoo dat men nu geen ghemeene Rijcks vergaderinghen, maer de uytvoeringh, ghehoorſaemheyt en herſtellingh van nooden had. Dat hy dit noch als Roomſch Keyſer te ghebieden, en in 't overighe een ſekere Vrede voor Duytſchlandt te beſorghen had.

Des Keyſers antvvoordt.

De *Proteſtanten* aerſelden, en des volghenden jaers op den Rijcxdagh te Regensburgh klaghende, over het plonderen, de winter- en ſomer-legers, afperſſingen van goederen en gheldt-middelen der Keyſerlijcke ſoldaten (al welck, als *Guſtaef Adolph* Duytſchlandt meeſt dreyghde, ſy wilden af-gheſchaft hebben) hebben, ſelfs met ſommighe Roomſch-gheſinde Vorſten, te weegh ghebracht, dat *Albert* van *Walſteyn* (dien ſy wel kenden den Keyſer ghetrouwſt te zijn) met een groot deel van 't Keyſerlijcke heyr af-ghedanckt wierd. Voorwaer dit was een ſeer ſchandelijcke raedt, wijl de Keyſer, als met het afhouwen van ſijn rechter-handt, ſich ſelf ontwapende, en het puyck van ſijn ſoldaten tot *Guſtaef Adolph*, en de *Proteſtante* Vorſten, ſich kort daer na teghen hem verbindende, overliep.

Walſteyn *op de Rijcxdagh van Reghensburgh afgedanckt, in 't* 1630 *jaer.*

VVant eer langh hebben ſy tot Leypſigh een vergaderingh van haer Gheloofs-verwanten uyt-

De Proteſtanten

vergaderen tot Leypsigh, in 't 1631 jaer, den 18 Februarius.

gheschreven; alwaer de Keurvorsten van Saxen en Brandenburgh op een dagh gekomen zijn. Oock verscheenen 'er de Hertoghen van Altenburgh, VVymeren, Koburgh en Ysenach; daer-en-boven de Landt-Graef van Hessen-Kassel, de Palts-Graef van Sultzbach, de Marck-Graef van Durlach, en door haer Ghesanten, de Hertogh van VVirtenbergh, en de meeste Rijcx- en Hanze- Steden.

Varen tegen den Keyser uyt.

Eenighe daghen met beraden toe-ghebracht, wijl niemandt riecken kost wat m' 'er handelde, soo is 'er terstont een onverwacht schryven van Leypsigh tot den Keyser uyt-ghegaen, waer door sy hem verscheyde mishandelingen te last legghende, beschuldighden voor een verstoorer der Duytsche Vryheyt; als welcke het aêmtogende Roomsche Rijck, door sijn krachten en heyren soo verswackt, de stutten der Godtsdienst en Vrede verdelght heeft, dat, soo 'er niet door eenigh bequaem middel in voorsien wierde, alles t'onderste boven scheen te sullen vallen. Dat sy ghewisslijck sijn moedtwillen, somer en winter-leghers, plonderingh en gheldt-perssinghen niet verder wilden verdraghen. En wierd haer hier om gheweldt aen-ghedaen, sy souden volck aen-nemen, en met gheweldt teghen staen. En, wat des Keysers gebodt belanghde, dat sy 't niet voor goedt erkenden. En soo de Keyser al de Kercklijcke goederen, die hy nu in-genomen had, herstelde, soo souden sy Gesanten senden om de saeck vriendelijck by te legghen.

Die onverwachte schicht door-trof des Keysers borst, en hy heeft de selfde brieven, als van groot ghewicht, aen de Roomsch-ghesinde Keurvorsten ghesonden, de welcke met een ander schrift teghen haer uyt-barstende, haer van wederspalt beschuldighden, als die sonder rechtvaerdighe oorsaeck tegen den Keyser, haer wettighen Heer,

 de

de wapenen wilden aen-trecken. VVant ſy ſelf hadden moedtwillen, ſomer en winter-leghers der ſoldaten, plonderinghen en gheldt-perſſinghen, even, ja meêr als ſommighe *Proteſtante* Vorſten, moeten verdraghen, en dreyghde daerom nochtans den Keyſer niet met Oorlogh. Dat ſy haer ſwaerdt met de Roomſch-gheſinden veel eêr aen *Guſtaef Adolph*, als aen 't Roomſche Rijck ſouden toonen, op dat met het weeren van den vyandt, en het beveſtigen van een ſekere Vrede in de gheheele Kreyts, alle ſoldaten, en met de ſelve te ghelijck alle ongemacken der Oorlogh, eenmael uyt gantſch Duytſchlandt mochten verweſen worden. Dat oock de Keyſer niet de ſtutten der Godsdienſt en vrede vernielde, maer datſe de *Proteſtanten* langh vernielt hadden. Dat de Keyſer *Ferdinand*, als het hooft van Duytſchlandt, hier om het verdeelde Duytſchlandt, en de Duytſche Vryheyt, door haer gierigheydt aêmtoghende, voor-ghenomen had door dat ſelve rechtveerdighe ghebodt tot haer voorighe eenigheydt en gheluckighe welvaert te herſtellen. En dat ſy van een ander Verdragh ſpreken, dat de Keyſer dat niet verſtond, wijl het Paſſauſch Verdragh een klare reghel zy, waer na ſich gantſch Duytſchlandt ſchicken moeſt, 't zy de *Proteſtanten*, als bleeck, voor-genomen hadden een ander Paſſauſch Verdragh met het ſwaerdt af te perſſen. Eyndlijck dat Keyſer *Ferdinand*, ſonder verlatingh van ſijn Keyſerlijcke maght en waerdigheydt, de Kerckelijcke goederen, die hy eens wettelijck ingenomen had, niet koſt weder geven, dat hy nochtans om vrede tot Franckfort aen de Meyn, mits de uytvoeringh in 't overige ſoo langh opſchortende, een vergaderingh van wederzyden toe-liet. Op dat ſy, ſoo ſich de Roomſch-gheſinden tegen het Paſſauſch Verdragh, oft in het punt der uytvoeringh, erghens in ſcheenen te buyten

ghegaen te hebben, ſy in dat ſtuck mochten verdraghen en vriendelijck over een komen. Doch dat de Keyſer van 't Paſſauſch Verdragh ſelve nocht afwijcken koſt nocht moght.

Besluyt van 't Leypsighsch Verbondt, den 10 April.

Der Roomſch-gheſinde Keurvorſten antwoort oft raedt heeft niets mogen gelden, het Verbondt gingh voort, en de Vorſten en Gheſanten der Steden, door onderlinghe eedt verbonden, hebben, yeder na ſijn landt treckende, ſich teghen 's Keyſers verbodt begheven tot volck aen te nemen.

De Proteſtanten *bereyden ſich tot de wapenen.*

En daer na is niets in 't Rijck van de wapenen onverſocht ghebleven, maer over al even als een eenighe Oorlogh gheweeſt. Even als of dat Verbondt eenighen brandt der oorlogh door gantſch Duytſchlandt ſcheen verſpreyt te hebben.

Nochtans was de Keyſer oock ſoo teghen haer op-ghewaſſen. En wijl de *Sweed* in 't noorden dreyghde, ſoo heeft hy en deſen op-ghehouden, en teghen Swaven, VVurtenbergh, Ulm, Francken en Heſſen verſcheyde krijghs-heyren gheſonden.

Kemten en Memminghen nemen 't Iock aen.

Swaven, den Graef van Furſtenbergh aenbelaſt, heeft niet langh teghen-geſtaen. VVant het gantſche Landtſchap is in twee Steden verwonnen. Oock heeft de gunſt der Swaven Kemten en Memminghen niet konnen baten; ſy hebben beyde het Leypſighſch Verbondt moeten af-gaen, volck innemen, en elck tachtigh duyſent guldens voor de plonderingh gheven.

Daer na is hy teghen den Hertogh van VVurtenbergh ghetrocken; oock hebben deſen ſeſthien duyſent ſoldaten niet gevoordert. De Steden in 't gheſicht van ſijn heyr in-ghenomen, is by na van ſijn gantſche Hertoghdom berooft, in ſijn Landt verwonnen: want hy koſt niet meêr, na dat hy alles beproeft had, even als de ſlanghen, de welcke als haer hooft vermorſelt is eyndlijck met de ſtaert dreyghen. VVant als hy den vervolgenden

vyandt

vyandt ontvloden was, beschermde hy 't eenigh Tubinghen: Maer wat kost dat na het gheheele Landtschap? Derhalven heeft hy oock het Verbondt op-gheseyt, sijn heyr af-ghedanckt, sijn wapenen neder-gheleght, de besettingh in sijn Landt gevoedt, en den Keyser schuldighe ghehoorsaemheydt belooft.

De Hertogh van VVurtenburgh gaet het Verbondt af.

Ulm volghde de VVurtenberghers door nabuurschap en voorbeelt na: En haer beruchte rijckdommen kosten haer ghebiedt niet beschermen, en selfs teghen danck het Leypsighsch Verbondt verfoeyende, heeft, soo niet het ghemoedt, nochtans de vyandige wapenen neder-gheleght, de soldaten over-ghegheven, en veerthien benden te voet, en dry te paerdt, in haer schoot ontfanghen, belooft te voeden.

Insgelijcks Ulm.

Maer even als of de zege voor stroom den Rijn af-voer, alsoo zijn sy van Ulm in Francken neder-ghekomen: en die Kreyts durfd' oock niet tegen staen, maer heeft aen hen, die haer met de overwinningh te gemoet quamen, Gesanten gesonden, en, belovende de Keyser ghehoorsaem te sullen zijn, haer versch aen-ghenome volck afgedanckt, en self het ongherechtigh Verbondt, dat de Keyser verdoemde, insgelijcks verdoemt. En al dit is soo kortelijck gheschiet, als wy 't beschreven hebben.

Oock Francken.

Tilly heeft Hessen aen-gegrepen: want niemant was in hertneckigheydt en volck aen te nemen naerstiger, als die Landt-Graef: als die het Leypsighsch Verbont diepst in sijn hert ingesloten had. *Tilly* was hem ten hooghsten gunstigh: derhalven heeft hy op 't hooren van des Landt-Graven (onlanghs sijn metghesel) voornemen, niet terstont tot de wapenen gheloopen, maer wilde hem liever eerst van weêrspalt aen-klaghen; op dat hy, het oude Verbondt en weldaedt ghedachtigh, de wapenen neder leggen en Vrede genieten moght.

Tilly *treckt tegen den* Hes.

Vermaent hem tot rust. Dies heeft hy sijn Overste VVachtmeester na Kassel gesonden, de welcke den Landt-Graef vermanen soud, dat hy vijf regimenten in sijn Heerschappy soud ontfangen: sijn aen-ghenome volck af-dancken: Sigenheym en Kassel met Keyserlijcke besettingh laten verstercken: de ghewoone schattingh betalen; soo niet, sich voor vriendt oft vyandt verklaren.

De Landt-Graef *antvvoordt.* Hy quam, stelde 't voor: Maer Landt-Graef *Willem* was een ander als men hoopte. Hy heeft gheantwoort, dat hy nocht vriendt, nocht vyandt soud zijn: dat hy niets min in den sin had, als de wapenen af te leggen. Dat hy sich oock ontwaerdighde de regimenten te ontfanghen, en voorneemlijck in Sigenheym en Kassel: want sijn nieuwelinghen souden met *Tillys* oude soldaten niet over een komen. Soo sy schattinghen eyschten, dat sy die veel eêr van de Roomsch-ghesinden, haer gheloofs ghenooten, verkryghen mochten.

Tilly *benaeuvvt den Landt-Graef.* *Tilly* wierd door dese antwoort ontstelt, en met sijn regimenten in 't Landt-Graefschap vallende, heeft alles, waer hy aen-quam, gheplondert, de nieu-gheworven volckeren verstrooyt, de Boeren ontwapent, en de vyanden tot onder de vesten van Kassel ghedreven: welck hy voort, met sijn Landt-Graef, belegherde.

En de Stadt was in groot ghevaer, had niet een slincks gherucht uyt Pomeren van den Coningh van Sweden *Tilly* na de Elve getrocken. Toen is hy met toorn, om dat hem de zeghe uyt de handen geruckt wierd, en sijn dreygementen strooyende, af-gheweken. De *Landt-Graef* heeft het gheluck erkent, en verheughde sich, als of hy, die ontkomen was, ghewonnen had.

VVat het overige der Bondtgenoten belanght, wijl haer 't avontuur tydighlijck in de dreygende Sweedtsche Oorlogh ghemenght heeft, soo laet ons

ons *Tilly*, na de ſelve toe treckende, met onſe pen vervolghen.

De Sweedtſche Oorlogh.

DE Sweeden, Gotten, VVenden, en wat voor volck onder deſe namen ſchuylen, als de Finnen, en de verachtſte Lappen, woonen tuſſchen het uyterſt noorden en ooſten. De laetſte de [a] Gematighde kringh te buyten gaende, tot aen de Ys-zee, en het nieuw en ſommighen onbekent Zembla ſtreckende, bewoonen met de Nooren een groot half Eylandt van ſeven hondert mylen in de langhte, en grenſen aen het Ruſſiſch vaſte landt *Iſthmus*. Daer ſy in Pruyſſen en Pomeren na Polen en de VVenden ſtrecken, maken ſy met een groote wijck de ſtrandt en inham van de Baltiſche zee.

VVie en vvaer van daen de Svveeden zijn.

[a] Sona Temperata.

Deſe volcken te ghelijck eertijdts uyt haer woonplaetſen ghetrocken, hebben met een ontallijcke menighte Polen, Hungaryen, Bulgarien, Grieckenlandt; en daer na in Oſtrogotten en VVyſigotten ghedeelt, Italien, Vranckrijck, Spanjen, als met een ſondtvloedt over-loopen.

Haer oude Oorloghen.

En de Straet van Gibraltar nocht *Hercules* overhanghende baken koſten de VVenden niet verſchricken. Maer van hier de Spaenſche, van daer de Mauritaenſche ſtranden t'ſamen-loopende, hebben, beyde over de inlandtſche en uytlandtſche zee varende, in 't midden van Africa en de Cartagiſche puynhoopen, ſeventigh jaren langh het VVandaliſch Rijck op-ghericht. En de Gotten onder *Alarick* niet alleen het Roomſche Rijck (welck in 't Ooſten ſeer benaeuwt was) uytroeyende, hebben de valſchlijck eeuwighe ſtadt Romen verwonnen.

Deſe

Dese landen, daer die volckeren van daen ghetrocken waren, en dese volckeren, hebben by veranderingh van 't avontuur, nu de Deensche, nu de Sweedtsche Coninghen beseten. En daer na door een wettigh en stantvastigh gevolgh de Coningen van Polen, en selve en in haer Voor-ouders, inghehadt. En eyndelijck tot dien *Gustaef Adolph*, waer van wy nu spreken sullen, die in dapperheyt nocht *Alarick* nocht *Totila*, oft eenigen voorgaenden Coningh der Gotten en Sweden wijckt, (ick weet niet door wat recht) af-ghekomen.

Gustaef Adolph *haer Coningh.*

Dese heeft met de Coningen van Polen, wettelijcke Navolghers van Sweden, een erflijcke Oorlogh ghehadt: welcke menighmael door een stilstandt af-ghebroken, in 't 1626 jaer na wensch der partyen weder uyt-geborsten is. Toen is de *Sweed*, langh op de Baltische zee varende, schielijck ghelandt en in Pruyssen ghevallen; soo dat de naburighe Steden met ope poorten in-ghenomen wierden.

Syn Oorlogh met de Polen.

Als de overwinninghen alsoo met der tijdt voort gingen, en *Gustaef Adolph* door sijn krijghslisten in de ingewanden van Pruyssen voort spoeyde, soo dat 'er waerlijck ghevaer onder liep, had niet Tohrn van vooren, en Dantzick van afteren in haer trouw, den Coningh en 't Rijck van Polen schuldigh, volhart. VVant dat van de Sweeden bevochten, heeft, door Graef *Gerard* van *Donhof* aen-gemoedight, dapperlijck tegen gestaen; en dit *Gustaef Adolphs* poghen van afteren heftelijck vernietight. Nochtans hebben de Sweeden om de hooft-saeck geen rechtvaerdige Slagh willen waghen, hoe wel *Stanislaus Konespolsci* se haer menighmael met sijn groote roem aenbood. Oock zijn de Keyserschen den Coningh *Sigismond*, onder *Adolph* Hertogh van Hollsteyn en den Veldt-Maerschalck *Arnheym* te hulp gekomen. Hoe wel sommige

VVordt met verscheyde avontuur ghevoert.

Konespolsciis *dapperheyt.*

De Keyserschen komen de Polen te hulp.

ſommige gheacht hebben, dat dit aen 't Poolſche Rijck meêr gheſchaet als ghevoordert heeft.

't Zy hoe 't wil, *Guſtaef Adolph* heeft ſijn haet van de vyanden op de helpers, van de Polen op de Duytſchen, van Coningh *Sigiſmond* op den Keyſer en 't Rijck gekeert. Oock gebraken 'er geen, die, hier als toe ghebooren, de eens verweckte haet, 't zy door vreeſe des Keyſers, oft door nijdt van ſijn daeghlijcks voorderend geluck, oft door eerſucht om haer Rijck uyt te breyden, neerſtelijck aen-gheſteecken hebben.

Guſtaef Adolph *vergramt.*

Maer wijl teghen een ſoo dickwijls verwinnenden vyandt, by na geheel Duytſchlandt machtigh, ſeer gheoeffende Veldt-Heeren, Overſten en Soldaten by der handt hebbende, niet lichtvaerdelijck de Oorlogh aen te vanghen was, ſoo ſcheen men hulp, en dat gheen ſlechte, van nooden te hebben.

Bereyt de vvapenen teghen den Keyſer.

Derhalven wierd, als te vooren, een Verbondt ghebrouwen, op dat hy, die door een openbare Oorlogh niet koſt verwonnen worden, door eens eenighe zyde, doch met veler hulp heymlijck gheſterckt, bevochten wierd. Dies heeft hy aen *Gabriel Bethlen* (toen noch in 't leven) brieven, met cyferletters geſchreven, geſonden. Maer de ſelve heeft het geval den Keyſer in handen gelevert. Soo dat de Keyſer mercken koſt, wat hem, eer hy vocht, van dien Coningh te verwachten ſtond. En ſchoon hy 't wreecken koſt, ſoo heeft hy 't nochtans liever willen veynſen.

Sijn brieven aen Bethlen *vvorden van den Keyſer afterhaelt.*

Door dit geval is *Guſtaef Adolph* niet bewoogen, maer in plaets van af te laten heftelijcker gheterght geworden. En als alles nu rijp ſcheen, ſoo heeft hy met den *Pool* (door tuſſchen komen van die geene, welcke aen des Rijcx nederlagen meêr ghelegen was) een ſtilſtant van ſeſtien jaren ghemaeckt.

Maeckt met den Pool *een ſtilſtant van vvapenen.*

Ter-

Komt in 't Rijck en ontset Straelsond, in 't 1630 jaer, den 1 Julius.

Terstondt treckt hy met mannen en wapenen te water en te landt in 't Rijck, en heeft Straelsond, nu in 't derde jaer beleghert en beschermt, ontset: en sich te water en te landt voor vyandt vertoonende, heeft eyndlijck de Keyserschen uyt het eylandt Ruga verdreven: het eylandt Usedom in-ghenomen: en VVolgast door overgaef ghekreghen.

Van daer na Statijn, de Hooftstadt van Pomeren treckende, soo is hem Hertogh *Bogislaus* te gemoet gekomen, Dese, een deckmantel van verschrickingh aen-ghedaen hebbende, heeft, dat hy den Keyserschen gheweyghert had, besettingh in de Stadt genomen, welcke *Gustaef Adolph* sich tot een setel der oorlogh verkoren heeft.

VVordt tot Hooft van des Keysers vyanden ghekooren.

Na dat hy dan een begin van de Duytsche Oorlogh gemaeckt had, soo is allencks uyt-gebroken, door welcker krachten en begeerten hy 't deede. Daer zijn Fransche, Hollandtsche, Enghelsche, Moskovytsche, en Venetiaensche Ghesanten, alle het Huys van Oostenrijck quaet-gunstigh, by geweest. Door deser besluyt is *Gustaef Adolph*, self Coningh, tot Veldt-Overste der Coninghen en Ghemeenten ghestelt. De Coningh van Vranckrijck heeft jaerlijcks vier hondert duysent Rijcxdalers belooft, de andere elck na haer vermogen.

Maer de loose *Sweed* heeft door des Coningh van Denemarckens voorbeeldt, gheen bloote beloften willen ghelooven. Derhalven eyscht hy borgen: dat 'er van den Coningh van Vranckrijck seven tot Amsterdam souden ghesonden worden: van de Venetianen twee tot Stockholm in Sweden blyven: die van den Coningh van Britannien en de Moskovyten souden op soodanige plaetsen, als hy haer bestemmen soud, vertoeven. Den Hollanders gheloofde hy.

Dit handelden sy, soo sy meenden heymlijck:

Hier

Hier na heeft *Gustaef Adolph*, om het Duytsche volck de oogen te verblinden, de oorsaken, waerom hy in Duytschlandt quam, in druck uyt-ghegheven. Hy klaeghde dat sijn Ghesanten tot Lubeck, als men daer met den Coningh van Denemarcken van Vrede handelde, van des Keysers Afghesanten niet toe-ghelaten waren; en derhalven het recht der volckeren geschonden was. Dat de brieven, van hem aen *Gabriel Bethlen* ghesonden, van de Keyserschen afterhaelt, den Keyser overghesonden, teghen recht gheopent, ghelesen, en in een verkeerden sin misduyt waren. Dat de Keyser, teghen de zeden der Voor-ouderen, met sijn schepen de Baltische zee bevoer. Dat de Keyserschen den Coningh van Polen, als hy met hem oorloghde, onder den Maerschalck *Arnheym* te hulp ghekomen waren, en de van selfs loopende vaert sijner overwinninghen ghestuyt hadden.

Verbreyt de oorsaecken, vvaerom hy in 't Rijck gekomen is.

Maer al dit draeyde de Keyser tot sijn eyghen schult. En eerstlijck, dat sijn Afghesanten tot Lubeck de Sweeden hebben willen toe-laten, soo *Gustaef Adolph* eerst sijn besettingh uyt Straelsond nam: dat men andersins met hem niet handelen moght.

Dese keert de Keyser vvederom op hem.

VVaer om men de brieven aen *Bethlen*, afterhaelt, en met cyfer gheschreven, niet moght openen? wat kost van een verdacht Coningh aen *Gabriel Bethlen*, soo dickwijls weêrspannigh, trouwloos en in dese tijdt sijn vyandt, anders als tot nadeel van den Keyser en 't Keyserrijck gheschreven worden? en dat selfs de duysterheyt der letteren het selve te kennen ghegeven hebben: want hadden sy niet yet tegen hem oft sijn Rijck begrepen, soo hadden sy behooren met suyvere letteren en niet met teeckens beschreven te worden: maer dat hy hier-en-boven de sin 'er genoeghsaem uytghe-

ghehaelt, en wel verstaen had, dat hy met hem t'eenigher tijdt in oorlogh gheraecken soud.

Dat hy de Baltische zee bevoer, wie soud hem dat beletten? even als of 't den Keyser niet geoorloft was, dat *Gustaef Adolph* en den Coningh van Denemarcken gheoorloft is; naemlijck op dat de Keyser met gebonde handen uyt sijn havens soud aensien en niet wreecken, dat de Coningh van Sweden met sijn schepen na Straelsond, een Rijcxstadt, voer, en soldaten en toevoer daer in braght.

Dat hy onder *Arnheym* den Coningh van Polen hulp gesonden had, daer in had hy niet anders ghedaen, als hy te vooren ghedaen had. Oft soud de Keyser de selfde maght, die hy ghebruyckte, in 't in-nemen van de Rijcxstadt Straelsond, en in 't helpen van den Coningh van Denemarcken, niet insghelijcks moghen ghebruycken?

Soo streeden sy wel eerst met brieven, maer terstondt daer op met wapenen. En de Coningh van Sweden had Pomeren alreê onder sijn maght ghebraght, en deed daeghlijcks sulcke voortgangen, als of hy het geluck in 't leger had. En 't was niet buyten reden, dat een man, een seer ervaren soldaet, en boven al beleeft en matigh, won. Hy besorghde de krijghs-tucht, beval de hoeren uyt het legher te gaen, bestrafte de misdadigen scherpelijck: en haete de dronckenschap, even als het verderf van alle voorspoet, de vervoerster van 't heyr, en een pest van 't legher. En leed oock soodanige menschen niet in een wel-gestelt heyr; als die dapperheydt, welcke meer door nuchtere omsichtigheyt, als door wijn komt, na volghde.

Gustaef Adolphs *krijghs-reden.*

Het waer hem licht geweest door die zeden en goede krijghs-ziel het Keyserrijck der werldt in te nemen, had 'er billijckheyt en trouw by gheweest. Oock hebben de Heyligen desen burgerlijcken man niet verlaten, maer sijn uyterlijcke

deughden

deughden vergeldende, gelijck hy eenige trecken der ware ghelucksaligheydt met zijn lichaem bedeckte, hebben sijn beginselen voorspoedigh ghemaeckt, en tot sijn doodt toe begunstigende, hem oock eenighe trecken van 't Roomsche Rijck te sien, niet te ghenieten, ghegheven.

Uyt Pomeren sagh hy derhalven op 't Marck-Graefschap van Brandenburgh, Silesien en Saxen: en dat ter gelegener tijdt, wijl Leypsigh het Verbondt baerde. En als de tegenwoordige Vorsten sich voor de behoudingh der Kerckelijcke goederen, na het Passausch Verdragh, en voor de Vryheyt en oeffeningh der Godsdienst door het gantsche Rijck verbonden, soo is haer de Coningh als een Helper, als een Beschermer en Hooft by ghekomen. Oock hebben sy hem niet anders aengenomen, en door gesonde Gesanten een vereenigingh en een verbondt van haer allen ghemaeckt.

VVord Hooft van het Leypsighsch Verbondt.

En alreê had de Keurvorst van Saxen met den *Brandenburgher* over de vier-en-twintigh duysent mannen in de wapenen, en namen op veel plaetsen noch volck aen. Teghen al dese quaden en vyanden wierd, *Walsteyn* afghedanckt zijnde, *Ian Tzerklaes* Graef van Tilly verordent.

En de storm van den eersten aenval heeft terstondt by Koevoord met een stercke barst uyt-gedondert: toen zijn door sijn Maerschalck den Graef van Papenheym eenighe Sweedtsche regimenten gheslaghen, en haer Overste *Frans Karel* Graef van Sax-Lauwenburgh levendigh in der Keyserschen handen ghevallen. En dese, mits hy onlanghs van *Iacob* Graef van Anhald gevangen, met eede belooft had, nooyt de wapenen teghen den Keyser wederom te sullen nemen, is als een eerste vrucht tot den Keyser ghesonden.

Lijdt schade.

En dit begin van *Papenheyms* gheluck is een voorteecken van 't toekomende gheweest. Als of

hy had willen te kennen gheven, wie de Sweeden plaghen soud; soo heeft hem 't avontuur de eerste zeghe vergunt, dien sy namaels de eer soud gheven van 't om-brenghen des Sweedtschen Coninghs.

Tilly *neemt Nieuvv-Brandenburgh in.*

Tilly heeft, Nieuw-Brandenburgh aentastende, 't selve in-genomen, en seven hondert doodt slaende, *Kniphuysen*, Overste der Stadt, met vrouw en kinderen uyt de schuyl-hoecken voort-gehaelt en in de ghevanghenis gheworpen.

Gustaef Adolph *neemt Franckfort aen den Oder in.*

Die nederlagen heeft *Gustaef Adolph* treflijck gewroken. De Graef van Schaumburgh beschermde Franckfort aen de Oder met seven duysent Keyserschen. Desen, hem gemoetende, heeft hy aenghegrepen, uyt de buyten-wercken der Stadt gedreven, en vluchtende, tot de Stadt, in de Stadt, buyten de Stadt, met een aenval vervolgende, tot over de brugh van den Oder gejaeght.

Dese nederlaegh der Keyserschen is groot gheweest, wijl 'er met het in-nemen der Stadt, dry duysent ghedoot en verdroncken, acht hondert gevangen, dry en twintigh vaendelen, tien metale en acht ysere stucken ghekreghen wierden.

Tilly was toen met *Papenheym* niet by der handt, soo door de Maeghdenburghsche als door de Hessische oproer verlet. Maer door dese nederlaegh, mits hem daer-en-boven oock de een op de ander gheboodtschapt wierd, als op-gheweckt, achtende dat hy sich haesten moest, is met ses-en-twintigh duysent mannen in Saxen ghetrocken. Om, eêr de maghten van de verbonde Landtschappen sich met den Coningh vereenighden, de Steden in te nemen, en de nieuwe krijghswervinghen te verstooren, en, soo hem dat gheluckte, de twee *Protestante* Keurvorsten met de naburige Vorsten te dwingen, het Leypsighsch en Sweedtsch Verbondt af te sweeren; meenende dat de

de Coningh na 't korten van dese vleughelen niet seer hoogh meêr vlieghen soud.

Oock zijn de beginselen seer voorspoedigh geweest, hy heeft Merseburgh, Naumburgh, Seyts, ja eyndlijck Leypsigh in-genomen. Hier heeft de zege gestuyt, en wierd, ick weet niet door wat ongheval, de snelle loop van 't voorspoedigh Keyserrijck verdruckt. VVelcke tijdt ick niet weet of den II. *Ferdinand* in nederlaghen schaedlijcker, of in beproevingh van sijn deughdt heerlijcker gheweest is. Voorwaer soo krachtigh is de tegenspoet gheweest, dat ick acht dat sy hem van Godt tot beproevingh toe-ghesonden is, mits de selve wilde versoecken, of des II. *Ferdinands* deughdt het Keyserrijck in sijn Nakomelinghen verdiende.

De Keurvorst van Saxen derhalven siende, dat sijn landt in-genomen wierd, en niet willende dat sijn landt een langhdurighe setel der oorlogh van beyde partyen wierd, heeft den Sweedtschen Coningh gheraden met een Slagh te versoecken, of *Gustaef Adolph* of *Ferdinand* Duytschlandt overheeren soud. VVant dat hy gheen twee Heeren in sijn Keurvorstendom leed, en dat sijn landt soo wel van vrienden als vyanden uyt-gheput wierd.

De Coningh, dien der *Protestanten* gunst noodigh was, heeft het toe-ghestaen, en zijn, haer heyren t'saem-ghevoeght en slaens ghesint zijnde, na Leypsigh ghetoghen. *De* Sweed *treckt met den* Sax *tegen* Tilly.

Tilly heeft de strijd niet af-gheslaghen, en sijn geschut aen de rechter-handt op een hooghe heuvel stellende, heeft de windt tot sijn voordeel ghenomen; om niet alleen met wapenen en mannen, maer oock door eenigh verdragh met de winden, en daer-en-boven met stof en roock teghen de Sweeden en Saxen te vechten. Tilly *by Leypsigh.*

Gustaef Adolph, dit merckende, scheen, niet weynigh verbaest, berouw van sijn voornemen te heb-

 ben:

De Sweed van ghelijcken.

ben : Maer 't was soo vêr gekomen, dat hy sonder nederlaegh oft zeghe niet te rugh keeren kost. Derhalven sijn slagh-orde stellende, heeft sich door sijn krijghs-konst der windt deelachtigh gemaeckt. In sijn heyr voerde *Ian Banier* met sijn regimenten de rechter vleugel, de *Sax* met de sijnen de slincker. Tusschen beyden voerde de Coningh het gantsche lichaem van 't heyr der Sweeden, Gotten, Finnen, Lappen en Duytschen, nu met lijf en ziel met de Barbaren vereenight.

De maght van vveêrzyden.

Noovt had voor desen Duytschlandt op eenige plaets soo veel krachts, het avontuur soo veel waerdigheyts ghesien. Aen weêrzyden tachtigh duysent mannen. Ten anderen waren in 't veldt, de Coningh, Keurvorst, de tot die tijdt geluckighste Veldt-Oversten *Tilly* en *Papenheym*, versochte Hooftlieden, oude Soldaten, en van beyde zyden tot de zeghe ghericht. Daer te vooren de slaghorders in de lucht niet duysterlijcker vertoont hadden, wien sy toe-vallen soud.

Voorbood der toekomstige nederlaegh, in 't 1631 jaer, den 18 en 19 Iunius.

Tot Aschersleben heeft, op de klare middagh met schoon weder, een heyr uyt het noorden komende een ander uyt het zuyden op twee dagen, tweemael verwonnen, verdreven en verslaghen. Daer nae heeft de Hooftman van de noortsche slagh-orde den zuyder Veldt-Heer af-gemaeckt, en is voort self verdweenen. VVat is 'er klarer? *Tilly* is in de nederlaegh na dese, by Rhayn in Beyeren gequetst en gebleven, oock heeft de Coningh van Sweden niet langh daer na over-leeft.

Slagh by Leypsigh, den 7 Sept.

En alsoo hadden de slagh-ordens in den Hemel voor-ghespeelt, en stonden by Leypsigh toegerust op de aerde. En men speelde alreê met het grof gheschut van vêr, waer op de slagh-ordens voortaen elckander geraeckten. *Tilly* was van beraedt de lincker vleughel eerst af te maecken, als welcke uyt nieuwelingen bestond, en lichter gheslaghen,

ſlaghen, de oude en overige troepen ſcheen te ſullen bevreeſt maecken, en de nederlaegh veroorſaken. Het eerſte is geluckt. Als hy derhalven met het gheſchut, de ruytery van ter zyden en met de oude regimenten op de Saxen heftelijck aendrongh, ſoo heeft hyſe ſoo in onorde gebraght, dat de Keurvorſt van Saxen ſelf, na dat hy de vlucht niet ſtuyten koſt, te gelijck gevloden is: De welcke de licht-gewapende Krabaten volgende, hebben, na dat ſy haer gheſchut en vaendelen ghekreghen hadden, veele om-ghebraght. *De Sax vlucht.*

Veel anders was het avontuur aen de andere kant. De Coningh, *Tilly* allencks om-geleyt hebbende, had de windt tot ſijn voordeel ghenomen: Toen heeft hy, de ſijnen aenporrende, belaſt dat ſy hem in Godts naem volghen ſouden: en eerſt den Krabaten eenige regimenten te gemoet geſonden hebbende, is dapperlijck op de Keyſerſchen aenghevallen, en heeft haer niet weynigh verflaeuwt. *Banier* volghde ſijnen Coningh na, en heeft *Tilly*, op hem aenvallende, als met ſijn eyghe handt te rugh ghedreven.

Ondertuſſchen keerden de regimenten, teghen de Krabaten gheſonden, na dat ſy der Saxen gheſchut en vaendelen weder ghekregen hadden, met zeghe weder te rugh, en vertoonden de gedaente van een nieu heyr. Die ſaeck heeft de Keyſerſchen niet weynigh ontſtelt, en de Sweeden aen-gemoedight, en vielen des te dapperer op haer, die alreê flaeulijck vochten, aen. Nochtans van *Tilly* en *Papenheym* aen-ghemoedight, weêr-ſtonden noch.

Maer *Guſtaef Adolphs* gheluck met dapperheyt gevoeght, verwon alles; dies is eyndlijck, 't gheen niemandt ooyt dacht te ſien, gheſchiet: Dat yeder de Keyſerſchen tot noch toe altijdt verwinners, dat die oude regimenten, rijck door verſcheydener volckeren roof, met haer Veldt-Heeren ſagh vluchten. *De Keyſerſche gheſlaghen.*

 vluchten.

vluchten. Soo dat ſy, by wien te vooren nocht Coninghen nocht Vorſten, ja geenigher Duytſche volckeren heyren te verghelijcken waren, door *Guſtaef Adolphs* kreupel heyr verwonnen wierden.

Het ghetal der verſlaghenen aen des Keyſers zyde.

En wijl die te winnen ghewoone ſoldaten na haer oude wijs vochten, ſoo is 'er nooyt ſchricklijcker nederlaegh geweeſt: acht duyſent zijn 'er op de plaets ghebleven. En onder de ſelve wat mannen? wat Overſten? de pronck en çieraden des heyrs, *Adolph* Hertogh van Holſteyn, *Otto Frederijck* Baron van Schonbergh Overſte van 't gheſchut, *Dirck Othman, Erwit*, Overſte VVachtmeeſter, de Overſte *Baumgart.*

Neghen-en-twintigh ſtucken, en hondert en twintigh vaendelen zijn den *Sweed* in handen gevallen. *Tilly* is ſelf gequetſt, en met *Rudolph Maximiliaen* Hertogh van Saxen, de groote *Papenheym* en *Furſtenbergh*, op een waghen eerſt na Hal, en daer-na na Halberſtadt ghevlucht.

Van de Svveedſche zyde.

Oock is de overwinningh den Sweedtſchen Coningh niet onbloedigh gheweeſt, van ſijn heyr zijn 'er vijftien hondert met de Overſten *Teufel, Hal* en *Kalenbach* gebleven. De Overſte *Corviller* is, dat te verwonderen is, van de verwonnene ghevangen: en heeft voor ſijn eyge verwinnende ſoldaten met de vluchtende moeten vluchten. Van het Saxſche heyr zijn twee duyſent, en onder de ſelve de Overſte *Bintauf* en de Overſte VVachtmeeſters *Starſchedel* en *Lemmingen*, ghemiſt.

De Coningh is die nacht onder den blauwen Hemel gebleven: en heeft op geen ſaft bed, maer op de bloote aerde by een vuur van ſijn dienaers aen-gheſteken, door vechten en ghebieden vermoeyt, geſlapen: Het heyr is rondom ſijn Coningh in wapenen ghebleven.

Het Keyſerlijck legher vvordt gheplondert.

En ſoo haeſt als den dagh aenbrack is het Keyſerlijcke legher, vol van alle rijckdom, gheplondert, en der dooden lichamen berooft.

berooft. De buyt heeft het gheheele Sweedtsche legher rijck ghemaeckt: wijl 'er van 't verwonne heyr geen soldaet soo arm was, of hy had ten minsten tien ducaten.

De soldaten door buyt en spijs verquickt zijnde, soo is *Gustaef Adolph* recht na Hal en Merseburgh ghetrocken. En daer wederom een gewapende troep ghemoetende, heeft op nieuws Slagh gelevert: maer haer wederom in de vlucht slaende, en twee duysent ombrengende, heeft drie duysent ghevangenen onder sijn vaendels gesteecken. Daer na heeft nocht Merseburgh nocht Hal tegen gehouden, de Overste Stadthouders *Gratz* en *Winckelman* gevangen nemende, zijn de overige besettelinghen, na beloften van teghen de Verwanten nimmer te sullen dienen, vry ghelaten.

De nieuvve nederlaegh der Keyserschen.

Ondertusschen heeft de Keurvorst van Saxen, als of hy self ghewonnen had, Leypsigh belegert: oock wilden sy sich wel over-gheven, soo men de besettelinghen reedlijcke middelen voorsloegh. Maer wijl de Keurvorst een ware overwinningh en sonder uytnemingh wilde, soo hebben sy sich eyndlijck teghen danck op ghenade en ongenade moeten over-gheven. Daer waren onder *Wangeler* drie duysent mannen, dese hebben oft sich onderstelt, oft met eede belooft nooyt teghen de Bondghenooten te sullen dienen.

De Sax krijght Leypsigh vveder.

Oock stonden de Hertoghen van Mekelenburgh aen de Baltische zee niet stil, zijnde noch onlanghs van den Keyser verwonnen en uyt haer Hertoghdom verdreven. Dese had *Gustaef Adolph* korts bevrijt, en voerdese nu als by der handt weder in. Derhalven met een heyr voorsien, hadden VVernemund en Firmund verwonnen, en Swerin stormender-handt in-ghenomen.

En de Hertoghen van Mekelenburgh haer landt.

En mits Gustrau sijn Hertoghen wederom begheerde te sien, soo heeft het haer, als sy quamen,

van ſelfs in de Stadt ontfanghen, en het volghde meeſtendeel ſijn hooftſtadt. VViſmaer en Roſtock hebben, oock na de zeghe, hertneckelijcker teghen ghehouden. Dies is het laetſte beleghert en wilde langh na haer Hertoghen niet luyſteren. Maer als de beſettelinghen, door verſcheyde ghevallen af-genomen, van buyten door de vyanden, van binnen door de burgers gedrongen wierden, ſoo zijn ſy eyndlijck met ſack en pack uyt-ghetrocken.

Guſtaef Adolph *neemt het Biſdom van Halberſtadt in.*

Dit deden ſy aen de Baltiſche zee onbekommert, wijl de verwinnende *Sweed* van afteren alles oft op-hield oft verſtrooyde. Deſe nam gheen Steden en Veſten, maer geheele Landtſchappen in. Het Biſdom van Halberſtadt heeft het jock aenghenomen: Kalbe in 't ghebiedt van Anhalt heeft ſich op-gegeven. Van hier na Thuringen getrocken, wint Gotha. Met Erfort, van het Sweedtſche jock niet afſchrickigh, heeft hy gehandelt: en die Stadt heeft, dat ſy *Tilly* geweygert had, beſettingh met een Overſte in-ghenomen.

En Erfort den 18 September.

Nu was alles, behalven Maeghdenburgh, van afteren bevrient, dit heeft hy *Banier* belaſt te beleghèren. Maer hoe ſnel is hy ſelfs in voorſpoet geweeſt? Als hy wenſchte, dat oock de Rijn en Moſel onder ſijn beeldeniſſen moghten geleſen worden, ſoo heeft hy, Saxen verlatende, diep in 't landt een inval ghedaen, en is eêr midden in Duytſchlandt geweeſt, als hy 'er gevreeſt wierd. En heeft ſoo door ſijn onverwachte aenkomſt Koninghshove, de ſleutel van Francken in-ghenomen.

Koninghshove.

Het gerucht komt tot den Hertogh te VVurtzburgh, die toen den Godtvruchtighſten en voorſienighſten *Frans* van *Hatsveld* had, geſprooten uyt het doorluchtighe gheſlacht der Hatsfelden, waer van hy nochtans een paerl en çieraedt was. Deſe derhalven, wijl hy gheen heyr by der handt had,

heeft

heeft ſich de noodt en tijdt onderworpen: nergens meêr (dat een teecken van een ſeer goet Vorſt is) als om ſijn Onderdanen bekommert, de welcke hy met groot ſuchten verliet.

Daer hy nochtans den *Sweed* meeſt quellen moght, dat heeft hy niet gelaten, en ſijn ſchatten, in vaten geſlooten, als uyt des hongerigen mondt getrocken. Soo heeft hy, ſoo veel hy koſt, des aendringhenden kracht vermindert; wijl hy hem het gheldt, de zenuw der Oorlogh, onttrock.

En ſijn Slot en Stadt, ſoo veel de tijd leed, voorſiende, is droevigh uyt-getrocken, en in de Voor-Stadt eenige kinderen ſiende ſpelen, hoorde men hem ſuchten, beklaghende haer ongheval, daer ſy niet van wiſten. Eyndlijck is hy tot Keulen ghekomen, alwaer hy deſe groote ellendt en ſijn ballinghſchap gheduldighlijck verdraghen heeft.

De Hertogh van Francken treckt na Keulen.

Voorts was hy naeulijcks uyt de Stadt geweecken, als 'er de vyant voor quam, onder haer Veld-Heeren dat gheluckigh landt uyt-plonderende: Dit was nochtans niet als een troep van buyt-loopers, welcke *Guſtaef Adolph* met het gantſche heyr volghde, mits de verſaeghde Keyſerſchen al, wat 'er tuſſchen beyden en na by lagh, verlieten.

En de Stadt heeft hy wel tot overgheven ghedwongen: Maer des Hertogen Slot, menighmael te vergeefs aengeſproken, verachte alle verdragh. Ick gheloof door 't aenſien van haer Vorſt, den welcken het, te vooren in ſijn Hof geſlooten, ſich koſt als tegenwoordigh en ghetuyge van alles inbeelden. Derhalven is het nocht door hongher overweldight, en veel min door koeghels nedergeſchooten. Maer, 't geen alleen overigh was, door 't gewelt van 't gantſche heyr in-genomen; en alles, wat wapen voerde, om-ghebraght.

Neemt het Slot tot VVurtzburgh met gevvelt in den 8 October.

Deſe ſchrick van VVurtzburgh loopende, heeft oock de naburige Steden aengeblaſen, en maeckte,

De Svveeden nemen

 te,

verscheyde plaetsen en Hanouvv in.

te, met het overgheven van VVertheym, den Rijn voor den Coningh bevaerbaer. VVelck ghemack hy gebruyckende, heeft voor vloedt en spoet beyde oevers bemachtight. Soo zijn verscheyde Steden, en Aschaffenburgh de stoel van de Bisschop van Ments, onder 't jock gheraeckt. Hanouw een seer stercke Stadt, kost een jaer teghen staen, maer is van de Sweeden, (door wat gheval sal ick niet ondersoecken) in een dagh ghekreghen.

Franckfort valt tot de Svveeden.

Maer oock die van Franckfort zijn hem teghen ghekomen, en eenigh verdragh met hem aen-gegaen hebbende, hebben de Burghers self de Coningh onder een gouden Hemel, en hem over sijn overwinninghen gheluck wenschende, in de Stadt in-ghehaelt. En allencks hebben de Steden van het Leypsighsch Verbondt, onlanghs geweldighlijck daer af getrocken, weder moedt geschept, en het Keyserlijck ghebiedt niet willende lijden, verwachteden den Coningh, Bevestigher en Hooft van 't Verbondt, met de hooghste ghenegentheyt. Derhalven, gelijck, indien men aen eens geblusschte asch met swavel aenraeckt, de selve brandt, en van 't kleynste het grootste vuur maeckt: alsoo wierden sy wonderlijck aen-gemoedight, alle tot des Coninghs tegenwoordigheyt op-geweckt, en keerden om strijdt tot het ghesellschap des Verbondts.

De Svveeden vallen in Silesien.

En nu wierd Duytschlandt niet op een plaets aen-getast: een andere troep van Sweeden was in Silesien ghevallen, en, alle voorkomende plaetsen in-genomen hebbende, roofden voor Groot-Glogouw.

De Sax neemt Praegh in, den 11 November.

Boheemen beoorloghde de Keurvorst van Saxen, en het onbesette Praegh aentastende, heeft het lichtelijck in-genomen. Het meeste deel van Boheemen is met Eger sijn Hooft-Stadt gevolght.

De *Hes* oock, in de Neder-Saxische Kreyts, hoe

hy hertneckiger geweest was, hoe hy nu vrolijcker en dien naburen ondraeghlijck was. Munden aen de VVerre, Huxar en Fulda heeft hy met ghewapender-handt in-ghenomen, en wijl hy altijdt het selfde ghewenscht had, soo begheerde hy nu oock der overwinninghen deelachtigh te zijn.

De Hes neemt Fulda in.

Oock was het ongeluck van Mentz voor-handen (wiens Keurvorst na Keulen, de gemeene toevlucht der ballinghen van die tijdt, vertrocken was). Derhalven heeft sich die Stadt, mits sy meêr groot als vast was, over-gegeven: welcke VVorms terstondt volghde.

Ments den 13 Decem.

Van daer heeft sich de Coningh na de Palts gekeert, daer hem alles met geluck verwachte. Die hem durfden verachten, als Bacherach, Lauda, en Manheym wierden met het gantsche heyr aengetast, en met gewelt verwonnen zijnde, dienden anderen tot een voorbeeldt, op dat sy niet teghenstonden.

Eyndlijck heeft *Gustaef Adolph* alleen naulijcks sijn overwinninghen vernoeght, en daer waren meêr Steden in te nemen, als troepen en Veldt-Heeren, diese in-namen. Het heyr derhalven by na in regimenten gedeelt, en geheele Landtschappen te ghelijck overvallende, wierpense onder 't jock.

En nu was alles wat tusschen Kobelens en Forcheym was, met Sweedtsche wapenen beset. En daer-en-boven baerden des Coninghs overwinninghen t'elckens nieuwe vyanden. *Georgh* van Luneburgh en de Bisschop van Breemen nae VVurtzburgh (want tot de natuur van die plaets genegen, hadse tot sijn Hof en Setel der Oorlogh verkooren) tot den Coningh treckende, hebben van hem [a] opene brieven om volck te werven ontfanghen.

Georgh *van Luneburgh en de Bisschop van Breemen komen by de Svveden.*

[a] *Tatenten.*

't VVas de eenige *Lottringer* die *Ferdinand* onder

soo

ſoo veel nederlaghen te hulp komen ſoude, maer wierd door des Coningh van Vranckrijcks dreyghen en optochten tot ſijn eyghe beroepen.

Tilly de aller-woeſte landen door ghevlucht zijnde, had ſich tot het Hooft van ſijn verbondt den *Beyervorſt* begeven, en van het overſchot der oude ſoldaten en eenige nieuw geworve troepen een tamelijck heyr vergadert.

Tilly *belegert Norenbergh te vergeefſch.*

Derhalven, als hy ſagh dat Norenbergh voor ſijn voornemen ſeer gelegen was, welck den verder invallenden *Sweed* tot een bolwerck ſoud konnen zijn, ſoo heeft hy 't beleghert. Maer 't ſelve wierd onder ſijn Overſte, een Graef van Solms, een Sweedſch ſoldaet, op des Coninghs naem beſchermt; den welcken hy, mits hy durfde uytvallen; met ſwaerden en muſketten weder in de Stadt dreef. En ſoud meêr onderſtaen hebben, had hem niet de boodtſchap van des Coninghs aenkomſt verſchrickt. Soo vernedert en verderft de eens in-ghenome vrees oock de edelſte ghemoederen, dat, als ſy de verwinner, met minder volck aendringende, niet durven aengrypen, ſy 't ſelve voor lichtvaerdigheydt oordeelen.

Papenheym *in VVeſtphalen.*

Ondertuſſchen is de dappere *Papenheym* met dry oft vier dienaers tot Keulen ghekomen: wijl derhalven de *Hes* in de VVeſtphaelſche Biſdommen van de Keurvorſt van Keulen na ſijn welghevallen huys hield, ſoo heeft de Keurvorſt om hem ten minſten te bedwinghen, ſoo hy hem niet overwinnen koſt, deſen Veldt-Maerſchalck des Keyſerrijcx met maght en een regiment onder den Overſten *Lamboy* na Hamelen gheſonden, welck Gronsfeld noch met weynighe duyſenden beſchermde.

Hy is daer, daer alles ſchier verlooren was, niet anders als een *Gylippus* ghekomen: en door verſcheyde krijghs-toghten ervaren om de vyanden

in te toomen, is heftelijck tot wraeck ontsteecken.

Maer hy heeft eêr in 't legher, als in 't veldt, met de Keyserlijcke, als met de Hessische soldaet moeten vechten. De oude door vrees, en daer van door traegheydt verslapt moesten tot haer voorighe wackerheyt op-gericht worden: Die heeft hy self door aenmaninghen en verscheyde krijghstuchten op-gemoedight. De nieuwelingen moesten gheoeffent en onderwesen worden: dat heeft hy ghedaen. Daer-en-boven worden de hoeren, de jongens, de tros, die niet noodigh was, af-geschaft. *Oeffent sijn soldaet.*

't Is waerlijck geseyt, dat een heyr soo veel als een Veldt-Heer te achten zy. De soldaet alsoo weder tot tucht ghebraght hebbende, is teghen den vyandt op-ghetrocken, en heeft door dese krijghszeden Veerden, Langewadel, en Eynbeck, sonder een man te verliesen in-ghenomen. *Krijght verscheyde plaetsen vveder.*

Daer na komt hem in de sin Maeghdenburgh te ontsetten: maer het gebrack hem aen volck. Van dit gebreck heeft hem 't gheluck door eenigh ongheluck verlicht. Na Rostock hadden de Hertoghen van Mekelenburgh VVismaer beleghert, en op billijcke voorwaerden in-ghekreghen. De besettelingen eerst in 't ghebiedt van Breemen treckende, hebben al des Bisschops ruytery verstrooyt, en trocken soo met zeghe na *Papenheym.* *VVismaer overgheghe-ven, voegen sich de besettelinghen by Papenheym.*

Maer nochtans was hy oock soo niet maghtigh genoegh, doch 't geen hem gebrack, heeft hy met krijghs-list vervult. Na Hildesheym ghetrocken, heeft die Stadt gheboden, voor sestien duysent mannen broodt te backen, daer hy niet meêr als negen had. En als hy 'er gekomen was, soo heeft hy die, die 'er eens door gegaen waren, voorsichtelijck om-voerende wederom doen door trecken: soo heeft hy de aenschouwers bedrogen, en

een

een ſchijn van meer duyſenden ghetoont. En dit deed hy op alle plaetſen, daer 't noodigh ſcheen.

Ondertuſſchen ontfingh *Banier* van ſijn goedtgunſtighen, mede-bedroghen, brieven; derhalven als hem docht dat hy niet maghtigh was om te wederſtaen, ſoo heeft hy ſijn Krijghs-Overſten by een gheroepen, en de brieven gheleſen; Eerſt waren ſy alle verwondert, van waer ſoo groot een heyr ghekomen was, daer na verſchrickt.

Ontſet Maeghdenburgh.

Terwijl ſy ſich noch berieden, ſoo wordt 'er gebootſchapt, dat *Papenheym* na by is, ſy oordeelen terſtondt alle te ghelijck dat men wijcken moeſt: en 't ſelve is niet ſoo haeſt gheſchiet, of *Papenheym*, op de uyterſte troepen aen-vallende, heeft de wijckende en verbaeſde regimenten ghedwonghen te vlieden. Soo wierd alles met vrees, verbaeſtheydt, vluchten en doot-ſlaen vermenght, en eenighe honderden om-ghebraght hebbende, ſoo is *Papenheym* als Verwinner in Maeghdenburgh, oft veel eêr in de puyn des ſelfs gekomen, en heeft de beſettelingen, door hongers-noot bykans tot het uyterſte ghebraght, door ſijn en der overwonnene ſpijs verquickt. En ſy waren onder den dapperen Heer van *Nerſe* vier duyſent ſterck, een oude en ſeer gheoeffende troep.

Slecht de Veſten.

VVijl derhalven midden onder de vyanden die groote woeſtijn niet koſt beſchermt worden, en hy ſelf ſulcke mannen van doen had, ſoo heeft hy de Veſtingh uyt-geroeyt, de bolwercken geſlecht, en dat hy met handen niet koſt vernielen, met boskruyt doen opſpringhen. Soo heeft hy de plaets verlaten en is met een het ſterckſte heyr van dertien duyſent mannen na het Slot van VVolfenbuttel ghetrocken; en is alſoo de eerſte hoop van het weder-keerende, en, op dat ick alſoo ſpreke, van het herlevende Keyſerrijck gheworden.

Banier, als hy ghehoort had, dat *Papenheym* vertrocken

trocken was, weder na de plaets keerende, die hy bevochten had, ſagh dat het eêr een woeſtijn als Stadt was, nochtans door de bequaemheydt verlockt, heeft de Veſten weder op-ghebouwt en Maeghdenburgh met beſettingh voorſien.

Banier *herbouvvt de Veſten.*

Keyſer *Ferdinand*, dien 't meeſt aen-gingh, al het teghenwoordighe wel overwegende, achte dat 'er een nieuw en talrijck heyr van nooden was: want door den eenigen *Tilly* weêrſtond hy den Sweedtſchen Coningh, den welcken ſoo noch eenighe teghenſpoet bejeghende, ſoo ſagh hy de eene zyde van 't Keyſerrijck ontbloot. En dat *Guſtaef Adolph*, de welcke na de Leypſighſche Slagh van Leypſigh tot VVurtzburgh ghekomen was, na een andere nederlaegh (welck Godt verhoede) lichtlijck tot VVeenen komen ſoud, en dat hy lichtlijck eêr verwonnen ſoud worden, als hy ſijn troepen herſtellen koſt: Dat *Papenheym* en *Gallas* vêr van de handt waren, dat de eene door de Saxiſche Oorlogh in Boheemen, de andere door de Heſſiſche Oorlogh in VVeſtphalen op-ghehouden wierd.

Dat het derhalven veyliger ſcheen de wapenen eêr in de handen te nemen, als verwonnen te worden: Inſonderheyt, wijl 't Rijck door deſe ſoo verſochte Overſten naeulijcks weder-ſtond. En dat in de teghenwoordighe teghenſpoeden het avontuur dit noch toe-ghelaten had, dat, het gheen nootſaecklijck te doen was, ſonder ſwarigheydt oock haeſtelijck gheſchieden koſt.

Dat de *Fritlander* na by in Moravien was, dien de natuur niets tot de ervarentheydt der krijghsſaeck, het avontuur niets tot geluck tot noch toe gheweygert had. Dat hy daer-en-boven den ſoldaten aengenaem was, en boven al door ſijn weldaden aen hem verplicht. Dat hy buyten twijfel van ſijn eyghen ſchade gheraeckt wierd, wijl het Hertoghdom van Mekelenburgh, dat hy hem ghegeven

geven had, overwonnen wierd. Dat hy heymlijck tot wraeck neyghde, en kryſchte om dat hem de wapenen tot de wraeck gheweyghert waren.

Verſcheydene ſtaen den Keyſer by.

De Keyſer ſcheen de waerheyt te giſſen en te ſpreecken; dies heeft men om ſtrijdt met geldt byſtandt ghedaen. De Coningh van Spanjen heeft door ſijn Geſanten drie hondert duyſent ducaten gegeven: *Ferdinand,* Keyſer *Ferdinands* Soon, Coningh van Hungaryen, met ſijn Huysvrouw drie hondert duyſent rijcxdalers: De doorluchtighſte Hertogh van Eggenbergh hondert duyſent rijcxdalers: De eerwaerdighſte Biſſchop van VVeenen tachtigh duyſent rijcxdalers: De hoogh-aenſienlijckſte *Cardinael* van *Dietrichſteyn* hondert duyſent guldens: De dappere Graef van *Michna* hondert duyſent guldens: Des Keyſers wijdluftighſte Onder-*Cancelier Stralendorf* achtien duyſent ducaten.

Walſteyn *opperſte Veldt-Overſte.*

Door deſe zenuwen der Oorlogh is het heyr in korten tijdt by een gebraght, waer over *Albert* van *Walſteyn* met toeſtemmingh van het gantſche Huys van Ooſtenrijck, tot volkome Veldt-Overſte gheſtelt is.

Palts-Graef Frederijck *keert vveêr in de Palts, in de maent van December.*

Dit geſchiede tot VVeenen en in Ooſtenrijck, ondertuſſchen vervolghde *Guſtaef Adolph* in 't Keyſerrijck de loop ſijner zeghe, en heeft ſich de gheheele Palts by nae onderworpen. De verdreve *Frederijck* was begheerigh om ſijn Vaderlandt te ſien, derhalven door ſoo groot een voorſpoet des Sweedtſchen Coninghs op-geweckt, is, uyt raedt van ſijn Schoon-Vader de Coningh van Groot-Britannien, de Hollanders verlatende, van de ſelve met dertigh benden ruyters in de VVetterauw gevoert. Van daer van den Landt-Graef van Heſſen tot den Coningh: van wien hy met de hooghſte teeckenen van goetgunſtigheydt ontfanghen, ſcheen te herleven, als hy ſijn landt ſagh.

En dit heeft 'er het avontuur by ghevoeght, dat hy

hy 't onbekommert ſagh. VVant 'er was op het tuſſchen-ſpreken van den Coningh van Vranckrijck met den Beyervorſt een ſtilſtandt van wapenen ghemaeckt, waer van verſcheydelijck geſproken wierd, doch van my niet met allen: Maer ick treck met mijn pen na *Papenheym*, die in VVeſtphalen woede, en met hem na Lemgou, Hervord en Bileveld: welcke Steden wijl hy in-nemen koſt, ſoo wilde hyſe nochtans met los-geldt beſwaren: alſoo hebben ſy elck dertigh duyſent guldens gegeven; want men trachte niet na beſettingen, maer na geldt, om de ſoldaten door ſoudy te moedigen.

Een ſtilſtant van vvapenen tuſſchen den Sweed en Beyervorſt.

Voort na den *Hes* keerende heeft verſcheyde wervinghen van den ſelven verſtoort, Paderborn met ſijn landeryen ſich onderworpen. En nu was de *Landt-Graef* alleen niet machtigh om te wederſtaen; dies quam hem *Banier* met vier regimenten, het pit van het Sweedtſche heyr, te hulp. Deſe heeft hy overvallen en gheſlagen, ſelfs in 't aenſien van het Heſſiſch heyr: en heeft ſoo rijck een buyt ghekregen, dat hy met de ſelve ſijn ſoldaten twee maenden ſoudy betaelde.

Papenheym neemt Paderborn in.

Slaet Banier,

Na *Banier* heeft hy *Georgh* van *Luneburgh* aen-getaſt, toen heeft hy hem, dapperlijck tegenſtaende, ſoo onderdruckt; dat 'er niet als een regiment ruyteren af ghekomen is.

en den Luneburgers.

Van daer nae Staden treckende (welck de Sweedſche Overſte *Tod* benaeude) heeft de Sweeden doen op-breken, en met verlies van twee duyſent mannen na Buxtehoede gedreven: en de Veſtinghen ſlechtende, de beſettingh by ſijn troepen ghevoeght.

Van de Duytſche Zee weder in VVeſtphalen keerende, heeft ſich in daghelijckſche verwinninghen ſoo ghedraghen, als hem de Ooſtenrijckers wenſchen moghten.

Ondertuſſchen, de tijdt der ſtilſtandt uyt zijnde,

de, bereyd ſich *Guſtaef Adolph* of hy na Keulen oft na Beyeren wilde trecken: Maer *Tilly* is na eenige nederlaegh der Sweeden na Beyeren ghetrocken.

De Sweed ſchijnt qualijck gedaen te hebben, dat hy Keulen niet innam.

Hy ſcheen by ſommighen ſeer qualijck gedaen te hebben, wijl hy ſoo machtighe vyandin van een Stadt after ſich liet, welcke alleen heyren verſamen en voeden koſt. Van waer daghelijcks nieuwe en verſche troepen aen-ghequeeckt wierden: welcke de overwinninghen, die hy van vooren kreegh, met ſoo veel nederlaghen van afteren wreeckten. Al welck hy in 't eenighe Keulen had konnen verdelghen en uyt-bluſſchen, wijl dat alleen gantſch VVeſtphalen in-nam.

Oock kon hy over de ghelegentheyt niet klaghen. De Stadt, van alle beſettingh ontbloot, was met groote vrees in-ghenomen, de Burgers door opwellende verſchillen gedeelt, en alleen het aenkomen ſcheen noodigh, om de Stadt door beſettingh Sweedtſch, welck ſy alreê door vrees was, te maecken, en in de ſelve de grootſte Landtſchappen en woeſte VVeſtphaelſche Kreyts te verwinnen.

Daer-en-boven ſoud hy het Rijck met de Hollanders ghevoeght hebben, en ſulcken ſchat der Kercken genooten, waer door hy alleen, al had hy niet anders gehadt, gantſche Coninghrijcken onder 't jock ſoud hebben konnen brenghen. Derhalven had hy Keulen in-ghenomen, hy had, ſoo 't ſcheen, 't Keyſerrijck in-ghenomen.

Maer toen hebben hem oft het geluck (als men ghemeenlijck ſeght) van de Stadt, die niemandt dienen ſoud, oft ſijn eyge ghemoedt, van haer Beſcherm-heyligh elders gekeert, oft Godt, van de Sweeden afgeweecken, na wat anders getrocken.

Tilly ſlaet de Svveeden. in 't 1632 jaer, den 8 Maert.

Keulen dan van afteren gelaten, heeft liever na Bambergh willen trecken. Dit had *Guſtaef Horn* met een heyr beſet, *Tilly*, alles wel onderſocht heb-

hebbende, dacht nu weder wat te onderſtaen. En 't geluck volghde ſijn ſtoutheyt, en door een aenval het legher en de ſtadt herkryghende, heeft vier duyſent ter neder gheleght, twintigh ſtucken geſchuts met eenighe vaendelen wegh-ghevoert.

Maer dit was, by de gheluckighe voortgangen van *Guſtaef Adolph* vergeleecken, ſoo geringh, dat het avontuur het ſelve als met voordacht ſcheen te doen, om ſijn geluck door dit ongeluck te verheerlijcken. Die nochtans dit ſelve niet kleyn achtede: Maer is, om in een kleene vonck een groote brandt te bluſſchen, na Bambergh ghetoghen, en dreef den wijckenden *Tilly* na de Over-Palts en Beyeren. Donaweerdt trachte *Rudolf Maximiliaen*, Hertogh van Saxen, ſelfs met een weynigh te beſchermen. En hier is hy geweldigh op aen-ghevallen en heeft al de weghen met der Keyſerſchen bloedt beſprenght; en ſich wederom gheſpoet om *Tilly* te vervolghen: de welcke by Rayn tuſſchen twee vloeden de Leck en Iſter met den *Beyer* ſijn leger geſlagen, en den aenkomenden Coningh het water en ſchanſen teghen ghe-worpen had.

Guſtaef Adolph neemt *Donavveert in.*

Guſtaef Adolph niet gheſint om hem te bevechten, voor hy de Steden rondom in-genomen had, heeft ſijn heyr in regimenten ghedeelt, en onder verſcheyde Overſten het Slot en de Stadt Ginſpurgh, de ſteden Lauwingen, Hooghſtadt, Dillingen, Gundelfingh, Kirchbergh, als op de jacht gevangen, by na op een en de ſelfde tijdt onder ſijn macht ghebraght. En daer-en-boven van Ulm af, waer meê hy verdragen was, tot Donaweerdt toe, twaelf mijlen vêr, de Donauw overweldight.

VVint verſcheyde plaetſen.

Door een ander heyr over den Rijn, onder *Guſtaef Horn*, heeft hy Elſas verovert. De welcke de ſterckſte ſtadt van 't landt, Benfeldt, door vertoef alleen afgemat, en door honger gedwongen heeft.

Horn *Benfeld.*

En 't ſagh alles met gheluck om ſtrijdt op *Guſtaef Adolph.*

Benauvvt de Keyſerſchen by Rayn.

Deſe heeft ſijn regimenten, by een ontboden, na Rayn ghevoert, en als hy ſagh dat de gheheele over-zyde (welcke tot een half eylandt, met een boſch bekleet,gekromt wierd) door de Beyerſche en Keyſerſche ſoldaten beſet, en de oever vol van vyandige beroerte was,ſoo heeft hy aen deſe zyde van 't water ſchanſen, en daer-en-boven drie dijcken,een recht teghen over, en twee ter zyden, opgheworpen, ſoo dat 'er in 't half eylandt niets bedeckt ſcheen; en heeft (wat een oorloghſch gheweldt!) met twee-en-ſeventigh ſtucken op de tegen overige vyanden gedondert. Mannen en boomen wierden te gelijck gereten, en deſe, niet vergeefs vallende, overſtelpten levendigen, half dooden en dooden te gelijck; ſoo dat de Keyſerſchen, en die ghevallen waren, ghequetſte en gheſonde, niet met aerde maer met groene tacken begraven wierden. Nochtans zijn de Keyſerſchen niet eêr geweecken, voor dat *Tilly* doodlijck in de dy, de *Altringer* door een houw in 't hooft ghequetſt waren.

Tilly *en* Altringer *ghequetſt.*

De Beyervorſt *vvijckt na* Ingolſtadt.

Toen heeft Keurvorſt *Maximiliaen* in 't midden van de nacht, met de grootſte ſtilte, ſijn legher verlaten, en ſich met het gantſche heyr eerſt na Nieuwburgh, daer-na na Ingolſtadt begheven.

Guſtaef Adolph *verovert de* Lech, *den* 15 *April.*

Guſtaef Adolph had ondertuſſchen een brugh over de Lech gheſlaghen, en met het kriecken van den dagh ſijn heyr daer over voerende, bevond dat de Keyſerſchen ghevloden waren. Als hy derhalven in haer legher quam, en de gheleghentheyt van de plaets aenmerckte. *Waer ick,* ſeght hy, *als de* Beyer *gheweeſt, ick had deſe gheleghentheyt niet verlaten, en mijn vyanden de deur in mijn Erf-landen geopent, al had men my de baerdt en de kin af-gheſchooten.* Het ſtedeken Rayn heeft ſich terſtondt op des Coninghs aenkomſt op-ghegheven.

Voorts

Voorts is *Ian Tzerklaes* Graef van Tilly, die dertien-jarighe seer geluckighe oorloghs-man, na de vermaertste overwinninghen, door sijn dapperheydt van Boheemen, de Palts, Deenemarcken, en Saxen verkregen; en het avontuur eyndlijck ghelijcke schult eysschende, uyt de soo dickwijls van hem verwonne landen weder gevlucht, tweemael geslagen, tweemael uyt sijn leger gedreven, door sijn nu ghekrege wonde met groote smert tot Ingolstadt ellendighlijck ghestorven. Tilly *sterft.*

Een seer groot Veldt-Heer, een seer Godvruchtigh en matigh soldaet, als die, even als de *Africaensche Scipio*, de gevange maeghden en dochters, die uytnemend schoon waren, den vyanden weder gaf, selfs niet lydende, dat sy in sijn ghesicht quamen: op dat hy met sijn ooghen selfs niet yet van de suyverheydt der maeghdom scheen ghenooten te hebben. Die even als een Priester daghelijcks sijn ghetyden las, en de voorneemste Landtschappen eêr met deughdt als met wapenen verwon. Die, segh ick, is eyndlijck een spot geworden van 't spytigh avontuur, en heeft door sijn ongheval den nakomelingen een voorbeelt ghegheven van des selfs lichtvaerdigheydt. *Sijn deughden.*

Maer oock soo nochtans niet ongheluckigh: mits hy der wreedtheydt van soo strengh een lot machtigh, nocht door droefheydt noch door nederlagen gebroken, en sijn grootsheyt door gheenigh gheval verslint: Ia in al dit is hy wonderlijcker geweest, wijl hy lijdtsaem en onbeweeghlijck voor sich en sijn Godt ghetrouw en standtvastigh ghebleven is. En wat heeft hy anders als, om dat de Sweeden niet geweecken waren, over 't avontuur ghezeghe-praelt? Maer de Sweeden nu na hooger staende, deden verscheyde invallen. En in Beyeren was nerghens yet meêr van de wapenen onversocht: VVant niemandt durfd' oft wilde dat

De burgers gheven Aughsburgh aen den Sweed *over.*

verwinnend heyr teghen ſtaen. Nieuwburgh eerſt gemoetende, volghde terſtondt de zeghe. Aughsburgh gaven hem de blyde Burgers van ſelf over, en ſwoeren hem even als haer wettighen Heer.

Die ſchade heeft de Beyervorſt met een andere Stadt, van gelijcke vermaertheyt, geboet. Regensburgh had op 't aenhouden van den Hertogh eenige troepen in-genomen. Als hy, *Guſtaef Adolph* na by zijnde, met recht, door Aughsburghs voorbeeldt geleert, aen der Burgeren trouw twyfelde, ſoo heeft hy gedacht door een krijghs-liſt de ſelve ſich gantſch eyghen te maecken.

De Beyer-Vorſt *neemt Reghensburgh liſtlijck in, den 28 April.*

Als de Burghers nae de Kerck ghegaen waren, trock een vaendel, als om te drillen, uyt, maer in de poort komende, is blyven ſtaen, en heeft al, die op de wacht waren, ghevangen ghenomen. Toen zijn op 't uyt-gegeve teecken negen benden ruyters, hier op van buyten wachtende, door ſnelle paerden in de poort en Stadt gevoert, na de voorneemſte wijcken der Stadt ghereden: en hebben haer wapenen eêr niet neder-geleght, voor dat ſy de Burgers ontwapent hadden. Toen hebben ſy, den onghewapenden laſtigh, door moedtwil de gantſche zeghe verdurven.

Als *Maximiliaen* van *Beyeren* verſtondt, het geen hy ghehoopt had, ſoo is hy met het gantſche heyr van Ingolſtadt te water en te landt tot Reghensburgh ghekomen, en al, wat tot verſterckingh der Stadt noodigh ſcheen, niet na-ghelaten.

Guſtaef Adolph heeft dit ongeval ſoo qualijck gedraghen, als of hy de Stadt, noch niet in-ghenomen, verlooren had: en door ſpijt van Aughsburgh nae Ingolſtadt treckende, wilde met het winnen van deſe Stadt het verlies van Reghensburgh verſoeten.

De Sweed *belegert*

Maer hier is het gheluck een weynigh om-ghekeert, en daer gheenige Steden in 't Rijck wederſtaen

ſtaen hadden; wederſtond deſe de eerſte. De jonghe Marck-Graef van Baden Durlach is met een ſchoot, als door een blixem, neder-ghevelt, door een andere wierd des Coninghs paert doorſchooten, en hy ſelf op der aerde gheworpen. *Ingolſtadt te vergeeſſch.*

Die brocken ſmaeckten niet, en in plaets van de zege was des Coninghs ſchrick. Dies is hy afgheweecken, en heeft Ingolſtadt in alle eeuw die eer ghelaten, dat ſy de eerſte aen 't Rijck gheleert heeft, dat men *Guſtaef Adolph* koſt wederſtaen.

En als of die tijdt tot de overwinninghen der groote ſteden beſtemt waer, ſoo volghde Regensburgh na Aughſburgh, Praegh na Regenſburgh. Deſe nam de Keurvorſt van Saxen met drie regimenten in. *Albert* van *Walſteyn*, nu een heyr van vijftien duyſent mannen vergadert hebbende, is uyt ſijn Moravien na Boheemen ghetrocken. Eêr hy nochtans yet onderſtond, heeft hy den Keur-Vorſt ſijn volmaght ghetoont; op dat, ſoo hy de Vrede voor den Oorlogh koos, ſy liever met billijcke wetten als wapenen moghten ſtryden. Oock was 'er de Sax niet ſeer teghen; maer het quaet miſvertrouwen heeft alle handelingh af-gebroken.

Derhalven is de *Fritlander* na Praegh ghetrocken, en na dat hy de vyanden op 't Slot ghedreven had, heeft hy die groote Stadt in een dagh ſtormender-hand in-genomen. Korts daer na hebben ſich de regimenten op 't Slot in de genade van den verwinner overghegeven, de welcke hy, de wapenen en vaendels benomen hebbende, wegh-gheſonden heeft. Walſteyn *neemt Praegh in, den 4 Maert.*

Van daer is hy na des vyandts heyr getrocken, welck hy pooghde door een krijghsliſt te omringen. En 't ſoud geſchiet hebben, had *Arnheym*, eertijdts Veldt-Maerſchalck onder hem, nu onder den Sax, met alle vaert nacht en dagh na der Laus- *Dvvinght de Saxen te vluchten.*

 nitz

nitz gevlucht. Soo was Boheemen wederom, als te voren, des Keysers.

De Sweed komt in Munchen, den 14 May.

Ondertusschen leed Beyeren. VVant de Coningh, de smaet, by Ingolstadt willende wreecken, is in Munchen, meêr kostelijck als sterck, *Maximiliaen* van *Beyerens* stoel-plaets, en in de selve veel wapenen en schatten van den Hertogh, op de selfde dagh, als hy 'er voor quam, doch door goetwillige overgevingh, gekomen. En verwonderde sich over die heerlijcke ghebouwen, diergelijcke hy nooyt in sijn Sweden, ja ick geloof oock in sijn leven, ghesien had.

Bekomt veel krijghs-gereetschap

Maer dit sijn geluck heeft het avontuur met een veel grooter verrijckt. *Maximiliaen* had veel groote stucken gheschuts in de aerde verborgen. Dese hebben de ontrouwe boeren den Coningh gewesen, die haer, door eenige mildadigheyt aen-gelockt oft veel eer betovert (om soo te seggen) tot graven aen-geport heeft. Soo zijn 'er hondert en veertigh stucken gheschuts uyt de aerde ghehaelt, en onder de selve veel wyde veldt-slanghen en beroemde swynen (soo sy die noemden) onder welcke een dertigh duysent ducaten uytspoogh.

Een groote schade voorwaer, en des te swaerder, om dat dat kostlijck krijghs-gereetschap den Oostenrijckers af gingh, en den *Protestanten* en Bondtgenoten verrijckte.

en veel gheldt.

Daer-en-boven heeft de listighe Coningh de Stadt, mits hyse niet houden kost, willen uytputten, om sich riemen van eens anders leder te snyden, waer meê hy sijn heyr en troepen soud t'samen binden. Dies hebben de burgers haer Stadt moeten bevryden, en haer eyghe goederen voor drie hondert duysent Rijcxdalers lossen.

Die Peruaensche eyeren smaeckten *Gustaef Adolph* seer wel, en merckende dat hy sich daer beter van gevoelde, en sijn krachten versterckt wierden,

den, heeft dat middel meêr willen ghebruycken, en het Bisdom Freysinghen twee hondert duysent Rijcxdalers, Landtshoedt hondert, af-gheperst.

Dit heeft den Sweed soo verquickt; dat hy voor de Stadt met * wapen-tooninghen, gestelde slagh-ordens, en spotslagen dertelde: en weder na 't Hof keerende, met de Hooftlieden en 't ghemeene volck van sijn ghesintheyt het liedt, *Zijt vrolijck in den Heer*, songh.

* *Monsteringhen.*

Daer na der Roomsch-ghesinden Kercken niet verachtende, verwonderde sich over haer zeden, en door de stadt wandelende, heeft, om een schijn van mildadigheyt te verwecken, eenighe penninghen onder het volck laten strooyen, dat hy hondert duysent Rijcxdalers af-ghesogen had. Eyndlijck heeft hy Beyeren verlaten, en nerghens als te Donaweert, Rayn, en Aughsburgh besettingh ghestelt.

De Keurvorst van Trier begheeft sich tot de Fransen, den 5 Iunius.

De Keurvorst van Trier dit voorspoedigh gheluck van den Coningh van Sweden aensiende, heeft; vreesende het selve gheval, dat Ments bejegent was, sich liever der Sweedsche oorlogh willen ontrecken, en als Aerts-*Cancelier* van Vranckrijck, sich tot den Coningh van Vranckrijck begheven, en niet op een ghemeene wijs, maer heeft sijn gantsche Landt, soo veel hy kost, aen den Christlijcken *Lodewijck* over-ghegheven. Alsoo heeft Erbertsteyn, een onverwinlijck Slot, na 't oordeel van gantsch Duytschlandt, het Fransche jock aen-ghenomen.

Des Coninghs van Svveden mercklijcke eersucht.

Men seyd, dat *Gustaef Adolph* hier om niet weynigh op den Christlijckste Coningh ghebeten was, als die alreê gantsch Duytschlandt voor sijn eyghen hield, en soo machtigh en naburigh een metghesel niet in 't Rijck leed. En dit is voorwaer van sijn eersucht (die de Vorsten voor een deughdt houden) niet vreemdt. Lijflandt had hy, noch

jongelingh zijnde onder 't jock ghebraght: een deel van Pruyssen sich onderdanigh ghemaeckt: hy telde Duytschlandt onder sijn Eer-namen: dreyghde Italien: en had Vranckrijck niet uytgeslooten. En Poolen heeft hy op dese selve tijdt, noch by 't leven van den doorluchtigen Coningh *Sigismond*, en dat Huys noch voorsien met Coninghlijcke jonghelingen (van welcke yeder een bysonder Rijck verdiende) door sijn *Russel*, op de gemeene Rijcxdagen van 't Coninghrijck, opentlijck versocht. Maer hy is in sijn hoop bedroghen, en sijn brief, 't wercktuygh sijner eersucht, door bevel van *Lucas Opolinski* opperste Rijcx-Maerschalck ('t welck andere, hoe wel vergheefsch, afrieden) door grooten yver tot het Coninghlijck gheslacht, op de marckt van VVarschauw opentlijck verbrant, en hebben, mits haer roock na yet ongherijmts stonck, niet weynigh de lucht van de Gustaefsche oprechtigheydt besmet.

De Fritlander treckt teghen den Sweed.

Ondertusschen trachte de *Fritlander*, om *Gustaef Adolphs* dertele broodtdronckenheyt te temmen, sich met den Hertogh van Beyeren te vereenighen, om hem met gelijcke begeerte en maght te pranghen. Derhalven is hy na Eger ghetoghen, en heeft die plaets van de Saxsche besettingh ghesuyvert.

De Beyer-Vorst voeght sich by hem.

Maximiliaen oock niet vertoevende, is den Veldt-Oversten, hem te hulp komende, by Nieuwmarck te gemoet ghekomen, en sy spoeden sich ghelijcker-handt na Norenbergh.

De Sweed verschanst sich by Norenbergh.

Gustaef Adolph, om het oogh van Duytschlandt, waer door hy nu self begost had te sien, niet te vergheefsch bekommert, is na de selfde plaets getrocken, en heeft op sijn Coninghlijck woordt belooft de Stadt nimmer te sullen verlaten.

En wijl hy soo groot een menighte der vyanden met dat heyr, welck hy by sich had, niet be-

standt

ſtandt ſcheen, ſoo heeft hy onder de veſten der Stadt ſijn legher verſchanſt, en, verſcheyde boden nae verſcheyde plaetſen ſendende, ſijn regimenten, door 't Rijck verſtrooyt, in 't leger ontboden; en daer-en-boven bevolen de minſt gheleghe Steden van beſettingh te ontlaſten, om ſoo den vyant, dien hy in dapperheydt niet weeck, oock in ghetal te evenaren.

De Fritlander *en de* Beyer-Vorſt *belegeren hem.*

Ondertuſſchen is de *Fritlander* met den *Beyer-Vorſt* ghenadert, en heeft *Tupadel*, hem met dry regimenten ghemoetende, met ſijn troepen omringht, neder-ghehackt, en den Overſten ſelf ghevangen ghenomen. Voorts heeft hy met een heyr van ſeventigh duyſent mannen, de leghers op een half mijl t'ſaem-gevoeght hebbende, de Coningh en de Stadt beleghert. Ondertuſſchen verhaelde Beyeren ſijn adem, en ſtond als van den dooden weder op.

Papenheym *beanghſtight den* Hes, Luneburgher, *en* Baudis.

Niet min verquickte de dappere *Papenheym* den Keyſer en 't Keyſerrijck: de welcke nu bykans gheheel VVeſtphalen en Heſſen machtigh, nu den Sweedſchen Overſte *Baudis*, nu den Landt-Graef van Heſſen moeylijck viel, elck te boven, al t'ſamen ghelijck-machtigh zijnde. De welcke hy ſoo met krijghs-liſten quelde, dat ſy, ſchier uyt haer ſinnen, niet wiſten wat ſy doen, wanneer en hoe ſy vechten, en waer ſy ſich wachten ſouden.

Voorneemlijck plaeghde hy haer door ſijn groote ſnelheyt, ſoo dat ſy, als ſy meenden dat hy vêr af was, hem in 't leger hadden, en daghelijcks 't eene regiment na 't ander overvallen wierd. Het Heſſiſche voetvolck heeft hy door een Slagh by Duderſtadt, door een andere by Volckmerſen verſtrooyt, en de Sweedſche beſettinghen uyt het gantſche landt verdreven.

Daer nae heeft een verſcheyde gheval op de ſelfde tijdt hem en den *Landt-Graef* van elckanderen

VVordt versocht om Maestricht te ontsetten.

deren ghescheyden. De Hollanderen hadden Maestricht belegert. Graef *Henrijck* van den *Bergh* was van de Spaenschen af-ghevallen. Het mis-vertrouwen maeckte het Spaensche heyr onnut. Dies heeft *Isabella Clara Eugenia* Vorstin der Nederlanden *Papenheym*, toen meest door sijn verwinninghen vermaert, met beloften versocht om soo groot een Stadt te ontsetten.

Papenheym, om sijn aengroeyend gerucht aen te voeden, is na den Rijn ghetogen, na dat hy onderweghen de stadt Tremon in-ghenomen had. En over de vloedt ghetrocken, wierd van den doorluchtighen *Wolfgangh* Hertogh van Nieuwburgh, door Kleef, na Maestricht gheleyt.

Papenheym *tracht te vergheefs Maestricht te ontsetten, den 17 Augusti.*

Maer hy heeft soodanighe Schansen der Hollanders ghesien, die hy oordeelde dat swaerlijck te overwinnen waren. Denckende nochtans wat te waghen, heeft een aenval ghedaen, en, de Hollanders te rugh dryvende, een bolwerck in-genomen. En 't soud buyten twijffel met de Hollanders ghedaen gheweest hebben, hadde de Spaenschen van afteren slechts den aenval gheveynst. Maer sy (ô schande!) door kaerten en dobbelsteenen vertraeght, bespotteden *Papenheyms* dapperheydt. Toen heeft het gantsche heyr der Hollanders met gheschut, paerden, mannen, en wat de noodt vereyschte, teghen-ghestaen.

Papenheym, siende dat hy niet voorderde, heeft na vijf uren vechtens met toorn den aftocht gheblasen. Het avontuur hem dit eenigh in die tegenspoedt gunnende, dat hy oock door sijn nederlaegh den vyandt een groot-achtingh van sijn dapperheydt afperste: self bekennende, dat sy hem nooyt in kloeckheydt ghelijck gheweest souden hebben, had men in 't veldt, en niet op de wal, ghestreden.

De Landt-Graef van Hessen nu trock nae Noren-

Norenbergh den Sweedtschen Coningh te hulp: ghelijck oock uyt VVurtzburgh *Axel Oxenstern*, *Gustaef Horn*, *Barent* van *Sax-Wymeren* en anderen, nu haer troepen t'saem-ghevoeght, daer na toe spoededen, en zijn, alle gheluckighlijck in 't legher ghekomen.

De Hes treckt met de anderen tot den Coningh.

Soo dat *Gustaef Adolph* op een heyr van vijfen-seventigh duysent mannen steunende, sich niet ontsien heeft het *Fritlandsch* legher van self te bevechten. Maer dit lagh op de toppen der berghen wel verschanst. Oock hadden de *Beyervorst* en *Fritlander* niet in 't sin in 't veld af te komen: Maer den vyandt, door de over-al af-ghesnede toevoer te bedwingen, en op dat de ongestuymigheydt van den hittighen Coningh allencks vertraeghde.

Dies waren de raedtslaghen der Veldt-Heeren seer verscheyden; wijl *Gustaef Adolph*, eêr 't gheen sy wenschten ghebeurde, liever met noch onverswackte krachten wilde vechten. En als sich niemandt van de Keyserschen verrepte, soo heeft hy lichtvaerdighlijck den over-al bedeckten vyandt op de opperste toppen en in haer vestinghen by Altenbergh aen-gherant.

Slagh by Altenbergh, den 7 Septemb.

Toen hebben de *Beyervorst* en *Fritlander* met haer groote stucken op de benedenste na haer wijs ghedondert; en een groote hoop Keyserschen uytvallende, zijn midden in de regimenten in-ghestort, en op de Sweeden, even als van den Hemel af-ghesonden, neder-ghedaelt.

Gustaef Adolph, vreesende voor een verwerringh, heeft met de bloote arm en 't bloote swaerdt de slagh-orde ghestuyt, de regimenten t'saem-ghevoeght, en met een meerder kracht de Keyserschen weder in haer legher dryvende, by na het gheheele *Kroonenberghsch* regiment vernielt, de Overste *Kroonenbergh* self doodlijck ghewont zijnde.

de. Den Coningh selve zijn door een koeghel de soolen van sijn schoenen wegh-ghenomen: Den Hertoghen van *Fritlandt*, en *Barent* van *Wymeren*, de paerden, daer sy op saten, ghedoot.

De Slagh heeft gantsche thien uren met onuytspreecklijcken en ongehoorden yver gheduurt, wijl de Keyserschen niet uyt haer vestingen, en de Sweeden niet uyt het veldt kosten gheslaghen worden.

Eyndlijck als nocht nederlaghe nocht dootslaen dese op elckander verbitterde scheydede, soo heeft haer de nacht, de duysternis, en de natuur der dinghen van een gheruckt: en hebben niet eêr opghehouden van doodt-slaen, voor dat sy niet langher sien kosten, wie sy doodt-sloeghen.

Het ghetal der dooden aen de Swweedsche kant.

Van de Sweeden zijn 'er seven duysent ghebleven, en onder de selve de Graef *Goltz*, de Oversten *Kurtz*, *Ports*: De Overste Stadthouder *Mockingh*, en de Overste VVachtmeester *Boets*. Onder de ghequetsten de Overste *Ian Banier*, de Graef van *Erlach*, behalven twaelf hondert ghemeene soldaten. Onder de ghevanghenen *Torstensoon* Overste van 't gheschut, de Oversten *Erichard* en *Karp*, met twee andere Overste Stadthouders. Oock is de zeghe den Keyserschen niet onbloedigh gheweest. Over de duysent zijn 'er ghebleven, onder de selve de Oversten *Iacob Fugger* en *Ferrand de Caraffa*.

Van der Keyserschen zyde.

Gustaef Adolph *verlaet Norenbergh, den* 18 *Septem.*

Gustaef Adolph, na dat hy sich in sijn legher begheven, en alles tot Norenbergh wel bestelt had, is eyndlijck, niet waer langhs hy wilde, maer daer 't open lagh, na Nieuwstadt ghetoghen; en toen meest op de reys merckende, dat in de laetste aenval by Altenbergh sijn regimenten seer vermindert waren. Soo dat hy sijn Oversten, en insonderheydt *Iochem Mitzlauw* (wiens regiment meestendeel ghebleven was) ghevraeght heeft, waer haer

troe-

troepen waren, waer op *Mitzlauw*, uyt sijn en der anderen naem, gheantwoort heeft, dat sy by Altenbergh begraven waren; maer dat sy na Francken, Switserlandt, Saxen, de Marck en andere plaetsen om vervullingh gesonden hadden. VVaer om oock niet in VVestphalen, seyd de Coningh; waer op *Mitzlauw*, om *Papenheym*, die soudse overvallen. VVaer op *Gustaef Adolph*, tot den Graef van Solms ghekeert, wie soud niet de *Vbiquitisten*, en dat *Christus* over al is, gelooven, seght hy, wijl *Papenheym* over al is. Ick meende dat hy nu tot Maestricht was, en hy is in VVestphalen: en als ick meenen sal dat hy daer is, sal ick hem mooghlijck in 't legher hebben. Toen heeft hy sijn Oversten aenghemoedight om haer regimenten op 't spoedighste te vervullen.

De *Beyervorst* en *Walsteyner* sijn na 't vertreck des Coninghs noch eenige daghen in haer legher ghebleven: soo om de ghequetsten met beter gemack te heelen: als oock om de Norenberghers ondertusschen tot overgheven te versoecken. Maer als sy om dit laetste te vergheefsch arbeydeden, soo zijn sy eyndlijck oock self, *Matthias Gallas* voor uyt na Saxen ghesonden hebbende, na Forcheym ghetrocken. En van daer van elckander ghescheyden, heeft sich de Keurvorst *Maximiliaen* na sijn Beyeren, *Walsteyn* na Saxen begheven. *De Beyervorst en Walsteyn trecken op.*

En dit is het eynde van dat vermaerde belegh voor Norenbergh, tot wat meerder eer van den *Fritlander*, als van den Coningh van Sweden. VVijl deses beroemde naem soo door de belegheringh als door de vergheefsche bestormingh des leghers en eerste vertreck van Norenbergh eenighsins vermindert wierd, en diens dapperheydt, waer door hy den kloeckste Coningh in 't midden van de loop sijner overwinningen, niet alleen van sijn voortganghen verhindert, maer oock met *Gustaef Adolph een verwonnen ghelijcker.*

het

het gantſche heyr belegert had, ten hooghſten gepreſen wierd. Deſe wierd vermeerdert door de hongher, ſieckten en 't ſterven in 't Coninghlijcke leger, en door het ſchadelijck ghevecht en nederlaegh; door al welck in korten tijdt by Norenbergh over de dertigh duyſent vergaen zijn. Soo dat de Coningh na *Walſteyns* vertreck (met welcken hy nooyt gheluckighlijck ghevochten heeft, als toen hy bleef) met weynighe ruyteren in des ſelfs legher gereden is, om die plaets oft rots, waer teghen de roem ſijner dapperheydt hortende, niet ſonder ſijn ſchade te rugh ſprongh, teghenwoordigh te beſchouwen.

Krijght Rayn vveder.

Toen heeft hy, den eenigen Beyervorſt volgende, als hy hem niet afterhalen koſt, het ſtedeken Rayn ('t welck de Overſte *Mutſifal* na een ſlecht belegh van eenige daghen, den Keyſerſchen overgelevert, en daerom oock ſijn hooft verloren had) ſich weder onderworpen, en dacht nu om Ingolſtadt ten tweeden-mael te belegheren, had de Keurvorſt van Saxen, in ghevaer gheſtelt, hem niet van ſijn voornemen met veel biddens in Meyſſen ontboden.

Holcke *en* Gallas *nemen Saxen in.*

VVant alreê hadden *Holcke* en *Gallas*, twee veld-Overſten des Keyſers, in Saxen gevallen, het gantſche Landt in-genomen; Koburgh, Plauw, Altenburgh, Swickauw, Fryburgh, ſoo door gheweldt als overgheven ghewonnen. Voor de behoudenis van der Hertoghen graven tot Fryburgh betaelde de Keurvorſt van Saxen tachtigh duyſent Rijcxdalers. Van daer ſich na Meyſſen keerende, namen Leypſigh en Merſeburgh in.

Papenheym *benauvvt den* Hes.

Aen de andere kant heeft *Papenheym*, van Maeſtricht weder in VVeſtphalen ghekeert, na dat hy *Baudis* en den *Landt-Graef* door verſcheyde veldtſlaghen af-ghemat, duyſenden verſtrooyt en ghevanghen, haer van gheſchut en vaendelen berooft had,

had, voor-ghenomen het Slot van VVolfenbuttel, daer *Georgh* van Luneburgh voor lagh, te ontſetten. Hy heeft den Graef van Gronsfeld met twintigh benden ruyters voor uyt daer na toe gheſonden, op dat hy gheſwindelijck voor-trecken, by nacht door-breken, en, eêr ſijn komſt gheboodtſchapt wierd, ſich met de beſettelinghen vereenigen, en met de belegherde ſchielijck op de beleggers uytvallen ſoud: want ſoo ſoud het gheſchieden, dat ſy, door dat onverwacht ongheval ghetroffen, verſtrooyt wierden. VVant ghelijck een ſchielijck onweder der zee de ſchippers heftigher verſchrickt, ſoo ontſet de ſchielijcke aenkomſt der vyanden wel een weynigh meêr, dan als ſy verwacht is.

Derhalven is 't gheſchiet, als 't bevolen, en uytghevallen, als 't gheoordeelt was. Hy heeft al des Luneburghers regimenten gheſlaghen, ſoo dat *Georgh* ſelf nauwlijcks met de ſijnen ſich onder 't gheſchut van Bruynswijck gheborghen heeft.

Ontſet VVolfenbuttel.

Papenheym op ſijn krijghsliſt moedigh, en nu groote Steden dreygende, heeft Hildesheym ghewonnen, het welck ſich ſelf en ſijn goederen voor twee hondert duyſent Rijcxdalers van de plunderingh bevrijt heeft.

Neemt Hildesheym en Mulhuyſen in.

En nu ſpoede hy ſich na Erford, om ſich by den Opper-Veldt-Heer *Walſteyn* te vervoeghen, 't welck *Guſtaef Adolph* merckende, ſoo heeft hy ſich oock uyt ſijn Francken na Saxen ghehaeſt, om den Keurvorſt te hulp te komen, en meeſt, om te paſſen dat *Papenheym* ſich niet met den *Fritlander* vereenighde, wijl hy niemandt ſoo ſeer als deſen vreeſde. Den welcken hy, daer hy ſommighe *Doctoren*, ſommighe dol noemde, een krijghsman plaght te heeten.

Guſtaef Adolph *komt in Saxen.*

En voorwaer in deſe tijdt wierd niemandts, als *Papenheyms*, dapperheydt meêr verheven. VViens

roem niet alleen Duytſchlandt en VVeenen: Maer oock Parijs, Madril, Romen, Krakouw, en, over de Baltiſche inwijck, Stockholm vervult had.

En ick weet niet door wat gheeſt het te deſer tijdt in aller ghemoederen en mondt was, dat het de eenighe *Papenheym* ſoud zijn, die *Guſtaef Adolph* ombrenghen ſoud: 't welck men oock ſeght dat des Coninghs ghemoedt voortuyght heeft, de welcke ſomtijdts ſeyde, Dat hy niemandt meêr achte, als die door lijckteeckens (die hy by de hondert in ſijn lichaem telde) miſmaeckt was.

Papen-heym *voeght ſich by den* Fritlander.

Hoe wel dan de Coningh vlytigh wachte, dat hy ſich niet by den Opper-Veldt-Heer vervoegen ſoude, ſoo heeft *Papenheym* nochtans ſijn voorſichtigheydt door krijghsliſt beſpot, en ſich by VVeyſenfeld met *Walſteyn, Gallas, Merode* en *Holcke* vereenight. Doch hy munte boven allen uyt, wijl hy van den *Fritlander* boven allen verheven, en van allen boven hem gheacht wierd.

Coningh *Guſtaef Adolph*, om niet ſchielijck overvallen te worden, heeft by Naumburgh ſijn leger verſchanſt. Maer de Opper-Veldt-Heer is, ick weet niet met wat ſin, met de andere krijghs-Overſten van VVeyſenfeld na Lutzen ghetoghen, en heeft *Papenheym* gheſonden om Hal in te nemen.

Het welck de *Sweed* verſtaende, heeft voorghenomen, eêr hy, dien hy liefſt van daer had, weder keerde, ſlagh te leveren: en met der haeſt ſijn legher op-brekende is na Lutzen ghetrocken, op de ſelve plaets, die *Tilly* ſoo doodlijck gheweeſt was, zijn ſchielijck eenighe troepen aen elckander gheraeckt. Maer als of haer de natuur der dingen weder-hield, en de Heylighen van 't menſchlijck bloedt een afſchrick hadden, ſoo groot een nevel heeft de heyren, ſoo dickwijls als ſy haer bewoghen, verduyſtert; ſoo dat ſy veel eêr van een hoo-

hoogher maght, als door eenighe ghewoone wijs ſcheenen van elckander gheſcheyden te worden.

Guſtaef Adolph heeft nochtans een vaendel ghekreghen: het welck, om dat het alleen was, en het avontuur met een Arent vertoonde, ſoo is het als een goedt voorſpoock ghenomen: En ſijn heyr verheughde ſich niet anders, dan als of ſy het Keyſerrijck met gheluck verkreghen hadden. *De Sweed krÿght een vaendel.*

De Coningh, wijl de nevel tot de nacht toe duurde, is met ſijn heyr ghewapent onder den blaeuwen Hemel ghebleven, en, daer de ſoldaet, wel ghemoet, even als verwinner zeghe-praelde, is hy, buyten ghewoonte, droevigher gheſien: 't zy door opſicht der menſchlijcke ſwackheyt, oft die al te groote gheduurſaemheydt van ſijn gheluck voor verdacht houdende, oft om dat hy 't ſelfde in het ſelfde veldt by na (na dat hy verſtaen had dat het 't ſelve was, daer *Tilly* gebleven was) vreeſde, dat *Tilly*. Maer dit was een vrees van de aenſtaende doodt, wijl ſijn Lijf-Enghel in ſijn lichaem, om dat dat t'ſamen-ſtel haeſt ontloſt ſoud worden, even als de lichamen door een aenſtaende ſieckte, te vooren ſchudde. *Is droever als anders.*

Walſteyn ondertuſſchen, ghelijck hy loos en voorſichtigh was, des Coninghs raedt bevroedende, die om *Papenheyms* afweſen ſich ſpoede tot vechten, en hy ſelf wilde oock niet als met ſijn teghenwoordigheydt ſtryden. Walſteyn *verſchanſt ſijn leger by Lutzen.*

Derhalven heeft hy by Lutzen (een kleyn ſtedeken door deſe Slagh by de nakomelinghen tot een groote naem gekomen) ſijn leger verſchanſt, en een Looper na *Papenheym* geſonden, dat hy ſich tot de Slagh ſpoeden ſoude. Deſe heeft met ſijn regimenten dat woordt niet anders aen-ghenomen, dan als of hy tot eenighe hooghtijdt gheroepen wierd.

En nu ſcheen de dagh, welcke beyder zyde

nederlaegh, der Veldt-Heeren val, en niemandt blijdtschap baren soud: als de Coningh den nerghens verschynende vyandt door het gantsche veldt socht, en met sijn vestinghen voorsien soud.

Toen de sijnen na sijn ghewoonte vermanende, wierden insonderheydt twee redenen, terwijl hy omreed, ghehoort, de eene (na *Tillys* voorbeeldt) bloedigh, doch gheleert en krachtigh tot de zege. *Soldaten schiet op uw bestemde wit, en seker.* De andere eersuchtigh, *Ick vertrouw uwer dapperheydt Spits-broeders, vecht mannelijck, ghy sult my door dry uren arbeyts* [a] *Een-heerscher der gantsche Werld maecken.* En sijn slagh-orde voor gaende, is de eerste op de Vestinghen gheklommen.

[a] Monarch.

Haren Coningh volghden de Sweeden, Gotten, Finnen en Lappen: haren Veldt-Heer de Duytschen, Deenen en Britannen. En met een aenval de graften en wal in-nemende, hebben den *Fritlander* seven groote stucken met eenighe vaendelen ontweldight.

Ondertusschen sijn eenighe troepen Krabaten, dwars door de slagh-orde gevoert, aen de Sweedsche tros ghevallen, welcke terwijl de ruytery te hulp komen wil, soo heeft de ontstane verweringh de Sweedtsche slagh-orde niet weynigh ontstelt. En 't ghevaer was groot, had niet de schielijcke op-ghekome mist die onordeningh tydighlijck bedeckt. Toen reed *Gustaef Adolph* om de slagh-orde, bad, vermaende, dreyghde. En heeft dit door sijn naerstigheyt te weegh ghebraght, dat, de Krabaten in de vlucht ghesslaghen, sijn slagh-orde herstelt wierd.

Slagh by Lutzen, den 15 en 16 Novem.

De mist verdweenen zijnde, soo is men weder tot de wapenen en strijdt ghekeert, als of men nooyt gevochten had, en soo veel als de voorighe aenval die van den voorgaenden dagh te boven gingh, soo veel overtrof dese derde de voorighe.

Maer

Maer veel gheluckigher voor de Keyſerſchen, wijl de Sweedſche regimenten te rugh weecken, en 't gheſchut weder ghekreghen wierd.

Guſtaef Adolph, derhalven ſijn paerdt wegh-gheſonden hebbende, is in de voorſte ſpits geloopen, en uyt de handt van een vluchtend Overſte een helbaert nemende, heeft de ſijne weder aenvoerende, met ſijn eyghe handt de Slagh herſtelt: en voorneemlijck ſijn Landtsghenooten vermanende, heeft met die dapperheydt ghevochten, dat na 't vernielen van dry regimenten, de *Fritlander* met ſijn ſlagh-orde tot de vlucht helde.

En 't ſoud buyten twijfel gheſchiet zijn, had hem *Papenheym*, na 't in-nemen van Hal, niet te hulp gekomen, en met een ander maght de nederlaghe herſtelt. Dit is ghedenckwaerdigh van die Veldt-Overſte in deſe Slagh, dat hy ghevanghens ghekreghen hebbende, ghevraeght heeft met wat vleughel *Guſtaef Adolph* vocht, en den ſelven ghevonden, heeft hem met ſulck een dapperheydt aen-ghegrepen, dat hy de winners ghedwonghen heeft te wijcken.

Hier weet ick niet, wat ick de Nakomelinghen aen teeckenen ſal, wijl ſommighe geſeyt hebben, dat *Guſtaef Adolph* en hy in 't byſonder met elckander gevochten hebben, en, dat elckander beproevende, *Papenheym* door een gegeve wonde te boven geraeckt is, en hem ſelf om-ghebraght heeft: Andere dat de Veldt-Heeren nooyt elckander aen-ghetroffen hebben, hoe wel ſy 't beyde ſochten. Dat is ſeker, dat ſy aen een vleughel gheſtreden, en by na op de ſelfde tijdt ghequetſt en ghebleven zijn. *Papenheym* heeft nochtans den Coningh een weynigh overleeft, en hoorende dat *Guſtaef Adolph* doodt was, is blydelijck geſtorven.

Guſtaef Adolph *en* Papenheym *blyven.*

En ghelijck de herten der ſtervende beeſten meeſt doodlijck plaghten te zijn, alſoo heeft oock

de een den anderen meêr te doen ghemaeckt, wijl ſy beyde ghequetſt waren , dan of ſy gheſont gheweeſt waren, en men heeft met ſulck een wreedtheydt ghevochten , dat, wijl men niet deed als doodt-ſlaen, een aengroeyende dam van doode lichamen , tot de navel van een man hoogh , en gheen vrees oft ſchrick, de ſlagh-ordens van elckander ſcheyde.

En na dat de Coningh en *Papenheym* doot waren, ſoo hebben de heyren , als of ſy haer Veldt-Heeren wilden wreken , teghen elckander begoſt te woeden, en, niet wetende van vlieden, even als muuren tot de nacht onbeweeghlijck gheſtaen. Toen heeft, na negen uren vechtens, de duyſternis haer, vermoeyt van 't ſtryden, gheſcheyden.

Ghetal der dooden.

Veertien duyſent zijn 'er van weêrzyden ghebleven , het gheluck by na het ghetal der dooden evenarende. Onder de ſelve zijn van de Keyſerſchen geweeſt de Eerwaerdighſte Abt van Fulda , *Gotfrid Henrijck* Graef van Papenheym , *Berthold* Graef van VVallenſteyn , de Overſten *Weſtram*, *Witzleben* en *Breuner*.

Van de Sweeden de Coningh *Guſtaef Adolph* ſelf, *Isber, Gorſdorf*, en veel andere Overſten. Van weder-zyde zijn meeſt al de Overſten en Ampt-lieden ghequetſt. De Keyſerſchen hebben by na ſeſtigh vaendelen , de Sweeden weynighe ghenomen : nochtans hebben meeſt al het gheſchut van de Keyſerſchen bekomen , en zijn hier in alleen gheluckigher geweeſt, dat, ſy die nacht in de wapenen blyvende, *Walſteyn* ſijn leger in brandt gheſteecken heeft , en eerſt na Leypſigh en van daer na Praegh ghetrocken is. Den welcken ſy nochtans niet hebben durven volghen, maer te rugh na VVeyſenfeld wijckende , hebben haer regimenten, in die Slagh verſwackt , wederom verſterckt.

En dit is die bloedighe Slagh , vermaert door Coningh-

Coninghlijck en Adelijck bloedt, waer in de dapperste Veldt-Heeren, die ghevochten hebben, omgekomen zijn: wijl die *Gustaef Adolph*, dese *Papenheym*, de vermaertste namen van haer tijdt, en de dapperste Helden: Die verwinner in Polen en Duytschlandt, dese van de *Protestanten*, Sweeden en Coningh self, te gelijck ghebleven zijn. Even als of sy elckander na de doodt tot den Rechter volghden: die haer, even sterck en in wapenen gelijck, na erkentenis van beyder saeck, door een onwederroepelijck vonnis scheyden, en mooghlijck al te vêr van elckander af-setten soud.

Maer dit laten wy Godt en sijn Heylighen bevolen, en keeren onse pen van den Hemel op de aert der menschelijcke broosheydt, waer van sy beyde geen slecht getuyghnis geworden, zijn in 't bloeyen van haer tijdt, gheluck en hoop af-ghemaeyt. VVant *Papenheym*, soo hy gewonnen had, verhoopte des Keysers wraeck, des Rijcx Vryheyt: *Gustaef Adolph* door die Slagh des VVerldts Eenheerschingh.

Maer dit is een bedrieghlijcke aert van 't gheluck, hoe wel 't een teecken van grootaertigheyt is, altijdt te moeten hoopen. En als 't geluck sich veynst van meêr te verheffen, en op de top der roem te stellen, soo wentelt het in een ooghenblick af, en die het tot soo hooge gedachten, haer staet verheffende, gevordert heeft, die overylt het, als men segghen soud, noch onrijp met de dood. Soo dat de onmatigheydt van 't gheluck seer ghevaerlijck is, welcke de hersenen roerende, en 't ghemoedt tot ydele gedachten brenghende, tusschen waer- en valsch- heydt veel duysterheydts stort, en eyndlijck haer slaven, door hoop met oneyndige en onmatighe goederen vervult, even als de vraten door onverteerlijcke raeuwigheden, barsten doet.

De Roomsch-ghesinden vieren om des Coninghs doodt.

Voort wierd door gantsch Duytschlandt (hoe wel door *Papenheyms* doodt veel aen 't gheheel schorte) over de doodt van Coningh *Gustaef Adolph*, van de Roomsch-gesinden gezege-vyert. VVant wijl men den Veldt-Heer soo veel als 't heyr achte, en de vyanden nu in dit deel te kort quamen, soo meende men dat haer krachten in desen alleen gebroken waren. VVant wijl hy, die de gheluckighste der Coninghen van Sweden en Gotlandt gheweest was, die de Sweedtsch en Gotsche vaendelen in 't midden van Duytschlandt (daer de gemeene lieden niet wisten dat 'er Sweeden oft Gotten waren) ghevest had; welcke in de Veldtslagh even als verwinner, ten minsten niet als verwonnen, af-ghetoghen was; wijl, segh ick, die seer gheluckighe niet ontvloden was, maer de Duytsche aerde met sijn Coninghlijck bloedt bevochtight had, soo scheen 't seecker dat Duytschlandt in 't overighe onverwinlijck soud zijn.

Palts-Graef Frederijck *sterft, den 29 Novem.*

Tot dit geluck quam noch een ander, en gheen minder gheluck. By na op de selfde tijdt, als of 't soo bestemt was, is oock *Frederijck* Palts-Graef aen den Rijn, vermoeyt door d'onstandtvastigheyt van 't menschlijck gheval, tot Ments ghestorven. De welcke wijl de toorts, 't begin, en de grondt der Oorlogh was, soo scheen de krijgh, door 't in-storten van haer grondt, en welcke nu in haer hoofdt, grondt en toorts uyt-ghebluscht was, allencks te sullen vervallen.

Dit wierd by 't gemeene volck ghelooft, maer by Godt en sijn Heyligen niet goedt ghevonden, die de *Protestanten* na haer doodt, oock geluckiger voortganghen verleent hebben.

De *Fritlander*, na dat hy in Boheemen geweken was, heeft, niet tegen den vyandt, maer teghen sijn eyghen heyr woedende, die, welcke in de Slagh by Lutzen oft gevloden, oft niet manlijck ghenoegh

gevochten,oft de tros van ſijn legher berooft hadden, dagelijcks geſtraft.

En dit ombrenghen had, ick beken 't, moghen rechtvaerdigh ſchijnen, had ſy de maet niet te buyten gegaen,en de rechtvaerdigheyt,haer naem verlieſende,niet tot beulery ontaert. Die de waerde van 't menſchlijck leven overwoegen,oordeelden dat men hier in ſparighlijcker behoorde te handelen, en te achten dat het eens verloore leven nooyt weder-keerde: want de Maen veroudt zijnde, verjonckt weder, en eenmael uyt-ghebluſcht, wordt dickwijls herboren: maer de menſch, verout, verjonckt niet, en doodt, wordt niet herlevend.

De Fritlander al te ſtrengh.

Derhalven, even als of 't gheluck ſijn wreedtheyt verfoeyde, ſoo heeft het hem tot wraeck alle plaetſen te ghelijck ontnomen, en in de eerſt verwonne Landen, Steden en Veſtinghen verſcheyde Veldt-Overſten gheſonden.

Arnheym is in Sileſien ghevallen: Hertogh *Barent* van *Sax-Wymeren* heeft Saxen weder ghekregen: *Georgh* van *Luneburgh* met den *Hes* nam het Biſdom in VVeſtphalen in: *Guſtaef Horn*, de Rijn-Graef, en de Palts-Graef van Birckenfeld begaven ſich in Swaben: *Wolfgangh Henrijck Baudis*, *Papenheyms* aenval onlanghs geſchuwt hebbende, heeft ſijn regimenten aen den Rijn ghevoert en Syburgh,geen onedele ſtadt van 't Berghſche Graefſchap, met overvloedt van lijftocht voorſien, inghenomen. En deſe, als of hy, 't gheen *Guſtaef Adolph* verſuymt had, dacht te verbeteren, trachte yet op Keulen te verſoecken.

De Svveeden vallen in verſcheyde landen van 't Rijck.

Die van Keulen hadden Duyts, tegen over haer groote ſtadt gelegen, beveſtight, om het gemeene beſt,ſoo veel men konde,te beſorghen. Doch eêr de Veſten volmaeckt waren, ſoo heeft *Baudis*, om 't ſelve in te nemen, in 't midden van de winter,

op 't midden van een S. *Thomas* nacht, als Keulen minst op sulcks verdacht was (welcks vriendtschap hy socht, en eenighsins, had hy 't gehouden, verkreghen had) de Vesten op sommighe plaetsen noch niet hoogh, op sommige noch niet met al, op drie plaetsen te gelijck aen-gegrepen.

Baudis neemt Duyts in.

En mits hy schielijck quam (tot noch onder de schijn van vriendtschap schuylende) soo heeft hy, de besettelingen na S. *Ruperts* Kerck vluchtende, de Vestingh lichtelijck in-gekregen.

Soo dat het seer waerachtigh is, dat 'er niets bedrieghlijcker is als de mensch: want het onweêr dreyght, eêr 't onstaet, de huysen kraecken, eêr sy vallen, de roock voorboodt den brandt; maer het verderf komt van den mensch onverwacht, en wordt soo veel te naerstigher bedeckt, als hy dichter by komt.

Maer nochtans heeft *Baudis* sijn loosheydt niets gebaet, welcke op sijn Stichter ghekeert, allencks op sijn eygen hooft uyt-gevallen is. In die Kerck van S. *Rupert* vochten de besettelinghen niet anders, dan als of sy van de inwoonende schuts-Heyligen beschermt wierden.

En mits nu de dagh aenbrack, soo vertoonde de Son, uyt de andere werldt haer ghewenschte schijn: Als de Keuleners door haer oogen min en min bedrogen, vrienden en vyanden onderscheyden, en alles naerstelijcker beschouwen kosten.

De Keuleners verdryven hem.

Op dat men niets scheen onversocht te laten, soo hebben sy van de vermaerde dijcken en groote toorens aen den Rijn met grof geschut geschoten, en met schepen over de vloet varende, al des vyandts troepen uyt de Vestingh ghedreven, en de vluchters aftervolghende, eenige honderden omghebraght.

Maer een gemeen gheval in den Oorlogh heeft de blijdtschap van dese gheluckighe spoedt niet

weynigh vermindert, mits 'er een vonck van eens soldaets brandende lont in 't boskruyt viel, en met een groot geluyt de Kerck en tachtigh menschen jammerlijck neder-velde.

Lyden schade van 't Boskruyt.

De dapperheydt der Keuleners was onder soo grooten voorspoedt der *Protestanten*, oock als een voncksken van gheluck. Een ander wat grooter heeft in Beyeren ghescheenen. Mits *Ian Altringer*, over de Lech-vloedt getrocken, eenighe vyanden in de vlucht gheslaghen, Memminghen tot overgeven ghedwongen, en Kempen met geweldt inghenomen heeft, waer in hy, om de verwoetheydt te stillen, ghewapende en onghewapende liet ombrenghen. VVant soo strafte hy de wederspan tegen haer Godtvruchtighen Bisschop.

Daer na *Forbus* aengrypende, heeft hem met een aenval twaelf hondert mannen af-gheslagen, elf stucken geschuts benomen, en *Forbus* self met den Marck-Graef van *S. Andries* en twee andere Oversten na Lindauw gevangen gevoert.

De Svveeden lyden van den Altringer *schade, in 't 1633 jaer, den 17 April.*

De derde is onder den dapperen Held *Ian de Waert* in de Bamberghsche Kreyts verscheenen. Dese dappere Overste was eertijdts een slecht soldaet in Nederlandt onder den Coningh van Spanjen, en daer na door alle krijghs-ampten onder den Keyser tot Ritmeester verheven, heeft met sijn eene bende de vyanden, als met een gheheel regiment verschrickt. Dies was hy een regiment waerdigh, de welcke verkreghen hebbende, is met allerley wapenen, en wonderlijcke snelligheydt soo ontsachlijck geweest, dat 'er duysenden op des mans naem en aenkomst alleenlijck beefden. Dese nu onder den Beyervorst Overste van twintigh vaendelen ruyters, heeft, de troepen van *Barent* van *Wymeren* aenvallende, achtien hondert van de selve neder-ghehackt. En oorloghde op sulck een wijs, dat hy even als een tweede Phenix,

Ian de Waert, *vvat hy voor een is.*

Slaet de Svveeden.

nix,uyt des dapperen *Papenheyms* asſchen ontſproten ſcheen. Dit was dan eenigh gheluck, doch 't waren maer voncken, wijl wy elders groote branden ſien.

Hamelen van den Hes *en* Luneburgher *beleghert.*

De Luneburgers en Heſſen, moedigher na *Papenheyms* doodt, hadden, na verſcheyde plaetſen in-ghenomen, nu Hamelen ſelf, der Keyſerſchen Oorloghs-ſetel in de Neder-Saxiſche Kreyts aen de VVeſer, beleghert, en het verlate VVeſtphalen had een ander heyr en Krijghs-Overſte gebreck: en 't ſelve koſt niemandt als Keulen beſchicken.

En deſe, door den vyandt *Baudis* gheterght, heeft het ſelve, als een gheluckige moeder ſonder pijn en ſmerte, voort-ghebraght; inſonderheydt wijl ſy de Graef van Merode, een van *Papenheym* gepreſe Veldt-Heer, by der handt hadden.

Oock ontbrack 'er geen gheldt, des Oorloghs zenuw, het welck de Coningh van Spanjen, *Ferdinand* Keurvorſt van Keulen,en *Frans Hatsfeldt* Biſſchop van VVurtſburgh, aen 't ghevaer loopend Rijck mildelijck uyt-reyckten.

En nu was het heyr aen-ghenomen, waer over *Merode* met opper-bevel geſtelt wierd. De welcke hoorende dat men Hamelen meende,achte het vertoeven gevaerlijck, en van Keulen en den Rijn aftreckende, ſpoeyde ſich door 't Graefſchap van den Bergh en VVeſtphalen na de VVeſer.

Maer *Merode* voerde het heyr, en wierd ſelf door ſijn eyghen ongheluck ghevoert. VVant als *Buninckhuyſen* ſich met *Gronſveld* by een gevoeght had, ſoo heeft de haet en nijdt de Overſten in-genomen, en 't heyr gebroken eêr 't aen den vyandt quam.

Merode wiſt wel, dat, daer veel wilden ghebieden, de heylighe eendracht ſwaerlijck behouden wierd: VVijl nochtans Hamelen (welck de Stadthouder *Schelhamer*, met toevoer en krijghs-gereetſchap

ſchap wel voorſien, met een Roomſche dapperheyt beſchermde) nu ſeer benaeuwt wierd, ſoo acht hy 't niet eerlijck, die ſtadt en man te verlaten.

Derhalven yet willende verſoecken, is op de vyanden (hoopende dat haer, die de nijdt gheſcheyden had, 't ghevaer met het ſien van den vyandt weder vereenigen ſoud) met Godt en een goedt ghemoedt aen-ghevallen. *Merode tracht Hamelen te ontſetten.*

Maer, als 't eens ghebroke Kriſtal door gheen menſchelijcke konſt, als het te vooren was, weder t'ſamen-ghevoeght wordt; even alſoo koſten die gemoederen, door haet en eerſucht gheſcheyden, nocht door de ſchade van 't ghemeene beſt, nocht ſelfs door de doodt vereenight worden.

Het was den Italiaen *Melander*, Overſte der vyanden, een luſt, die tweedracht te hooren, en haer te gemoet treckende, heeft de toegangen en Boſſchen in-genomen; om te ghelijck te vechten en het heyr te beſchutten.

Merode queet ſich met den Overſten *Quaed* ſeer wel, en buyten twyfel was de zeghe des Keyſers, hadden de andere Overſten, even als ſy, ghevochten. Maer deſe (dat ſchandlijckſt was) hebben liever willen toekijcken, oft heymelijck uyt de Slagh wijcken, oft vluchten. *Slagh, den 17 Iulius.*

Merode ſchaemde ſich, *Quaed* wanhoopte niet. Maer om ſich door deſe Slagh een toegangh tot eer en naem te bereyden, vocht even als een eerſtgebore Soon van den Krijghs-Godt *Mars*.

Maer aen ſijn dapperheydt ontbrack gheluck, welck die eerſuchtighen en met de ruytery vluchtende nydighen met ſich namen. VVat dan? *Merode* en *Quaed*, ſiende dat alles allencks arger, en 't voetvolck ſchandlijck om-ghebraght wierd, knerſten op haer tanden, om dat ſy 't niet beteren koſten. De vlucht ſtond aen de verwonnene open, maer de ſchaemte en verwoetheydt ried haer, dat *De Keyſerſche raecken onder.*

ſy 't

ſy 't verlooren heyr, hoe wel ſonder ſchuldt, met haer doodt volghden.

Ghetal der dooden.

Dies wierden 'er ſeven duyſent verſlaghen, al het krijghs-tuygh en ſeventigh vaendels verlooren: en Hamelen volghde 't gheluck op de zyde. Oock hebben de vyanden niet lichtelijck ſoo onbloedigh een zeghe verkregen, die ſy niet als met het bloet van eenige honderden en *Burchard Rantſouw*, een Holſteyns Edelman, verworven hebben; en hier 't bloedt van ſoo veel duyſent Ooſtenrijckers, en daer-en-boven van *Merode* en *Quaed*, vlood.

Voorts ſcheen door deſe ontfanghe wond *Fritlandts* wreedtheydt verſoent. Dies verwachte men van den *Fritlander* ſelf wat nieuws en gheluckighs.

Saxen lijdt ſchade.

Deſe heeft *Henrijck Holcke* wederom in Saxen en Meyſſen geſonden, en, veel Steden, oock Leypſigh voor de derde-mael, verwinnende, dat Keurvorſtendom geen kleyne ſchade aen-ghedaen: en al, wat de Krijghs-Goddin vermoght, is in 't landt der vyanden weder op-gebroken.

Holcke *ſterft.*

Maer haer dreyghde een grooter ſmettingh, had niet een andere beſmettingh *Henrijck Holcke* aen-ghegrepen. Derhalven is die peſt van Saxen, door de peſt bevangen, tot Turſchemreyd na veel anderen verhuyſt.

Deſe man, noch onlanghs vyandt onder den Coningh van Denemarcken, en den Keyſerſchen by Straelſondt ſeer ontſachlijck, is na dat de Vrede met ſijn Coningh beſlooten was, met Lijf en Ziel geheel tot den Keyſer over-ghegaen, en hoe wel hy Luyterſch was, en men voor ſijn Godtsdienſt vocht, ſoo heeft hy nochtans ghetrouwlijck voor den Keyſer gheſtreden, en het lof van ſijn ſtantvaſtigheydt na ſijn doodt met ſich gevoert.

De *Fritlander* is, *Matthias Gallas* voor uyt gheſonden,

ſonden, na Sileſien ghetrocken, en met den Keurvorſt van Saxen van Vrede handelende, heeft, als ſy niet verdraghen koſten, de wapenen genomen. Met een wonderlijcke ſnelheydt het Saxiſch heyr by de Steynauſche ſchans aengrypende, heeft ſeventigh benden ruyters verſtrooyt, en, ſijn troepen door de ondiepten van den Oder over-voerende, het gantſche voetvolck in de ſelve Schans omringht, en (dat wonderlijck is) geheel ghevangen gekregen.

Walſteyn vervvint de Saxen by de Steynauſche Schans, den 18 October.

En ſoo zijn, behalven al het gheſchut, hondert dry-en-dertigh vaendelen, niet van den verwinner gheweldighlijck ghenomen, maer (dat ſonder bloedt gheluckiger is) van den vyandt ſelve overgelevert.

Neemt Sileſien vveder in.

De Graef van *Torn* en *Tubald*, Overſten van 't legher, zijn hem met twaelf andere Overſten in handen gevallen, en door Sileſien om-gevoert, en belaſt de Steden over te leveren, hebben alle plaetſen, die ſy in-ghenomen hadden, herſtelt: en, als Sileſien weder onder den Keyſer was, zijn ſy vry gelaten.

De *Fritlander* ſcheen ſoo groot een zeghe meêr te konnen ghebruyckt hebben, maer hy heeftſe liever willen ghenieten. En als of hy den Keyſer, niet den vyandt verwonnen had, heeft in ſijn Erflanden ſijn winter-leger genomen, en ſijn heyr gevoedt. En allencks ſijn vaderlandt, naem, waerdigheydt en weldaden verghetende, begoſt na de Heerſchappy te trachten, en gheheel tot dat wanſchepſel met hert en ſin te ontaerden.

Bereydt de heerſchappy.

Tot dit ſchelmſtuck dreef den man de vervloeckte Eerſucht, die niet toe-laet dat yemandt in die maet van goederen ruſt, welcke eertijdts ſijn onbeſchaemde wenſch gheweeſt is. Deſe een Boheemſch Edelman, door des Keyſers ſonderlijcke ghenade een Graef, en Hertogh van verſcheyde

ſcheyde landen, Opper-Veld-Heer van het gantſche Huys van Ooſtenrijck, met by na het hooghſte gheſagh in Vrede en Oorlogh, ſagh niet van waer hy gekomen was, maer, ghelijck de aert der Eerſucht is, waer hy na trachte: want hoe men meêr verkregen heeft, hoe men meêr begeert.

Neemt voor het Huys van Ooſtenrijck uyt te roeyen, en ſich ſelf Coningh van Boheemen te maecken.

En ſijn onmatige begeerte waer verdraeghlijck gheweeſt, had ſy op eenighe loflijcke wijs voortgegaen. Maer wat hy? even als het Klim-op, aen de tacken der boomen hanghende, door eens anders hulp verheven wordt; ſoo heeft hy, te vooren onberoemt, door gunſt van den II. *Ferdinand* tot by na ſijns gelijcke maght verheven, den Keyſer, (ô ſchelm!) daer door hy op-ghekomen was, voor-genomen om te brengen: met ſijn Soon den Coningh van Hungaryen en Boheemen, het onverwinlijcke Huys van Ooſtenrijck tot de grondt toe uyt te roeyen: de Steden in brandt te ſteken: de heyrlegers tot ſich te trecken: des Keyſers getrouwe Hooftlieden van kant te helpen: ſich ſelf Coningh van Boheemen te maken: eyndlijck het gantſche Keyſerrijck te ſcheuren, en al, wat ſelf *Guſtaef Adolph* niet ſcheen ghewenſcht te hebben.

Door vvelcker hulp.

VVie heeft die ſchelm hier toe tot hulp ghenomen? Hy heeft *Terſky, Kinſky, Illo* en *Nieuwman*, Hoplieden en Overſten van ſijn troepen, tot trouwanten van dit gruwlijck ſchelmſtuck ghehadt. De Veldt-Heeren van 's vyandts heyr tot medehulpers, met welcke hy, onder ſchijn van Vredehandel, het Keyſerrijck en de Coninghrijcken deelde.

VVort verraden.

Het was met de ſchoonſte Keyſerlijcke ſtaet ghedaen gheweeſt, had niet de verrader ſijn verraders, en de Keyſer ſijn vrienden ghehadt. En daer anderſins de ſchelmſtucken niet langh verborgen blijven, ſoo is de gruwel van ſijn verdurve Eerſucht door deſe uyt-gebroken.

Maer

Maer de Keyser heeft het langh gheveynst, of sijn trouwloosheydt door de tijdt vermindert wierd. Doch de Eersucht, van geen verbeteringh wetende, groeyde, mits sy niet gheftraft wierd, in sijn aert dagelijcks aen. Tot dat de *Fritlander*, vermoedende uyt sommighe dinghen dat sijn boose raedtslagen ontdeckt waren, sich na Egra gespoet heeft, om sich by tijdts by de Sweeden te voeghen, en sijn begoste schelmstuck te stoutlijcker uyt te voeren. *Treckt na Egra.*

Lesley, Butler, Gordan en *Geraldin*, Ieren, van de t'samensweeringh bewust, doch onschuldigh, in *Fritlandts* heyr met het lichaem, met het hart voor den Keyser, en niet tot haer eygen, maer des Keysers, nut, trouwloos, volghden 't legher. Als derhalven dese de wacht van de stadt en 't slot van Egra hadden, soo hebben sy alles tot *Walsteyns* verderf ghekeert, de voorneemste op 't Slot te gast genoot, heerlijck onthaelt, en *Tersky, Kinsky, Illo* en *Nieuwman* om-ghebracht. *De Ieren dooden sijn metgesellen.*

Terwijl ondertusschen de gherichten door 't saem-geswore bloedt besmet wierden, soo is *Gordan*, na *Fritlandts* herbergh loopende, en een hellebaert uyt de handt van een wachter ruckende, met geweldt in *Fritlandts* kamer in-gebroken, en heeft *Walsteyn*, door 't gherucht ontwaeckt en in sijn hembd betrappende, soo aen-gesproken. *Zijt ghy die verrader van 't Keyserrijck en den Keyser, van wiens hooft ghy de kroon tracht te nemen, om se op uw schelmachtigh hooft te setten?* Daer na heeft hy hem tijdt gegeven, of hy noch voor sijn eynd yet spreken wilde. Maer voorwaer hy is, even als door eenigh ghespoock verschrickt en door de blixem ghessaghen, verstomt.

Soo trof hem dat schielijck ongheluck 't ghemoedt, en benam hem al de kracht van sijn edele gheesten. En gantschlijck, als in quade daden het

ſchelmachtigh trachten en booſe raedtſlaghen door eenige ſchielijck omkeeringh, vernielt worden, ſoo volght de ſchrick. Het ghemoedt alleen, in ghedachten ſchuldigh, begint te vreeſen 't geen het verdient heeft.

Gordan *doorſteeckt den* Fritlander *ſelve, in 't* 1634 *jaer, den* 25 *Februa.*

Dies heeft hy den verbaeſden, niets ſegghende, oft te antwoorden waerdighende, door de huyt, buyck, darmen en beenen met de hellebaert doorſteken. En ſijn buyck heeft een gheluyt, even als van een roer, gegeven, en met ſijn ziel een roock, als of het inwendigh alles brande, uyt-gegeven.

En dit is het eynde van deſen Duytſchen *Ruffinus* en *Catilina*. De welcke (als die ſijn eer, weldaden en trouw vergheten had) wonderlijck van yeder een, ja van ſijn eyghe dienaers vergheten is. Van welcke niemandt niet alleen ſijn Heer niet gewroken oft voor-gheſtaen, maer oock niet gheveynſt heeft te willen wreecken oft voorſtaen.

De Lijcken vvorden van een miſtvvagen ghetrocken.

Het gheheele heyr is aen den Keyſer op nieuws be-eedight, en der vloeck-verwanten lichamen, in haer eyghe bloedt ghewentelt, zijn, gheen kar oft waghen waerdigh, van een miſtkar door de voorneemſte wijcken der ſtadt getrocken, der gantſche werldt tot ſpot gheweeſt, daer noch giſteren op haer maght de Vorſten des Rijcks vreeſden, en het heyr wacht hield.

Soo heeft het verraedt, op haer Stichters ghekeert, haer, die wilden uytroeyen, ſelf uyt-geroeyt, en daer ſy na het Rijck trachteden niet alleen van 't ſelve berooft, maer oock voor een goude kroon een miſtwaghen ghegheven.

Frans Albert *van* Sax-Lauwenburgh *vvordt ghevanghen.*

Frans Albert van *Sax-Lauwenburgh*, even als een *Mercur* tuſſchen den *Fritlander* en de Sweeden, onbekommert na Egra rydende en nu in de wil om na VVeenen en des Keyſers Hof te trecken, hebben de Keyſerſchen ghevanghen na VVeenen ghe-

ghevoert; ſoo dat de Heylighen haer wenſch gantſchlijck ſcheenen verhoort te hebben.

Terwijl het Huys van Ooſtenrijck alſoo in Boheemen verſeeckert wordt, ſoo is in deſe tijdt een andere trooſt by Boriſthenes in 't ooſten voor haer ontſtaen. *Michaël Fedrowitz* Grootvorſt van Moſcovien, met de Sweeden een verbondt ghemaeckt hebbende, had, op dat *Vladiſlaus* den Keyſer en 't Rijck gheen onderſtandt doen ſoud, aldaer Smolenſko, een ſeer ſtercke ſtadt, met hondert en veertigh duyſent mannen beleghert. Maer de onverwinlijckſte *Vladiſlaus*, isſe met gheen volkome twintigh duyſent mannen te hulp ghekomen, en heeft met ſoo kleyn een troep ſoo groot een menighte der vyanden uyt het veldt, haer ſchanſen en veſtinghen gheſlaghen, en, eyndlijck alle in een leger gedreven, en de belegeraers belegherende, haer tot die wanhoop ghebraght, dat, met een tot noch toe onghehoort voorbeelt, ſoo een talrijck heyr, hondert en vijftigh ſtucken gheſchuts met een onuytſpreecklijcke krijghs-gereetſchap overleverende, drymael op haer knyen vallende en met neder-geſlagen hoofde (ghelijck die volckeren in ootmoedigh bidden ghewoon zijn) en haer vaendelen voor des Coninghs voeten gheworpen hebbende, overghevingh, barmhertigheyt en haer behoudenis verſocht en verkreegh. Voorwaer dit was een groote ſaeck voor Poolen en 't Roomſche Rijck, wijl, de ſtilſtandt nu na 't eynde loopende, Coningh *Vladiſlaus* ſich te beter gheheel tegen de Sweeden gebruycken moght.

Groote zege van Vladiſlaus Coningh van Polen by Boriſthenes, den 1 Maert.

Ondertuſſchen had Hertogh *Barent* van *Sax-Wymeren* (op dat de Soldaten en Veldt-Overſten niet alleen ſcheenen met verraedt om te gaen) Regensburgh, door der Burgheren, van de Beyerſche beſettinghen een afkeer hebbende, t'ſamenſweeringh aen-getaſt, en lichtlijck in-gekregen.

De Wymer neemt Reghensburgh in.

Het verlies van dese seer stercke stadt heeft *Maximiliaen* van *Beyeren* niet weynigh ontstelt: insonderheydt terwijl hy gheen noodtsaecklijcke krachten om weder te krijgen by der handt had.

En hoe wel de dappere *Ian* de *Waert* verschey-de regimenten in 't bysonder aengrypende, ver-strooyde, en de naburighe Steden, tot het belegh bequaem, ten deel door vrees, ten deel door ver-rasschingh, ten deel door gheweldt in-nam, en eenige met list onder gingh, soo hulp dit nochtans weynigh tot het geheel.

Hier by quam noch een ander quaedt, dat door het verdoemde vloeck-verwantschap van den *Fritlander* sijn troepen en haer Oversten verdacht waren, daerom moestmense, eêr men se sond, be-proeven.

De vrees der Svveeden in Italien.

En dit vertoef is den Sweedtschen Veldt-Oversten soo voorderlijck gheweest, dat Hertogh *Barent* van *Wymeren*, *Gustaef Horn* en de *Rijn-Graef* niet weynigh Steden aen den Rijn, Lech en Boden-zee t'onder-brachten, en die oude schrick der Gotten weder in Italien op-stond.

Derhalven had men voor *Albert* van *Walsteyn* een anderen Opper-Veldt-Heer van nooden, die den vyandt uyt Beyeren dryven soud. Maer wie soud men na die schelmachtighsten mensch, door soo veel weldaden eenighsins tot trouwheydt ge-koft, vertrouwen? Dies kost men gheen Overste, die het Huys van Oostenrijck getrouw soud zijn, als uyt het Huys van Oostenrijck kiesen, welck, in dese tijdt vruchtbaer van Vorsten, wel een ghe-ven kost, soo het durfde. En onder de selve meest den Doorluchtighsten III. *Ferdinand*, nu een groot Coningh van Hungaryen en Boheemen, terstondt een groot toekomstigh Veldt-Overste.

Oock heeft hy sich niet ontwaerdight, sijn Coninghlijck bloedt voor de sijnen te waghen.

VVant

VVant wijl ons de natuur grootmoedigh voortghebraght heeft, soo heeft sy den Coninghen en Vorsten insonderheydt een dapperen en hooghen gheest ghegeven, soeckende waer men eerlijckst, en niet waer men sekerst leven magh.

Ferdinand biedt sich aen tot krijghs-Overste.

Soo haest hem dan sijn goedertierenste Vader de II. *Ferdinand* toeliet te vechten, soo heeft hy terstondt voor de Kroon een Helm, voor de tabbert een krijghs-rock, voor de Rijcks-staf het swaert, voor de vermaecklijckheden der Coninghlijcke hoven Duytschlandt en het veldt genomen; op dat hy dit Keyserrijck, waer toe hy allencks voor-bereyt wierd, eer hy 't aen-nam, door sijn dapperheydt sich toe-eyghende.

VVordt Veldt-Overste.

Oock heeft het gheluck aen die groote aenslaghen des grooten Coninghs niet ghebroken. VVant hy het heyr besien hebbende, heeft door tucht en aller ghenegentheyt, het selve sijn en Coninghlijck gemaeckt. En als hy in 't heyr niet als Keysersch bevond, soo is hy met sestigh duysent der versochste soldaten in Beyeren ghetrocken, en heeft, als een Coningh betaemde, de groote en stercke stadt Reghensburgh met den *Beyervorst* beleghert, en met twee hondert groote stucken des stadts muuren op eenen dagh te ghelijck laten beschieten, 't welck met sulck een gheweldt gheschiet is, dat Hemel en Aerde scheen te scheuren, en alle hooftstoffen vermenght te worden.

Beleghert Reghensburgh, den 4 Iuny.

Daer na heeft hy sijn krachten van de Stadt tot een Schans ghekeert, welcke hy met de derde storm, nochtans niet sonder bloedt, in-ghekregen heeft. Twaelf hondert Keyserschen zijn 'er doot gebleven, onder de selve *Deodati* en *Metterningh*, door eenigh ongheluck voor vyanden gheacht. De overste *Dietrichsteyn* is, met een koeghel in 't hooft ghetroffen, onder de ghequetsten gheweest. Onder de ghevangenen zijn in de Stadt ghevoert

Neemt een Schans in.

 de

de Overste *Breuner*, met twee Overste Stadthouders.

Dvvinght Kelheym tot overgheven.

Voorts pooghden *Gustaef Horn* en Hertogh *Barent* van *Wymeren* de belegeringh op te slaen. En op dat het selve niet gheschieden soude, kost Kelheym, hier toe ghelegen, verhinderen. Derhalven een deel van sijn troepen daer na toe sendende, soo hebben de Keyserschen het selve in twee dagen af-ghemat, in-ghenomen, en tot voordeel van haer party gesterckt. Het welck de Sweeden, die te laet quamen, merckende, zijn, daer sy te vooren hoopten, nu in wanhoop gheraeckt, en ghetracht door eenigh ander middel tot de zeghe te gheraecken.

Dies heeft *Arnheym*, na dat hy by Lignitz eenige Keyserschen geslagen, dry-en-vijftigh vaendelen gekregen, en nu moediger, sijn troepen met *Banier* vereenight had, voor-ghenomen met de gantsche macht op Praegh te vallen; op dat de Coningh van Hungaryen en Boheemen, door sijn eyge gevaer bewoogen, om sijn Boheemen te beschermen, van Regensburgh op-breken soude.

O voorsichtighste Soon des voorsichtighsten Keysers! waerdigh een Keyserrijck van de gantsche werlt, waerdigh de gunst van allen, en de bedieningh van menschen en volckeren. Gedreven van de uyterste vrees, heeft van sijn voornemen niet af-ghestaen, en om sijn Boheemen bekommert, heeft nochtans de belegeringh niet verlaten.

Coningh Ferdinand *komt Praegh te hulp.*

Maer een deel van 't heyr, onder *Matthias Gallas*, na Praegh gesonden, en met het ander Regensburgh benaeuwende, vocht af zijnde en teghenwoordigh, en dreef door den *Altringer* en *Ian de Weert* de Sweeden onder den *Wymer* en *Horn* van sijn leger; nochtans met eenige schade, wijl de *Altringer* by Landtshoet op de brugh dapperlijck vechtende, van de Sweeden met een koegel getroffen,

De Altringer *vvordt doodtgheschooten, den 22 Iul.*

doodt

doodt bleef; groote droefheydt nalatende; wijl yeder niet alleen des mans dapperheyt, maer oock sijn Godtvruchtigheyt prees.

VVat verwonderen wy ons dan, dat des Coninghs sonderlinge voorsichtigheyt en raedt met gheluck verselt was? wijl Praegh in Boheemen, door sijn besettingh gesterckt, niet alleen teghenstond, maer oock de aenvallen van sijn bevechters van selfs af-sloegh; soo dat de vyandt eyndlijck met schandt uyt Boheemen na Saxen verhuyst is, en dwongh op de selfde dagh, met het verdryven van den vyandt, Regensburgh tot overgheven, de oeffeningh der Godtsdienst ghenadighlijck toelatende.

Arnheym verlaet de belegeringh van Praegh.

Voorwaer een groote saeck, op de selfde dagh behield hy Praegh in Boheemen, kreegh Reghensburgh in Beyeren, en won, in sijn af- en by- zijn twee soo groot gheachte Steden.

Reghensburgh vvort overgheghevon.

Sijn blijdtschap wierd vermeerdert, om dat de doorluchtige Vorst *Cardinael Ferdinand, Infant* van Spanjen, met sijn heyr van de Trentsche berghen in Duytschlandt afkomende, quam om den onverwinlijcken *Ferdinand* Coningh van Hungaryen en Boheemen te omhelsen. Den welcken, had hy niet van self gekomen, het gerucht van sijn onverwinlijckste Swagher had hem konnen roepen om te komen.

Dese dan met sijn doorluchtighe Suster, de Coningin van Hungaryen ghesproken hebbende, trock met sijn lijf, ziel en heyr na haer onverwinlijckste man. Even als of hy begeerde deel te hebben aen de zeghe, welcker grootheyt hy hem moght benyden.

De Vorst Cardinael voeght sich by den Coningh van Hungaryen.

Oock was 't geluck sijn voornemen niet afgunstigh, en heeft het hooghste paer der gantsche werldt, Soonen van den Keyser en Coningh van Spanjen, by na ghelijck in waerdigheydt, dapper-

heydt en bloedt, na 't in-nemen van Donaweert, in Ries ghevoert: de gevaerlijckste vecht-plaets, maer daer sy beyde de zege kroon door haer dapperheydt verkryghen souden.

Trecken in Ries.

Belegeren Nordlingen.

Sy hebben dan met haer vereenighde troepen Nordlinghen belegert, om sich door 't swaert een wegh in 't overigh Duytschlandt te openen. En het selve weerde sich wacker, en (wijl 't van de Sweedsche Veldt-Oversten hoopte ontset te worden) sloegh alle handelingh af.

De standtvastigheydt en het voornemen der Stadt behaeghde den *Wymer* en *Horn* wel, en om dat sy soo veel op haer vertrouwde en dapper teghen-hield, scheen sy der ontsettingh waerdigh.

Maer van waer soo groote troepen, als tot die swarigheydt noodigh waren? Men wapent dienstboden, ghevangens en boeren. Daer zijn de *Wurtenburger*, *Anspacher* en *Hes* met haer volck by gekomen. Daer-en-boven wierd *Gratz*, van den Keyser tot haer overgheloopen, belast Forcheym (het welck in het Bamberghsch gebiedt, rondt om der vyanden, tot noch toe onverwinlijck tegenstond) te verlaten; om alsoo met haer vereenighde heyren het Keyserlijcke, Spaensche en Beyersche legher aen te grypen.

De Swveeden trachten de beleghheringh op te slaen.

Het gheluck kost Duytschlandt gheen beter dienst doen, als al des vyandts troepen te ghelijck tot de nederlaegh aen te brengen, de welcke men anders door alle hoecken des Rijcks moest soecken, om doodt te slaen.

Maer, dat te verwonderen is, soo groot was der *Protestanten* vertrouwen om de Stadt te ontsetten, dat sy vreesden, dat haer de Keyserschen ontvluchten souden: de welcke nochtans door de teghenwoordigheydt van haer Veldt-Oversten soo ghemoedt waren, dat sy meenden niet te konnen verwonnen worden.

Het vertrouvven der zeghe van beyde zyden.

Dies

Dies is men noch nergens met meerder moedt aen een gheraeckt. De Keyſerſchen hielden de graften en de wal, de Sweeden 't veldt: en als de Keyſerſchen deſe tegen-ſtonden, ſoo vochten ſy te gelijck met de beſettelinghen. Hier uyt ontſtond geen kleene ſwarigheyt, wijl de Sweeden op eenige plaetſen de graft en wal verwinnende, de Keyſerſchen met een dubbele tegenſpoet ghepranght wierden. Maer ghelijck de winden, als ſy op houden ſullen, heftighſt plegen te blaſen, ſoo drongen oock de Sweeden nu naeſt aen haer verderf te heftigher aen. VVant alles wierd door der *Ferdinanden* voorſichtigheydt en wackerheydt, tot de trap, harer dapperheydt waerdigh, herbraght. *Slagh by Nortlingen.*

Oock tot krijghsliſt ghekeert, hebben der kloeckheydt een tweevoudigh bedrogh by-ghevoeght. Als ſy de windt op haer zyde hadden, hebben ſy een groot bolwerck, met mynen en groote hollen onder-graven, met boskruyt ghevult, en allencks 't ſelve verlatende, gaven de moedigheydt der Sweeden van ſelf plaets. Deſe met meêr als een troep daer op aenvallende, zijn door de kracht van 't kruyt vernielt, en aen *Vulcaen* en de lucht op-gheoffert: hier door raeckte allencks alles in mis-orde, wijl haer 't ſandt, roock en ſtof in 't aenſicht en d'oogen ghedreven wierd. *Krijghsliſten der Keyſerſchen.*

Oock heeft de dappere Graef *Melchior Hatsfeld*, Overſte van 't gheſchut, meêr als vijftigh ſtucken ſeer bequaemlijck met ſchroot en kleene koeghels laten vullen, en op den vyandt, noch door 't voorighe geval verbaeſt, en door het ſtof en roock verblindt, doen loſſen. Het welck ſulck een afbreuck gaf, en ſulck een oorſaeck en ſchrick veroorſaeckte, dat de vyanden, niet wetende waer ſy ſich ſouden keeren, het opklaren verwachteden om te vechten. Hatsfeldts *krijghsliſt.*

Ondertuſſchen wierd de Sweedſche ſlagh-orde,

De slagh-orde der Swveeden wvordt omringht,

door middel van de roock omringht, van de Keyserschen van afteren, van vooren en van ter zyden gedruckt. En 't gingh nu niet meêr op een vechten, maer doodt-slaen. De ruytery der vyanden, als sy, de roock eenighsins verdweenen zijnde, saghen dat der *Protestanten* saeck verloren was, trachte te vluchten. Maer de selve wierd van den doorluchtigen *Karel* Hertogh van Lottringhen en *Ian de Weerdt* van de Krabaten en Hungheren met een schandlijcke nederlaegh te rugh ghedreven. Het voetvolck is meest om-ghebraght.

By na geheel verdelght.

Soo zijn die vyandige heyren tot versadigingh toe geslagen; soo dat de doorluchtighste *Ferdinanden* van soo veel menschelijck bloedt een walgingh kregen.

De menighte der verslaghenen, gevanghenen en buyt.

Twaelf duysent Sweeden zijn 'er gebleven: ses duysent ghevangen: tachtigh groote stucken, vier duysent wagenen, tien duysent paerden, dry hondert vaendelen en sulck een buyt gekregen, als de gierighste self begeeren mocht.

Hertogh *Barent* van *Sax-Wymeren* is 't ontvlucht; *Gustaef Horn* met *Gratz* en *Rosten*, en veertien Ritmeesters zijn levendigh ghevanghen. De Marck-Graef van Ansbach is met veel andere Oversten onder de dooden geweest.

Hoe veel 'er van de Keyserschen ghemist vvierden.

Van de Keyserschen wierden 'er geen meêr als twaelf hondert ghemist. En men kan niet wel de dapperheyt der *Ferdinanden* in dese Slagh beschryven. Sy hebben self de soldaten vermaent, dat sy niet eenighe ydele woorden, maer haer voorbeelden volghen souden.

Der Ferdinanden dapperheyt en ghevaer.

Derhalven, zijn sy wel vry van wonden, maer niet van gevaer geweest. De Overste *Achatz* wierd tusschen beyde *Ferdinanden* met een grof geschut doot-geschooten. Naeulijcks twee schreeden van haer zijn de Hertogh van Aldobrandin, de jonghe *Piccolhomini*, *Piller* en *San Martin* ghebleven.

Soo

Soo dat die groote Vorsten dese groote zeghe met haer groot gevaer verworven hebben. VVelcke dat sy groot zijn soud, de dagh, die S. *Magnus* geheylight was, niet sonder voorseggingh te kennen gaf.

De dagh van de slagh, den 6 Septem.

En voorwaer 't was behoorlijck, dat de kinderen van de grootste Vorsten der werldt, niet als groote overwinningen verkregen. Dit scheen het ghemoedt van den Keyserlijcken soldaet, dit het gheluck, en de natuur der dinghen door weêr en windt alsoo geacht te hebben.

Nordlingen, na de nederlaegh van de haren niet hertneckigh, heeft sich in de genade en ongenade der verwinners overgegeven. Voorts was dat nu weynigh. Alle Steden aen de Lech en Boden-zee zijn onder 't oude jock gekeert. Oock is het Hertoghdom van VVurtenbergh door het swaert tot gehoorsaemheyt gedwongen. En al wat Sweedsch en vyandsch was, is niet in steden en vesten, maer als met een handt, over den Rijn in Elsas, en op de bevriende bodem van Vranckrijck ghedreven.

VVat de overvvinningh ghevolght is.

De zegen-rijckste *Ferdinanden* hebben elckander over de zege begroet, en over elckanders dapperheydt, niet sonder moeylijckheyt, verwondert, zijn met gelijcke omhelsingen, als sy t'saem gekomen waren, yeder tot sijn krijghs-tochten vertrocken, van elckander geweken.

De Ferdinanden *trecken van elckander.*

En de doorluchtighste Vorst *Cardinael*, *Infant* van Spanjen, trock met zeghe door Duytschlandt na Nederlandt tot sijn zeghe-prael.

De Cardinael *na Nederland.*

Maer de Coningh van Hungaryen en Boheemen, *Gustaef Adolph* navolgende, heeft sijn heyr in regimenten gedeelt, en (wat namen !) Aughsburgh, Norenbergh, Straesburgh en Ulm op een en de selfde tijdt belegert.

De Coningh van Hungaryen neemt groote Steden in.

VVurtsburgh heeft hy, nochtans sonder 't Slot, ingenomen, welck de Raedt der Sweedsche Kroon wey-

Neemt VVurtsburgh in.

weynigh te vooren verlaten had. VVant wijl sy 't dese oorlogh gheduerende niet anders als haer woonplaets, Vaderlandt, Hof, en Stockholm bewoont had, soo toonde sy, nu wederom vluchtende, de wegh na de Balthische zee, daer haer Lantslieden haer eyndlijck volgen souden.

De eervvaerdighste Bisschop van VVurtsburgh en Bambergh keert in Francken.

De eerwaerdighe en doorluchtighe *Frans Hatsfeldt*, Bisschop van VVurtsburgh en Bambergh, Hertogh van Francken, als hy verstond, dat 'er eenige Steden van sijn gebiedt in-ghenomen waren, heeft sich de eerste der verdreve Vorsten na sijn onderdanen ghespoet, om, soo hy kost, de dertele zeden der oorlogh, het branden, rooven, dootslaen en verderf sijner onderdanen, oft gheheel wegh te nemen, oft te verlichten.

't VVelck wijl 't niet sonder gunst van den doorluchtighsten Coningh van Hungaryen en Boheemen kost gheschieden, soo heeft hy sich na hem tot Stutgard gehaest: en hem over sijn zeghe gheluck wenschende, is van hem met de grootste teeckenen van goedtwilligheydt ontfangen.

Komt in VVurtsburgh.

Oock heeft hy niet alleen sijn wensch verkregen, maer oock het bewint van het heyr, welck in Francken lagh, ontfangen. Dies heeft hy sijn gewapende Boeren by die troepen gevoeght, en met het nieuwe jaer in VVurtsburgh in-ghetrocken, met groote vreughde der Inwooners van de Overheydt der Stadt ontfanghen, sich niet tot de schouspelen maer tot de Kerck ghespoet, en onder den Heyligen dienst der *Mis*, S. *Ambrosius* en *Augustinus* Lofsangh, danckbaer tot Godt, aen-ghehoort. En wetende dat hem een ander gheluck, om dit gheluck te beschermen van nooden was (als die gheleert had, dat men aen gheen avontuur minder, als 't beste moght vertrouwen) heeft beloften gedaen voor 't gheen na sijn wenschen uytgevallen was, en de Godlijcke hulp van 't overige

aen-

aen-roepende, is van daer tot de menschlijcke raedtslagen gekeert.

Na de Godtsdienst heeft hy de Krijghs-Oversten en Hoplieden op een heerlijck gastmael ghenoodt, en aen al de soldaten twee maenden soudy belooft, soo sy 't Slot in 't kort in kregen. En in dese sijn voorspoedt, te vooren verdreven, den verdrevelinghen niet verghetende, heeft seer mildelijck aen den Bisschop van Regensburgh, op 't Slot gevangen, de spijs van sijn tafel gesonden.

Sendt den ghevanghen Bisschop van Regensburgh kostelijcke spijs.

VVie is niet over die deughden van die doorluchtighe man ten hooghsten verwondert? VVie prijst niet sijn voorsichtigheyt en heylsame raedtslagen! Andere mogen hem een geluckigh Vorst, oft soo sy willen, noemen; Ick sal hem alleenlijck wijs heeten, de welcke in beyderley gheval Godtvruchtigh, in beyde een suyver gemoedt tot Godt behoudt. Den welcken op dat hy behagen magh, soo arbeydt hy self, bidt hem dat sijn onderdanen moeten bloeyen, en self put hyse niet uyt; soo dat hy in sijn hooghste geluck van allen geliest wordt, op dat sy niet door haet en nijdt van alle kanten t'samen loopen om het selve te bevestighen.

Is allen lief.

Derhalven heeft het Slot van VVurtsburgh ('t welck de besettelingen een jaer langh dreyghden te beschermen) door Godts en der menschen gunst en des Hertogen tegenwoordigheyt, gheen twintigh dagen self teghen ghehouden: maer met het uyterste geweldt bestormt, hebben sich de besettelingen, om niet om-ghebraght te worden, opgegeven. Soo heeft de Hertogh van Francken het Franckenlandt, vruchtbaer in wijn en koorn, verlost, en door sijn voorsichtigheydt voortaen gheluckigh gemaeckt.

Het slot van VVurtsburgh vvordt hem overghelevert, den 18 Januar.

Oock wierd de II. Keyser *Ferdinand*, wiens grootheydt by na door teghenspoet aengroeyde, het Sweedtsche ghevaer door sijns Soons dapperheydt

heydt schier ten eynde zijnde, door dese en andere voorspoeden verlicht.

De Saxen lijden schade.

Koloredo heeft in Meyssen de Saxen, *Piccolhomini* de Sweeden in Thuringhen eenighsins vernielt. De Keurvorst van Saxen derhalven, wederom den val sijner landen vreesende, heeft begost op een vriendlijck Verdragh te dencken, en eenighe verschillen, uyt de Godtsdienst en wantrouw geresen door de wetten van vrede by te leggen. Dit selve heeft de Keyser niet af-gheslagen, soo men slechts de billijckheydt en sijn Keyserrijck in acht nam. Derhalven over en weder Ghesanten ghesonden hebbende, soo heeft men terstondt de voorpalen der Vrede gheslagen, een schortingh van wapenen gemaeckt. Dies laet ons elders de verwoetheydt der Oorlogh gaen besien, en met sommighe Keyserschе troepen uyt Saxen na Beyeren verhuysen.

De Keurvorst van Saxen handelt met den Keyser van Vrede.

Aughsburgh met grooten honger ghequelt.

Aughsburgh wierd van den dapperen *Otto Henrijck Fugger* met graften, borstweeringhen, en sommige schansen, daer men eenigh aentocht vermoede, door den honger benaeuwt. Maer 't selve heeft met eenighe Sancerranische hertneckigheyt tegen-gehouden, en het onghemack verdraghen. Sy vielen dickwijls uyt, en haelden, als sy kosten, met schermutselen, de paerden in de Stadt, om, als haer de honger quelde, een tijdt langh van de selve te leven.

VVordt tot mensch-eten ghedvvonghen.

Eyndlijck, als haer die ghelegentheyt oock benomen was (wie soud 't ghelooven) heeft *Fugger* die teere stadt in Duytschlandt tot mensch-eten ghedwonghen. En als alreê de levendighen op de levendigen vielen, soo heeft men begost van Verdragh te handelen: en die ghenadighste Keyser heeft die ondanckbaerste menschen, na dat hyse ghetemt had, nochtans ter eeren van de Rijckssteden, met haer vrye Godtsdienst en eerlijcke naem beschoncken.

VVordt van den Keyser in ghenade ghenomen, den 13 Maert.

Onder-

Onderwijl liet *Frans Hatsfeldt* Hertogh van Francken een nieuw heyr aen-nemen, en over al nieuw volck aen-werven: over welcke, by eenige oude regimenten ghevoeght, hy sijn dapperen broeder *Melchior Hatsfeldt*, Overste van des Keysers gheschut, gestelt heeft, om Koninghs-Hove, de sleutel van sijn Franckenlandt te belegheren. Dit heeft hy niet tragher, als hem belast was, uyt-ghevoert, en na eenigen tijdt eyndlijck verwonnen.

Hatsfeld vvindt na eenigh verloop van tijdt Coninghs-Hove.

Maer nu was het Verdragh tusschen den Keyser en *Sax* alreê vêr ghekomen. Mits de Keurvorst de Vrede aendringende, en de Keyser de selve lievende, sy door Ghesanten handelden en eyndlijck te Praegh t'samen quamen. Met punten, soo men den Keyser als verwinner schat, niet waerdigh, maer siet men de tijdt aen, als sy beslooten wierden, noodtsaecklijck.

Tot Praegh vvordt tusschen den Keyser en Keurvorst van Saxen de Vrede ghetroffen, den 20 May, met vvat punten.

Daer wierd vryheydt van Godtsdienst toe-ghelaten, en alles tot die staet, als 't in 1627 jaer den 11 November gheweest was, ghebraght. Dat het voorts tot veertigh jaren soo verblyven soud: en dat men ondertusschen alle geschillen in der eeuwigheydt, met eenigh vriendlijck Verdragh soud by-leggen.

Door dese Vredes-punten kregen de *Protestanten* gheen slechte nocht te verachtene Kercklijcke goederen, mits hun Bisdommen en Aerts-Bisdommen vergunt wierden, en *Ferdinand* meer een verwonne als verwinner ghelijck was. Maer soo vêr hadden hem soo veel ongelucken ghedreven, en sy, die meêr als op de eenvoudige Christelijcke naem roemden, dwongen hem.

Oock wierden door dit Verdragh den Keyser de heyren gelevert, waer door de vyanden des Rijcks van den Duytschen bodem souden gedreven worden. Dit was den anderen *Protestanten* een harde naem; derhalven wilden sy sich liever laten ghe-

Veel Vorsten nemen de selve aen.

seggen,

ſeggen, en de Praeghſche Vrede gehoorſamen, als voor vyanden des Rijcks gheacht worden. Alſoo deden de Keurvorſt van Brandenburgh, de Hertogen van VVymeren, Lauwenburgh, en Luneburgh.

De Keyſer vergheeft den Hertoghen van Mekelenburgh.

De Hertogen van Mekelenburgh heeft de Keyſer genadighlijck vergeven, en het Hertoghdom, door des *Fritlanders* ontrouw en moordt weder tot haer gekomen, mildadighlijck herſtelt. De Rijcksſteden volghden die Vorſten, en Norenbergh, Ulm, Franckfort, de Vrede aen-nemende, hebben ſich den Keyſer onderworpen.

De Rijcxſteden nemen de Vrede aen.

En hoe wel eenighe *Proteſtanten*, en Roomſchghesinde Vorſten, deſe Vredes-wetten verachteden, ſoo is 't nochtans ongelooflijck, hoe gaern het gemeene volck van 't uyt-geputte Duytſchlandt, de naem der ſoete Vrede hoorde. Als wien 'er meeſt aen gelegen was, wijl het van de verwinners en verwonnen ellendighlijck berooft wierd. Derhalven was over al vreughde en blijdtſchap, en luyſterden niet anders na de verkondingh des Verdraghs, als na 't lieflijckſte geluydt van eenigh fluyt oft ſnaren-tuygh.

Barent *van* Wymeren *komt by de Franſen.*

De ſelve wegh tot de verſoeningh ſtond oock aen *Barent* van *Wymeren* open, maer deſe de Lelyen geroken hebbende, heeft ſich der Sweedtſche Oorlogh ontrocken.

De Sax *gebiedt de Svveeden uyt het Rijck te trecken.*

Voorts is den Sweeden, onder *Ian Banier*, van den *Sax* belaſt uyt het Rijck te trecken. Sy klaeghden, dat hy Vrede gemaeckt, en haer uyt-gheſlooten had: aerſelden oock, en eyſchten na haer krijghs-ghebruyck van de *Proteſtanten* een belooningh. De Keurvorſt van Saxen heeft haer om der Vrede wil twaelf hondert duyſent Rijcxdalers aen-geboden. Sy hebben meêr willen hebben: en bedachten daeghlijcks de eene ſwarigheydt uyt den ander. De Keurvorſt wierd toornigh en dreyghde haer met de wapenen, ſoo ſy niet ghehoor-

De Svveeden aerſelen.

hoorsaemden. Sy verklaerden sich nocht voor vriendt nocht voor vyandt, en maeckten met dickwijls Gesanten te senden, hoop en vertoef.

Dat aerselen heeft eenige maenden wegh-ghesleept, toen hebben de Sweeden eerst de wapenen aen-ghegrepen. De *Keurvorst* alsoo gheneghen is met de gantsche macht van sijn Saxen tot wraeck ontsteecken, en de wijckende hert vervolghende, heeft de selve uyt sommige steden en landen verdreven. *De Sax vervolght-se.*

Saxen was hem weder toe gevallen: Halberstadt met sijn gantsche ghebied hielden sy noch in: de gantsche Maeghdenburgher Kreyts (uyt-ghenomen de steenhoop van Maeghdenburgh, in welcks asschen noch vier geheele regimenten lagen) had het jock aen-genomen. Maeghdenburgh derhalven met schansen, vestinghen en vijf regimenten, onder den Oversten *Mitzlau* (die sich in de stadt Barbi in geleght had) belegherende, volghde met het overighe heyr *Banier*, en heeft eenighe Duytsche regimenten, door sijn beloften aen-ghelockt in sijn leger getrocken. De Sweeden van den *Sax* uyt Pomeren en Mekelenburgh ghedreven, en van de meeste Duytschen verlaten, verbrandeden de landen der Luneburghers en Bruynswijckers, putteden de landtschappen uyt, benamen de ellendighe menschen al haer vermoghen, en met gheldt, buyt en wonden niet te vreden, namen het ghemeene volck, met het gheen sich liefst hadden, het leven. En *Banier* trock geheel de zeden van *Totila, Alarick* en *Attila* aen. Naemlijck om door sijn wreedtheydt den nakomelingen te betuyghen dat de Sweeden en Gotten t'eeniger tijdt in Duytschlandt geweest waren. *Beleghert Maeghdenburgh.* *Baniers vvreedtheyt.*

Dies stond het ghemeen volck en de boeren tegen hem op, om het gemeen verderf des menschlijcken geslachts met gemeene wapenen wech te nemen, *Slaet de Boeren.*

nemen. Maer *Banier* niet schaedlijcker in wreetheydt, als in krijghs-ervarentheydt, heeft, even als de honden, al vluchtende, en van 't vluchten omsiende, dickwijls om-ghebeeten. En, daer men 't minst vermoede, teghenstaende, heeft met sijn kleene troepen die groote menighte op de vlucht gedreven.

Soo voedt de krijghs-ervarentheydt de stoutheydt om te vechten: want niemandt weet lichtelijck, 't gheen hy sich vertrouwt wel gheleert te hebben, en in 't slaen is een kleen geoeffent ghetal vaerdighst tot de zeghe. Derhalven was die boersche en ongheleerde menighte tot de nederlaegh ghestelt.

Banier door dese gheluckighe voorspoedt aenghemoedight, scheen yet grooters, om dat hy veracht was, te durven bestaen. Domits hadden de Saxen onder den Oversten *Baudis* (welcke nu onder den *Sax* Overste Stadthouder was) met seven duysent voetknechten belegert, en droomden self niet van *Banier*, dat hy komen soud. Maer hy heeft haer door sijn schielijcke aenkomst verschrickt, en, mits sy geen ruytery hadden, lichtelijck twee duysent neder-gehackt.

Slaet de Saxen, den 1 Novemb.

Na dese geslage wond, is hy verder ghegaen, en heeft veel Steden in-ghenomen. Soo begosten de Saxen, even als de krancken, de welcke als sy schijnen van de sieckte verlost te worden, gheheel in de selve weder in-storten, daer de krijgh by na ten eynde was, heftiger geplaeght te worden.

VVederom, den 17 December.

Dies keerde de Oorlogh in Saxen. VVaer over de Saxen vergramt, wederom een Veldtslagh te waghen besloоten hebben. Oock heeft *Banier* de strijdt niet gheweyghert. Als derhalven de Slaghordens by Kirits aen een quamen, soo heeft *Baniers* dapperheydt de by na winnende Saxen verwonnen, en vijf regimenten af-geslagen.

Door

Door dese tweede wonde is 'er groote vrees in Saxen ghekomen, grooter van sijn onlanghs vrienden vreesende, als het van de Keyserschen geleden had. En met der daedt, even als de Diamant, soo sy met hamers ghebroken wordt, in de kleenste brocxkens springht, soo dat sy naulijcks met ooghen ghesien konnen worden; soo wordt oock de raeuste vriendtschap, soo sy eens gereten wordt, tot de hooghste haet ghekeert, en uyt de vaste verbonden worden, soo sy eens ghebroken worden, de meeste vyandtschappen ghebooren.

Groote vrees in Saxen.

En 'er was nu geen Verdragh te hoopen, welck de verwoetheyt van beyde partyen onder elckander verscheurt had. En gheen van beyde zyden had eenigh gheluck als door de wapenen te hoopen. De Keurvorst van Saxen derhalven by Sandauw sijn troepen met den Oversten *Masarin* gevoeght hebbende, zijn met gelijcke maght teghen de Sweeden ghetrocken. En *Banier*, sich te swack kennende, is een weynigh gheweecken, en heeft den *Sax* en de Keyserschen de Havel-vloedt voor geworpen. En dese soeckende elders een ondiepte om over te komen, zijn tot in 't Marckgraefschap van Brandenburgh getogen.

De Sax *en* Masarin *t'saem ghevoeght tegen* Banier.

Banier *stelt haer de Havel voor.*

Banier dese gelegentheyt waernemende, spoedt sich, de vyandt verlatende, uyt al sijn macht na de Elve. De welcke by de VVerberschans overkomende, heeft, *Reduym* sijn Overste Ritmeester voor uyt sendende, met het meeste deel van sijn ruytery de Saxsche regimenten ontrent Maeghdenburgh verstrooyt, verjaeght en doot-geslagen. Daer na de overgaef van Barbi te vergheefsch by de Overste *Mitzlaus* versoeckende, plonderde Hal, Merseburgh en de ongelege plaetsen. Tot dat *Banier* met het voetvolck en geschut volgende, de stadt Barbi met vijf alghemeene stormen in nam. Nochtans niet voor dat de Overste *Mitzlauw* door

Ontset Maeghdenburgh.

Neemt de Stadt Barbi *in, in 't* 1636 *jaer, in de maent van Februarius.*

door eenige wonden gequetst wierd. De welcke eerst na Straelsondt, van daer na de uyterste wijcken van Finlandt op een nieuw Slot ghevanghen ghevoert wierd, doch na dry jaren ontvlucht, is eyndlijck door de woeste landen van Moscovien en Ruslandt, dry hondert mylen vêr ghetrocken hebben, in Duytschlandt en sijn vryheydt gekeert.

Sijn dwvingh-landy.

Banier is ondertusschen in VVeyssenfelds, Naumburgh, Iena en de meeste plaetsen van Meyssen geraeckt, en de selve eenighe duysenden van Rijcxdalers af-ghedrongen hebben, heeft die Kreyts niet te min geplondert. En over al een Barbaersche verwoetheydt, by den Duytschen onbekent, ghepleeght.

Hatsfeldt *in Saxen.*

En de *Keurvorst* was hem met *Marasin* nu niet machtigh tegen te staen. Als hy derhalven by den Keyser om hulp sond, soo heeft de selve den Graef van *Hatsfeldt* daer na toe gesonden, wiens komst *Banier* vernemende, soo heeft hy sich uyt gantsch Meyssen, even als met de vlucht, begheven, niet durvende wachten op het bancket, dat voor hem toe-gericht was. Dies is hy, in plaets van verwinnen, verschrickt geworden, oock heeft hem *Hatsfeldt* niet anders, dan of hy gewonnen had, van afteren ghevolght; niet weynigh tot sijn eer, wijl hy opentlijck voor Saxens verlosser, en der vyanden schrick, die alleen door des Hertoghen naem verwonnen wierden, geroemt wierd.

Banier *vlucht.*

Lijdt schade.

By Zerbst heeft hy hem aen-getroffen, en heeft met een deel van de ruytery den verlamden *Banier* in de puynhoopen van Maeghdenburgh ghedreven, en ses hondert afterhaelt hebbende, selfs onder de vesten om-gebraght. En alsoo daghelijcks niet in wellusten, maer voorsichtelijck in krijghswaerdige bekommeringhen om-gaende, verworf door sijn voortganghen de roem van een groot Veldt-Heer.

De *Keurvorst* nu, door soo groote troepen ghesterckt, heeft sich Maeghdenburgh, met vier volle regimenten beset, niet ontsien in *Baniers* ghesicht te belegeren. De *Keurvorst* met de sijnen benaeuden de Stadt aen de eene kant, *Hatsfeldt* met de sijnen aen de andere kant: soo dat de Elve haer midden van een scheyde: waer over, boven en beneden, twee bruggen gheslagen, beyde oevers aen een voeghden. VVant dit hadden de Veldt-Heeren door sonderlinghe voorsichtigheydt voorsien, dat soo *Banier* yet onderstond, de beyde heyren door die brugghen vereenight kosten worden. Maer deses dapperheydt kost teghen der Keyserschen kloeckheydt niet op, het welck de ledighe toekijcker door sijn vrees bekende.

Maeghdenburgh vvort van den Sax beleghert, den 10 May.

Ondertusschen heeft *Hatsfeldt*, na dat hy sijn loopgraven tot aen de Tolschans voltrocken had, sijn soldaten belast die groote Schans te bestormen. 't Scheen by veelen een lichtvaerdige saeck, oock waren 'er die 'er voor schrickten, in de welcke *Hatsfeldt*, soo sy niet gehoorsaemden, met het bloote swaert, door de vrees des doodts, een stoutheydt om te vechten gebraght heeft. En hy heeft de Sweeden met sulck een heftigheydt aen-ghegrepen, dat sy, hoe wel sy sich van de hooghe toppen en met een wal bedeckt beschermden, nochtans niet meer als den eersten aenval kloeckmoedighlijck uyt-stonden. VVant terstont de wapenen wegh-werpende, heeft sich een deel in de Elve begheven, een deel heeft met het opsteken der hoeden het leven versocht. 't VVelck haer *Hatsfeldt*, niet begeerigh na bloedt, maer na de overwinningh, vergunt heeft.

De Tolschans inghenomen, den 28 May.

Aen sijn kant nu alles verwonnen, is (mits de Maeghdenburghsche besettelingen den Oversten *Baudis* swaerlijck gequetst hadden) met het meeste deel der sijnen over de brugh tot den *Keurvorst*

Hatsfelds *krijghslist.*

vorst ghetrocken, en alles daer oock besichtight hebbende, heeft al belast, wat noodigh was. Toen niet weynigh verbetert hebbende, heeft de saken aen die kant merckelijck ghevordert. Als men derhalven met de wercken aen de graft ghekomen was, heeft hy den vermoeyden soldaet met een nieuwe vondt vermaeckt, en niet na-gelaten, 't gheen behoorlijck was. Vier duysent wijven heeft hy, de arbeydt op beyderlye aert uytdeelende, belast rijs-bondels aen te brenghen, en van de soldaten op de selfde nacht in de graft doen werpen: Ondertusschen heeft hy self met groot gheweldt van schieten de vesten neder-geworpen.

Beschadight Banier.

Nu was alles tot den storm bereydt, als 'er ghebootschapt wierd, dat *Banier* tot het ontset quam. *Hatsfeldt* heeft niet vertoeft, maer, den Keurvorst tot besettingh van 't legher latende, de stadt niet verlaten, en, de Sweeden by Tangermund afterhalende, soo schandlijck gheslaghen, dat van dry Lijflandtsche regimenten niet een ontkomen is. En daer-en-boven de besettelinghen van Tangermund en Stendel gedwongen, sich onder sijn ghenade op te gheven.

Maeghdenburgh vvort overgheghe-ven, den 11 Iulius.

Soo is hy na de Stadt gekeert, en heeft de selve, op dat sy niet verder hoopte, de Sweedtsche vaendels ghetoont. Door dese sijn dapperheydt en krijghslist is soo veel te weegh ghebraght, dat de Sweedtsche regimenten wanhoopende, tot den Keurvorst sonden om sich over te geven, 't welck de Keurvorst op seeckere bestemde voorwaerden aen-ghenomen heeft, niet weynigh tot sijn voordeel, wijl hy met ses-en-veertigh metale stucken gesterckt wierd.

Verscheyde plaetsen overgheghe-ven.

Na Maeghdenburgh heeft naeulijcks yet den *Sax* en Keyserschen tegen-gestaen. Nocht Havelbergh, nocht oudt en nieuw Brandenburgh, nocht de VVerberschants zijn hertneckigh gheweest.

Alles heeft de verwinnende Keyserſche en Saxſche ſoldaet in-ghenomen, en volghde den vluchtenden *Banier* door alle hoecken van Duytſchlandt: tot dat by VVitſtoch, in 't Hertoghdom van Mekelenburgh, de ſaeck tot een Veldtſlagh uyt-ghekomen is, en daer heeft het gheluck een weynigh gekeert.

VVant *Banier* met eenighe troepen van *Leſley* en *Wrangel* gheſterckt zijnde, heeft ſich ſchielijck ghekeert, de vreesachtighe en ſwacken belaſt uyt het legher te vertrecken, en al ſijn volck tot de ſlagh, dapperheydt, verwoetheyt, de zege oft een heerlijcke doot aen-ghemaent hebbende, is haer onder de oogen getrocken. Dies maeckte yeder by na in 't legher ſijn uyterſte wil, en daer was niets moeylijcks haer, die tot ſterven bereyt waren, te overreden.

Banier *biedt een ſlagh aen.*

Daer was een heuvel tuſſchen beyde ſlaghordens, deſe, om dat ſy wel ghelegen was, trachteden ſy alle beyde in te nemen. Als derhalven *Hatsfeldt* uyt dat ſchermutſelen allencks een hooftſlagh voorſagh, heeft hy ſeer konſtelijck ſijn ſlaghorde gheſtelt, en ſelf onverſchrickt voor aen ghetrocken. Alſoo heeft oock *Banier* gedaen, en wijl deſe uyt wanhoop, by ſijn dapperheyt ghevoeght; die uyt dapperheydt en krijghs-ervarentheydt vocht, ſoo heeft men nergens ooyt (als de Overſten, die 'er by gheweeſt zijn, bekennen) tuſſchen de partyen ſoo wreed een Slagh gheſien. Van de derde uur na de middagh tot den laten avondt ſtonden ſy als yſere berghen. Toen heeft ſich de Sweedtſche ſlagh-orde eerſt verroert, en is de rechter vleughel op de vlucht, en de lincker tot een kleen boſchken gedreven.

Slagh by VVitſtoch, den 4 Octob.

En de Keyſerſchen ſcheenen alreê ghewonnen te hebben, als 'er ghebootſchapt wierd, dat het gantſche lichaem van 't Sweedtſche heyr noch

niet ghevochten had, en dat 'er noch veel meêr troepen overigh waren, als 'er gestreden hadden.

De Keyserschen vvijcken te rugh.

Hatsfeldt roept sijn Oversten by een, en verhaelt haer, 't geen hem ghebootschapt was. Toen hebben sy alle gheoordeelt, dat (wijl men aen voetvolck schade gheleden en den vyandt in dat deel niet gelijck was; wijl 't geschut, in een moerassige plaets staende, qualijck verroert kost worden, en men van 't selve weynigh hulpe te verwachten had) men te rugh wijcken soude. Derhalven zijn sy met der haest na de VVerberschans, en van daer na Halberstadt ghetrocken: na dat sy twee uren na de Slagh op die plaets, daer sy ghevochten hadden, vertoeft hadden.

Baniers *krijghslist en der Keyserschen nederlaegh.*

Terstondt was 'er *Banier* weder, en, siende de Keyserschen vertrecken, seyd dat sy ghevlucht waren. En dit heeft hy oft selve ghelooft, oft de loose Veldt-Heer heeft het tot gelegentheyt ghenomen, en met de sijnen als teghen de vluchtelinghen aen-gevoert, heeft te ghelijck de sijnen aenghemoedight, en de Keyserschen verbaest ghemaeckt. VVant de Sweeden, wijl sy meenden te winnen, volghden te dapperer, en de Saxen, wijl sy door haer wijck en 't aendringhen der vyanden, meenden te vluchten, hebben begost te vluchten. Nochtans zijn 'er mits het nacht was, niet meêr als duysent gebleven.

Ghetal der dooden, aen de Svveedsche zyde.

In 't veldt selfs, daer sy gevochten hadden, is de meeste nederlaegh van weder-zyden gheweest. Hier kan men uyt het getal af-nemen, hoe dapper 'er gevochten zy. Acht duysent zijn 'er aen weder-zyde ghebleven, en, onder de dooden, aen de Sweedsche zyde, de Oversten *Berghaver*, *Kerbergh*, *Koningam*, en vijf Overste Stadthouders.

Aen der Keyserschen en Saxen zyde.

Onder de Keyserschen miste men de Graven van VVildbergh en Falckensteyn. Onder de Saxen, de Oversten *Ian Seydlitz*, *Schartauw*, *Beyter*,

Milditz,

Milditz, en *Milbe*, met dry Overste Stadthouders.

Maer daer de Sweeden sich meest over verwonderden, was, dat de Keyserschen die plaets, daer sy gevochten hadden, na haer doodt met haer lichamen bedeckten. Oock niet sonder *Hatsfeldts* lof na de nederlaegh, die hem selfs de vyanden, hoe wel onwilligh, gaven; wijl sy bekenden, dat men nocht beter slagh-orde stellen, nocht dapperer vechten kost. Niet te min de teghenwoordighe zeghe ghebruyckende, hebben de VVerberschans op een nieuw belegert, welcke sich oock, van den Keyserschen soldaet weynigh beschermt, eyndlijck op billijcke verdraegh-punten over-gheghe- ven heeft.

Hatsfeldts *dapperheyt.*

Banier *neemt de VVerberschans in, den 25 October.*

Van daer heeft *Banier* sijn troepen weder in Meyssen gevoert, en het geheele landt, uyt-genomen weynige Steden, in-genomen. En woedende niet min door wreedtheydt als door krachten. Geen maeght oft vrouw bleef by na ongheschent. En als sy haer wellust en wreedtheydt vernoeght hadden, soo hebben sy die selfde lichamen, door haer dertelheydt gheschent, door 't swaert verlampt. De kinderen doorgaens ombrenghende, wurghden de moeders, oft knooptense by 't hayr aen de boomen. Soo dat *Banier*, de barbaerste van alle Barbaren, die dingen toeliet, die selfs geen *Tamerlan* in 't midden van Schyten lyden soud.

Sijn vvreetheydt.

Het avontuur de wraeck van soodanige schelmstucken soeckende, soo heeft die *Hatsfeldt*, oock te vooren dapper, wederom waerdigh ghescheenen om de saeck uyt te voeren, en met meerder ghebiedt over de troepen ghestelt, is tot overste Stadthouder van des Keysers en Keurvorsten heyr verkooren; als die nu onmiddelijck onder niemandt, als den *Keurvorst* en Coningh van Hungaryen en Boheemen stond.

Hatsfeldt *Overste Stadthouder.*

De Wurtsburger *en* Darmstadter *komen den Keyser te hulp.*

Frans Hatsfeldt, Bisschop van VVurtsburgh en Hertogh van Oost-Franckenlandt, door dese waerdigheydt van sijn dappere Broeder en des Rijcks gevaer bewogen, heeft eenige nieuwe regimenten aen-ghenomen, en met de troepen van Hessen-Darmstadt (die dese gantsche oorlogh den Keyser en 't Rijck seer getrouw gheweest is) te hulp gesonden.

Hatsfeldt *heeft ghebreck van voetvolck.*

De Overste *Hatsfeldt*, meest gebreck van voetvolck (waer in hem *Banier* te machtigh was) hebbende, heeft van de VVezer eenighe duysenden tot sich ontboden. Maer de selve met haer Oversten sochten uytvluchten. VVant het pleeght soo wel te geschieden, dat aen een eerst ontsteke vlam veel roocks verselt, die niet, als wanneer de vlam sich vergroot en verspreyt, verdwijnt. Soo heeft hem in 't begin, als hy wat groots aenvatten wilde, groote nijdt ghedruckt, tot dat sijn vermeerde roem, nu dat gebreck te boven, de roock der nijdt verdreef. Eyndlijck is hem *Gotz* by ghekomen, maer belast *Hatsfeldt* te gehoorsamen.

Oeffent den soldaet.

* *Monsteringh.*

En dese nu, hoe wel in voetvolck den Sweeden ghelijck, in ruytery te boven, is nochtans niet terstondt teghen den vyandt ghetrocken. Hy heeft eerst een * VVapenschouwingh ghehouden, en de soldaten in verscheyde krijghs-oeffeninghen onderwesen, en gewesen, als sy by VVitstoch misten, wat en hoe sy moesten ghedaen hebben. En, sijn soldaten soo onderwesen, heeftse recht gheoeffent gemaeckt.

Banier *neemt Torgau in.*

Ondertusschen had *Banier* Torgau, na dat hy acht regimenten Saxen tot overgaef ghedwongen had, in-ghenomen, en is met de gantsche macht voor Leypsigh gheruckt. Dese heeft door haer

Beleghert Leypsigh den 22 Ian.

stantvastigheydt gheleert, wat het scheelt of een stadt een traegh oft ghetrouw Overste heeft, en driemael van de Keyserschen t'onder-braght,

heeft

heeft onder ſijn dapperen Overſten *Transdorf* den aenval van den hitſighen Veldt-Heer niet alleen uyt-geſtaen, maer gebroken.

Eyndlijck heeft *Banier*, na dat hy de veſten gebroken en ondermijnt had, een Tromſlagher onder de wal geſonden, die *Transdorf*, uyt de naem van ſijn Overſte, vermaent heeft de Stadt over te leveren: dat hy anders de kinderen in der moederen lichamen niet ſparen ſoud. *Transdorf*, onverſchrickt, heeft hem ghehoort en gheantwoort. Dat hy de ſtadt, hem belaſt, gheenſins overgheven ſoud; in 't overige mocht hy, ſoo 't hem geluckte, ſijn wreedtheydt en verwoetheydt ghebruycken. *Banier*, vergramt, heeft de uyt-geſochtſte ſoldaten uyt ſijn heyr om te ſtormen gheſtelt, en met woorden, op diē tijdt voeghende aenghemoedight: dat ſy dapper vechten ſouden, dat haer die ſtadt, door jaerlijckſche marckten ſeer rijck, te buyt en loon ſoud zijn.

En nu was alles tot den ſtorm bereyt, als *Banier* van twee Loopers brieven ontfingh, waer door hy de komſt van den Overſten *Hatsfeldt* verſtond. Terſtont heeft *Banier* ſijn ſoldaten niet alleen van den ſtorm af-gheblaſen, maer is van de Stadt ſelfs met der haeſt na Torgau gevlucht. *Vlucht op de komſt van Hatsfeldt, den 17 Februarius.*

Hatsfeldt volghde hem kort op de hielen, en ſijn regimenten dickwijls aentreffende, heeft verſcheyde verſtrooyt, *Banier* nooyt een rechtvaerdige ſlagh durvende wagen, hoe welſe hem *Hatsfeldt* dickwijls aenbood. Maer nu op deſe, nu op de andere kant van de vloedt ſijn heyr overvoerende, nu der Keyſerſchen brugh met gheſchut vernielende, nu voor een ſchielijcke in-nemingh van Meyſſen vreeſende, gaf veel te doen, en voorderde weynigh. *Torgau gheeft den Keyſerſchen veel te doen.*

Dit op-houden heeft veel maenden wegh gheſleept: en hoe wel *Hatsfeldt* de Sweeden ſeer benaeude,

naeude, ſoo hebben ſy nochtans die ſeer wel-gheleghe Stadt niet eerder verlaten, dan als ſy hoorden dat *Maſarin* en *Gallas* met nieuwe machten aen-quamen.

Vlucht van Torgau in Pomeren, den 28 Iun.

Toen heeft *Banier*, door ſoo veel troepen te gelijck gedreyght, liever willen vluchten, als met ſijn heyr omringht worden. Maer het was kunſt, ſoo veel op-paſſers te ontkomen. Derhalven aen de eene kant dreyghende is aen de andere kant ontkomen, en veynſende na Erfort, is in Pomeren ghevlucht.

Maer wat deden de Keyſerſche, na dat ſy dit verſtonden. Met een vaerdighe troep veel landts door-treckende, hebben al *Baniers* voetvolck met ghedeelten afterhaelt, en gheheel vernielt, ſoo dat de doode lichamen by de twintigh mylen vêr geſtrooyt, de wegh van de Sweedtſche vlucht vertoonden.

Begeeft ſich in 't Eyland Uſedom.

De ruytery hebben ſy door Saxen, Brandenburgh, Sileſien, in Pomeren tot onder de veſten van Statijn, en eyndlijck in 't eylandt Uſedom gedwongen te vluchten. Daer heeft *Ian Banier*, ſijn adem verhalende, de ſijnen verſterckt.

Willem *Landt-Graef van Heſſen vlucht in Ooſt-Vrieslandt.*

Willem Landt-Graef van Heſſen, hoorende deſe vlucht en nederlaegh der Sweeden, heeft ſich voorder in ſijn Heſſen niet vertrouwt, maer Kaſſal verlatende, is met vrouw en kinderen, om Hollandt nader te zijn, in Ooſt-Vrieſlandt getrocken. En aldaer verſcheyde plaetſen beſettende, heeft het gantſche landt met den Graef van Oldenburgh uyt-gheſopen. VVant deſen heeft hy, ick weet niet uyt wat opmerckingh, over de hondert duyſent Rijcxdalers af-geperſt.

Sterft, den 21 Septem.

Terwijl hy dus tuſſchen vluchten en krijghstochten drijft, is hy, van de peſt bevangen, uyt dit leven verhuyſt. En had ſoo noch niet ghewanhoopt, dat hy, ſelfs na ſijn doodt hertneckigh in

weder-

wederſpan, de Coningen van Vranckrijck en Engelandt, en de Staten der Vereenighde Nederlanden, tot Vooghden van ſijn kinderen en oorlogh ſtelde.

De Swveeden keeren op 't vaſte Landt.

Banier ondertuſſchen met *Wrangel* vereenight, is wederom uyt de Balthiſche inham, op het vaſte landt in-gebroken, en de Keyſerſchen van het belegh voor Anklam verdryvende, is die in Over-Pomeren, deſe in Neder-Pomeren vol moedts voort-getrocken. Maer *Mattias Gallas* heeft haer den Overſten VVachtmeeſter *Bredau*, als ſy nader quamen, teghen geſonden. Deſe heeft, met heerlijcke dapperheyt op de aenkomſtighe aenvallende, vijf regimenten by Tribſes verſtrooyt, acht hondert neder-gehackt, vijf-en-twintigh vaendelen ghenomen, vier ſtucken en een groote buyt ghekregen, en is ſoo weder tot *Gallas* gekeert.

VVorden by Tribſes gheſlaghen, den 20 October.

Vluchten vveder in de Eylanden.

Deſe nederlaegh der Sweeden heeft niet alleen *Wrangel*, maer oock *Banier* in Pomeren, en de ſtranden van de Balthiſche zee, en in de eylanden ghedreven, uyt de naburige Steden en Veſtinghen geſtoten, en der Sweeden ghemoederen, door haer onlanghſche geluckigheden op 't Rijck yet voornemende, niet weynigh vernedert.

De Keyſerſchen nemen verſcheyde plaetſen in.

VVant al, wat van afteren in de Neder-Saxiſche Kreyts, noch Gottiſch was, hebben de Brandenburgers, onder den Overſten *Klitſingh* in-ghenomen, en al wat van vooren, in Pomeren, noch met de Sweeden hield, is met verloop van tijdt 't een nae 't ander in der Keyſerſchen handen gevallen.

VVolgaſt. den 10 December.

Gheen vijf volkome regimenten, gheen dry Overſten, gheen twee-en-dertigh Hooftlieden, nocht het gheſchut en ſeven-en-veertigh vaendelen, hebben VVolgaſt konnen baten. VVant de Keyſerſchen, onder den Overſten *Bredau*, zijn oock hier op aen-ghevallen, en, de vluchtende op het

Slot, van de zee omheymt, na weynigh tijdts met gewapender-handt vervolgende, hebben alles met een aenval wegh-genomen.

't Eylandt Usedom, den 12 Decem.

Het eylandt Usedom hadden de Sweeden met schansen en bolwercken gesterckt. Maer die hebben oock niet ghevoordert. VVant de selve *Bredau*, heeft schepen gekregen, en is met gunst van een Ooste-windt over-gevaren, heeft de Sweeden, die sich durfden te weer stellen, verslaghen, de Schansen verwonnen, en 't gantsche Eylandt inghenomen.

Dammin, den 24 December.

Eenighe troepen beschermden Dammin op 't vaste landt. Maer van den Oversten *Goltz* dapper bevochten, en een deel van de vesten neder-gheschooten, heeft, terwijl het argher vreesde, besettingh in-genomen.

Hanouvv, in 't 1638 jaer, den 23 en 24 Februa.

Ia oock Hanouw, dat alleen aen de Meyn, onder soo veel veldtslagen en avonturen der partyen (soo door de dapperheydt en goede heerschingh van den Oversten VVachtmeester *Iacob Ramsay*: als oock door de ooghluyckingh, om dese oorsaeck, der nabuerighe Vorsten) tot noch toe Sweedsch was, heeft sijn lot gekregen. VVant als *Ramsay* (om Graef *Philips Maurits*, Heer der plaets, onlanghs van den Keyser in ghenade ontfangen, met den Graef van Solms *Laubach* in sijn eyghen Slot vast gehouden) tot een dwinghlandt en sijn besettelingen tot roovers ontaerdeden, soo is op een duystere nacht de oude Stadt, en des volgenden daeghs de nieuwe Stadt van *Lodowijck Henrijck*, Graef van Dillenburgh, met list in-ghenomen; de Schot *Ramsay* self swaerlijck ghewont en in ghevanghnis ghevoert.

Garts, den 14 Maert.

Hanouw aen de Meyn, volghde weynigh daer na, bykans op de selfde wijs, Garts aen de Oder. VVant als *Klitsingh*, Overste der Brandenburghsche troepen, verstaen had, dat de besettingh door dick-

dickwyligh overloopen seer vermindert was, heeft het op een morgenstondt met het kriecken van den dagh met de eerste aenval in-ghenomen, twee hondert, die hem gemoeteden, neder-gehouwen, twaelf vaendelen gekregen, en den Oversten VVachtmeester *Dromond*, *Ramsays* Bloetverwant (als men seyd) altoos luck-ghenoot, by na op een en de selfde tijdt gevangen wegh-gevoert.

Gelijck Hanouw Dammin, en Garts Hanouw, soo volghde VVarnemund Garts. Het selve heeft nocht sijn gelegentheyt, nocht sterckte, nocht bequaemheyt gebaet; ja selfs niet dat het aen de Balthische zee lagh, en, door haer ruyme haven, van vêr van VVismar en Straelsondt haer hulp te scheep kreegh. VVant eyndlijck door het swaert vernedert, heeft met het overleveren van achtien stucken sich self op-ghegeven; nochtans niet sonder wraeck, wijl de zeghe met des Oversten *Ecksters* bloedt betaelt wierd.

VVarnemund. den 21 Maert.

En nu had men in de Steden met de Sweeden by na uyt gheoorloght, en de Sweedsche wapenen waren in sulck een benaeutheyt ghekomen, dat der verwinningh niets, als Sweeden self overigh was. Toen heeft, Duytschlandt aen Godt en sijn Heyligen noch niet versoent, wantrouw, haet, nijdt, eersucht (de welcke, in den Oorlogh ghevat, in ledigheydt aengroeyen) de Keyserlijcke Oversten in-genomen. Hier uyt ontstond dronckenschap, traegheydt, en onghewilligheyt van den een voor den anderen op de vyandt te trecken. Daer-en-boven was 'er door 't verwoesten van de landen, het verbranden der molens, nocht meel nocht kooren, en niets quelde haer meêr als de vervloeckte hongher: insonderheydt namaels, als, om de verdurve zeden der Oorlogh en de wreetheyt der soldaten, de acker-bouw versuymt wierd, en men altijdt tot de Oorlogh keer-

Redenen, vvaerom het niet bestreden vvierd.

de; terwijl de partyen der vyanden sich met toevoer versorghden.

't Is seecker ghenoegh dat de Oversten selve somtijdts ter maeltijdt ghesέten hebben, en op de gantsche tafel gheen twee ponden broodts hadden. Daer na de Duytsen op de Italianen, en sy op de Duytsen de schult legghende, zijn onder haer krackelen, toorn, en gramschap, en onder de ghemeene soldaten allencks sieckten, sterven en wech-vluchten ontstaen. Soo dat de heyren soo versmolten, dat sy, die te vooren veertigh duysent sterck waren, by verloop van tijdt gheen elf duysent uyt-maken kosten. In 't gheheel is haer niets schaedlijcker gheweest, als dat men meende, dat men in 't noorden uyt geoorloght had.

De Soonen van Palts-Graef Frederijck *teghen den Keyser.*

Maer laet ons dit schurft een weynigh verlaten, en van de Kodansche inwijck tot nieuwe, ja tot erf-vyanden, in Hollandt varen. Daer wierden de Soonen van dien *Frederijck*, die met een vergeefsche, ja schandelijcke, uytkomst na 't Coninghrijck van Boheemen gestaen had, teghen den Keyser ghewapent. En, in plaets van een, volghden twee Palts-Graven in haers Vaders voorgevingen en oorlogen. Dese, na haers Vaders doot, op alle Rijcxdagen van ongelijck klaghende, en tot noch toe tusschen des Keysers ghenade en de eersucht van een vol geluck swervende, hebben eyndlijck, 't gheen langhsaem, doch met sekerheydt komen moght, verachtende, het onrijpe tot haer verderf soecken te voorderen.

Meppen tot een zetel der Oorlogh.

Derhalven heeft men Meppen, welck VVestphalen, de Neder-Saxische Kreyts van vooren, van afteren Hollandt en Vrieslandt, bequame havenen voor Enghelandts hulp, had, voor sestigh duysent Rijcxdalers tot een zetel der oorlogh ghekoft. Dies heeft men hier de lijftocht en alle overvloedt van voorraedt, vier-en-twintigh groote stucken,

een

een groote ſchat van gheldt, en als al de rijckdom van het Paltſche gheſlacht hier na toe ghevoert. Daer na wierden in gantſch Vrieſlandt, Hollandt, Kleef,en Engelandt ſoldaten aen-ghenomen,en in al de Vereenighde Nederlanden wapenen voor veel duyſent mannen bereyt.

Dies dreyghde het Roomſche Rijck en den Keyſer een nieuw onweder van Oorlogh. Om welck tydighlijck te verſtrooyen de Keyſerſche Overſten ſich beraetſlaeght hebben. Toen heeft den Overſten *Velen* boven al behaeght, dat men Meppen bevechten ſoud, waer in alles te ghelijck ſcheen vernielt te konnen worden. 't Is geſchiet; en dat wel met ſulck een gheluck, dat het met een aenval, op een nacht,met een dagh,geen volkome regiment, onder het beleydt van den Overſten *Ketler* met liſt in-ghenomen wierd. De Overſte van deſe Veſtingh heeft wel mannelijck, doch weynigh te pas op het tegenwoordigh gheval, den aenvallenden Keyſerſchen Overſten een kinne-back-ſlagh ghegheven; want hy heeft terſtont ſijn ſtoutheydt met ſijn doodt geboet.

Meppen vvordt met liſt in-genomen, den 12 May.

En dit was de eerſte ſtorm der Oorlogh met des Palts-Graven Soonen. De andere is by Lemgou, doch ſchaedlijcker, en by na tot de nederlaghe van de gantſche party gheweeſt. VVant de Palts-Graven *Karel Lodewijck* en *Robbert*, gebroeders, ſeer dappere jonghelinghen, door de ſchade van Meppen gheterght, hebben de regimenten, nieuwelijcks in VVeſtphalen gheworven, ghenomen,en met den Sweedſchen Overſten *Kingh* vereenight, met ghelijcke moedt en macht Lemgou belegert. *Hatsfeldt* derhalven, nu beſchermer van de gantſche VVeſtphaelſche Kreyts, wel wetende dat men door de eerſte uytkomſten vrees oft ſtoutheydt werckt,is,met den Overſten *Gotz* vereenight, met vaerdighe regimenten tot het ontſet ghe-

Des Palts-Graven Fredrijcks *kinderen na de Svveeden trecken-de, vvorden by Lemgos gheſlaghen.*

ghetrocken. De Sweedsch-Palts-Graefschen wilden sijn aenval niet verwachten, maer voorkomen, en, de Stadt soo langh verlatende, hebben haer slagh-orde teghen hem ghestelt. En wel niet ongeluckighlijck, had de uytgangh sich na 't begin gevoeght. VVant de Overste *Pieter Gotz* is 'er ghebleven, en de Keyserlijcke slagh-orde tot de vlucht hellende, daer door te rugh ghetrocken. En 't waer sonder twijfel gedaen gheweest, had de Overste *Hatsfeldt* de slagh-orde niet door sijn sonderlinge dapperheyt teghen-ghehouden. VVant dese met eenighe Kurassiers de Sweedsch-Palts-Graefschen van ter zyden invallende, heeft het ys en de slagh-orde ghebroken. Toen volghden de anderen haer Oversten, en op de verschrickten met nieuwe moedt en versche krachten aenvallende, hebbense te rugh ghedreven. Soo ghedyde den Keyserschen alles tot zege, en raeckten aen 't doodtslaen, vanghen en plonderen. De jonghste Palts-Graef *Robbert* wierd ghevangen; de oudste *Karel Lodewijck* is op een waghen met ses paerden in de VVezer ghestort, en in 't ghevaer een wilgeboom grypende, is het swaerlijck tot Minden te voet ontkomen; waer heen sich oock de Sweedtsche Overste *Kingh*, in sijn schouder en wanghen gequetst, gevlucht is. Op de selve plaets, daer sy ghevochten hadden, zijn by de twee duysent ghebleven, dry-en-veertigh vaendelen en achtien stucken ghekregen, twee Britansche Graven (van welcke de eene seer rijck, en als een *Cresus* van Enghelandt, door groote liefde tot het Paltsche Huys, twee regimenten op sijn eyghe beurs aenghenomen had) met ses andere Oversten en den Oversten *Ferents*, uyt-genomen de gemeene soldaten, gevangen gevoert. Daer-en-boven is den Oversten *Hatsfeldt* een heerlijck Veldt-teecken, met veel kostelijcke diamanten beset, en van den Coningh

Vorst Robbert *vvordt ghevangen.*

De menighte der ghevangenen en buyt.

Coningh van Enghelandt onlanghs aen Palts-Graef *Karel Lodewijck* geschoncken, in de handen ghevallen. En, op een waghen dertigh duysent Rijcxdalers ghevonden, zijn van den selven Graef *Hatsfeldt* den soldaten, tot loon van haer dapperheydt, geschoncken.

Van de Keyserschen zijn 'er, behalven Graef *Pieter Gotz*, Overste VVachtmeester, een strijdbaer man, en den Ierschen Oversten *Tesel*, niet meer als ses-en-dertigh ghebleven. De jonghe Palts-Graef *Robbert* is tot den Keyser ghesonden; met sulck een eer, dat hy, door sijn ghevangenis en ongheluck, yet gheluckigers als sijn vryheydt scheen verkregen te hebben. En soo heeft men voor dese reys met des Palts-Graven kinderen gestreden.

Der Keyserschen kleyne schade.

Vorst Robbert *tot den Keyser ghesonden.*

Ondertusschen hebben de Sweeden in Pomeren de gebreken der Keyserschen tot gheleghentheyt van kloeckheydt aen-ghegrepen, en met een nieuwe vervullingh van soldaten, uyt Sweden, Lijflandt en Gotlandt gesterckt, zijn, na dat sy alle omgelege Steden in-ghenomen hadden, door Mekelenburgh en Brandenburgh teghen de Keyserschen ghetrocken, in 't eerste begin nochtans niet over al gheluckigh; wijl vier geheele regimenten by Boytsenburgh van den Oversten *Bruay* overvallen wierden. Maer korts daer na heeft sich *Banier* heftelijck ghewroken, *Mazarin* tusschen Lemts en Domits afterhaelt, vier-en-twintigh hondert af-gheslagen, op de vlucht ghedreven, en als verwinner al de lijftocht, voor *Gallas* verordent, in sijn leger gevoert.

De Svveeden na Brandenburgh.

Lijden schade, den 8 *Novemb.* *Slaen de Keyserschen, den* 10 *Decem.*

Gallas derhalven, alles ghebreck en elf duysent sterck, is van Domits en de Elve na Saxen getrocken, en sijn regimenten daer latende, is self na Boheemen en voort na VVeenen, om den Keyser de standt des heyrs en het nootsaecklijck ontset des selfs te verklaren, gereyst.

Gallas *treckt na Saxen.*

Banier *vervvint de Elve.*

Derhalven heeft *Banier*, als hy geen tegenstandt vond, Domits aen-ghetast, en na eenigher daghen belegeringh lichtelijck tot overgaef gedwongen. Daer na heeft hy sich onderstaen een brugh over de Elve te slaen, en de Sweedtsche wapenen weder midden in Duytschlandt te voeren. 't VVelck hem niet seer moeylijck gheweest is, wijl *Georgh* van *Luneburgh*, die 't weeren moest, hem de toegangh opende, met volck hulp en lijftocht beschafte, en alles tegen de onlanghs aen-ghenome Praeghsche Vrede voornam. Ia heeft oock *Augustus* Hertogh van Bruynswijck (die sich in de gantsche Oorlogh [a] gheenerley ghehouden, doch den Keyser meest genegen gheweest was) op sijn zyde getrocken, op dat hy niet alleen oorloghen, en het gantsche Luneburghsche Huys te ghelijck in een geluck in-wentelen soude. Men seyde, dat hy het uyt-stellen der herstellingh van VVolfenbuttel en 't weder-ghe-eyschte Bisdom Hildesheym qualijck ghenomen heeft. 't Zy hoe 't wil. Hy heeft die dingen tegen sijn beloften ghedaen, en den Keyser schattingh en inlegeringh van soldaten geweygert.

Georgh *van Luneburghs afval.*

Treckt Augustus *van Bruynsvvijck op sijn zyde.*

[a] *Neutrael.*

Banier *slaet* Salis *by Reychenbach, in 't* 1639 *jaer, den* 21 *Februarius.*

Banier door soo groote hulp en vrienden van afteren geschoort, is moediger na 't ghebiedt van Halberstadt, Meyssen, en andere landen ghetrocken. Oock heeft Graef *Salis*, Overste VVachtmeester, sijn eerste aenval by Reychenbach niet geleden. VVijl hy met seven regimenten gheslaghen, en self met dry Oversten, vijftien vaendelen en vier-en-twintigh banieren, gevangen is.

Marazin *by Chemnits, den* 14 *April.*

De tweede aenval kost *Marazin* tusschen Chemnits en Hoxensteyn niet teghen-houden. Maer tien duysent op de vlucht dryvende, vijftien hondert om-brenghende, heeft den Graef van Buchaim, met verscheyde Oversten en ses-endertigh banieren, twintigh vaendelen, gekregen;

ſonder by na yemandt van de Sweeden, behalven den Graef van VVitgenſteyn, te miſſen.

De Graef van Slick oock niet de derde by Rothenhauſen. VVant nae 't verſlaen van vier regimenten, is hy ſelf met ſijn Amptlieden en ſeſtien vaendelen gevangen geraeckt.

Den Graef van Slick by Rothenhauſen, den 24 April.

Eyndlijck oock de Overſte *Hofkirchen*, by Koſtelits, niet de vierde. VVant hy is oock, ſonder dapper te vechten, na 't verdelghen van acht regimenten, met den Graef van *Monte Cuculy*, veel Overſten, en dry-en-twintigh banieren, het ſelve lot ſmakende, in *Baniers* handen gevallen.

Hofkirchen *by Koſtelits, den* 29 *May.*

VVie ſoud nu, na ſoo veel veldtſlaghen, vluchten, nederlagen, van de toeganghen en ſloten twyfelen? Nocht Swickau (welck de ſleutel van Boheemen en de Over-Palts is) nocht Chemnits, Leutmarits, Buduits, Brandeis, nocht Coningh-Grats hebben het tegen-gheſtaen. Alles heeft de verwinnende *Banier* in-ghenomen, en na Praegh ghekeert, heeft die Coninghlijcke Stadt met gheſchut ghereeten, en ſoud veel grooter dinghen onderſtaen hebben, had hem niet van 't Huys van Ooſtenrijck yet, als een ſchildt, tegen-gekomen.

Neemt verſcheyde Steden in.

VVant de Keyſer heeft hem ſijn doorluchtigen Broeder, Aerts-Hertogh *Leopold Willem*, met eenige troepen, om de macht en het geluck der Vorſtlijckheydt wat nader te toonen, na Praegh gheſonden, met bevel, dat hy ſich in geen kleene ghevaren ſteecken, en aen groote niet ontbreken ſoude. En voorwaer door ſijn tegenwoordigheyt, is de aenval der Sweedſche vloedt, even als door een voor-geworpe bolwerck, alſins op-gehouden.

Aerts-Hertogh Leopold Willem *teghen* Banier.

VVant *Banier*, Praegh verlatende, en ſich elders keerende, plonderde Moravien met eenighe lichte paerden, en verſocht op de ſelfde tijdt de Boeren in Ooſtenrijck op der Ens tot wederſpan; en heeft over al met een wonderlijcke onghebondenheydt de

Deſes moetvvil.

de gantsche somer ghewoet, om de Landen, die hy niet hoopen kost te behouden, uyt te putten. Selfs wilden de Oversten haer reysen en veranderingen van leger-plaetsen betaelt hebben, soo dat sy met dreyghen het vuur aen de Steden braghten, tot dat sy met gheldt bevredight wierden. En daer gheldt gebrack, wierden sy met hoerery en overspel ghestilt. Doodtslaen, pynighen, verlammen, dwinghlandy en haer andere wreetheydt gingen selfs alle schrick te boven. VVelck schoon *Banier* niet al voor goedt hield, soo gaf hy nochtans door sijn groote toelatingh ghelegentheyt daer toe.

Koningsmarck *na* Banier.

Met ghelijcke moedtwil trock de Overste *Koninghsmarck*, door Oost-Francken, tot *Banier*, na dat hy den Bisschop van VVurtsburgh en de Stadt sestigh duysent Rijcxdalers, om den brandt af te koopen, af-gheperst had.

Hatsfeld *en* Piccolhomini *by den* Aerts-Hertogh.

Maer nu waren *Hatsfeldt* en *Piccolhomini* oock met haer troepen by den *Aerts-Hertogh*, om met ghelijcke wensch en macht teghen den vyandt te gaen. Toen heeft *Banier*, sijn verstrooyde en op buyt loopende regimenten, op dat sy niet in 't bysonder overvallen wierden, in 't leger ontbiedende, voorsichtelijcker en naeuwer gehandelt.

De Aerts-Hertogh *en* Piccolhomini *tegen* Banier.

Maer sijn t'saem-ghetrocke macht kost hem nu weynigh helpen. VVant de *Aerts-Hertogh* is met *Piccolhomini* in slagh-orde en in 't veldt getrocken, of hem misschien de vyandt, op sijn gheluck steunende, tegen quam. Doch *Banier*, nu even als sich self te slecht, oft om dat hy de hoogheydt van 't Oostenrijcks Bloedt eerde, is te rugh geweecken. En dit is de eerste zege over hem gheweest, dat hy niet slaen durfde.

Nemen Koningh-Gratz in, in 't 1640 *jaer, den* 19 *Februa.*

Leopold Willem sich derhalven tot de groote en kleyne Steden keerende, heeft Coningh-Gratz, welck van het witte regiment van twaelf vaendelen, onder den Oversten VVachtmeester *Sabelditz*

beschermt

beſchermt wierd, belegert; en in weynigh daghen ſoo benaeuwt, dat den Marckgraef *Matthei*, met een uytnemende kloeckheydt de Veſten beklimmende, buyten de wal twaelf vaendelen te ghemoet geworpen wierden. In die eene Stadt zijn ſeſtigh duyſent Rijcxdalers, tien duyſent ſchepelen weyt, by de Sweeden den Boheemſchen Boeren met geweldt af-gheperſt, ghevonden. En het gantſche regiment heeft den Roomſchen Keyſer ghewillighlijck den krijghs-eet ghedaen.

Bredau *ſlaet de Svveeden by Plau, den 14 April.*

Na Coningh-Gratz hebben de Sweeden alle plaetſen van Boheemen, Buduitz, Thabor, Leutmaritz en andere, uyt-ghenomen Swickau alleen, verlaten, en zijn tot in Turinghen en Erfort gheweecken. Maer de Ooſtenrijckſchen volghden haer dicht after na, en de Overſte VVachtmeeſter *Bredau*, haer lincker vleugel, onder den Overſten *Wittenbergh*, by Plau afterhalende, heeftſe ſoo gheſlaghen, dat hy tien Overſten, en alle de vaendels, gheſchut, buyt en krijghsruſtingh, als verwinner in 't leger tot den *Aerts-Hertogh* voerde.

Banier *vvordt by Erfort met verſcheyde troepen ghe-ſterckt, den 15 May.*

En nu was *Banier*, van een groot deel van ſijn heyr berooft, in geen kleyn gevaer, als hy wederom door den *Luneburger*, *Hes*, *Bruynswijcker*, en door de Frans-VVymerſchen, onder den Hertogh van Longeville, by Erfort, geſterckt wierd. Alſoo door veertigh duyſent mannen onderſtut, is na Salfeld op de Keyſerſchen getrocken.

Lijdt ſchade, den 22 May.

Maer deſe, door haer wel-ghelege legher by de Zael beſchermt, hebben ſoo met geſchut op haer vyanden gedondert, dat ſy eenige honderden verloren, en den Overſten *Erick Slangh* ſijn rechter arm af-geſchoten wierd.

Treckt in Heſſen, den 10 Iuny.

Banier heeft nochtans niet af-gelaten, maer eenige weken met ghedurighe ſchermutſelen doorbrenghende, was graegh tot de Slagh al eer de Keyſerlijcke machten vereenight waren. Maer eynd-

eyndlijck door gebreck van voerasy en water, en de vereenigingh der Beyersche regimenten met *Leopold Willem*, is hy tot een anderen sin gebraght, en, Turingen verlatende, in Hessen geweecken.

Banier *versterckt sijn legher by Vildinghen, de* Aerts-Hertogh *by Fritslaer.*

De *Aerts-Hertogh*, door lijdtsaemheyt verwinner der plaets, spoede sich met *Piccolhomini*, om hem door het Hartswald voor te komen. Maer *Banier*, de wegh insghelijcks op 't kortste nemende, heeft de eerste aen de VVezer tusschen VVildinghen en Sichenheym sijn leger gesterckt. De *Aerts-Hertogh* heeft sich geen twee mylen van daer, by Fritslaer, met de sijnen neder-geslagen. Daer zijn verscheyde krijghslisten, vonden en bedriegheryen ontstaen: maer meest vergheefsch, en niet als met schermutselen ge-eyndight.

Banier *heeft het vvel; de Keyserschen qualijck.*

Banier had overvloet van toevoer en lijftocht, en van afteren een bevriendt landt, daer hy in lagh. Den *Aerts-Hertogh* en *Piccolhomini* ghedyde alles in 't teghendeel. Hier uyt hadden sy ghebreck van lijftocht, welcke van de ghemeene soldaten door verre en gevaerlijcke plonderinghen ghesocht wierd.

Haer aenslaghen op elckanderen.

Banier hier van niet onbewust, heeft voor-ghenomen met die uytloopers af te snyden, de molens te verbranden, de rivieren en toeganghen in te nemen, den vyandt door gebreck te verwinnen. Maer *Hatsfeldt* van afteren en *Geleen* van ter zyden komende, hebben 't selfde teghen *Banier* en de Bondtghenoten ghetracht, dat *Banier* teghen den *Aerts-Hertogh* en *Piccolhomini* voorhad.

Banier *lijdt schade, den 13 September.*

Dies hebben de Sweeden van haer voornemen af-ghestaen, en *Banier* heeft, eêr de Keyserschen vereenight wierden, voor-ghenomen, 't gheen hy met hongher niet kost, met gheweldt en 't swaert uyt te voeren. Maer hy is van den *Aerts-Hertogh* en *Piccolhomini* met sulck een gheweldt en schade af-gedreven, dat na 't vernielen van dry regimenten,

ten, de Graef van Nassau, Overste van een deel des heyrs, het naeulijcks met twee regimenten ontquam.

Eyndlijck trachte hy de vereenigingh van *Hatsfeldt* en *Geleen* met den *Aerts-Hertogh* en *Piccolhomini* te verhinderen. Maer 't selve oock te vergeefsch, wijl die sijn aenslagh door een krijghslist vernietighden, en, sonder yemandt van de haren te missen, behouden in 't leger quamen. *Sijn vergeefsch ghepoogh.*

De Keyserschen derhalven, door soo veel voorspoets nu aenghemoedight, zijn met t'saem-ghevoeghde macht en op een schoone dagh na Huxar getrocken, en hebben ghetracht in 't ghebiedt der Luneburghers en Bruynswijckers in te breecken; en dat, oft om die Vorsten door de tegenwoordigheydt van haer wapenen van het Sweedsche Verbondt af te trecken, oft door haer val de Sweedsche krijghs-macht te verswacken. Maer gheen van beyden gheluckte. VVant hoe wel sy Huxar met het gheschut seer beschadighden, en met het verwinnen van veertien vaendelen, in-kregen; en sich alsoo door het swaert een toegangh tot die Landen verwurven: hoe wel sy door dry benden Krabaten, over de VVezer, vier regimenten van de Luneburgers verstrooyt, en nu over de voorbyvloeyende vloedt een brugh gheslaghen hadden, soo hebben sy nochtans niet voorders gevordert. VVant *Banier* is haer met het gantsche heyr der Bondtgenooten en eenige vaerdighe regimenten teghen-ghetrocken, en heeft de Krabaten weder over de vloedt ghedreven, en haer brugh door 't geschut vernielt. Soo deelde de VVezer haer aenslagh en haer midden van elckander. *De Keyserschen trachten te vergeefsch in het landt van Luneburgh te vallen.*

Als derhalven die Landen niet af-staen wilden, soo heeft men teghen de hertneckighe en ongherijmde Vorsten op een andere wijs gheoorloght. Zijn op de openbare Rijcxdaghen tot Reghensburgh *De Hertoghen van* Luneburgh *en* Bruynswijck *voor*

vyanden des Rijcks verklaert.

Het Slot van VVolfenbuttel belegert.

burgh opentlijck voor vyanden van het Roomsche Rijck verklaert. Toen hebben de besettelinghen van VVolfenbuttel midden in het Landt self gerooft en gheplondert, en het stercke Slot Steynburgh in-ghenomen; nochtans met matigh verlies van de haren, wijl het weynigh daer na weder onder der Luneburgers maght gebraght wierd. En op dat voortaen gheenigh ghevaer die Landen dreyghde, soo hebben sy het Slot van VVolfenbuttel self belegert.

De Keyserschen trecken in haer vvinter-leghers.

En dit was de staet der dinghen in 't Roomsche Rijck, als, het jaer ten winter loopende, de gemoederen der partyen na de winter-legers wenschten. Dies is het Keyserlijck heyr, welck uyt verscheyde Oversten t'samen ghesmolten was, wederom in kleene ghedeelten ghelost en in haer bestemde leger-plaetsen getrocken.

En toen zijn twee vermaerde, soo geen slaghen, nochtans meêr als schermutselingen voor-gevallen; en de eene tot roem der Keyserschen, de andere der Sweeden en Bondtgenooten, by na door een en het selfde geval.

Hatsfelds *ghedenckvveerdighe zeghe, den 15 October.*

Hatsfeldt keerende met de sijnen na VVestphalen, en aen de bronnen van de Lip-vloedt een weynigh vertoevende, liet sijn regimenten, op de reys vermoeyt, wat rusten. Als 'er schielijck gheboodtschapt wierd, dat de Overste *Slangh* met eenige duysent Sweeden op hen aendrongh. *Hatsfeldt* ontsette sich niet, maer is hem met een uytnemende dapperheydt (hoe wel hy naeulijcks de tijdt had om met de sijnen te paerd te styghen) in 't gesicht ghetrocken. Maer *Slangh* meende dat hy alreê gewonnen had, heeft derhalven *Hatsfeldt* al met sijn troepen omringht, en uyt hooghmoet aldus toe-ghesproken, *Zijn wy, Heer Overste, soo onverwacht t'saem-gekomen? wijl 't het geluck soo believt, laet ons elkander beproeven.* Voort is hy van vooren,

afteren

afteren en ter zyden met pistoolen op hem aengedrongen. Maer dickwijls grijpen de verwonne moedt, seght *Virgilius*, en verwinnen de winners. VVant *Hatsfeldt*, hoe wel minder in getal, en door de menighte der vyanden omringht, even als uyt wanhoop, vechtende, heeft de Sweeden met die dapperheyt aen-gegrepen, dat hy eenighe honderden en seven Ritmeesters ombrenghende, *Slangh* met de sijne tot een snoode vlucht dreef. Den welcken *Hatsfeldt* tot Hamelen toe vervolgende, de roem van een, soo niet voorderlijcke, ten minsten, aensienlijcke zeghe in 't winter-legher ghebracht heeft. Maer komen wy tot de andere.

Reynold Rosas *vermaerde zeghe, den* 15 *Novem.*

De seer dappere Sweedsch-Fransche Overste *Reynold Rosa*, door eenighe machtighe, doch dickwijlige schermutselen ontrent Fridbergh gheluckigh, trachte na de eer van eenige vermaerde verwinningh. Dies heeft de Aerts-Hertogh *Leopold Willem*, om eens des mans moedtwil te straffen, den Oversten *Bredau* met dry duysent Kurassiers, teghen *Rosa*, en twintigh benden van sijn ruyteren, niet vêr van Zigenheym, daer hy sich toen onthield, ghesonden. *Rosa* de aenkomst der Keyserschen vernomen hebbende, wierd gheensins versuft. Maer hen te ghemoet treckende, heeft haer aenval niet alleen tegen-gestaen, maer den Oversten *Bredau* selfs neder-gevelt, en hoe wel minder in getal, moedighlijck gebroken, ses hondert ruyters in sijn maght gekregen, en de overighen verstrooyt. En alsoo *Hatsfeldt* navolghende, is hy heerlijck met die verwinningh in 't winter-leger ghetrocken.

Des Keurvorst van Brandenburghs *doodt, den* 1 *Decemb.*

Onder dese rust der partyen, is *Georgh Willem*, Marckgraef van Brandenburgh, Keurvorst, Hertogh van Pruyssen, Gulick, Cleef, Bergh, Statijn, Pomeren, &c. over langh met watersucht ghequelt, eyndlijck tot Koninghsberghen in Pruyssen ghe-

ghestorven. Den welcken sijn Soon de Marck-Graef *Fredrijck Willem* in de heerschappy gevolght is; een gantsch vredigh Vorst, en afkeerigh van den Oorlogh, en vreemd van de haet en yver der partyen, houdt sich onsydigh. 't VVelck of het dien doorluchtighen jongelingh voorderlijck zijn sal, sal de tijdt leeren. VVy keeren tot het voorstel, en de Oorlogen.

Banier bereydt sich tot den toght.

De Keyserschen waren naeulijcks in de winterlegers geweken, of *Banier* heeft de ghelegentheyt en anderer ledigheyt gebruyckt, en sich tot nieuwe krijghstochten toe-gerust. En om dat hy wapenen en paerden ghebreck had, zijn de Luneburgers weder versocht. De welcke, om het landt oock van die schadelijcke vrienden te ontlasten, hem met eenigh wapentuygh en eenighe duysent paerden onderstut hebben.

Sijn verdurve krijghstucht en moedtvvil.

Banier alsoo in menighte en ruytery ghesterckt, heeft den Oversten *Phul* voor uyt ghesonden, en volghde self, met de VVymerschen vereenight, met het gantsche heyr; door soo een verdurve krijghstucht en moedtwil wegh-vloeyende, dat het soo klaer als den dagh bleeck, dat men in Duytschlandt gheen Oorlogh, maer een loutere roovery dreef. Van Hal alleen heeft hy hondert duysent Rijcxdalers, en voor vijftigh ruyteren wapens ge-eyscht. Vuur en vlam dreygende soo sy hem niet tydighlijck beschaft wierden.

Verlost Svvickau van de beleghering.

Tot sijn groot voordeel had hy, als hy de andere Steden van Meyssen en Boheemen verliet, Swickau met Sweedsch volck beset ghelaten. VVant hoe wel het onder een Hunghersche Overste van de Saxen voort na sijn vertreck beleghert wierd, soo heeft hy 't nu in sijn weder-keeren lichtlijck door de gantsche macht van sijn heyr ontset.

Dringht tot Regensburgh door.

Hier door is hy langhs een bequame wegh met volle troepen in de Over-Palts en Beyeren ghetrocken,

trocken, ſoo onverwacht, dat hy yet op de veſten, van Reghensburgh (waer in de Keurvorſten om van Vrede te handelen by een ghekomen waren) voornam. Te weten, oft om in de eerſte knoop de beginſelen van Vrede door het ſwaert te ſcheyden, oft den Keyſer met het Keurvorſtelijck gheſelſchap van de plaets te dryven.

Maer nooyt heeft de Duytſche deftigheydt, ſtantvaſtigheydt, dapperheydt en gheeſt van dat moedighſte volck meêr, als in dit gheval, ghebleken; en van waer *Banier* het begin van ſijn geluck gereeckent had, is hem ſijn val gekomen. VVant de Keyſer en Vorſten wierden niet bewoghen, en hebben den aenval van den uytlandighen Veldt-Heer voor een draey-windt, de welcke een weynigh, doch tot ſijn eyghe verderf, blaeſt, gheacht, en hebben de Stadt niet verlaten, van waer, voor die tijdt, alle heerſchappy quam. *Des Keyſers en Keurvorſten ſtantvaſtigheyt.*

Ia de doodlijcke laetdunckentheydt van den Sweedtſchen Overſten is van ſich ſelf tot een meerder ſorgheloofheydt ghebracht, en de toegelate plonderingen, over de Donauw, verhaeſteden ſijn verderf. VVant de Keyſerſchen en Beyerſchen quamen aen deſe zyde van de vloedt met al haer regimenten by een, buyten weten van den vyandt, wijl het overvloedigh ys alle vaert, overgangh en verſpiedingh verhinderde. *Banier tot ſorgheloosheyt gebraght.*

Hier toe quam een ander quaedt by de Sweeden, dat de VVymerſchen, door de inlegheringen vervreemt, en na Francken gekeert, na haer eyghe overwinninghen en gheluck trachteden. Oock heeft het *Banier*, op dit dreyghend quaet weynigh verdacht, oft, om dat men 't gheen 't noodlot dreyght niet ontvlieden kan, weynigh gheacht; wijl hy meende dat hy nu alleen ghenoeghſaem tegen de Keyſerſchen was. *De VVymerſchen ſcheyden van Banier.*

Ondertuſſchen hadden de Keyſerſchen, na dat het

De Keyserschen schielick teghen de Swveeden.

het ys nu eenighſins gebroken was, dry brugghen over de Donauw geſlagen, en waren in aller ſtilte met groote vaert op de Sweeden aen-getrocken. En deſe, van alles onbewuſt, om dat ſy van afgheſcheyde troepen onderdruckt waren, hadden nocht wapenen, nocht orde, nocht raedt. Maer wierden als beeſten getrocken, ghedoot, ghevanghen. De bitſche ſoldaet, door 't gheheughen der hooghmoedt, vernoeghde ſich elck met bloet en wraeck.

Slangh *vvordt met acht regimenten gevanghen, in 't 1641 jaer, den 20 Maert.*

De Overſte *Erick Slangh* pooghde met vier duyſent Sweeden tot *Banier* te vluchten, maer van *Geleen* dapperlijck gheſtuyt, is in de ſtadt Nieuburgh by een boſch met al ſijn troepen beſet, en, eyndlijck van den Aerts-Hertogh *Leopold Willem* door het ſwaert vernedert, met *Karelman* Marck-Graef van Durlagh, vier Overſten, dry-en-twintigh Ritmeeſters, ſes-en-twintigh banieren, eenige vaendelen, en vier duyſent ruyteren ghevangen gekregen.

Banier *vlucht met groote verbaeſtheyt;*

Ondertuſſchen ſpoede ſich *Banier*, ſoo haeſt hy de beſettingh van *Slangh* hoorde, na het verlaten van Cham, met een ſnelle vlucht door de boſſchen en bergen van Boheemen, na Swickau; met ſulck een verbaeſtheydt van de ſijnen, dat hy met het gantſche heyr had mogen vernielt gheworden hebben, had het belegh van *Slangh* de Keyſerſchen niet by de twee dagen op-gehouden. Soo dat des eenen val des anders behoudenis was.

met hoe groot een ghevaer.

Maer oock ſoo is hy niet ſonder ghevaer gheweeſt. VVant na 't verwinnen van *Slangh*, is *Geleen* met de meeſte macht der ruytery van afteren, *Piccolhomini* met het voetvolck, door bekende weghkortingen, van vooren op hem aen-ghedronghen. En 't was buyten twyfel ghedaen gheweeſt, had *Piccolhomini* een half uur te vooren de toegangh by Prieſenits' in-ghenomen. Maer ſoo kleyn een tijdt

tijdt is het Sweedtſche heyr tot behoudenis gheweeſt, en *Banier*, die omringht koſt worden, is 't ontkomen.

Doch daerom is hy niet alle ſchade, ja 't hem dreyghend verderf ontvlooden. VVant die door haer ſwacke aert oft vermoeyde ouderdom, oft haeſtigheydt der vlucht een weynigh op-ghehouden wierden, zijn van de Keyſerſchen overvallen, en ſelf *Ian Banier*, een tijdt langh een ſoldaet van ſeer gheluckighe lichtvaerdigheydt, door de al te groote nederſtortingh van een onverhoopte ſaeck ontroert, is in droefheydt, afkeer, en meêr als een ſwackte gevallen, en eyndlijck onder 't gedurigh vluchten van ſijn heyr gheſtorven; na dat *Georgh* van *Luneburgh* eenige dagen voor gegaen was.

Baniers *en* Georgh *van* Luneburghs *doodt, in de maent April.*

Nochtans is ſijn doodt langh van de Sweeden en Bondtgenoten verborgen gehouden. VVant de Artſen gingen noch daghelijcks als tot des kranccken kamer, en de Overſten haelden uyt ſijn herbergh het woordt, en die geduldige en ongheluckighe menſchen waeckten aen de deure. Met een woordt. Alles wierd toe-gheſtelt al eens of hy noch levendigh waer. Ondertuſſchen was het gantſche bewint by *Wittenbergh*, *Wrangel*, *Phul*, Overſte VVachtmeeſters, en even als * Drymannen. By welcke oock, na dat *Baniers* doodt uyt-quam, de heerſchappy een tijdt langh gheblevén is.

Baniers *doodt vvort verborghen ghehouden.*

* Triumviri.

Ondertuſſchen volghden de Keyſerſchen, op dat hun 't genot van ſoo groot een overwinningh niet onttogen wierd, de wijckende Bondtghenooten van afteren. En hoe wel deſe wederom by de VVymerſchen gevoeght, Meyſſen verlieten, en de aendringhende Keyſerſchen de Zael-vloedt voor wierpen, ſoo hebben ſy nochtans den aenval der ſelve niet op-gehouden. VVant *Piccolhomini* heeft by Beerenburgh een brugh gheſlagen, en is ſchielijck

De Svveeden begheven ſich na Halberſtadt.

lijck aen d'overzyde ghekomen; met ſulck een ſchrick der vyanden, dat ſy Hal, VVeyſſenfels, Merſeburgh en andere Steden verlatende, verbaeſdelijck na Halberſtadt gevlucht zijn.

De Sax krijght Swickau weder, den 18 Iunius.

Dies heeft de Keurvorſt van Saxen, om ſich ſijn landt weder volkomelijck te verſekeren, Swickau beleghert. En, mits de beſettelinghen ſich niet te dapper beſchermden, na een kleene tijdt eyndlijck in-genomen.

Des Aerts-Hertoghen vergeefſch voornemen.

Maer nu was de Aerts-Hertogh *Leopold Willem* met eenige regimenten in 't legher ghekomen, en ſijn troepen een weynigh omghewent hebbende, had verwoeſtinghen, vyandigheden, moorden, en andere rampen der Oorlogh teghen de Luneburgers en Bruynswijckers ghepleeght, of ſy moghelijck na Hertogh *Georgbs* doodt, tot berouw ghedreven wierden; en de Sweeden alſoo, uyt die Landen gheſlooten en van alle hulp verlaten, hem in handen mochten vallen. Maer alles te vergheefſch; want ſy hebben ſich, in 't aenſien van 't Keyſerlijcke heyr, met de Sweeden en VVymerſchen t'ſaem-gevoeght.

Volght de Sweeden na 't Slot van VVolfenbuttel.

Als derhalven ſachtſinnigheyt niet hulp, ſoo is men weder tot het oude ghekomen. Maer oock alſoo durfden de Bondtgenooten geen Slagh waghen, en, Halberſtadt verlatende, zijn na 't eenigh Slot van VVolfenbuttel, van de Luneburghſche ſoldaten tot noch toe beleghert, al te ghelijck in 't leger geweken. Maer de *Aerts-Hertogh* en *Piccolhomini* volghden haer van afteren, en, de wegh na 't Slot van VVolfenbuttel vry hebbende, hebben voor-genomen de vyanden in haer eenigh legher te overvallen.

Bevechten haer legher, den 29 Iun.

Den Beyerſchen viel de lincker vleugel toe, den Keyſerſchen de rechter, en van afteren volghde een hoop uytgeleſe ruyters, die oft tot het geluck, oft om die, welcke het te quaet hadden, te hulp gevoert

voert

voert wierden. Aen weêrzyde maeckten ſchaemt, roem en verſcheyde aenmaningen moedt. So is de ſlagh den gantſchen dagh verſcheyden, twyfelachtigh, wreedt, en nu die, nu deſe ſchaedlijck geweeſt.

Stantvaſtigheyt van den Beyerſchen ſoldaet.

De ſtantvaſtigheyt van den Beyerſchen ſoldaet, die vryelijcker tot den ſtorm quam, ſcheen den Bondtghenooten wonderlijck. VVant ſchoon de Bondtgenooten tegen den ſelven haer voorneemſte macht verdeden, en kruyswijs onder de ſelve ſchooten, ſy zijn daerom nochtans niet een trede van haer plaets gheweken. Soo dat men aen deſe kant meêr gewoet als gevochten heeft.

Aenſlagen van 't Keyſerſch volck.

Van de Keyſerſchen wierd wel met gelijcke dapperheydt, maer, na de natuur der plaets, naeuwer gevochten. VVant mits ſy, door de engten der wegen ghequelt, met dichte troepen op de veſtingen der vyanden aenvielen, ſoo konden ſy oock wiſſer met geſchut getroffen worden, en die ghedronge dapperheydt leed door haer eyghe pogen ſchade.

Piccolhominis *vergheefſche dapperheyt.*

In dat gheval heeft *Piccolhomini* gheenighe aert van een ſtantvaſtigh Veldt-Heer oft kloeck Soldaet na-ghelaten, mits hy de vertſaeghde te ghemoet liep, de wijckende teghen-hield, en, daer de meeſte arbeydt was, met ſijn teghenwoordigheyt de meeſte hoop, raedt en daedt, met handen en roepen gaf. Maer alles te vergheefſch. VVant de Bondtgenoten zijn ſtandtvaſtelijck in haer veſtinghen, en voor ſoo veel, als ſy 'er niet koſten uytghedreven worden, verwinners ghebleven.

Beyder zyden ſchade.

Daer zijn, als namaels genoegh gebleken heeft, twee duyſent van wederzyde ghebleven, en men heeft aen beyde kanten by na met ghelijcke ſchade en verlies van volck gevochten, eenighe van de voorneemſte Hooftlieden gemiſt, en eenige vaendelen gekregen.

Verſcheyde gerucht van dit treffen.

Voort is het gherucht van dit treffen ſeer verſcheyden geweeſt, na dat het deſe oft die na ſijn ge-

nege herts-toghten boven waerheyt vergroote oft verkleynde. Ia daer zijn 'er ghevonden, die der Bondtgenoten party genegener, sich niet schaemden te versekeren, dat de *Aerts-Hertogh* en *Piccolhomini* gevlucht, het meeste deel van 't heyr om-gebraght, en den Keyserschen hondert vijftigh vaendelen benomen waren. Soo zijn (als *Tacitus* seght) de grootste dinghen selfs twyfelachtigh, wijl sommige 't geen sy eenighsins ghehoort hebben, voor vaste waerheydt houden, andere de waerheydt tot het tegendeel keeren, beyde alsoo de nakomelingen bedriegende. Maer keeren wy tot ons voorstel.

De Keyserschen keeren na Halberstadt.

De *Aerts-Hertogh* en *Piccolhomini*, siende dat sy niets vorderden, bliesen den aftocht, en keerden door VVolfenbuttel na Halberstadt in haer voorigh legher. Daer hebben sy sich een wijl stil ghehouden, en daer op gelet, of de vyandt, sijn vestingen verlatende, door sijn eyghe onvoorsichtigheyt vallen moght; en verwachteden alsoo, dat even als wijsheyt is, eens anders dwaesheyt. Hier van zijn de landen verwoest, vrye uyt-loopen toe-ghelaten, en de buyt vermeerdert. Maer de Bondtgenooten, hoe wel met de Hessen onder den Graef van Ebersteyn ghesterckt, verroerden sich niet, lettende alleen op het aenwassen van 't water.

De Aerts-Hertogh snijt den Bondtghenooten de toevoer af.

De *Aerts-Hertogh*, sich derhalven elders wendende, heeft voor-ghenomen, den vyanden, met het in-nemen van alle toegangen, door ghebreck van lijftocht te overwinnen. Hier toe heeft hy al de naburige steden Hornburgh, Oosterwijck, Goslaer, Slade, Liebenburgh en andere, daer sy haer lijftocht meest van daen hadden, soo met ghewelt als overghevingh onder sijn macht ghebraght; en heeft haer alsoo van alle toevoer aen die kant afgesneden. Hier uyt hebben sommige den Bondtgenooten haer verderf, en VVolfenbuttel haer tot een steen des aenstoots, voorseyt.

Des DUYTSCHEN FLORVS

Vierde Boeck.

Krooningh van den derden FERDINAND *tot Roomsch Coningh, en*

De doodt van de tweede FERDINAND.

DE Heylighste en onverwinlijckste Roomsche Keyser, de II. *Ferdinand*, altijdt Vermeerer des Rijcks (na dat de Keurvorsten van Saxen en Brandenburgh, door het Praeghsch Verdragh, weder tot den Keyser gheweken waren) oordeelde om veel ghewichtige redenen, dat het noodtsaecklijck was een Rijcxdagh uyt te schryven. En meest, om dat hy door den ouderdom en verscheyde teghenspoedt seer ghe swackt, wenschte een Navolgher te sien, dien hy by sijn leven de sware last des Keyserrijcks eenighsins oplegghen moght.

Dies heeft men wederom, als dickwijls te vooren, de Rijcxdagh tot Reghensburgh ghestelt. En op dat oock selfs de vyanden niet te klaghen hadden, dat men yet van 't gewoone na-liet, soo heeft *Rijcxdagh te Reghensburgh.*

hy den Bisschop van Trier uyt Nederlandt met veel duysent Goutguldens, tot onkosten van de reys voorsien, en in Oostenrijck ontboden. Maer hy is van de hooge vergaderingh der Keurvorsten niet aen-ghenomen.

Doch te Regensburgh heeft in de teghenwoordigheydt van de Keurvorsten des Rijcks *Georgh Ossolinsky*, Graef van Theczijn, ongewoone Ghesant van den IV. *Vladislaus* Coningh van Polen en Sweden (een man, dien Enghelandt ghe-eert, Romen bewondert, Venetien gepresen, Duytschlandt gheroemt heeft) uyt de naem van sijn Coningh gheraden tot de verkiesingh van den III. *Ferdinand* Coningh van Hungaryen en Boheemen; als die door sijn dapperheydt het Rijck scheen verdient te hebben.

Des Coningh van Polens Gesant raedt tot de Krooningh van den III. Ferdinand.

Maer wat hindert dat ick met sijn treflijckste reden, soo graeghlijck tot noch begheert, wijl sy der kortheyt niet te buyten gaet, dit mijn wercksken verçiere? dus heeft hy gesproken:

DE gantsche werldt soud ghelooft hebben, groote Vorsten, doorluchtighste Ghesanten, dat VLADISLAUS, *de maghtighste Coningh van Poolen en Sweeden, de vrede van binnen en buyten verkreghen, de grensen van sijn Rijck vermeerdert en uyt-ghestreckt,* AMURATH *door 't vertoonen sijner wapenen alleen tot het versoecken der vrede ghedwonghen, en de palen des Ottomanschen Rijcks, die hy eertijdts van der Sonnen stralen-loop niet wilde bescheenen hebben, ghestuyt hebbende, gantschlijck rusten, en sich met soo veel arbeydts, sweetens, wakens en zege-teeckenen vergenoegen soud. Maer 't is veel anders gheschiet. Dat gemoedt, van den Hemel aen 't menschlijck ghestacht ten besten ghegeven, rust niet*

in sijn eyghe voordeelen, maer acht de vruchten sijner arbeydt niet rijp, 't zy hy de werldt deelachtigh van sijn gheluck siet. Hy siet de naem en roem der Christenen door bloet-verwante wapenen besmetten. Hy siet van die hooghste schouw-plaets der Christe werldt, waer op de throon der Coninghen van Poolen ghestelt is, de dreyghende buy van 't Oosten, door de tweedrachten der Christe Coninghen en Vorsten verweckt. Hy siet de overblijffselen van dat jammerlijck vernielde, en eêrtijdts bloeyenste Coninghrijck van Hungaryen, aen de onversadelijcke keel van 't Ottomannische beest bestemt. Dit alles terwijl hy ten naeuwsten aenmerckt, soo wordt hy door 't gevaer des verwandten Coninghs en des naburighen volcks op-gheweckt, en overweeght in de hooge gedachten van sijn Coninghlijck gemoedt, wat deser saeck ten besten dienen moght; wel te pas wordt hem gebootschapt, dat de doorluchtige Keurvorsten des Heyligen Roomschen Rijcks na ouder gewoonte in dese Stadt een vergaderingh houden, der werldt beraden, en het Gemeen-best, door de vrees van soo groot een gevaer verslagen, weder op richten sullen. Door groote blijdischap overstolpt, heeft my belast met der haest hier na toe te spoeden, en uyt sijn naem het poogen van uwe hooghe Doorluchtigheden te begroeten, sijn raedt, in 't verlichten van de saecken des Roomschen Rijcks en van andere Coninghrijcken, meê te deelen, sijn dienst aen te bieden, en eyndlijck sijn ghenegentheydt en bekommeringh, soo groot een Coningh waerdigh, te verklaren. De Landen naemlijck van Sijn Coninghlijcke Majesteyt, hebben met het Roomsche Rijck en aenhoorige Landischappen die gemeenschap, en soo gevaerlijck een nabuurschap met den maghtighsten vyandt, dat sy beyderley avontuur van des Keysers schepter tot sich achte

te behooren. Derhalven *heeft hy van de tijdt af, dat hy door vrye stemmingh tot* Coningh *uyt-gheroepen wierdt, altijdt bekommert geweest, en nooyt eenige gelegentheydt verwaerloost, om de vrede en gerustheydt van* Duytschlandt, *door soo veel en groote buyen der oorlogh verplet, te herstellen. Maer die grootmoedige geest des* Duytschen *volcks, heeft, hoe wel tot nadeel van haer staet en goederen, tot noch toe, terwijl de uytlandige vyandt in 't binnenste van* Duytschlandt *woede, geen gewagh van vrede willen toe-laten, op dat sy niet bekende verwonnen, en onder de lijcken der verslage mede-burghers ghedwonghen te zijn om de selve te versoecken. Maer nu wijl hy sommiger krachten tot verachtbare overblijffselen gedreven, en de overige tot buyten de grensen van* Duytschlandt *te wijcken ghedwongen heeft, soo hoopt de* Coningh *dat het soo veel waerdiger zijn sal om de vrede te ombelsen, als het heerlijcker is in voorspoet niet dertel en in tegenspoet niet kleynmoedigh te zijn.* Hierom *herhaelt hy soo dickwijls sijn verklaerde ghenegentheydt om de vrede in het* Keyserrijck *vast te stellen, en belooft soo wijtluftigh sijn dienst en pooghen daer tusschen te stellen. Voorts hoopt hy dat uwe* Doorluchtigheden *en* Hoogheden, *soo teghenwoordigh, als door dese doorluchtighste* Gesanten *tusschen-komende, niet alleen des* Keyserlijcke Majesteyts Godtvruchtighste *gemoedt door haer gebeden buygen sult, waer toe het seecker is, dat hy door de liefde tot het gemeen goet van self genegen is, maer oock door eyge poogen in dese soo begeerde handel mede wercken sult.* Dit *eysschen de tot in den* Hemel *dringende tranen des ellendigen volcks, de af-gematte krachten des* Adels, *eensaemheydt der* Landtschappen, *woestheydt der* Landen, *de val der* Steden *en* Vestingen, *en, met een woordt,* Duytschlandt *selve, welck*

gh**y**

De Fransche Oorlogh.

DE Fransen oft Sicambren, uyt Duytschlandt ghesproten, en eertijdts uyt Franckenlandt en haer woonplaetsen vertrocken, zijn eerst in Hollandt, en daer na den Rijn verwinnende met een groote menighte in Gaulen (nu Vranckrijck) ghevallen, en hebben de Romeynen verwonnen en het gantsche Landt in-genomen. *De Fransen, vvie en van vvaer.*

Eyndlijck onder *Clodoveus* Christen gheworden, hebben sich allencks alle deughden tot haer lichamelijcke in-ghedruckte dapperheydt aengewent. Soo dat sy de naem van de eerst-geboo
rene kinderen der Kerck verdienden, en haer Coningen door haer deughden sich de eernaem van aller-Christelijckste bemachtighden. *VVorden Christen.*

Dies is terstont overwinningh, zeghen en gheluck op haer Godtvruchtigheyt ghevolght, soo dat het gheheele avontuur sich scheen ghekeert te hebben na de wensch van haer, die de Christelijcke leer volghden; en sy onder den grooten *Karel* de Longobarden, vyanden der Roomsche Stoel, uyt Italien verdreven, de Sarasynen, hooft-vyanden van 't Christendom, overwonnen, een deel van Spanjen, en, de Heydensche Duytsen temmende, Duytschlandt tot sich ghevoeght; ja het Roomsche Rijck op Vranckrijck ghetrocken hebben. *Ondervverpen sich verscheyde Coninghrijcken.* *Trecken het Roomsche Keyserrijck op Vranckrijck.*

Doch allencks is die Duytsche dapperheydt, stantvastigheydt, eenvoudigheydt, trouw, tot de Gaulische zeden, en de Francken tot de Gaulen ontaert; soo dat de Adeler die bastaerden versoeyende, wijl hy de Roomsche en ware Duytsche deughden volghde, in Duytschlandt self sijn nest boude. *Ontaerden.* *Het Roomsche Keyserrijck tot de Duytsen.*

Dies heeft de haet en nijt de Franck-Gaulen bevan-

Staen na 't Keyser-rijck. bevangen, en ſy ſaghen de heerſchende Duytſen, daer ſy van geſproten waren, allencks met ſcheele ooghen aen. Inſonderheyt na dat het avontuur het Roomſche Rijck, en verſcheyde Coninghrijcken van Europe en Indiën aen het eenighe Huys van Ooſtenrijck beſtelde. Soo dat hun te laet beroude, dat ſy den Adeler hadden na Duytſchlandt laten vlieghen; en op verſcheyde tyden, ick weet niet met wat netten, de Coningin der vogelen beloerden.

Haer verdachte verbonden. En dat onder de I. *Franciſcus* en andere Coninghen, en meeſt nu, na 't verwinnen van de Ketterſche Hugenooten, onder de Chriſtlijckſte Coningh de XIII. *Lodewijck.* En dat eerſtlijck met verdachte verbonden door de zyden der Ketterſche en andere Coningen.

Eerſucht. En op dat men allencks een ope wegh tot den oorlogh vond, ſocht men eer-namen. Dies eyſchten ſy by openbaerlijck uyt-gheſtrooyde boecxkens Duytſchlandt, Italien, Spanjen, Hungaryen, om dat ſyſe eertijdts onder de groote *Karel* ghehadt hadden, als de hare wederom. En dit was vêr gheſocht, en by na gantſch Europe ſich toe-gheeyghent, en alles verwert, niet weynigh tot ſpijt van den Keyſer en Coningh van Spanjen.

Nemen den Keurvorſt van Trier in haer beſchermingh. Daer na, als *Guſtaef Adolph*, aen wien ſy verbonden waren, Duytſchlandt benaeude, hebben ſy den Keurvorſt van Trier, Aerts-Cancellier van Vranckrijck, ſijn landt, op dat het niet overwonnen werde, ja op dat het overwonnen werde, aen haer overleverende, in haer beſchermingh ghenomen, en de ſterckſte ſtadt van de werldt Erbertſteyn, met haer volck beſet.

Vervvinnen den Hertogh van Lotheringen. *Karel*, Hertogh van Lotheringhen, den Keyſer en 't Keyſerrijck dickwijls te hulp komende, hebben ſy gheheel verwonnen en gantſch Lothringhen aen 't Coninghrijck van Vranckrijck ghevoeght.

voeght. Maer dese wierd gheseyt ten opsicht van 't Hertoghdom van Barn eenighsins aen haer Coningh verbonden te zijn: doch men heeft sich tot dese tijdt van de wapenen onthouden.

Tot dat eyndlijck de Sweeden, na de sware wonde by Nordlinghen ontfanghen, soo sy in 't Rijck langer staen wilden, anderer hulp ghebreck hadden. Toen hebben de Fransen alle verbondt met het Huys van Oostenrijck ghebroken, Hertogh *Barent* van *Sax-Wymeren*, uyt den slagh ontvloden, tot haer ontfanghen, en alle plaetsen in den Palts, het Keurvorstendom Ments en aen den Rijn, met Sweeden beset, voor eenighe tonnen gouts sich toe-ge-eygent. *Eyghenen sich de Landen des Rijcks.*

Derhalven heeft het Huys van Oostenrijck noodtsaecklijck teghen de Fransen de wapenen ghenomen, de Hertogh van Saxen, met den Keyser bevredight, sich insghelijcks tot wraeck voor 't Rijck neyghende. Terstondt is men aen alle kanten in Hoogh- en Neder- Duytschlandt, Spanjen en Italien in wapenen gheraeckt; waer in de Hertoghen van Savoyen en Parma zyde ghekoren, en begost hebben wederom met wapenen te versoecken, 't gheen noch onlanghs neder-gheleght was. En hoe wel sy in Duytschlandt de Hollanders, Landt-Graef van Hessen en Sweeden meê hadden, soo heeft haer nochtans alles even als *Mandrabulus* geluckt. *Grypen van vveêrzyden de vvapenen.*

En de Keurvorst van Trier, welcke de eerste in 't Rijck Fransch was, is nae 't beschicken van 't avontuur, de eerste ghestraft. De Fransen hadden Udenheym oft Philipsburgh, in sijn ghebiedt, onlanghs van de Sweeden neder-gheslaghen en inghenomen, tot de zetel der Oorlogh verkooren. Hier van was hier soo veel lijftochts, als voor een ruym landt ghenoegh was. Dit bewaerden de Fransen, op de plaets vertrouwende, gantsch on- *Udenheym van de Keyserschen met list in-ghenomen, in 't 1635 jaer, den 4 Ianuarius.*

 acht-

achtsaemlijck. 't VVelck *Gaspar* van *Bambergh*, onlanghs onder de Keyserschen Overste van die plaets heeft waer-ghenomen, en sijn ghetrouwste soldaten als boeren kleedende, hout en toevoer in de Stadt laten dragen. Dese deden voorsichtelijck als haer belast was. Dertigh alsoo in-gekomen zijnde, soo heeft hy onvoorsiens by nacht over de bevroose graft de wal ingenomen en de wacht dootgheslagen. Toen hebben die in de Stadt gesloote soldaten met hamers en bylen de poorten geopent en hondert lichte paerden in-gelaten: Dese zijn de overighe troepen terstont ghevolght: toen zijn sy op de besettelingen aen-gevallen, en hebben vijfthien hondert van de Fransen om-ghebraght, en die stercke plaets sonder bloedt-weder gekregen.

Hoe veel ghelts, en voorraedt in de selve vvas.

't Is niet wel te segghen, wat overvloedt van voorraet en krijghs-ghereetschap daer was. De Oostenrijcksche hebben in die eene Stadt hondert acht-en-twintigh groote stucken, veertigh duysent vaten vol boskruyt, twee hondert duysent kroonen, tot soudy voor de soldaten bestemt, drie hondert duysent sacken koorns, twaelf duysent mudden souts, hondert duysent mudden tarws, en soo veel meel ghekreghen: en door dese schade is de Fransche Krijgh niet weynigh verswackt.

Krijghslist van den Graef van Embden.

Dit schielijck ongheluck heeft den Keurvorst van Trier seer verslaghen, en korts daer na weghgevoert. De dappere Graef van Embden, Stadthouder van 't Hertoghdom van Lutzenborgh, heeft vernomen dat de Fransen in Trier ghebreck van lijftocht hadden, en dat sy schepen met koorn verwachteden, en daerom voornemende yet te bestaen, heeft eenighe schepen, met duysent mannen gevult en met een wit zeyl bedeckt, de Moesel af nae de Stadt doen varen. De Triersche, meenende dat het haer tocht-schepen waren, lietense aen-komen.

ghy in Duytschlandt naeuwlijcks meêr vinden sult. Dit versoeckt met recht het gevaer, welck ons van den schrickelijckſten vyandt der Christe naem gedreyght wordt, wiens wapenen, welck deel van Europe sy oock aentasten, hy soud sot en godtloos zijn, die door 't gemeen gevaer niet bewoogen wierdt. Dit vereyscht eyndlijck de Godsvrucht, op dat men ten laetsten van 't vergieten des Christelijcken bloedts, welck de gantsche Landtschappen (och armen) in-geswelght hebben en nu noch in-swelgen, af-late, en, soo 't voorder vergooten moet worden, dat het met tegen diens vyanden te vechten vergooten magh worden, die 't sijne voor onse saligheydt vergooten heeft. Maer wijl Sijn Coninghlijcke Majesteyt mijn genadighste Heer de redenen, soo om de vrede in 't Roomsche Rijck te bevestigen, als van de gemeene sekerheyt der volckeren, overweeght, soo erkent en oordeelt hy, dat gheen van beyde vast zijn sal, 't zy in dese uwer Doorluchtigheden en Hoogheden vergaderingh een Roomsch Coningh en Rijcxgenoot des Keyserlijcken Majesteyts, tot sijn hooghste ouderdom aendringende, gekoren en verklaert werde. Oock acht hy, dat het niet geraden is soo hoogh een waerdigheyt aen yeder op te dragen: maer dat het alleen de Doorluchtighste en Mogenste Coningh van Hungaryen en Boheemen is, op wiens hooft de Kroon der Roomsche Coningen gestelt de gemeene behoudenis bevestigen kost. Want wie sal niet toe-staen, dat de voor-ouders van uwe Doorluchtigheden en Hoogheden seer wijslijck gedaen hebben, terwijl sy de toom des Roomschen Rijcks nu voor de vijfde reys aen de selfde vertrouwt hebben, die het Coninghrijck van Hungaryen, van de Turckſche dwinglandy verdruckt, geheerscht hebben; om dat sy naeuwlijcks geoordeelt hebben, dat de krachten van dat Coninghrijck uyt-geput

en ontbrekende, waer door nochtans het Roomsche Rijck even als door een bolwerck beschut wordt, niet behoorde van de bandt van Duytschlandt af-geruckt te worden, op dat sy af-gescheyden niet voor de vyandlijcke maght geworpen wierden, en uyt-geluscht zy die ellenden den Duytschen Landen niet aen-braghten, welcke het jammerlijck Hungaryen nu van soo lange jaren herwaerts tegen-staet. Hoe veel te meêr komt het selve in dese tijdt in aenmerckingh, wijl de Turcksche dwinghland, van Godts oneyndige goetheydt, mits der Christenen oorlogh op 't hevighst is, met gebonde oogen (gelijck de kinderen plegen te speelen) tot noch toe door verscheyde hoecken van 't Oosten om-gheveert, nu eyndlijck na 't Westen siet, mogelijck door die selfde haet (om sijn heylighdom door der Christenen handen besmet) weder buygende, en onse eenigheydt door de vrees van den gemeenen vyandt vervorderende. Desen nu van de halsen van soo veel Coninghrijcken af te dryven, en de brandt eer in eens anders huys uyt te blusschen, als in sijn eyge te betrappen, sal dit Doorluchtigh geselschap tot hooghste roem en uytnemende voorsichtigheydt strecken. 't Sal buyten twijfel oock nut zijn tot het tegenwoordigh voornemen van de vrede te herstellen, in dien men over al de brandende vlammen het voedtsel onttreckt, welck aen de voncken van eersucht onderhevigh is. Hierom is 't, dat Sijn Coninghlijcke Majesteyt mijn genadighste Heer ten hooghsten begeert, en hefielijck versoeckt, dat door het toestemmen van uwe Doorluchtigheden en Hoogheden de Kroon des Roomschen Coninghs aen den doorluchtighsten Coningh van Hungaryen en Boheemen, sijn liefste Broeder opgedragen werde, en twyfelt niet aen de genegentheydt van uwe Doorluchtigheden en Hoogheden niet alleen tot den voor-

noem-

noemden doorluchtighsten Coningh, maer oock tot de algemeene versekertheydt der Christe volckeren. Tot toestemmingh van dese Coninghlijcke eysch komen ontallijcke verdiensten van het doorluchtigh Huys van Oostenrijck, veele weldaden aen de huysen der onderdane Vorsten betoont, des Keyserlijcke Majesteyts arbeyden na sijn oprechtigheydt en de rechten des Roomschen Rijcks uyt-gevoert, en des selfs vaderlijcke barmhertigheydt, selfs door der vyanden stemmen geroemt, en alleen beneden de Godlijcke. Hier toe voegen sich des doorluchtigen Coninghs van Hungaryen en Boheemen eyge deughden, welcke ick twyfel of de werldt eêr bloeyend als rijp gesien heeft, soo hebben sy in de bloessem selfs de overvloedighste vruchten gegeven. Wat geven de lijckteeckenen van de gescheurde muuren en bolwercken deser Stadt anders, als het onverwinlijck gemoedt van den verwinner, der barmhertigheydt alleen onderworpen, te kennen? Het gebeugen van de Nordlinghsche slagh sal vernietigen, als de Donauw na de Alpen toe loopen, en de wateren van d'Euxinus na haer eyge bronnen dryven sal. Des ouden Veldt-Heers Duytscher steden knoop, waer meê hy sich omgort had, te ontwickelen, en in de tijdt van weynigh maenden de gantsche reys der Sweedtsche overwinningen te verwandelen, heeft het noodtlot alleen den III. FERDINAND *vergunt, aen wiens roem het der vyanden zege-teeckenen te onderwerpen bewaert heeft. Soo dan doorluchtighste Vorsten en Gesanten stelt de schuldige Lauwer op het hooft van desen uwen beroemsten* Scipio, *en verçiert hem in 't derde jaer sijner overwinningen met de derde Kroon. Ia kroont in den eenigen* FERDINAND *by na alle huysen der Coningen en Vorsten aen hem oft door bloedt-verwantschap oft door houwlijck gevoeght. Ver-*

leent

leent dese eenige troost aen mijns Doorluchtigen Coninghs, op de uyterste plaetsen voor de behoudenis van 't Christelijck Gemeen-best schiltwacht houdende, arbeyden, wakingen, gevaerlijckheden van sijn leven self, dat hy hem door uw oordeelen en Keurstemmen op de hooge troon des Roomschen Rijcks gestelt sie, welcke hem Godt niet alleen tot een Broeder door de t'samenvoegingh van bloedt en liefde, maer oock tot een mede-genoot der gemeene gevaren en arbeyden voor de Christenen bestemt heeft.

De III. Ferdinand *tot Roomsch Coningh gekoren, in 't* 1636 *jaer, den* 22 *December.*

Oock heeft sijn reden kracht en plaets gevonden, en de III. *Ferdinand* Coningh van Hungaryen en Boheemen is met ghemeene t'samenstemmingh der Keurvorsten vryelijck en hooghwaerdighlijck tot Roomsch Coningh verkoren.

Ondertusschen wierd al wat noodtsaecklijck was, tot een haestighe krooningh bereyt, waer toe alle Vorsten, Graven en Edel-luyden van gantsch Duytschlandt en Europe t'samen liepen; soo om Duytschlandts Verwinner, als de krooningh des Roomschen Coninghs te sien.

En nu was die dagh, die den gheheylighsten *Ferdinand* den Vader een Navolger, den onverwinlijcksten *Ferdinand* den Soon het Rijck, veel Coninghen vreughde, sommighen nijdt beschaffen soud, verscheenen; en mits sy seer schoon was, scheen de Hemel gunstigh te zijn, en de natuur der dinghen het werck voor goet te keuren.

VVordt ghekroont, den 30 *Decem.*

Toen heeft die *Ferdinand*, die Verwinner en schrick der vyanden, die groote Soon des grooten Vaders, hooghste Swagher des grootsten Coninghs, van de doorluchtighe vergaderingh der seven Keurvorsten, met groot ghenoegen des heylighsten Keysers, in de Hooft-Kerck onder een gulden en silver Verhemelt gheleyt, de Kroon,

het

heeft den Keyſerſchen Spiers en VVorms ghegheven, en *Barent* van *Sax-Wymeren* met den *Cardinael Valetti* tot een ſchandelijcke vlucht gebraght.

VVant de Keyſerſchen op haer aendringende, hebben Guſtaefsburgh verlaten, en van Ments tot Mets al ſtrydende en vluchtende te rugh geweecken; met ſulck een verbaeſtheyt, dat ſy twee duyſent waghens, dertigh ſtucken en verſcheyde krijghs-ghereetſchap voor de Keyſerſchen op de wegh lieten, en, dry duyſent van de haren miſſende, hebben ſoo vêr een wegh met Sweedtſch en Franſch bloedt geverwt.

De Wymer, en Valetti vluchten in de Maent van September.

Franckendael volghde de verwinningh, en heeft ſich nae een kleyne belegheringh aen den Keyſerlijcken Overſten *Philips* van *Mansfeldt* overgegeven. Na Franckendael volghde Ments, welck met Bringh en Erenfels op een en de ſelfde dagh onder de ghehoorſaemheydt van ſijn Keurvorſt *Anſelmus Caſimir* gekeert is.

Franckendael den Keyſerſchen over-ghelevert, en Ments, den 25 December.

En de Keyſerſchen namen in die deelen alreê veel grooter dinghen voor teghen de Franſen; en ſouden 't oock ſonder twyfel beſtaen hebben, had haer de hongher, veel ſlimmer als het ſwaert, niet eenighſins gheleert nae een andere plaets te verhuyſen.

Deſe is voorwaer in deſe tijdt, inſonderheydt ontrent den Rijn, ſoo groot geweeſt, als niemandt gheleſen heeft, dat ſy ooyt in eenigh Rijck ſoo groot gheweeſt is. Tot VVorms, Spiers en meêr andere nabuerighe plaetſen is meêr als een Lijck op-ghegraven en ghegheten, meêr als een menſch gedoot om gegeten te worden. Soo dat het noodtſaecklijck was aen alle Kerckhoven wacht te ſtellen, die haer, die op de graven aendrongen, ſwaerlijck koſten afweeren.

Honger in Duytſchlandt.

Voegh hier by die ſterfte, die doodlijck beſmettingh door gantſch Hoogh- en Neder- Duytſchlandt,

Groote ſterfte.

landt, gheheele Steden en Landen te ghelijck verwoestende. VVant tot Leyden heeft sy veertigh duysent, tot Rotterdam vijf-en-twintigh duysent, tot Amsterdam drie duysent, en (wie soud 't ghelooven) tot Emmerijck achtien duysent, en Nimweghen twintigh duysent, en in gantsch Duytschlandt * duysentighen van menschen wegh-gheruckt. Soo voerden de menschen oorlogh, maer Godt niet min. Doch de selve door de Godlijcke barmhertigheydt een weynigh versacht, en de pest door de koude uyt-gheblușcht zijnde, heeft met het nieuwe jaer en de nieuwe lente een nieuwe Oorlogh in Hollandt en Brabant toe-gherust.

* *Milioenen.*

De Hollanders krijgen Schenckenschans vveder, in 't 1636 jaer, den 30 April.

VVant de Hollanders, den gantschen winter voor Schenckenschans doorbrengende, waren op den eersten Maert, verdrietigh in 't vertoeven, met verderf der Spanjerts op den anderen Oever der Rijn geraeckt: en hebben alsoo met het in-nemen der Vestingen, de overvaert, toegangh en alle uytvlucht verhindert. En eyndlijck de Coninghsche in de Schans tot die benaeuwtheyt ghebraght, dat sy na overgeven luysterden. Soo is die eenighsins onverwinlijcke Sterckte, van de Spanjers weynigh te vooren tot haer kleen voordeel ghewonnen, nu van de Hollanders met onuytsprekelijcke kosten weder ghekreghen, tot sijn oude Heeren gekeert.

De Cardinael Infant *in Picardyen.*

De *Cardinael Infant*, een inval in Picardyen gedaen hebbende, heeft de schade sijner Landen van 't voorlede jaer ghewroken. Ia selfs de Steden en Vestinghen dreygende, heeft Chapel met veertien hondert man ghewapender-handt, en Chastelet met verdragh onder sijn maght ghebraght, en met dickwylige uytloopen groote vrees veroorsaeckt.

Condé *beleghert Dolen.*

Dese schade besloot de Christelijckste Coningh te wreecken, en sond den Vorst van Condé met een

een groot heyr in het vrye Hertoghdom van Burgundien, met bevel dat hy de ſtadt Dole, en in de ſelve Hooftſtadt geheel Burgundien onder 't jock ſoud brengen. *Condé* was vaerdigh,en ſocht Dole op veelerley wyſen te benaeuwen. Oock had hy ſich ſoo vaſt in-ghebeelt de Stadt in te ſullen kryghen, dat hy de Edel-Iuffers tot Lion in Vranckrijck op de naburige bergen noodighde, op dat ſy naemlijck in de ondergangh van deſe edele Stadt haer vermaeck mochten ſcheppen.

Deſe laetdunckentheyt miſhaeghde 't geluck, en Hertogh *Karel* van *Lotheringen* tot ontſet treckende, heeft het Franſche heyr ſulck een ſchrick aen-gejaeght, dat ſy haer lijftocht, tros,gheſchut, eer en naem verghetende, ſonder orde vloden. Maer *Karel* van *Lotheringen* haer met de Ooſtenrijckſche van afteren volghende,heeft veelen omgebraght, en in 't vyandſch legher ghekeert,heeft met ſijn heyr de buyt vergadert, en de groote ſtucken, (van welcke ſommighe vijf-en-veertigh ponden yſers ſchooten) wegh-gevoert. En *Condé* ſijn verſtrooyde troepen weder verſamelende, heeft van een heyr van vijf-en-twintigh duyſent mannen, na ghedane wapenſchouwingh niet als neghen bevonden. *Verlaet het ſelve en vlucht, den 13 Iulius.*

Ondertuſſchen ſtond de *Cardinael Infant* in Picardyen oock niet ſtil. VVant met een deel van ſijn heyr ſond hy *Ian* de *Weert* teghen de Franſen, en met het andere deel belegerde hy onder Vorſt *Thomas* van Savoyen de ſtadt Korbie. En de *Weert* met vier duyſent lichte paerden een ſtuckweeghs het Landt doorloopende, heeft den Graef van Soiſſons en *Breſay* by Hion onvoorſiens aen-ghetaſt,eenige duyſenden op de vlucht gedreven, vijf hondert om-gebraght,ſes hondert gevangen,acht vaendelen en veel buyts tot den *Cardinael Infant* en *Piccolhomini*, in 't leger gebraght. Ian *de* Weert *ſlaet de Franſen,den 4 Auguſt.*

Loopt tot Parijs.

Daer na weder op de vyanden, en ſoo gelucke-lijck en onverwacht, dat hy wijdt en breedt alles uyt-plonderende, de ooghen van de verſaeghde ſtadt Parijs met ſtof en roock vervulde, en met groote eer en buyt als verwinner behouden, ſonder een man verlooren te hebben, in 't legher keerde.

De Vorſt van Savoyen verovert Korbie, den 14 Auguſt.

Niet min geluckigh was de Vorſt van Savoyen by Korbie. VVant deſe Stadt door 't veel ſchieten ſeer gheſchonden, en op dry verſcheyde plaetſen een deel van de mueren gheſlecht en daer-en-boven ondermijnt, is eyndlijck tot een ſlechter ſtaet ghebraght, en een gheheel regiment, welck aldaer in beſettingh lagh, is door des Hertoghs toelatingh tot de ſijnen getrocken.

De Coningh van Vranckrijck treckt in Picardyen.

De Chriſtelijckſte Coningh *Lodewijck* deſe ſchaden de een op d'ander vernemende, heeft niet langher vertoeft nocht de krijghstochten meêr aen een ander belaſt, maer ſelf aen-ghenomen, en is met den *Cardinael* van *Richelieu*, den Maerſchalck *de la Force* en vijf-en-vijftigh duyſent mannen in Picardyen getrocken, om te verſoecken of hy niet ſelf de vyanden, door Vranckrijck ſtroopende, van ſijn hals koſt weeren. Maer in 't eerſte begin

Lijdt ſchade van Ian *de* Weert, *den 14 October.*

had hy weynigh ghelucks; wijl *Ian* de *Weert* met dry duyſent uyt-ghelеſe ruyters, na ſijn wijs, diep in 't Landt getrocken, by Amiens een leger overviel, dry duyſent ombraght, vijf gheheele regimenten verſtrooyde, achtien vaendelen en twee duyſent paerden wegh-voerde, en behouden in 't leger by Arras keerde.

Beleghert Korbie.

De Chriſtelijckſte Coningh niet te min, met een ongelooflijcke menighte in ſijn Picardyen intreckende, kreegh allencks het ſijne weder, en heeft eyndlijck Korbie, als een bequame doortocht, met een belegeringh beſlooten.

Ondertuſſchen is de III. *Ferdinand* in Elſas

by

by 't heyr gheweest, en heeft soo wel de ghemeene Soldaten, als Oversten en Hoplieden met een wonderlijcke welsprekentheydt tot de Fransche tocht aen-gemoedight, en belast aen *Gallas* te gehoorsamen: en, het heyr verlatende, mits hy na Regensburgh op den Rijcxdagh trock, *Gallas* bevolen in Vranckrijck te trecken. Dese, niet durvende vertoeven, is met dertigh duysent mannen door Burgundien in Vranckrijck in-gevallen, en 't selve soo ellendighlijck geplondert, dat, had hy niet hertneckigh gheweest, hy soud van dese te vergheefsch verweckte oorlogh berouw ghehadt hebben. Maer *Gallas*, om de ghedurige regen en overloop van wateren niet langh in 't selve vertoevende, heeft in de sterckste plaetsen besettinghen gestelt, en is te rugh na Duytschlandt en sijn winter-legers ghetrocken.

De III. Ferdinand *belast het heyr in Vranckrijck te trecken.*

Gallas *in Vranckrijck en in vvinter-legher.*

Dies keeren wy weder na Picardyen en tot Korbie. VVant hier voor heeft de Christelijckste Coningh, onder verscheyde aenslaghen en aenvallen der vyanden, seer standtvastelijck volhert; ja eyndlijck, na dat 'er de Baron *Ian* de *Weert* eenighe ysere molens door een krijghslist te vergheefsch in-ghebraght, en de besettelinghen door verscheyde uytvallen veel duysenden om-ghebraght hadden, weder tot sijn ghehoorsaemheydt ghebraght.

De Coningh van Vranckrijck krijght Korbie vveder, den 14 *Novem.*

En nu hadden sy grooter aenslaghen op elckander voor, had niet de winter, door sijn koude, regen, sneeuw, haghel, ys en al sijn andere krijghsrustingh dese hertneckighe gheslaghen en onder dack ghedreven. Soo zijn de Christelijckste Coningh *Lodewijck* na Parijs; de *Cardinael Infant* na Brussel; *Piccolhomini* nae Hoogh-Duytschlandt; *Ian* de *Weert* na Keulen getrocken.

De partyen trecken in vvinter-legher.

En dese heeft het door de gantsche werldt beruchte Ernbertsteyn, nu in 't tweede jaer belegert, en

Ian *de* Weert *benaeuvvt Ernbertsteyn.*

eñ eenighe hondert paerden door honghers-noot, ghegheten hebbende, naeuwer beleghert, haer de macht van uytvallen benomen, en gheen paerden meêr laten wegh-voeren; en heeft de hongherige, alſoo allencks tot onbehoorlijcke ſpijs ghedwonghen.

Dies wierd in gantſch Duytſchlandt voor het ſterckſte Slot in Nederlandt ontſet bereyt. De Hollanders verleenden raedt en wagens, de Franſen gheldt en d'onkoſten, de Heſſen ſoldaten en volck tot de toght. Dies zijn de Hollanders, Heſſen en Franſen van VVeſel met vijftigh waghens en karren, elf benden ruyters, ſes hondert vuurroers, ghelijcker-handt in 't Rijck ghetoghen.

Ian *de* Weert *komt te hulp.*

Maer van hoe geluckigh een lichtvaerdigheydt was de Overſte *Ian* de *Weert* op 't verſtaen van die ſaeck! deſe ſpoede ſich in 't midden van de nacht, niet als met tachtigh ruyters verſelt, door tot noch toe onbereyſde wegen en 't ſneeuw, van Keulen na ſijn troepen.

Sijn vertrouvven.

En ſoo groot een vertrouwen had hy van den vyandt te ſullen ſlaen, dat hy korts voor ſijn vertreck opentlijck tot Keulen ſeyde, dat hy der Hollanders en vyanden ſtoutheydt ſtraffen ſoud. En ſoo haeſt hy by ſijn troepen quam, is hy over Rijn ghetrocken.

Der vyanden vertrouvven.

De vyanden waren alreê daer toe ghekomen, dat ſy elckander over de uytkomſt van een gheluckige tocht begroeteden; weynigh denckende, *Dat men gheen zeghe voor de verwinningh moet roepen.* VVant het heeft het avontuur, welck die vette buyt aen de Keyſerſchen overdraghen wilde, anders behaeght. Derhalven dacht het ſpreecken aen den dapperen *Ian* de *Weert* overtolligh, wijl de buyt ſprack. Met de eerſte aenval heeft hy ſes ghemoetende benden ruyters te rugh ghedreven, daer na heeft hy ſich tot de waghenen ghehaeſt.

Maer

Maer hier was de moeylijckheydt grooter, als men hoopte, mits de vyanden ſich met haer waghens verſchanſt hadden, en, tot haer gantſche borſt bevrijt, op de bloote Keyſerſchen ſchooten.

Niet te min dit verweckte wel eenigh vertoef, maer gheen wanhoop. VVant eyndlijck de wegh met het ſwaert gheopent, zijn de Keyſerſchen van alle kanten in-ghevallen, en hebben in 't gheſicht der beſettelinghen van Ernbertſteyn, eenige honderden om-gebraght, en al de wagenen, met allerhande nootdruft, lijftocht en kleederen beladen, in 't legher ghebraght.

Ian de Weert ſlaet de te hulp komende ſoldaten, in 't 1637 jaer, den 30 Ianuarius.

En nu wierden van de beſettelinghen, na noch eenige maenden in 't belegeren door-ghebraght, en alles verteert, honden, katten, muyſen, ratten, en alle andere dieren, daer de menſchelijcke maegh van af-ſchrickt, ghegheten. En het bleeck dat de ſwarte honger wreeder en machtiger, als het herde yſer, was; wijl dat door de gantſche werldt beroemde Ernbertſteyn, door 't ſwaert en alle gheweldt onverwinlijck, voor de honger geweecken, en de beſettelingen op billijcke voorwaerden die ſeer ſtercke plaets, na een twee-jarigh belegh aen den Baron *Ian* de *Weert* overghegheven hebben.

Ernbertſteyn vvort overghegeven, den 16 Iun.

't Is naulijcks te ſchryven hoe die gheluckighe overghevingh gantſch Duytſchlandt verquickt heeft, wijl ſy den Rijn, de edelſte rivier des Rijcks, en daer-en-boven de Moeſel bevaerbaer maeckte; en alſoo Duytſchlandt aen Nederlandt, in 't geſelſchap van den koophandel t'ſamen-voeghde. VVelck alles dat Ernbertſteyn qualijck gheſcheyden had.

Hoe nut die overgaef gevveeſt is.

Op dat wy voort in Nederlandt keeren, de Hollanders Schenckenſchans, en de Franſen de meeſte Steden in Picardyen weder gekregen hebbende, ſoo hebben ſy dit gantſche jaer beraedtſlaeght om Duytſchlandt en gantſch Nederlandt

De Franſen trachten na Duytſchlandt tot aen den Rijn.

tot aen den Rijn t'onder te brenghen. Tot welcken eynde Hertogh *Barent* van *Wymeren* na Burgundien, de *Cardinael la Valette*, na Artoys en Henegouw, *Chastillon* na 't Hertoghdom van Lutzenborgh, en *Frederijck Henrijck*, Vorst van Oranjen, na Brabant getrocken zijn; en alle, dat te verwonderen is, dit jaer gheluckigh.

De Wymer *in Burgundien.*

VVant Hertogh *Barent*, veel Steden in-ghenomen hebbende, voorderde tot in 't midden van Burgundien. Het welck als Hertogh *Karel* van *Lotheringhen* pooghde te beletten, soo heeft hy vijf regimenten ruyters voor uyt ghesonden om den doorgangh te verhinderen, welcke hy met het overige heyr volghde. Maer de *Wymer* was de Oostenrijcksche alreê voor-ghekomen, en heeft die vijf regimenten, nerghens van wetende, aenghegrepen, en gheheel vernielt.

Slaet den Lotheringher, *den* 24 *Iunius.*

VVijl derhalven de *Lotheringer* met het gantsche heyr volghde, soo heeft de *Wymer* oock desen aengetast, gedwongen te vluchten, acht hondert omghebraght, tot Bizanson toe vervolght, de meeste troepen geheel verstrooyt, twintigh banieren ghekreghen, en tot getuyghnis sijner dapperheyt, aen den Christlijckften Coningh over-ghesonden.

Treckt over den Rijn, den 27 *Iunius.*

Dese zeghe heeft Duytschlandt en 't Keyserrijck weder voor de Fransen geopent. VVant de *Wymer* tot Rynau dry schuyten ghevonden hebbende, heeft met der haest sijn regimenten overghescheept, beyde oevers terstondt met Schansen versterckt, en een brugh over den Rijn gheslagen; en soo keerde de Oorlogh weder in 't Keyserrijck.

Lijdt van Ian *de* Weert *schade, den* 3 *August.*

Maer Ernbertsteyn had tot meer, als een nut van 't Rijck het jock aen-genomen: want *Ian* de *Weert* trock met sijn gheswinde regimenten weder in 't Rijck. Den welcken de Fransen terstondt met haer gevaer vernomen hebben. VVijl hy alleen met vijf regimenten de gantsche maght des

Wymers

Wymers aen-ghegrepen, gantschlijck met haer Veldt-Heer op de vlucht ghedreven, en duysent paerden met eenighe vaendelen ontnomen heeft.

Dese schade heeft de *Wymer* soo qualijck konnen verdraghen, dat hy tot *Ian de Weert* sond, om te vraghen: *Waerom hy soo wreedelijck handelde, dat hy niet min een ware Duytser zy, en men hem derhalven de wegh na sijn Vaderlandt niet behoorde af te snyden.* VVat antwoordt de *Weert?* *Dat hy aen geen vriendt sijn Vaderlandt benyde: maer dat hy een afvallighen van 't Keyserrijck en Duytschlandt, een vyandt van sijn eyghe Vaderlandt, na sijn vermoghen, ten besten van Duytschlandt, het Rijck en Vaderlandt, weerde.*

Ondertusschen, terwijl dese aen den Rijn aldus met woorden en het swaert teghen elckander herrewarden, soo bevochten de *Cardinael la Valette* Landresy in Henegouw, *Chastillon* Damvilliers in het Hertoghdom van Lutzenborgh, en *Frederijck Henrijck* Breda, en benaeuden op een en de selfde tijdt dry Steden van groot ghewicht. *Landresy, Damvillier, en Breda belegert.*

Doch Landresy heeft de tijdt harer verweeringh gheensins met de roem van haer sterckte ghe-evenaert: VVant nae een weynigh tijdts is het door een ongehoort gheweldt verswackt en ingenomen. *Landresy overgheghe-ven, den 27 Iulius.*

Damvillier en Breda heeft dapperer teghengehouden, op ontset van den Vorst *Cardinael* hoopende. Maer de *Infant Ferdinand* door soo veel invallen verlet, en sijn troepen van elckander ghescheyden, stond haer allen tegen, en was elck in 't bysonder niet ghelijckmaghtigh. *Damvillier en Breda vveeren sich dapperlijck.*

Derhalven heeft hy om den vyandt door eenighe andere middelen af te trecken, oft sich te wreecken, sijn regimenten na de Maes ghevoert, self Roermondt, en onder den Marck-Graef van Leeden Venlo beleghert. En dit heeft naeulijcks dry daghen teghen gehouden, maer door krijghs- *De Cardinael vvint Venlo, den 23 August.*

 geweldt

gewelde verſwackt,ſoo zijn de beſettelinghen met lijf en goedt uyt-ghetrocken.

En Roermondt, den 3 Septemb.

Roermondt volghde Venlo. Doch met meerder ſchade der Hollanders, wijl 'er over de vijftigh ſtucken, duyſent mudden koorns en boskruyts in die eene Stadt overghelevert wierden.

Breda vvort overghegheven, den 10 October.

Ondertuſſchen was Breda van afteren tot het uyterſte geraeckt, en meêr door 't ſwaert als honger vernedert, luyſterde na overgheven; doch niet ongewroken, wijl 'er by na neghen hondert ſoldaten door uytvallen voor ghebleven waren, en onder de ſelve die Franſche *Hercules Charnaſſeus*, dat vervloeckte hooft in t'ſamen-ſweeringen te ſtichten, het welck het Huys van Ooſtenrijck daghelijcks nieuwe vyanden verſchafte.

Insghelijcks Damvillier, den 27 October.

Na Breda volghde Damvillier, en dit hebben de Franſen met alle maght en krijghs-ghereedtſchap onder haer gheweldt ghedwonghen. Door deſe gelegentheydt der plaets trachteden ſy voorder na den Rijn en in Duytſchlandt te trecken: maer ſy hadden het gheluck van den *Wymer* niet, wijl men haer aenvallen aen alle doorganghen weder-ſtond; derhalven zijn ſy gheweecken, en hebben ſich, ſchoon verwinners, niet anders dan of ſy verwonnen waren, na haer Vranckrijck begheven.

De Wymer keert vveder in Burgundien.

Maer Hertogh *Barent* van *Wymeren*, in Duytſchlandt weder een vaſte voet hebbende, trachte meêr als op een wijs te voorderen. Maer alles te vergheefſch; wijl de Baron van *Weert* al ſijn aenſlagen met eenighe weynighe regimenten vernietighde; ſoo dat eyndlijck de Hertogh ſelf aen voorder gheluck wanhoopte, uyt verſcheyde opgheworpe Schanſen verdreven, het legher te rugh voerde, en weder in Burgundien en Vranckrijck keerde.

Ian de Weert, derhalven ſich in winter-legher ſpoe-

ſpoedende, heeft eerſt beſlooten het Keyſerrijck en Duytſchlandt van de Franſche peſt te geneſen; ſoo dat hy met den eerſten aenval, door eenigh ongheluck gheluckigh, de Franſen uyt dry Veſtinghen verdreven, vier hondert ghedoot, de brugh door grof gheſchut vernielt heeft, en by een ſtercke Schans ghequetſt wierd; doch met een ſeer heerlijcke wonde in ſijn aenſicht, ſoo dat de koeghel by het oorlapken tuſſchen vel en vleyſch ſteecken bleef.

Ian de Weerts dapperheyt.

Maer door deſe wonde des lichaems wierd ſijn edelmoedigheyt op-geweckt: ſoo dat hy door de noch raeuwe lijckteeckens tot wraeck ontſteecken wierd. En dat niet op een wijs, maer ſijn troepen op beyde oevers van den Rijn verdeelt hebbende, heeft met een aenval alle Veſtinghen aenghegrepen, en niet eêr gheruſt, voor hyſe alle inghenomen had. En heeft alſoo door ghedurigh ſtormen, in de tijdt van twee dagen negen kleene, en twee groote Schanſen in-ghenomen, over de duyſent Franſen gedoot, over de duyſent ghevangen ghenomen, vier-en-twintigh ſtucken ghekreghen, den vyandt van den gantſchen Rijn verdreven, en de Franſche brugh met alle krijghsruſtingh ſich eygen ghemaeckt; en, ſich alſoo van ſijn vyanden ghewroken hebbende, is in winterlegher ghetrocken.

Drijft de Franſen uyt elf Schanſen, den 1. en 2. November.

Derhalven waren dit jaer de Franſen en Hollanders wel verwinners in Nederlandt, en Hertogh *Barent* van *Wymeren* oock niet ongeluckigh, maer na ſijn vertreck wierden de Franſen, die hy tot beſettingh gelaten had, aen den Rijn verwonnen. Als daerom de dappere Vorſt oock van ſijn kant een ware verwinningh ſonder uytnemingh begeerde, haeckte ſelfs in 't koutſte van de winter na wraeck en over Rijn te komen; en de ſelve aen die kant, daer hy te vooren quam, wanhoopende, heeft

De Wymer vveder aen den Rijn.

Neemt Lauffenburgh in, in 't 1638 *jaer, den* 30 *Ianuar.*

heeft sijn volck after Basel na Lauffenburgh ghevoert, en, mits hy onverwacht quam, de Stadt, brugh, overtocht en Rijn, sonder verlies van een eenigh man, op nieuws verwonnen.

Beleghert Rijnfelden.

En om voort aen bevryder te zijn, heeft oock de Stadt en Vestingh Rijnfelden beleghert, op dat voort aen de zyde van Basel alles Fransch soud zijn. Dies zijn de *Weert, Savelli, Enckenford* en *Sperruyter* t'saem-geruckt om te ontsetten. En nochtans weygherde de *Wymer* geen Slagh. Soo haest sy dan by Buckenheym aen een geraeckten, wierd der VVymerschen lincker, der Keyserschen rechter vleughel in de vlucht ghedreven; met verlies van by na even veel aen weêrzyden.

Vier Oversten teghen den Wymer.

Maer veel anders gingh 't met het voetvolck. VVant de troepen der Keyserschen, met twee benden ruyteren ghestut, hebben het VVymersche voetvolck, van ruytery ontbloot, aen-ghegrepen, het selve meesten-deel verstrooyt, die 't ongeluck trof, gedoot, en twee stucken geschuts ghekregen.

De *Wymer* derhalven, om de nederlaegh, welcke hy met gescheyde troepen ghekregen had, met vereende kracht te vergoeden, heeft het belegh voor Rijnfelden gheheel op-ghebroken, en is met meerder maght van volck en gheschut, op een nieuw na Buckenheym getrocken. 't VVelck de Keyserlijcke Oversten niet meenden te sullen geschieden, mits sy oordeelden, dat de *Wymer* meêr dacht om te vluchten, als de Slagh te vernieuwen.

Treckt vveder tegen de Keyserschen.

Soo haest sy merckten, dat de *Wymer* sich weder tot de wapenen begaf, zijn sy hem op een bequame plaets dicht by Rijnfelden teghen ghetoghen, en hebben een deel van 't voetvolck in het bosch, een deel in de graft, die sich voor het spits der slagh-orde kromde, verborghen. Het overighe hebben de ruyters after de graft, met een bequame orde, van ter zyden en afteren ghesterckt.

De Keyserschen stellen haer in slagh-orde.

Als de ſlagh-ordens elckander in 't gheſicht quamen, ſoo hebben de VVymerſchen drymael haer gheſchut op haer vyanden gheloſt. Daer na met een aenval en geen ongheluckighe lichtvaerdigheydt de graft verwinnende, de regimenten aen-gegrepen. Toen heeft inſonderheydt ghebleken, dat der ruyter maght eyghen is, met der haeſt oft de verwinningh te bereyden, oft te wijcken. VVant ſoo haeſt de VVymerſchen de graft inghenomen hadden, hebben de Keyſerlijcke ruyters het bloote voetvolck door een ſchandlijcke vlucht verlaten. VVaer op terſtondt de ſlaghordens verwert, de wapens wegh-gheworpen, en de troepen gheſlaghen wierden; welcke oock, om het boſch niet koſten herſtelt worden, mits de VVymerſchen oock toen meeſt aenvielen, en door heftigh vervolgen de verwinningh verworven. *VVorden gheſlaghen, den 3 Maert.*

De Baron *Ian* de *Weert*, mits hy de dapperſte in 't vechten, de laetſte in 't vlieden was, heeft met het VValſch regiment aen de lincker zyde van het boſch ſtant ghehouden. Maer eyndlijck, het gantſche regiment met liſt afterhaelt, en hy door gedurigh vechten geheel vermoeyt, is met *Encken-ford*, *Sperruyter*, en *Savelli* (die nochtans korts daer na uyt de ghevanghnis ghevlucht is) levendigh in der vyanden handen geraeckt, en in Vranckrijck, dat hy ſoo dickwijls geplaeght had, gevoert, heeft door ſijn dapper geſicht oock den verwinners eer af-ghedronghen. Ian *de* Weert *vvordt met andere Overſten ghevangen.*

Voorts zijn onder de dooden, aen de Sweedtſche zyde, de Rijn-Graef *Ian Philips*: aen de Keyſerſche zyde, de Overſte *Waloes*, met de Overſte Stadthouders *Stubenfol*, *Garthaus*, en *Eger*, en niet over de ſeventien hondert ſlechte ſoldaten ghetelt. Doch daer zijn achtien hondert ruyters en twaelf hondert voetknechten ghevangen, achten-dertigh banieren, achtien vaendelen, en eyndlijck *Getal der dooden en ghevanghenen.* *Rijnfelden vvordt den VVymerſen overghegeven, den 25 Maert.*

lijck na 't vertoef van eenige weecken Rijnfelden tot loon der verwinningh ghekreghen.

Oock Fryburgh, den 12 April.

De Franſen derhalven alſoo door den overtocht des Rijns, gekrege veſtingh en verſche zeghe aengemoedight, zijn ſoo veel te wackerer in Hoogh- en Neder-Duytſchlandt tot aen den Rijn in-ghevallen. En hebben in Duytſchlandt, onder den *Wymer*, Fryburgh, een voorneeme Stadt in Briſchau, met Verdragh in-ghenomen. Toen hebben ſy haer ooghen op Briſack, welck tot noch toe onder de gheduerighe vloeden der Oorlogh door vertwyfelingh van goede uytkomſt onghequelt ghebleven was, gheworpen.

Nadert Briſack.

Plaets beſchryvingh van Briſack.

Briſack is een Stadt op een hooghe heuvel ghebouwt, welcke aen de eene zyde, daer ſy na Elſas ſtreckt, van den Rijn, door een eylandt verdubbelt, beſpoelt wordt; oock kan m' 'er van hier alleen langhs twee brugghen, over den Rijn gheſlaghen en aen d'ingangh met bolwercken voorſien, aenkomen, het oude Slot, op een ſteyle bergh gheleghen, ontdeckt door een ſeer hooghe toorn, die 't heeft, alle bekruypingen der vyanden, en of 'er de vyandt oft door ſorgheloosheydt oft by ongeval aen-quam, het kan door veelheydt van gheſchut, moeylijckheydt van op-klimmen en ſijn eyghen ſteylte, des ſelfs aenſlaghen lichtlijck afkeeren. Daer-en-boven verſeeckert de nieuwe Schans, welcke na 't zuyden op een heuvel ghebouwt is, de Stadt te water en te landt, als welcke over de Rijn-vloedt en de vlackte, die ſich vêr in Briskau uyt-ſtreckt, wijdt en zydt heerſcht. En de Stadt ſelve, op een dobbele muur trotsmoedigh, wordt (ten opſicht van de natuur der plaets en de voornoemde Veſtingen) met recht voor de Meeſterſſe van Briskau en de Sleutel van Elſas ghehouden.

Op deſe Stadt dan, op dit vermaert en ſterck

Briſack,

Brisack, hebben de Fransen, segh ick, haer ooghen gheworpen, en de *Wymer* heeftse, door Fransch gout en hulp aen-ghemoedight, beleghert.

De Wymer beleghert Brisack.

En op dat hy te seeckerer gingh, soo dreyghden op de selfde tijdt de Fransen Vlaenderen door S. Omer, de Hollanders Antwerpen door Kallo; achtende, dat, dese plaetsen in-ghenomen, in 't gheheel Spaensch Nederlandt niet meêr vry, ja alles haer soud zijn. Maer de laetste, als oock de Fransen by S. Omer, zijn met schand en schade in haer hoop bedroghen.

De Fransen beleghere S. Omer, de Hollanders de S. Maryen Schans.

VVant als de Hollanders door haer schielijcke aenkomst de Schans by Kallo in-ghenomen hadden, soo haeckten sy oock na de overgaef van de S. Maryen Schans; wijl behalven dit niets vyandighs meêr, tot Antwerpen toe, overigh was. De *Cardinael Infant* het ghevaer merckende, en de Fransen soo langh by S. Omer verlatende, is met de meeste maght teghen de Hollanders, als die hem veel nader quamen, ghekeert.

De Spanjers teghen de Hollanders by Kallo.

Voort gingh men eerst t'Antwerpen te raedt, eer men teghen de vyanden trock; en sommighe niet tot den strijdt, maer tot tegen-schansen, andere wat anders radende, soo heeft Graef *Ian* van *Nassou*, Overste Ritmeester, korts daer na gestorven, seer moedighlijck de handt op sijn ghevest geleght, en geseyt; *Dese moet de Hollanders uyt Kallo verdryven.* En dit heeft men meest toe-ghestemt.

Graef Ian *van* Nassouws *besluyt.*

Graef *Willem* van *Nassou* sijns Broeders voornemen verstaende, is in tijdts, onder schijn van hulp te gaen halen, het ghevaer ontweecken, en, mits hy niet vechten durfde, wegh-ghevaren.

Willem *van* Nassou *verlaet de sijnen.*

Ondertusschen zijn de Spanjers, de Schelde overvarende, tegen den anderen oever, Vlaenderen en de Hollanders aen-ghekomen, en de selve in het midden van de nacht aengrypende, hebben haer door 't swaert, vuur en haer aenloop verschrickt;

De Hollanders vvorden by Kallo geslagen, den 22 Iunius.

ſchrickt; welck alles door de dicke duyſternis, en afgrijſlijckheydt des nachts tot haer verderf verdubbelt wierd. Hier door wierden de Hollanders eerſt verbaeſt, vochten daer na flaeulijcker, en zijn eyndlijck gheweecken; inſonderheydt wijl de donckere nacht ſoo wel yeders ſchaemte als dapperheydt bedeckte. De Spanjers derhalven der vyanden ſchrick, vrees en beroerte vernemende, zijn heftigher aen-ghevallen, en hebben haer ten laetſten met ſchande op de vlucht gheſlaghen.

Haer ellendighe ſtaet.

Toen waren de Hollanders in ſoo ellendigh een ſtaet, als yemandt onder haer gheheughen magh. Het gantſche landt was rondt om vyandtſch, en de boeren, tot welcke ſommige mooghlijck haer toevlucht ſochten, mits ſyſe gheterght hadden, op haer verbittert. De vyandt, die van vooren en van ter zyden aendrongh, wierd voor wreeder ghevreeſt, om dat ſy Antwerpen, dat VVerelts oogh, met ſoo kleen een maght ghedreyght hadden. Van vooren benamen de ſchepen, door de Vloet verlaten en op 't droogh liggende, alle hoop van vluchten. En alſoo is die ſchadelijcke tocht met doot-ſlaen, verdrincken, vanghen, en eyndlijck, buyten hoop, door des gheterghden vyandts barmhertigheydt gheeyndight.

Menighte van gevanghenen en buyt.

En alſoo hebben ſy twee Overſten, eenighe Hooftlieden en vijf-en-twintigh hondert ſlechte ſoldaten ghevanghen ghekregen; vijf-en-tachtigh ſchepen vol voorraedt en krijghstuygh de Rivier op nae Antwerpen ghevoert. En aen den Vorſt *Cardinael* negentien metale ſtucken, vijf-en-veertigh vaendelen en vier banieren vereert.

Ghetal der dooden.

Over de twaelf hondert zijn 'er ghebleven; en onder de ſelve Graef *Willem* van *Naſſouws* Soon. Van de Spaenſchen zijn ſes hondert ſoldaten en met de ſelve de doorluchtighe Heeren *Ioſeph* en *Mathias de Laraſe* om-ghekomen. Maer deſe, ſoo

weynigh

weynigh in dit gheval, zijn niets anders, als ophitsingen van 't gerucht geweest, als welcken dese gheluckſaligheydt van weghen den wreveligen vyandt toe-quam. Alsoo heeft voorwaer de overwinningh self voor dese dappere mannen een graf-schrift met zeeghaftigh bloedt gheschreven, welcke de deughd met een aensienlijcke doodt begraven heeft.

De Cardinael Infant keert van de Hollanders tot de Fransen.

Maer de *Cardinael Infant*, van de Hollanders na de Fransen keerende, heeft, mits hy op die ghewonnen had, op dese niet gewanhoopt; en de versche zege was een aenlocksel van 't verhoopte geluck. Dies heeft het weynigh ghescheelt, of de Hollanders met weynighe, dan of de Fransen met veele oorloghden. Oock hebben den Fransche Maerschalcken *la Force* en *Chastillon* niet meêr dertigh, als Graef *Willem* van *Nassou* seven duysent ghebaet.

Voorsiet S. Omer van voorraet, en slaet de Fransen.

Hy heeft onder den doorluchtighsten Vorst *Thomas* de doortocht VVattene in-genomen, in 't gesicht van 't legher met dry schepen twaelf hondert soldaten in de Stadt ghevoert; en daer-enboven dry regimenten te voet, met sestigh paerden, van de Fransen uyt-ghesonden om de doortocht by Nieuwvliet in te nemen, en in die noot, tot een korte troost van 't aenstaende quaet, met een waghenburgh omringht, door *Tertius Guascon*, een Spaensch Overste, in de vlucht ghedreven, gheslagen, verstrooyt; en dat met soo schandlijck een nederlaegh, dat 'er, behalven de dooden, dry Oversten, sestien Hooftlieden, dertien hondert ghemeene soldaten met al de vaendelen ghevanghen wierden.

Krijghslist van een jongelingh van Duynkercken.

Maer al dit was alreê weynigh. VVijl van een jongelingh van Duynkercken eenige sluysen ghevonden zijn, waer door het meeste-deel van 't Fransche legher verdroncken, en door de wijdt-

aen-

aenvloeyende wateren alle hulp te ſcheep in de Stadt ghevoert is.

Der Franſen vergeefſche aenſlagh.

Doch deſe krijghsliſt des jongelinghs koſt der Franſen hertneckigheydt niet breecken, maer de ſelve, met groote verwoetheydt de bolwercken der Stadt ghewapender-handt aengrypende, zijn met ſchande af-geſlagen.

La Force *oordeelt te vertrecken,* Chaſtillon *te verblyven.*

En toen oordeelde de Maerſchalck *la Force*, met ſijn groote lof van voorſichtigheyt, af te wijcken, doch *Chaſtillon* en verſcheyde Overſten, met haer groote ſchade, te blyven. En deſe brachten voor reden de menighte van haer troepen; en dat de aenghebore vertoefſaemheyt der Spanjaerden op het legher ſelf met ghewapender-handt niets ſoud durven voornemen.

Aert der Spanjers.

Maer het gingh *Chaſtillon* vêr buyten ſijn giſſingh. VVant de vertoefſame Spanjers hebben yet met haer zee gelijck; ſy zijn ſeer diepſinnigh, en hier door de redenen wel overleght hebbende, gaen langhſaem voort. Eyndlijck nochtans, eenmael bewoogen, tot wraeck uytbarſtende, vernielen rondt om alles met een aenval.

Haer overvvinningh, den 8 Iulius.

Eyndlijck dan, het heyr ghedeelt zijnde, ſoo hebben de Spanjers onder Vorſt *Thomas*; de Keyſerſchen (die den *Cardinael* te hulp gekomen waren) onder *Piccolhomini*, op dat haer de yverſucht aenmoedighde, verſcheyde legher-plaetſen der Franſen aen-ghegrepen. En de Spanjers hebben de eerſte, by Nieuvliedt, dry Schanſen met gewapender-handt in-ghenomen, de te hulp komende troepen verdreven, vier hondert om-ghebraght, eenige honderden gekregen, en acht Hooftlieden met veel Franſchen Adel in ghevanghenis ghevvorpen.

Piccolhominis *zege op den ſelfden dagh.*

Het welck als *Piccolhomini* aen een andere leger-plaets, Back ghenoemt, ſagh, ſoo heeft hy ſonder eenighe begravingh oft ondermyningh der

wal,

wal, de naeste Reduyt aen sijn heyr met louter krijghs-geweldt in-genomen, en al, wat wapenen droegh, om-gebraght.

Sijn andere en grooter zeghe, den 12 Julius.

Van daer tot de leger-plaets self gekeert, heeft na dat hy by verloop van eenighe daghen de wal gheslecht had, sijn gantsche maght tot den storm geschickt. Maer de Fransen door 't ghevaer verschrickt, en door op-ghestoke hoeden de overgaef versoeckende, hebben, mits sy 't uyterste niet verwachteden, een safter lot verworven. Alsoo zijn twee duysent te voet meest Edelen, en seven hondert ruyters, alleen met haer zyd-gheweer, door Yperen, Kortrijck, Brussel, Namen en Lutzenborgh op Mets en in Vranckrijck wegh-ghetogen. En *Piccolhomini* heeft alle krijghs-ghereedtschap, lijftocht en sestien groote stucken, sonder eenige bloedtstortingh gekregen.

Chastillon *verlaet S. Omer, vvort gesla-gen; vlucht, den 13 Julius.*

Toen is oock eyndlijck *Chastillon* tot wanhoop gheraeckt, en heeft sich in 't midden van de nacht met de grootste stilte, na dat hy sijn gheschut voor uyt gesonden, en alles op-gepackt had, na Ardres begheven. Maer de Keyserlijcke ruytery, met den Spanjert t'saem-gevoeght, heeft, door de poorten van S. Omer self op de afterste troepen aenvallende, vier duysent om-gebraght, en het overschot op een schandelijcke vlucht gedreven.

De Cardinael *zeghe-praelt.*

Alsoo heeft de *Cardinael Infant*, nae 't verwinnen van twee de maghtighste vyanden binnen de tijdt van vier weecken, door 't gantsch Spaensch-Nederlandt met danckseggen, lossen van geschut, vuurpylen, klocken-gheluy en vreughde-vuuren ghezeghe-praelt.

Brisack vvort naeuvver beleghert.

Ondertusschen was by Brisack in Elsas het geluck niet een-selvigh. VVant hoe wel het meêr als eens van den Oversten *Gotz*, oock met eenighe schade der VVymerschen en Fransen, met voorraedt, soldaten en lijftocht voorsien was, soo

 moght

moght dit nochtans tot de hooftſaeck weynigh helpen. VVant *Barent* van *Wymeren* drongh daeghlijcks met meerder voorſichtigheyt aen, en yverde door verſcheyde krijghsliſten tot de overwinningh.

Gotz *en* Savelli *teghen den* Wymer.

De Overſten *Gotz* en *Savelli* derhalven t'ſaemgevoeght zijnde, wierden, beneven de Keyſerlijcke en Beyerſche troepen, de oudtſte ſoldaten, verſochtſte regimenten en voorraedt, by na genoeghſaem voor een gheheel landtſchap, by een vergadert. Soo dat nu alles niet als tot een ontſet, maer tot een wanhoop der vyanden, bereyt wierd.

De Wymer *treckt haer te ghemoet.*

Doch dit al heeft *Barent* van *Wymeren* ſoo weynigh gheacht, dat hy eenighe troepen by Briſack latende, met het overighe heyr haer te ghemoet trock. Nochtans de Keyſerſchen op de hooghte vernemende, durf deſe niet aengrypen, maer begaf ſich een weynigh na Molbergh, of mooghlijck de vyanden, de bequaemheyt der plaets verlatende, op het vlack neder quamen.

Der Keyſerſchen raedt.

't Is gheſchiet. VVant de Keyſerſchen ſpoededen ſich 's anderen-daeghs, niet vêr van den oever des Rijns, na Briſack, om den VVymer, die vêr van ſijn legher en volck was, voor te komen, en Briſack van alles te voorſien, eêr hy in 't legher keerde.

De Wymer *komt haer te voor.*

De liſtighe krijghs-Overſte vernam dien aenſlagh, en voerde haer met alle ſpoedt ſijn regimenten teghen. Alſoo is men tot VVittenweyer, op de ſelve plaets, daer hy des voorighen jaers een brugh over Rijn ſloegh, tot den Slagh ghekomen; in 't begin den Keyſerſchen niet ſeer ongheluckigh, maer in de laetſte uytgangh ſeer ſchaedlijck.

Der Keyſerſchen lincker vleughel vvint.

VVant der Keyſerſchen lincker vleugel (welcke uyt loutere Kuraſſiers en uyt-gheleſe troepen beſtond) heeft der VVymerſchen rechter vleughel, met groote nederlaegh tot aen de regimenten,

ten, die tot haer hulp beschickt waren, te rugh gedreven. Maer de VVymerschen, door het teghenwoordigh ontset ghesterckt, hebben sich om-ghekeert, op de verwinners aen-ghedronghen, en de geledene schade geboet.

De rechter light onder.

Ondertusschen heeft der VVymerschen lincker vleughel, teghen der Keyserschen rechter aengevoert, de selve by na sonder arbeydt, tot in haer eyghe slagh-orde en afterhoede gedreven.

Benemen elckander het geschut.

Toen is het voetvolck op elckander aen-ghedronghen, met soo ghelijck een uytkomst en dapperheydt, dat de Keyserschen der VVymerschen, en de VVymerschen der Keyserschen gheschut en krijghstuygh bemachtighden.

't VVelck den Keyserschen tot verderf, den VVymerschen ten besten ghedijt.

't VVelck den Keyserschen nochtans tot verderf, den VVymerschen tot gheluck uyt-gevallen is. VVant hun was het geschut sonder koegels onnut, desen 't selve van alles voorsien, voorderlijck. VVelcke spoet de VVymersche ruyters niet traeghlijck ghebruyckende, hebben, by ghebreck der vermoeyde bosschieters van haer paerden springende, en ervarene en onervarene ghewis en ongewis onder de vyanden schietende, der selver ampt vervult.

Der Keyserschen stantvastigheydt.

Nochtans zijn de Keyserschen daerom niet geweken, maer van weêrzyden woede de oude soldaet, en door veel ervarentheydt van Veldtslagen niet gheleert te vlieden, met ghemenghde ordens onder een. Tweemael hebben de ruyters van weêrzyden, by veranderingh van avontuur, elckanders vecht-plaets in-genomen.

VVreedtheyt der Slagh.

Eyndlijck is, na een twyfelachtigh gevecht van vijf uren, de saeck daer toe ghekomen, dat de soldaten, voet by voet stellende, elckander met deghens, hellebaerden, spietsen en allerley handtwapens aengrepen, ja met om-ghekeerde roers, als hun kruyt en loot ghebrack, op 't hooft sloeghen.

ghen. Alſoo vielen dickwijls de verwinners en verwonne te gelijck, met een verſcheyde wijs der ſtervenden, en allerley aert van ſterven.

De Keyſerſchen vvorden gheſlaghen, den 9 Auguſtus.

Ten laetſten moeſten nochtans de Keyſerſchen wijcken, en hebben, haer verwoetheydt tot gierigheydt keerende, oft om dat ſy 't den vyanden benydeden, haer eyge waghens berooft. Maer door de verwinners, die ſich nu de ſelve tot loon van haer dapperheydt verſeeckerden, met verlies afghedreven, zijn tuſſchen de boomen en het naeſte boſch door een ſekere en ſnelle vlucht ontkomen.

Krijghen Tupadel *ghevangen.*

Oock was de vermoeytheydt by de verwinners ſoo groot, dat het hun, met haer Veldt-Heer ſelf uyt alle maght ghevochten hebbende, de verwonne verdroot te volgen. Doch de eenighe Overſte *Tupadel*, die ſich 't ſelve met weynigh volck onderſtond, is, van een verſamelde hoop krijghslieden afterhaelt, gevangen wegh-gevoert.

Ghetal der dooden en ghevanghenen aen der Keyſerſchen zyde.

Voorts heeft het ghetal der dooden het aenſien van deſe hertneckighe Slagh niet ghe-evenaert. VVant van de verwonne Keyſerſchen zijn op de vecht-plaets ſelf niet meêr als vijftien hondert, en onder de ſelve de Overſten *Meuſel*, *Haxthauſen*, *Sales*, *Alber*, *Pays* en *Linpach*, gebleven; twee duyſent wagenen, tachtigh vaendels en banieren en al het gheſchut verlooren.

Aen der VVymerſchen zyde.

Maer oock den VVymerſchen is de zeghe niet onbloedigh nocht t'eenemael gheluckigh gheweeſt. Behalven een oft twee Overſten hebben ſy vier Ritmeeſters, vijf Hooftlieden en ſeven hondert ſoldaten gemiſt. *Tupadel* is met acht Ritmeeſters en Hooftlieden, veertien vaendelen en acht banieren in der Keyſerſchen handen ghevallen.

Briſack vvort naeuvver beleghert.

Doch de grootſte ſchade was Briſack, waer om dit alles gheſchach, van den verwinnenden *Wymer* naeuwer belegert, van de verwonne Keyſerſchen

ſonder

ſonder ontſet verlaten, en allencks tot een ongehoorde honger gebraght. Maer wy, van deſe verwoetheydt eenighſins af-ſchrickende, varen voor ſtroom den Rijn af tot een matiger na Hollandt.

De Hollanders belegeren Gelder.

Aldaer trachteden de Hollanders, door de zoute vlecken der ſchande, van de naeburighe zee en 't vergoote bloedt by Kallo, beſmet, door de ſoete wateren der Nirſe by Gelder ghereynight te worden. Maer mits ſy deſe Stadt, om de onlanghs met liſt in-ghenome Schenckenſchans, niet wel vermochten, ſoo hebben ſy, om voort aen voorſichtelijcker te handelen, de ſelve beleghert; doch zijn, door de hoop van haer ſchantvleck af te waſſchen in-ghenomen, dieper in den dreck gevallen.

De Cardinael Infant *treckt tot het ontſet.*

VVant de *Cardinael Infant*, dien 't weynigh verſcheelde, of hy met de ſelfde vyandt in Ghelderlandt oft op de kuſten van Brabant en Vlaenderen ſtreed, heeft ſelfs op 't ghehoor der belegheringh van die wel-ghelege ſtadt (eensdeels voornemelijck op dat hy door 't in-nemen der ſelve van ſijn bequaemſte winter-legers in 't Landt van Gulick en Kleef niet verſteecken, als oock op dat hem namaels de overtoght over de Maes niet benomen; en alſoo de t'ſamenvoegingh der Keyſerſchen met de Spaenſch-Nederlanders, in deſe gheleghentheyt der dinghen ten hooghſten noodigh, niet in ghevaer gheſtelt wierd) ſich terſtondt tot ontſet begeven.

Vernietight de belegheringh en ſlaet de Hollanders, den 25 Auguſtus.

En niet langh marrende, heeft, ſoo haeſt hy in de buurt der ſelve quam, den Marck-Graef van Leeden, wiens dapperheydt hy nu dickwijls beproeft had, met ſes duyſent mannen belaſt des vyandts legher te beſpringhen. *Leeden* heeft het ſelve met die dapperheydt, als hem bevolen was, ghedaen, en *Caſimir* Graef van Naſſous legherplaets met ſijn ghewoone kloeckheyt aengrypende, heeft het met de eerſte aenval verwonnen, den

Graef ſelve, ſich met ſijn troepen haeſtlijck na Hertefeldt begevende, afterhaelt, en ſchandelijck gheſlaghen. De beſettelingen ſelve, op deſe hulp ſteunende, hebben des Graven van Solms legherplaets aen-gegrepen en gelijckelijck verdreven.

Menighte der gevanghens en buyt.

Alſoo is Ghelder ontſet, en behalven de regiment-ſtucken, ſes grootere, met den Vorſt van Portugael, Graef *Frederijck* van *Naſſou*, twee Overſten, vier Ritmeeſters, en vijf hondert ſoldaten tot zege wegh-gevoert.

De Keyſerſchen trachten te vergheeffſch Briſack te ontſetten.

Ondertuſſchen bereyde *Barent* van *Wymeren* de uytvaert van dat vermaert en ruchtbaer Briſack. VVant hoe wel de Keyſerſchen onder den Overſten *Gotz* met haer herſamelde maght van de eene kant, en Hertogh *Karel* van *Lotheringen* van de andere kant des Rijns haer beſt deden, ſoo is alles nochtans in tegendeel uyt-gevallen.

De Lotheringher *wordt gheſlaghen, den* 14 *October.*

En de *Wymer* heeft den *Lotheringher* tuſſchen Sene en Than in de Suntgou afterhaelt, eenighe honderden af-gheſlagen, ſwaerlijck beſchadight, en den Overſten *Baſſonpiere* met twee Hooftlieden, ſes hondert ſoldaten, vijf ſtucken gheſchuts, twintigh vaendelen, en vier-en-twintigh ruyterbanieren, ghevanghen, en vijf hondert mudden weyts, tot Briſacks ontſet beſtemt, in ſijn legher ghevoert.

Gotz *valt met ſchade op des* Wymers *leger, den* 26 *October.*

De Overſte *Gotz* had, aen d'andere zyde, wel een Schans met de vijfde ſtorm verovert; maer, terwijl hy met de ſelfde loop van 't avontuur ſich een brugh bemaghtight, heeft hy, van de VVymerſchen te rugh en met een ſtorm weder uyt de Schans ghedreven, ſich met verlies van over de neghen hondert ſoldaten wegh-ghepackt, en namaels aen 't geluck gewanhoopt.

Ongehoorde hongher in Briſack.

Alſoo hingen de ellendige Briſackers, van alle hulp verlaten, tuſſchen trouw en ghebreck; en noch langer uythoudende, ghebrack hun allencks

ghewoon

ghewoon en onghewoon voedtſel, na dat ſy alreê de paerden en andere dieren, van de vuyle en ſchandelijcke noodt tot ghebruyck ghewent, verteert hadden. Daer na zijn ſtruycken en boomen, en het tuſſchen de ſteenen groeyende kruyt, tot een getuyghnis van gedult en ellend geweeſt. Doch als oock eyndlijck dit ghebrack, hebben ſy haer trouw tot verwoetheyt gekeert en elckander ghevreeten. VVant op dat ick ſwyghe van twee duyſent ghegete huyden, dat de menſchen krijt en kalck, met de naghels van de muren gheſchraept, tot ſpijs verſochten, en dat ſommighe met warm water vijf oft ſes weecken haer leven verlenghden, en eyndlijck doch door gheſwolle voeten ſchielijck ſturven: op dat, ſegh ick, ick dit alles verſwijghe, ick ſal wreeder dinghen, en die den oude jaer-boecken onbekent zijn, verhalen; dat acht kinderen van de voornaemſte Burghers, op een dagh ghemiſt, buyten twyfel met tanden verſcheurt en ghegheten zijn; dat de menſchen elckander, op de gemeene ſtraten gemoetende, om de hongher te ſtillen aen-gherant en om-ghebraght; der menſchen, eenige dagen te vooren geſtorven, ingewanden gekoockt, ja verſcher dooden rauwe vleyſch met aderen en bloedt verſlonden hebben.

Maer dit en meêr heeft Briſack onder den Overſten *Reynach* uyt-geſtaen, en, eyndlijck door den honger getemt, ſich met ontrent dry hondert ſtucken gheſchuts en onwaerdeerlijcke ſchatten van 't Huys van Ooſtenrijck overgegeven. *VVort over-ghegheven, den 19 December.*

Briſack voorts alſoo door den honger tot overgaef ghedwonghen, ſoo achte men den Franſen de wegh ghebaent om na de val des Keyſerrijcks te trachten, en voorwaer in ſoo groot een oneenigheydt draeyde der ketteren hoop, der Roomſchgheſinden vrees hier op uyt. VVant wat anders koſten, na 't in-nemen van ſoo ſterck een veſtingh, *Gevaer van Duytſchlandt om 't in-nemen van Briſack.*

die inbeelden, deſe vreeſen ? Het vertrouwen van ſoo groot een geluck gaf haer en benam deſen de moet. VVaer uyt blijckt, dat alle menſchen niet alleens wenſchen, wijl ſy oft na de neygingh der natuur, oft licht-gheloovige waen, oft de gevallen des avontuurs ghemeenlijck oordeelen. Niet te min heeft men weynigh daer na gheſien, dat die hoop van de ketteren te lichtvaerdigh, die vrees van de Roomſch-geſinden te onnooſel gevat was; wijl die ſelfde Hertogh van Sax-VVymeren, die tot hier ghekomen was, na een kleene wijl, door ſijn doodt de gantſche hoop en ſaeck verliet.

De Wymer *vvint Burgundien en de Suntgou, in't* 1639 *jaer, in 't begin der Lente.*

Vranckrijck, als ſijn grenſen tot aen den Rijn uyt-gebreyt en ſijn oude Landtpalen weder ghekreghen hebbende, zeghe-praelde ondertuſſchen. En op dat Burgundien en de Suntgou, nu als van 't Franſche Rijck beſlooten, ſich namaels niet meêr Ooſtenrijcks verklaerden, ſoo beoorloogh-den ſy die onder den ſelven Hertogh *Barent:* en hebben alſoo het Slot Yvignione, de Stadt Pontarlun, de Veſtingh Iouxiane, S. Hippolitus, en Than, niet de minſte Stadt der Suntgou tot overgeven ghedwonghen. Doch de ſchoone, nette en vaſte Stadt S. Claudi met ghewapender-handt ingenomen. Sy wilden ſich wel overgheven, maer wie handelt met de verwinnende Franſen door eenigh verdragh, wijl ſy ſelf haer zege door reden niet matigen konnen ? Dies zijn beyde gewapenden en ongewapenden om-ghebraght, en de overige ſoo geplondert, dat ſy naulijcks met bedeckte ſchamelheydt ſlechts in 't hembdt wegh-gheſonden wierden.

Klacht der Burgundiers.

Dit viel den Burgundiers ſeer ſwaer, door langhe Vrede des Oorloogs moetwil onghewendt. Hier uyt ſprooten haer klaeghbrieven tot de uytlanders; het jammeren van den eenen nabuur tot den anderen; het ſuchten der mannen, en het

weenen der vrouwen. Hier uyt ontstond het seggen, dat men de Keyserlijcke soldaten, den onderdanen getrouw en vriendelijck, tot noch toe gheweygert had; en nu de vyandige Fransen in 't binnenst des Vaderlandts tegen wil en danck mesten en voeden moest. Maer daer men met wapenen wederstaen moest, handelde men te vergheefsch met suchten: want de vyanden hebben in korten tijdt het meestedeel van Burgundien in-genomen.

De Fransen beleghteren Theonville en Hesdin.

Ondertusschen waren de selfde Fransen voor het Spaensch-Nederlandt in Neder-Duytschlandt niet min ledigh. Daer hebben sy by na op de selfde tijdt, in 't Hertoghdom van Lutzenborgh, Theonville,en,in Artoys,Hesdin belegert;te stouter, wijl de Hollanders van de andere kant, haer troepen versamelende, en haer wapenen, soo niet aenvoerden, nochtans vertoonden.

VVorden van Piccolhomini svvaerlijck by Theonville gheslagen, in 't begin van Iunius.

Maer oock soo gheluckten 't haer by Theonville weynigh; mits *Piccolhomini*, die tot noch toe in 't Landt van Gulick ghewinter-legert had, den Fransen, wijl sy noch besigh waren met haer leghér-plaetsen af te steecken, onvoorsiens overquam. De Overste VVachtmeester *Beck* was met een uyt-gelese troep voor-ghegaen, den welcken het gantsche heyr, by Lutzenborgh ghewapenschouwt, kort volghde. Van daer trock men op den vyandt, en, na 't legher wel bespiet, tot den strijdt. Yeder Overste volvoerde sijn ampt dapperlijck,soo wel *Piccolhomini, Soyani, Suisi, Gonsaga,* als de voornoemde *Beck*. Derhalven slagh leverende, soo is, het geluck een tijdt langh weyfelende, de saeck eyndlijck soo vêr ghekomen, dat de Fransen uyt haer leger gheslagen, en het selve van de Keyserschen, na 't ontsetten der Stadt, in-ghenomen wierd.

't Getal der dooden en ghevanghenen.

VVat het ghetal der dooden belanght, het selve bereyckte omtrent ses duysent; alle vaendelen,

 soo

ſoo der ruyters als voetknechten, wierden gekregen, en ontrent dry duyſent gevangen gevoert.

Heſdin vvordt heftigher en te vergheeffſch bevochten.

Terwijl dit by Theonville ghebeurde, wierd de belegheringh van Heſdin hertnecklijcker aengedreven. En hoe wel de Franſen de bolwercken der Voorſteden, niet ſonder koſten van der dapperſte ſoldaten bloedt, in-ghekreghen hadden, ſoo koſten ſy nochtans de onverſaeghde gemoederen in 't verweeren tot noch toe niet breecken. Hier uyt rees haer uyterſte verwoetheyt in 't dreygen, en acht de heftighſte ſtormen, zijnde weynigh oft niet bewoghen door het ongeluck by Theonville.

Overghegeven, den 30 Iunius.

En op dat der ſoldaten ghemoederen door 't tegenſpoedigh gherucht niet verflaeuwden, ſoo is de Coningh ſelf in 't leger gekomen, om door ſijn tegenwoordigheyt haer dapperheydt te vermeerderen. Die voorſichtige raedt gedyde tot geluck, en de belegherde hebben, als haer nu kruyt ghebrack, en veele der beſettelingen gequetſt oft geſtorven waren, van 't uyterſte ghevaer af-ſchrickende, met den Coningh een ſeer eerlijck verdragh ghetroffen, en zijn na krijghs-gebruyck na Bethun getrocken.

Met vvat groote onkoſten der Franſen.

VVie ſoud 't gelooven? Vier hondert en ſeven duyſent ſchooten had Heſdin ontfanghen eer 't overghelevert wierd, ſoo dat de Coningh ſelf de plaets wilde beſichtighen, en, na belaſte herbouwingh, na Parijs, als verwinner, getrocken is.

Hertogh Barent *van* Wymerens *ſieckte.*

Voorts keeren wy nu weder tot den *Sax-Wymer*, deſen, in de overwinningh van Steden en Slooten gewickelt, heeft ſijn noodtlot, uyt het midden van de loop ſijner verwinninghen eyndlijck tot wat anders gheruckt. VVant op den tweeden Iulius van Hunningen op Nieuburgh den Rijn afvarende, begoſt ſich toen alreê qualijck; en terſtondt daer na, in een bed gheleght, al ergher; eyndlijck van de Artſen verlaten, erghſt te gevoelen.

Merc-

Merckende derhalven, dat hem de doodt ontwyfelijck genaeckte, heeft ſich na gewoonte ſijner Godtsdienſt tot ſterven bereyt; ſoo nochtans, dat hy den Dienaer des VVoordts, die hem voorgingh, vermaende kort te zijn, en met hem in dat ooghenblick des levens te overlegghen, ſoo wel waer hy van daen, als waer hy na toe gingh. Alſoo heeft hy ſijn uyterſte wil gemaeckt, mildadigh teghen de ſijnen, mits hem niets meêr ghebrack. Een ſeker Graef van Naſſou wierd met tien, yeder Hooftman met ſes, de Hof-Prediker met vier, (voorwaer meêr als te veel voor ydele woorden) beyde Artſen met twee duyſent Rijcxdalers; en daer-en-boven de Dienaers elck na haer ſtaet beſchoncken: voorwaer een heerlijck en loflijck gheſchenck, waer hem dit gheldt uyt ſijn eyghe erfdeel toe-ghevallen.

Vyterſte vvil.

Op deſe wijs dan is Hertogh *Barent* van *Wymeren* gheſtorven, die, aen ſijn Voorouders onder den V. *Karel* van het Saxiſch Keurvorſtendom verſtooten, de Franſen voor de Duytſen, de Oorlogh voor de Vrede, het Coninghrijck voor het Keyſerrijck, de Vreemdelinghen voor ſijn Landtslieden ghekoſen heeft; kort van leven, op dat hy niet langher weêrſpannigh zijn, kleen van macht, op dat hy niet ſwarer beſchadighen ſoud.

Doodt, den 18 Iulius.

Niet te min s' ontbraken aen weêrzyden niet, die, door ſijn ſchielijcke en onrype doodt tot een ander vermoeden ghebraght, niet bedecktelijck *Tacitus* ſpreuck van Vranckrijck mompelden: *De weldaden zijn ſoo langh aengenaem, als ſy beloont konnen worden; maer ſoo ſy ſich verder uyt-ſtrecken, ſoo worden ſy, in plaets van danck, met haet betaelt.*

Arghvvaen om ſijn onrÿpe doodt.

En op dat ſich het VVymerſche heyr, welck noch in Elſas en de naburighe plaetſen van Burgundien lagh, door 't verlies van haer hooft (inſon-

Sÿn heyr vvordt met Franſch gheldt aen Vranckrÿck verbonden.

ſonderheydt wijl de Hertogh in ſijn uyterſte de Hoplieden beſworen had, dat ſy Briſack, die edele ſchat, aen gheen vreemdelinghen ſouden leveren) niet elders wende, ſoo zijn op den ſevenden van Auguſtus twaelf muyl-ezels met een groote menighte geldts, op ſes hondert duyſent Rijcxdalers gheſchat, van den Coningh van Vranckrijck gheſonden, tot Baſel aen-gekomen. Met welcke ſom men den ſoldaten betaelt, en haer trouw door ſulck een nieuwen gulden bandt naeuwer verbonden heeft. Oock was dit noch niet genoegh; want terſtondt hier na zijn noch ſes muyl-ezels, tachtigh duyſent dobbele kroonen mede brenghende, tot Augſt, een dorp by Baſel, ghekomen. Alſoo verſlint men dickwijls 't ſijne t'huys, om buyten het vreemde te verkryghen.

Der Franſen nieuvv verbondt met de Proteſtanten.

Voorts ſoo hebben, om tot ons voorſtel te keeren, de Franſen oock een nieuw Verbondt met de *Proteſtante* Vorſten gemaeckt, om de qualijck vereenighde Overſten des VVymerſchen heyrs, met het af-legghen van alle nijdt, tot eendraght te brengen. En 't ſelve is tot Kolmaer volbraght, en mits de wantrouw over al arghwaen vond, ſoo beſtemde men, dat den Duytſen de hoede van Briſack, en den Hertogh van Longeville de ſorghe des heyrs ſoud bevolen worden.

Het VVymerſche heyr aen Longevil *betrouvvt.*

De Franſen verdraghen qualijck met de Duytſen.

VVat ſouden de vyanden onder elckanderen doen, als de leden van een lichaem dus verſchillen? maer gheen wonder. VVant nooyt ſullen de Franſen met de Duytſen, de Ketters met de Roomſch-gheſinden oprechtelijck verdraghen, wanneer haer de lichtvaerdigheydt der natuur, deſe de verdurventheydt der Godtsdienſt tot een weêrſin treckt. Een klaer ghetuyghnis hier van heeft de Marck-Graef van Montoſier gegeven, de welcke den Overſten *Hatſteyn* uyt 't Stedeken en Slot Kintsheym, waer meê hy van Hertogh *Barent*

be-

beſchoncken was, door gheweldt en liſt by nacht verdreven heeft.

De Hollanders belegeren Gelder.

Laet ons voorts van de VVymerſchen, tot welcke wy terſtondt weder keeren ſullen, ons een weynigh tot de Hollanders wenden. Deſe hebben, terwijl de Franſen in Artoys, Henegouw en Vlaenderen met ruyten en rooven, doch met vergheefſch een uytkomſt, qualijck huys hielden, ſich weder in Gelderlandt begheven, en de Stadt Gelder belegert.

Verlaten 't met ſchade. den 13 Auguſtus.

VVat ſal ick ſeggen? Het voorgaende jaer was haer de *Cardinael Infant*, door den Marck-Graef van Leeden te hulp ghekomen, nu was om Gelder te ontſetten Gelder alleen ghenoegh. VVant de beſettelinghen hebben, met twee duyſent op den ſelfden Graef *Caſimir* uytvallende, hem uyt ſijn leger-plaets ghedreven, en 't overighe heyr door haer verſochte dapperheyt ſulck een ſchrick aenghejaeght, dat ſy op een duyſtere nacht, twee metale ſtucken en het veldt wijdt en breedt met dooden beſaeyt latende, met vrees na Rijnberck ghevlucht zijn.

Maer, om ons woordt te houden, wy keeren tot de VVymerſchen in Elſas. Deſe, nu met het Franſche gout in-ghenomen en door de munt-Goddin verblint, hadden den Franſchen Vorſt en Overſte te gewilliger aen-ghenomen. En zijn alſoo onder den Hertogh van Longevil (oft om, den Rijn voor vloets tot haer verwinninghen afvarende, beyde oevers tot in Hollandt voor Vranckrijck in te nemen; oft om Briſack en Elſas, waer door dat volck nu te machtigh ſcheen, van de Duytſen te ontleedigen) in de Palts en Ringau getrocken.

Lijden ſchade.

Maer de Beyerſche ſoldaten hebben ſich terſtondt teghen haer gheſtelt, in de Veſtingh Rudesheym afterhaelt en ſwaerlijck gheſlaghen; ſoo dat 'er weynighe van in 't Slot ontquamen. Nochtans

Nemen verscheyde plaetsen in. tans zijn sy soo niet vernielt, of sy hebben daer na Kreutsnach en Bingh, een wel-gheleghe plaets op den oever van den Rijn, in-genomen, en haer behoudenis in een seeckerer nest ghestelt. Hier by hebben sy Oppenheym en Altsen, vol koorn en wijn, ghevoeght; insgelijcks Hattons toorn, vermaert door de versierde muysen-plaegh.

Hebben verscheyde aenslaghen voor. Doch het Beyersche heyr wederom op haer aendringende, hebben sy Rijngou verlaten, en sich in 't Stift Trier begheven; S. VVendelins Stadt en het Stedeken Zelle te vergeefsch aen-gevochten. In de VVetterauw hebben sy meêr ghevordert, en het Slot Fritburgh, de Vestingh Fusse op een rots, Geelhuysen, Orben en Budingen in-genomen.

In dry deelen gedeelt. En haer troepen aen dryën ghedeelt hebbende, zijn onder den Oversten *Ohm* in 't Landt van Limburgh: onder den Graef van Nassou in 't Hadmarisch en Dillenburghsch ghebiedt: onder den Oversten *Rosa* in de Hattenberghsche en Marpurghsche wijck in-ghevallen.

VVorden t'saem-ghevoeght en tot Banier *ghevoert.* Eyndlijck haer machten weder by een versamelt, en tot *Banier*, van Aerts-Hertogh *Leopold* uyt Boheemen gedreven, en in Thuringen, niet vêr van Erfort, ghevaer lydende, ghetrocken, hebben sich in de Sweedtsche Oorlogh gemenght. En de

Longeville *keert in Vranckrijck.* Hertogh van Longevil, als of het genoegh was de Duytsen en al te moedighe Oversten uyt Brisack en Elsas in 't midden van Duytschlandt ghevoert, en aen eens anders wensch verbonden te hebben, is na Hamborgh, en van daer na Vranckrijck tot Hable Grace en het loon van sijn gheluckighe krijghstocht getrocken.

Groote aerdtbevingh in Duytschlandt, in 't 1640 jaer, den 4 April. En soo is dit jaer gheêyndight, en het navolgende terstondt met een groote aerdtbevingh van beyde Duytsche landen ghevolght; op dat, wijl de menschen langh op de aerde, nu oock de aerde onder de menschen gheschudt wierd, ghelijck als ver-

vergramt, dat ſy door veel bloet-vergietens een af-ſchricklijck aengeſicht kreegh. Maer de ſchrick heeft de booſheydt van 't menſchlijck ghemoedt niet te boven ghegaen, en na dat de aerde, doch de Hemelſche Gheeſten noch niet, bevreedight was, heeft de tweedracht volherdt.

En de Franſen met de Hollanders pluckten na haer ghewoonten het Spaenſch-Nederlandt van weêrzyden. Sy grepen Arras, de Hooftſtadt, van gantſch Artoys met een ſchricklijcke macht en talrijck heyr, aen. En deſe elders een inval veynſende, zijn ſchielijck t'ſcheep ghevallen, en op de ſtranden van Vlaenderen ghelandt.

De Franſen beleghereen Arras.

De Hollanders vallen in Vlaenderen.

Maer het gheluck, haer nu by na volle dry jaren teghen, heeft haer veelerleye aenſlaghen nu oock met den eerſten gheſtuyt. VVant als ſy op Hulſt, een by na onverwinlijcke Stadt, aendrongen, hebben ſy de Schans van Naſſou aen de eene zyde ingenomen. Maer van d'andere kant de Moerſchans beſtormende, hebben haer de Spanjers van afteren aen-gegrepen, eenige honderden om-ghebraght, en *Henrijck Caſimir* Graef van Naſſou, die toen Overſte van 't heyr was, ſelf doodlijck gewondt; die oock korts daer na gheſtorven is.

VVorden by Hulſt geſlaghen, den 2 Iuly.

En die nederlaegh heeft de Hollanders dit jaer uyt Vlaenderen ghedreven, wijl ſy de Schans van Naſſou verlatende, en haer zeylen op-halende, ſich na Hollandt begaven.

Verlaten Vlaenderen.

Ondertuſſchen handelde men hertneckelijcker by Arras. VVant hoe wel de *Cardinael Infant* het Franſche leger met al ſijn macht aentaſte, ſoo heeft hy nochtans, met ſchade af-ghedreven, haer te vergheeſſch bevochten. VVant eyndlijck hebben de beſettelingen, die van twee duyſent gheen acht hondert overigh waren, de moedt verlooren. En heeft deſe Stadt, welcke hondert en acht-en-veertigh jaren onder het Huys van Ooſtenrijck geweeſt

Arras vvordt aen de Franſen overghegheven, den 10 Auguſtus.

geweeſt was, alleen door oorloghs gheweldt vernedert, het Franſche jock aen-ghenomen.

De Keyſerſchen nemen de meeſte plaetſen aen den Rijn vveder in.

Het ſelfde gheluck hadden de Franſen niet in Hoogh-Duytſchlandt. VVant daer hebben de Keyſerſchen, 't gheen de VVymerſchen het voorgaende jaer in-ghekregen hadden, allencks weder in-genomen, en, van Briſack af tot in Hollandt toe de Franſen verdryvende, den Rijn voor 't Huys van Ooſtenrijck bevaerbaer ghemaeckt.

Des Roomſchen Paus gheneghentheydt tot Vrede te vergeefſch.

Onder ſoo veel Oorloghs-beroerten, heeft de VIII. *Vrbanus* Paus van Romen ſich niet weynigh over de nijdt en eerſucht der ghemoederen, die in gheloof eens waren, bedroeft. En na dat hy nu al voor eenige jaren den eerwaerdighen *Cardinael Gynetti* tot in Duytſchlandt na Keulen geſonden had, ſoo heeft hy 't nu door ſijn Gheſanten in Spanjen, Vranckrijck en Duytſchlandt wederom verſocht. En dat de aenghename naem van Vrede niet in Europe in-ghevoert wierd, heeft, als nooyt, aen de Ooſtenrijckſche geſchort. Maer de Franſen, mits ſy meenden der verwinningh nader te zijn, en niet weynigh in Hoogh- en Neder-Duytſchlandt ghevordert te hebben, hebben van het zedighe ghelaet der Eendraght een af-ſchrick ghehadt.

De Franſen beleghmeren Arien.

Derhalven met het nieuwe jaer, nieuwe moedt, nieuwe oorloghen. En de Franſen nu een vaſte voet in Artoys hebbende, ſtonden te gelijck oock nae Vlaenderen. En wijl ſy voor dry jaren by S. Omer een groote nederlaegh geleden hadden, ſoo hebben ſy nu wraeckgierigh, niet vêr van daer, Arien beleghert.

De Hollanders Gennip.

Maer de Hollanders, om haer laetſte verlies voor Vlaenderen gruwelende, hebben, nae Gelderlandt ghekeert, over den Rijn, Gennip beleghert. Gennip is een Slot op den oever van de Maes, daer ſich het beeckſken Nirſe in de Maes ontlaſt.

ontlast. Dit hadden de Oostenrijckschen, na dat sy Schenckenschans in-ghenomen hadden, om de bequaemheyt der plaets, en mits de ghelegentheyt het selve onverwinlijck beloofde, oock door de kunst gesterckt. En nu hebben 't de Hollanders, uyt Roermondt en Venlo ghedreven, om meester aen de Maes, oft het benyde Gelder nader te zijn, beleghert.

Soysson, Bouillon, *en* Guise *vallen van den Coningh van Vranckrijck af.*

En ondertusschen terwijl die in Vlaenderen, dese in Kleef na de verwinninghen trachteden, soo is aen een andere kant, in Vranckrijck self, een nieuwe brandt ontstaen. VVant de Graef van Soysson, een Vorst van 't Coninghlijck geslacht, is met de Hertoghen van Guise en Bouillon, teghen *Richelieu*, en moghelijck teghen den Franschen Oorlogh, weêrsinnigh, tot de Oostenrijcksche gevallen.

De Coningh van Vranckrijck sendt Chastillon *tegen haer na Sedan.*

En daer was, onder de naem der Fransche Vryheydt, bequaemheydt in Vranckrijck self, op de grensen *Bouillons* seer stercke Stadt Sedan. Derhalven heeft de Christelijckste Coningh, om de brandt in haer eerste vlam te blusschen, en van die kant het toekomstigh onweêr vreesende, *Chastillon* met een heyr, om Sedan te belegheren, ghesonden.

Lamboy *met de Fransche Hertoghen teghen* Chastillon.

Maer van waer Vranckrijck hulp verhoopte, van daer is Vranckrijck self by na haer verderf ontstaen. VVant de Vorsten, alreê krijghs-volck versamelt en sich met den Keyserlijcken Overste *Lamboy* gevoeght hebbende, trocken met ghelijcker maght teghen *Chastillon*. Maer hy, die op een hooghe heuvel en in een bevestight legher lagh, heeft, des vyandts aenkomst vernemende, sijn slagh-orde in plaets van een wal gestelt; ghemoet, als sommighe verhalen, niet om te vechten, maer om na Revel te wijcken.

't Zy soo 't wil. Voorwaer *Lamboy* heeft het

Chastillon vvort gesla-ghen. soo gheduyt, en sich met de vereenighde Herto-gen tot den Slagh gespoet. *Soyssons* moedigheydt is in het begin dapper, maer doodlijck gheweest; de welcke kloeckelijck vechtende, terwijl hy noch won, ghebleven is. *Lamboy* is nochtans met den Hertogh van Bouillon niet tragher gheweest, de welcke oock eyndlijck na anderhalf uur vech-tens dry duysent om-ghebraght, over het Co-ninghlijck legher ghezeghe-praelt heeft.

Ghetal der dooden, En dit is dat vermaerdt gevecht by Sedan, waer in, van 's Coninghs zyde alleen, *Praslin, Tentivill, Sency* en *Brunevile*, Marck-Graven en meest Over-sten: waer in *Curcelli, Linni, Lupi*, en *Nettencourt Villers*, Baronnen en Hooftlieden, als oock de Graef en Maerschalck *Chalancy* gebleven zijn.

en ghevan-ghenen. Dit is die vermaerde zeghe, waer in seven Marck-Graven en Oversten, acht-en-sestigh Hooftlieden en Ritmeesters, en des Maerschalck *Chastillons* eyghe Soon, met vijf duysent ruyters en voetknechten, al het gheschut, banieren en vaendelen ghekreghen zijn.

Eyndlijck is dit soo groot een zeghe gheweest, dat van viertien regimenten te voet en eenighe te paert, naulijcks de oude *Chastillon*, diese aen-ghe-voert had, met vijftien hondert ontkomen is.

De Cardinael Infant *ontbiedt* Lamboy *tot sich.* De *Cardinael Infant* had ghehoopt, dat de Fran-sen, door die nederlaegh verswackt, Vlaenderen verlaten, en sich na Sedan en het ghevaer spoeden souden. Doch, de selve standtvastelijck in de bele-gheringh der plaets volherdende, heeft *Lamboy* met der haest tot sich ontboden.

Arien en Gennip vvorden overghele-vert, den 27 Iulius. Maer de Fransen waren, by Arien, alreê tot het uyterste gekomen; en hebben 't op de selfde dagh, als de Hollanders Gennip, door overghevingh in-ghenomen.

Dapper-heydt van Preston Voort hebben beyder plaetsen Oversten sich manlijck gedragen, doch meest de Overste *Preston*

in 't

in 't Slot van Gennip; de welcke met sulck een dapperheydt, voorsichtigheydt en list sich gheweert heeft, dat de Hollanders en Vorst *Frederijck Henrijck* van Oranjen self des mans kloeckheydt en verstandt ghepresen heeft; bekennende, dat hy de eer van alle belegeringhen onder sich, en nieuwe krijghs-vonden, door verstandt, list, en kloeckheydt gheêvenaert heeft.

Overste van Gennip.

Ondertusschen was *Lamboy* van die versche zeghe tot den *Cardinael*, en schoon hy na de overleveringh der Stadt verscheen, nochtans niet sonder vrucht gekomen. VVant Coningh *Lodewijck*, als of het hem ghenoegh was Arien in-ghenomen te hebben, is terstondt, als *Lamboy* aftoogh, na Sedan ghetrocken. En toen heeft sich de *Cardinael Infant* teghen de verwonne Stadt en het heyr der Fransen ghekeert; die uyt sijn, noch ongheslechte Schansen en Vestinghen ghedreven, en de Stadt, noch door haer vuyle breucken open, op een nieuw beleghert; ja magh men 't gerucht gelooven, op een nieuw in-genomen.

De Coningh van Vranckrijck teghen Bouillon.

De Cardinael *beleghert Arien op een nieuvv.*

En soo heeft Vranckrijck dit jaer soo veel tonnen gouts verspilt en te vergheefsch ghearbeyt. En hoe wel *Bouillon*, door de munt-Goddin aenghelockt, safter blaest, soo volhert nochtans de tot oorlogh ghenoeghsame *Guise*. Dies besluyt ick met dese woorden van *Tacitus*. *Laet doch onder de volckeren blyven en dueren, soo niet onser liefde, ten minsten haers selfs haet: wijl, des Rijcks noodtlot nakende, het avontuur nu niets grooters, als der vyanden tweedracht, verleenen kan.*

Bouillon *vvordt met Vranckrijck versoent.* Guise *volhert.*

AENHANGH.

Terragona ontſet.

IN 't eynd der Ooghſtmaent, en 't begin der Herfſtmaent, na dat de Franſen gruwelijck in Vlaenderen gerooft, ghemoort en ghebrant, den uytval uyt Rijſſel geheel vernielt, twee hondert ſeſtigh neder-geleght, een Marck-Graef met twee Vry-Heeren gevangen gekregen, en alles om Rijſſel verdelght hadden, ſoo wild het haer nochtans met Terragona ſoo wel niet gelucken. VVant de Spaenſchen met blijdtſchap vernomen hebbende, dat de Franſche Zee-vooght van Bordeaux na Tortoſa weeck, ſoo hebben ſy die goede ghelegentheyt niet verſuymt, den Hertogh van Ferandino daer na toe gheſonden, en door den ſelven der Franſen langhdurighe en koſtelijcke belegeringh te water gantſch vernietight en de plaets gheluckighlijck ontſet.

De belegeringh voor VVolfenbuttel op-ghebroken.

Op de ſelve tijdt is oock de ſeer wel-beſchermde Stadt en Veſtingh VVolfenbuttel, van de langhdurige en ſchadelijcke belegeringh ontlaſt, en na Keyſerlijcke vergiffenis aen de Vorſten van Luneburgh volkomelijck in-geruymt.

Bapaulme van de Franſen met verdragh in-ghenomen.

Ondertuſſchen hebben de Franſen in Artoys onuytſpreecklijck gheplondert, daer door in alle ſteden en voorneeme plaetſen groote ſchrick veroorſaeckt, en de eene plaets na d'ander in-ghenomen, inſonderheyt, vernemende, dat de vaſte ſtadt Bapaulme van den Overſten, met tuſſchen de ſes en ſeven hondert mannen daer uyt ghetrocken, weynigh beſet gelaten was, hebben ſich met eenige ſtercke troepen daer voor begheven, en, ſchoon men door ghebreck van water ſwaerlijck daer voor legheren koſt, zijn nochtans binnen tien

daghen

daghen ſoo vêr ghekomen, dat ſy, hoe wel ſich de belegherden weerden, haer eyndlijck dwonghen van overgheven te handelen, en met twee hondert mannen uyt te trecken.

Even alſoo is oock de ſtadt Dorſten in VVeſtphalen, van de Keyſerſchen met de uyterſte macht aen-ghetaſt, en met dertigh ſtucken gheduerigh beſchooten, dat aen de Lichpoort de wal ſoo neder-ghevallen is, dat 'er een gantſch vaendel in bequame orde in-trecken koſt, en de belegherden ſich niet vertrouwden een algemeene ſtorm uyt te ſtaen, aen den Keyſerſchen overghegheven. *Dorſten van de Keyſerſchen.*

Diergelijck een uytgangh had de langhdurighe belegheringh voor Gorlits. En hoe wel de Saxen van buyten, met ſtormen, ondergraven, vuurwerpen yverigh aenhielden, op verſcheyde plaetſen ſtormgaten ſchooten, een mijn, met verbreeckingh van een groot ſtuck der muur, ſpringen lieten, en met eenighe hondert mannen daer op ſtormden, en ondertuſſchen ghedurigh met grof geſchut en vuurballen een gantſche uur langh op de belegerden ſchooten: ſoo heeft ſich de Sweedtſche Overſte *Wancke* nochtans ſoo gheweert, dat de Saxen voor deſe reys niets uytrichteden, maer met verlies van ſes hondert mannen, en daer onder veel vermaerde krijghs-Overſten, moeſten aftrecken en te rugh wijcken. *Als oock Gorlits van de Keur-Saxiſchen, in 't 1641 jaer.*

Na deſe ontfanghe ſchade wierden de Saxen meêr en meêr op de belegherden verbittert, en wilden niet ruſten, voor ſy de Stadt verovert hadden: vielen derhalven gruwelijcker op de Stadt aen, ſoo dat de belegerden eyndlijck verſaeghden, en mits ſy geen ontſet, maer deſe heftighen ernſt, en haer eygen verderf voor oogen ſagen, wierden ſy noodtſakelijck ghedwongen, de Stadt met verdragh aen de Saxen over te gheven, 't welck haer, om grooter onheyl en val der Stadt te verhinde-

 ren,

ren, vergunt is: en zijn alsoo den 23. van Herfstmaent in de twaelfhondert te voet en duysent te paert, met volle gheweer, veertigh waghenen met al haer toe-behooren, weghens het ghetroffe verdragh, uyt-ghetrocken, en daer teghen is 'er het Arnheymsche regiment in besettingh geleght.

De Hessen vallen in het Onder-Stift Keulen.

Omtrent de selve tijdt zijn oock de Hessen uyt Kalcker in de drie hondert te paert in het Onder-Stift Keulen ghevallen, en hebben by de drie hondert stucken vees neven veel paerden en andere buyt mede genomen, veel boeren doot-ghesschooten, veel schoone huysen verbrant, en, mits sy niet wilden tot schattingh gheven verstaen, seer gruwlijck in 't selve huys gehouden.

Dese schielijcke inval heeft in Gulick en Keulslandt groote schrick ghemaeckt: te meêr, wijl sy van verscheyde plaetsen verstaen hadden, dat de Graef van Ebersteyn met sijn by-hebbende troepen al by VVesel gekomen was, en daer over den Rijn trecken wilde.

VVorden gheslaghen.

Om die gheswinde en onverwachte inval der Hessen te bejegenen, is de Overste *Eppe* met eenige troepen ghesonden, de welcke by Burick in het dorp Menschel ses benden ruyters aen-ghegrepen, mits haer slechte wacht, geheel vernielt, vier hondert paerden, dry Ritmeesters en veel ghevanghenen en buyt ghekreghen heeft.

Ordinghen van de Hessen te vergheefsch berent.

De Graef van Ebersteyn, niet langh daer na dese nederlaegh vernemende, heeft beslooten de selve te wreecken, en derhalven den Oversten *Rabenhooft*, Bevelhebber in Kalcker, orde ghegeven, om Ordinghen te belegeren, welcke de selve plaets voort met twee duysent te voet en vijftien hondert te paert, ses halve kartouwen en twee vuur-mortieren, beslooten, en met schieten en vuurballen werpen sulcken yver ghetoont heeft, dat hy niet alleen een tamelijck stormgat ghemaeckt,

maeckt, maer oock in de Stadt een schielijcke brandt, welcke het halve Stedeken vernielde, verweckt heeft.

Maer mits ondertusschen ses hondert, ten deel boeren, onvoorsiens door de wacht dronghen, en, de Koesveldtsche troepen in onorde brenghende, in de Stadt gheraeckten, soo heeft de Overste *Rabenhooft*, na een vierde-daeghsche belegheringh, niet sonder groot verlies, moeten op-breecken.

Het wanckelbare geluck was insonderheyt den Hessen niet seer gunstigh. VVant als de Overste van S. Andries met duysent schutters een versoeck op den Ham doen wilde, soo is hem die aenslagh schandlijck misluckt, mits men hem niet ghenoeghsaem te hulp quam. En hoe wel hy alreê dry poorten met *petarden* gheopent, aen de vierde gekomen was; noch wild' het niet voort, want de Stadthouder, die de *petarden* aen-steecken soud, wierd doodlijck ghequetst, en de Overste met een steen ter aerde geworpen, en moesten die volckeren alsoo, met verlies van omtrent hondert mannen, haer brugh en ander krijghs-ghereetschap, die plaets verlaten. *Insghelijcks Ham.*

Na dien nu 't gheluck over al den Keyserschen begunstighde, hebben sy, na veroveringh van het vaste Slot Spilenburgh, Gleychensteyn, Eynbeck, Nordhaym, Mulhausen, Diderstadt en andere plaetsen, oock voor-genomen de stadt Gottingen te belegheren. *Gottinghen van de Keyserschen beleghert.*

En hoe wel de selve Stadt séer vast, en kort te vooren met een stercke besettingh van vijftien hondert soldaten, en twee duysent mannen uytschot, neven de twee Overste Stadthouders *Schonbergh* en *Opperman* voorsien was, soo hebben de Keyserschen niet te min vastlijck beslooten, die stercke plaets met loopgraven en gheweldt te benaeuwen, 't welck doch de belegerden in 't minste

 niet

niet verschrickte, die in 't tegendeel sich manlijck weerden, en met uytvallen groote schade deden.

Om dese belegeringh te verhinderen heeft sich de Overste *Rosa*, op begheeren van den Hertogh van Bruynswijck, met vijftien hondert ruyters en vijf hondert voetknechten op-ghemaeckt, en de selve in 't aensien der Keyserschen sonder verhinderingh in Gottinghen ghebraght. Dit verdroot den Keyserschen, en hebben sich derhalven andersins van de Sweedtsche en Rosische ghewroken: VVant als de Rosische [a] begheleydingh weder te rugh toogh, hebben de Keyserlijcke Oversten *Mercy*, *Gonsaga*, en *Speerruyter* met een stercke troep van ruyters een half uur van de Stadt by een doortoght op de selve ghepast, en haer nae te weegh ghebrachte verwerringh, soo aen-gherant, dat het regiment van den dollen *Rosa* meest vernielt, hy self neven andere Bevelhebbers en twee hondert gemeene soldaten gevangen, en de Veldt-Overste *Rosa* tot na Munden aen de VVerna vervolght wierd.

[a] *Convoy.*

Torstenzoon *komt tot VVolgast, in 't* 1641 *jaer, den* 11 *October.*

En na dien der Bondtghenooten heyren met smerte een Veldt-Overste, uyt Sweden, in de plaets van de af-ghestorvene Veldt-Maerschalck *Banier*, verwachteden, te meêr wijl de krijghshandel, door ghebreck van een Overhooft, niet al te geluckigh een voortgangh had. Soo is op den 11. van VVijnmaent, de Veldt-Heer *Leonhart Torstenzoon* met sijn vloot tot VVolgast in Pomeren, om het Over-ampt over de Verwante heyren aen te nemen, gelucklijck aen-ghekomen, en sich, met sijn meê-ghebrachte volckeren uyt Sweden, haestelijck met de andere Veldt-Heeren te saem ghevoeght.

Dese Veldt-Heer is met groote vreughde, losbranden van 't gheschut by het Sweedtsche heyr in-gehaelt en ontfangen: terwijl de Overste *Fohr-*

busch met het ander ghescheepte volck te paert en te voet insghelijcks voorspoedighlijck tot Straelsondt aenlande.

Dese onverwachte aenkomst en vereeningh heeft by het Keysersch volck groote vrees, en een schielijcke veranderingh verweckt, en haer ghedwonghen de stadt Gottinghen, hoe wel op 't nieu belegert, acht-en-veertigh vuurballen in-gheworpen en heftigh beschooten, sonder eenighe vrucht te verlaten. *Gottinghen van de Keyserschen verlaten.*

Nu omtrent en voorneemlijck in de VVintermaent zijn verscheyde hooghe en voorneeme persoonen ghestorven, soo dat de grimmighe doodt haer hooge staten, waerdigheden en eere niet verschoonde, maer in haer hooghste pronck en beste van haer leven wegh-ruckte; soo dat hier waer is:

De bleecke doodt weet van geen schut,
Slaet voor der Heeren poort en voor der Boeren hut,
En spaert noch kleyn nocht groot.

De eerste, die der doodt onderworpen wierd, was de *Cardinael Infant*, *Ferdinand* van *Oostenrijck*, en des Coningh van Spanjens ghewese Heer Broeder, welcke den 9. van Slachtmaent in sijn Hof-Stadt Brussel, na dat hy de Roomsche-gesinde Nederlanden in de seven jaren met onsterflijcke roem gheheerscht had, en een tijdt langh met groote swackheyt des lichaems beladen gheweest was, met de doodt af-ghegaen is, wiens lichaem, als des landts Overste, in sijn ghewoonlijck verguldt harnasch, op een schoon verguldt en gheborduurt bed, in de Coninghlijcke Kappel des Palleys gestelt is, waer by de Cardinaelsch Hoedt aen de rechte, en een Coninghlijcke Kroon op de lincker zyde op een met gout gheborduurt Kussen laghen. Doch is het selve lichaem daer niet ghebleven, volghens sijn Hoogheydts uyterste wil na

Spanjen ghevoert, en aldaer in haer Aerts-Stift en byſondere Kerck tot Toledo begraven.

En ſchoon deſe bedroefde doodt, niet alleen by den Coningh in Spanjen, maer in de Roomſch-geſinde Nederlanden grooten rouw veroorſaeckte, ſoo is nochtans onderwijl de heerſchappy van die ghehoorſame Landen, volghens de orde des Coninghs van Spanjen, aen *Don Franciſco di Melo*, als Veldt-Heer teghen Vranckrijck: Den Heer Graef van Fontaine Veldt-Overſte teghen Hollandt, beneven den Graef van Velada, den Aerts-Biſſchop van Mecchelen, *Don Andrea Cantelmo* en den *Preſident Roſe* op-ghedragen.

Daer-en-teghen heeft voor-ghedachte ſijn Coninghlijcke Hoogheydt noch by ſijn leven den Graef van Olivares en van Eſte, den Marck-Graef van Velada, den Aerts-Biſſchop van Mecchelen, den Biſſchop van Gent, den *Preſident Roſe*, en de *Canceliers* van Brabant tot uytvoerers van ſijn uyterſte wil verordent: En zijn alſoo door 't afſterven van deſen Vorſt *Cardinael* vier hondert dertigh duyſent jaerlijckſche Kercken inkomſten ledigh gheworden.

** Slot van droefheydt.*

Hier beneven wierden niet alleen in de Keyſerlijcke Hof-Stadt VVeenen, maer oock in gantſch Ooſtenrijck, om de doodt van de *Cardinael Infant*, alle vreughde-ſpeelen af-gheſchaft; in de Auguſtyner Kerck tot VVeenen een * *Caſtrum doloris* op-gericht, en dry daghen na elckander, in de tegenwoordigheyt van den Keyſer, al ſijn Hof en Raedt, in deſe en alle andere Kercken, de uytvaert ghehouden.

Insghelijcks de Vorst van Stadian, in 't 1641 jaer, den 11 November.

In deſe ſelve maent heeft oock de Heer van *Stadian*, Groot-Meeſter des Duytſchen Ordens, in het Keyſerlijcke hooft-legher Groſſenkamer de werldt verlaten, wiens lichaem Aerts-Hertogh *Leopold Willem*, dien het Groot-Meeſterſchap toe-gevallen,

gevallen, en noch by het leven van den Vorst van *Stadian* tot erfghenaem van al sijn goederen en waerdigheden ghestelt is, na Mulhausen in de Hooft-Kerck, en van daer na Mergentheym met begheleydingh van veel Adels heeft laten voeren.

Insgelijcks is niet alleen de Bisschop van Schotten in de stadt VVeenen, maer oock de jonghe Graef van Hanau in den Haegh ghestorven; in wiens plaets die van Hanau, na dat sy de doodt van haer natuurlijcke Heer vernomen hadden, de heerschappy aen *Iohan Ernst*, Graef van Hanau Swartsenfels, op-ghedragen hebben; de welcke na sijn huldigingh niet langh in de heerschappy ghebleven, maer, in een schielijcke sieckte ghevallen, kortelijck met de doodt af-ghegaen is. *Als oock de Graef van Hanau.*

En op dat het gedachte Graefschap van Hanau niet onder eenighe andere heerschappy geraeckte, soo hebben de Hanauwers, soo heymlijck als sy mochten, den jongen Graef van Hanau Buschweyler, de welcke noch alleen de eernaem van Vry-Heer van Fleckensteyn voerde, in de heerschingh gestelt; de welcke, de selve blydelijck aennemende, dagh nocht nacht gerust heeft, voor dat hy, doch meest onbekent, tot Hanau aen-ghekomen, en in de heerschappy ghetreden is.

In de volgende maent wierd de vestingh Hooghenwiel, in dese tijdt onder anderen in Duytschland voor onverwinlijck gehouden, van de Keyserlijcke Oversten *Spar* en *Volmarin* met dry duysent mannen te paert en te voet ernstlijck beleghert, en soo dicht omringht, dat de beleghercen haer van de Vesten met haer geschut bereycken kosten. *Hooghenvviel van de Keyserschen ongheluckelijck beleghert, in 't 1641 jaer, in October.*

De Keyserschen voeren met het opwerpen van bolwercken en schansen sterck voort, en beschooten by het Slot Hoogenstoof de Vestingh met tien stucken, om de Middelbrugh en 't Voorhof te vernielen, meenende die vaste plaets met ghe-

weldt

weldt en vuurkoegelen te bedwingen, welck haer misluckte, mits de vuurballen de hooghte en wijdte der Vestingh niet bereycken kosten.

En hoe wel men door het sterck schieten een valbrugh van de belegherden vernielde, soo hebben sy 't selve weynigh gheacht, wijl sy in 't ghesicht der Keyserschen de selve vermaeckten, en schooten met hagel uyt haer gheschut soo heftigh op haer vyanden, dat niemandt sich durfde vertoonen, veel min tot graven begheven: En mits de Stadthouder, de Overste *Widerholt*, na versendingh van ruytery, vrouwen en kinderen, de plaets dapper en manlijck beschermde, soo hebben de Keyserschen de belegeringh met verlies en onverrichte saken moeten verlaten.

De Keyserschen, dese slechte voortgangh niet achtende, hebben op een andere middel gedacht, en de Vestingh begost wederom veel heftigher te belegheren, beschieten en ondergraven, met hoop de belegerden allencks nader te komen; 't welck haer, mits de hooghte en groote van de bergh, daer de Vestingh op lagh, onmooghlijck was: Eyndlijck zijn sy nochtans met schansen en loopgraven tot aen het Voorhof ghekomen, soo dat sy van wederzyden met elckanderen spreecken kosten; welck den Keyserschen niet-te-min niet ghevoordert heeft, wijl sy van de belegherden dickwijls overvallen wierden en veel schade en verlies lyden moesten.

En hoe wel 't door dese ghelegentheyt de Keyserschen vry slecht hadden, soo hebben sy nochtans op den Stauffenbergh huysen en hutten opgericht (als of sy 'er jaer en dagh blyven wilden) om in de belegeringh te volherden, ghelijck haer bevolen was sonder Keyserlijcke orde niet op te breecken; waerom by de drie hondert boeren en gravers uyt VVirtenberger-landt daer na toe ghe-

went hebben om Schansen en Mijnen te graven, en oock het ander volck met gheldt en lijftocht voorsien, om haer tot een ernstlijck belegh en swaren arbeyt des te williger te maken.

Terwijl de Keyserschen aldus haer best deden, zijn de belegherden onvoorsiens uyt-ghevallen, hebben een Schans overweldight, ontrent vijftigh Keyserschen daer in om-gebraght, de overige verdreven, een halve kartouw en twee veldtslanghen vernaghelt, en etlijcke tonnen boskruyts, die sy niet mede nemen kosten, aen-ghesteecken.

Als nu de Keyserschen wederom veel krijghsgereedtschap gekregen hadden, is het schieten van weêrzyden op een nieuw aen-ghegaen, en van den Oversten *Gillis* de *Haes*, by afwesen van den Oversten *Spar* het bewint voerende, den busschieters veel gheldts belooft, soo sy het gheschut na den Voorhof richten, en de selve met de nieuwghebouwde huysen in de asch legghen kosten. De Stadthouder 't selve door een ghevangen vernemende, heeft een blinde [a] wapenroep, met aensteecken van eenige strooy-bondelen, ghemaeckt, en de beleggers, meenende, dat het om den Voorhof geschiede, en des te moedigher op den Bergh en 't Voorhof aenvallende, soo met een stercke uytval en het geschut bejeghent, dat sy met groot verlies haer opset veranderen en aftrecken moesten. [a] *Alarm.*

Ondertusschen stonden de Keyserschen niet stil, maer deden van een [b] schietwal acht hondert schooten op een seer hooghe en vaste toorn, om daer door den Stadthouder tot overgheven te dwingen; doch 't selve heeft oock, na dat de toorn gevelt was, gheen geluckigen voortgangh gehadt. [b] *Batery.*

Als nu de Keyserschen saghen, dat het belegh niet na haer wensch uyt soud vallen, soo heeft de Overste *Spar* versocht, of de belegherden door

Keyser-

Keyſerlijck bevel en alghemeene vergiffenis, tot Reghensburgh onlanghs beſlooten en verkondight, tot overgaef en Keyſerlijcke ghehoorſaemheydt te brenghen waren, en hoe wel ſich oock de ſtadt Schafhauſen daer meê heftigh bemoeyde en door haer ſchryven den Stadthouder tot overgheven rieden, ſoo is nochtans de ſelve hertneckigh gebleven, en heeft na gheen verdragh, veel min na overgheven willen luyſteren.

Kleef van de Keyſer-Vheliſchen overvallen, in 't 1641 jaer, in November.

Om deſe tijdt, als de Heſſen onder den Overſten *Rabenhooft*, vyandighlijck in het Stift Keulen ghevallen, met rooven en branden gruwelijcke ſchattinghen afperſten, en de voorneemſte Steden des Vorſtendoms, en daer onder voorneemlijck Kleef, in haer ghewelt ghebracht hadden, ſoo hebben de Keyſerſchen onder *Vhelen* rijpelijck acht ghenomen, om de Heſſen uyt de een en andere plaets van dit Vorſtendom te verdryven en overvallen.

Na ghehoude krijghsraedt, heeft men in de ſtadt Kempten allerhande ſtorm-gereedtſchap beſchickt, en neven de ſelve ſeven benden welvoorſiene ruyters, en uyt de beſettinghen der omligghende Steden eenighe te voet, doch onder ſchijn van een andere tocht, na Kleef, om 't ſelve te overvallen, uyt-gheſonden, 't welck haer gheluckte; want de Keyſerſchen omtrent te dry uren in de nacht voor de Stadt komende, hebben terſtondt twee hondert mannen met *petarden*, vuurballen en ladders voor af-geſonden, met de gantſche hoop ghevolght, de ladders aen-gherecht, de mueren ghelucklijck beklommen, en alſoo in min als een uur de Stadt Kleef in-ghenomen, de Heſſiſche tros en een deel der Burgeren berooft, en alles genomen, doch het Klooſter, ſoo veel mooghlijck was verſchoont.

In ſoo onvoorſien een overval heeft ſich de

Stadt-

Stadthouder, met verlies van tachtigh dooden, op het Slot gheborghen; en wijl men swaerlijck aen 't selve komen kost, soo hebben de Keyserschen de Stadt uyt-geplondert, verlaten, en een schoone buyt van paerden en andere roerlijcke goederen meê genomen.

De Fransen, VVymerschen, en Hessen vallen in het Stift Keulen.

In 't eynd van het 1641. en 't begin van 't 1642. jaer zijn de Frans-VVymer-Hessische heyren, die een tijdt langh in het Stift Fulda en Munster gelegen hadden, door orde van den Coningh van Vranckrijck onder de Oversten *Gubrian* en *Eberſteyn*, by VVesel over den Rijn in het Stift Keulen ghetrocken, om het selve als oock Gulick en Berghslandt onder schattingh te brenghen.

Om dit haer voornemen te verhinderen, heeft *Lamboy*, der Keyserschen Overste VVachtmeester, sijn uyterste vlijt aengewent, en met sijn troepen na de Maes ghetrocken, om insghelijcks in de selfde Landen sijn winter-leger te nemen.

Veroveren Ordinghen, in 't 1642 jaer.

Daer na zijn de Bondtgenoote Oversten na het stedeken Ordingen, en na het selve overweldight en gebrantschat, na Lien ghetogen, aldaer krijghsraedt gehouden en beslooten den Oversten *Lamboy*, die insgelijcks in aentoght was om haer weder over de Maes te dryven, tegen te trecken.

Slaen Lamboy, *in 't* 1642 *jaer, den 7 Ianuarius.*

Hier op zijn de Bondtgenoote heyren omtrent ten tien uren na de Hulferheyde gheruckt, om sich van de Kemper Landt-weer meester te maecken, eêr de Keyserschen ten vollen op-ghebroken waren, dies heeft de Hessische ruytery en voetvolck, van den Oversten *Rosa* met vier regimenten gesterckt, de aftertoght gevoert. En soo haest sy aen die Landt-weer quamen, heeft de Hertogh van Gubrian, met de Rosische Dragonners en twee hondert te voet, een aenval op de selve ghedaen, om se onder sijn gheweldt te brengen, maer wierd van sijn teghen-party, die stercker van ruytery

tery en voetvolck voor-handen was, te rugh gedreven, ſoo dat ſijn aenſlagh voor deſe reys niet gheluckte.

Ondertuſſchen quamen de Bondtgenoote heyren ghelijckelijck op de heyde aen-trecken, en, na gheſtelde ſlagh-orde, grepen de Keyſerſchen aen de Landt-weer (welcke met een dry-dubbelde graft, twee wallen, en tuſſchen beyde met eycke ſtruycken ſoo dicht bewaſſen was, dat 'er gheen paert door-dringhen koſt) ſoo dapper en moedighlijck aen, dat ſy eyndlijck na een heet ghevecht de Landt-weer verovert, de Keyſerſchen niet ſonder groot verlies te rugh ghedreven en de Landt-weer tot haer voordeel in te ruymen ghedwongen hebben.

Hier op hebben de Bondtgenooten met ſchoppen en ſpaden een wegh door die ſtercke Landtweer gemaeckt, ſoo dat de rechter vleugel door de openingh van een vaſte ſlaghboom door-trecken koſt, en daer op een ſoo yverigh treffen begoſt, dat men langh niet koſt weten, wien de overwinningh ſoud toevallen, tot dat eyndlijck de Keyſerſchen, door de menighte der Franſen en Heſſen overmandt, ontrent ten dry uren met groote ſchade het veldt ruymen, en al, die niet by tijdts om [a] ghenade riepen, het leven laten moeſten.

[a] *Quartier.*

In deſe bloedige ſlagh en der Bondtgenooten zege hebben de VVymer-Heſſiſchen groote buyt, by de hondert ſes-en-veertigh vaendelen en ſtandaerts, al der Keyſerſchen tros-waghens, ſes ſtucken geſchuts, alle tien pond yſers ſchietende, gekreghen.

Gequetſten, dooden en gevangenen aen de Keyſerſche zyde.

In de ſelve zijn van de Keyſerſchen ghevangen en doodt-ghebleven, de Heer Overſte Graef van Lamboy, de Overſte VVachtmeeſter *Mercy*, de Overſten *Eppe*, *Laiſenon*, *Don Hyacintho de Werre*, *Rodovan*, *de Sava*, *Brouy*, *Rudbergh*, *Guditſch*, *Gryſenwijs*,

Mordaco,

Mordaco, Henderson, Isaack, Hemmersbach, Dunckel; neghen Overste Stadthouders en onder de selve *Paradiser* en *Beuthingh*, acht-en-twintigh Ritmeesters, acht-en-dertigh Hoplieden, twee Hooft-Stadthouders, vier Regiments Leger-meesters, en veel andere soo hooghe als leeghe Amptlieden. Op de plaets zijn dry duysent gebleven, vier duysent ghevangen, die sich meest onder de VVymer-Hessischen onder-stelt hebben.

Aen de VVymer-Hessische zyde is onder eenighe andere Bevelhebbers de Overste *Flerscheym*, die om sijn dapperheyt seer beklaeght wierd, ghebleven; en onder de gequetsten is voorneemlijck de Overste Stadthouder *Latomus*, met eenighe Bevels-lieden en omtrent twee hondert sestigh gemeene soldaten geweest. *Aen de VVymer-Heßische zyde.*

Na dese overwinningh hebben sich verscheyde plaetsen aen de Bondtghenooten moeten overgheven; en mits haer alles gheluckte, hebben sich na Nuys begheven, de Stadt op-gheëyscht en met schieten seer benaeuwt; en hoe wel sich de beleghERDEN weerden, soo zijn sy nochtans eyndlijck tot verdraghen ghedwongen. *De Bondtghenooten nemen Nuys met verdragh in, in 't 1642 jaer, in Ianuarius.*

Ondertusschen heeft de Overste *Rosa* met drie duysent paerden de overighe vluchtelinghen van het Lamboysche heyr, die sich onder den Oversten *Zel* en Overste VVachtmeester de *Grange*, in de twee duysent sterck, met de Hatsfeldtsche vereenighen wilden, sterck vervolght, en by Gulick wederom soo heftigh aen-gegrepen, dat hyse op de vlucht gheslaghen, wederom eenighe banieren verovert en de gheheele maght vernielt en verstrooyt heeft. *Lamboyschen vvederom gheslaghen.*

Na de schielijcke overgaef der Stadt Nuys zijn de VVymer-Hessen met een aensienlijcke maght voor Kempten geruckt, hebben de Stadt vyandtlijck aen-getast, belegert, schiet-wallen op-geworpen

pen en haer ghefchut daer voor geplant. De belegerden des vyandts voornemen merckende, hebben alles tot teghenweer bereyt, de ftraten en wegen toe-ghedamt, het water laten vloeyen, wyven en boeren tot befcherminghe verordent, om de besorghde brandt te verhoeden.

Niet te min heeft fich de vyandt daer door niet laten affchricken, maer op den twee-en-twintighften van Sprockelmaent de beleghe rden met over de dry hondert vijf-en-feventigh fcheuten uyt grof ghefchut (boven aller verwonderingh) foo benaeuwt, dat hy de gheheele muur met den toorn (de Hullen-flicker genoemt) neder-gevelt, en by na de gantfche Ellerftraet verwoeft heeft, maer nochtans, mits fich de belegherden dapper weerden, tot fijn opfet niet gekomen is.

Ondertuffchen zijn den belegherden duyfent VValen te hulp ghefonden, en hoe wel haer de VVymerfchen de wegh wilden af-fnyden, foo zijn fy nochtans door-ghedronghen, en tot vijf malen met des vyandts ruytery vechtende, ghelucklijck met alle krijghs-ghereedtfchap en voorraedt in de Stadt gekomen; over welck ontfet de belegerden alfoo ghemoedight zijn geworden, dat fy een onverwachte uytval ghedaen, een deel des leghers overvallen, vijf hondert in het felve om-gebraght, fes ftucken gefchuts en andere veroverde buyt in de Stadt gebraght hebben.

Dit verlies heeft nochtans de VVymerfchen in 't minft van de belegeringh niet af-gefchrickt, maer hoe langher hoe meêr verbittert, foo dat fy de Stadt nader ghetrocken, rondom beflooten, en foo fchricklijck befchooten hebben, dat fich de belegherden moeften op ghenade en onghenade overgeven, en haer dien felfden dagh de Stadt inruymen.

Middeler wijl zijn de Heffen in Kalker oock niet

niet stil geweest, maer hebben omtrent ses hondert man uyt-gesonden, om yet voor te nemen, welcke aenslagh haer met wensch geluckt is, want sy hebben een begeleydingh van Venlo van vijfhondert wagenen met gepackte goederen, uyt Keulen en Gulickerlandt komende aen-getroffen, geslagen, treffelijcke buyt gemaeckt, en by de vier hondert paerden in Kalker gebraght.

De Hessen in Kalker maken goede buyt.

De Sweeden hebben ondertusschen den Hessen in geluck niet geweecken, want sy hebben onder den Oversten *Koninghsmarck* om Stendal, Garleben en d'omliggende plaetsen gestroopt, alles geplondert, en niet alleen veel paerden en vee na haer leger-plaetsen gevoert, maer oock Garleben onder den Oversten *Dubald* beset, en het heyr uyt die Landen na Zaltzwedel af-ghevoert. En vernomen hebbende dat de Keyserschen beslooten hadden op Siendal, Garleben en Zaltzwedel tegen haer aen te trecken, en daer toe veel voorraet tot het heyr van Maeghdenburgh laten voeren, soo hebben sy de selve tusschen Halberstadt en Aschensleben onvoorsiens overvallen, vier regimenten te paert, t'samen in de duysent sterck, geheel vernielt, en den Keyserschen daer door gheen kleene verwerringh veroorsaeckt.

De Svveeden doen met stroopen groote schade.

Vernielen vier Keyserlijcke regimenten.

In 't eynd van Sprockelmaent is 'er een ghevaerlijck verraet by de Sweeden ontdeckt. VVant als de Overste *Seckendorf* van den Oversten Veldt-Maerschalck een [a] tocht-brief verkregen, om sijn trompetter tot de Keyserschen om dierghelijcken tocht-brief te senden, op dat hy alsoo sijn grootgaende Vrouw te nader aen Erffordt brenghen moght. En onder dit decksel heeft hy dan zijn trompetter met andere verzeghelde brieven (onder de sadel verborghen) tot de Keyserschen ghesonden. Maer by de doortocht Abeburgh van een Koninghsmarcksche Majeur, die de tocht-

De Overste Seckendorf om overtuyghde verradery tot Zaltzvvedel onthooft, in 't 1642 jaer, in Februarius.

a Pas.

brief,mits sy al voor twee maenden gegeven was, verdachtigh voor quam, op-ghehouden, en, om sich te weeren, van 't paert stygende,soo heeft het paert sich ghefchut, de brieven sonder sijn hoede uyt de sadel geworpen, en hy sijn wegh wederom tot sijn Overste, om hen de ghelede spijt te verhalen, ghenomen. Na sijn wegh-ryden wierd een brief van een jonge hondt, die 'er meê speelde,gevonden, van een Ritmeester voort gesien, op-ghenomen, op-ghebroken,en des ghedachten *Seckendorfs* samen-sweeringh klaerlijck ontdeckt. 't Selve den bywesenden Amptlieden vertoont, wierd vlytiger na-gesocht,noch een andere brief gevonden, en den Heer Veldt-Maerschalck over-ghestuert. Na des trompetters bericht verstaen,heeft sich de Overste *Seckendorf* seer gehoont bevonden, en sich terstondt in 't hooft-legher tot den Gesant *Grubben* begeven, om sich over dese gelede smaet te beklaghen,by den welcken hy naeuwlijcks een half uur aen tafel sat, of wierd, sonder aensien des Gesants, van een Ritmeester met dertigh paerden ghevangen ghenomen, voort op 't Raedthuys gebraght,door den Oversten-Veldt-rechter getoetst, sijn brieven doorsocht, en onder de selve een Keyserlijck af-schrift gevonden. Is alsoo na gehoude Standt-recht,waer in *Koninghsmarck* voor-sat,overlesingh der brieven en ghedane ondersoeckingh ter doodt verwesen, en hoe wel hy, om sijn leven te behouden, sich seer verschoonde, soo heeft sulck bidden nochtans niet moghen gelden, maer hy is tot Zaltzwedel in de oude Stadt op de marckt opentlijck met den swaerde gericht.

Het Hertoghdom van Gulick van de Bondtghenooten hart aen-ghetast, in 't 1642 jaer.

Keeren wy nu na het Hertoghdom Gulick, om te verhalen hoe het selve van de Fransen en Verwante heyren vyandigh aen-getast is, en hoe wel de Hertogh van Nieuburgh sich seer bekommerde, om een [a]ghenerleyheyt met haer te treffen, soo

[a] *Neutraliteyt.*

ſoo is nochtans dat goede voornemen, mits de Coningh van Vranckrijck van wegen deſe landen daer toe niet verſtaen wilde, na veel bekommeringh eyndlijck tot niet geraeckt.

Veroveren veel Steden.

Ondertuſſchen heeft de vyandt alle Gulickſche Steden, als Glatbach, Dulcken, Dalen, Grevenbrugh, Kaſter, Barchem en Hambach overweldight, daer nae op Gulick, welck hy beroofde, Niedeggen, Eiskirchen, Munſtereiffel, Sintſingh en andere plaetſen ghetrocken, alles geplondert, en een ongelooflijcke buyt vergaert.

Handelen on-Chriſtlijck en Barbariſch.

By deſe vyandtlijckheden hebben ſy noch gruwelijcker, ja on-Chriſtelijcke en Barbariſche handelinghen ghevoeght; mits de vyandt met de ſteêen landt- lieden jammerlijck om-gingen, de ſelve ſonder medelyden tot haer onſchult doodt ſchooten, ja (gruwel!) op een plaets, na men ſeght, kleene ſuyghende kinderen in ſtrooy-boſſchen bonden en in 't vuur wierpen. En hoe wel 't ſelve den Overſten aen-ghedient wierd, ſoo hebben ſy nochtans voor deſe reys daer teghen gheen raedt konnen ſchaffen.

Veroveren Hulckrath, in 't 1642 jaer, den 23 Februarius.

Daer op zijn ſy voorts met een tamelijcke maght voor het over-ſtercke Slot Hulckrath gheruckt, hebben 't ſelve berent, na een acht-daeghſche belegeringh, heftigh geſchiet, van vijf dagen, niet tegen-ſtaende het ſelve met ſeer breede graften en dicke mueren voorſien was, onder haer gewelt gebraght, de in-leggende beſettelingen op genade en ongenade tot overgeven gedwongen, en daer in een groote voorraedt van vruchten en buyt verovert.

Insghelijcks Duren, den 25.

Na veroveringh van dit ſtercke Huys, hebben die twee hondert mannen, die daer voor ghelegen hadden, ſich na Duren tot het heyr begheven, welcke Stadt insgelijcks van de vyanden ſoo heftigh aen-ghetaſt en beſchooten is, dat de belegerden,

den, haer groot gheweldt niet konnende weder-ſtaen, ghedwonghen waren ſich op te gheven; in welcke eenighe Stadt ſy by de hondert duyſent mudden koorens, een ongheloofli jcke voorraedt aen geldt en goedt, en allerhande lijftocht ghekreghen, en van het Huys Bedbur twee waghens met ſilver wegh-gevoert hebben.

Ondertuſſchen, ſchoon de vyandt alle ſteden en vaſte plaetſen in het Hertoghdom Gulick innam, en oock Gulick ſonder een man te verlieſen veroverde, ſoo heeft nochtans het ſchatten, ſoo aen de eene als aen d'andere zyde, ſtercken voortgangh ghehadt, en die haer op-gheleghte ſchattingh niet terſtont betalen koſten, heeft men ſeer qualijck gehandelt, ſonder medelyden doodt-gheſchooten, en de dorpen in brandt gheſteecken, ghelijck dan het Aerts-Stift Keulen en het Hertoghdom Gulick maendelijck ſeven-en-vijftigh duyſent een hondert ſes-en-ſeventigh Rijcxdalers, waer aen het Hertoghdom Gulick meêr als twee deelen, op-brenghen moeſten. En hebben alſoo door deſe gruwelijcke handel, mits de vyandt niet alleen alle burghers en inwooners der dorpen, maer oock de kinders en dienſtboden, niemandt uyt-gheſondert, op gheldt ſetteden, een ongelooflijck gheldt af-geperſt, en in de twintigh duyſent paerden bekomen.

Het Slot Mansfeldt van de Svveeden ontſet, in 't 1642 jaer, in Maert.

De belegheringh van 't vaſte Slot Mansfeldt, ſchoon het de Keyſerſchen met de uyterſte yver aentaſteden, heeft gheen gheluckighe voortgangh ghehadt, vermits de Sweeden, het ſelve dickwijls ghetracht hebbende te ontſetten, tot die tijdt toe van de Keyſerſchen wel af-geſlagen; maer eyndlijck van den Overſten *Coninghsmarck*, van Nieu Haltensleben met twee duyſent paerden en vijf hondert Dragonners onvoorſiens op-ghebroken en by het Slot Mansveldt, met ſulck een verwoet-

heydt,

heydt, hoe wel ſijn voortocht vijf oft ſes mael te rugh ghedreven wierd, aen-ghegrepen zijn, dat de Keyſerſche en Keur-Saxiſche het belegh op-breken, en met verlies van veel dooden en gevangenen de vlucht nemen moeſten, ſoo dat de overighen ſich naulijcks na Hal, Keurfurt, Marſeburgh en Sangershuyſen berghen koſten.

De Keyſerſchen en Saxen vvorden gheſlaghen.

In deſe ſchermutſel zijn de Overſten Baron *de Four*, de Overſte VVachtmeeſter *Schafgots* en *Fourſche* Overſte Stadthouder ghequetſt, twee Hooftlieden onder de Saxen, *Klugh* en *Lehman*, de Overſte VVachtmeeſter *Rickhart* ghequetſt en ghevanghen, en by na het gheheel Kochiſch voetvolck, met haer Overſte Stadthouder *Slick*, die 'er bevel over had, doodt gebleven. Het overige, welck in Eysleben weeck, is na veroveringh der Stadt insghelijcks ghekreghen, en de Stadt hier na ſes uren langh van de Sweeden uyt-geplondert, en alſoo het Huys Mansfeldt met alle nootdruft wel voorſien.

De Overſte Stadthouder Claudius Soltou *vvordt onthooft.*

Ondertuſſchen wierd in deſe ſelfde tijdt de Overſte Stadthouder *Claudius Soltou*, een ghebore Sweed, om voor-ghenome verradery teghen ſijn eyghe Vaderlandt, tot Stockholm op de Yſermarckt onthooft, en ſijn hooft over een poort opghehanghen, ſoud, indien niet ſeer voor hem waer ghebeden gheweeſt, een veel ſmadelijcker doodt gheleden hebben, en gantſch ghevierendeelt gheweeſt zijn.

Kolievre van de Franſen inghenomen, in 't 1642 jaer, in Maert.

Voorts mits ſich de Coningh van Vranckrijck om deſe tijdt tot Narbon onthield, ſoo heeft het ſelve aen de Spaenſche zyde allerley veranderingh veroorſaeckt, want op het bevel van den ſelven Coningh is de Overſte Maerſchalck van *Milleray* met tien duyſent te paert en te voet en ſes duyſent by hem ghevoeghde Gaſconjers, voor Kolievre op de grenſen van Catalonien gheruckt,

en heeft onder 't voort-trecken Argilliers laten opvorderen en aendienen, dat soo sy sich niet opgaven, maer het geschut verwachteden, haer geen goedt verdragh soud in-gewillight worden, welck die in de Stadt weynigh gheacht en sich soo halsterck betoont hebben, dat sy, by de veertigh schooten uytstaende, ten laetsten sich gedwongen waren over te geven.

Als oock Argilliers.

Ondertusschen naderden de Fransen voor Kolievre, en benauden het selve van alle kanten, alwaer de belegherden met vijftien hondert mannen, om de Fransen eenige afbreuck te doen, uytvallende, van de selve tot onder de poort, niet sonder verlies, vervolght wierden. En mits die in de Stadt waren, vreesden, dat de Fransen met de haren moghten in-dringen, soo hebben sy de valpoort laten sacken, en by de acht hondert Spaensche soldaten uyt-gheslooten, welcke eerst by de Fransen omgebraght en de overige gevangen zijn. Terwijl wierd de Stadt met alle vyantlijckheyt aen-getast, door ghedurigh schieten tot verdragh ghedwonghen, en van de Fransen in 't selve bewillight, dat de twee duysent mannen te voet en vijf hondert ruyters, daer in ligghende, onder het bevel van den Marck-Graef van Mortara soud begheleydet worden. Maer als namaels de Stadt stormender-handt in-genomen wierd, soo is in de handelingh met het Slot bestemt, den Marck-Graef met de sijnen na Perpignan, de Amptlieden en ghemeene soldaten na Argilliers, en van daer door Vranckrijck nae Pamplone in Navarre te voeren.

Spanjers van de Fransen geslagen, in 't 1641 jaer, den 28 Maert.

Om dese plaets te ontsetten, hebben de Spaenschen in Terragona onder het bevel van des Herthoghen van Cordona Soon, twee duysent te paert en soo veel te voet na Roses ghesonden; en als de selve by Roque, niet vêr van Barcelonien aenqua-

quamen, zijn ſy van den Franſchen Maerſchalck *de Breſe* en den Overſten *Hodancourt* ſoo hart aenghetaſt, dat de Spaenſche Marck-Graef van Pouvoir, die ſe aenvoerde, ſiende, dat hun onmooghlijck was Kolievre te ontſetten, gedwongen wierd te wijcken, doch de Spaenſchen, in 't midden beſet, wierden ſoo geſlagen, dat het weynige koſten ontkomen. Alſoo dat op de vecht-plaets by de tien duyſent, ſoo van Amptlieden als ghemeene ſoldaten, gebleven; de Marck-Graef van Pouvoir, Overſte van des Coningh van Spanjens lijfwacht en het Arragonſche heyr: de Hertogh *Franciſco di Foriero*, Veldt-Maerſchalck, met de meeſte Bevelhebbers en twaelf hondert ghemeene ſoldaten, in alles het getal van vijftien hondert vijf-en-vijftigh bereyckende, neven al het geſchut en tros-wagens ghevanghen zijn. Over welcke heerlijcke overwinningh de Coningh van Vranckrijck ſelf tot Narbon, met los-ſchieten van 't geſchut, ghezegepraelt heeft.

Ghetal der dooden en ghevanghenen.

Niet langh hier na heeft de Erffordtſche Stadthouder, vier regimenten Krabaten in het ſtedeken Greuſſen verſpiet hebbende, twee hondert ſchutters en drie hondert paerden in aller ſtilte daer na toe geſonden. VVelcke des nachts het Stedeken aen-gegrepen, beklommen, een Overſte VVachtmeeſter, een Ritmeeſter, twee Stadthouders, twee ruyter-vaendrighs met eenige ghemeene ſoldaten ghevanghen en neven twee hondert acht-en-veertigh paerden in Erffordt gebraght hebben.

De Erffordersvernielen vier regimenten Krabaten, in 't laetſt van April.

Insghelijcks heeft de ſelve ſijn Overſte Stadthouder *Laurens* van der *Linden* met vier hondert ſchutters, den Overſte Stadthouder *Balthazar Rodingern* en den Majeur *Peghen* met haer onderhebbende ruytery, hondert vuurroers, vuurballen en twee *petarden*; t'ſamen in de neghen hondert mannen ſterck, na Rudelſtadt gheſchickt,

Overvallen Rudelſtadt.

om aldaer de Keyſerſche *Wolf-Ramsdorf* en de Krabatiſche regimenten Kuraſſiers te overvallen, 't welck haer oock matelijck geluckte, ſoo dat ſy ſonder eenige tegenſtandt daer gekomen,de dubbelde paelryen neder-gheſmeten, in de Stadt ingedrongen, den Overſten *Ramsdorf*, welcke met de meeſte ruytery te paert gheraeckte, neveń achterlatingh van vijftigh dooden,door de Overpoort vervolght, en, terwijl de ſelve over de Sael na Saelfeld weeck, van ſijn ghevange Huysvrouw acht duyſent Rijcxdalers aen ketens en kleynodien, een Stadthouder, een regiments Leghermeeſter, dry Kraftiſche ſtandaerden,twee koetſen met de gantſche packadye, twaelf ſchoone hantpaerden, vijf hondert ruyter-paerden, met een ſchoone buyt ghekreghen hebben.

De Svveeden houden in der Lauſnitz qualijck huys.

Omtrent de ſelfde tijdt hebben de Sweeden, onder den Overſten *Torſtenzoon*, Over-Saxen en Lauſnitz ſeer hart aen-getaſt, met moorden, branden en andere vyandtſaligheden ſeer qualijck gehandelt, veel Steden, inſonderheydt Luckau, na met ſeventien ſtucken hart beſchooten, met verdragh in-ghenomen, in de ſelve een grooten hoop voorraedts ghevonden, en met dry benden beſet.

Veroveren Guben.

Na de veroveringh van Luckau is de Overſte *Stalhans* voor Guben, dry mijl van Kroſſen, gheruckt, heeft het ſelve berent en ſterck beſchieten laten. De belegerden daer teghen, in de duyſent ſterck, weerden ſich dapperlijck, ſloeghen dry ſtormen af, en wilden gheenſins tot overgheven verſtaen: Niet te min, het Stalhanſiſch heyr van den Overſten *Torſtenzoon* met dry duyſent mannen verſterckt zijnde, is de ſelve Stadt met grooter ernſt aen-getaſt; twee dagen gedurighlijck met gheſchut beſchooten, ſoo dat ſich de belegerden, hoe wel ſy voor-ghenomen hadden het uyterſte

te

te verwachten, ten laetsten op 't goetduncken harer vyanden op-gaven, en de Stadt, welcke vijf duysent Rijcxdalers voor de brantschattingh opbraght, den Sweeden in-ruymen moesten.

Desghelijcks hebben de Erfforders, by de vier hondert ruyters en Dragonners, onder het bevel van den Oversten *Pegau*, een tocht ghedaen, het stedeken Fryburgh overvallen, een bende ruyters van des Oversten *de Fours* regiment vernielt, een Ritmeester, een Stadthouder, een VVachtmeester, twee [a] Rotmeesters, een deel ruyters ghevangen, een deel neder-ghehackt, en in de sestigh paerden daer af ghebraght. Even alsoo hebben oock sy, die het stedeken Mansveldt bevoorraedt hadden, de stadt Groszaltza, twee mylen van Maeghdenburgh beklommen, eenige Keurvorstlijcke soldaten van het Trandorffch regiment om-gebraght, daer nae de Stadt gheplondert, en neven sestigh paerden en andere goede buyt, oock etlijcke hondert stucken vees in Erffordt in-gebraght.

[a] *Corporalen.*

En Groszaltza.

Nae veroveringh der stadt Guben en andere omliggende Steden, als Somerfeldt, Sorau, Iaver, en Sprotau, is de Overste *Stalhans* op Sagan ghegaen, alwaer sich de Overste *Torstenzoon* met sijn heyr met de selve t'saem-ghevoeght, en alsoo met ghelijcke maght by Krossen neven den Oderstroom op Groot-Glogau, een voorneme doortoght in Silesien (te deser tijdt met seventien hondert mannen, stercke bolwercken, stucken gheschuts, voorraet en lijftoght voor jaer en dagh wel voorsien) getrocken, en op sijn aenkomst twee hondert ruyters en vijftigh voetknechten, die 'er in besettingh ligghen souden, aen-ghetroffen, gantschlijck vernielt, en neven een Overste Stadthouder dry standaerden gekregen heeft.

Soo haest het geheele Sweedtsche heyr voor de Stadt aenquam, hebben sy sich terstondt daer voor

Groot-Glogau van de

ver-

Swveeden met storm verovert, in 't 1642 jaer, in April.

verschanst, en begost alles heftigh te beschieten. Niet-te-min is haer van den Oversten *Mouris August*, Vry-Heer van Rockau, neven een Overste en het in-ligghende volck, sulck een wederstandt bejeghent, dat sy voor dese reys niets kosten uytrichten. En mits de voornoemde Overste Stadthouder tot gheen verdragh verstaen, maer het uyterste verwachten en al sijn vermogen daer aen besteden wilde, soo heeft de Overste *Torstenzoon* gantschlijck besllooten, de Stadt door een alghemeene storm in handen te krijgen, het welck hem door de dapperheydt sijner soldaten soo gheluckt is, dat hy voor eerst den Dom, midden in den Oder ligghende, daer na de Stadt met alle de Schansen binnen weynigh uren door storm in der Sweeden maght ghebraght heeft, na welcke veroveringh het voort jammerlijck op een rooven, moorden en plonderen gingh, alles, wat in de wapenen was, om-ghebraght, van de Keyserschen by de acht hondert, van de Burghers insghelijcks een tamelijck getal, en onder de selve een Raedts-Heer en een voorneme Arts ghedoot, seven hondert, waer onder de Overste *Schoonkirchen*, twee Overste Stadthouders en andere Bevelhebbers ghevanghen, ses-en-twintigh stucken gheschuts, tien duysent ponden boskruyts, Hertogh *Frans Albrechts* gantsche krijghs-ghereetschap, dry hondert duysent schepel van vruchten verovert, de Stadt en Hooft-Kercken, en in de selve veel ghevluchte goederen gheplondert, en veel vrouwentuygh wegh-gevoert wierd.

Als oock veel andere Steden.

By welcke veroveringh de Sweeden het niet berusten lieten, maer haer voet verder, ja tot by Bresslau ghesett; in der Silesien heen en weêr ghestroopt, de steden Irkenschnau, Gurau, Hernstadt, Prauſznitz, Marten, en Dorstenburgh overvallen, ten deel gheplondert, ten deel gheschat hebben.

Ins-

Insghelijcks heeft de Overste *Stalhans* met twee duysent te voet, acht stercke troepen ruyters en ses stucken geschuts sich na de Lausnitze kant gekeert, beyde de Sloten Vrystatleyn aen-ghegrepen, op genade en ongenade verovert, en, VVolau sterck beschooten en stormender-handt in-genomen, over de hondert mannen doot-geslagen, den Oversten VVachtmeester *Valckenberger*, Bevelhebber der plaets, neven eenighe Amptlieden en drie hondert soldaten ghevanghen ghenomen, en een groote buyt ghekregen.

Met al dit waren de Sweeden noch niet verghenoeght, maer hebben na grooter ghetracht, sich onder-staen oock de stadt Zweynitz onder haer gewelt te brenghen, en sonder langh vertoef haer tocht derwaerts ghenomen. Hertogh *Frans Albrecht* van *Sax-Lauwenburgh*, Keyserlijcke Overste, dit voornemen der Sweeden verstaende, heeft sich terstondt met seven duysent mannen daer na toe ghespoet, om de Stadt met noch dry hondert schutters te verstercken, en der Sweeden aenslagh te verhinderen, en den Oversten *Coninghsmarck*, die de voortocht voerde, aentreffende, eyndlijck, mits de selve sich te swack bevond, gedwongen te wijcken. *Hart treffen by Zvveynitz, in 't 1642 jaer, den 21 May.*

De Overste *Torstenzoon*, met het gantsche heyr gheen mijl van daer, sulcks hoorende, heeft niet langh ghetoeft, maer is self met de gantsche ruytery op de Keyserschen aen-ghetrocken, en heeft ondertusschen het voetvolck en geschut in goede orde op 't spoedighst laten volghen, de selve met sijn gantsche ruyter-maght en de te rugh ghevoerde Coninghsmarckschen omringht en soo aen-ghetast, dat de Keyserschen in verwerringh ghebraght, gheheel vernielt en gheslaghen wierden. In dit treffen is de Hertogh van Sax-Lauwenburgh doodtlijck ghequetst en ghevanghen, om *De Keyserschen vvorden gheslaghen.* *Hertogh Albrecht geraeckt door een schoot om 't leven.*

om welcke ghekreghe wonde hy op den derden Pingsterdagh tot Zweynitz ghestorven is; neven den selven wierden de Oversten *Hanau*, *Warlofsky*, *Knoch*, de VVachtmeester *Milke* die *Wensel*, en veel andere hooghe Bevelhebbers met twee duysent ruyters ghekreghen, welcke na 't in-nemen van Zweynitz sich alle onder-stellen moesten. Door dese heerlijcke zege zijn den Sweeden acht-en-dertigh standaerden, vier veldt-stucken, en een rijcke buyt in handen ghevallen.

Lents van de Spanjers met verdragh inghenomen.

Onderwijl stonden de Spanjers onder 't bevel van *Don Francisco di Melo* in Vlaenderen en Artoys oock niet stil. Maer de selve Overste, met een heyr van vijf-en-twintigh duysent mannen, al uyt-ghelese volck, dertigh stucken gheschuts en vijftien waghens met gheldt, voor de stadt Arras ruckende, de selve berennende, en sich ghelatende, of hy se gantschlijck belegheren wilde, heeft sijn voornemen schielijck verandert, het legher op-ghebroken, voor Lents ghevoert, het selve heftigh beschooten, en eyndlijck ghedwonghen te verdraghen.

Als oock Bassee, in 't 1642 jaer, in May.

Daer op besloot hy de over-stercke plaets Bassee, korts te vooren verlooren, weder onder sijn ghewelt te brenghen en gantsch Vlaenderen van de Fransen te bevryen. En 't selve op heeter daedt in 't werck stellende, heeft de Stadt van verscheyde schiet-schansen met veertigh stucken sonder op-houden beschooten, sonder dat nochtans de beleghherden, weynigh verschrickt, het selve in 't eerst yet achteden, maer door verscheyde uytvallen den Spanjers veel moeyte en schade aendeden, en veel hooghe Bevelhebbers en gemeene soldaten der selve doodt-sloeghen; tot dat eyndlijck de Spanjers, door gruwelijck schieten, naderen, onder-graven en een aenstaende alghemeene storm het soo vêr braghten, dat sy, mits sy 't uyt-

terste

terste niet verwachten wilden, tegen wil en danck om verdragh roepen moesten, en na krijghs-ghebruyck met volle gheweer, roerende trommels, koegels in de mondt, twee stucken gheschuts, met toe-behoorigh krijghstuygh en packady-wagens uyt-trocken, en die vaste plaets den Spanjers, die 'er met sestien vaendelen te voet in-trocken, in-ruymden.

Perpignan van de Fransen hart beleghert.

Door dit verlies is de Coningh van Vranckrijck seer ontstelt geworden, en heeft op alle middelen ghedacht, om sich aen de Spaenschen te wreecken, dies is hy na rijpe overwegingh self voor Perpignan gheruckt, om het selve weder onder sijn maght te brenghen, en op vijf hondert schreden na aen de Stadt komende, heeft de selve seer hart beleghert, benaeuwt en heftigh beschooten. De Spanjers, dit voornemen der Fransen merckende, hebben terstondt veel volcks te samen gebraght, een nieu heyr op-ghericht, en haer toght op Perpignan ghenomen, om de Stadt voor de Fransen te beschutten: maer een Fransch Overste, haer terstondt met vijftien duysent te voet en vijf duysent te paert teghen treckende, heeft haer gantsch opset vernietight. Onderwijl heeft de Coningh met alle ernst de belegheringh volvoert, de Stadt, na dien 't ontset te rugh blyven moest, alsoo benaeuwt, dat sy, na veel uytghestane schermutselen, en tamelijck verlies van weêrzyden, eyndlijck tot verdragh genootsaeckt, met sack en pack, opper- en onder-geweer en ses stucken gheschuts uyt-ghetrocken, na Terragona begeleydet, en de Fransen daer tegen in-ghetrocken zijn. En alsoo is dese vaste plaets, zijnde van grooter ghewicht en by de vestinghen van Parma en Brisack te verghelijcken, den Fransen ingheruymt.

Gaet met verdragh over, in 't 1642 jaer, in September.

Ondertusschen beslooten de Spanjers een tocht

in

De Fransen by Chastelet van de Spanjers beftigh geslagen, in 't 1642 jaer, in May.

in Vranckrijck te doen; derhalven van Bassee met goede orde op-breeckende, zijn op Chastelet getrocken, en hebben aldaer het Fransche heyr van twaelf duysent mannen aen-getroffen. De Fransen, de aenkomst der Spanjers vernemende, hebben sich terstondt tot tegenweer bereyt, en na gestelde slagh-orde met tamelijcken yver aen-ghevallen, soo dat de Graef van Buquoy met matigh verlies der sijnen twee-mael te rugh ghedreven wierd, waer door nochtans de Spanjers gheen moedt verlooren, maer de Fransen te moedigher aen-grepen, en kruyswijs met seventien stucken soo beschooten, dat sy de selve eyndlijck in misorde en op de vlucht dreven, ses-en-dertigh hondert ten deel door 't swaert ten deel door 't water om-braghten, vier-en-dertigh hondert gevangen, acht-en-twintigh standaerden, en onder de selve des Coninghs, der Coningin en des jonghen Dolphijns, tien stucken geschuts, neven een ongelooflijcke buyt van gout en silver, treflijcke paerden en andere dingen veroverden: over welcke heerlijcke zeghe, die van Kallo vêr overtreffende, tot Antwerpen en andere Spaensche Steden deftighlijck ghezeghe-praelt en danck ghеseyt is.

Lechnich van de Frans-VVymerschen te vergheefsch beleghert.

Keeren wy nu weder tot de Frans-VVymerschen, om te verhalen 't gheen sy in het Stift Keulen verricht hebben. VVant na dat sy by na alle Steden en Heerlijckheden in het selve Stift en andere Landen onder haer ghewelt ghebraght hadden, soo heeft hun het stedeken Lechnich, niet vêr van Keulen, tegen-ghestaen, wijl het een welbewaerde plaets, met diepe water-graften en insonderheydt met ghеschut soo beset en voorsien was, dat de besettelingen geen vyandt vreesden.

En hoe wel de Frans-VVymerschen het selve hart belegerden, sonder op-houden bestormden, en met eenighe hondert schooten besochten, soo

wierden

wierden nochtans de belegherden daer door niet verschrickt, maer weerden sich soo dapper, dat de belegghers haer voornemen niet uytvoeren kosten.

Niet te min hebben de Fransen en Vereenighde volckeren tot het in-nemen van dat Stedeken (waer in alleen seven hondert te voet en twee benden paerden tot besettingh laghen) groote moeyte en ongelooflijcke onkosten aen-gewent, edoch te vergheefsch en tot schade en verlies van haer eyghe volck, wijl de belegerden sich heftigh weerden en na gheen verdragh luysteren wilden.

En als in 't begin het Stedeken door sulck gheweldt wilde verdraghen, doch de handelingh, om het overgheven des Slots te niet gingh, soo hebben de belegherden beslooten het uyterste te verwachten,na een af-gheslaghe storm een uytval gedaen, een tamelijcke hoop om-ghebraght, en een goede buyt ghekreghen. Ondertusschen waren de belegghers niet ledigh,maer drongen ten tweede mael tot den storm, staecken een Mijn aen, welcke de mueren wel dertigh voeten nederwierp,doch richteden even soo veel,als te vooren, uyt, mits sy met verlies van de haren wijcken moesten. Onder soo vyandlijcke aenslaghen hebben de belegherden eenighe huysen in het Stedeken in brandt ghesteecken, het selve verlaten, sich in het Slot begheven, en tot haer voordeel ghebruyckt.

Hier op heeft men terstondt de storm op het Voorhof in het Slot voor-ghenomen, welcke weder even ongheluckigh uyt-viel, mits sy soo ontfanghen wierden, dat veel van de haren, insonderheydt een Overste Stadthouder, een Overste VVachtmeester en veel andere ghemeene Bevelhebbers doodt bleven, en over de twee hondert swaerlijck ghequetst wierden. Eyndlijck heeft de

Graef van Gubrian, Overste der Fransen, de aenkomst der Beyerschen vernemende, en sich teghen haer groote maght niet sterck ghenoegh bevindende, de belegeringh op-ghebroken, de plaets verlaten, en met een matigh verlies der sijnen moeten af-trecken.

Nuys van de Swee-den in-ghenomen, in 't 1642 jaer, in Iunius.

Nae veroveringh van Zweynitz hebben de Sweeden Nuys, een Bisschoplijcke zetel-stadt, berent, en soo met gheschut beschooten, dat men haer ernst wel speurde: en wijl den beleghergerden redelijcke voorwaerden van verdragh van den Oversten *Torstenzoon* aen-gheboden wierden, die sy nochtans gantschlijck af-sloeghen, met uytschieten hoe langher hoe meêr voort-voeren, en den Sweeden groote schade deden, soo is de Stadt met gantscher maght aengetast, en eyndlijck door ghedurigh schieten en vuur-werpen gedwongen, in de selve alle de Krabaten en Burghschutten om-ghebraght, en het overighe volck, by de acht hondert mannen, van des Oversten Wachtmeester *Borris* regiment te voet, onderstelt: de Stadt heeft voor de plonderingh vijftigh duysent Rijcxdalers, dry hondert vaten wijns, twee hondert vaten biers, veel koorn, schapen en ander vee moeten op-brenghen, en vijftien hondert ruyters, met sadel en tuygh wel voorsien, moeten onderhouden.

De Sweeden vallen in Moravien.

Als nu de Sweeden, na het in-nemen van Nuys, ghewisse tydingh kregen, dat de Keyserschen, van Breslau op-ghebroken, een onnodighen omtoght heel tot aen de grensen van Hungaryen genomen hadden, soo zijn sy schielijck sonder eenighe wederstandt in Moravien gevallen, en hebben sich in korter tijdt veel Sloten, Huysen, Marckten en Vlecken onderworpen, in de selve grooten buyt ghemaeckt, en der gantsche Marck-Graefschap Moravien een groote schrick aen-ghejaeght. Na

soo-

ſoodanigh een inval, hebben ſy tot VVischau Aerts-Hertogh *Leopold Willems* tros met vier-en-tachtigh paerden, veertigh wagens met goederen, der voornaemſte Adel en Gheeſtelijckheydt toebehoorende, ghekregen, de ſelve geplondert, den Graef van Hodits, een Heer van Hermanſteyn en andere voorneme perſoonen ghevangen. Daer na zijn ſy met de gantſche maght op de Hooft- en Biſſchoplijcke-ſtadt Olmits ghetrocken, de ſelve met een belegheringh en heftigh ſchieten benaeuwt, en, mits de belegherden gheen ontſet te verwachten hadden, met een goedigh verdragh in-genomen.

Olmits van de Sweeden met verdragh in-ghenomen.

Door welcke overghevingh de Sweeden in de Stadt, als oock tot Rakenits, daer de Iesuiten haer ſchat ghevlucht hadden, een onuytſpreeckelijcke buyt, etlijcke tonnen ſchats waerdigh, vier hondert duyſent ponden loot, achtien hondert duyſent ponden boskruyts, een groote menighte van lont, vijftigh groote en kleene ſtucken, hondert en vijftigh nieuwe ruſt-waghens, vijf duyſent packen kleederen voor de ſoldaten, dry duyſent nieuwe roers, dry duyſent paerden, en een ongheloofſlijcke hoop van koorn en vvijn bekomen hebben; de Stadt heeft voor brantſchattingh een ſeer groote hoop geldts moeten op-brengen.

Na deſe gheluckige veroveringh zijn de Sweeden, na dat ſy Olmits met dry duyſent mannen te paert en te voet onder het bevel van den Overſten *Wancke* beſet ghelaten hadden, weder op Brin ghetrocken, om de ſelve plaets met allen yver en ernſt onder haer ghewelt te brengen, doch te vergeefſch. Ondertuſſchen is de Overſte *Piccolhomini* van Niclaesburgh, Laba en de omliggende plaetſen op-ghebroken en na Boheemen ghetrocken, om ſich met ſijn t'ſaem-gebraghte twaelf duyſent mannen, met de anderen te vereenighen, en, na

gekrege vier duysent Soysche Kurassiers, een aensienlijcke maght weder op te richten.

Hier op zijn de Keyser- en Keur- Beyersche heyren, met vijftien duysent uyt-ghelese mannen en dertigh stucken geschuts over Rijn by Keulen na VVornigen getrocken, en eyndlijck beslooten haer legher by Sonst te slaen, om *Francisco di Melos* aenkomst te verwachten en een wakend oogh op de Sweeden, die toen tot Grevenbrugh seer wel verschanst lagen, te houden. Maer als de Sweeden der Spaenschen stercke aentocht over de Maes verstonden, en, mits sy sich te swack voelden, van de Keyserschen, Spaenschen en Beyerschen vreesden omringht te worden, soo hebben sy, tot Grevenbrugh op-ghebroken, haer legher verlaten, sich in goede orde, met gheschut en tros, na Ordingen begeven, en aldaer haer leger neder-gheslagen, om den Rijn in beter acht te houden.

Ondertusschen heeft de Overste *Bamberger*, Bevelhebber in Philipsburgh, om een aenslagh op de Fransen in Hagenau uyt te voeren, zijn Overste Stadthouder en Overste VVachtmeester met twee hondert te voet, sijn Pifferinghsche bende te paert en eenige anderen, tot vier hondert sterck, in aller stilte en goede orde na Hagenau laten trecken, om de Fransen uyt te locken en alsoo te besetten. Als nu de Bamberghsche Stadthouder het uytgedreve vee voor de Stadt wegh nam, soo zijn de Fransen, 't selve vernemende, in de vier hondert uyt-ghevallen, de voornoemde wijckende ruyterry vervolght, en alsoo allencks op het vlacke veldt verlockt, alwaer de overige verborge Bamberghsche schutters en ruyters op haer los brandeden, waer door sy, de hinderlaghe vermerckende, sich in tweën deelden, twee hondert vijftigh de vlucht namen, tot aen de poort van Hagenau vervolght, en meest om-gebraght wierden. Het ander deel,

welck

welck in het Blutsteynsche Hof geweecken was, heeft sich na weynigh vechtens en een uyt-gestane storm met nederleggingh des geweers op krijghswoordt, op-ghegheven. Alwaer twee Hooft-lieden, twee Stadthouders, vier Vaendrighs, veertien Schaerjanten, hondert twee-en-twintigh gemeene soldaten ghevanghen: twee Hooft-lieden, twee Stadthouders, etlijcke Vaendrighs, en over de hondert twintigh soldaten om-gebraght wierden. Van de Bamberghschen zijn seven doodt ghebleven, by de twintigh ghequetst, en hebben neven de ghevangene over de twee hondert stucken vees in Philipsburgh ghebraght.

Even alsoo heeft een Elsas-Zaberische troep tusschen VVorms en Spiers ghestroopt, den Rijn-Graef *Otto Lodewijck*, Stadthouder des Bisdoms Straesburgh, van Keulen na boven treckende en veel silver-werck by sich hebbende, aen-ghetroffen, gevangen ghenomen en met sijn by-hebbende dienaers tot Zaberen in-gebraght. Otto Lodewijck *Rijn-Graef ghevangen.*

Oock heeft de Hertogh van Lotheringen versocht om die van Mets door krijghslist eenige afbreuck te doen, heeft derhalven onder het bevel van den Oversten *Xiury* duysent ruyters en acht hondert schutters na Mets ghesonden, welcks Stadthouder, om die hooghmoedt te straffen, met twee duysent op haer uyt-vallende, van haer afterhoede soo ontfanghen wierd, dat hy met groot verlies van de sijnen en in de drie hondert gevanghen, met het overige sich over hals over hooft te rugh begheven moest, en den Lotheringers, die in 't weder-keeren noch eenighe Sloten veroverden en in de asch leyden, een treflijcke buyt van twee duysent ten deel paerden ten deel rundt-vee afterliet. *De Lotheringers maken goeden buyt by Mets.*

Ondertusschen is in Vranckrijck een groote t'samen-sweeringh tegen den Coningh ontdeckt, en *Verradery teghen den Coningh*

van Vranckrijck ontdeckt.

en, door den Hertogh van Orleans, des Coninghs Broeder en Hooft deser vloeckverwanten, met een aenwysingh van drie hondert Edel-lieden, (die teghen den Coningh t'saem-gherot waren) geopenbaert, tot niet gheraeckt. VVelcke nochtans den t'samen-sweerers wel niet ten besten gedyen, en het meeste en voornaemste deel den hals kosten moght.

Als oock tot Olmits, in 't 1642 jaer, in Iulius.

Insgelijcks is oock in de stadt Olmits een groot verraedt aen den dagh gheraeckt. VVant daer hadden de burghers en inwooners eenstemmighlijck met elckander beslooten, elck sijn in-gheleyde soldaten, door wijn oft slaep overladen, met vergift oft ghewapender-handt om te brenghen; En hoe wel dit op 't heymelijckst bestemt was, soo kost het nochtans niet verborghen blyven, maer wierd van een vrouw aen een soldaet, waer op sy met liefde ontsteecken was, en van den selven aen den Stadthouder gheopenbaert, die terstondt het spel roeren, de in-leggende soldaten vergaderen, het Raedthuys berennen, de belhamels voorthalen, op ghegheve last den Amptman met vier paerden van een trecken, en de anderen, tot vier-en-twintigh in getal, onthoofden liet.

Het Slot VVildensteyn van de Hoogenvvielers door krijghslist verovert.

VVeynigh hier na hebben die van Hoogenwiel met groot gheluck het seer stercke Slot VVildensteyn door krijghslist in-ghenomen. De Stadthouder sond een Schaerjant met seventien soldaten uyt, om te vernemen na VVildensteyns ghelegentheyt; de selve verstaende, dat de Overste met sijn soldaten in de naest-gheleghe Dorp-Kerck gegaen, en alleen den schiltwacht en twee wyven in het Slot waren, soo heeft hy de schiltwacht bekroopen, sich na de poorten van 't Slot ghespoet, het selve sonder verlies van eenighen man overweldight, weynigh levens-middelen, acht stucken van acht ponden, vier van twee ponden, ses

groote,

groote, veertien valkonetten, veertigh dubbele haecken, veel koegelen, doch geen boskruyt daer in ghevonden. 't Selve aen den Stadthouder van Hooghenwiel ontbiedende, soo heeft die sonder uytstel een bende paerden met meel, voorraedt, Bevelhebbers, en in de sestigh soldaten daer na toe-ghesonden, welck daer gheluckelijck in-quamen. En alsoo hebben die van Hooghenwiel alle omligghende Landen, tot aen het Landtschap van Ulm, onder schattingh gebraght.

Keyser en Beyerschen slaen de VVymer-Hessen, in 't 1642 jaer, den 24 Augustus.

Ian de *Weert* het bevel over het Keyser∫ch- en Beyersch- heyr aen-ghenomen hebbende, heeft in aller stilte omtrent sestien hondert soldaten met twee stucken ghe∫chuts uyt-ghesonden, en na der Hessen-VVymerschen toestandt ghenoeghsaem vernomen, sich by het Klooster Gnadentahl teghen over Nuys in 't bosch begheven, aldaer verborghen gehouden, en terstondt een troep na der Hes-VVymerschen legher ghesonden, om het vee uyt de weyde te halen, en de selve uyt haer legher te locken, 't welck haer soo gheluckte, dat sy uyt het bosch met maght op de VVymerschen schietende, haer met tamelijck verlies, afterlatingh van vier hondert stucken vees, by de vijf hondert paerden, den jonghen Graef van VVitgensteyn, zijnde gequetst, en veel andere voorneme Bevelhebbers, dwonghen te wijcken. Oock gingh het op der Keyserlijcke zyde mede niet slecht toe, en hoe wel gheen van de Bevelhebbers doodt bleef, soo zijn nochtans veele, neven die op de plaets om 't leven quamen, beschadight geworden.

Erforders lijden groote schade, in 't 1642 jaer, in September.

Oock hebben de Keyserschen onder het bevel van den Oversten *Sporck* een treflijck geluck ghehadt, want de Overste *Sporck* vernomen hebbende, dat alle de ruytery en Dragonners met den Sweedtschen Oversten *Coninghsmarck* voort-ghetoghen waren, soo heeft hy die gheleghentheydt

waer-ghenomen, ſich onvoorſiens met ſes hondert ruyters, in elf troepen ghedeelt, vroegh voor Erffordt begheven, al het vee, ſchoon ſy met het gheſchut op haer ſpeelden, wegh-ghedreven, en alſoo over de twaelf hondert ſtucken van rund-vee, twee duyſent ſchapen, een groote kudde ſwynen en hondert paerden, een buyt op dertigh duyſent Rijcxdalers geſchat, gekregen. Een ſchade voorwaer, die de Erfforders niet haeſt ſullen konnen verſetten.

De Swveeden belegeren Leypſigh.

Na de langh-gewenſchte aenkomſt eens Overſten hebben de Sweeden gantſch niet ledigh gheweeſt, maer hoe langher hoe meêr haer wapenen ghevordert, verder aen-ghetaſt en in korter tijdt vaſter ſteden en ghewichtigher plaetſen overweldight. En om haer genegentheyt tot Keur-Saxen met der daedt te betoonen, ſoo hebben ſy eyndlijck beſlooten de rijcke en vermaerde ſtadt Leypſigh onder haer ghehoorſaemheydt te brenghen, terſtondt eenighe troepen daer na toe gheſchickt, welcke voorts de weghen rondom ſoo onveyligh maeckten, dat 'er niemandt meêr uyt oft intrecken durfde, en alſoo haer vyandtſchap aen de Stadt genoeghſaem te kennen gaven. En mits de Stadt genootſaeckt was, ſich op 't beſt, als ſy koſt, tegen ſoo groot een maght te ſtellen, en tot tegenweer te verſtercken, ſoo hebben ſy terſtondt alle ghewichtige plaetſen door de burgerſchap en inligghende beſettingh laten beſetten, en gantſchlijck beſlooten ghewelt met ghewelt te keeren, en ſich alſoo gheweert, dat de Sweeden voor deſe reys op de Stadt niet winnen koſten.

VVart ontſet.

Middeler wijl nochtans der Sweeden voornemen vermerckende, ſloften niet om ontſet te verſoecken, welck haer oock op 't ſpoedighſt toegheſonden wierd; mits de Aerts-Hertogh *Leopold* en de Overſte *Piccolhomini* met gheſaemder maght

ſelve

ſelve daer voor trocken,om de Sweeden van daer, en door een Veldt-ſlagh gheheel van des Rijcks bodem te dryven.

En hoe wel de Sweeden de Stadt met alle vyandlijckheydt op 't hartſte aen-taſteden, met een beleghheringh om-ſlooten, de Grimmiſche Voorſtadt veroverden, gheduerighlijck met veel ſtucken beſchooten, en met vuurballen aenrandeden,ſoo hebben nochtans de belegherden, ſchoon tot verdragh vermaent, ſich gheener ſaeck aenghetrocken, maer dapper geweert, en het beloofde ontſet ſtandtvaſtelijck verwacht.

De Sweeden verlaten Leypſigh en ſtellen haer ſlagh-orde.

De Sweeden,de aenkomſtige Keyſerlijcke hulp vernemende, hebben vaerdighlijck beſlooten de Stadt te verlaten,en den vyanden het hooft te bieden, en daer op tuſſchen Breytenfeldt en Zeehauſen,even op de ſelve plaets, daer te vooren de vermaerde Slagh tuſſchen den Overſten *Tilly* en den Coningh van Sweeden gheſchiede, haer volck in ſlagh-orde gheſtelt,en de Keyſerſchen neven haer Bondtgenooten met vrolijcken moede verwacht, welcke insghelijcks haer ſlagh-orde ghemaeckt, en den Sweeden Slagh ghelevert hebben, waer in ſy de Sweeden dickwijls te rugh dreven, en tot de vlucht ſouden ghedwonghen hebben, ſoo ſy niet met verſch ontſet waren gheſterckt gheweeſt, eyndlijck is nochtans de langh twyfelachtighe zeghe den Sweeden toe-ghevallen, en het Keyſerlijcke heyr,na een langh en dapper ghevecht, met verlies van veel hooghe en laeghe Bevels-lieden, eenighe duyſent ghemeene ſoldaten, twee-en-veertigh ſtucken, alle tros en voerrady-waghens, vijf-en-veertigh hondert ponden boskruyts, alle krijghs-gereedtſchap, hondert en acht vaendelen, en acht-en-veertigh ſtandaerts, uyt het veldt ghedreven.

Slagh by Breytenfeldt oft voor Leypſigh.

De Sweeden behouden het veldt.

Na deſe treffelijcke zeghe hebben de Sweeden

Leypsigh vvordt op 't nieuvv beleghert.

de Stadt, welcke nu gheen verder ontset te verwachten had, met alle ernst, schieten, ondergraven en andere vyandlijckheden weder aenghetast, en daer de belegherden te vooren niet als kruyt en loot voor de Sweeden ten besten hadden, soo hebben sy, desen yver merckende, nu haer hooghe moedt laten vallen, sommighe van de hooghe School en Raedt uyt-ghesonden, om met de belegghers een lijdlijck verdragh in te gaen, doch sonder vrucht en onverrichter saecken weder ghekeert.

Het Slot verdraeght, den 28 November.

En als nu 't uyterste voor de deur stond (schoon haer de Keurvorst, dien sy de gantsche ghelegentheydt der Stadt onderdanighst weten lieten) tot standtvastigheydt, betrachtingh harer eedt, en sich tot de laetste man te verweeren, ernstlijck vermaende) de Sweeden haer Mynen lieten springen, en de Stadt met ghedurigh schieten en vuurwerpen beangstighden, soo dat beyde de Bevelhebbers *Schleynits* en *Trandorf* het niet langer kosten teghen houden, soo hebben sy, nae twintigh duysent schooten in de Stadt en in de ses hondert acht-en-tachtigh met veertien halve kartouwen in het Slot ontfanghen, noodtsaecklijck met de Sweeden moeten verdragen, en Slot en Stadt overgheven en verlaten.

Leypsigh met verdragh overghegheven.

Dit verdragen, overgeven van Slot en Stadt en aftreck, sonder weten der Raedt en Burgherschap geschiet, heeft by de selve, van wegen der plunderingh, wijl oock 's anderen-daeghs na de overgevingh sestien vaendelen volcks in de Stadt quamen, groote schrick veroorsaeckt, waerom de Raedt, van der Stadt en Burgery weghen, met den Heer Veldt-Overste verdraghen, en (als men schrijft) een tonne gouts, dertigh duysent Rijcxdalers, en een tamelijcke menighte van krijghstuygh op-brenghen moest. En alsoo is die schoo-

ne

ne vermaerde Stadt Leypſigh, na een groote uytgheſtane belegeringh, angſt, jammerlijcke verdervingh, dappere wederſtandt, en nu dickwils ſoo wel van de Keyſerſchen, Sweeden als Saxen verovert, wederom onder der Sweeden maght ghekomen.

Kort hier na is de wijdt-beroemde en hoogh-verſtandighe *Armandus Ioh. du Pleßis*, Cardinael van Richelieu, tot Parijs in het ſes-en-vijftighſte jaer ſijner ouderdom overleden; ſijn hart nae Richelieu ghebraght, en inghewandt in *S. Euſtachius* Kerck begraven. Hy had binnen twintigh jaren herwaerts een groote ſchat vergadert, en de ſelve door uytdeelingh ſijner laetſte wil aen verſcheyde perſoonen wegh-ghemaeckt, onder anderen den Coningh ſijn Cardinaelſch Palleys, ghebouwen, luſt-huyſen, ſilver-werck, groote diamant, twee hondert duyſent Francken waerdigh, en noch vijf hondert duyſent kroonen in baren gelde. Den Vorſt *Dolphijn* ſijn Boeck-kamer, op vijftigh duyſent kroonen gheſchat, met de onkoſten om de *Sorbonne* te voltrecken, en yeder ſoldaet ſijner lijfwacht hondert dubbloenen. Alſoo dat ſijn eergaven op vier millioenen en een half in louteren ghelde ſich uyt-ſtreckten.

De Cardinael *van* Richelieu *ſterft, in 't* 1642 *jaer, den* 4 *December.*

Omtrent de ſelve tijdt wierd Dutlinghen, waer in hondert ruyters en by na ſoo veel haeck-ſchutten in beſettingh laghen, van de Erlachſen uyt Briſack met ſes ſtucken heftigh beſchooten, ſtormender-handt verovert, wat 'er in de wapenen ghevonden wierd, om-ghebraght, nochtans na haeſtighe plonderingh, wijl de Beyerſche volckeren in aentocht waren, wederom verlaten.

De Erlaghſche veroveren Dutlingen.

Verlaten 't vveder.

Niet langh hier na hebben ſich de Heſſen, neven eenighe andere by-ghevoeghde volckeren, voor het Trierſche Slot Freusbergh, aen het VVeſterwaldt gheleghen, begheven, het ſelve aenghetaſt

Freusbergh van de Heſſen inghenomen.

ghetast en in-ghenomen, en een groote menighte van vruchten en andere ghevluchte dinghen daer in ghevonden. Na welcke volbrachte aenslagh sy op Hachenburgh trocken, doch onverrichter saken weder keerden.

Haer aenslagh op Hachenburgh te vergeefsch.

Tryburgh verovert, den 24 December.

Insghelijcks is het vaste Huys Tryburgh, drie mylen van Fryburgh in Brischau, door krijghslist aen den vyandt over-ghegaen. VVant na dat de selve uyt de voornoemde Stadt op een duystere Kersnacht, met tachtigh schutters onder den Oversten *Pollio* daer voor quam, heeft hy sich die nacht over tot aen den morghen in een oude schuur, dicht by het Slot, verborghen ghehouden. Als nu met het openen der poorten eenighe uytquamen, om by dat hooghe Feest in de Kerck haer Godtsdienst te oeffenen en het prediken te hooren, soo is die verborghe vyandt te ghelijck uyt haer schuylhoeck na het Slot ghespoet, en heeft het selve, alleen met vijftien mannen van Villinghen beset, sonder eenigh verlies in-ghenomen, een groote voorraedt van vruchten, nieuwe roeren, allerhande krijghstuygh, ses stuckskens, koegelen en ander ghereedtschap ghevonden, des anderen-daeghs, neven een groot ghetal van vee en paerden na Fryburgh ghevoert, en het Slot in brandt ghesteecken. En dat daerom, vermits aen dese plaets veel gheleghen, doch de selve te vêr van Fryburgh, en derhalven raedtsamer was dus daer meê te handelen, als de selve, sonder eenigh merckelijck voordeel, met een stercke besettingh te voorsien.

In brandt ghesteecken.

Schrombergh loopt ghevaer.

Door dierghelijck een ghevaer waer oock het Slot Schrombergh overrompelt gheworden, had men niet de valbrugh, daer de vyandt al aen was, voor sijn ghesicht op-getrocken, en hem alsoo van sijn voor-ghenome aenslagh onverrichter saecken doen af-staen.

Om

Om dese tijdt zijn beyde de ghewesene Bevelhebbers in de Vestingh Pleussenburgh en Stadt Leypsigh, naemlijck *Ioachim Schleynitz* en *Trandorf*, met haer tros, drie benden te voet en een te paert by Dresden aen-ghekomen, van haer Keur-Vorstlijcke doorluchtigheydt te ghemoet ghereden, en, insonderheydt de Overste *Schleynitz*, die oock in 't in-trecken tot Dresden van de Burgery veel smadelijcke redenen hooren moest, met harde woorden en verwytinghen ontfanghen.

Beyder ghewesene Bevelhebberen tot Leypsigh, intoght in Dresden.

Ondertusschen heeft de Overste *Torstenzoon*, na dat hy alles by en om Leypsigh na sijn believen beschickt had, de volckeren van daer laten op-breecken en den tocht na Barn en Frybergh nemen. Soo dat dese laetste Stadt (waer de heerlijcke begraefnissen der Keurvorsten zijn) kort hier op berent, en, na verscheyde plaetsen in der selve buurschap in-ghenomen, met een daedlijcke belegheringh beslooten wierd.

De Swveeden trecken na Barn, en bereyden sich tot de belegeringh van Frybergh.

Middeler wijl liet de selve Overste het Slot tot Leypsigh wederom verbeteren, en stelde aldaer den Oversten *Rublingh*, en in de Stadt den Oversten *Axel Lelye* tot Bevelhebbers: alwaer oock op de selve tijdt de Overste *Slangh*, in de boven-verhaelde Slagh ghebleven, in S. Nicolaes Kerck na krijghs-ghebruyck heerlijck begraven wierd.

Nieuvve Bevelhebbers tot Leypsigh. Slangh *vvordt begraven.*

De Overste *Coninghsmarck*, het vaste Huys Querfurt met alle ernst benaeuwende, en niet vruchtbaerlijckst konnende uytrichten, liet meêr voetvolcks en allerhande noodige voorraets aenvoeren, en begost daer op, ongheacht haer stercke teghenweer, de plaets eenighe daghen sonder ophouden met grof gheschut te beschieten, en met vuurwerpen soo te beangstighen, dat de Saxsche Stadthouder en Ampts-Hooftman *Georgh* van *Goldbach*, tot het uyterste ghebraght en twee Mynen aen hem vertoont, ghedwongen was sich met

De Svveeden nemen Querfurt in, den 12 December.

verdragh

verdragh over te gheven. De ſeventigh mannen, op het Slot in beſettingh gheleghen, hebben ſich, tot op acht na, by de Sweeden begheven.

Voeren eenige dooden van Leypſigh.

Omtrent twaelf daghen hier na zijn de doode lichamen van eenighe Sweedtſche Bevels-lieden, in de laetſte Slagh by Leypſigh ghebleven, met de veroverde vaendels en ſtandaerts, in begheleydingh van vijf hondert ruyters, neven drie groote ghekreghe ſtucken, na Sweden ghevoert.

Veroveren Chemnits.

'sNachts daer aen is de Sweedtſche ruytery onder den Overſten *Wittenbergh* ghevolght; en 's morgens vroegh het voetvolck met het geſchut op-ghetrocken, eenighe in Leypſigh after-ghelaten, en, na nieuwe vaendelen ontfanghen, in tien troepen na-ghetoghen; en de Overſte *Wittenbergh* heeft in de voortoght met de ruytery de ſtadt Chemnits, waer in dertigh Schlibiſche ſchutters laghen, na eenighe wederſtandt, overweldight.

Daer teghen is in der Sileſien de Vorſtelijcke Stadt Oels, vier mylen van Breſlau, door den Keyſerlijcken Veldt-Maerſchalck *Hofkirchen*, ſonder eenighen man te verlieſen, gelucklijck in-ghenomen; en hebben ſich de Sweeden, die door een uyt-gheſonde Ritmeeſter te vergheefſch een lijdlijck verdragh verſochten, op ghenade en onghenade moeten overgheven.

De Franſen, Heſſen en VVymerſchen overvveldighen veel plaetſen in Francken, in 't 1643 jaer, in Ianuarius.

In 't begin van het volghende jaer hebben de Frans-Heſſiſche en VVymerſche heyren ſich van den Rijnſtroom verheven, en, na dat ſy onder het beleydt van den Franſchen Graef van Gubrian over het Thuringher VValdt ghetrocken waren, teghen menigher hoop een onvoorſiene inval in Francken gedaen; aldaer ſonder eenighe teghenſtandt het ſtedeken Gemund aen de Mayn, daer na Lohr, Flammerſpach, het Klooſter Neuſtadt, Reyneck, Heydenfelt, Rotenfels, en eenige andere onweerbare plaetſen in-ghenomen, ten deel oock

vrye

* vrye hoede gegeven, en aen de stadt Asschaffenburgh voor de tweede-mael begheert, dat sy oft besettingh in-nemen, oft twee duysent ducaten souden op-brengen, het welck de Burghery, noch seven hondert weerbare mannen daer in sterck zijnde, rond af-sloeghen. *Salve garde.*

Dit heeft in het gantsche Landt van Francken groote vrees veroorsaeckt, wijl de VVymerschen noch daer-en-boven, met eenige hondert paerden door de Mayn ghetrocken, Lautzenbach, Zellinghen, Lautten en andere plaetsen gheplondert, en het stedeken Coninghshoven aen de Tauber beklommen hebben.

De Bisschop van VVurtsburgh laet by haer om verschooningh des Landts aenhouden.

VVaer door uyt den naem van den Bisschop van VVurtsburgh en Hertogh van Francken, als oock van 't selve Bisdom, de Overste Stadthouder *Franckensteyn*, Heer van Stadion, en beyde Graven van Remlinghen en VVolskel, met eenighe voederen wijns tot den Grave *Gubrian* en andere Oversten, om verschooningh des Landts te verkrijghen, ghetrocken zijn: Oock waren te vooren de Gilde Hasischen te voet met twee benden ruyteren, die in Zweynfurt ghelegen hadden, nevens het Ladronsche regiment te voet, om sich daer te verdedighen, aen-ghekomen.

Zvveynfurt vvordt met meerder volck versterckt.

Des Hertoghen van Francken gaven, van Gubrian vveynigh gheacht.

De vyandt, die sich toen in de Tauber grondt en Ochsenfurter Gey twaelf regimenten te paert en seven hoopen te voet sterck bevond, heeft aen veel omligghende plaetsen om de op-gheleghte schattingh op te brenghen gheschreven. Oock zijn des Vorsten van VVurtsburghs boven-verhaelde Ghesanten onverrichter saken af-ghevaerdight, de ghebrachte ses voederen wijns van den Graef van Gubrian den soldaten prijs ghegheven, het paert wederom na VVurtsburgh gesonden, en een ondraeghlijck ghelt van het Stift ghevordert.

Tegen soodanigh een macht der Fransch-VVymer-

Ian de Weert houdt een vvakend oogh op dien vyandt.

merschen heeft de Overste *Ian* de *Weert* een wakend oogh gehouden, en een aenslagh hebbende, om den vyandt eenighe afbreuck te doen, en daer toe al tot Schillinghsfurst ghekomen, heeft, op 't vernemen, dat hy by haer verspiet, en *Rosa* met een stercke hoop na by was, sonder yet te verrichten moeten weder-keeren; waer op het gantsche Beyersche heyr uyt de Palts door het Eichstattisch ghebiedt, dicht voorby Guntzenhausen en na Dunkelspihl ghetrocken is.

Doet een aenval met goede uytkomst.

Niet langh hier, na dat de VVymerschen gheheel in 't Hertoghdom van VVurtenbergh inghetrocken, en dicht by Schorndorf tusschen twee vloeden, de Necker en Rems, neder-gheslaghen waren. Soo is oock *Ian* de *Weert* met sijn heyr, na veel om-swervens by 't selve Schorndorf aen-gekomen, om alsoo een versoeck op den vyandt te doen. VVaer op hy in der nacht de VVitgensteynsche en Oehmische legher-plaetsen overvallen heeft: maer wijl voor de selve een steene brugh, van den vyandt verschanst en met Dragonners beset, lagh, soo wierd hy door het in-nemen der selve eenighsins op-ghehouden.

Ondertusschen hadden de ruyters tijdt om te paert te komen, en de Beyerschen dronghen met gruwelijck een yver in 't legher, waer door tusschen beyde partyen in de duystere nacht een ernstighe schermutselingh ontstond, en in 't veldt uytkomende, eerst te deghen aen elckander gheraeckten. VVaer by de Beyerschen by de ses hondert paerden en eenighe Bevelhebbers gevangen en ses vaendelen in-ghebraght hebben.

Van die 'er ghebleven zijn heeft men nooyt seker bericht ghehadt, vermits het vechten by nacht gheschiede. Aen de Beyersche zyde wierd, neven eenige weynige knechten, des Veldt-Maerschalcks broeder, *Steven* de *Weert*, gemist. Na den welcken

de

de voornoemde Overste door een trompetter, in 's vyandts leger ghesonden, heeft laten vernemen, of hy doodt oft ghevanghen was.

Op dese voorspoet zijn de Beyerschen voor Geppingen gheruckt, waer in hondert twintigh VVymersche soldaten laghen. En de wijl sich de Burghers op het ontset, van den Graef van Gubrian belooft, verlieten, en beneven de soldaten ter weer stelden, soo heeft de Overste *Ian de Weert* die plaets met gheweldt laten aentasten, alles, wat na veroveringh in wapen was, neder-ghehouwen, de overighen, die sich op 't Slot borgen, tot verdragh gedwongen, en daer na de gantsche Stadt uyt-gheplondert. *Verovert en plondert Geppingen.*

Hier teghen heeft een VVymersche troep de Stadt Reutlinghen overweldight, en zijn twaelf VVymersche troepen te paert in Rotenburgh gekomen. *Reutlingen van de VVymerschen veroovert.*

Als de belegheringh der Stadt Freybergh, hier voor aen-geroert, geheel gesllooten, de schiet-wallen vaerdigh, en de stucken daer op gebraght waren; soo heeft men terstondt begost storm-gaten te schieten, en een gantsche maent langh met mynen, graven, stormen en vuurwerpen ghedurighlijck aen-ghehouden. *Freybergh beleghert.*

Doch mits de Stadthouder *Georgh Herman* van Zweynits met sijn twaelf hondert Saxische soldaten te paert en te voet, als oock veel jaghers en bergh-lieden sich meêr als mannelijck weerden, en het Keyserlijck ontset van negen duysent paerden en over de vijf duysent te voet met ses-en-twintigh stucken gheschuts vast naderde, soo hebben de Sweeden niet langher durven wachten, maer die kostelijcke en ten eynde loopende belegeringh, van ander-halve maent, op-ghebroken. *En vveder verlaten.*

Hoe wel de Sweeden de selve op-breuck niet der Keyserschen aenkomst, oft dat sy voor de sel- *De voorgegheve oorsaeck daer van.*

ve vreesden, toe-schreven, maer alleen, mits door benaderingh der teghenparty (die om sich de levens-middelen te beschaffen, Dresden, Pirna, Meyssen, al de Bergh-Steden en het Coninghrijck Boheemen after sich had) hen die plaetsen mochten onttoghen worden, waer uyt sy haer voederingh halen moesten, en sy alsoo ghebreck aen lijftoght lyden.

De Swee-den gaen weder na de Elve.

Om dies wil heeft de Overste *Torstenzoon* voor beter gheacht, sich nader aen de Elve te begeven, derhalven sich nae Stralen keerende, heeft daer sijn legher, en een brugh over de Elve gheslagen.

Oppelen yverigh doch onghe-luckelijck van de Keyserschen aenghetast.

Nae de boven-verhaelde veroveringh der stadt Oels, heeft de Keyserlijcke Overste *Hofkirchen* met ghelijcke yver voor raedtsaem bevonden de stadt Oppelen weder in te nemen en den vyandt af-handigh te maecken. Derhalven met sijn soldaten te paert en te voet en eenigh landt-volck des selven Vorstendoms de selve verscheyde-mael versocht, beschooten en bestormt, doch te vergheefsch, heeft se met verlies van dertien dooden en in de veertigh ghequetsten weder moeten verlaten, en sich tot den Graef *Broy* voor Olmits ge-spoet; mits de Overste *Stalhans* van Groot-Glogau tot des selfs ontset trock.

Doch Kost van de sel-ve weder verovert.

Daer teghen heeft de Keyserlijcke Overste VVachtmeester, Graef *Ladislaus* van *Walsteyn* het vaste Slot Kost, den Graef van Tscherin toe-behoorende, (voor weynige dagen van den Sweedtschen Oversten *Reichwaldt* overweldight, en den jonghen Buntsler Kreyts seer schaedlijck) met eenigh uyt-ghelese volck en onder-graven weder verovert, in het selve sestigh Sweedtsche Dragonners ghevangen, dry duysent mudden koorns, dry hondert schepelen souts, als oock wijn en andere eetwaren ghevonden.

Omtrent de selve tijdt is de tot noch toe vast-

ghehoude Hertogh van Orleans tot S. Germain gekomen, en heeft van den Coningh van Vranckrijck volle vergevingh van alle sijn misdaden verkreghen, die hem met dese woorden vriendelijck aen-gesproken heeft: *Hy soude voortaen beter vertrouwen hebben, als hy nu vijf-mael gedaen had, soo soude hy aen hem een genadige broeder vinden.* VVaer op hem de Coningh met sich tot de Coningin gheleyt en ter maeltijdt ghehouden heeft. VVelcke quijtscheldingh veel wederhoorighen hoop van vergiffenis gegeven heeft. Eyndlijck is de selve Hertogh in 't Huys van *Guise* gehuyst, en met af-nemingh van het *Guisisch* wapen tot volle aensien gheraeckt.

De Hertogh van Orleans verkrijght volle vergiffenis. den 14 Ianuarius.

Onder des heeft oock de Coningh den Gheheymschryver *Chamigny* en anderen, by den *Cardinael Richelieu* in groot vertrouwen gheweest, afgedanckt. Hier teghen is de Hertogh van Richelieu, Soon van den Marck-Graef van Pontcourte, Overste der galleyen, en de Marck-Graef van Bresé tot Zee-Vooght van gantsch Vranckrijck, en Stadthouder van Aulnois, Rochel, Brouage, en de Eylanden Rè en Oleron verklaert; de Coningh heeft, na haer den eed af-ghenomen, beslooten self met een heyr in Burgundien te trecken, en twee in Duytschlandt, een in Picardien, een in Champagnien, een in Lotheringen, een in Italien, en een in Catalonien te houden.

De Coningh van Vranckrijck danckt eenighe Amptlieden af, en stelt eenighe nieuvve vveder in.

Korts hier nae, zijn de Beyerschen en Frans-VVymerschen in het Hertoghdom VVurtenbergh wederom heftigh aen elckander gheraeckt; Mits de Overste *Ian de Weert* een inval in het Dorp Ramerspach met eenige hondert ruyteren doende, en daer in by de acht hondert tros-waghens, veel buyt, en twee standaerden veroverende: echter van den Oversten *Rosa* te rugh ghedreven, ernstlijck vervolght, de buyt ontnomen, en by de vier hondert mannen af-gheslaghen wierden.

Den Beyerschen vvort een gekrege buyt vveder af-ghenomen.

Slaen voor Tubinghen en veroveren vvederom buyt, den 15 Februarius.

Even alſoo heeft de Overſte *Druckmuller*, op dry hondert paerden, onder den Overſten *Slaghman* voor Tubinghen gekomen, uyt-ghevallen, de ſelve verſtrooyt, vernielt, en twee hondert vijftigh paerden, daer onder den Overſten en drie Ritmeeſters ghevanghen.

Slaen dry VVymerſche regimenten en krijghen vvederom ſchoone roof, den 21 Februarius.

Insghelijcks heeft de Overſte *Ian de Weert* met ſes duyſent te voet en drie regimenten paerden in het Iohanniter Vleck Hemmendorf, wederom twee VVymerſche regimenten te paert als oock de Hatzſteynſche te voet overvallen; de Hatzſteynſche gantſch vernielt, veele van de ruyteren gedoot, en neven twee hondert wel-ghelade tros-wagens en eenige hondert paerden ghevanghen. Oock heeft om de ſelve tijdt de Overſte Stadthouder *Kurmreuter* over de hondert ghevanghenen van den vyandt met eenighe paerden in het Beyerſche hooft-legher in-ghebracht. Soo dat ſommighe van de Beyerſche Bevelhebbers twee, dry tot tien en meêr duyſent dalers, en andere koſtlijckheden tot buyt maeckten, mits ſy in twee reyſen de tros van tien regimenten kreghen.

Lyden oock tamelijck verlies.

Hier teghen hebben oock de Beyerſchen in twee oft dry ſchermutſelen taemlijck verlies gheleden, en van de Kolbiſche, Druckmullerſche en Laxiriſche regimenten te paerde vijftien duyſent mannen verlooren, en veel beſchadighde ruyters tot Ulm in-ghekreghen, en de Overſte *Kolb* van twee ontfanghe ſchooten gheneſen te worden, tot Tubinghen gheraeckt.

De Keyſer ſchrijft een Rijcxdagh uyt na Franckfort.

Na dat de Keyſer een Rijcxdagh tot Franckfort had laten uyt-ſchryven, ſoo heeft hy door ſijn Ghemachtighden den by-weſende Gheſanten der verordende Keurvorſten en Stenden, na openingh der Keyſerlijcke voorſlagh, doen te kennen gheven, dat de Keyſerlijcke Moghentheydt, even als altijdt, ſoo oock inſonderheyt ſint de laetſte Rijcx-

dagh,

dagh, sorghvuldigh gheweest is, om met der daedt een alghemeene t'samenkomst te stellen, en op de selve de van meenigen verlanghde Vrede-handelingh te besluyten.

Tot welcken eynde, na dat hy eerstlijck 't geen tusschen sijn Hof-Raedt *Koert* van *Lutsau* en der Kroon Vranckrijck en Sweden Gesanten besloo-ten was, bekraftight had, soo heeft hy sijn vlijt gedaen, om een toestemmingh van de Coningh van Spanjen in de voornoemde vergelijckingh te verkryghen, * reys-brieven uyt-gheschreven en sijn Ghesanten tot Hamburgh toe-ghesonden, by inhoudt van welcke de Keyserlijcke Moghentheydt sich ghewaerdighde, dat den dagh der t'samenkomst bestemt, en alsoo de voorghenome Vredehandelingh tot Munster en Osenbrugh haer begin nemen moght.

VVaer op de Vrede-handel tot Munster en Osenbrugh voor-gestelt vvordt.

** Tas-poorten.*

Ondertusschen was het *Piccolhominisch* hooftlegher tot Dippoltzwald, van waer het gantsche Keyserlijcke heyr, vol uyt sestien duysent mannen sterck, tot aen beyde steden Dresden en Frybergh lagen. Niet te min lieten de Sweeden dagelijcks stercke partyen op de Keyserschen uyt-gaen, waer door menighe heete schermutselingh ontstondt. Middeler wijl deden tusschen de dry en vier hondert Sweedtsche ruyters een uytval in de Stadt VVurtsen (drie mylen van Torgau en drie van Leypsigh) plonderden alles, van bier, broodt, vruchten, vee, kleederen en andere dinghen gheheel uyt, en braghten alles in haer leger tot Strela.

De Svveeden laten daghelijcks stercke partyen teghen de Keyserschen gaen.

Plonderen VVurtsen, in 't 1643 jaer, den 4 Maert.

Insgelijcks is van een andere Sweedtsche party Koldits overrompelt, en, niet teghenstaende dat 'er een Birckenfeldische Stadthouder met seven ruyters en een Axel Lelysche Hooftman met twaelf schutters tot beschuttingh in laghen, gheheelijck uyt-gheplondert.

Koldits, schoon 'er haer eyghe volck in lagh.

Even alsoo hebben oock duysent Sweedtsche

En Leysnick.

 ruyters

ruyters de ſtadt Leyſnick gheplondert, veel voorraedt ghekreghen, en de ſelve plaets 's anderendaeghs ghedwonghen een groote ſom gheldts op te brenghen.

De gevveſe Bevelhebber van Freybergh van den Keurvorſt van Saxen ghenadelijck ontfanghen en beſchoncken, als oock van den Keyſer.

Op de ſelfde tijdt de Overſte *Zweynitz*, Bevelhebber in Freybergh, tot Dreſden komende, van den Keurvorſt ſeer ghenadighlijck ontfanghen, en met des ſelfs borſt-beeld en een ſchoone gulde keten, om ſijn beweſe dapperheydt in het laetſte verdedighen der Stadt, vereert, en niet alleen van den Keurvorſt ſoo bejeghent, maer oock van den Keyſer met een ſchoone gulde keten van duyſent Rijcxdalers, alleen tot een gedachtenis, beſchoncken, en hem daer beneven, na ghedane voorſlagh, een verbeurde Heerlijckheydt en verheffingh tot Vry-Heer, aen-gheboden.

De Keyſerſchen vallen op haer eyghe volck, van de Svveeden ghevanghen en vry-ghelaten.

Middeler wijl, wierden van den Overſten *Torſtenzoon* verſcheyde Keyſerlijcke ghevangenen op vrye voeten gheſtelt, de welcke een ſtuck weeghs van Kemnits aenkomende, van een Keyſerlijcke party onvoorſiens overvallen, de Graef *Maximiliaen* van Kollonitſch met twee koeghels doorſchooten (waer aen hy des anderen-daeghs in Kemnitz gheſtorven) en een Beyers Ritmeeſter ghebleven is.

Als nu hier op gemelde party de andere gevanghenen, waer onder de Heer *Kevenhuller* was, aengrypen wilde, ſoo hebben ſy terſtondt gemerckt, dat het Keyſerlijcke gevangens waren, en ſich op de vlucht begheven.

Deſe Graef van Kollonitſch wierd ſeer betreurt, wijl de ſelve een treflijck Ridder van grooter hoope, en alreê des Graven van Bucheyms Overſte Stadthouder was; en welcke, na 't ghetuyghnis van ſijn Vorſtelijcke doorluchtigheydt ſich in de laetſte Leypſigher-ſlagh wel ghequeten had.

En

En de Keyſer liet tot VVeenen met den Graef *Gallas* handelen, om hem te beweghen tot ſijn voormaels bediende laſt van Overſte Stadthouder weder aen te nemen, waer toe ſich de ſelve onderdanighſt aen-gheboden heeft.

De Overſte Gallas *neemt ſijn voorigh Ampt vveder aen.*

Omtrent deſe tijdt was den Keyſerlijcken Overſten Graef van Bruay by nae een groot ongeluck bejegent. De ſelve had met den Overſten *Kalenbergh* beſlooten met vijftien hondert paerden heymlijck in een van der Sweeden leger-plaetſen te vallen; zijn derhalven met de voornoemde troepen over de Elve getrocken, en, op de ſwarte Elſter aen-gekomen, hebben den Overſten *Luttich* met dry hondert paerden teghen de Sweeden op kontſchap gheſonden, die haer ghemiſt en een andere wegh ghenomen heeft.

De Graef van Bruay *en Overſte* Kalenbergh, *van de Svveeden overvallen, konnen ſich naeulijcks met de vlucht bevryden.*

Terwijl ondertuſſchen de andere party van twaelf hondert paerden voor Senftenbergh in de Voorſtadt en in de woeſte huyſen daer voor ſich in-legherde, ſoo heeft de vyandt van haer vernomen, en is met eenighe ruyters terſtondt op het voornoemde Senftenbergh ghetrocken, met de Keyſerlijcke wacht ſoo ſchielijck in-ghedrongen, dat de Keyſerſchen niet ſpoedigh genoegh koſten te paert komen.

Op deſe wapenroep hadden de Graef van Bruay en de Overſte *Kalenbergh* naeulijcks ſoo veel tijdt, dat, ſy ſich met een party ruyters, door de graften van 't Slot ſwemmende, in 't Slot berghen koſten, afterlatende by de vier hondert gheſadelde paerden, neven vier Ritmeeſters, eenighe Stadthouders, ruyter Vaendrighs en andere ghevangenen, ſonder die op de plaets, waer onder twee Ritmeeſters waren, doodt bleven. En mits de ſchutters en Dragonners van het Slot ſterck ſchooten, moeſten de Sweeden te rugh keeren.

Veel ongheluckiger is de Keyſerlijcke Overſte

Keyserlijcke Overste Unger van de Sweeden weder ghevanghen en in de ysers gheslaghen, in 't 1643 jaer, in Maert.

Unger geweest. Dese, na dat hy eenighe maenden te vooren van de Sweeden ghevangen, en op versekeringh der Oversten *Mortaigne* en *Plettenbergh*, soo vêr van den Veldt-Heer *Torstenzoon* veroorloft, dat hy sijn voor-ghewende dingen in Poolen verrichten, en binnen veertien daghen wederkeeren soude. Doch het selve terstondt in verghetten stellende, is niet alleen niet weder-ghekeert, maer tot sijn party getrocken, en heeft den Sweeden alle afbreuck ghedaen. 't VVelck de Veldt-Maerschalck vernomen hebbende, heeft verscheyde troepen uyt-ghesonden, om hem te soecken, die oock in sulcker voeghen haer plicht ghedaen hebben, dat hem *Reichwald* eyndlijck een mijl van Zittau aen-ghetroffen en soo qualijck ontfanghen heeft, dat eenighe doodt, en hy met vier hondert uyt-gheruste paerden gevangen gebleven, en van den Veldt-Heer, mits hy sijn afterghelate schryven niet na quam, maer daedlijck in dienst trad, tot Zittau den Oversten gheweldigher overgelevert, en aen handen en voeten, ongeacht sijn heftigh bidden, ghesiooten is.

De Coningh van Deenemarcken schrijft tot bevorderingh der voor-ghenome Vrede-handel.

Ondertusschen heeft de Coningh van Deenemarcken een seer beweeghlijcke brief aen den Franschen Ghesant tot Hamburgh, om de voorghenome Vrede-handelingh te bevorderen, afghesonden. En korts daer aen een Coninghlijck Gesant door Erfordt na Munchen, en van daer na het Keyserlijck Hof afghevaerdight.

Sijn krijghsrustingh te water en te landt.

Middeler wijl had nochtans sijn krijghsrust*ingh* te water en te landt stercken voortgangh; mits hy eenighe oorlogh-schepen op de Elve leyde, den Rijcxdagh tot Ottenzee uyt-stelde, en sijn Rijcx-Raden en voorneemste Krijghs-Oversten met der haest tot Koppenhagen ontbood. Heeft oock tot dien eynde een groot schip met allerley krijghsrustingh beladen, varende van Dantzick na Londen,

den, in de Sondt prijs ghemaeckt, om dat, ſoo hy voor-gaf, de Schipper eenighe tonnen boskruyts verſweghen had.

De VVymerſchen hielden in die plaetſen, daer ſy laghen, oock qualijck huys, hebben Steenbach af-gebrant, veel ſteden en dorpen, als Gernspach, Obernkirch, Baden en andere teghen haer ghegheve ſchutwacht uyt-gheplondert, al het vee wegh-gedreven, en, als haer na-gaet, de menſchen, ſoo Geeſt- als VVerldtlijcke, met ſlaen en andere quellinghen wreedelijck ghehandelt, en ſoo veel ondaden bedreven, dat ſy naeuwlijcks te beſchryven zijn.

De VVymerſchen handelen qualijck in het Marck-Graeffſchap Baden.

Omtrent de ſelve tijdt is de Graef van Corval van den Coningh van Vranckrijck tot Stadthouder in Overlinghen gheſtelt, en den ſelven acht hondert duyſent ponden toe-geſonden, om aldaer vijf hondert te paert, acht hondert te voet, en ſes toe-gheruſte ſchepen op den Bodenzee te onderhouden.

Nieuvve Stadthouder in Overlinghen.

Oock hebben eenighe Erlachſche en Franſche troepen ſich een uur van Zel in een boſch verborghen, omtrent hondert twintigh paerden van de ſelve beſettingh uyt-ghelockt, met haer achterhoede omringht, en op tien na ten deel om-ghebraght, ten deel ghevangen ghenomen.

De Erlachſchen en Franſen ſlaen de beſettingh van Zel, den 19 Maert.

Tot Dreſden was gheen kleene vrees en noodt van weghen de vyandighe Sweedtſche volckeren. VVant de ſelve hebben, met een ſtercke troep onder den Overſten *Coninghsmarck* voor out Dreſden ghekomen, de naeſte dorpen, op een halve mijl van daer tot aen Kirſchau, uyt-geplondert, en over de twee duyſent ſtucken vees en eenighe van Adel wegh-ghevoert.

De Svveeden veroorſaken grooten hongersnoot tot Dreſden.

Hier door wierden Dreſden de levens-middelen allencks onttrocken, ſoo dat men ſeght, dat 'er in acht weecken na elckander gheen pondt

 vleyſch,

vleysch, nocht van inwooners nocht van vreemden, in de vleysch-banck te kryghen was. VVaer door de selve Stadt tot sulck een noot gheraeckte, dat veele aen 't Hof den disch onttoghen wierd; en hadden sy geen toevoer uyt Boheemen gehadt, men had 'er nocht kaes nocht botter konnen kryghen.

Des nieuvven VVallachischen Oversten Gesant en ghe schenck aen den Oversten Torsten-zoon.

By den Heer *Torstenzoon* quam daer teghen een Gesant van den nieuwen op-geworpen Oversten der VVallachen (welcke tegen den Keyser de wapenen ghenomen, en de ghenaemde alghemeene Vryheydt met haer nabueren wilden helpen hanthavenen) om hem des selfs voornemen te kennen te gheven, en een Persisch roer aen te bieden. Den welcken de Veldt-Heer met goede verghenoeghingh weder afghevaerdight, en met een kostlijcken Franschen deghen, spooren en bossenspanner, al van eenerley werck, voor den VVallachischen Oversten beschoncken heeft.

Koninghsmarck *neemt den Abt van Doepel ghevanghen en plondert verscheyde plaetsen in Boheemen.*

Onder den Oversten *Koninghsmarck* waren de Sweeden oock niet ledigh; maer hebben onvoorsiens den Abt in 't Klooster Doepel neven sijn Klooster-lieden verrascht, den Abt ghevanghen wegh-ghevoert, met bedingh den selven niet eêr vry te laten, voor dat hy voor sich self dry duysent, voor den *Prioor* een duysent, en voor het stedeken Doepel dry hondert Rijcxdalers opbraght. Daer-en-boven heeft hy het Stedeken en Klooster Doepel, als oock Plan, Teusingh, Tachau, Falckenau, en meêr andere plaetsen gheheel uytgheplondert.

Des Coninghs van Denemarcken brieven van vvegen de Hamburghers en sijn vvervingh op de Elve, in 't 1643 jaer, in April.

Onder dies heeft de Coningh van weghen sijn wervingh op de Elve-stroom en swervend misnoeghen met Hamburgh, een ope brief uyt-ghegheven, en insghelijcks tot yeder der versaemde Keurvorsten gheschreven.

Tot Parijs wierd de jonghe *Dolphijn* gedoopt, den

den welcken sijn Vader den naem van *Louys* ghegheven heeft. Deses Gevaderen waren, in plaets van de Pauslijcke Heyligheydt, de *Cardinael Mazarini*, en, in de naem des Coninghs van Spanjen, de Vorstin van Condé. *De jonghe Dolphijn in Vranckrijck ghedoopt.*

Korts hier na hebben de Hessen de vaste plaets Burghsteynfort by Munster in VVestphalen, na dat sy 't selve eenighe daghen te vooren onder den Graef van Ebersteyn beleghert hadden, in-ghenomen. *De Hessen veroveren Burghsteynfort, in May.*

Een andere Hessische party heeft met duysent vuurroers 's morgens vroegh een aenval op Dortmond ghedaen, en ten deel de Stadt al in-ghenomen: maer mits de selve met vier hondert mannen beset was, en die sich dapper weerden, soo moesten sy eyndlijck met verlies van vijftigh mannen en vier wagens met storm-gereedtschap daer weder uyt wijcken. *VVorden van en uyt Dortmond ghedreven.*

Daer teghen hebben sich de Schnettersche en Triersche soldaten oock dapper gequeten. VVant de Overste VVachtmeester *Schnetter*, voor het Slot Freusbergh komende, heeft het selve op-gheeyscht, na af-gheslaghe antwoort ses-en-dertigh schooten op de belegherden ghedaen, en, als sy 't selve niet achteden, voorts met vuurballen aenghesproken, soo dat de inlegghende Hessen versochten met roerende trommel te moghen uyttrecken, 't welck hun niet vergunt, maer ghedwonghen wierden sich op ghenade en ongenade over te gheven. Na gheschiede uyttocht heeft de selve Overste VVachtmeester den Hessischen Bevelhebber, zijnde een Overste Stadthouder, met wijf en kindt na Andernach ghevangen ghevoert, des selfs soldaten onder de sijnen gesteecken, een boer, die den Hessen den aenslagh ghegheven had om het Slot te beklimmen, op-ghehangen, en een oudt verlamt wijf, met brieven om ontset uytghe- *Verliesen het Slot Freusbergh.* *Des selfs verrader ghestraft.*

ghesonden, afterhaelt, gegeesselt en beyde ooren af-ghesneden.

Graef Philips *van Hessen en de Coningh van Vranckrijck sterven, den* 14 *May.*

Omtrent de selve tijdt is de hoogh-verstandige en vrede-lievende Vorst Landt-Graef *Philips* van *Hessen*; als oock de aller-Christelijckste Coningh van Vranckrijck en Navarre, de XIII. *Lodewijck*, na een tamelijck langh uyt-gestane swackheydt, nae middagh ten twee uren (in welcke maent, dagh en uur voor dry-en-dertigh jaren sijn Heer Vader, hooghloflijcker ghedachtenis, van den aerts-schelm *Frans Ravillack* vermoort wierd) overleden, des selfs lichaem gheopent, en alles verdorven ghevonden.

Des nieuwen Coninghs intocht tot Parijs.

Hier op hebben terstondt, als erfghenamen, de jonghe Coningh *Lodewijck*, de XIV. dier naem, en de Coningin, in begheleydingh van des Coninghs Broederen alle Vorsten en Raden, met groote pracht en vreughde des volcks tot Parijs haer intocht ghedaen.

Als oock des Hertoghen van Orleans.

Niet langh hier na heeft de Hertogh van Orleans sijn Ghemalin tot Mendon, twee mylen van Parijs ontfanghen, en aldaer het houwlijck door den Aerts-Bisschop van Parijs voltrocken; daer op weder te Parijs ghekomen, en aldaer in het Huys van Luxemborgh sijn woonplaets ghenomen.

Spanjers lyden groote nederlaegh van de Fransen voor Rocroy, den 18 May.

Ondertusschen hebben de Fransen, na dat de Spaensche krijghs-maght het Stedeken Rocroy in Ardenne eenighe daghen seer ernstlijck belegert, en middeler wijl stercke partyen na Campagne, die daer verscheyde dorpen verbrandeden, ghesonden hadden, sich bereyt om het selfde Stedeken te ontsetten, mits het gheen vier-en-twintigh uren meêr teghen kost houden.

Dies is de Hertogh van Enguin op een late after-middagh op de Spaenschen aen-ghetrocken, doch den selfden avondt door *Francisco di Melos* mannelijcke dapperheyt te rugh ghedreven.

Om

Om dit te wreecken deden de Fransen 's morgens met het aenbreecken van den dagh wederom een stercken aenval, en dronghen soo heftigh in, dat sy de Spaensche ruytery in de vlucht brachten; en na een heftigh gevecht van meêr als twee uren alle regimenten, die haer tegenstonden, vernielden; doch insonderheyt de Spaensche, VValsche en Borgundische, mits de Fransen haer, om haer begane moetwil, rooven en branden, waer van men onder dit treffen noch den roock sien kost, gheen ghenade wilde gheven.

Van de Spaensche zyde is de Graef van Fontaine met eenige andere hooge Bevels-lieden, die geen ghenade begeerden, ghebleven; en de Graef van Ysenburgh swaerlijck in 't aenghesicht ghequetst.

Men schrijft voor ghewis, dat op beyde zyden over de twaelf duysent om-hals gheraeckt zijn, 't welck nochtans den Spanjers meest betrefte, mits sy al haer krijghs-gereedtschap, rust-wagens, gheschut en hondert tachtigh vaendelen en standaerts, die na Parijs ghebraght wierden, verlaten moesten.

Het overighe Spaensche voetvolck heeft sich na Marienburgh en Philippeville begheven, in 't navolghen van welcke de Fransen de Vestinghen Barlemont, Emeries, Binst, Maubeuge en eenighe andere overweldight hebben.

Misverstandt tusschen den Coningh van Deenemarcken en de Stadt Hamburgh by-ghelegh.

Middeler tijdt is het ghefchil tusschen den Coningh van Deenemarcken en de stadt Hamburgh, eenighe jaren alreê gheduurt hebbende, by-ghelegt. Tot dien eynde is den Coninghlijcken Bemaghtighden, daer toe verordent, door de Hamburghsche Afghesanten, de bewilligingh van des Stadts Slot, en af-bidt-schriften over antwoort, waer by sy den Coningh voor haer Landts-Vorst erkent, en sich als ghetrouwe onderdanen teghen hem

hem te draghen belooft hebben. Daer teghen is haer des Coninghs soen-brief behandight en alle Coninghlijcke ghenade toe-ghesevt ; de som gheldts op twee hondert en tachtigh duysent Rijcxdalers, in vier jaren te betalen, verdraghen, en voor de Elve-tol eerst andere afhandelinghen voor-ghenomen worden.

Des Keurvorst van Saxens verbodt-schrift, dat het ghemeene ghebedt op de Stoel, na der Svveeden vvelgevallen, niet soud verandert vvorden, in 't 1643 jaer, in Iunius.

Aen de andere zyde heeft de Keurvorst van Saxen, vernomen hebbende, dat de Overste *Axel Lelye*, Stadthouder van Leypsigh, met allerhande harde dreyghementen de Predicanten dwinghen wilde de ghewoonlijcke orde en ghebeden der Kercke te veranderen, en voor de Kroon Sweden, der selve Oversten, wapenen en besluyten opentlijck op de Preeckstoel te bidden, sulcks door een ernstigh schryven, met sijn hooghste onghenade soo sy 't inwillighden, verbooden, en alle *Superintendenten* der selve wijck belast, haer onderstaende Predicanten te beveelen, by het ghemeen ghebedt, in sijn Keurvorstlijcke Landen tot noch toe ghebruyckt, sonder eenighe veranderingh, af- oft toe- doen te blyven, en gheen vreemde wijs aen te nemen.

Madlo *en* de Four *onthooft, den* 10 *Iunius.*

En tot Praegh zijn beyde de Keyserlijcke Oversten *Madlo* en *de Four*, om dat sy in de laetste Leypsiger-slagh gheen standt ghehouden hadden, opentlijck voor het Raedthuys, met een Keyserlijck regiment te voet en twee vaendelen burgers tot het eynde der uytvoeringh beset, onthooft.

Het Svveedtsche legher breeckt in Boheemen op, en Melnick af.

De Overste *Torstenzoon*, hebbende tot noch toe tusschen de Elve en Moldan ghelegen, is eyndlijck met goede orde op-gebroken, tusschen Brandeis en Melnick over de Elve ghetrocken, heeft Melnick neder-ghesmeten en de besettingh mede ghenomen.

Van daer heeft hy sich op Kolin en Kuttenbergh, en soo recht na VVeenen ghekeert, om

voort

voort na Moravien en tot het ontſet van Olmits te trecken, 't welck geſchiet, en de voorſeyde Veldt-Overſte, onaenghesien de Keyſerlijcke hulp beſtaende in eenighe duyſent mannen en veertien ſtucken gheſchuts, na het hooft-legher onderweghen was, over al vry door-ghekomen.

VVaer op hy de beſettingh tot Olmits en Nieuſtadt met verſch volck te paert en te voet verwiſſelt, de plaets met vruchten, vee, toevoer en inſonderheydt met krijghs-voorraedt, waer aen ſy meeſt ſcheen ghebreck te ſullen lijden, voorſien, Litta neven de Keyſerlijcke Schans doen ſpringhen, en ſich voort na Kremſier gheſpoet heeft. *Ontſet en beſet Olmits en Nieuvvſtadt.*

En wijl ſich de Keyſerſchen niet vertrouden haer vyandt aldaer te wederſtaen, ſoo hebben ſy, na het meeſte koorn daer in verdorven, de plaets verlaten, welcke van de Sweeden gheplondert, in brandt gheſteecken, en de Bevelhebber met ſijn Dragonners ghevanghen is. Van daer is de ſelve Veldt-Maerſchalck de Marckvloedt af en met ſtercke partyen tegen Niclaesburgh ghetrocken, terwijl de Keyſerſchen om Brin, tot verdedigingh van 't ſelve, ſtil laghen. *Verbrandt en plondert Kremſier.*

Insgelijcks heeft oock de Overſte *Koninghsmarck* met heen en weêr te ſtroopen dapper ſijn beſt gedaen, veel Graefſchappen en Heerſchappyen onder ſchattingh gheſtelt, en, van Kirchaim met ſijn onder-hebbende troepen op-gebroken, ſijn tocht na Sighenhaim ghenomen, en Kirchaim met vier benden ruyters en Dragonners beſet ghelaten. Koninghsmarck *ſtroopt en voordert ſchattingh.*

De Graef van Perlebergh ſich derhalven tot hem beghevende, om van de ſchattingh te handelen, is omtrent een vierde deel mijls van Marpurgh van een deel Snaphanen, die haer voor Sweedtſche ruyters aenſaghen, met twee koegels ſoo ghequetſt, dat hy 't met de doodt bekoopen moeſt. *De Graef van Perlebergh dootgeſchooten, den 16 Iun.*

Onder-

De Hessen plunderen en maken buyt.

Ondertusschen hebben de Hessen onder den Graef van Ebersteyn sich beneden Heydelbergh door de Necker begheven, haer legher-plaets tot Heppenheym aen de Berghstraet ghenomen, daer twee daghen uyt-gherust, korts daer na het Stedeken uyt-gheplondert, en haer wegh na Diburgh en Milteburgh aen de Mayn ghenomen. Doch insonderheyt hebben sy des Hertoghen van Lotheringen muyl-ezel met veel gheldt en silver-werck betrapt, en alsoo daer door een treflijcke buyt bekomen.

Hart treffen tusschen de Beyerschen en VVymerschen by Ravenspurgh, in't 1643 jaer, in Iulius.

Niet langh daer na is tusschen de Beyerschen en VVymerschen by Ravenspurgh een harde schermutsel voor-ghevallen, waer in de Beyerschen te kort quamen, soo dat, had de Overste *Ian* de *Weert* niet in de Stadt geweecken, hy soud noot gheleden oft sich ghevanghen hebben moeten gheven. Hier beneven zijn 'er eenighe honderden ghebleven, de Overste VVachtmeester *Mercy* doodlijck in het hooft ghequetst, en de Overste *Koninghsek* gevangen. Aen der VVymerschen zyde is het oock heet toe-ghegaen, soo dat onder andere dooden oock een Graef van VVitghensteyn ghebleven is.

Rotvviel te vergheefs van de Graef van Gubrian beleghert.

Hier op hebben de Frans-VVymerschen onder den Graef van Gubrian Rotwiel beleghert, en met schieten en stormen soo heftigh aen-ghegrepen, dat de belegherden over de twee hondert en seventigh scheuten met grof geschut uyt-gestaen hebben. Niet te min hebben sich de belegherden, na ontfanghe Beyersche hulp, soo verdedight, dat in verscheyde bloedighe aenvallen en stormen, van de belegherden t'elckens met uytmuntende dapperheyt af-gheslaghen, by de neghen hondert van de vyanden doodt-ghebleven zijn.

En eyndlijck vernemende, dat de Overste *Ian* de *Weert*, die de voortoght voerde, onverschroc-

ken met sijn ruytery op haer aen-quam, soo hebben sy haer legher terstondt op-ghebroken, en de aen-ghevanghe belegheringh moeten verlaten.

Korts hier na zijn twee hondert VVymersche paerden, meest Bevelhebbers, tot aen Villinghen stroopende, en twee *Prelaten* neven den Heer van Neuhaus ghevangen wegh-voerende, in 't wederkeeren by Tutlinghen van de Beyerschen omringht, en op tien na gheheel vernielt.

Tvvee hondert VVymersche ruyters gheslaghen.

De Hessen op het Huys Gronsveld, welck sy met hulp van die van Maestricht overweldight hadden, sich beginnende te verschansen, om daer door de Lutticher Lansdouw beter onder te nemen en op schattingh te stellen, wierden van de selve met bystandt van die van Aken, zijnde by de ses duysent sterck neven eenighe stucken gheschuts, onvoorsiens beset, aen-ghetast, en na vijf-en-twintigh schooten soo vêr ghedwonghen, dat sy sich met verdragh overgheven moesten. Doch men heeft hun 't selve niet ghehouden, maer na overleveringh des Slots alle soldaten naeckt uytghetoghen en vermoort, en in de volgende nacht den Ritmeester *Kauenbergh* uyt het venster ghehanghen.

De Hessen op het Huys Gronsveldt lyden schade, den 15 Iulius.

Daer tegen hebben de Hessen uyt Nuys twaelf karren met nieuwen haringh, uyt Brabandt komende, met eenighe Burgers van Luttich ghevangen genomen; welcke sy tot Nuys in-ghebraght, de Burgers van Luttich seer qualijck ghehandelt, en groot gheldt af-ghevoordert hebben.

VVreecken sich.

Even soo heeft de Sweedtsche Overste *Kinsky*, welcke voor eenighe jaren neven den Oversten *Slangh, Birckenfeldt* en *Hockingh* in Neuburgh aen 't VVoudt van de Keyserschen ghevanghen wierd, en daer na langh tot VVeenen ghereten heeft, wederom groote afbreuck geleden. VVant de selve met sijn geheel regiment, tusschen de twee en dry

De Svveedtsche Overste Kinsky *op een nieuvv van den Keyser ghevanghen, den 13 Iulius.*

hondert paerden ſterck, uyt ſijn tot noch in-ghehoude legher-plaets Sterten tot dicht by Erffordt ghetrocken, in meeningh om ſich weder na de Nieuſtadt oft den Hof,daer hy een wijl tijdts gheleghen had, te begheven, is van de Keyſerſchen verſpiet, by het dorp Remda, dry mylen van Erffordt, aen-ghetaſt, het gantſche regiment niet alleen gheſlaghen en verſtrooyt, maer oock hy ſelf neven etlijcke Bevelhebbers en veel ruyters ghevangen. Aen beyde zyden bleven omtrent ſeſtigh oft ſeventigh mannen doodt.

Koninghsmarck *verovert het Slot van den Heer van Hoym.*

Ondertuſſchen heeft de Overſte *Koninghsmarck* op verſcheyde plaetſen goede voortgangh ghehadt. VVant hy heeft het Slot van den Heer van Hoym,tuſſchen Quedlinburgh en Halberſtadt, na twee kartouwen daer voor gheplant en ſes ſchooten ghedaen, op ghenade en onghenade overweldight,en de Stadthouder met vijf-en-twintigh mannen ghedwonghen ſich te onder-ſtellen.

Als oock Gottersleben, VVigeleben en Aſchersleben: en de Svveedtſche Overſte tot Erffordt, Lora.

Niet langh hier na moeſten ſich oock deſe dry plaetſen,Gottersleben,VVigheleben, en Aſchersleben, anderſins wel bewaert, aen hem overgheven;terwijl de Stadthouder tot Erffordt te gelijck het Huys Lora in-nam,en zijn alle vier deſe plaetſen op beſcheydenheydt over-ghegaen, en de ſoldaten, die daer in ghelegen hadden,omtrent twee hondert vijftigh mannen ſterck, ſich moeten onder-ſtellen.

VVil met Halberſtadt niet verdraghen.

Daer na heeft ſich de voornoemde Overſte met ſijn gheheele maght voor den Heſſendam begheven, Halberſtadt en Ooſterwijck met eenighe troepen gheblockeert, en, ſchoon de Overſte *Heuſter*, Stadthouder in Halberſtadt, ſich tot verdragh aenbood,om met de beſettingh uyt te trecken,en de Stadt en 't Stift geenerley te maken, het ſelve af-gheſlaghen, mits hy hoopte deſe volckeren mede te bekomen en onder ſijn heyr te brenghen.

ghen. Oock heeft de Stadt Maeghdenburgh, wijl ſy om het in-brengen der vruchten beſwaert was, maendlijck ſes hondert Rijcxdalers aen de Sweeden belooft, en zijn hem drie hondert ſoldaten uyt Leypſigh te hulp gheſonden.

Neemt het gheheel in. Ondertuſſchen heeft hy, hoe wel ſtilſwijghens, het oogh op Halberſtadt ghehouden, het ſelve met liſt aen-gevallen en in-genomen. En, niet tegenſtaende de Stadthouder *Heuſter*, de Overſte *Pieter Iacob* met de meeſte andere Hooftlieden ſich van den toorn noch eenighſins pooghden te verweeren, ſoo heeft hy ſe nochtans, met verlies van twee dappere Overſten, *Barſchen* naemlijck en *Klaubergher*, en andere kleene ſchade, neven de Overſte Stadthouder *Kreutz*, ſes Hooftlieden met haer onderſtaende Stadthouders en Vaendrighs, en over de vier hondert ſchutters en ruyters, die ſich alle onder-ſtellen moeſten, ghevangen gekregen.

De Sweeden nemen under den Overſten Torſtenzoon verſcheyde plaetſen in Moravien en de omligghende Landen in. Landtskroon. Dobitſchau. Geen kleyner voorſpoedt hadden de Sweeden onder het beleydt van den Overſten *Torſtenzoon* in Moravien en diens omliggende Landen. Hebben veel Slooten, etlijcke myle vêr, die haer Overſte alle beveſtighen liet, overweldight. Inſonderheydt Landskroon in Boheemen, waer uyt ſy het Graefſchap Gratz en de Koninghs-graetſer en Kauerſcheyner Kreytſen onder ſchattingh ſtelden. Daer na hebben ſy ſich tot Dobitſchau, tuſſchen de vloedt Marhe en eenighe groote omligghende dijcken, daer deſe ſtroom door vloeyt, ſoo ſterck beſchanſt, dat ſy voor het Keyſerlijck heyr-leger, ſchoon maer een half mijl van daer gheleghen, weynigh vreeſden. Daer-en-boven heeft de Overſte *Wittenbergh* met een ſtercke party ruyters tot aen VVeenen gheſtroopt, en onderweghen acht hondert nieu-gheworve ſoldaten, die na 't hooftlegher wilden, aen-ghetroffen, meeſt gheſlaghen, en de overighen onder-ſtelt.

Moravisch Tribau.

Moravisch Tribau, welck de Sweeden in-ghenomen hadden, moest sich voor ses duysent guldens los koopen, en wierd nochtans een dagh en nacht langh gheplondert.

Lenkenau en Kremnau.

In 't in-nemen van Lenkenau en Moravisch Kremnau, den Vorst van Lichtensteyn toe-behoorende, hebben sy drie hondert gemeene soldaten, over de hondert Edel-lieden en een groote schat ghekreghen.

De dolle Wranghel staet voor de VVeener brugh; dien de oproerige VVallachen toevallen.

Korts hier na stond de dolle *Wrangel* met drie duysent paerden een tijdt langh voor de VVeener brugh, tot wien eenighe hondert VVallachen overvielen, die in haer vaendelen dese navolgende woorden voerden; PRO VERBO DEI ET PRO PATRIA SUSCIPIMUS HAEC OMNIA. En hoe wel men haer menighmael Keyserlijcke vergiffenis aenbood, soo wilden sy sich nochtans niet van de Sweeden af-sonderen.

De Svveeden plonderen en verbranden Prosnitz.

Soo haetlijck is oock Prosnitz van de Sweeden toe-ghestelt; want na dat sy alle toevoer en voorraedt daer uyt ghevoert hadden, hebben sy het Slot met hout en strooy op-ghevult, met vuur verbrandt en alle dry de toornen met boskruyt doen op-springen, den burgeren vijftien hondert Rijcxdalers af-gheschat, en soo eyndlijck verlaten.

VVorden vveder betaelt, dry regimenten vernielt, en der selve Oversten ghevangen.

Niet te min hebben sy onder die voorspoet oock dickwijls schade gheleden. VVant, om andere schermutselen te verswyghen; omtrent dese tijdt hadden sich twee benden, de eene van het *Bucheymsche*, de andere van het *Palavisinsche* regiment, met twee hondert paerden t'samen-ghevoeght, en, vernomen hebbende dat de Oversten *Dobitz*, *Dubolt* en *Werner*, anders *Schulman* ghenoemt, by Moravisch Tribau, om de schattingh in te vorderen, waren, de selve by gunst der nacht schielijck overvallen, geluckelijck gheslagen, den Oversten *Dobitz* en *Werner* doodlijck gequetst en

op

op het naeſte Slot ghebraght; en daer-en-boven den Overſten *Dubolt* met hondert en dertigh ruyters, vijftigh Bevelhebbers, waer onder twee Ritmeeſters, twee Stadthouders en dry ruyter-Vaendrighs neven vier hondert paerden ghevanghlijck in-gebraght, de overige meeſt ghequetſt, oft gheheel ter neder gheleght.

De Overſte *Torſtenzoon* deſe nederlaegh hoorende, heeft ſich daer over ſoo ontſtelt, dat hy deſe twee Overſten, den Overſten Stadthouder en eenighe Ritmeeſters voor een ſeecker geldt gheloſt heeft, mits hy haer niet waerdigh achtede voor eenighe redelijcke ſoldaten te verwiſſelen. Soo haeſt hy haer in 't legher kreegh, heeft hy den Overſten *Werner* terſtondt laten op-hanghen, en den Overſten *Dobitz* voor ſchelm van het heyr geſonden, daer by doen belooven, dat hy nimmer ſegghen ſoude, dat hy ooyt onder de Sweeden gedient heeft. VVelcke ſtraf haer daer om op quam, om dat deſe dry volle en ſtercke regimenten ſich van de Keyſerlijcke party, die gantſch ſwack was, overwinnen liet.

VVelcke van den Overſten geloſt en geſtraft vvorden.

Middeler tijdt is tuſſchen beyde de heyren, doch met toeſtemmingh des Keyſers een gemeen verdragh van wegen de ghevangenen gemaeckt. Dat, namelijck, een Overſte Stadthouder voor vier-en-twintigh duyſent, een Veldt-Maerſchalck voor twintigh duyſent, een [a] Veldt-tuygh-meeſter voor tien duyſent, een Veldt-Maerſchalcks Stadthouder voor acht duyſent, een Overſte VVachtmeeſter voor vier duyſent Rijcxdalers, en de overige Overſten voor een maent ſoudy ſouden gheloſt worden; de Geeſtelijcken en eenighe andere ſouden ſonder los-geldt vry-ghelaten worden.

[a] Ammonitie-Meeſter.

Oock was der Franſen yver noch niet verſturven. Deſe hebben nae een tamelijck langh belegh, ghedurigh ſchieten en verſcheyde aen-ghe-

Diedenhoven van de Franſen in-gheno-

 ſteecke

men, in 't 1643 jaer, den 10 Augustus.

steecke Mynen (waer van vijf gesprongen en twee soo groot een stormgat gemaeckt hebben, dat 'er sestigh paerden te ghelijck door-trecken kosten) de Stadt Diedenhoven, niet teghenstaende der besettelingen dappere teghenweer, met verdragh inghekreghen.

Van de besettelinghen, die in 't begin veertien hondert te voet en te paert sterck waren, zijn niet boven de ses hondert uyt-ghetrocken, de overige zijn alle doodt-ghebleven. Dese plaets hebben sy met vijf regimenten Fransen en vier benden Switsers beset.

Domitz van de Svveeden beleghert, in 't 1643 jaer, in Augustus.

En de Overste *Erich Hanson* Bevelhebber in VVismar heeft, na eenige volckeren uyt Pomeren en Mekelenburgh bekomen en alle toerustingh tot een rechte belegeringh bereyt, begost de vaste plaets en doortoght Domitz te beschieten, de beschanste VVerder, daer voor gelegen, met de eerste aenval verovert, de Keyserschen in het Slot ghedreven, en sommighe af-gemaeckt en om-gebraght.

Doch na twee op-gheworpe schietwallen en 't planten van 't gheschut, is de ernst eerst recht aenghegaen; derhalven heeft de Keyserlijcke Bevelhebber daer in, *Erasmus Morosiner*, tot twee verscheyde reysen den Oversten *Gallas* nootsaecklijck om spoedigh ontset versocht.

Des Keysers vergheefsche moeyte om de Hungheren tot de t'samenvoegingh te brenghen.

Middeler wijl heeft sich de Keyser na Niclaesburgh begheven, en sijn uyterste best ghedaen om de Hungeren tot de samenvoegingh te bewegen, 't welck hy nochtans geensins heeft konnen uytrichten. De Hungersche *Palatijn* heeft haer wel des Keysers op-ontbiedingh voor-ghehouden; maer sy lieten sich daer teghen verluyden, dat sy niet over de grensen trecken mochten nocht wilden, vermits het selve regel-recht tegen haer vryheydt streed; die sy nu over de vier hondert jaren

met de ſabel verworven hadden, en als noch met de uyterſte bloedt-druppel beſchermen, en ſich gheen nieuwen vyandt verwecken wilden: daeren-boven verſekerde *Ragotsky* de Standen, dat het Sweedtſche heyr niet vyandighs tegen het Hungerſche Rijck verſoecken ſoude; en ſoo tegen het ſelve heyr yet vyandighs voor-ghenomen wierd, ſoo ſoud hy uyt kracht des verbondts, met de Sweeden aen-gegaen, het ſelve ghedwongen zijn te wreecken.

In welcke voorſlagh de Biſſchop tot Raab, voor een hoogh verſtandigh Heer ghehouden, de Standen met een ſchoone reden gheſterckt en haer inghesſcherpt heeft, dat ſy de welvaert der Kroon niet verlichtvaerdighen, nocht ſich teghen haer vryheydt uyt haer Landt voeren ſouden laten: de Keyſer had in dierghelijck een gheval niet te ghebieden, en het Coninghrijck van Hungaryen geen vyandt, die het beſchadigen ſoude. Doch de ſelve heeft hier door by den Keyſer ſlechten danck verdient, wijl hem om dies wil al ſijn renten, die hy in de Keyſerlijcke erf-landen en elders had, benomen wierden. Niet te min heeft ſich de Keyſer voorder daer tegen gheſtelt en voor-gegeven, dat niet ſy, maer de Pauslijcke Heyligheyt ſijn over-Heer was. Doch 't is 'er alſoo by gebleven, dat men de Hungheren niet over de grenſen koſt brengen.

Oock ſond *Ragotsky* een Geſant tot den Hungerſchen *Palatijn*, met begheerte dat de ſelve de toe-gheſloote Kercken aen ſijner Godtsdienſt-genooten weder openen ſoude, of hy ſoud by naelatingh des ſelfs ghedwonghen zijn die met den ſwaerde te openen. *Ragotsky begheert de herſtellingh der Euangeliſche Kercken in Hungaryen.*

Omtrent de ſelve tijdt wierd tot Zweynits een verraedt teghen de Sweeden ontdeckt. VVant de Raedt, neven ſekere andere perſoonen, een bode van den Bevelhebber aldaer aen den Overſten *Verradery tot Zvveynits teghen de Svveeden ontdeckt.*

Torstenzoon verworven hebbende, om van inlegeringh harer besettingh ontslaghen te worden, soo heeft de Bevelhebber, quade afterdocht hebbende, heymelijck belast de brieven aen de poort op te houden, en tot sich te brenghen, 't welck gheschiet zijnde, bevond het opschrift aen den Heer *Torstenzoon*, den inhout aen den Oversten *Gotsen*, en den selven daer door de plaets aen-ghewesen, daer hy sich met de Keyserlijcke volckeren ter bestemder ure vinden soud, van waer hy onvoorsiens door een uyt-ghegrave kelder onder de aerde in de Stadt komen kost.

Na 't lesen deser brieven heeft de Bevelhebber de Raedt en Iesuiten in hechtingh ghenomen, en het recht over seven persoonen laten gaen, en noch over de twintigh in de ghevangenis ghehouden, die alle het leven verbeurt hadden.

Koninghsmarck *verovert Oostervvijck, den 17 Augustus.*

De Overste *Koninghsmarck* heeft onder het beleydt van den Oversten *Ribssen* (na dat de selve van de VVeser tot hem gekomen was, en het vaste Hildesheymer Ampt-Huys Schladen, waer op twee hondert VVolfenbuttelsche soldaten in besettingh laghen, verovert had) Oosterwijck laten berennen, en terstondt daer op met der daedt beleghert, en eyndlijck met herdt aendringhen ghedwonghen te verdraghen, en de twee hondert besettelinghen na VVolfenbuttel begheleydet.

De Svveeden onder Torstenzoon *overvveldighen VVitschau, in 't 1643 jaer, den 3 September.*

In Moravien zijn de Sweeden onder *Torstenzoon* oock wederom te voorschijn ghekomen. En mits sy sich op VVitschau begaven, is de Overste *Schoonkirchen* met sijn by-hebbende ruytery tot na Brin ghevloden, doch van den vyandt spoorslaeghs tot in de Voorstadt des selfs vervolght, de Overste *Villalobos* en *Schoonkirchen* Overste Stadthouder afterhaelt, de Ritmeester *Waegh* gheplondert, en veel paerden wegh-ghenomen.

Daer op zijn sy voort tot Brin te paert en te

voet aen-ghekomen, en hebben ſich in de Voorſtadt en afghebrande huyſen in-gheleghert. Maer mits tweerley ontſet van de Keyſerſchen aentrock, en de Burgers ſich dapper weerden, ſoo zijn ſy na weynighe daghen op-ghebroken, en, na haer legher in brandt gheſteecken, na Auſterlitz ghetrocken.

Komen voor Brin.

Van daer hebben ſy haer tocht na Olmits ghenomen, en voort met goeden moedt na Nieuſtadt; aldaer by de ſeven dagen ſtil gheſtaen, en de Keyſerſchen verwacht.

Voor Olmits en Nieuſtadt.

Maer de ſelve niet voort-komende, heeft ſich met al ſijn volck by Eylenbergh aen 't gheberghte begheven, het Slot aldaer, een voorneeme doortocht zijnde, ſterck beſchooten, en begoſt te ondergraven.

Voor Eylenbergh.

De poorten tot Nieu-Guſchin en Leypnick heeft hy door boskruyt doen ſpringen, Holeſchau in de aſch gheleght, het Dorp en Slot Kranewitz en het Slot tot Blumlau afghebrant, en Luckau gantſchlijck verwoeſt; ſoo dat men in het gantſche Landt van Moravien genoeghſame teeckens der Sweedtſche Oorlogh ſien koſt.

Verſtooren en verbranden meêr andere plaetſen.

Men beveſtighde op deſe tijdt met verſcheyde brieven, dat oock de Vorſt *Ragotsky* in de twintigh duyſent mannen in de wapenen had, om by allerley ghelegentheydt den Sweeden daer mede de handt te bieden; waer door in Hungaryen gheen kleene vrees ontſtond.

Vrees in Hungaryen van vvegen Ragotsky.

VVeynigh daghen eêr de Sweedtſche maght voor Brin quam, had de Graef *Gallas* den Overſten VVachtmeeſter *Krakau* met de Overſte Dragonners en ruyters van het gantſche heyr uytgeſonden; welcke in Sileſien verſcheyde plaetſen onder ſchattingh gheſtelt en eenighe kleene verovert heeft; eyndlijck gheheel in after-Pomeren in-gebroken, het ſelve geweſt in groote onruſt en

 ſchade

ſchade ghebraght, en niet alleen het platte Landt veel mylen vêr uyt-geplondert, ghebrantſchat, en tot gheldt op te brengen ghedwongen, maer in de vier duyſent ſtucken van allerhande vee, ſonder de paerden, wegh-ghevoert.

Veroveren Schiffelbergh en Treptau.

Het Huys en Stedeken Schiffelbergh, waer in alleen een Vaendrigh met twaelf mannen lagh, en het ſtedeken Treptau, daer de Burgers niet verdraghen wilden, maer ſich tot tegenweer ſtelden, wierden met ghewelt in-ghenomen; en 't laetſte (mits het ſich ſoo halſtarck vertoont, en de Keyſerſchen tot drymael te rugh ghedreven had) tot in den derden dagh gantſch uyt-gheplondert, en daer-en-boven twee Borghemeeſters wegh-ghevoert. Op welcke plaets de Krakauſchen grooten buyt aen ghevluchte goederen ghekreghen hebben.

Schiffelbeyn.

Soo heeft oock het Slot Schiffelbeyn, den Overſten *Stalbans* toe-behoorende, na kleyne tegenſtandt, moeten verdragen, 't welck de Overſte *Krakau* heeft laten beveſtigen, en de meulen voor het Heeren Huys meê in de beſchanſchingh trecken.

Daer na heeft hy, na beſettingh van het Slot Korlin, ſijn leger by Belgart geſlagen, van waer ſijn ſoldaten tot op Rigenwald, Schloge, Stolpen, en andere plaetſen ſtroopen en de gantſche Landtſtreeck onder geldt-ſchattingh ſtellen koſten.

En Kammin.

Na de veroveringh van Treptau, daer maer tien Sweedtſche ſoldaten laghen, hebben ſy oock de Stadt Kammin, die niet beſet was, vermeeſtert, en daer op voor-ghenomen in Poolſch VVerder te trecken, en ſich daer vaſt te maecken, ſoo dat ſy ſich al ten deele door ghekreghe ſchepen hadden laten over-brenghen.

Trecken vveder te rugh.

Maer wijl ſy ſchielijck bevel van de Overſten *Krakau* kreghen, om ſich met ſpoet weder in 't legher

gher te begheven, ſoo zijn ſy op-gebroken, en het minſte niet meê ghenomen, maer ſommighe, uyt vrees van overvallen te worden, ſelfs haer eyghe paerden ſtaen laten.

Ondertuſſchen is de Overſte *Koninghsmarck*, deſen handel vernemende, met ſijn onder-hebbende regimenten over de Elve ghetrocken, en, nu met den Overſten *Ooſterlingh* by Lobes gheſterckt, ſijn tocht recht op Schiffelbeyn ghenomen, om de ſelve plaets van de inligghende Keyſerſchen met der haeſt te veroveren. *VVorden van* Koninghsmarck *gheſlaghen.*

Dan by ſijn aenkomſt beſpeurende, dat de Bevelhebber aldaer ſich te verweeren beſlooten had, heeft liever gheſocht met den Overſten *Krakau* ſelve, welcke toen veel meêr andere Overſten by ſich had, in 't werck te treden; ſoo dat hy noch op den ſelven dagh met al ſijn vaendelen op den bergh, dicht voor de ſtadt Belgart gheleghert, met ſijn ſtucken in het Krakauſch legher ſterck gheſchooten, en de Sweedtſche voortoght den Overſten *Fohrhauer* ſtracks in 't begin verwert en over de hondert ghevanghenen in-ghebraght heeft, ſoo dat de ghedachte Overſte naeulijcks met eenighe ruyteren in 't Keyſerlijck legher ontkomen koſt. *Die Belgart vveder verovert.*

Daer na is *Koninghsmarck* gantſchlijck op de ſelve aen-ghevallen, met ſchieten en vuurwerpen ſulcken ernſt ghebruyckende, dat de Keyſerſchen deſe plaets verlaten en in de naeſte Schanſen vlieden moeſten.

De Heſſiſche Overſte VVachtmeeſter *Geys*, oock vernomen hebbende, dat de Keyſerlijcke Overſte *Luttersheym* met omtrent tuſſchen de ſeven en acht hondert paerden den Rijn af, den uytghetoghe VVolfenbuttelſchen en Einbeckſchen teghen-trock, om ſich met de ſelve te verſtercken, en alreê dicht by Stadtberghen aen-ghekomen *Keyſerſchen van de Heſſen gheſlaghen.*

was,

was, heeft met drie hondert ruyters en ſeven hondert te voet op de ruyters, van den Overſten *Luttersheym* uyt verſcheyde regimenten aen-ghevoert en in Oudt Stadtberghen gheleghert, een aenſlagh voor-genomen, welcke ſoo wel gheluckt is, dat de uyt-geſtelde Keyſerlijcke wacht, van de Heſſen in der nacht gheſlaghen, voor haer perſoonen meeſt op de Veſtingh vloden, en al de paerden, van welcke 'er gheen ſeſtien af quamen, met ſadel, tuygh, piſtolen, kolders, mantels en meêr andere dinghen den Heſſen tot buyt lieten: in welcke verraſſingh een Bevelhebber doodt, en in de ſeventigh beneven een Graef van der *Lip* en vijftigh Ritmeeſters ghevangen bleven, waer tegen de Heſſen niet als een ſoldaet verlooren.

Trecken uyt VVolfenbuttel, in't 1643 jaer, den 24 Auguſtus.

Omtrent de ſelve tijdt wierd de Keyſerlijcke beſettingh uyt VVolfenbuttel af-ghevoert, welcke Veſtingh Vorſt *Auguſtus* wederom met twee hondert voetknechten en drie hondert boeren, tot dat hy in der ſelve plaets andere verſochte ſoldaten gheworven ſoud hebben, beſet heeft.

Twee dagen hier na was oock de uyttocht van Einbeck beſtemt, daer de Luneburghſche Overſte *Birckenfeld*, als toekomende Bevelhebber, met Hooftman *Viſſchers* vaendel, om dies wil weynigh daghen te vooren uyt Ooſtenroda ghetrocken, inghetoghen is.

Lamboy *ſijner ghevanghenis ontſlaghen.*

Tot deſe tijdt toe had de Overſte *Lamboy*, van de Frans-VVymerſchen ghevanghen, in het boſch van Vicennes gheſeten, en is nu, mits hy vijf-en-twintigh duyſent kroonen uyt ſijn eyghe middelen tot los-gheldt betaelde, vry-ghelaten.

Coningh van Deenemarcken houdt een Engels Parlement-ſchip aen.

Insgelijcks heeft de Coningh van Deenemarcken een Enghels Parlement-ſchip in de Sond opghehouden, en met de in-hebbende goederen laten in trecken. En ſchoon die van Hamborgh daer voor vijftigh duyſent Rijcxdalers beloofden in te ſtellen,

ſtellen, ſoo wild' het de Coningh nochtans niet laten volghen, voor en al eêr men hem het in de zee genome ſchip, met het krijghs-gereedtſchap, daer in ghevonden, en welck hy voor-ghenomen had tot den Coningh van Enghelandt te ſenden, weder herſtelde.

Na dien, als boven verhaelt is, de Sweeden de ſtadt Eylenbergh in Moravien onder-graven en de belegherden het water benomen, en daer op opgevordert hadden, ſoo heeft de beſettingh, daer in liggende (welcke die van Olmits en Nieuſtadt tot noch toe groote ſchade gedaen heeft) mits het ontſet uyt-bleef, en ſy niet langher teghen houden koſten, ſich aen de Sweeden op-ghegheven, en is met ſack en pack, boven- en onder- gheweer, drie wel-beladene wagens, na krijghs-ghebruyck, in 't gheſicht van het Keyſerlijck legher (welck gheen uur van Eylenbergh lagh) na Nuys getrocken; en de plaets is met vier vaendelen te voet beſet. *De Svveeden nemen Eylenbergh in, in 't 1643 jaer, den 9 Octo-ber.*

De Sweeden hebben aldaer, ſoo men ſekerlijck ſeght, over een millioen aen gevluchte goederen, en, boven krijghstuygh, over de twee hondert duyſent ſchepelen koorns ghekregen; en zijn van daer voort door Freudenthal na Iagerendorp getrocken.

Daer ghekomen, de Stadt op-gheêyſcht, doch ſlechte antwoort bekomen hebbende, ſoo heeft de Veldt-Heer de Stadt ſterck laten beſchieten, en een-en-veertigh ſteen- en twee-en-twintigh vuur- koegelen daer in gheworpen. Doch na dat de Bevelhebber ſich aen den Sweeden daer ingeſonde trommel-ſlager niet wilde verklaren, ſoo is 'er voorts oock gheen voorder ernſt voor ghebruyckt, maer het legher op-ghebroken. *Belegeren Iagerendorp doch te vergheeſſch.*

Hier op zijn de Sweeden over de Neus-vloet getrocken, na dat ſy te vooren Oppeln en andere vaſte plaetſen wel voorſien hadden, in welcke

tocht

tocht de Heer *Torstenzoon* over de negentigh duysent ponden boskruyts; veel vruchten, vee en wijn mede gevoert, en de roof, op het Slot Eylenbergh gekregen, met veertigh wagens na Groot-Glogau laten brenghen.

Berennen Briegh doch te vergheefsch.

Daer na lieten sy sich voor Briegh sien, hebben die Stadt berent, alsoo dat men vreesde dat sy op de selve een versoeck doen souden, welck nochtans niet vervolghde, maer hebben haer wegh na het gheberghte op Glats en Zweynits genomen.

Komen voor Breslauvv.

Eenighe vaendelen van haer zijn tot aen de Voorstadt van Breslauw ghekomen, maer, na dry stucken op haer ghelost, terstondt weder geweecken; en de overige tocht is soo haestigh voort-gegaen, dat de Landt-luyden het niet ontvlieden kosten.

Hertogh van Enguin op verscheyde plaetsen Coninghlijck ontfanghen, in 't 1643 jaer, in October.

Ondertusschen, wijl het Frans-VVymersche heyr aen den Rijn tamelijck af nam, soo heeft de Hertogh van Enguin, op ontfanghe Coninghlijck bevel, twaelf versche regimenten, in de acht duysent mannen bestaende, daer na toe ghevoert.

En na dat hy de selve ghemonstert had, is hem tot Daghsteyn een kostelijcke tafel, in 't by-zijn van alle andere Krijghs-Oversten, ghehouden, en tot in de nacht met stucken op sijn ghesontheydt gheschooten.

Insgelijcks heeft men hem, tot Brisack ghekomen, aldaer Coninghlijcke eer bewesen, met het los-branden van alle het geschut (zijnde omtrent twee hondert stucken) en roeren verwillekomt, en met vuurwercken soo verheerlijckt, als ooyt eenighe Heer gheschiet is.

Daer na is hy met de overige volckeren wederom op Nomment, twee mylen van Mets, en van daer na Nancy en het Borgundisch geberght getrocken, om sijn winter-legher in Vranckrijck en het Landt la Bresse te nemen.

Onder-

Ondertusschen gingh Domitz over; want als de besettelinghen na haer Bevelhebber niet meêr luysteren wilden, en het gheweer wegh-wierpen, soo was hy ghedwonghen met den Sweedtschen Oversten *Erich Hanson* te verdraghen; waer door besllooten wierd, dat de Bevelhebber met alle volckeren, vlieghende vaendelen en twee stucken geschuts uyt-trecken en na Maeghdenburgh begheleydet souden worden. *Domitz aen de Svveeden overgegheven.*

Maer de besettingh van omtrent twee hondert vijftigh mannen uyt-ghekomen zijnde, zijn terstondt alle tot de Sweeden over-ghetreden, welck voorbeelt twintigh andere gequetste (welcke met Schepen de Elve op-ghevoert,en de twee vergunde stucken by sich hadden) daedlijck ghevolght zijn; soo dat de ghewese Hooftman alleen met twaelf oft dertien persoonen tot Maeghdenburgh ghekomen is.

Daer na wierden de voornoemde stucken weder in de Vestingh ghebraght, waer in men daeren-boven twee halve kartouwen, vijf veldtslangen en eenige andere stucken, aen gheweer by de drie duysent roeren, eenighe honderden paren van pistoolen, en een tamelijcke voorraedt van kruyt en loot, doch schaers van broot en meel gevonden heeft. Van hier hebben sich de beleggers, tot verstercken van *Koninghsmarck*, in Pomeren begheven.

Oock waren de Hessen onder den Oversten Kotzen in het Stift Keulen dapper besigh, om het selve volkomelijck onder gheldt-schattingh te brenghen, 't welck niet sonder groote schade der arme lieden gheschiet is: soo dat veel schoone Dorpen en Heeren Huysen gantsch uyt-gheplondert, en veel Edel-lieden ghevanghen mede ghenomen wierden. *De Hessen plunderen en branden in het Stift Keulen.*

Daer by lieten sy 't niet blyven, maer overweldigh-

Veroveren Reymsheym.

dighden het vaste Huys Reymsheym, niet teghenstaende het selve met vier graften, waer van dry rondtom ginghen, voorsien was, en vonden 'er een groote voorraedt van vruchten op.

Om dese plaets weder te winnen liet de Keur-Vorst van Keulen sijn volck van alle plaetsen by een vergaderen, op dat den Hessen geen tijdt gelaten wierd om sich daer soo vast te maken, dat sy daer na niet sonder groote moeyte souden te verdryven zijn.

Doch vvort van den rechten Heer vveder in-ghenomen.

Als 'er derhalven dry benden te paert en omtrent duysent mannen te voet onder het beleydt van *Gelen* met eenighe stucken voor quamen, soo heeft de Hessische Vaendrigh, Bevelhebber des selfs, sonder een schoot te verwachten, sich tot verdragh aen-gheboden, waer door sy terstont sonder geweer uyt trecken moesten. En hoe wel de Hessen tot het ontset in aentoght waren, soo quamen sy nochtans te laet en na dat de overgaef al voltoghen was.

Overvallen en plonderen het Siecken-huys by Keulen.

Niet langh daer na heeft een andere party deser volckeren het arme Siecken-huys, Meladen ghenoemt, heel dicht by de Stadt Keulen, in de midder-nacht overvallen; en, niet teghenstaende het selve met een Vorstlijcke wacht beset was, gantsch uyt-gheplondert, en alle koeyen en paerden beneven ses soldaten wegh-ghevoert.

VVymersche van de Beyerschen gheslaghen.

Middeler wijl heeft sich de beroemde Overste *Reinold Rosa* met vier regimenten Dragonners, by de twaelf hondert paerden sterck, voor de *Stadt* Ballingen laten sien, in meeningh om de selve met de sijnen te besetten, doch moest, mits sy al met Beyersch volck, die niet als kruyt en loot voor hem ten besten hadden, voorsien was, weder te rugh wijcken. En heeft sich alsoo omtrent een half uur van daer in het dorp Geislingen begeven, om die nacht over daer te verblyven.

Als

Als de Beyersche Overste *Sporck*, die met vijf hondert paerden na Rothweil, om der VVymerschen besluyt te verspieden, getrocken was, sulcks vernam, is hy met dry hondert ruyters des nachts in 't selve Dorp in-gevallen, heeft de voornoemde vier regimenten meest gheslaghen; en by de twee hondert ruyters, vijf Ritmeesters, een Overste VVachtmeester, eenige ruyter-Vaendrighs en anderen ghevanghen ghekreghen.

Daer-en-boven liet hy de overighe ruyters om het Dorp trecken, en het selve op vier plaetsen te gelijck aen brandt steecken, soo dat 'er veel paerden en andere dinghen door het vuur verdorven, en niet, als wat met *Rosa* in 't by-gheleghe Slot vlood, ontkomen is.

Ondertusschen hebben de VVymerschen haer voornemen op Rothweil te werck ghestelt, en de selve plaets aen-getast; doch bevonden dat sy soo lichtlijck niet in te nemen was als sy meenden. Nochtans spaerden nocht volck nocht moeyte, stormden drie-mael op een dagh en wierden t'elckens af-geslagen, lieten het gheheele Koolhasische regiment, door een uytval der besettelingen, daer voor sitten; terwijl *Rosa* het stedeken Schoonbergh, mits het op hem, als hy 'er voorby trock, ghеschooten had, liet uyt-plonderen.

Veroveren Rothvveil, in 't 1643 jaer, den 19 November.

Ia self de Graef van Gubrian, meenende een schietwal te vervorderen en 's anderen-daeghs een stormgat te schieten, wierd after de schanskorven onvoorsiens de rechte elleboogh af-gheschooten, waer aen hy, na dat sy te vooren afghеset was, eenighe daghen daer na tot Rothweil ghestorven is.

Niet te min liet hy den belegerden gantsch lydelijcke voorwaerden voor-slaen, die oock haer vrucht deden en den uyttocht vol-braghten.

Maer mits men vernam dat de Hertogh van

VVurtenbergh een ſpotlijck laſter-dicht ghemaeckt had,en de onderhandelingh niet na quam, ſoo heeft men dit verdragh niet ghehouden, maer de uyt-ghetrocke Bevelhebber met haer onderhebbende troepen geſamelijck berooft, en de gemeene ſoldaten gedwongen ſich te onder-ſtellen.

VVorden gheſlaghen.

Terwijl, na veroveringh deſer Stadt, het VVymerſche heyr ſich tot Tutlingen en de omliggende Dorpen in-legherde, is het Rijcx-heyr met de t'ſaem-ghevoeghde Beyerſchen neven den Hertogh van Lotheringen tot Simmeringhen ghekomen, en heeft terſtondt beſloten den vyandt in ſijn neſt te overrompelen, 't welck haer wel geluckte. VVant *Ian* de *Weert*, die de voortoght voerde, is met volle ren op den vyandt aen-ghevallen, heeft de ſtucken ghenomen, de wacht daer by af-ghemaeckt, de ſelve op de naeſte berghen by de Stadt gevoert; en,op geene zyde door de Donauw ghetrocken, de Overſten omringht, tot dat men met de regimenten te voet aen-quam.

Als *Roſa* dit ſchieten merckte heeft hy ſich met eenige ruytery op-ghemaeckt,om ſich in 't hooftlegher te begeven; maer,ſiende dat ſich de vyandt in het volle veldt hield,begaf ſich op de vlucht, en is 't alſoo ontkomen. De Franſen te voet hebben ſich neven tien regimenten VVymerſchen in het ſtedeken Moringen begheven; doch zijn van den Overſten *Sporck* vervolght, veele van de ſelve geſlaghen, en acht ſtandaerden met al de tros benomen. Het voetvolck by de vijf-en-twintigh hondert mannen, in ſeven regimenten, ſterck, heeft het gheſchut wel verwacht, doch daer na moeſten alle haer Overſten ſich ghevanghen gheven, ſoo dat met de ſelve by de vier hondert voorneme Heeren, en onder die twee Soonen van den Maerſchalck *de Vitri*, ghekreghen wierden. De andere hooghe en leghe Bevels-lieden, ghe-

ſchut,

ſchut, voetvolck, tros, en een goedt deel der ruyteren is in 't veldt ghebleven, en de overighe met ſulck een vrees wegh-ghevloden, dat ſy ſich nergens voor de Swartſwalders berghen koſten. Tot buyt hebben ſy twee maenden zoudy in baren gelde, meêr als hondert duyſent kroonen aen ſilver-werck, ſchoone paerden, koſtlijcke kleynodien, prachtige kleederen en diergelijcke dingen meer ghekreghen.

Verlieſen Rothvveil, den 23 November.

Na deſe zeghe zijn de Beyerſchen op Rothweil ghetrocken, de ſelve Stadt ſoo beangſtight, dat ſy verdraghen moeſt, mits dat de Hertogh van VVurtenbergh beneven andere hooge en lage Bevelhebbers vry met ſack en pack mochten uyttrecken. Nochtans moeſt de uyt-treckende tros, ſchoon de Veldt-Maerſchalck ſommighe ſoldaten dieshalven neder ſchieten liet, eenighe ſchade lyden.

Dit wordt den Vorſt van VVurtenbergh tot een eeuwige roem na-gegeven, dat, ſchoon hy op een dagh meêr als neghen hondert ſcheuten uyt grof gheſchut uyt-ſtondt, hy de gemaeckte gaten met goede orde liet weder toe bolwercken.

Onder de gemeene ſoldaten waren by de duyſent gheſonde en eenighe krancken, die ſich moeſten onder-ſtellen, en alle vaendelen beneven andere goederen after laten.

Torſtenzoon *doet een inval in de Voorſtadt van Breſlauvv.*

Omtrent deſe tijdt is de Overſte *Torſtenzoon* met by de dry duyſent ſtucken vee en de geheele maght voorby Breſlauw ghetrocken, en heeft van de ſelve Stadt voorraedt en ander krijghs nootdruft begeeren laten, 't welck hem af-geſlagen is, en ſoo verbittert heeft, dat hy in de Voorſtadt inghevallen, groote ſchade gedaen, en de arme omgelege Dorpen heeft doen voorhouden. Van daer is hy na Nieuwmarck voort-ghetrocken.

In deſe optocht is de Heer Overſte geheel over

Beleghert VVartenbergh, doch te vergheeffsch.

de Oder op de Poolsche zyde getrocken, en heeft VVartenbergh dry dagen en nachten heftigh beschooten, doch om de stercke teghenstandt niets konnen verrichten, maer met verlies weder afghetoghen.

Ragotskys *Ghesant tot Briegh ghevangen, den* 26 *November.*

Onder des is een Ghesant van den Vorst van Sevenberghen, die tot den Heer *Torstenzoon*, oft (als andere melden) uyt des selfs leger weder na huys wilde, tot Briegh gevanghlijck in-gebraght, by den welcken men veel verscheyde brieven, alle in cyfer gheschreven en in peck wel bewaert, gevonden heeft. Men heeft diens dienaer heftigh aen-gherant, om yet van den inhoudt van dat verborgen schrift te vernemen, maer 't wilde niet gelucken; dies heeft men beslooten den selven Gesant met de brieven nae VVeenen aen 't Keyserlijcke Hof te leveren.

Ragotsky *valt in Graef* Humaneys *Heerschappy, en houdt VVijnooghst.*

Tusschen den selven *Ragotsky* en den Hungerschen Graef *Humaney* is omtrent de selve tijdt een groote tweedraght ontstaen, mits *Ragotsky* eenige wagens vol Tockauer wijn gekoft, en den Turck vereeren wilde. Als nu de selve door Graef *Humaneys* heerschappy ghevoert moest worden, en hem aen-ghedient wierd, dat de selve wijn aen de Sweeden, sijn vyanden, ghesonden was, soo heeft hy bevolen, dat sijn Heyducken alle vaten den boôm in slaen souden, en laten den wijn in den dreck loopen. *Ragotsky* 't selve vernemende, is terstont met eenighe duysent mannen op-ghebroken, heeft den selven Graef aen-getast, en alle sijn wijngaerden in sijn ghesicht laten af-plucken en wegh-voeren.

Heylighenbergh van de Fransen in-ghenomen.

De Graef van Courval, Fransche Overste in Oberlinghen, vernomen hebbende, dat de Beyerschen beslooten hadden de Dragonners, op het Slot Heylighenbergh leggende, af te voeren, en in der selve plaets vijftigh schutters weder in te legeren,

ren, heeft een aenslagh ghemaeckt, om onderwijl sijn heyl aen de selve plaets te versoecken.

Derhalven is hy met twee hondert uyt-ghelese mannen te voet, vijftigh paerden en dry *petarden* onvoorsiens aen de uyterste poort des Slots ghekomen, heeft sich van de selve verseeckert, en terstondt tot de tweede ghespoet, alwaer de *petard* diergelijcke vrucht ghedaen heeft, soo dat de besettelinghen niet wilden verwachten, tot dat hy noch een-mael sprongh, maer hebben sich met het Slot op-gegeven, waer in de vyandt een schoone voorraedt van koorn, meel, en andere levens-middelen, als oock veel vee tot buyt ghekreghen heeft.

Korts hier na heeft de selve *Courval* sich oock dapper op de Bodenzee gequeten, sijn tegenparty twee schepen af-ghenomen; en daer teghen een groot uyt-gherust, het selve met veertien stucken voorsien, en daer meê verscheyde reysen tot in de Menau gestroopt, op de beleggers een uytval gedaen, eenige om-ghebraght, en twee ghevanghen ghenomen.

Besluyt voor den Swveedtschen Rijcxdagh, in 't 1643 jaer, den 20 November.

De Sweedtsche Rijcxdagh, tot noch toe tot Stockholm ghehouden, heeft bykans oock op de selfde tijdt, sijn eynde ghekregen; en op de selve zijn kortlijck dese navolghende voorwaerden beslooten. I. Dat in 't gantsche Rijck van Sweden vijf een man op-brenghen souden. II. Van alle ghewas tiende betalen. III. De Priesterschap even-ghelijck van tien een. IV. En de Kooplieden in alle Steden onder haer tienen een bootsghesel stellen. V. Dat oock de inwooners van de bergh-bruyckers en schippers de tiende op-brengen souden, en sulcks alles op verbeurte van goet en bloet, daer by ghevoeght, het Colmarisch *Spolium* niet te vergheten.

VVaer neven de Sweedtsche Heer Rijcx-Cancelier

celier *Oxenstern* de eerst gemelde Rijcxdagh dese stucken te beraedtslaen heeft voor-ghestelt.

I. VVat gheleghentheydt men op de aenstaende Vrede-handel tot Munster voorstellen soude. II. Hoe vêr men sich in de selve Vrede-handel in laten soud. III. By gheval 'er gheen Vrede getroffen wierd, hoe men sich in goede gestalte houden en de wapenen voorderen soude.

Voorvvaerden van het Svveedtsch en Fransch Verbondt.

Insghelijcks soud oock het vernieuwde Verbondt tusschen beyde Kroonen Sweden en Vranckrijck in dese navolgende stucken bestaen. I. Tusschen de Coningin en Kroon Sweden aen de eene, en den Coningh en Coninghrijck van Vranckrijck aen de andere zyde, soud een vast Verbondt zijn, en de Oorlogh met alle maght teghen het Huys van Oostenrijck en des selfs aenhangh, tot beschuttingh beyder Kroonen en der selve vrienden, tot verseeckeringh van de Oost-Zee en Oceaen, en tot verkrygingh van een aennemelijcke Vrede, ghevoordert worden. II. De Coningin en Kroon Sweden soud in VVestphalen, Over- en Neder-Saxen, als oock in de Keyserlijcke Erflanden; en de Coningh van Vranckrijck aen den Rijn den Oorlogh voeren. III. Soud het Verbondt, tot Heylbron gemaeckt, vernieuwt en onderhouden worden. IV. Soud Duytschlandt, soo wel van weghen de Godtsdienst, als werldtlijcke Heerschappy weder in de standt, als het in 't 1618. jaer gheweest is, gebraght worden. V. Souden de Landen, die de een en andere Kroon in-neemt, soo langh de Oorlogh duurt, aen den verwinner blyven. VI. Soud men met den Keyser en sijn Bondtghenooten gheen handelingh, als met beyder Kroonen verwilligingh, voornemen; en niet voor sich self, maer van een alghemeene Vrede handelen. VII. De Coningin en Kroon Sweden soud dertigh duysent te

voet

voet en ſes duyſent paerden, en ſoo veel oock de Kroon Vranckrijck in Duytſchlandt houden. VIII. Soud dit Verbondt dry jaren langh duren. IX. De Coningh van Vranckrijck ſoud op den eerſten Auguſtus twee hondert duyſent Rijcxdalers, noch van 't 1633. jaer reſtende, als oock gedurende het Verbondt jaerlijcx vier hondert duyſent Rijcxdalers, naemlijck de helft op den eerſten Auguſtus, het overighe op den eerſten October, op-brengen en betalen. X. By voor-vallende Vrede-handelingh elckander daer in te begrypen. XI. By ſoo vêr beyde Kroonen beoorloght worden, ſouden ſy uyt kracht van dit Verbondt elckander byſtaen.

De Swee-den verlieſen Zittau.

Voor Zittau in Over-Lauſnitz hebben de Keyſerſchen de beleghering gh yverigh afghewacht, en de Sweedtſche Bevelhebber, de Overſte *Reichwald* allerhande toeruſtingh tot beſchuttingh der ſelve Stadt laten maken. Dies heeft hy de Burghers op de marckt by een ghevordert, en ghevraeght, of ſy ſich met ſijn ſoldaten verweeren wilden, doch de ſelve hebben ſich van weghen haer ſchuldighe plicht tot den Keurvorſt ontſchuldight: waer op hy de ſelve ontwapent, na huys gheſonden, en ſijn ſoldaten bevoolen heeft, dat ſy onder de ſelve, daer drie oft vier by een vergaderden, ſchieten ſouden; en dat ſy, om het haere voor het in-ghe-worpe vuur te bevryden, water dragen ſouden.

Hier op hebben de Keyſerſchen, na meêr ſtucken en krijghs-ghereedtſchap van Dreſden ghekreghen, twee ſtormgaten ghemaeckt, en ſich van de ſelve verſekert, ſoo dat ſy lichtlijck met ſtorm in de Stadt komen koſten. Dies begoſten de belegerden van verdragh te ſpreken en ſonden twee Overſte Stadthouders uyt om van een ſekere aftocht te handelen.

Lembergh.

Korts te vooren had ſich Lembergh in Sileſien, daer

daer een Overſte Stadthouder van 't Ooſterlinghſche regiment het opperſte gheſagh had, door verdragh aen de Keyſerſchen overghegeven. VVaer uyt de beſettingh met ſack en pack, vlieghende vaendelen, boven- en onder-geweer uyt-getrocken, en na Franckfort aen de Oder begeleydet is.

Lauben. Met de ſtadt Lauben heeft de Saxe Stadthouder in Gorlits een ghelijck gheluck ghehadt, welcke hy, by gebreck van ontſet heeft in-ghekreghen, en de beſettingh, by de vijf hondert mannen ſterck, met ſack en pack en veertien gelade waghens insghelijcks na 't ſelve Franckfort laten trecken, op welcke tijdt oock de Sloten Sagon en Sora overghegaen zijn.

De Sloten Sagon en Sora.

VVorden in 't legher by Sanftenbergh overrompelt. Ondertuſſchen zijn de Graef van Bruay en Overſte *Trautſch*, den Sweeden by Sanftenbergh onvoorſiens in een leger-plaets in-ghevallen, hebben veele om-ghebraght, en den Overſten *Ooſterlingh* met ſijn vrouw en by de hondert ſeſtigh ruyters tot VVittenbergh gevancklijck in-gebraght. Daer tegen zijn de Overſten van *Giesdorf* en *Andorf van der Eys*, welcke met een ſtercke begheleydingh van het heyr te rugh trocken, van den Sweedtſchen Overſte *Neurath*, Stadthouder in Zweynits, ghevanghen en na VVolau ghevoert.

Vallen met de gantſche macht ſchielijck in Holſteyn en Deenemarcken. Oock heeft ſich de Overſte *Torſtenzoon* met ſijn gantſche heyr van de Elve, uyt Brandenburgh, en andere plaetſen, ſchielijck by Oldenſlo in Holſteyn na Munſter, en van daer voort na de ſtadt Kil en Chriſtianprijs begeven, alſoo dat hy onverhindert in Iutlandt komen moght.

VVelcke tocht ſoo haeſtigh toe-gegaen is, dat, eêr eenighe tydingh in 't Landt quam, de ruyters daer al midden in waren, ſoo dat de Sweeden, als men geloofwaerdighlijck ſeght, in vijftien dagen over de hondert mylen vêr ghetrocken zijn. De ſtucken zijn met haer toe-behooren van Havelbergh

bergh na Domitz te ſcheep ghebraght, de ſwaerſte van daer te Landt na VVismar ghevoert, en van daer weder geſcheept en tot het heyr ghebraght.

Nemen Kil in en deelen de legher-plaetſen heen en vveêr uyt.

Na deſe onvoorſiene inval in Holſteyn heeft de voorſeyde Overſte de ſtadt Kil overweldight, aldaer van alles, als oock van gheldt, groote overvloedt ghevonden: waer op het Vorſtendom Ditmarſchen, het Graefſchap Pinnebergh, de Ampten Hardersleben, Trittau, Reynbeck, Sagebergh en Neyndorf onder de Overſten tot legher-plaetſen uyt-ghedeelt wierden.

Veroveren Chriſtianprijs.

Middeler wijl hebben ſy oock het Coninghlijck Slot Chriſtianprijs (aen de kant van de Ooſt-zee en twee mylen van Kil) ſtormender-handt inghekreghen, alles, wat ſy in 't gheweer vonden, om-ghebraght, veel geſchut, voorraedt, ghevluchte goederen en gheldt, en alſoo een van des Coningh van Deenemarckens voorneemſte Veſtinghen verovert.

Rensburgh, Flensburgh, Itſehoe, Bredenburgh.

Rensburgh is insghelijcks na eenighe kartouſcheuten over-gegaen; en Flensburgh, Itſehoe, en meêr andere Steden heeft men ſonder ſlagh oft ſtoot overweldight. De Veſtingh Bredenburgh heeft de Overſte *Mortaigne* door krijghsliſt verovert. De Overſte *Duglas* is met de lincker vleugel in Iutlandt in-ghevallen, ſoo dat om deſe tijdt gheen ghewichtighe plaets aen de Belt, behalven Gheluckſtadt en Krempe, over-ghebleven is. Insghelijcks is de Overſte *Wrangel* met het overighe heyr te voet en 't geſchut in het Ampt Sagebergh gekomen, alwaer de Veldt-Heer *Torſtenzoon* in de Holſteynſche Dorpen over de duyſent ſchutters, den Vorſt toe-behoorende, en op de Dorpen verdeelt, onderſtelt, en van den Hertogh van Holſteyn ſelf tot Kil een groote ſom geldts gheêyſcht heeft.

Terſſen gheldt af.

Vermeende oorſaecken van haer inbreuck.

De oorſaken van ſoo ſchielijck een inbreuck in Holſteyn, welcke *Torſtenzoon* Hertogh *Adolf*

Frederijck van *Mekelenburgh* verhaelde, zijn omtrent acht oft neghen, doch als men seght, van kleen ghewicht. I. De aenhoudingh van acht Sweedtsche schepen, der Kroon toe-behoorende, in de Oresond. II. Het ghetroffe Verbondt met den Moskovit en Pool, tot groote afterdocht der Kroon Sweden. III. De groote som geldts, aen den Keyserlijcken Oversten *Krakau* ghetelt, waer meê hy volck aen-ghenomen en de Pomersche Landen dit jaer soo ontrust heeft. IV. Dat de Coningh van Deenemarcken den Sweedtschen besettinghen ghesocht heeft haer legher-plaetsen af te nemen, naemlijck door de handelingh met Mekelenburgh van weghen de inruymingh van Domitz, VVittenbargh, VVitzenburgh, en Zerrentin. De overighe redenen zijn van noch kleener waerde.

VVorden van de Deenschen Rijcx-Canselier vvederleght.

Hier teghen heeft de Deenemarcksche Rijcx-Canselier, tot yeders onderrichtingh, by sijn saligheydt en met aenroepingh der Godlijcke waerheydt bevestight, Dat, soo veel het II. stuck belanght, sijn Heer nooyt eenigh, veel min een der Kroon Sweden nadeeligh, Verbondt met de Moskou oft Polen ghemaeckt heeft, met byvoegingh, mits de Coningh voor sich self sonder bewilligingh van sijn Rijcx-Raden niet kost bevestighen, en den Rijcx-Raden niets als door sijn Canselier voordraghen, veel min in de selve beraetslaeght oft beslooten worden; soo kost hy dan voor Gods aenghesicht met een suyver ghewisse ghetuyghen, dat sijn Coningh hier in onschuldigh was. VVat de I. oorsaeck aengingh, daer waren tusschen beyde Kroonen onlanghs klaere en onstrydighe verbintenissen ghemaeckt, uyt welcker kracht sijn Coningh toe quam alle schepen, die met een ongherechtighe Tol-sedel, oft andere VVaren, als de Tol-sedel inhield, beladen waren, aen te houden.

En

En de Coningh had tot noch toe, om goede nabuurschap, tot het alghemeyne Euangelische wesen ten hooghsten noodigh, te onderhouden, hondert twee-en-neghentigh dierghelijcke bevonde schepen laten door-trecken; gelijck dan de Kroon Sweden sich daer van dickwijls bedanckt heeft; maer mits het te veel wierd, soo heeft hy eenmael dese acht (alleen onder twee hondert) laten aenhouden. En hoe wel de Sweeden voor schandelijck achten, dat de Coningh haer de selve acht schepen, op haer begheerte, niet voort weder leverde, maer het werck tot nader ondersoeckingh en slechtingh, aen de [a] Zee-Vooghdy wees; soo strijdt het selve nochtans niet teghen het voornoemde Verbondt. De III. oorsaeck hield hy der eerste gelijck, alleen voor een louter verdichtsel van haer nootdwangh: soo dat hy verseeckerde dat 'er niet aen, en oock om die oorsaeck gheschiet was; wijl *Krakau* geen van die volckeren, die hy in Pomeren voerde, nieuw geworven heeft, maer den selven bevolen was, die alleen voor een tijdt te voeren, soo dat hy de selve alreede wederom verlaten had. De IV. oorsaeck was onghegrondt. VVijl sijn Coningh niets tot nadeel der Kroon Sweden daer onder ghesocht heeft, maer sich alleen van wegen de groote schuldt-last, waer meê sich Mekelenburgh verplichte, verseeckeren wilde. Alsoo doet die niemandt onrecht, die sijn behoorlijck recht ghebruyckt, &c. Uyt welck alles en andere beweghende oorsaecken, die hy hier te vooren nooyt gelooven wilde, en nu doch uyt de daedt ghelooven moest, hy 't nerghens anders voor houden kost, als dat de Sweeden teghen Godt en 't recht handelden, waerom Godt haer oock ghewisslijck straffen soude.

[a] *Admiraliteyt.*

Behalven dese Sweedtsche volckeren, die onder 't beleydt van den Oversten *Torstenzoon* in Holsteyn

De Overste Koninghsmarck *brant-schat de Stiften in Neder-Saxen.*

steyn ghetrocken waren, heeft de selve Veldt-Maerschalck den Oversten *Koninghsmarck* noch niet meêr als twaelf regimenten te paert aen dese zyde der Elve ghelaten. Van welcken Oversten sich het Hildesheymsche Stift voor dertigh duysent Rijcxdalers af-gekoft heeft, waer op hy voort na het Stift Veerden en Breemen getrocken is.

Torstenzoon *slaet vijftien hondert Deensche ruyters.*

Kort hier na heeft *Torstenzoon* vijftien hondert Deensche ruyters by Koldingen aen-getroffen, de selve tot in haer gemaeckte wercken aen het veer en dese zyde der middel-vaert vervolght, meestendeel, soo Bevelhebbers als ghemeene soldaten vernielt, en de overighen, waer onder de Overste Stadthouder *Buchwald*, als Bevelhebber, neven eenighe Ritmeesters en Stadthouders, ghevangen ghekreghen.

De Keyserschen doen een vergeeffsch versoeck op VVolau.

Ondertusschen zijn de Keyserschen van alle plaetsen t'saem geruckt, hebben de vaste, hoe wel kleene, stadt VVolau schielijck berent, en soo ernstigh beschooten, dat sy met stormen in een stormgat geraeckt zijn. En hoe wel sy 't een tijdt langh in hadden, soo hebben sich nochtans de beleghersden soo dapper geweert, dat sy met verlies van vijf hondert mannen, soo doodt als ghequetst (niet teghenstaende de Overste *Gots* met meerder volck en geschut daer voor quam) weder af-wijcken moesten.

Oock was gantsch Hungaryen seer bevreest voor den Sevenberghschen Vorst *Ragotsky*, wijl de selve al over veertigh duysent mannen op de been had, en om met de selve teghen den Keyser te trecken, sijn tocht eerstlijck na Presburgh nam. VVaer door de selve in alle Keyserlijcke Steden des Hungerschen gebiedts voor openbare vyandt uyt-geroepen wierd, en de besettingh in Kaschau den Keyser op een nieuw den eedt van ghetrouwigheydt doen moest.

Op

Op welcke tijdt by *Ragotsky* een Poolſche, Franſche, en Sweedtſche Gheſanten waren; en de twee van den Keyſer zijn met ſlechte verhooringh weder na huys afghevaerdight.

Geeft den Keyſerlijcken Geſanten ſlecht ghehoor.

Hier op is hy met een heyr van by de ſeventigh duyſent mannen, ſoo boeren als gheworve ſoldaten, met der daedt in Hungaryen in-getrocken, en heeft met drie-en-twintigh duyſent mannen, onder het beleydt van ſijn Veldt-Overſte *Bakos Gabor*, de ſtadt Kaſchau, ſchoon de Overſte *Forgatſch* met de Keyſerlijcke beſettingh alle moghelijcke wederſtandt deden, heftigh benaeuwt.

Treckt met een gevveldigh heyr in Hungaryen en beleghert Kaſchau.

Insgelijcks heeft hy Epperies belegert, en trock met eenighe duyſent mannen na Neuheuſel om te ſtroopen, daer hem, als men ſeght, de vrye Heyducken, en ſeven Spanſchappen toe-gevallen zijn, welcker partyen ſoo vêr uyt-geloopen zijn, dat ſy ſoo wel des *Palatijns*, als Graef *Humaneys* Heerſchappyen met plonderen en branden mercklijck beſchadight, en den Keyſerlijcken Overſten *Rauch*, neven een by ſich hebbende Overſte Stadthouder ghevanghen kreghen.

Epperies. Stroopt op Neuheuſel.

Deshalven de Keyſer den Graef van Bucheym belaſt heeft, ſich met twintigh duyſent op-gebode Hungheren te vereenighen, en alſoo alle in-breeckende onheyl te bejeghenen. VVelcke handel nochtans ſeer langhſaem voort gingh, mits de ſelve volckeren ſonder gheldt en des Keyſers eyge perſoon niet wilden op-trecken.

De Keyſer beveelt den Graef van Bucheym tot vvederſtandt.

Ondertuſſchen heeft *Ragotsky* ſijn voornemen ten beſten verſchoont, en derhalven een beweeghlijck vermaen-ſchrift, neven de beweegh-redenen, die hem tot deſe veldt-tocht dreven, laten uyt-gaen; van deſen inhoudt. I. Dat men van 't 1619. jaer af getracht heeft het Coninghrijck van Hungaryen aen het Huys van Ooſtenrijck eygen te maken. II. Dat de Gheeſtelijcken oock de

VVerldt-

VVerldtlijcke Ampten besaten. III. Dat men selfs den rechten Erfghenamen haer erf-goederen onttoogh, en aen de Gheestlijcken behandighde. IV. Dat men gheenighe Euangelischen tot eenighe ampten bevorderde; en dat, soo 't immers geschiede, haer de handen ghebonden wierden. V. Dat men haer swaerigheden en dickwijlighe versoeck-schriften niet verhoorde, maer van dagh tot dagh uyt-stelde. En ten VI. dat de Iesuiten teghen der Euangelischen danck en wil in het Coninghrijck op-ghenomen wierden. Neven welcke inhoudt *Ragotsky* sich oock aenbood, om de Standen van Hungaryen by haer vryheden te beschermen.

Koninghsmarcks *begheeren aen den Aerts-Bisschop van Breemen.*

Na dat de Overste *Koninghsmarck* sich na het Stift Veerden en Breemen ghewent had, soo heeft hy na verscheyde omswervinghen in het Landt, aen den Aerts-Bisschop begheert, dat hy alle vaste plaetsen des Landts en de geworve soldaten soud overgheven, en daer beneven inlegheringh en behoorlijcke gheldt-schattingh bestellen, maer slechte antwoort ghekreghen. Van de stadt Staden liet hy neghentigh duysent Rijcxdalers tot brandtschattingh afvorderen, en schoon hem dertigh duysent gheboden wierd, soo wild hy se nochtans niet aen-nemen; en heeft daer-en-boven het Landt wederom seer vyandlijck aen-ghetast.

Brantschattingh der Stadt Stade.

Der Ampten, Vooghdyen, Kloosters en Ridderschap.

Alsoo is de Sweedtsche afvorderingen in 't selve Aerts-Stift in vollen swangh ghegaen, en een aenwysingh op alle Ampten, Vooghdyen en Kloosters ghemaeckt: waer by oock d'Adel niet vergheten wierd, mits sy bysonderlijck oft duysent, oft vijf hondert meêr oft min, na yeders gheleghentheydt, moesten op-brenghen.

Het Klooster Liebental, dicht by Stade ghelegen, moest drie duysent Rijcxdalers op-brengen, of men dreyghde al het vee wegh te nemen en de

brandt in 't ſelve te ſteecken. Ses Coninghsmarckſche ruyters van des Vorſten volck by Hatsfeldt, mits ſy des Vorſten toe-behoorende ſaken aentaſteden, doodt-gheſchooten, wilde *Koninghsmarck* met ſes duyſent Rijcxdalers betaelt hebben; derhalven heeft hy eenighe Edel-lieden vaſt ghehouden, 't welck oock eenighen ſijner Amptlieden bejeghende, tot dat de voornoemde Edel-lieden weder vry ghelaten wierden.

Begheerde los-gheldt voor ſes doodt-gheſchoote ruyters.

Het Ampt Berghſtade waer op de Raedt van Breemen, neven andere aen-behoorende Ampten en Onderdanen, ſtercke vry-wachten hadden, hebben de partyen eenighe hondert Rijcxdalers tot brandtſchattingh af-genomen, en daeghlijcks van der Raedts-Heeren eyghe goederen de paerden wegh-ghehaelt, van welcke de Koninghsmarckſche een groot getal vergadert hebben, ſoo dat een ghemeen ruyter ſeven oft acht der ſelve op 't ſtrooy hield.

Eyndlijck heeft oock de Overſte Stadthouder *Heylman*, met hulp van de Franſen in Hagenau, een aenſlagh op het vaſte Huys Falckenſteyn ghemaeckt, het ſelve beklommen, des Hertoghs van Lotheringhen daer in gheborghe gheldt, als men ſeght, by de ſeſtigh duyſent Rijcxdalers, neven eenighe andere dinghen, ghekreghen, en de plaets met ſtercker beſettingh voorſien.

Falckenſteyn van de Frans-VVymerſchen verovert.

De Heſſen, vernomen hebbende, dat een Hertogh van Holſteyn neven ſijn Gemalin en andere Iufferen, met dry benden ruyters, dry vaendelen Dragonners, en twee hondert ſchutters van Lemgau na Hoxter, om daer het bevel aen te nemen, op-gebroken was, hebben hem onderwegen aenghetaſt, tot treffen ghedwonghen, en, hoe wel hy (niet wetende, dat de Heſſen ſoo ſterck waren) ſich in 't begin met de ſijnen dapper verweerde, hem ſelven neven ſijn vrou en andere Iufferen, veel

Een Hertogh van Holſteyn neven ſijn ſoldaten van de Heſſen ghevanghen.

veel hooghe en laghe Bevelhebbers, hondert ruyters, Dragonners en ſchutters ghevanghen, en ſes ſtandaerden verovert.

Des Deenſchen Gheſants aenbrenghen in den Haegh, in 't 1644 jaer, den 16 Maert.

Omtrent de ſelve tijdt heeft de Coninghlijcke Deenſche Geſant by de Staten in den Haegh ghehoor ghehadt, over der Sweeden inval, tegen aller volckeren recht gheſchiet, heftigh gheklaeght, teghen den ſelven hulp, als oock de vier regimenten, van ſijn Coningh aen haer voor eenighe jaren gheſonden, wederom gheêyſcht, en verſocht dat men den Sweeden niet by-ſtaen, nocht eenigh dingh volghen laten ſoud; en in 't teghendeel op ſijn Coningh gheen quaet vermoeden hebben, ſoo hy, daer hy koſt, hulp ſocht. 't VVelck de Staten in beraedt ghenomen hebben.

Des Keyſers vermaenſchrift aen de Steden en Standen van Hungaryen en Ooſtenrijck.

De Keyſer, nu grondigh bewuſt, wat *Ragotsky* tegen het Huys van Ooſtenrijck en het Coninghrijck van Hungaryen voor-had, heeft door ope brieven de Standen en Steden tot behoorlijcke trou, ſtandtvaſtigheydt en ghehoorſaemheydt vermaent, en onder andere gheopenbaert, dat het verbondt tuſſchen *Ragotsky*; den Coningh van Vranckrijck en Sweeden ſoo groot zy, dat op kindts kinderen hy nocht ſijn Erven gheen vrede ſonder haer voorweten maken moghten, dat hy oock (als uyt afterhaelde brieven ghebleken is) aen de Kroon Sweden gheſchreven heeft, dat hy haer tot verſeeckeringh ſijn twee Vorſten en de Steden Tirna en Preſburgh in handen leveren wilde.

Ragotsky *verovert Kaſchau.*

Ondertuſſchen heeft *Ragotsky* het Landtſchap van Over-Hungaryen ten deel, en dry Steden op de Hungerſche grenſen den Keyſerſchen ontweldight, onder anderen de Hooftſtadt Kaſchau (daer de Burgers, als men ſeght, den Bevelhebber *Adam Forgatſch* met ſijn volck, beſtaende uyt vier hondert Hungheren en twee hondert Duytſen, verradelijck

delijck uyt de Stadt ghedreven en *Ragotsky* overghegheven hebben) verovert.

Dese Heer *Forgatsch* heeft op sijn aenkomst tot VVeenen bericht, dat *Ragotskys* heyr in dertigh duysent mannen bestond, en onder de selve vijftien duysent wel-gheruste Hungheren, zijnde een schoon volck met Sweedtsche en Fransche Bevelhebbers wel voorsien, en onder de selve veele, die te vooren onder *Bethlem Gabor* ghedient hadden. Daer beneven hadden de by-gheleghe Turcksche Bassen last, sich met tien oft twintigh duysent Turcken by *Ragotsky* te voeghen, en hem met alle nootdruft en levens-middelen op 't mooghlijckst te voorsien, 't welck *Ragotsky* echter tot noch toe niet wilde toe-staen.

Heeft een machtigh heyr.

De Turcken vvillen hem helpen.

Om hem te bejeghenen is de Graef van Bucheym, als nieu-ghekore Veldt-Heer, met vijftien regimenten te paert en vijf te voet, na Presburgh ghetrocken, dien de Overste *Gallas* met de overighe volckeren volghen soude.

De Graef van Bucheym, treckt hem teghen.

Korts te vooren had de Coningh van Deenemarcken een ope verklaringh, van weghen den Sweedtschen Heraut (aen hem gesonden) uyt-gegeven, daer in vertoont, hoe de selve met schriften tot Elsinghburgh aen-gekomen was. Maer dat hy niet sien kost tot wat eynde de selve brieven uytghegeven waren, oft waer toe hy se, by soodanige gheleghentheyt der dinghen, aen-nemen soude: VVijl der Sweeden af-seggen te laet gheschiet, en haer vyandtschap wel voor dry maenden in sijn Landen gheoeffent, in boecken te beschryven onnoodigh was; hadden sy, na 't recht en gebruyck der volckeren, den Oorlogh ter rechter tijdt aenghe seght, men had sich mogen ghenoegen laten; maer dat men nu, na 't verderven van landt en lieden, soodanighe brieven uytstrooyt, wordt by alle VVerldt-wysen billijck uyt-ghelacht. Doch

Des Coninghs van Deenemarcken verklaringh van vveghen den Svveedtschen Heraut, aen hem gesonden.

wijl het der Sweedtſche heerſchappy gevalt, haer boos voornemen teghen hem alſoo in 't werck te ſtellen, ſoo liet hy 't Godts gherechtigheyt bevolen, vaſtlijck vertrouwende, dat die de Sweeden, welcke, teghen alle ghemaeckte verbintenis, ſoo onnodigh een bloedt-bat toerichteden, niet ongheſtraft ſoud laten.

De Svveeden van de Deenen geſlaghen, den 27 Maert.

Georgh Steynbergh, Overſte in Krempe, verſpiet hebbende dat de volckeren van den Overſten *Lobauſen* na Ditmarſchen, om de afterſtallighe ſchattingh in te halen, ghetrocken waren, heeft op de ſelve nacht, haer onvoorſiens overvallen, omringht,over de derdehalf hondert ten deel vernielt ten deel ghevanghen, en twee hondert paerden neven andere dinghen tot buyt ghekreghen.

Omtrent de ſelve tijdt is de Sweedtſche Geſant *Oxenſtern* tot Oſenbrugh, om aldaer der ghemeene Vrede-handelingh by te woonen, heerlijck inghetrocken.

Oproer tot Briſack.

Tot Briſack was een ghevaerlijcke oproer ontſtaen, waer in ſich de Franſche troepen met dubbelt vuur en in ſoodanighe orde gheſtelt, dat men haer niet lichtlijck by komen koſt; wilden gheen Bevelhebbers, als alleen de Rotmeeſters, by ſich hebben, en dreyghden de Duytſen, die op de avont-wacht trecken wilden, dat ſy, ſoo yemandt van haer uyt den hoop gingh, hem daedlijck op de plaets neder-ſchieten ſouden;ſoo dat ſy alle,de eene ſoo wel als de ander, moeſten blyven ſtaen.

Na dat de Franſche Krijghs-Overſten 't ſelve vernamen, hebben ſy met heftighe woorden ghevraeght,waerom ſy niet op de wacht trocken,terſtondt daer op van lêer getrocken, en dry oft vier ghequetſt; doch daer mede anders niet ghewonnen, als dat de ſchutters vuur gaven, vijf Stadthouders met een Vaendrigh neder ſchooten, en de overighe dwonghen het haſepadt te kieſen.

Hier

Hier op hebben ſy in de teghenwoordigheydt van den Overſten *Erlach* en den Vry-Heer van *Oiſonville* geroepen: dat ſy den Coningh en Overſte om gheldt dienen wilden, en den Overſten ſijn leven toe-gheſeyt, den Vry-Heer niet, maer by de kop ghevat, by 't hayr getrocken, en met ſchandlijcke woorden aen-ghetaſt, ja ſouden hem, had de Overſte niet heftigh voor hem ghebeden, niet levendigh uyt haer handen gelaten hebben, ſoo dat hy met mercklijck ghevaer ſijns levens noch verloſt wierd.

De Overſte *Erlach* haer voort vraghende, wat ſy begheerden, hebben ſy haer, by de acht maenden afterſtallighe, zoudy ghevoordert; waer op hy haer vriendlijck antwoorde, dat ſy ſlechts aftrecken ſouden, hy wilde hen haer volle betalingh verſeeckeren: 't welck ſy weygherden te ſullen doen voor en al eêr het gelt daer voor haer oogen verſcheen. Derhalven men noodtſaecklijck beſluyten moeſt, haer op de naeſtvolgende morgenſtondt (mits de nacht voor-handen was) dry maenden, en binnen vier weecken het overighe te betalen.

Met welcke verklaringh de Overſte wederom tot haer ghegaen is, moeſt ſe kinders jae broeders noemen, tot dat ſy 'er eyndlijck, hoe wel met groote moeyte in verwillighden. VVaer op hy ſe ten hooghſten ghebeden heeft, dat ſy doch die nacht over gheruſt zijn wilden, en niemandt ghewelt doen oft plonderen: 't welck ſy wel beloofden; maer hy was noch naeulijcks in huys, of ſy hebben met der haeſt de wip, ezel, ſtock, galgh en leder af-gehouwen, op een hoop geworpen en verbrant: alle waerts-huyſen geopent; de wijn, die ſy niet drincken koſten, op de aerde laten loopen; veel backers en kramers niet verſchoont; de vleyſch-bancken, waer in veel voor-

raedts was, ledigh ghemaeckt, en die gantſche nacht met plonderen en rooven ſulck een moetwil bedreven, als ooyt in eenige gheſchichten (na men ſchrijft) te leſen is.

Des anderen-daeghs is *Erlach* weêr vroegh by de ſijnen ghekomen, die alle dol en vol waren, moeſt ſe derhalven oock veel beter woorden, als te vooren geven; mits ſy ſonder ontſach ſich lieten verluyden, dat, ſoo haer acht maenden zoudy te tien uren niet ghereet waren, ſy de gantſche Stadt uytplonderen, in brandt ſteecken, en tot *Ian de Weert* trecken ſouden; durfden oock den Overſten onbeſchaemt in 't aengheſicht ſegghen, dat nu niet hy, maer ſy meeſter waren; begheerden daer op de ſleutels, die, ſchoon hy haer weygherde (ſeyden ſy) ſy ſouden echter wel uyt konnen komen. Soo dat de Overſte wederom onverrichter ſaecken afwijcken moeſt.

Als hy derhalven den ghedurigen yver en dolheydt deſer lieden ſagh, ſoo heeft hy neven den Vry-Heer *d'Oiſonville* beſlooten, vijf maenden te betalen. Daer op is hy wederom tot haer ghetreden, heeft ſe, als of hy Godt een reghen af-badt, ghebeden, tot dat ſy eyndlijck de vijf maenden aen-namen, met belofte dat ſy het overige binnen veertien daghen, en volle vergiffenis van al het geen ſy bedreven hadden, hebben ſouden, of wilden 't noch tien-mael ſlimmer maecken. En alſoo is omtrent half tienen voor de middagh de onruſt gheſtilt, en yeder na ſijn wijck ghetrocken.

De Duytſen zijn op de plaets, daer ſy ghekomen waren ſtaende en ſtil ghebleven; en hebben, eer de Franſen af-trocken, niet willen te vreden zijn, voor men haer oock vijf maenden betaelde, daer ſy ſich te vooren hadden met dry laten af wijſen.

De Heſſen middeler wijl vernomen hebbende, dat

dat vier Lothringhſche regimenten met het gheſchut niet vêr van het Slot Merode; en de Overſte *Gierecourt*, te voet, de Overſte *Mondragon* te paert in het Dorp aldaer lagen, zijn uyt Nuys, Kempen en Kalkar, onder het beleydt van den Overſten *Rabenhooft*, by nacht met vijf hondert ruyters, dry hondert Dragonners en vier hondert ſchutters uyt-ghetrocken, hebben het Lothringhs hooft-legher overvallen, en, onaenghesien haer ſtercke teghenweer, den Overſten *Bellemont* met twee hondert Lothringhſchen vernielt, hondert en ſeſtigh ruyters ghevanghen, twee hondert paerden met twee ſtucken gheſchuts en wat meêr in 't legher voor-handen was, tot buyt gekregen. Gedurende dit ghevecht heeft, nae des Overſten *Bellemonts* doodt, de Overſte *de Fauge* noch over 't half uur teghen ghehouden, tot eyndlijck het paert onder hem gheſchooten, en hy daer over ghevanghen wierd, waer door de Lothringhſchen na des Overſten *Gierecourts* legher-plaets vluchten moeſten.

De Heſſen uyt Nuys hebben goet geluck, maer verſien 't vveder, in 't 1644 jaer, den 1 April.

Doch na dat Graef *Chriſtiaen* van *Naſſau-Sigen* 't ſelve verſtaen had, ſoo heeft hy met dry hondert ruyters en het Mandeslahiſch regiment, de verſtrooyde Lothringhſchen met der haeſt wederom verſamelt, de Heſſen (die ſonder noodt langh in 't veldt bleven en uyt de veroverde ſtucken ſchooten) moedighlijck aen-getaſt, en na een hart ghevecht, waer in wel vijf hondert van wederzyden bleven, eyndlijck in mis-orde ghebracht, de ghevanghe Lothringhſchen verloſt, de veroverde ſtucken en meêr andere buyt weder ghekreghen, veel paerden neven den Overſten *Rabenhooft* en *Bronckhorſt*, een Overſte Stadthouder, ſes onder-Krijghs-Overſten en hondert negentigh gemeene ſoldaten in Munſter-Eifel ghevangen ghebraght.

Aen de andere zyde is onder anderen de ſelve Graef van Naſſau doodt ghebleven, en aen der

Hessen zyde de jonghe Landt-Graef ghequetst, en het overige volck weder gelucklijck in Nuys gekomen.

Koninghs-marck *doet de Rakovvitsche Krabaten groote schade.*

Daer teghen hebben de Krabaten onder *Rakowitz* groote schade gheleden. De Overste *Koninghsmarck* was sterck van Hal uyt-getrocken, en des anderen-daeghs vroegh voor Seytz gekomen. Deser aenkomst heeft de Keysersche Overste *Rakowitz* verspiet, en daer op sich terstondt met sijn vier hondert Krabaten in het veldt gestelt, en den Koninghsmarckschen dry schermutselen uyt-gehouden, tot eyndlijck de overighe troepen, tot noch toe verborgen, onvoorsiens sterck aendrongen, alwaer eerstlijck den Oversten *Rakowitz* het paert onder 't lijf, en daer na hy self door den kop gheschooten, en neven meêr als hondert gemeene soldaten doodt gebleven is. Soo dat de Koninghsmarckschen, over de hondert ghevangen, hondert en vijftigh ghesadelde paerden ghekreghen, en de overighe, met verlies van de Overste Stadthouder van Koninghsmarcks lijf regiment, dry Stadthouders en twintigh ghemeene ruyters, verstrooyt hebben. VVaer nae *Koninghsmarck* des Oversten *Rakowitz* lichaem op het Slot brenghen, en boven de voorige besettingh noch vijftigh man met veel voorraedt, vee en koorn in voeren liet.

Hier na heeft hy sich na Morseburgh ghekeert, en onderweghen een andere Rakowitsche party, die in de dertigh sterck om Hal stroopte, aen-ghetroffen en soo ontfangen, dat 'er niet boven *acht* oft neghen mannen af quamen.

De Coningh van Deenemarcken gaet ter Zee den 12 April.

De Coningh van Deenemarcken, als voor verhaelt is, met de Sweeden in Oorlogh gheraeckt, is in sijn hooghen ouderdom, met omtrent sestien Oorloghs-schepen, self in Zee ghegaen, om sijn heyl teghen de selve te versoecken.

Terwijl de uytgaende partyen te Landt elckander,

der, en de t'saem-gherotte boeren den Sweeden alle afbreuck deden. Soo dat het Dughlassche regiment te paert van de Deenen onder den Oversten *Petersen* overvallen, meest vernielt wierd, en neven een groote som gheldts vier-en-dertigh schoone paerden afterlaten moest.

De Deenen slaen het Dughlassche regiment.

Insgelijcks heeft de Overste *Henrijck* van *Buchwald* in een Dorp by Tunderen des Oversten VVranghels regiment gheslaghen, by de vier hondert ghevangen, en vier veldt-stucken ghekregen, soo heeft oock tot Parchentin, twee mylen van Lubeck, een onbekende party, die alle vermomt waren, acht-en-twintigh Sweedtsche ruyters en een Ritmeester aen-ghetroffen, al t'samen vernielt, en den Ritmeester het hooft af-ghehouwen.

Des Oversten VVranghels regiment.

Niet langh daer na heeft de Coningh van Deenemarcken omtrent neghen duysent mannen, ten deel boeren, ten deel soldaten, aen de middelvaert met Oorlogh-schepen te Lande gheset, waer op de Schans, met sestigh mannen van de Sweeden beset, stormender-handt over-ghegaen, en alles daer in om-gebraght is. Dit heeft den Veldt-Maerschalck *Torstenzoon* bewooghen, self met een deel voetvolcks en eenighe stucken geschuts daer na toe te trecken, en de selve Schans weder aen te tasten, welcke hy oock na ses uren schietens eyndlijck met storm verovert, ses hondert daer in doot-gheslaghen, en acht hondert ghevanghen heeft; de overighen zijn 't na Funen ontvlucht.

Veroveren de Schans aen de middel-vaert den 21.

Die sy vveder verliesen.

Men heeft oock der Sweeden schutwachten, daer men se afterhalen moght, qualijck ghehandelt, soo dat niemandt voortaen meêr op eenighe Adelijcke Huysen en ope Dorpen blyven wilde, mits sy op sulcke plaetsen de doot ghewis voor ooghen saghen.

Vernietigen des vyandts schut-vvacht.

De Coningh van Deenemarcken heeft drie hondert duysent Rijcxdalers van de stadt Hamburgh

Coningh van Deenemarckens

aensoecken by Hamburgh en Lubeck. burgh en oock soo veel van Lubeck op rente begeert, en haer schriftlijck vermaent, dat soo sy den Sweeden nocht hulp nocht dienst bewesen, hy sulcks namaels met Coninghlijcke genade erkennen soude.

Gustaef Horn *overvveldight eenighe plaetsen in Schoonen.* Middeler wijl heeft oock de Sweedtsche Veldt-Maerschalck *Gustaef Horn* in Schoonen goede voortgangh gehadt. Soo dat hy in 't selve Landts-kroon, Lundan, en Elsenburgh verovert, en het laetste tot een Coninghlijcke Vestingh heeft laten maken. Daer op heeft hy den Oversten *Stadthouder Kagen* bevolen met tien duysent mannen voor Malmuyen en Christiaen-stadt te trecken, welcke plaetsen, sich met goedtheydt niet willende overgeven, van de Sweeden stormender-handt in-ghekregen, alles daer in om-ghebraght en daer na sterck beset zijn, en alsoo gantsch Schoonen tot ghehoorsaemheydt ghebraght.

Ragotsky *verlaet de Bergh-Steden.* De Keyser begost aen de andere kant het oock beter teghen *Ragotsky* te krijghen. VVant mits het daghelijcks beter weêr wierd, en de Keyserschen dieshalve over al heen kosten, soo heeft *Ragotsky* niet alleen de Bergh-Steden verlaten, maer oock een groot stuck in Over-Hungaryen moeten wijcken.

Schermutselingh tusschen Bucheym *de Ragotskyschen en Grenser Turcken.* Maer de Overste *Bucheym*, omtrent de selve tijdt met twee duysent paerden op kondschap uyt-ghereden, wierd van ses duysent Ragotskysche paerden en over de twee duysent Grenser Turcken met vlieghende vaendelen aen een doortoght op-ghewacht, van 't selve onbewust, is in 't voort-trecken alsoo onvoorsiens aen den vyandt gheraeckt, en heeft teghen wil en danck moeten stand houden; soo dat sy, terstondt van de Ragotskyschen en Turcken omringht, over de ses hondert van haer op de plaets om-ghebraght, en eenighe honderden ghevanghen wierden. Daer tegen

zijn

zijn van de Turcken, die ſich, na der Keyſerſchen bekentenis ſelf, veel dapperer ghequeten hebben, als de Ragotskyſche, de voorneemſte Overſte, de *Aga* van *Erlen* ghenoemt, met dry Turckſche en dry Sevenberghſche vaendelen, ghevangen, en eenighe hondert Ragotskyſchen, waer onder by de ſeſtigh Turcken, doodt bleven.

Dewijl men nu bevreeſt was, dat, door deſe Ragotskyſche onghеſchicktheydt, de Turck, die een groote heyr-kracht op de grenſen uyt-geruſt had, mede in 't ſpel ghetrocken moght worden, ſoo heeft de Keyſer aen ſijn Krijghs-Overſten bevolen, dat, als ſy de Turcken alleen ghemoeteden, ſy ſich aen de ſelve niet vergrypen ſouden, maer wat ſy onder de Ragotsſche regimenten vonden, de ſelve als vyanden te handelen.

Niet te min heeft *Ragotsky* door ſijn Gheſant aen 't Keyſerlijck Hof ſterck laten aen-houden om een veertiendaeghſche ſtilſtandt van wapenen, en daer by verſeeckert, dat hy tot een goede handel en vernietigingh van alle misverſtanden niet ongheneghen was, wenſchte en begheerde derhalven niets anders, als dat alleen alles in Hungaryen in die Staet herſtelt moght worden, als het in des II. Keyſer *Rudolphs* tyden gheweeſt was. Maer mits men aen de Keyſerlijcke zyde afterdocht had, dat dit verſoeck alleen om tijdt te winnen diende, op dat hy ondertuſſchen de verhoopte byſtandt der Turcken tot ſich trecken, en als dan de Keyſerſchen te meêr overvallen moght, ſoo heeft de Keyſer niet onbillijck 't ſelve in bedenckingh ghenomen.

Ondertuſſchen wierd tot VVeenen een Landtdagh ghehouden, waer op men verſocht, dat de Landt-Stenden een groote menighte van koorn en wijn tot behoefte en onderhoudingh van het Keyſerlijcke heyr in Hungaryen ſouden op-brengen. *Landtdagh tot VVeenen.*

Tot Praegh. Insghelijcks heeft men op den Landtdagh tot Praegh aen-ghehouden, voor tien regimenten winter-legher en vier maenden zoudy, welck op de drie hondert en neghentigh duyſent guldens beliep.

Der Heeren Staten beſluyt aen den Deenſchen Gheſant ghelevert. Omtrent de ſelve tijdt hebben de Heeren Staten haer beſluyt aen den Deenſchen Gheſant, op ſijn voorigh aen-brenghen, overghelevert, onder anderen van navolgenden inhoudt: I. Dat hare Hooghmoghentheden niet liever ſaghen, als dat de Vrede tuſſchen ſijn Coningh en des ſelfs vyanden moght herſtelt worden, derhalven ſy ſich door een afgheſonde brief tot middelers der ſelve aengeboden hebben, in welcke goede genegentheydt ſy oock noch volherdeden. II. Daer beneven waren voor eenighen tijdt ſoodanighe dinghen in de Noorderſche Landen ontſtaen, dat deſe Staet daer door was ghedwonghen gheweeſt, het Verbondt, in het 1614 jaer met de Sweeden ghetroffen, te vernieuwen, na de ghelegentheydt der tijdt en ſaken te richten, de ſelve eenighſins te verklaren, en tot voorkomingh van alle hinder en beſwaringh, die teghen de vryheydt der Koopmanſchap en Schipvaert moght voor-ghenomen worden, te vermeerderen. Na welcken handel de Kroon Sweden wederom onderſtaen heeft in deſe Landen eenighe Schepen te koopen, te bevrachten, en tot haren dienſt met krijghs-voorraedt en volck te voorſien; waer toe ſy nochtans opentlijck gheen ſonderlinge bewilligingh gehadt hebben, veel min zijn 'er eenige gelden toe op-ghebraght; hoe wel hare Hooghmoghentheden verſtaen hebben, dat oock de Amptlieden des Coninghs van Deenemarcken, door de haren in deſe Landen, onder de handt alles, wat ſy begeerden, in-koften en uyt-voerden.

III. En mits hare Hooghmogentheden te ge-

moet

moet ſaghen, dat wijl de Coningh tegen ſijn vyanden by andere Vorſten en Heeren hulp ſocht, en onder de ſelve ghevonden moghten worden, die, met deſe Staet in ope vyandtſchap ſtaende, yets tot nadeel van dit Landt daer door uyt-wercken ſouden, ſoo hebben ſy meerder Oorlogh-ſchepen, als eenighe jaren voor deſen, na de Noorderſche plaetſen, uyt-gheruſt, inſonderheydt mits een groote menighte van Spaenſche Oorlogh-ſchepen in de Vlaemſche Havens uyt-gheruſt was, en noch worden ſoud, om de Vloot, uyt deſe Landen na de Ooſt-zee uyt-loopende, aen te taſten. Daer-enboven hadden haer Hooghmoghentheden oock voor nootwendigh geacht, tot haer eyghen dienſt, voor allerley gheval een getal Oorloghs-ſchepen uyt te ruſten, niet tot yemandts hinder, maer om by tijdts in alles op de hoede te zijn.

De Graef van Merode blijft in een tvvee-ſtrijdt.

Tot Keulen had de Heer van *Geleen*, Overſte van het Keyſerlijck heyr in VVeſtphalen, een heerlijck mael ghegheven, waer op, onder andere Krijghs-Overſten *Ian de Weert*, de Graef van Merode, en de Overſte *Philip* teghenwoordigh waren. Als nu de Hoofden door het drincken verhit waren, en men over de tafel begoſt te kouten, ſoo gheraeckte de Graef van Merode met de Overſte *Philip* in twiſt, en ſoo vêr, dat ſy op elckander gheweer trocken, en beyde, *Philip* in den hals, *Merode* in de handt, ghequetſt wierden.

De laetſte door de andere Overſten uyt-ghebraght, bleef voor de deur ſtil ſtaen met de bloote deghen, tot dat eyndlijck *Ian de Weert* ſijn afſcheyt nam om na huys te gaen. Buyten deur komt hem *Merode* teghen, ſegghende, de eene was ſoo goedt als d'ander. Na veel twiſten gheraeckten ſy aen elckander, en na eenighe gangen gaf *Ian de Weert Merode* een ſteeck, waer van hy terſtont ter aerde doot viel. Hier over wierd hy tot

Keulen

Keulen in hechtingh ghefet, doch na ghehoorde ghetuyghnis weder vry ghelaten.

De Swveeden in Koldingen van de Deenen overvallen.

In Deenemarcken wierden vier Sweedtfche regimenten by Koldinghen onvoorfiens overvallen, hondert feven-en-dertigh mannen gevangen, vijftien gequetft en vier-en-dertigh gedoot. Defe fchade der Sweeden had grooter konnen geweeft hebben, waren de volckeren van defe vier regimenten by een gheweeft, maer mits fy meeft uytghefonden waren, en tot fchutwachten laghen, foo hebben de Deenen anders niet konnen uytrichten, te meêr mits fich de overighe op het Slot, daer haer vaendels waren, begaven, en onaenghevochten bleven.

De Swveedfche Hooftman Pieterfen *verovert een Deenfch fchip.*

Daer teghen heeft de Sweedtfche Hooftman *Lambert Pieterfen* by VVahren in Iutlandt een Deenfch fchip verovert,en daer op den Hooftman met vier-en-veertigh mannen, twaelf yfere ftucken, dertigh fabels, twintigh roeren, tien tonnen met boskruyt en andere voorraedt in groote menighte ghekreghen.

De Heffen vvorden van die van Keyfers-VVeert overvallen, in't 1644 jaer, in May.

Insghelijcks hebben de Heffen een groote nederlaegh van den Overften *Flans*, Bevelhebber in Keyfers-VVeert gheleden. VVant de felve, vernomen hebbende, dat de Heffen buyten Lijn fich wilden beveftighen en fterck fien lieten, is met eenighe ruytery en feventigh vuurroers in aller ftilte over Rijn ghetrocken, heeft hondert vijftigh mannen van de Heffen aen-ghetroffen en op het vlacke veldt gheflagen. Als nu die fich meenden aen de Landtweer, daer de voorfeyde Overfte fijn volck ftaen had,te verfekeren,foo heeft hy fe op 't heftighft met ruyters en voetknechten aen-getaft; in on-orde ghebraght, eenighe hooge en twintigh laghe Bevelhebbers neven hondert ghemeene foldaten ghevanghen ghekregen en veele verflagen, foo dat weynigh van de Heffen tot Lijn quamen.

Oock

Oock is de ſtadt Zweynits, tot noch van de Sweeden in-ghehadt, weder met verdragh in der Keyſerſchen handen gheraeckt, alwaer ſich de Duytſche ghemeene ſoldaten moeſten onder-ſtellen, en de Bevels-lieden wierden na Groot-Glogau begheleydet. Het verlies van welcke plaets voorneemlijck het ghebreck van zout en vleyſch, mits ſy niet meêr als acht paerden te verteeren hadden, toe-gheſchreven wierd. VVaer op de Overſte *Kappaun* met de ſes vaendelen, in Zweynits ghekreghen, weder tot den Overſten *Gallas* nae Praegh ghetrocken is.

Zvveynits vveder aen de Keyſerſchen over-ghegheven, den 7 May.

Hier teghen zijn des anderen-daeghs de Sweeden uyt Oppeln ſterck uyt-ghevallen, hebben den Keyſerſchen groote ſchade ghedaen, en eenighe Bevelhebbers met by de veertigh ſoldaten, behalven die ſy ghevanghen kreghen, om-ghebraght.

De Svveeden vvreecken ſich eenighſins.

Dierghelijck een uytgangh had de ſtadt Overlingen, waer uyt, met verdragh over-ghegaen, vijf hondert vijftigh mannen met wapens, ſack en pack, ſlaende trommel, doch ſonder gheſchut uytgetrocken, en na Lauffenburgh begheleydet, daer-en-boven den onberedenen ry- en treck- paerden, om de ruſtwaghens voort te brenghen, mede ghegheven zijn.

Overlingen van de Beyerſchen in-genomen.

Korts hier na heeft de Sweedtſche Scheeps-Overſte *Marten Tyſſen* met negen Deenſche ſchepen, na de ſelve op voorgaende bericht in 't gheſicht ghekreghen, over de ſes uren ghevochten en in 't begin op de vlucht ghedreven. Maer als de Deenen merckten dat deſe drie Sweedtſche ſchepen (want meêr had deſe Overſte niet by ſich) door weêr-wint elckander niet koſten ontſetten, ſoo zijn ſy den voornoemden Zee-Vooght ſoo aen-ghevallen, dat, had ſich de Onder-Zee-Vooght niet dapper ghequeten en hem troulijck by-gheſtaen, hy 't ſwaerlijck ontkomen ſoud hebben.

Slagh ter Zee tuſſchen de Svveedſche en Deenſche ſchepen, den 16 May.

ben. Mits ſijn maſt, rê en zeyl aen ſtucken gheſchooten waren.

Alſoo hebben deſe dry Sweedtſche ſchepen negen van de beſte Deenſche niet alleen aen-getaſt en in 't begin doen vluchten, maer oock namaels dapperlijck gevochten, en ſchoon ſy eenige ſchade leden, ſoo hadden 'er nochtans de Deenen gheen voordeel by, wijl ſy ſteedts pompen moeſten, en nerghens durfden ſtil blyven. Der Sweeden grootſte ſchade was het verlies van den Overſten *Lohauſen*; een Hooftman, twee Vaendrighs, dertigh ghemeene ſoldaten en by de veertigh bootsgheſellen.

Langhevveel van de Biſſchopſchen verovert, in 't 1644 jaer, den 1 Junius.

Het Huys Langeweel in 't Stift Breemen heeft, na dry weecken van de Biſſchopſchen herdt aenghetaſt, en gheen ontſet te hoopen, ſich met verdragh overghegheven, waer van de Bevelhebber, zijnde een VVachtmeeſter, neven den Schalt-Hooftman, ghevanghlijck na Ottersbergh ghebraght, de ghemeene ſoldaten onder-ſtelt, en de plaets met drie hondert Deenen beſet wierd.

Soo wierd oock omtrent de ſelve tijdt voor ſeker gheſeyt, dat *Ragotsky*, op de aentocht der Keyſerlijcke volckeren, niet alleen de beleghering van Villeck verlaten heeft, maer oock van de ſelve Keyſerſchen aen-ghetaſt, vier duyſent der ſijnen op de vlucht ghedreven, over de vijf hondert verſlaghen, acht hooghe Krijghs-Overſten neven veel ghemeene ſoldaten, een groot vaendel en drie ſtandaerden verovert zijn.

Des Keyſers aftocht van VVeenen na Conſtantinopel.

Daer op is weynigh hier na de Keyſerlijcke Geſant, Graef *Herman* van *Tſcherin*, na de Ottomanniſche grenſen beſtemt, met elf ſchepen, waer op roode en witte vaendels ſtaken, en een geſelſchap van twintigh perſoonen van VVeenen uyt-ghevaren, en na ſijn aenkomſt tot Ofen, prachtigh aldaer in-ghehaelt.

Omtrent de ſelve tijdt hebben de Heſſen uyt Nuys, Lijn, en andere plaetſen wederom groote ſchade geleden. VVant na dat ſy tuſſchen de vier en vijf hondert ſterck, te paert en te voet, onder het beleydt van den Overſten *Kots*, Bevelhebber in Nuys, uyt-ghetrocken waren om de brandt-ſchattingh in 't Landt van Gulick op te halen; heeft de Overſte *Geleen* het ſelve vernomen, en op de ſelve, nu weder met veel ghevange huysliedeń en vee te rugh keerende, laten paſſen, ſoo dat ſy ſe eyndlijck aen-getroffen, vernielt, den voornoemden Overſten *Kots*, twee Ritmeeſters, drie Hoplieden, vier Vaendrighs, ſes Stadthouders, twintigh laghe Bevelhebbers, twee Trompetters en by de drie hondert te paert en te voet na Bruhl ghevangen gevoert hebben: veertigh zijn 'er op de plaets ghebleven en by de ſeſtigh ſwaerlijck ghequetſt.

De Heſſen uyt Nuys lyden ſchade.

Daer teghen heeft een andere Heſſiſche troep, by de vier hondert ſterck, tot dicht by Keulen ge-ſtroopt, ſoo dat men oock met het gheſchut onder haer ſchieten moeſt; daer van hebben ſy een ſchoon Hof in de brandt geſteecken, en des Overſten *Philips*, die na Keulen wilde, wagen, koets en ſeſtien paerden afterhaelt; waer by de *Philipſche* Overſte Stadthouder ſwaerlijck ghequetſt wierd, doch door de ſnelheydt ſijns vluchtenden paerts noch 'er van quam.

Kryghen goede buyt by Keulen.

De Keyſerſchen onder *Gallas*, die tot noch toe aen Zwickau, VVerda en Grimmitſch gheleghen hadden, zijn in de tien duyſent mannen ſterck na Zeyts ghetrocken, en een deel der ſelve hebben het Slot, met een Hooftman en omtrent ſeventigh ſoldaten beſet, beklommen, op beſcheydenheydt in-ghenomen, de Duytſche Dragonners onder-ſtelt, de gheboore Sweeden op los-gheldt gheſet, en den Vaendrigh, een gheboore Sax, ghevanghlijck na Dreſden ghevoert.

Het Slot tot Zeyts van de Keyſerſchen in-genomen.

Onder-

Itsehoe van de Deenen overrompelt.

Ondertusschen wierden oock de Sweeden in Itsehoe van de Deenen in Gheluckstadt en Krempe, by de acht hondert mannen sterck, mits haer slechte wacht overrompelt, en de Stadt met even dierghelijcke krijghslist in-genomen, als *Koninghsmarck* voor een jaer Halberstadt veroverde. Namelijck door eenighe, als oude wijven verkleet, en met kool, wortelen, gras en andere dinghen beladen, verrascht. Alsoo hebben de Sweeden wederom drie hondert mannen in de selve plaets verlooren, die al te samen neven haer Bevelhebbers na Krempe ghevanghen ghebraght wierden, de Stadt is uyt-gheplondert en onbeset ghelaten, acht vaendelen, vijf stucken gheschuts, en by de dertigh duysent Rijcxdalers daer in ghekreghen.

De Bevelhebber van Itsehoe en de Overste van 't Oosterlinghsche regiment waren toen tot haer groot gheluck te Rensburgh, daer sy ontboden waren, en hadden onderwijl den *Majeur* de last vertrout, die neven dertigh soldaten in 't begin terstondt doodt bleef, en daer door den Deenen haer aenslagh te beter gheluckte.

Het Eylandt Bornholm van de Swveedsche vloot uyt-gheplondert.

Daer tegen heeft de Coninghlijcke Sweedtsche vloot, dierghelijck van de selve Kroon nooyt by menschen ghedencken uyt-gerust is, het Eylandt Bornholm uyt-gheplondert, en aldaer een kleen Deensch schip met dertigh schutters ghekreghen.

Het Swveedsche heyr onder Gustaef Horn *vvort versterckt.*

Insghelijcks heeft de Veldt-Maerschalck *Gustaef Horn* tot noch toe geluckigh een voortgangh ghehadt, en de eene vaste plaets na den anderen in-ghenomen, en sijn voetvolck met een goedt deel van het volck, welck uyt Fun- en Nord-land aenquam, versterckt. Oock is 'er bestemt dat 'er altijdt een vliegend heyr op allerley voorval dicht by Stockholm verblyven en by der handt zijn soud.

Korts hier nae zijn beyde de Coninghlijcke

vlooten aen elckander en in een heftigh ghevecht gheraeckt, waer in van de Sweeden niet meêr als dertigh doodt-gebleven en vijftigh gequetst zijn; daer teghen is aen de Deensche zyde de Zee-Vooght *Wint* doodlijck ghequetst, de Heer *Vlefeld* neven den Coningh, die self (na dat hy te vooren sijn Kroon en Rijckstaf over-gereyckt, alles, hoe 't na sijn afgangh toegaen soud, bestelt, en het Heyligh Avontmael ontfangen had) in dese Zeeslagh was, met een grof geschut van een gheschooten, en sijn Broeder ghequetst gheworden. *Svvaer gevecht tusschen de Deensche en Svveedsche vlooten.*

Eyndlijck is oock de vaste plaets VVolau in Silesien aen de Keyserschen met verdragh over-ghegaen. VVaer uyt de Overste *Gorzke* (gheen middel meêr siende om de plaets te beschermen) met twee hondert mannen te paert en te voet, drie stucken gheschuts, sack en pack, en wat hy slechts voort-brenghen kost, uyt-ghetrocken, en met de gantsche troep op Krossen en Franckfort begheleydet is. *VVolau van de Keyserschen in-genomen, den 27 Iuny.*

De Keurvorst van Saxen, na dat hy uyt alle besettinghen veel volcks, en de regimenten te paert, die tot noch toe in Lausnitz gheleghen hadden, met de Arnheymsche te voet by een vergadert had, is met twaelf regimenten van Dresden voor Chemnits gheruckt, en heeft die Stadt laten opeyschen, welcke hy oock, na een belegeringh van tien weecken, en een ghedurigh gheschiet van vier weecken, by ghebreck van ontset en boskruyt, met verdragh in-ghekreghen heeft. *De Saxen nemen Chemnits vveder in, in 't 1644 jaer, den 19 Iulius.*

Na de veroveringh van Chemnits heeft hy een troep na Grimme ghesonden, daer hy door toedoen der Burgers terstondt in de Stadt geraeckte, en de Stadthouder op het Slot hem 't selve met verdragh overgaf. *Grimme.*

Hier op is het Huys Rochlitz berent, op-ghevordert, beschoten, en eyndlijck met ghedurigh *Rochlitz.*

ſtormen in-ghekreghen. Alwaer de Stadthouder, by de ſieckte ſijns Hooftmans beveelende, om eenighe ſchimp-redenen, van den Keurvorſt ghe-ſproken, ſoo langh met de tongh aen de galgh gheſpijckert ſtond, tot dat twee ghebore Saxen op-ghehanghen wierden, daer na los gheſneden, en insghelijcks op-gheknoopt wierd.

Leyſnick. Daer na is hy op Leyſnick ghetrocken, het welck ſich met verdragh opgaf, en hoe wel in het ſelve beſlooten was, dat alleen de Duytſen, die ooyt te vooren den Keurvorſt oft Keyſer ghedient hadden, en de ghebooren Saxen te rugh blyven ſouden, ſoo zijn nochtans tegen dit verdragh alle Duytſen in 't gemeen by de aftocht op-gehouden.

Koninghs-marck *ver-overt Langh-vveel.* Middeler wijl heeft de Overſte *Koninghsmarck* ſijn tocht over de Sael ghenomen, en hier op het Slot Langhweel in het Stift Breemen, heftigh aen-ghetaſt, en eyndlijck met ſchieten en andere dwangh-middelen ſoo vêr ghebraght, dat de Biſ-ſchoplijcke Overſte ſich met hondert vijftigh ſol-daten op beſcheydenheydt overgheven moeſt. VVelck Huys gemelde Overſte gantſch gheſlecht en de graften toe-ghevult heeft.

Egeln. Daer na is hy door het Landt van Luneburgh op-ghetrocken, en, met elf regimenten in en om Halberſtadt ghekomen, heeft duyſent paerden na Egeln gheſonden, die de ſelve Stadt, ſonder een man te verlieſen, overweldighden. VVaer door de Overſte *Vnger* met drie hondert ruyteren, en een Stadthouder uyt Maeghdenburgh, die over veertigh Dragonners bevel had, op het Slot vluch-ten moeſt. Maer als men ſe daer oock met het gheſchut benaeude, ſoo hebben ſy beſlooten door de muur te breecken, de paerden daer door te voeren, en over de moeraſch te vlieden.

Daer de Overſte Unger *met liſt uyt komt.*

Koninghsmarck 't ſelve merckende, heeft met der haeſt eenighe troepen te paert uyt-gheſonden, om haer

haer de doortocht af te ſnyden, die oock veele gevanghen kreghen; maer de Overſte *Vnger* en de Stadthouder, dien de weghen bekent waren, zijn door-geraeckt, en met eenige ruyteren in Maeghdenburgh ghekomen: waer op de wal gheſlecht, en alle Veſtingh af-ghebroken wierd.

Niet langh hier na is de ſchoone ſtadt Freyburgh in Briſchau, welcke de Sweed-VVymerſchen nu eenighe jaren in-ghehadt hadden, na een belegheringh van een maent, dertien ſtormen, twee duyſent vijf hondert ſcheuten, met verdragh aen den Beyerſchen Overſten *Mercy* overghegaen; waer op de Bevelhebber *Frederijck Lodewijck Canofsky* van Langendorp, met ſes hondert geſonde, twee hondert ſiecken en gequetſten, hondert paerden en twee ſtucken gheſchuts uyt-ghetrocken is.

Freyburgh in Briſchau van de Beyerſchen in-genomen, den 28 Iulius.

Na 't in-nemen van welcke Stadt beyde Franſche Overſten, te weten de *Viconte de Tourraine*, en de Hertogh van Enguin, met twee-en-twintigh duyſent mannen, op het wel-beſchanſte legher voor Freyburgh aen-ghevallen zijn, en de eerſte Schans met grooten yver aen-getaſt en beſtormt; doch met groot verlies, mits 'er wel by acht hondert VVymerſchen doodt bleven, en veel ghemeene ſoldaten en Krijghs-Overſten ghequetſt wierden.

De Frans-VVymerſchen lyden voor Freyburgh groote ſchade.

Niet te min lieten ſich de voornoemde Krijghs-Overſten niet af-ſchricken, maer hebben de gantſche maght der vyanden in twee Schanſen aen beyde berghen by Offenhauſen met een onghehoort ghewelt beſtreden, geen volck gheſpaert, en eyndlijck, hoe wel met verlies van veel dooden en ghequetſten verovert.

Na dit verlies heeft men by de Beyerſchen meêr ſtucken op de Burghalder-bergh gheplant, en ſich dapperer verſchanſt, niet tegenſtaende hebben de

VVorden wederom gheſlaghen.

voornoemde Overſten deſen bergh met de gheheele krijghsmacht te paert en te voet beſtormt, maer t'elckens met groot verlies af-gheſlagen, en van haer ſulck een menighte om-ghebraght, dat het ſchier ongheloofiijck ſcheen. VVant die den bergh opklommen, vielen als ſneeu-vlocken af. Ia des anderen-daeghs zijn ſy ſoo heftigh aen een gheraeckt, dat alle Krijghs-Overſten en ſoldaten, van joncks af in de Krijgh op-gebraght, bekennen moeſten, dat ſy nooyt dierghelijck gheſien hadden; ſoo dat 'er aen der Beyerſchen zyde omtrent twaelf hondert, aen der Franſchen zyde tuſſchen de vijf en ſes duyſent ghebleven zijn.

In dit treffen heeft *Ian* de *Weert*, wel niet beſchadight, maer het paert onder 't lijf gheſchooten, ſich ſoo wel met ſijn Kuraſſiers en Dragonners ghequeten, dat, ſoo hem des vyandts ruytery niet in ghetal overtroffen had, hy al het Franſche voetvolck ſoud vernielt ghehadt hebben.

Na al deſe uyt-gheſtane ſtormen hebben ſich de Frans-VVymerſchen op de beſtemde verſamelplaets noch neghen duyſent te paert en acht duyſent te voet ſterck bevonden; en vernemende dat de Beyerſchen uyt ghebreck van voerady na Villingen op-ghebroken waren, hebben ſich daer na toe ghewent, en onder de tros van het Sporckſche regiment eenighe ſchade ghedaen; daer door beyde partyen wederom by na aen elckander gheraeckten, en de Beyerſchen haer gheſchut, op de naeſt-gheleghe bergh ghebraght, op de Franſen loſten. En wijl de Beyerſchen niet raedſaem vonden, ſich op deſe plaets tot een hooft-treffen te begheven, inſonderheyt wijl de Franſen haer in ruytery te boven ginghen, ſoo zijn ſy met drie veroverde ſtandaerden weder na Villingen en Schonbergh ghetrocken, en hebben een beſchadighde

En verlieſen dry ſtandaerden.

halve

halve kartouw,een vuurmortier,een veldtſtuck en eenighe plonderwaghens moeten after laten.

Grevelinghen van de Franſen inghenomen.

Beter gheluck, als voor Freyburgh, hebben de Franſen met de veroveringh van Grevelinghen gehadt. VVelcke plaets, met vijf-en-dertigh hondert oude ſoldaten en alle nootdruft voorſien, de Hertogh van Orleans met het Franſche hooftheyr van vijftien duyſent te voet en twee hondert te paert, na een hardt belegh van twee maenden, en een onghelooflijcke wederſtandt,met verdragh in-ghenomen heeft. VVaer op de beſettingh van acht hondert gheſonde en omtrent vijf hondert ſiecken en ghequetſten, de aenſtaende ſtorm niet durvende verwachten, uyt-ghetrocken, en de plaets aen den ſelven Hertogh van Orleans overghelevert hebben, die 'er den Graef van Grancay tot Stadthouder gheſtelt heeft.

De Deenen en Svveeden komen heftigh aen elckanderen.

Korts hier na zijn de Sweedtſche en Deenſche heyren weder heftigh aen elckander gheraeckt. VVant na dat de Coningh uyt Lalandt en Funen by de dertien hondert mannen uyt het Landt ghebraght had, hebben ſy de doortoght, de nieuwe Muhl ghenoemt, by Chriſtiaen-prijs ſterck beſet, en begoſt met groote ſtucken op de Sweedtſche vloot te ſchieten, ſoo dat de Sweedtſche Zee-Vooght, *Klaes Flemmingh*, door ſijn ſchenckel, en ſijn Dienaer door beyde knyen geſchooten wierd.

Ondertuſſchen heeft *Torſtenzoon*, na 't ſelve vernomen,ſich daer na toe begheven,den Deenen de doortoght na de zee af-gheſneden, de Schans beſtormt, met verlies van den Overſten *Schalck* en omtrent vijftigh mannen in-ghekreghen, daer in over de twaelf hondert om-gebraght, en naeulijcks twintigh, oft ten hooghſten dertigh, beghenadight.

Insghelijcks heeft de ſelve *Torſtenzoon* het geluck ghehadt, dat hy de ſchanſen en ſchip-brug-

De Swee-den komen aen het Stapelholmer-landt.

ghen, by Frederijckstadt over de Eyder gheslagen, vermeestert, de Deenen verjaeght, de brugghen verbrandt, op het Stapelholmerlandt gheraeckt, een vaendel te voet van hondert vijftigh mannen, onder den Oversten *Vlefeld* behoorende, vernielt, de Hooftman ghevanghen, het vaendel verovert, en veel ghemeene soldaten verslaghen heeft.

De Keyserschen vallen in Kihl.

Middeler wijl heeft sich het Keyserlijck ontset onder den Graef *Gallas* om Oldesloe ghelegert; van waer de selve Overste stercke partyen teghen de Torstenzoonsche en der selve legher-plaetsen heeft laten gaen; ghelijck dan een van sijn Overste Stadthouders in de Stadt Kihl in-ghevallen is, en heeft seventigh mannen, en onder de selve een Overste Stadthouder, een Hooftman en des Oversten *Torstenzoons* jaghermeester, om-ghebraght, en achtien neven veel paerden en buyt ghevanghen ghekreghen.

Veroveren de selve Stadt, in 't 1644 jaer, den 3 Augustus,

Terstont hier na is noch een andere Keyserlijcke troep van tusschen de vier en vijf hondert mannen wederom tot Kihl, wijl 't een onvaste Stadt was, in-gevallen, heeft de Stadt verovert, en alles, wat Sweedtsch was om-gebraght, van welcke een deel naeulijcks op het Slot ghevlooden, de overighe ghevanghen, en neven groote buyt wegh-ghevoert zijn. Daer na heeft sich oock het Slot

en het Slot.

op ghenade en ongenade overghegheven, welcks soldaten sich onder-stellen, en Bevelhebbers ghevanghen gheven moesten.

Koninghsmarck *neemt de Stadt Torgau en des selfs Slot in.*

Hier tegen heeft oock de Sweedtsche Overste *Koninghsmarck* goede voortgangh gehadt. VVant na dat hy met sijn onder-hebbende troepen over de Sael en tot Eylenbergh ghekomen was, soo heeft hy het overighe voetvolck uyt Leypsigh en andere besettinghen met sich ghenomen, in Torgau voor het Slot ghetrocken, voor het selve twee schietwallen op-gheworpen, en terstondt begost

te

te beſchieten, ſoo dat de Bevelhebber daer in van verdraghen ſpreecken en ſich op genade en ongenade overgeven moeſt. Niet te min is hem neven andere Krijghs-Overſten elck een paert belooft. Alſoo hebben de Koninghsmarckſchen door deſe plaets de overtocht over de Elve met kleen verlies in-ghekreghen, doch niet langh daer na weder verlaten.

Niet langh hier na als de Overſte *Gallas* met de vereende Keyſerlijcke en Deenſche heyren van Kihl na Rensburgh naderde, ſoo zijn de Sweeden, die by na al haer volck bereden ghemaeckt hadden, aldaer in aller haeſt op-gebroken, en zijn op een halve mijl van 't Keyſerlijcke legher voorby Nieuw Munſter, van daer op Zeghebergh, welck Slot ſy verlieten en in brandt ſtaken, voort tot op Oldeſloe tuſſchen Lubeck en Hamburgh ghetrocken: die de Keyſerſchen terſtondt na-treckende, insghelijcks tot Oldeſloe aen-ghekomen zijn; alwaer den gantſchen dagh van weêrzyden met ſtucken op elckander gheſpeelt wierd, en hoe wel yeder meende, dat het op een hooft-treffen ſoud uyt-vallen, ſoo hebben ſich nochtans de Sweeden des anderen-daeghs verder en na Mekelenburgh ghewent, dien de Keyſerſchen en Deenen ſteedts volghden. *De Swveeden breecken vveder op uyt Holſteyn.*

Oock hebben ſich de Franſen aen den Rijn dapper ghequeten, zijn langhs een ſchipbrugh, tot Krautenheym toe-gheruſt, op Germersheym ghekomen, en hebben 't ſelve op ghenade en onghenade verovert. *De Franſen veroveren Germersheym.*

Daer na zijn de Lothringhſche ſoldaten tot Spiers des nachts in aller ſtilte van daer na VVorms en Franckendael gheweecken, waer op de Franſche Veldt-Maerſchalck *de la Tour* de ſelve Stadt tweemael door een Trompetter heeft laten opeyſſchen, een lijdlijck verdragh aenbieden, en *Spiers.*

haer beloofc by haer gherechtigheydt te laten, ſoo dat na beyder-zyds ghepleeghde handelingh tuſſchen de twee en drie hondert mannen in de Stadt tot beſettingh gheleght zijn.

Ondertuſſchen heeft de Overſte *Roſa* alle omligghende Standen, Steden en Vlecken tot Ladenburgh aen de Berghſtraet, van weghen gheldtſchattingh en in-nemingh van ſchutwacht, beſchreven.

VVorms. Terſtondt na de veroveringh van Spiers is de voornoemde Overſte van *Touraine* met de gantſche maght der ruytery voor VVorms gekomen, en na handelingh van een half uur in-ghelaten.

Mentz. Van daer voort op Mentz, welck ſich insghelijcks met verdragh op-geven, en een ſekere doch ſtercke beſettingh, in-nemen moeſt.

Philipsburgh, in 't 1644 jaer, den 3 September. Philipsburgh, anders Udemheym ghenoemt, is van de Frans-VVymerſchen, onder 't beleydt van den Hertogh van Enguin, na een beleghering h van vijftien daghen, mits de Overſte *Bamberger*, Keyſerlijcke Bevelhebber daer in, maer ſes hondert mannen en ghebreck aen voorraedt en boskruyt had, ſonder een ſtorm uyt te ſtaen, met verdragh in-ghenomen.

De Deenen nemen Ripen vveder in. De Sweeden en Deenen hebben oock elckander niet gheſpaert; ghelijck dan de Deenſche Overſte *Rantzau* het Huys Ripen berent, en, na alle yver aen-ghewent, op ghenade en onghenade in-ghenomen heeft.

Hadersleben. Insgelijcks is het met Ahrhauſen en Ahleburgh ghegaen, en de ſelve onder des Coningh van Deenemarckens maght ghebraght zijnde, is de voorſeyde Overſte met die Deenſche volckeren op Hadersleben ghetrocken, 't welck ſich oock op ghenade en onghenade overgheven moeſt, in welck een tamelijcke voorraedt van ſchiet- en levens-middelen ghevonden wierden.

Daer

Daer tegen heeft de Sweedtsche Overste *Helm Wrangel*, met tien regimenten te paert en te voet, neven twee stucken gheschuts, na het Graefschap Pinnebergh getrocken, aldaer de Deensche blockeringh op-gheslaghen; die 't ontryden kost, is 't ontkomen, maer al het voetvolck is ghebleven, soo dat men in de loopgraven en begoste Schanssen drie hondert vijftigh mannen doodt vond, sonder die hier en daer verslagen wierden. Onder de dooden heeft men twee Overste Stadthouders, neven verscheyde Hooftlieden en andere Bevelhebbers ghetelt. *Lyden schade voor Pinnebergh.*

Van daer is de voornoemde *Wranghel* na Bredenburgh op-gebroken, om aldaer insghelijcks de blockeringh op te slaen. Maer, mits de Aerts-Bisschop van Breemen, na 't selve vernomen, noch vijf hondert schutters daer na toe gesonden, de plaets oock sterck en met alles wel voorsien had, soo heeft hy sijn tocht verandert, onvoorsiens voor Kihl gheruckt, de selve Stadt met het Slot overweldight, en by de twee hondert Deenen neven haer Bevelhebbers ghevanghen ghekreghen. *De Swveeden nemen Kihl in.*

De Stadt Eklenfort heeft sich ghewillighlijck overghegheven, van daer hy voort voorby Gottorf op Hadersleben ghetrocken is, om Ripen, wijl de soldaten, daer in sonder noot oproerigh gheworden waren, te bemachtighen. *En Eklenfort.*

Onderwijl heeft de Overste *Gun*, ghewese Bevelhebber tot Oppeln, de besettingh uyt Christiaen-prijs ghenomen, en zijn de selve by de vijf hondert mannen sterck met den Oversten *Wranghel* voort-ghetrocken. *Nemen de besettingh uyt Christiaen-prijs.*

En als hy sich daer na geliet, als of hy met gheweldt by Sleeswijck in Iutlandt doorbreecken wilde, en de Deenen over sulcks, om 't selve te verhinderen met haer gantsche maght daer na toe trocken; soo heeft hy sijn meeningh verandert, *Veroveren Itsehoe.*

 den

den wegh op Itſehoe ghenomen, 't ſelve verovert, uyt-gheplondert, eenighe ſchoone huyſen daer in aen brandt gheſteecken, en alles, wat in 't geweer was, neder-ghehouwen.

Beſchermen VVarsback.

Hier op meenden vier hondert Deenſche Dragonners, en een tamelijck ghetal van Snaphanen uyt Gheluckſtadt, het Huys te VVarsback te overrompelen; maer wierden ſoo qualijck ontfanghen, dat ſy met tamelijck verlies te rugh wijcken moeſten.

Houden ſich vvel in Schoonen.

Oock heeft de Veldt-Maerſchalck *Horn* in Schoonen vijf hondert Deenſche ruyters gheſlaghen, ſoo dat 'er naeuwlijcks hondert twintigh van weêr in Malmuyen quamen, op welcke beyder leghers by Malmuyen ſoo dicht by een lagen, dat ſy daeghlijcks met het gheſchut op elckander ſpeelen koſten.

De Saxen overvveldighen Eulenburgh.

Na dien de Keurvorſt van Saxen des Overſten *Koninghsmarcks* optocht nae het Stift Halberſtadt vernomen had, is hy voor het Slot Eulenburgh gheruckt, heeft het ſelve ſterck beſchooten, en door ſtorm verovert; waer op een Stadthouder en vier-en-dertigh ſoldaten laghen, van welcke al, die in 't gheweer bevonden wierden, gedoot zijn.

Svveeren den Keyſer.

Hier op is de Keyſerlijcke Overſte *Enckefort* hier aen-ghekomen, en na ghehoude t'ſamenſpraeck, den Saxen belaſt den Keyſer te ſweeren; de ſelve Overſte *Enckefort* haer voor-gheſtelt, en aen ſijn bevel onder-ſtelt, met welcke hy van daer na Torgau aen de Elve ghetrocken is.

De Svveeden vvorden heftigh gheſlaghen.

De Koninghsmarckſche, met vier regimenten na Ackersleben op een aenſlagh uyt-gheſonden, wierden van den Graef van Buquoy verſpiet, met drie duyſent paerden op-ghewacht en ſoo gheſlaghen, dat de Overſten *Kinsky, Schonber* en *Briſſewits* ghevangen wierden, en de Overſte *Balthazar* neven acht hondert Sweeden doodt bleef.

Daer teghen had de Overste *Koninghsmarck* gewisslijck vernomen, dat de Keyserschen met een stercke troep, om voerady te halen, tusschen Schanders- en Aschers- leben stonden, waer op hy terstondt eenighe troepen voor uyt ghesonden, en voort met de volle maght op haer aen-getrocken is. En schoon de teghen-party sich in 't begin wacker ghenoegh betoonde, soo zijn sy nochtans eyndlijck in verwerringh gheraeckt, soo dat het eene deel aen de eene zyde na het Graefschap van Mansfeldt, het ander aen d'andere zyde na haer legher vluchte. VVat in 't treffen betrapt wierd, is na krijghs-ghebruyck ghehandelt, en het overschot meest ghevangen. De Koninghsmarcksche hebben dry duysent paerden ghekregen, en daeren-boven eenighe hondert tros-waghens, van welcke sommighe onder de dertigh en veertigh Rijcxdalers niet ghemaeckt waren, verbrant.

Behouden een goede zeghe en buyt.

VVaer op hy na dry daghen wederom voor Halberstadt ghekomen is, en over de duysent gevanghe ruyters en soldaten in-ghebraght heeft, waer van de paerden in de selve Stadt met soo groot een menighte waren, dat men een, twintigh Rijcxdalers waerdigh, voor een ducaet koopen kost.

Niet langh hier na heeft een Sweedtsche party, door de Sael ghetrocken, wederom by de vier hondert voerady-paerden ghekreghen; waer op des volghenden daeghs de Overste *Gallas* het Sweedtsche hooft-leger tot Munchen-Nieuburgh aen-ghetast, en met vuur soo beangst heeft, dat het Stedeken ten deel afbrande: doch wierd met verlies van veel dooden en ghevanghenen, waer onder een Graef van Solms en veel Krijghs-Oversten, weder af-ghedreven.

Kryghen vvederom paerden.

Omtrent de selve tijdt moest sich het Slot tot Bredenburgh, door ghebreck van hout en ghenees-

De Deenen krygen Bredenburgh.

nees-middelen, aen de Deenen met verdragh overgheven. De Bevelhebber daer in heeft alles na ſijn wil ghekreghen, en over de hondert en ſestien ſtercke en wel-gheladene waghens mede genomen, desghelijcks drie vaendels en vijf oft ſes waghens met krancken, welck alles neven negentigh gheſonde ſoldaten na Chriſtiaen-prijs begeleydet wierd.

Verlieſen de Schans te Nieuſtadt.

Hier teghen heeft de Overſte *Wrangel* de vaſte Schans tot Nieuſtadt op ghenade en onghenade verovert, en in de ſelve tachtigh Deenen ghevanghen ghekreghen.

En haer gantſche vloot ter Zee, in 't 1644 jaer, den 23 October.

Na dat de Sweedtſche Overſte *Karel Guſtaef Wrangel*, ſijn vloot van twaelf ſchepen met de Hollanders verſterckt, en nu twee-en-dertigh ſchepen in ghetal had, ſoo heeft hy de Deenſche vloot, beſtaende uyt ſeventien ſchepen, na langh gheſocht, onder Femeren aen-ghetroffen, en na een hardt ghevecht in 't begin met gheſchut, de drie grootſte van de Deenſche vloot af-geſondert, de kleynſte onder de Hollanders ghedreven, die vier van de ſelve overweldighden, en de andere na Lalandt ghejaeght hebben, alwaer ſy, de ſchepen ſtrandeden, en, van alle volck ontledight, den Hollanders ten beſten gaven, die ſe namaels wegh-namen, ſoo dat des Coninghs gantſche vloot en Zee-Vooghdy, waer van hy ſoo veel hield, in der Sweeden handen gheraeckte. Tien ſchepen zijn 'er in alles verovert (met twee hondert drie-en-tachtigh ſtucken gheſchuts, waer onder de meeſte vier-en-twintigh en ſes-en-dertigh ponden ſchooten) twee verbrant, de overighe verjaeght en geſtrant, de Opper-Zee-Vooght bleef doodt, de Zee-Vooght en Onder-Zee-Vooght, beneven veel Hooftlieden en andere Bevelhebbers, als oock over de duyſent ghemeene ſoldaten ghevanghen. Van de Sweedtſche zyde zijn niet meer als ſeſtigh

mannen

mannen soo ghequetst als doodt ghebleven, van de schepen een Hollandtsch, welck in de grondt gheschooten, doch al 't volck gheborghen wierd, ghemist. Dese zijn daer op wederom na Christiaen-prijs gheloopen.

Dit verlies ter zee hebben de Deensche Heeren Rijcx-Raden op twaelf hondert duysent Rijcxdalers gheschat. En de Sweeden hebben over dese heerlijcke zeghe tot Stockholm een danckfeest met los-branden van 't gheschut te water en te landt ghehouden.

VVeynigh voor dese Slagh had de Coningh van Deenemarcken, den Fransche en Hollandtsche Gesanten, op haer begheerte van sich met de Sweeden te bevredighen, eyndlijck sijn verklaringh overghelevert, en kost noch wild' tot den Sweedtschen eysch in alles niet verstaen.

Den Oorlogh tusschen *Ragotsky* en den Keyser, meendemen door de aen-ghestelde handelingh tot Tirnau by te leggen, te meêr, wijl sijn Ghesant aldaer seer prachtigh sijn inkomst deed. Maer wijl des selfs voorslaghen soo hooghmoedigh en scherp waren, dat sy des Keysers Afgevaerdighde te swaer scheenen, soo hebben sy daer teghen dese voorwaerden begheert: I. Dat *Ragotsky* sijn heyr sonder schade uyt Hungaryen soud afvoeren en afdancken. II. De veroverde plaetsen weder gheven. III. In den handel van 't Coninghrijck Hungaryen sich niet menghen. IV. Alle verbintenissen met Vranckrijck en Sweden aftreden. V. Met de vyanden van het Huys van Oostenrijck gheen voorder Verbondt besluyten. VI. Alle veroorsaeckte Krijghs-onkosten en schaden vergoeden, en sulcks neven de Sevenberghsche Standen door een bysonder schrift bevestighen. Daer teghen ten VII. de Keyser hem en alle Sevenberghsche onderdanen vryen handel

Ragotskijs *voorslagh aen den Keyser, en des selfs begheerte daer teghen, in 't* 1644 *jaer, in October.*

del in Ooſtenrijck en alle Keyſerlijcke Landen verleenen wilde.

Manheym van de Beyerſchen verovert.

De Beyerſchen, vernomen hebbende, dat de Overſte *Roſa* tot Manheym een nieu regiment oprichten, en met twee ſtucken en hondert ruyters daer na toe wilde, om Ladenburgh en VVijnheym in te nemen, ſoo zijn ſy daer op aen-ghetrocken, en hebben Manheym ſtormender-handt verovert, wat ſy in de wapenen vonden, doodt-gheſlaghen, de Overſte ghevanghen, ſoo dat het niemandt (ſoo men ſeght) als de Overſte *Roſa* met vier perſoonen en een Ritmeeſter, die met ſijn paert, door den Rijn ſwom, ontkomen is.

Een Beyerſche party van de Svveeden met liſt afterhaelt, in 't 1644 jaer, in November.

Hier teghen had een Sweedtſche party korts te vooren een vaendel Krabaten gheſlaghen, en namen in 't weder-keeren haer wegh door de Palts, voerden onder andere buyt tachtigh paerden met ſich voorby Chembner, en gaven ſich uyt voor Keyſerlijcke ruyters. Na dat nu veel boeren, van de welcke ſy een deel paerden ghenomen hadden, haer navolghden en den Ritmeeſter tot Chembner te hulp riepen, ſoo is de ſelve haer met vijf-en-ſeſtigh paerden na ghetrocken, en heeft ſe drie mylen van daer tot Marckleuten, in Brandenburgh, afterhaelt, in meeningh haer, wijl ſy Keyſerſchen waren, de paerden weder af te nemen. Na dien hy nu vijftigh paerden voor de Marckt ſtil ſtaen liet, met vijftien in trock, en van de vermeende Keyſerſchen de buyt heftigh begheerde, daer deſe niet toe verſtaen wilden, ſoo hebben ſy onder dit twiſten haer paerden op-ghetoomt, en, daer op gheraeckt, ſich voor Sweeden uyt-ghegheven, den Ritmeeſter met al de vijftien anderen te ghelijck doodt-geſchooten. De andere Beyerſche ruyters, die voor Marckleuten ſtonden, zijn op dit ſchieten in-ghetrocken, en van beyde zyden ſoo langh gheſchermutſeert, tot dat 'er veer-

tigh

tigh Beyerschen en vijf Sweeden doodt bleven; de overighe zijn met de buyt en paerden daer van ghevloden.

Hier na heeft het Beyersch krijghs-heyr tot Swanheym een brugh over de Mayn gheslaghen, door de Overste *Sporck* het Stedeken Hoxte met twee hondert paerden berent, op-ghevordert, en na af-slaende antwoort, soo heftigh aen-ghetast, dat de Hessische Overste *Widebolt* niet langher teghen-staen konnende, sich met verdragh overgheven moest, en na Kirchain begheleydet wierd. *De Beyerschen nemen Hoxte in.*

Van daer trock het selve heyr voor het stedeken Benscheym, en wijl de twee hondert mannen, daer in ligghende sich niet overgheven wilden, soo heeft de Veldt-Maerschalck *Mercy* 't selve laten bestormen, soo dat het krijghs-volck, ongheacht de wederstandt, indrongh, en wat sy aentroffen, waer onder oock eenighe Burghers, ombraghten. In dese storm is de Fransche Overste doodt-ghebleven, de Rosische *Majeur Vril* ghevanghen gheworden. Aen de Beyersche zyde wierd de Overste *Wolf* gheschooten, daer hy de volghende nacht aen sturf, oock bleef 'er een jonghe Graef van Swartsenburgh, en een Graef van Doringh, beyde Hooftlieden. *Benscheym.*

Hoe wel oock de Fransen in VVeynheym den Beyerschen Oversten *Royer* een storm af-sloegen, en tamelijcke schade deden; soo hebben sy sich nochtans eyndlijck mede op ghenade en onghenade moeten overgheven. *en VVeynheym.*

Na dat omtrent de selve tijdt de Overste *Gallas*, uyt Bernburgh en andere omliggende plaetsen, een goedt ghetal van sijn onder-hebbende soldaten neven twee hondert voerady-halers na Eysleben ghesonden had, die oock, in de Stadt ghekomen, eenighsins plonderden, en veertien huysen af-brandeden, doch met verlies van by de hondert *Het Keyserlijcke heyr breeckt by Bernburgh op.*

dert

dert mannen weder te rugh ghedreven wierden; soo is de Overste *Torstenzoon*, 't selve verstaen hebbende, haer na-ghetrocken, om te verhinderen, dat sy niet weder te rugh ontkomen souden.

Gallas die voortocht vernemende, en merckende, dat het meeste deel der ruytery uyt het Sweedsche legher ghetrocken was, heeft alle wachten uyt Bernburgh laten af-vorderen, en is de volgende nacht in aller stilte (met afterlatingh van een groot ghetal waghenen, die hy by ghebreck van paerden, na Eysleben om voerady gheschickt, niet voort-brenghen kost, veel krancken en een halve kartouw) uyt Stahffort, daer de Overste *Enckefort* met eenighe regimenten lagh, op-ghebroken, en na Maeghdenburgh ghetrocken.

VVaer van by de dry duysent voerady-paerden in des vyandts handen vallen,

Korts daer na, en als de Sweeden in Bernburgh, nu van de vyanden verlaten, in-gheruckt waren, quamen de Keyserschen, die om voerady geweest waren, na dit haer leger toe, niet wetende dat het Gallasche heyr op-ghetrocken was; waer op de Sweeden aenvielen, en haer alle, tot by de drie en vier hondert paerden, ghevanghen kreghen; waer onder voorneemlijck de Overste Stadthouder, die over 't voetvolck last had, een Overste VVachtmeester en veel andere Bevelhebbers gheweest zijn: de Overste Stadthouder *Donab*, die 't bevel over de ruytery had, is 't ontkomen.

VVijl 't gherucht liep, dat de Overste *Gallas* sich tot Maeghdenburgh wederom verschanste, om aldaer het ontset te verwachten, soo heeft de Overste *Torstenzoon* sijn legher by Bernburgh insghelijcks verlaten, is met sijn gantsche maght na Maeghdenburgh ghetrocken en heeft *Gallas* daer immer soo seer als tot Bernburgh benaeuwt.

en tvvintigh regimenten geslagen vvorden.

Ondertusschen is de meeste Keyserlijcke ruytery, in de twintigh regimenten sterck, tot Maeghdenburgh over de Elve ghetrocken, om sich een weynigh

weynigh te ververſchen, en den Overſten *Hatsveldt* tot ſich te trecken.

De Overſte *Torſtenzoon* 't ſelve vernemende, is terſtondt met ſijn gantſche ruytery, en eenighe aen-ghekome Heſſiſche volckeren, over ſijn ghemaeckte ſchip-brugh tot Achen over de Elve ghetogen, daer hy tuſſchen Maeghdenburgh en VVittenbergh by het Dorp Nienſche, aen een doortoght den Overſten *Enckefort* met de aftertoght, in vijf regimenten beſtaende, aen-ghetroffen en in de vlucht gheſlaghen heeft. De voortoght quam tot gheen treffen, maer was met den Graef van Bruay al voort-ghetrocken.

In dit treffen zijn aen des Keyſers zyde de voornoemde Overſte *Enckefort*, twee Overſten, ſes Overſte Stadthouders neven veel andere Krijghs-Overſten, vijftien hondert ghemeene ſoldaten gevangen, en dry duyſent vijf hondert paerden verovert: behalven de Krijghs-Overſten en gemeene ſoldaten, aen de wijdte des veldts ontelbaer, die doodt-ghebleven zijn.

Na deſe treflijcke zeghe is de Overſte *Torſtenzoon* met ſijn heyr voor Pegau ghekomen, heeft de ſelve plaets, onder den Saxſchen Overſte *Gerſdorf* met vijf vaendelen Dragonners en hondert paerden beſet, door een beweeghlijcke brief laten opeyſſchen; dien de ſelve Overſte geantwoort heeft, dat hy ſich als een ſoldaet wilde toonen, en deſe aen hem vertroude plaets met ſijn onder-hebbende wapenen tot de laetſte bloedt-druppel beſchermen.

De Swveedtſche Hooftmacht verovert Pegau, in 't 1644 jaer, in December.

Hier op heeft de Veldt-Maerſchalck in de naeſte nacht deſe plaets uyt omtrent twintigh groote ſtucken met gloeyende koeghelen van dry ſchietwallen, doen beſchieten, ſoo dat in min als een vierde-deel uurs de Stadt op meêr, als ſes plaetſen in brandt gheraeckte, en tot op omtrent twintigh

huysen na eêr den dagh aenbrack in de asch lagh, en alsoo de Bevelhebber sich op ghenade en onghenade overgheven moest. De Dragonners en meeste ruyters hebben sich onder-stelt, de Bevelslieden zijn ten deel na Erfort, de Overste met twee van sijn Stadthouders, neven de Keyserlijcke en Saxsche Oversten, in de laetste Slagh by Niemsche ghevanghen, na Leypsigh ghevoert.

En Zeyts, Hier na is de selve Overste na Zeyts ghetrocken, heeft het Slot, na benome water en aen-ghevoerde stucken, op bescheydenheyt in-gekregen.

vvelck ghe-slecht vvordt. En hoe wel dit Bisschoplijck Zeet Slot over de hondert duysent Rijcxdalers en meêr van bouwen ghekost had, soo heeft men 't nochtans gantschlijck ter aerden ghesmeten, soo dat men de groote toorn en twee bolwercken deed springen. Na dit volghden het Slot tot VVeyssenfels, Eulenburgh en Delitsch, en de stadt Naumburgh, die alle op even dierghelijck een wijs ghehandelt wierden.

Het Slot Kreutsenach van de Fransen overmeestert. Alsoo heeft sich oock het Slot Kreutsenach, de Kautzenbergh ghenaemt, aen den Fransen, onder den Oversten *Tourraine*, met verdragh overgheghegheven, van waer de twee hondert vijftigh mannen, die 'er in besettingh gelegen hadden, te water na Kobelents begheleydet zijn.

De Paus bevvilligt den Keyser hulp-middelen. In Italien heeft oock de Paus den Keyserlijcken Ghesant *Savelli*, boven de dry duysent mannen te voet, te vooren in de Kercklijcke Staet veroorloft, noch neghen duysent in de Landen der Italiaensche Vorsten toe-ghelaten te werven, en daer-en-boven vijf hondert duysent kroonen, uyt de schattingh van twee ten hondert, by de verstorvene Paus *Vrbanus* op de Gheestelijcke goederen in het Coninghrijck Napels ghestelt, toe-gelaten.

Na dat oock in Sweeden de Coningin *Christina* het achtiende jaer harer ouderdom vervult had, soo

soo hebben de Rijcx-Voormonders haer vooghdy en heerschappy af-gheleght, en de selve aen haer Hooghmogentheydt staetlijck op-gedragen.

De Koningin van Svveeden neemt de heerschappy aen, den 8 December.

In Silesien hadden de Keyserschen het vaste Slot Trachenbergh nu over 't jaer beleghert ghehouden. Maer na dat sy vernamen, dat het Sweedsche ontset voorhanden was en sich over de Barsch begaf, soo zijn sy af-getogen. VVelcke de Sweedsche Overste *Pieter Anderson* navolgende, omtrent dry mylen van Trachenbergh aen-ghetroffen, en na eenighe kleyne wederstandt daer heen ghedreven heeft, dat dry hondert seventien mannen, waer onder twee Hooftlieden en een Stadthouder, ghevangen, de overige meest in het moerasch ghebleven, veel doodt-gheslaghen, en alsoo dese langhduerighe blockeringh gheêyndight wierd.

De Keyserschen verlaten Trachenbergh en vvorden gheslaghen.

Landt-Graef *Fredrijck* van *Hessen*, Overste over een regiment te paert, willende met den Vorst van Altenburgh uyt het hooft-legher tot Zeyts nae huys reysen, is onderweghen van de Saxen uyt Zwickau aen-ghetroffen, en ghevanghlijck meê ghenomen. Van Zwickau is hy na Dresden ghebraght, en in Hertogh *Maurits* behuysingh op het Slot gheleght, en terstondt van sijnent weghen ghehandelt en van weêrzyden beslooten, dat hy teghen den Saxischen Oversten *Gersdorf*, in Pegau ghevanghen, vry gaen soud.

Landt-Graef Fredrijck *van* Hessen *ghevanghen.*

Korts hier na ruckten de Sweeden onder den Oversten *Burghsdorf*, Bevelhebber in Halberstadt, voor het vaste Slot Hornburgh, leyden sich in het Stedeken, en ghebruyckten met schieten grooten ernst. De besettelingen begosten insgelijcks haer best te doen, en met koegelen sich wacker te verweeren, soo dat het sich liet aensien, als of het een langhwyligh belegh worden soud. Maer als men aen de Sweedsche zyde alle weer tot de veroveringh deed, en nooyt rustede, soo is de plaets ter-

De Svveeden nemen het Slot Hornburgh in, in 't 1645 jaer, in Ianuarius.

ſtondt hier na, als die van buyten het Voorhof en den Bron over-hoop gheſchooten, en den belegherden het water ghenomen hadden, onder den aenſtaenden ſtorm over-ghegaen, mits de in-gheleghe twee hondert ſoldaten ſich onder-ſtellen moeſten, en de Bevelhebbers in hechtingh ghenomen wierden.

En het Slot tot Hernſtadt.

Met ghelijck een gheluck is het vaſte Slot tot Hernſtadt in Sileſien aen een andere Sweedtſche partye over-ghegaen, en daer na met een Groot-Glogauſchen Hooftman en ſijn onder-hebbende ſoldaten beſet. VVaer in men na der Keyſerſchen uyttoght noch veel voorraedt en levens-middelen ghevonden, ghelaten en vermeerdert heeft.

De Deenen het Slot tot Ripen.

Aen de andere kant hebben de Deenen met haer gantſche maght het Slot tot Ripen, een plaets anders van kleener ghewicht, aen-ghegrepen, en het ſelve, mits de graft door een harde vorſt bevroſen was, in de derde ſtorm met verlies van drie hondert mannen verovert, en daer tegen de gantſche beſettingh van hondert ſeſtigh mannen neven den Overſten Stadthouder *Mortaigne* omghebraght.

Graef Maurits *van* Naſſau *het Slot tot Sighen.*

Insghelijcks als Graef *Maurits* van *Naſſau* met eenighe ruyteren na Sighen op de VVeſterwald ghekomen was, ſoo heeft hy op een morghen niet alleen den Amptman aldaer, maer oock de Stadthouder op het Slot, teghen den welcken hy voor te wenden had, als oock de Burghemeeſters der Stadt tot ſich in de herbergh beroepen, gantſch vriendlijck ontfanghen laten, en met ſcherpen ernſt des Slots inruymingh begheert; en hoe wel de Luytenant, na-der-handt ſijn voordeel ſiende, het ontquam, ſoo zijn nochtans de overighe ſoo wijdt ghebraght, dat ſy des volghenden daeghs het Slot aen den voornoemden Graef onder ſekere voorwaerden overgheven moeſten.

Soo

Soo wel is het den Franſen met het beveſtighde Vleck Ober Urſel niet gheluckt. Het welck na dat de Franſche Bevelhebber tot Mentz *Viconte de Courval* tot twee verſcheyde reyſen had laten berennen, op-eyſſchen, en met ghedurigh ſchieten aen-ghetaſt, ſoo zijn 'er ondertuſſchen twee hondert ruyters met de voorraedt ſonder yemandts weten in-gheraeckt; daer na met een troep te voet uyt het Vleck uytvallende, hebben de Franſen, die met haer volck en gheſchut al af-trocken, omtrent twee ſcheuten van daer dapper aen-ghetaſt, ſoo dat het de Overſte *Courval* naeuwlijcks met twee Krijghs-Overſten en een deel ruyters ontkomen koſt, daer tegen een Ritmeeſter, twee Hooftlieden, eenighe Stadthouders en Vaendrighs met omtrent hondert mannen op de plaets doodt bleven en by de twee hondert ghevanghen wierden. Daer op d'ander zyde niet meêr dan vier beſchadight zijn. *De Franſen lyden groote ſchade voor Ober Urſel.*

Diergelijck een voortgangh hebben de Heſſen door 't overgheven van het vaſte Slot Heldrungh gehadt. VVant als de Veldt-Maerſchalck *Torſtenzoon* den Heſſiſchen Overſten *Geyſen* te rugh liet gaen, om het voornoemde Slot ernſtlijck en na krijghs ghebruyck aen te taſten, ſoo heeft hy de ſelve Veſtingh berent en op-gheêyſcht, en, na afgheſlaghe verdragh, eenighe Sweedtſche volckeren uyt de naeſte beſettinghen t'ſaem-ghetrocken en met het gheſchut daer voor ghebraght, de wercken aen beſteedt, en al de ſoldaten tot een hooftſtorm in orde ſtellen laten. *Het Slot tot Heldrungen aen de Heſſen overghegaen, in 't 1645 jaer, den 3 Februarius.*

De Overſte Stadthouder Kreutz ſich niet vertrouwende ſulck een gewelt langher uyt te ſtaen, heeft door een uyt-geſonde Trommelſlager eyndlijck verdragh verſocht, het welck hem toe-gheſtemt, en hy met ſijn Bevelhebbers en hondert vijf-en-veertigh ſoldaten te voet en ſes-en-der-

 tigh

tigh te paerd uyt-ghetrocken, en na Eger bgheleydet is. In welcke plaets noch eenigh boskruyt, veel voorraedts en andere nootdruft ghevonden, en de ſelve, met vervullingh harer graften, nederghesmeten wierd.

Budſtadt van de Keyſerſchen verovert.

Daer teghen heeft de Keyſerſche Ritmeeſter *Swarte Nikol*, met hondert twintigh ruyters in der nacht voor Budſtadt aen-ghekomen, aldaer doen in de wacht ſchieten, de muren beklimmen, en vuur in-werpen, waer door acht huyſen, een ſtandaert en meêr andere dinghen verbrant wierden. By veroveringh van welcke plaets hy van de twee Heſſiſche benden ruyters, die 'er in ghelegen hadden, de Overſte Stadthouder, een Ritmeeſter en de andere vaendels, oock eenighe ghevanghenen neven de beſte paerden ghekreghen heeft, waer meê hy te rugh op Zwickau ghetrocken is.

Koninghsmarck *treckt in 't Aerts-Stift Breemen.*

Op de ſelve tijdt heeft de Sweedtſche Overſte Stadthouder *Koninghsmarck* bevel ontfangen, niet alleen in 't Aerts-Stift Breemen te trecken, maer oock het ſelve voor de vyanden der Sweedtſche Kroon te bevryden, waer om hy eerſt aen het Domkapittel gheſchreven heeft, in haer vryheydt ſtellende, of ſy yemandt van de haren tot hem wilden ſenden, die met hem van een beſtendighe gheldttol en dierghelijcke dinghen handelde, op dat de Coninghlijcke Sweedtſche ſoldaten beter onder 't heyr gehouden mochten worden, als oock, wijl eenighe plaetſen tot noch toe niet verſtaen, dat voor het gheen voor deſen met gheſchrifte verdraghen, doch noch niet onderhouden is, volkome voldoeningh gheſchiede, en van de verſcheene tijdt af ghenoegh ghedaen werde, insghelijcks, op dat de Coningin van Sweden gheen vyandtſchap uyt het Aerts-Stift te wachten hebbe, en tot verſekeringh van dit alles hun een plaets in-geruymt werde.

Of

Of nu wel het Aerts-Stift met *Koninghsmarck* van weghen de gheldt-tol op een ſekere en lydelijcke voet ſich verdroegh, ſoo hebben ſy nochtans in 't werck niet willen af weſen. Dies heeft de ſelve daer op ſijn tocht voor-genomen, en met alle voorſichtigheydt in de ſtilte des nachts de ſtadt Staden ghenadert; alwaer hy terſtondt met de eerſte aenval in de Voorſtadt, met hondert ſchutters veel Burghers en Boeren beſet en met vier metale ſtucken voorſien, in-gheraeckt is, en een goedt deel van die daer in waren af-gemaeckt en ghevanghen heeft: de overighe zijn door gunſt der nacht en haer gheſchut in de Stadt ghevlucht. *Verovert de Voorſtadt,*

Hier op zijn die in de Stadt uyt-ghevallen en hebben de Voorſtadt aen brandt gheſteecken, de welcke met vuurkoeghels en granaten bejeghent wierden: onderwijl heeft *Koninghsmarck*, met verbouwingh in de huyſen en een hier toe af-ghevaerdighde graft, ſich tot de Stadt ghevoordert, en een Tromſlager in de ſelve geſonden, met ontbiedingh, dat ſoo ſy de Stadt niet wilden overgheven, ſoud hy ſijn uyterſte vlijt doen de ſelve in brandt te kryghen.

VVaer op voor eerſt een ſtilſtant beſtemt, daer na verder gehandelt, en eyndlijck het verdragh alſoo beſlooten wierd, dat ſich de Stadt over gaf. VVaer op de vijf hondert Biſſchoplijcke ſoldaten onder-ſtelt, de Bevelhebbers vaſt ghehouden, de Aerts-Biſſchoplijcke Land-Droſt Heer *Marſchall*, de Cantſelier *Reynkingh*, twee Raedts-Heeren als *Helm* en *D. Grave* ghevangen, de Aerts-Biſſchoplijcke Cancelry en gheheyme ſchriften ghekregen, de vaendelen af-genomen, en daer-en-boven veertien duyſent pondt boskruyt, twee-en-twintigh metale, over de veertigh yſere ſtucken, twee vuurmortieren, ſes-en-twintigh Aerts-Biſſchoplijcke, en onder de ſelve dertien ſchoone handt- *En de ſtadt Staden.*

paerden, des Aerts-Biſſchops en ſijner Ghemalin twee lijf-koetſen,en daer onder voorneemlijck de vergulde Bruyt-kar, en hondert vijftigh ſchoone bedden ghekregen wierden. Der Stadt heeft men twintigh duyſent, Kadingher en Oldeland twee-en-dertigh duyſent Rijcxdalers voor de plonderingh af-ghevordert, en ſoo op lydelijcke punten verdraghen.

Boxtehoede. Terſtondt hier na heeft ſich de ſtadt Boxtehoede ſonder eenighe ſchoot met grof gheſchut op ghenade en onghenade op-ghegeven, alwaer ſich twee hondert Biſſchoplijcke ſoldaten moeſten onder-ſtellen. Die van Boxtehoede meenden haer roerlijcke en veel andere ghepackte goederen, by de acht-en-twintigh duyſent guldens waerdigh na Hamburgh te vluchten; maer de ſelve zijn alle in des *Koninghsmarcks* handen ghevallen, en alſoo verlooren.

Breemerveurde. Voort heeft men de Biſſchoplijcke zetel, Breemerveurde, aen-getaſt, en ſchoon de Bevelhebber ſich, op ontfanghe laſt, aldaer dapper weerde, ſoo heeft hy nochtans uyt gebreck van boskruyt, ſich moeten overgheven. Twee hondert daer in liggende ſoldaten zijn onder gheſtelt, den Bevelhebber is daer uyt van den Overſten de leeftocht toegheſeyt,als oock van *Koninghsmarck* (hoe wel ongaern mits hy ſich ſoo langh nerghens toe verſtaen wilde) en is alſoo neven het volck na Staden ghebraght.

De Deenen lyden vvederom een groote ſloot. Korts hier na is 'er een ſtercke treffingh tuſſchen de volckeren van den Overſten *Wrangel* en de Deenen onder de Veldt-Heeren *Baur* en *Klaes* van *Alefeldt* gheſchiet; in de welcke de Deenen drie hondert mannen en meêr verlooren, waer van hondert vijftigh op de plaets doot bleven en hondert vijftigh ghevanghen wierden. Daer op zijn de Sweeden in de Maſch landen ghevallen,

hebben

hebben alles vernielt, op dat de Deenen daer uyt, als voor desen, gheen levens-middelen kryghen moghten.

De Keyser richt een nieuvv krijghs-heyr op.

Na dien in dese tijdt het Keyserlijcke heyr onder den Graef *Gallas* door allerley ongeval redelijck af-ghenomen was, en de Sweedtsche vyand dese ghelegentheyt onderwijl treflijck gheluckte, sijn krijghsmacht seer versterckt en een wakend oogh op Boheemen en Moravien ghehadt, insonderheydt om de noodtlijdende stadt Olmits te ontsetten, op dat *Ragotsky* hem by bleef, en, om sijn by-hebbend heyr eenighe duysent busschen, spietsen en pistolen, waer aen het hem tot noch alleen gheschort had, te verschaffen, soo heeft de Keyser, van dit alles bericht, om verder onheyl te vermyden, hooghnoodigh gheacht, sijn hooft-heyr weder tot een menighte versamelen en in 't veldt te brenghen laten. Tot welcken eynde de selve sich met Aerts-Hertogh *Leopold* en het gantsche Hofghesin na Praegh begheven heeft: alwaer de Keyserlijcke volckeren uyt veelerley plaetsen aen-ghekomen zijn, en daer op de veldttocht teghen de Sweeden, na verrichte Godtsdienst en statelijcke omganghen, aen-belast.

Groote Slagh tusschen de Keyserschen en Svveeden in Boheemen, vvaer in dese het veldt behouden.

VVaer na tusschen beyde hooft-heyren der Keyserschen en Coninghschen in het Coninghrijck van Boheemen by Iankau drie mylen van Tabor een bloedighe Slagh ghevallen is. VVant na dat de Sweedtsche Veldt-Heer *Torstenzoon* na VVoditz en Iankau ghenadert, den vyandt met der haest op Tabor ghevolght en alle voordeelighe berghen te vooren in-ghenomen had, sich in sulck een standt stellende, dat Iankau tusschen beyden en niemandt te nut lagh, en oock om de aen-gheleghe berghen gheen bequame slaghordeningh kost gelevert worden; soo heeft nochtans de voornoemde Sweedtsche Veldt-Overste,

met eenstemmigh believen van alle hooge Bevelhebbers, de Keyserlijcke macht aen-ghetast, en eenighe regimenten tegen een bergh op de rechte handt, daer des teghenpartijs wacht stond, aentrecken laten, after welcke hy met sijn volck in een bosch ghetrocken is, doch, schoon hy haer hart toe sprack, heeft met afterlatingh van dry stucken, waer by de Keyserlijcke Veldt-Maerschalck *Gotz* self ghebleven is, moeten ruymen.

Van waer hy van den eenen bergh tot den anderen in een borgh tot teghen over sijn legherplaets, des voorighen nachts in-ghehadt, ghetrocken, en op een nieuw teghen de Keyserschen weder aen-ghetoghen is, waer op de selve met grooter ongheſtuymigheyt teghen hem aen-quamen, soo dat het tot een hart en bloedigh treffen, dierghelijck in korte jaren niet ghesien is, uyt-viel.

En hoe wel het Keyserlijcke heyr het Sweedtsche in ghetal van ruytery wel twee oft dry duysent te boven gingh, in voetvolck ghelijck was, en daer-en-boven met sulck een dapperheyt aenviel, dat yeder sich daer over verwonderen moest; soo hebben nochtans de Sweeden sich soo moedighlijck gheweert, dat na een hart ghevecht, van ten achten 's morghens, tot 's aftermiddaghs ten vier uren, sy de zeghe wegh-ghedraghen hebben.

Lijst der ghevanghenen en dooden.

En wierden aen des Keysers zyde gevangen de Veldt-Maerschalck de Graef van Hatsfeldt, twee Overste Veldt-Maerschalck Stadthouders, *Mercy* en Graef *Bruay*: dry Overste VVachtmeesters, *Saradetzky, Don Felix* en *Trauditsch*: seven Oversten, *Schiser, Tappe, Meuther, Binau, Lanau, Koninghsek* en *Mersi*; negen Overste Stadthouders, *Frittra* van *Piccolhomini*, Graef *Warfuse, Smit*, Graef *Bukerme*, Graef *Kevenhuller, Cassianati*, en dry, welcker namen men met der haest niet verkondigen kost: ses Overste

VVacht-

VVachtmeesters: twintigh Ritmeesters: dry-en-twintigh Hoplieden: tien [a] Hooft-Stadthouders: acht-en-vijftigh Stadthouders: vier-en-twintigh Kornetten: seven-en-twintigh Vaendraghers: twintigh VVachtmeesters: ses-en-dertigh [b] Rotmeesters: een-en-veertigh onder-Bevelhebbers: een-en-twintigh Trompetters en Trommelslagers: vier duysent ghemeene soldaten: vijf-en-veertigh vaendels: twee-en-dertigh banieren: ses-en-twintigh stucken: alle tocht-waghenen. Maer van de tros, wijl de selve tot Tabor ghelaten en ten deel na Budewitz ghesonden was, is anders niet, als de karren der hooge Ampt-lieden en haer by-hebbende waghens, ghekreghen. Onder de hooghe Bevelhebbers zijn beneven de voornoemde Overste Veldt-Maerschalck de Graef *Gotz*, van die men met der haest vernemen, en, mits sy leelijck van de paerden vertreden wierden, bekennen kost, de Graef van VValdeck een Overste, de Overste Stadthouder der Piccolhominischen, de Overste Stadthouder *Mapp*, de Overste Stadthouder *Stimbeln* ghebleven. Eenighe Overste VVachtmeesters, Ritmeesters, Hooftlieden, en andere, die men bekende, zijn begraven. Van de ghemeene soldaten zijn 'er omtrent vier duysent om den hals gheraeckt.

[a] *Capiteyn Lieutenanten.*

[b] *Corporalen.*

Iglau van de Sweeden in-ghenomen, in 't 1645 jaer, in Maert.

Daer na is de Sweedtsche krijghsmacht, van de slacht-plaets by Iankau, na begravingh der dooden, ghehoude dancksegginghh en lossingh van 't gheschut, op-ghebroken, van welcke de Veldt-Maerschalck *Torstenzoon* eenige regimenten heeft laten na Neuhaus gaen, en is self met de gheheele macht op Iglau in Moravien ghetrocken, heeft het selve beschooten en terstondt met verdragh in-ghenomen.

Ledetsch af-gebrant.

Ledetsch en Teutschenbrod meende de voornoemde Sweed sijn Veldt-Overste beset after te

laten:

laten : maer wijl het Slot sich weerde, is het afghebrant, en Teutschenbrod naemaels uyt-gheplondert.

Teutschenbrod uyt-geplondert, Als oock Pilgram.

Insghelijcks hebben eenighe regimenten, na dat men de stadt Neuhaus voor ses-en-twintigh duysent Rijcxdalers loste, Pilgram uyt-gheplondert en verlaten.

De vluchtende Keyserlijcke ruyters ingheleghert.

VVat de ruyters, uyt de voornoemde Slagh gevlucht belanght, de selve zijn ten deel na Praegh, doch meest na Iglau, waer heen oock de Overste *Sporck* met alle moeyte gebraght, en om ghenesen te worden, ghelaten is, ghetrocken; en van daer na Krembs, en een mijl van daer in verscheyde Dorpen, om sich een weynigh wederom te ververschen, by de twee duysent soldaten, en vier duysent paerden met veel dienaers in-gheleghert.

Houden qualijck huys.

En wijl sy in de selve legher-plaetsen eenighe duysent emmeren wijn by de Boeren vonden, soo hebben sy sich daer met veel suypen overladen, en schricklijck huys ghehouden; hier van hebben de Boeren den vyandt, die toen by Znaym was, kontschap ghedaen, die daer terstondt duysent paerden na toe gesonden heeft, welcke in de middernacht op ses plaetsen te ghelijck in-vielen, het meeste-deel af-maeckten, veel gevangen, daer onder den Graef van Hollach en veel meêr andere hoogh-beampten, en dry duysent paerden kregen.

De Svveeden kryghen van haer dry duysent paerden.

Groot vluchten na VVeenen.

Hier over is uyt Moravien en Oostenrijck, aen d'andere zyde der Donauw, van alle plaetsen, insonderheyt Brin en Niklaesburgh, groot vluchten na VVeenen geweest, in dier voegen dat de gantsche Moravische Landt-tafel, neven de Vorsten en Graven van Lichten- en Dietrich-steyn, sich daer na toe begaf. Oock hebben de inwooners aen dese zyde der Donauw met groote hoopen begost te vlieden, en haer beste goederen na VVeenen te voeren; voorneemlijck mits in de vier duysent

ruyteren, van verscheydelijck gheslaghe krijghs-hoopen over den Donauw in de rust-plaetsen gelegt wierden.

Als de Graef van VVallensteyn het ongheluckigh treffen vernomen had, heeft hy met aller haest de blockeringh voor Olmits op-ghebroken, en is by tijdts met sijn volck na Brin gheweecken, waer op de Sweedtsche besettingh terstondt uyt de Stadt gevallen, alle buyten-wercken en schansen gheslecht, en de plaets van vier duysent paerden op een nieuw met levens-middelen versorght.

De blockeringh voor Olmits opghebroken.

In de voornoemde stadt van VVeenen is de Keyser met sijn gantsche Hofghesin, en veel Ridderlijcke persoonen, en weynigh te vooren de Keyserin van Reghensburgh gheluckelijck aenghekomen, en heeft de Keyser in het selve Landt alles ten besten bestelt, om den aendringhenden vyandt in alle gheval en noodt te bejeghenen.

De Keyser met sijn Ghemalin komen vveder tot VVeenen.

Na dat *Torstenzoon* van Iglau (van hem met list in-ghenomen, en veel voorraedt, paerden, voortreflijcke Heeren en gheldt daer in ghekreghen) op-ghebroken was, heeft hy, na 't slechten der Voorstadt, de tocht op Znaym, en voort na de Donauw ghenomen, daer sy onderweghen een groot deel van de Keyserlijcke tros en menighte van standaerden ghekreghen hebben.

Iglau van de Svveeden in-ghenomen, in 't 1645 jaer, in Maert.

Daer op heeft de selve Overste terstont Krembs en Stayn beleghert, het laetste stormender-handt in-ghenomen, en het eerste, waer in de Overste *Ranst* het opperste bevel had, door allerhande krijghs-gheweldt tot verdragh ghedwonghen; doch mits het selve gedurende, van een droncken Boer een schoot op de Sweeden ghedaen wierd, soo zijn die met gheweldt in de Stadt ghebroken, hebben den Oversten *Ranst* en andere Krijghs-Oversten ghevanghen, na Iglau ghesonden, en al de ghemeene soldaten onder-stelt.

Als oock Krembs en Stayn, Ranst ghevanghen.

Daer

Insgelijcks Kornelburgh, den 8 April.

Daer na heeft hy oock Kornelburgh verovert, in het selve by de vijf duysent mudden koorns, twintigh duysent emmeren wijns, voor seftigh duysent gulden aen zout en twee-en-twintigh stucken ghefchuts ghevonden, en der Stadt twaelf duysent Rijcxdalers af-ghevoordert.

Hier op is oock de VVolfbrucken schans, na veel schieten en graven, van de Keyserschen verlaten, en van de Sweeden beset.

Groot vluchten in gantsch Moravien en Oostenrijck.

Ondertusschen was in Moravien en Oostenrijck groot vreesen en vluchten, en insonderheydt na VVeenen; de Keyserin VVeduwe trock met de jonge Keyserlijcke Heerlijckheyt en vijf hondert wel-belade waghens na Gratz in Stiermarck, veel andere voorneeme Heeren en Gheestlijcken na Venetien en Saltsburgh.

En mits door der Sweeden ghestadigh voorttrecken VVeenen gheblockeert wierd, soo heeft men daer de Burghers, *Studenten*, en Ambachtsghesellen, tot etlijcke hondert toe, ghemonstert en ghewapent, het ghefchut op de wal ghevoert, den Graef van Bucheym met vier duysent mannen om de Stadt gheleghert, en op alles goede acht ghenomen.

Koninghsmarck *overvveldight het gantsche Aerts-Stift Breemen.*

Midlerwijl stond den Overste *Koninghsmarck* in het Stift Breemen oock niet stil, maer heeft onder andere plaetsen Ottersbergh en Breemerveurden overweldight, Rotenburgh, en daer door het gantsche Aerts-Stift Breemen, in-ghenomen, en vijftien hondert Bisschoplijcke soldaten *in* dienst ghenomen en met sijn volck in verscheyde legher-plaetsen verdeelt.

Het stedeken Nagolt van de VVymerschen beklommen.

Oock hebben twee Fransche partyen onder den Oversten *Nismitsch* en den Hooftman *Bockheym* het stedeken Nagolt by klaren daghe beklommen, en alles, tot op twintigh mannen na, om-ghebraght, den Oversten *Neuteboom* met ses schoo-

ſchooten,oock een Ritmeeſter met eenighe andere Overſten doorſchooten.

In Holſteyn had de Overſte *Helm Wrangel* Rensburgh beleghert, en op Paeſch-avont drymael beſtormt, doch t'elckens met verlies af-ghedreven, ſoo dat de Rensburgers hem eyndlijck vervolghden, vijftigh Sweeden neêr-hieuwen, en eenighe ghevanghens met dry ſtucken gheſchuts en een vuurmortier in-braghten. *Rensburgh beleghert.*

Daer tegen heeft de Overſte *Wrangel* korts hier na beyde Schanſen by Huſem ſtormender-handt verovert, de in-ligghende troepen met haer vaendelen en Bevelhebber ghekreghen, en voort daer op den Overſten *Henrijck* van *Buchwald* met vijftien hondert mannen te paert en te voet aen Meldorp by de Heyde, met ſijn en des Overſten *Botgers* regiment aen-ghetaſt, de Deenen verſtrooyt, by de dry hondert om-ghebraght, en ſes hondert ghemeene ſoldaten, twee hondert ruyters, vier hondert gheſadelde paerden, den Overſten *Buchwald* ſelve neven veel andere Overſten, Bevelhebbers, twee vaendelen, twee ſtandaerden, dry ſtucken en alle tros gevangen in 't legher voor Rensburgh ghebraght, en de Bevelhebbers van daer na Chriſtiaen-prijs ghevoert; en *Guſtaef Horn* heeft Chriſtiaen-ſtadt beleghert en alle omligghende plaetſen, tot aen de Rundebuhe onder ſijn gheweldt ghebraght. *De Deenſche Overſte* Buchwald *geſlagen en ghevangen.*

De Sweeden in Moravien en Ooſtenrijck hebben na de veroveringh van Cornieuwburgh oock Graffeneck, Greyffenſteyn, Laab, Niklaesburgh, Falckenſteyn, Staets, VVolckersdorp, de Schans voor de VVeener-brugh en Ravensburgh, al ſchoone Steden en vaſte Huyſen in handen ghekreghen, en eyndlijck Brin de Hooftſtadt van Moravien en der ſelve Veſtingh Spielbergh, welcke eenighe plaets de Keyſer tot deſer tijdt noch in *Der Svveeden voortgangh in Moravien en Ooſtenrijck.*

Mora-

Moravien in hadden, met de gantſche maght be-leghert, Stadt en Slot met vuur, vuurballen, ſtormen en ondergraven heftigh aen-ghetaſt, doch eyndlijck, mits de belegherden, die tot gheen verdragh (ſchoon ſy den vyandt al onder de wal hadden) te brenghen waren, ſich dapper weerden, en de Keyſerſchen door krijghsliſt onder den Overſten *Paſſau* met dry hondert paerden (door ſes VVallachen op de wegh door de boſſchen tot dry vierde-deel mijls voor Brin ghewesen) een tamelijcke menighte boskruyts in de Stadt braghten, ghedwonghen weder op te breecken.

Ghedurende welcke belegheringh, de Keyſer met den Graef *Gallas* en Aerts-Hertogh *Leopold*, met ſes paerden te poſt van Lints tot VVeenen ghekomen, vlytigh te rade gingh, en op alles, wat noodigh ſcheen, goede acht nam. Tot welcken eynde hy van een vrylatingh ſijner Overſten en Bevelhebbers, in de laetſte Iunkauwer ſlagh ghevanghen, voor hondert en twee duyſent Rijcx-dalers handelen, en tot VVeenen, Praegh en 't gantſche Landt door de trommel wacker roeren liet, en mits tot VVeenen de levens-middelen tamelijck ſchrael wierden, ſoo dwongh men eenighe hondert arme Burgers en Ambachts-geſellen dienſt te nemen, tot dat men eyndlijck een ſchoon heyr te veld brenghen koſt.

Erlach *en* Moſer *overvveldighen verſcheyde plaetſen in Elſas.*

In Elſas deden de beſettelingen van Stolhoven, Lichtenauw, Kuppenheym, VVillſtadt, Oberkirchen en Bengenbagh, al het landt door groote ſchade, om welck te weeren, de Overſte *Erlach*, Bevelhebber in Briſack, en de Overſte *Moſer*, Bevelhebber in Benfeld, ſich met eenighe duyſent mannen te paert en te voet, met behoorlijck gheſchut en voorraedt, t'ſamen voeghden, de voornoemde plaetſen in-namen, ten deel met Franſen ten deel met Sweeden beſetteden, en het vaſte

Slot

Slot VVidensteyn met eenighe duysent mannen geblockeert lieten. Stolhoven heeft Marck-Graef *Willems* Ghemalin op sekere voorwaerden aen *Erlach* over-gheghevenen, soo dat 'er de in-gheleghe besettingh uyt en na Baden, en de Fransen daer teghen weder in trocken; de Marck-Graef soud voortaen onder Fransche beschuttingh seker in 't Landt woonen.

Het Fransch-VVymersch heyr treckt met eenighe duysent paerden door Svvaben in Francken.

Nemen Svvabisch-Hal in.

Legheren sich in de Ochsenfurtergau.

Onder-wijl hebben de Fransch-VVymerschen onder het beleydt van *Tourraine*, door den Oversten *Reynout* van *Rosa* de stadt Swabisch-Hal laten op-eysschen, welcke, na dat sy gheweldt sagh, sich goedtwillighlijck over-gaf, alwaer sich daer na beyde Oversten, ten vollen dertien duysent mannen sterck, in 't veldt begaven. Korts voor het in-nemen deser Stadt hadden de Fransen het klooster Schornthal gheplondert. Daer na trocken sy onvoorsiens uyt Swaben na Francken, en besetteden met regimenten Merghentheym, Rotinghen, Oyb, VVeykersheym, Nieu-bricheym, Kopffer-stadt, Kaldenbergh-statten, en alsoo in de gantsche Ochsenfurtergau en Taubergrond alle Stedekens en Marckt-vlecken, waer van de partyen sterck door 't landt stroopten, van welcke een partye van veertigh paerden by Nurenburgh des Beyerschen Ritmeester *Kellers* bende onvoorsiens in-viel, acht-en-twintigh paerden neven vier Bevelhebbers en eenighe ruyters ghevanghen kregen, welcke Bevelhebbers sich voor hondert acht Rijcxdalers lossen moesten; oock wierd by de Vrouw van een der selve twee duysent ducaten, der bende toe-behoorende, ghevonden, daer na hebben sy eenighe VVurtsburghsche goederen, die na Nurenburgh wilden, gheplondert, acht-en-twintigh paerden uyt-ghespannen, en sich voort na Oholtsbach begheven. Dit stroopen heeft de Hertogh van Beyeren in acht ghenomen, en na

dat sijn en des Rijcx heyr in goeden ghetale vereenight, en alle swacke regimenten versterckt waren, soo heeft hy na d'orde sijner krijghs-raedt, den Heer *Teysinger* tot Overste ghestelt en belast, op den vyandt een wakend oogh te houden en by alle gheleghentheydt eenighe af-breuck te doen.

VVorden by Herbsthausen gheslaghen, den 4 May.

Om dit in 't werck te stellen, soo zijn de Beyerschen in aller stilte, sonder gheluydt van trompet oft trom, tusschen des vyandts legher-plaetsen door-getrocken, en hebben den selven by Herbsthausen, eêr hy sich versamelen en in orde *stellen* kost, sonder uyt-stel aen-ghetast, het Fransche voetvolck ten eersten, na stercke teghen-weer, te rugh gheslaghen, en in mis-orde ghebraght, om welck te versetten de Fransen met haer lincker vleughel soo heftigh op der Beyerschen rechter aen-gevallen zijn, dat sy se in verwerringh braghten, alsoo dat het scheen of het gheluck den Fransen de zeghe t'huys senden wilde, en 't soud lichtlijck gheschiet zijn, had niet de Overste *Kolb* met dry troepen de rechte vleugel te hulp ghekomen, in haer vlucht ghestuyt en weder aen den vyandt ghevoert, daer-en-boven viel 'er oock de Overste *Ian* de *Waert* met de Beyersche ruytery in, soo dat die vleughel eyndlijck met het gantsche voetvolck gheslaghen wierd; het ghetal der dooden van weêr-zyden heeft men nooyt recht konnen weten. Aen de Fransch-VVymersche zyde zijn twee-en-dertigh vaendelen, en acht-en-twintigh standaerden beneven al het ghechut verlooren. De Overste *Rosa*, *La Motte* en veel andere hooghe en laeghe Krijghs-Oversten neven veertien hondert vier-en-festigh ghemeene ruyters en soldaten ghevanghen. De Veldt-Heer *Tourraine* is 't met twee regimenten te paert ontkomen. Over welcke nederlaegh der Fransen men tot Munchen en VVeenen groote vreughdt bedreven heeft.

Hier

Hier op hebben ſich de Beyerſchen in de Berghſtraet begheven, Genſcheym in-ghenomen, by Hochſt over de Mayn ghetrocken, en Amoenebergh in Heſſen, na een blockeringh van ſeven maenden, ontſet, en voor 't ſelve twee hondert Heſſiſche ſoldaten ghevanghen ghekregen. Doch voor Kirchaim moeſten ſy onverrichter ſaecken af-trecken. VVant na dat ſy vernamen dat ſich de Overſte *Tourraine* met *Koninghsmarck* en de Heſſen t'ſaem-ghevoeght had, zijn ſy te rugh na Aſſchaffenburgh ghetrocken, en hebben ſich aldaer aen d'andere zyde der Mayn begoſt te verſchanſen, tot dat ſy, onder den Overſten *Geleen* met vier duyſent vijf hondert, en onder den Overſten *Mandeſlo* met twee hondert mannen verſterckt, ſich na Heylbron begaven, en het Franſch-Sweedtſche heyr teghen trocken.

Deenſche Snaphanen vvorden qualijck ontfangen.

Ondertuſſchen hebben twaelf hondert VVrangelſche ruyters tot Donckſtede, dry mylen van Hamburgh, het Snaphaenſche hooft-quartier, in Vieſe genoemt, in een voordeelige moeraſch over de vier mylen langh, aen-ghetaſt, met verlies van omtrent twintigh mannen verovert, een groot deel der ſelve, mits ſy wel vochten en geen genade begheerden, om-ghebraght, de overighen ten deel tot Seghebergh ghebracht, de voorneemſte levendigh gheſpietſt, en over de dertigh hier en daer op alle weghen anderen tot een voorbeeldt op raden geleght, in haer legher veel koſtlijcke buyt, en inſonderheydt veel zyde rocken, met zabelen ghevoert, neven andere dinghen ghekreghen, en die van deſe gheſellen na Hamburgh weecken, heeft men vlytigh na-ghevorſcht, om ſe om haer gruwelijcke daden tot behoorlijcke ſtraf te trecken.

De beſettingh van GhelucKſtadt, Krempe, Itſehoe en andere plaetſen hebben het Landt tot Kedingen over-vallen, ghebrantſchat, gheplondert,

 het

het vee en alle voor-raedt, welck voor handen was na Gheluckſtadt ghebraght, en alſoo in haer eyghen Landt als vyanden ghehandelt en groote ſchade ghedaen.

Na dat de Sweedtſche Coninghlijcke Rijcx-vloot onder het beleydt van den Heer *Rymighs*, en met de ſelve oock het groot Coninghlijck ſchip met twee-en-ſeventigh ſtucken, t'zeyl ghegaen was, ſoo is de Overſte Veldt-tuygh-meeſter *Wrangel* insgelijcks met ſijn onder-hebbende vloot uyt VVismar gheloopen, om ſich, na Coninghlijcke orde, by de ſelve hooft-vloot, die ſich alreê op de Pomerſche kuſten ſien liet, te vervoeghen. Daeghs te vooren, eêr de vloot van VViſmar uyt-liep, quam 'er het ſchip, de *Calmariſche Sleutel* genoemt, by, welck by Gottenburgh dwerſch door de Deenſche vloot, en daer na met twee ſchepen, die het tot de Belt vervolghden, neghen uren langh gheſlaghen, en ſonder verlet van eenigh menſch beyde leck gheſchooten heeft.

De Deenen dit alles vernemende, zijn ſes-en-twintigh ſchepen ſterck uyt de Gottenburghſche haven weder te rugh na de Sondt gheloopen, onder welcke door een op-gereeſe ſtorm het grootſte ſchip, *Sophia* ghenoemt, op een klip in de Gottenburghſche Scheeren ghedreven, gheſtrandt en met veel volcks gheſoncken is, ſoo dat *Owe Godde*, Rijcx-Zee-Vooght, ſich naeulijcks in een boot bergen koſt, daer over hy ſijn rechter been brack. Het Sweedtſche ſchip, de *Faem* ghenoemt, heeft twee Deenſche, te weten de *Roos* met vijftien ſtucken en de *Coningh David* hondert laſten groot, in Gottenburgh ghebraght. Een Deenſche Vrybuyter met tien ſtucken willende een Roſtocker ſchuyt wegh-nemen, wierd van een Sweedtſch ſchip betrapt, en na een kort ghevecht verovert, wiens Schipper ter eeren de Veldt-Maerſchalck

Horn een nieuwe galgh aen landt maken en hem met veertigh mannen daer aen hanghen liet, twee jonghens ſond hy na Koppenhaghen om aldaer de tijdingh te brenghen. Desghelijcks heeft een Sweedtſch ſchip, de *Swaen* ghenoemt, een Deenſchen Vry-buyter met ſeſtien ſtucken en tachtigh mannen verovert en tot VVismar in-ghebraght. Alwaer een ghevaerlijck verraedt ontdeckt wierd, mits ſy eenighe moort-branders met eenighe konſtighe ghereedtſchappen, om de Coninghlijcke vloot aen te ſteecken uyt-gegaen, betrapten; de ſelve hebben oock twee Lubeckſche Burghers beleeden, dat ſy haer in 's Coninghs naem groot loon belooft hebben, waer op de wyſe Raedt aldaer de ſelve ghevanghen ghenomen, en een van de voorneemſte der moort-branders gherecht en met vuur gheſmoockt is. *Verradery tot VVismar ontdeckt.*

Insghelijcks hebben de Sweeden in Noorweghen en Schoonen wacker toe-ghetaſt, dry Schanſen aldaer in-ghenomen, door den Overſten *Harald Stacke* duyſent paerden in de vlucht gheſlaghen, een ſtandert, waer in een netel-bladt gheſchildert, verovert, veele neder-ghehackt en eenighe ghevanghenen tot Gottenburgh ghebraght. Onder de dooden was, na der ghevanghenen ſegghen, de Overſte Stadthouder *Rantzau* neven veel andere Krijghs-Overſten. Hier op heeft de Veldt-Maerſchalck *Horn* Chriſtiaen-ſtadt naeuwer beleghert, en veel Boeren en Snaphanen, die uyt het boſch het legher ſochten afbreuck te doen, daghelijcks ghevanghen en om-ghebraght, en onder de ſelve der Snaphanen voerier betrapt. *Geluckighe voortgangh der Svveeden in Noorvvegen en Schoonen.*

Daer-en-boven is de Hollandtſche vloot van ſes-en-dertigh Oorlogh-ſchepen na Deenemarcken uyt-gheloopen, met laſt, den Coningh niet als den ouden tol te betalen, met welcke ſoo hy niet te vreden was en op de ſchepen ſchoot, ſouden

den ſy wederom alle vyandtſchap pleghen en de ſchepen met gheweldt door brengen. Om welcke oorſaeck oock een Gheſant uyt Hollandt, om den Coningh dat vaſte voornemen der Staten ſchriftelijck te ontdecken, over-ghekomen is. Van deſe vloot waren twaelf Oorlogh-ſchepen belaſt, der Koopluyden goederen en ſchepen na Noorweghen te begheleyden, de overige een-en-vijftigh Oorloghs- en dry hondert ſes-en-twintigh Koopvaerdy-ſchepen zijn in de Sondt ghekomen, hebben daer een dagh en een nacht *ſtil* gheleghen, doch niemandt aen landt ghegaen, maer ſonder aen-ſegghen gheſamentlijck haer ancker ghelight, en met op-ghetoghe zeylen en vlagghen, ſonder den tol te betalen, voor Kroonenburgh (daer de Coningh in 't venſter ſtond en 't ſelve perſoonlijck aenſagh) in de Ooſt-zee gheloopen, de Hollandtſche Overſte *Witte Witteſz* zeylde voor, en deed anders niet als dat hy voor den Coningh zijn hoedt af-nam, die al de andere ſchepen volghden, en met dry ſchooten haer looſe gaven, waer op de Coningh niet antwoorde, maer twee ſchooten op de andere zyde ſchoot. Daer na zijn alle Koopvaerdy-ſchepen yeder zijns weeghs gheſeylt, en de Oorloghs-ſchepen hebben ſich van Koppenhaghen tot in de Sondt after de groote Bramen en het Blockhuys geſet. VVelcke braveeringh den Coningh ſoo verbitterde, dat hy aen de vloot gheen verſch water wilde laten volghen, en den Hollandtſchen Zee-Over*ſte vra*ghen liet, van wien hy laſt had, om ſich met ſijn vloot ſoo na aen Koppenhaghen te ſetten. VVaer op hy antwoorde dat hem ſulcks van ſijn hooghe Overheydt bevoolen was. Het welck den Coningh wel verdroot, maer koſt het voor dit-mael niet veranderen.

In Catalonien hebben de Franſchen de voorneeme

neeme vestingh Roses aen-ghetast, een Vestingh aen de zee gheleghen, met vijf hooft-bolwercken treflijck ghesterckt, en met wallen van steen, soo herdt als marmer, ghebouwt, kleyn van begrijp, doch licht te behouden. De nieuwe Stadthouder de Graef van Harcourt heeft (na sijn Coninghlijcke intocht in Barcelonien) veertien Oorloghschepen en twaelf Galeyen ter zee, en te landt sestien regimenten te voet en vier te paerdt onder den Heer *Plessis Pralin* daer voor ghesonden, en de selve plaets alsoo begost te water en te landt te beleghren. De Spaensche Stadthouder *Don Diego Cavallero de Illecas*, die te vooren 't bevel over Perpignan ghehadt had, was met een besettingh van ses-en-twintigh hondert mannen neven twaelf Galeyen en voort van alle andere lijftocht wel voorsien. En soo haest de Fransche Schepen en Galeyen sich lieten blijcken, soo wierd 'er soo heftigh op haer gheschooten, als of de zee in vuur stond.

De Fransen beleghren en veroveren Roses in Catalonien.

Als het voetvolck daer voor quam, en *Faber* Stadthouder van Sedan de plaets verspieden wilde, soo is hy van de Spanjers uyt Roses betrapt, en na verlies van by de twee hondert Fransen, en de aenvoerer der Spaensche party doodt-gheschooten, in de Stadt ghevanghen in-ghebraght. Hier op is de Stadt te water en te landt sterck besloоten eñ beschooten, en door stormen en mynen eyndlijck ghedwongen sich over te gheven, en de soldaten met sack en pack en vier stucken gheschuts uyt te trecken. In welcke Stadt de Fransen groote voorraedt van krijghs-tuygh en leeftocht ghevonden, en dry regimenten in besettingh ghelaten hebben. Op dese overgaef volghde het Slot *de la Trinite*, een van de sterckste van Europa, korts hier na den Fransen over-ghegheven.

Torgau van de Svveeden in-ghenomen, den 27 May.

Onder-wijl nam de Sweedtsche Overste *Reichwald* de Stadt en 't Slot Torgau op ghenade en onghenade in, en voerde de Bevelhebbers en soldaten ghevanghen na Leypsigh.

Tourraine *begeeft sich met het overschot sijner volckeren in Hessen en voeght sich by* Koninghsmarck, *de Hessen en* Tupadel,

Na de laetste, van de Beyerschen ontfanghe, nederlaegh, heeft sich de *Tourraine* met sijn overighe volckeren in Hessen begheven, tot Kassel (daer hy met los-branden van 't gheschut en vereeringh van twee paerden in-ghehaelt wierd) met *Koninghsmarck* ghesproken, en sich met des selfs en des Hessischen Oversten *Geysse* volckeren t'saem-ghevoeght, en alsoo een heyr van sestien duysent mannen met vier halve kartouwen en eenighe regiment-stucxkens uyt-ghemaeckt.

Dit t'saem-ghevoeghd heyr nam sijn tocht op Marpurgh, Giesse, en alsoo in de VVetterauw, en legherde sich tusschen Franckfort en Hanauw aen den Meyn by het dorp Fechenheym, daer de Overste *Tupadel* met vier duysent Fransen, welcke onder-weghen het stedeken Over-Urssel gheheel verbrant hadden, by haer ghekomen is. Hier op zijn sy korts over den Meyn de Berghstraet opghetrocken, hebben den Hertogh van Enguin met sich ghevoeght, en alsoo neven Heydelbergh op Heylbron ghetoghen: maer van de Beyerschen voor-komen, hebben sich na VVimpfen ghekeert, het selve beschooten, stormender-handt in-ghenomen, de Beyerschen, seven hondert sterck daer in ligghende, en meest ruyters, ten deel nederghehackt, de Bevelhebbers ghevanghen ghenomen, en de overighe onder-stelt.

en den Hertogh van Enguin.

Terwijl de Overste *Torstenzoon* het belegh voor Brin met de helft van sijn heyr yverigh voortdrongh, doch tot sijn voor-nemen niet gheraken kost, en de andere helft sich om Iglauw bevond, soo zijn de Keyserschen om Schuttenhofen wederom sterck vergadert, daer sich de Overste *Gallas*

na

na toe, en met veertien duysent mannen voort na Budweys begheven heeft, om sich met den Aerts-Hertogh, met acht duysent mannen alreê over de Donauw ghekomen, te vereenighen, en alsoo Brin te ontsetten oft een scheuringh te maken: en hebben den Sweeden verscheyde Schansen aen den Donauw weder af-ghenomen.

Ragotsky *treckt sterck op, den 7 Iunius.*

Ondertusschen is de Vorst *Ragotsky* met dertigh duysent mannen, bestaende uyt veel vrye Heyducken en Adels, en hondert stucken gheschuts meê-sleepende, van Kaschauw op Sendro ghetrocken.

Bornholm van de Swveeden bemachtight.

De Sweedtsche vloot tot VVismar t'zeyl ghegaen, heeft het Eylandt Bornholm overweldight, het Stedeken Nex in-ghenomen, het Slot, welck sich in 't begin teghen haer aen-stelde, na eenighe schooten op goedt-duncken verovert, en op het Eylandt veel ysers, metale stucken, vee en voorraedt ghekreghen, van de inwooners tien duysent Rijcxdalers ontfanghen, en tien duysent tot Lubeck en maendlijck op te brenghen belooft.

Lijden schade ter zee.

Andersins hebben sy oock groote schade ter zee gheleden, mits van des Oversten *Wrangels* vloot dry schepen, een met volck en al, ghesoncken zijn, van de andere twee zijn 't volck en gheschut gheborghen.

De Overste Pieter Anderson *met eenighe tot Dresden ghevanghen ghebraght.*

De Sweedtsche Overste *Pieter Anderson*, willende van Pegau weder na Silesien trecken, om sijn packady en voetvolck by sich te voeghen, wierd van eenighe Saxsche ruyters overvallen, en neven eenighe Bevelhebbers, soldaten en paerden in Dresden ghevanghen ghebraght.

Groote nederlaegh der Spanjers in Catalonien, den 18 Iun.

In Catalonien viel oock tusschen de Fransen en Spanjers een harde veldt-slagh. De Fransen, over de Segre ghetrocken, hebben tusschen Balaguir en Liorens de Spaenschen op het vlacke veldt soo heftigh aen-ghetast, dat sy, na een uur

 langh

langh moedighlijck teghen-gheſtaen, haer in onorde gebraght en met verlies van het meeſte-deel des heyrs (ten deel ghevanghen,ten deel om-ghebraght) uyt het veldt ghedreven hebben.

Dierghelijck een gheluck hebben de Franſen in Vlaenderen ghehadt. VVant met ſes-en-twintigh duyſent mannen over de Kolme gheſet zijnde, heeft ſich *Piccolhomini* met acht duyſent te paerdt en ſes duyſent te voet onder 't geſchut van Duynkercken,en *Lamboy* na Vormen begheven. Daer op hebben ſich de Franſen na Bourborgh, en van daer na Mardijck, een kleene doch ſtercke plaets ghekeert, het ſelve aen-ghetaſt, en binnen acht daghen tot verdragh ghedwonghen. In welcke ſterckte de Franſen achtien metale ſtucken, en in het af-ghebrande Houten VVambus, een Blockhuys in zee en van de Spanjers ſelve aen-geſteecken,ſes halve kartouwen gekregen hebben. Korts hier na hebben ſy oock de veſtingh Linke, op de Kolme by Bourborgh in Vlaenderen, na een belegheringh van ſes daghen, gedwongen,in het ſelve ſeven ſtucken gheſchuts en dry hondert vijftigh mannen, mits ſy ſich op ghenaed' en onghenade overgheven moeſten, ghevanghen ghekreghen. Daer na hebben ſy oock Bourborgh, een vaſte en wel-voorſiene ſtadt, op de ſelfde voorwaerden overweldight.

La Motte in Lottringhen van de Franſen gedvvonghen, in Iunius.

Omtrent de ſelve tijdt heeft ſich oock de veſtingh la Motte in Lottringhen, na vijf maenden door tien duyſent mannen beleghert, en van alle ontſet verſteecken, aen de Franſen op verdragh moeten overgheven. Over alle welcke overwinninghen tot Parijs groote vreughde bedreven en *Te Deum laudamus* gheſonghen wierd.

Oock hebben de vereenighde Frans-Heſſen en Beyerſchen elckander niet toe-ghegeven. VVant na de veroveringh van VVimpfen,door den Maer-

ſchalck

ſchalck *Grammondt* met de voortocht, hebben de vereenighde heyren aldaer een brugh over de Necker gheſlaghen, des anderen-daeghs over het water na de Tauber getrocken, en,mits in 't gantſche Landt gheen beſettingh, als tot Rotenburgh, dat ſich echter met twee hondert in een nacht overgaf,ghelaten was, veel plaetſen overweldight. Daeghs te vooren had de Overſte *Koninghsmarck*, mits de Saxen ſich ſeer verſterckten, ſijn af-ſcheyt ghenomen, en was noch dien ſelfden dagh op Turinghen ghetrocken. De Beyerſchen volghden ondertuſſchen haer vyandt ſteedts ter zyden na, quamen op Swabiſch-Hal, van daer op Krelsheym en Feucht-wangen; op welcke plaets verſcheyde ſchermutſelen onder de ruytery voorvielen, waer door van de Franſen en Heſſen beſlooten wierd, oft den vyandt ſlagh te leveren, oft hem tot aen den Donauw te dryven, en dan op Heylbron te trecken. Tot dien eynde zijn de Bondtghenooten recht op Dunckelſpiel ghetrocken; welcke plaets ſy terſtondt meenden aen te taſten; maer vernemende, dat de Beyerſchen de gantſche nacht voort-trocken, ſoo liet men een uur weeghs van daer de tros ſtaen, en toogh de ſelve teghen. Korts hier na kreghen beyde deelen elckander in 't gheſicht,en wierden de Bondtghenooten ghewaer, dat de Beyerſchen gantſch in haer voordeel laghen, naemlijck in een moeraſch met een borſtweeringh bewaert, welcke van d'eene vleughel tot aen de andere reyckte; alſoo dat 'er maer een doorgangh was om haer by te komen: waer over men een gantſche dagh toeghebraght, en van weêr-zyden tuſſchen de twee en dry hondert mannen verſpilt heeft. De Bondtghenooten, ziende dat ſy de Beyerſchen op deſe plaets gheenſins tot ſlaen brenghen koſten, begaven ſich na Nordlinghen, en de Beyerſchen na Dona-

Bloedigh treffen by Allerheym, den 24 Iulius.

Donaweert. Maer ondertusschen bequamen de eerste bericht dat de Beyerschen gheen anderhalf uur van haer aen dese zyde van de vloedt VVernitz gheleghert waren; waer op de Hertogh van Enguin het heyr vermaende terstondt voort te trecken, en aldaer in het vlacke veldt sich in orde te stellen. De Maerschalck van *Grammondt* voerde de rechte vleughel en in de selve de geheele Fransche ruytery. De Maerschalck de *Tourraine* de slincker, en in de selve de gantsche Duytsche ruytery. Al het voetvolck, tusschen beyden in staende, voerden de Heeren van *Bellenave*, *Marsin* en *Chasteleau*. De Hessische Oversten *Geys* en *Ohm* voerden de gheheele tweede orde, welcke bestond uyt de Hessen en twee Tourrainsche regimenten, als een afterhoede after de lincker vleughel. De hindertocht voerde de Heer van *Chabot*, en de Marck-Graef van Monsaye met den Hertogh van Enguin reed rondom, en gaven orde, daer het van nooden scheen. Middeler-wijl leyden sich de Beyerschen op een hooghte, daer niet licht aen te komen was, en hadden noch een andere bergh en steenrots op de rechter-handt met voetvolck beset, daer sy sich begost hadden te beschansen. Een weynigh nederwaerts lagh het dorp Allerheym, en dicht ter zyden aen het Slot van de selfde naem, van de Beyerschen al met voetvolck beset. Dit dorp liet de Hertogh van Enguin door het Fransch voetvolck aen tasten, 't welck met sulck een heftigheydt en veel schietens geschiede, dat neven veel anderen de Beyersche Veldt-Maerschalck *Mercy*, een beroemt en ervaren soldaet, aldaer doodt bleef. Het dorp in brandt geraeckt, moest het voetvolck in de Kerck en twee Adelijcke huysen, van steen ghebouwt, wijcken, waer uyt men groote wederstandt deed; soo dat aldaer de Heeren van *Marsin*, *Chasteleau*, *Mon-*

Monloye en *Bellenave* gequetst wierden. De Beyerschen vielen ondertusschen met ruyters en voetvolck op de Fransche lincker vleughel, dien de Hertogh van Enguin met kurassiers en voetvolck bejeghende, en weder te rugh dreef; alwaer sijn paert gheschooten en hy self een weynigh ghequetst wierd, waer uyt eenighe onorde ontstond: by welcke gheleghentheydt de Maerschalck van *Grammondt* insghelijcks een schoot op sijn helm kreegh. Hier na begaf sich de Hertogh van Enguin ter lincker-handt, alwaer in 't voor-over-ryden hem noch een paert af-gheschooten wierd, waer op de Beyerschen met haer ruytery en voetvolck een gheweldighe aenval deden, alsoo dat na een groote teghenstandt het Fransche voetvolck en kurassiers uyt het Dorp ghedreven wierden; alwaer eenighe hooghe Bevelhebbers der Fransen ghequetst en doodt bleven. Hier op trocken de Beyerschen teghen de Fransen onder *Grammondt* en *Arnoult*, alwaer der Fransen eerste ordeningh ghescheurt wierd. Terwijl nu *Grammondt* plaets socht om sich te herstellen, soo heeft hy oock de tweede slagh-orde laten aen-vallen: maer de selve wierd insghelijcks ghescheurt, hy neven de Marck-Graef de *Chastre*, en andere ghevanghen, en veel voorneeme Krijghs-Oversten ghedoot. Middeler-wijl quam *Chabot* met de afterhoede aen, en hield de Beyerschen langh op; doch na alle moghelijcke vlijt en verlies van veel Bevelhebbers, wierd eyndlijck oock ghescheurt. Ondertusschen dronghen de Beyerschen even heftigh aen, tot in 't vlacke veldt, en, mits de gantsche vleughel ghebroken was, tot aen der Bondtghenooten packady, waer sy van het regiment, dat 'er by-stond, af-ghedreven wierden. Hier teghen had *Tourraine* des vyandts rechte vleughel met sijn eerste slagh-orde door-broken; waer op de Her-

Hertogh van Enguin met de tweede orde aentrock, terwijl ſich de hoopen van de eerſte orde weder verſamelden. Als nu *Tourraine* te ghelijck op de Beyerſchen aen-viel, en terſtondt eenighe troepen door-brack, ſoo hebben ſich eenighe de eene voor, d'ander na, herſtelt, en elck vier oft vijf mael weder aen-ghevallen, alwaer des Hertogh van Enguins paert weder ghetroffen en hy ſelf met een piſtool in den arm ghequetſt wierd. Ondertuſſchen lieten de Beyerſchen haer lincker vleughel en groote hoop aen-trecken, derhalven oock het gheheel Heſſiſch heyr aen-quam om het laetſte gheweldt te verſoecken; alwaer dieshalven op 't heftighſt ghevochten wierd, tot eyndlijck de Beyerſchen begoſten te wanckelen en de nederlaegh kreghen. En wijl in het voornoemde Dorp noch eenige Beyerſchen te voet en te paerdt waren, ſoo heeft men het Bondtghenoote heyr insghelijcks by een ghetoghen, en van dat Beyerſch voetvolck een regiment op het Kerckhof, neven twaelf ſtucken gheſchuts en veertigh vaendelen ghekreghen. Van der Beyerſchen zyde zijn behalven eenighe Bevelhebbers tuſſchen de dry en vier duyſent ghemeene ſoldaten ghebleven, en tuſſchen de vijftien en twintigh hondert neven den Graef van Geleen en eenighe andere Staets-perſoonen ghevanghen. Op de zyde der Franſen zijn insghelijcks by de dry duyſent mannen neven eenighe Krijghs-Overſten om-ghekomen, en een groote menighte ghequetſt ghe-worden.

In dit treffen wierd der Duytſche ruytery groote eer toe-gheſchreven, en beneven den Hertogh van Enguin en Maerſchalck de *Tourraine* inſonderheydt den Overſten *Geys* en jonghen Landt-Graef, die doodt bleef, insghelijcks den Heſſen in 't ghemeen, die ſich dapper ghequeten hadden.

De

De Maerſchalck de *Tourraine* is den Beyerſchen met duyſent paerden na-ghevolght, en heeft het Slot Hennebergh, ander-half uur van daer, in-ghenomen. De Beyerſchen daer teghen hebben ſich des nachts by een verſamelt, doch, mits 't hun aen krijghs-voorraedt ghebrack, durfden ſich niet vertoonen, maer namen haer wegh na Donaweert op den Schellenbergh, daer ſy ſich nederſloeghen en uyt Beyeren verſterckt wierden. De Bondtghenoote heyren hebben ſich daer teghen na Nordlinghen ghekeert, de ſelve Stadt met verdragh in-ghenomen, en van daer voor Dunckelſpiel gheruckt, het ſelve terſtondt beſchooten, den Stadthouder ghedwonghen ſich op ghenade en onghenade over te gheven, den ſelven in 't legher vaſt ghehouden, en de beſettelinghen, beſtaende uyt vier hondert Dragonners en twee hondert ſchutters, onder-ſtelt.

Van Dunckelſpiel zijn de Bondtghenoote heyren over Swabiſch-Hal na Heylbron, en korts daer na de Beyerſchen van Donaweert over Heyderheym, Swabiſch-Grund en Schoondorf insghelijcks daer na toe ghetrocken, om de belegheringh der ſtadt Heylbron (waer in twee duyſent mannen onder de Overſten *Fugger*, *Kreutz* en *Caſpar* laghen) eêr ſich de Franſen begroeven, te verhinderen.

De Keurvorſt van Trier van den Paus en Keyſer eerlijck in ſijn Biſdom ghesonden en gheluckelijck in 't ſelve aen-ghekomen.

Mits niet alleen de VIII. *Urbanus* maer de nieu-gekore Paus de X. *Innocent* ſich bekommerde, om den Keurvorſt van Trier (wijl teghen hem in rechte niets gevordert veel min beweſen wierd) uyt ghegheven Apoſtoliſche maght wederom te veroorloven, en door verſcheyde brieven weder in ſijn voorighe vryheydt te ſtellen, op dat hy ſich wederom tot ſijn Kerck begeven en de ſelve voorſtaen ſoude; ſoo is eyndlijck door des Paus *Nuntius* aen 't Keyſerlijck Hof te weegh ghebraght, dat

dat de Keyser aen den selven Keurvorst sijn Heerlijckheden herstelt, en na Keyserlijcke beschenckingh met sijn eyghe vaertuygh door de Sweedtsche en andere heyren van sich versonden, tot in het Rijck kost-vry gehouden, en met twee schoone koetsen, yeder met ses paerden vereert heeft. De Keurvorst heeft daer op sijn af-scheydt van VVeenen ghenomen, en, na eenighe daghen tot Hanauw en Franckfort ghelucklijck aen-ghekomen, aldaer veel van sijn Ampt-lieden beschreven; daer na is hy met een schoon gheselschap in dry schepen tot Mentz ghekomen, en van den Oversten en het gantsche Dom-Kapittel heerlijck ontfanghen en in sijn Hof gheleyt. Van daer korts daer na op Kobelents ghetrocken, is van de Burgherschap aldaer een stuck-weeghs van de Stadt ontfanghen en in sijn Bisschoplijck Hof gheleydet.

Koninghsmarck *neemt eenighe vaste Sloten in.*

Koninghsmarck, als voor verhaelt, van de verwante heyren af-ghescheyden, heeft sich in Meyssen begheven en aldaer het Slot Rochlitz beleghert, het selve, schoon de Bevelhebber eenighe teghenstandt bood, met heftigh schieten en stormen ghedwonghen sich op ghenade en ongenade over te gheven, wijl de Bevelhebber van een soldaet doot-gheschooten, en de overighe onderstelt wierden. Hier op volghden de Slooten Leysnick en Meyssen. Eyndlijck is tusschen de Sweeden en Saxen een stilstandt van ses maenden ghetroffen, soo dat alle maenden uyt het Keurvorstendom elf duysent guldens en een groote menighte van vruchten souden op-ghebraght worden. Hier teghen heeft *Koninghsmarck* gantsch Meyssen behalven Leypsigh en Torgau verlaten; doch Maeghdenburgh bleef buyten de stilstandt ghesllooten, der Oversten *Hanaus*, *Schleunitz* en *Rijckharts* regimenten mochten tot den Keyserschen

Stilstandt van ses maenden met den Keurvorst van Saxen.

ſchen gaen: maer *Gerſdorfs, Kalenberghs* en Nitzens nocht de Keurvorſt in ſijn Landt behouden, oft af-dancken.

Middeler-wijl wierd de Sweedtſche Overſte *Wurtsburgher* met acht hondert mannen van duyſent Deenen in Koldinghen overvallen, twee hondert om-ghebraght en de overighe neven den Overſten ghevanghen.

De Overſte Wurtsburger *vvordt ghevangen, den 17 Auguſtus.*

Hier teghen wierd de Keyſerlijcke Overſte de Heer van *Gerſdorf* op een kales in ſijn reys na Breſlauw, met alle ſijn Keyſerlijcke en Aerts-Hertoghlijcke bevelen, van tien Sweedtſche ruyteren dicht by Trachenbergh ander-maels betrapt, en na Groot-Glogau ghevoert, ghelijck oock een Graef van Gronsveldt met vijftien duyſent guldens aen baren ghelde van een Heſſiſche party binnen Nuys ghebraght.

De Heer van Gersdorf *neven een Graef van Gronsveldt ghevanghen.*

Terwijl hebben de Turcken alles voor-bereyt, en zijn met een groote maght, mits de zee ſoo ſtil was, als ſy in vijftigh jaren niet gheweeſt was, in Candien ghevallen, aen verſcheyde plaetſen volck aen landt gheſet, en hoe wel ſy in 't landen wel etlijcke duyſenden verlooren, ſoo koſten ſy nochtans niet te rugh ghedreven worden.

De Turcken overvallen Candien.

Den Engelſchen handel, wijl zy 't Roomſche Rijck niet aengaet, gaen wy voorby.

Vlaenderen was dit jaer in ſlechten ſtaet: mits alleen tuſſchen VVynocxberghen, Yperen en Armentiers over de twee hondert dorpen ledigh ſtonden, waer uyt de Franſen aen vee en andere goederen groote buyten maeckten, en onder 't geleyde van eenige duyſent mannen na Arras braghten. Daer na zijn ſy by Armentiers met ghewelt, mits men haer de doortoght beletten wilde, over de vloedt Lis gheraeckt, en hebben Merville, S. Venant en het ſtercke Slot Colonne verovert, Bethune na twee-en-dertigh ſchooten met ver-

 dragh,

dragh, Liliers en S. Georghe ſonder ſlagh oft ſtoot in-ghekreghen.

Vrede tuſſchen Ragotsky *en den Keyſer.*

Omtrent de ſelve tijdt wierd tuſſchen *Leopold* en *Ragotsky* de vrede ten vollen ghetroffen, en in des Aerts-Hertoghs legher uyt-gheblaſen. Het welck, mits *Ragotsky* ſijn volck van het Sweedtſche heyr af-trock, *Torſtenzoon* ghedwongen heeft Brin, na een blockeringh van ſeſtien weecken te verlaten, en ſijn tocht op Iglau te nemen.

En tuſſchen de Koninghen van Deenemarcken en Swweeden.

Insghelijcks heeft oock de vrede tuſſchen beyde Kroonen van Sweden en Deenemarcken ghelückelijck haer voortgangh ghehadt, door beyder zydts Coninghlijcke handen bezeghelt, en daer op aen alle volckeren te water en te landt belaſt niet vyandighs meêr op elckander voor te nemen.

Het Bondtghenoote heyr vvijckt na den Rijn op Philipsburgh.

Terwijl de Bondtghenoote heyren voor Heylbron verſchanſt laghen, ſoo zijn de Beyerſchen met ſeſtien regimenten onder Aerts-Hertogh *Leopold* verſterckt. VVaer door de Franſen met matelijcke verwerringh op-ghebroken, en door de Necker na Philipsburgh gheweecken zijn. Alwaer een goedt deel van de Franſen bleven, de andere trocken met de VVymerſchen en Heſſen over Rijn voorby Spier en VVorms na Ments, daer de Heſſen over-voeren en haer wegh na VVisbaden namen, daer haer de Keyſerlijcke party nagejaeght, by Ietzſteyn eenighe packady-waghens after-haelt en by de hondert paerden ghekreghen heeft.

Het Keyſerlijck en Beyerſch heyr volghde de Franſen, ſoo veel mooghelijck was, na; maer mits de Franſen eêr aen de Stadt, onder 't gheſchut der ſelve en in een moeraſch geraeckten, daer ſy niet by te komen waren, en ſy ſelve nerghens eenighe voederingh verkrijgen koſten, ſoo zijn ſy weder te rugh op VVimpfen ghekeert, hebben Eppingen, Bruchſal, Bretta, Biſſicheym, VViſſeloch en Pfortsheym,

heym, en in 't selve twee stucken gheschuts, die de Fransen niet voort-brenghen kosten, in-ghekreghen, en zijn hier op over de Necker en aen de Tauber-Grondt verdeelt, om sich uyt te rusten; onder-wijl heeft sich Mergenthal sonder slagh oft stoot over-ghegheven, en de dry hondert Fransen, die 'er in gheleghen hadden, en het meenden te ontkomen, wierden verspiet, van een Keyserlijcke party na-ghevolght, after-haelt, en ten deel neder-ghehackt ten deel ghevanghen ghenomen.

Insghelijcks hebben de Beyerschen VVimpfen beleghert, beschooten, en tot verdragh ghedwonghen, de Fransen na Philipsburgh ghelaten, de Duytschen onder-stelt, en in de selve stadt acht schoone halve kartouwen, een vuur-mortier en een veldt-stuck ghekreghen. Alsoo dat de Fransen by dese wijck twaelf stucken gheschuts neven veel volcks verlooren, en de Duytschen aen gheene zyde der Rijn, de Fransen na Lottringhen en Vranckrijck in winter-quartier trocken. *De Beyerschen nemen VVimpfen vveder in, den 26 October.*

In Catalonien hebben de Fransen na de voorverhaelde zeghe Balaguier gheblockeert, een begheleydingh van dry hondert paerden, hondert twintigh schutters, dry hondert muyl-ezels met meel, zout, oly en ghesouten vleysch beladen, en hondert vijftigh ossen, welcke van *Philippe de Sylvia* om de Stadt te versorghen ghesonden en van een uyt-ghereede Catalonier verraden waren, geslaghen, alles in haer legher ghebraght, en daer op den Bevelhebber *Simon de Waschareuhas* ghedwonghen dese vaste plaets, met sestien stucken gheschuts over te geven, en met ses-en-twintigh hondert mannen uyt en na Fontarabien te trecken.

Even so ginght voor Flix, daer de Fransen onder den Heer van *Chabot* de Spanjers overvielen, over de duysent te voet en te paerdt neven tachtigh Bevelhebbers gevangen kregen, en vijf hondert, behal-

ven die in de vloedt Ebro verdroncken, ombraghten, ſonder dat ſy meêr als twee hondert mannen verlooren: waer door ſy de Stadt en 't Slot tot haer voordeel behouden hebben.

In Italien liep het gheluck den Spanjers insgelijcks tegen, mits ſy de ſtadt Vigevano verloren, waer in Vorſt *Thomas* een buyt van over de tien tonnen goudts waerdigh en veel zyde en gevluchte waaren kreegh, welcke haer beſitters voor ſeſtigh duyſent kroonen weder beſtelt wierden.

Canea van de Turcken in-ghenomen.

In het Eylandt van Candia hebben de *Turcken* de ſtercke ſtadt Canea, na ſeven daer voor verlooꝛe ſtormen, een belegheringh van vier-en-vijftigh daghen en een verlies van wel veertigh duyſent mannen, met verdragh in-ghenomen, de beſettingh met dry galeyen en dry ſchepen tot in de Haven van Suda begeleydet, in de ſelve Stadt over de vijf hondert ſtucken gheſchuts, voor dertigh galeyen hout, veel goudt en eenighe galeyen ghekreghen, de Borghers vryheydt van vertrecken oft blijven ghegheven, en de Veſtingh met etlijcke duyſent mannen beſet.

Hulſt in Vlaenderen van de Hollanders beleghert en verovert, in 't 1645 jaer, den 4 November.

In Vlaenderen hebben de Hollanders de Spanjers een tijdt langh om-gheleyt, ſonder dat men wiſt, waer ſy heen wilden; eyndlijck in 't Landt van VVaes ghevallen, zijn met twee hondert vijfen-twintigh ſtucken voor de ſtercke ſtadt Hulſt gheruckt, hebben de ſelve Stadt herdt beleghert, de om-ligghende Schanſen in-ghenomen, en de Stadt eyndlijck ghedwonghen ſich na een maendlijcke belegheringh met verdragh over te gheven.

De Svveeden trecken in vvinterlegher.

Na dat de Sweeden onder den Overſten *Torſtenzoon* wederom uyt Ooſtenrijck, en onder *Koninghsmarck* uyt Meyſſen in Boheemen t'ſamenghetoghen waren, en beyde in Boheemen en Sileſien verſcheyde plaetſen overweldight en de ſtadt Olmits voor een lange tijdt voorſien hadden, zijn ſy

ſy gheſamentlijck in winter-legher ghetrocken: *Torſtenzoon* in Boheemen, Moravien en Ooſtenrijck; *Koninghsmarck* in Over-Sileſien tot aen Neys; *Wranghel* in Neder-Sileſien en de gantſche Poolſche zyde over de Oder; *Duglas* in 't Graefſchap Glatz en d'aengrenſende plaetſen.

Desghelijcks oock de Keyſerſchen in Boheemen; de Beyerſchen in VVurtenburgher-landt, Francken en Anſpach. *Als oock de Keyſerſchen en Beyerſchen.*

Middeler-wijl is de Turckſche Geſant, van den Keyſer heerlijck vereert, van Lints wederom ghetrocken; en de Graef van Trautmansdorf, als tot laetſte Keyſerlijcke Ghevolmaghtighde, heeft ſich door Reghensburgh, Nurenbergh, Franckfort, den Rijn af na Keulen (daer hy over al heerlijck in-ghehaelt en gheëert wierd) en ſoo voort na Munſter begheven. *De Graef van Trautmansdorf na Munſter op de Vrede-handel.*

Door de doodt van den Groot-Vorſt van Muſcovien is Graef *Woldemaer*, des Coninghs van Deenemarcken natuurlijcke Soon, en in der Muſcouw een tijdt langh vaſt ghehouden, wederom los ghelaten, en over VVarſchauw en Pruyſſen in Deenemarcken ghekomen. *Graef* Woldemaer *in der Muſcouvv los gelaten, den 26 October.*

Onder-wijl is tot Liſſebon in Portugael het groot ſchip, *S. Lourens* ghenoemt, rijcklijck en met veele koſtlijcke waaren gheladen, uyt Ooſt-Indien aen-gekomen; insghelijcks oock de vloot van Rio Ianeyro acht-en-twintigh zeylen ſterck, tydingh brenghende dat de Portugieſen teghen de Hollanders op-gheſtaen en meeſter in 't veldt waren. *Verſcheyde dinghen in deſe vvinter op zee gheſchiet.*

Korts te vooren was oock de Spaenſche Silver-vloot uyt Indien tot Kadis ghelucklijck aen-ghelandt.

Omtrent de ſelve tijdt zijn veertien Hollandtſche ſchepen door een valſch vuur, op een klip gheſtoockt, verleyt, by nacht op de ſelve klip ghezeylt,

zeylt, soo dat sy met alles wat 'er in was te gronde ginghen.

De Cardinael Antonio Barbarino *na Vranckrijck.*

De *Cardinael Antonio Barbarino*, konnende geen verlof van de Paus krijghen om te vertrecken, heeft sich in de middernacht met vijf persoonen en twee hondert duysent kroonen aen gheldt en wissel-brieven in een koets na Genua en van daer over Turino na Vranckrijck begheven, en is tot Marsilien ghelucklijck aen-ghekomen.

Thomaso *lijdt schade.*

Vorst *Thomaso* van Savoyen, willende na 't innemen van Vigevano sich uyt ghebreck van toevoer weder na Kasal begheven, wierd van de Spanjers by Pio aen-ghetroffen, sijn lincker vleughel gheslaghen, by de dry hondert om-gebraght, veele, daer onder oock *Maurits* van *Savoyen*, korts hier na ghestorven, ghequetst: Daer na heeft hy sich met den Fransen Oversten *Plessis Pralin* ghevoeght en versterckt.

De Sweeden overweldighen verscheyde plaetsen.

De Sweeden onder den Oversten *Torstenzoon* zijn niet langh stil gheweest, maer hebben, van Iaromir op-ghebroken, de schutwachten af-ghehaelt, haer tocht met het gantsche heyr na Trautenau en Landshoedt in Silesien ghenomen, Greiffensteyn op ghenade en onghenade, Friedland en Leutmaritz met verdragh overweldight, een halve mijl van Melnick een ys-brugh over de Elve gheslaghen, met de gantsche maght daer over ghetrocken, en sich met de volckeren, onder *Wrangel* uyt Sweden en Pomeren ghekomen, vereenight; waer na *Torstenzoon* het opper bevel over dese gheheele krijghs-maght aen den Oversten *Wranghel* op-ghedraghen, en sich met den Oversten *Koninghsmarck* nae Leypsigh begheven heeft. Daer op is *Wrangel* in de Snatzer, Commenthauwer en Cader-kreytsen ghetrocken, veel voorraedts vergadert, het vaste Slot Brughs met verdragh in-ghenomen, en veel vruchten, wijn,

Torstenzoon *draeght aen* Wrangel *het opper bevel op.*

en

en andere ghevluchte goederen daer in ghevonden.

De Keyserschen en Beyerschen voeghen sich by een.

Ondertusschen versterckten sich de Keyserschen in Boheemen, en wierden van den Aerts-Hertogh *Leopold*, na ghehoude krijghs-raedt tusschen Pilsen en Budweys ghevoert: terwijl hield Graef *Gallas* by den Keyser aen om ontslaghen te worden,'t welck hy verkreegh,en wierd sijn ampt den Oversten *Hatsveldt* op-ghedraghen, die sich met den Aerts-Hertogh en 't gantsche heyr na Glattau op de vergader-plaets begheven, aldaer met de Beyerschen acht duysent te voet en te paerdt vereenight,en voor-ghenomen heeft op de Sweeden te trecken, had het niet de groote koude en menighte van sneeuw verhindert: doch de Sweeden waren haer ghetroost en verwachtense tusschen Cadens en Commethau.

De Keyserlijcke Oversten Palvi *en* Ludersheym *van de Svveeden ghevanghen.*

De Sweedtsche Overste *Reichwald*, middelerwijl met tusschen de seven en acht hondert paerden na After Silesien ghesonden, en onder-wegen vernomen, dat de Graef van Palvi met sijn regiment van tien benden Krabaten in het vleck Bezin huysde, heeft terstondt de besettelinghen uyt de naest om-gheleghe plaetsen ghelicht,'s morghens voor dry uren het voorseyde Vleck omringht, overvallen, aen brandt ghesteecken, veel omghebraght, en den Oversten *Palvi* self met dry hondert Krabaten ghevanghen ghekregen. Dierghelijck een ongheluck is den Oversten *Ludersheym* bejeghent; de welcke met seventigh oft tachtigh ruyteren, van het af-ghedanckte Deensche volck gheworven, na het Keyserlijck hooftlegher treckende, van een Koninghsmarcksche party vervolght,after-haelt,en na een harde schermutsel, waer in tien van de Keyserschen doodt bleven, met al de overighen ghevanghen, en in Buxtehoe ghebraght.

De Swveedtsche Overste Mortaigne van de Keyserschen, in 't 1646 jaer, den 8 Februarius.

Daer teghen hebben de Keyserſche ruyters van Eger den Overſten *Mortaigne*, met brieven van Caden tot *Torſtenzoon* na Leypſigh reyſende, dicht by het ſtedeken Born vijf mylen van Leypſigh af-ter-haelt en ghevanghen in Eger ghebraght. VVelcks Overſten ghevanghenis verſcheyde veranderinghen veroorſaeckt heeft; ſoo dat de Sweeden, het ſelve vernomen hebbende, terſtondt opghebroken zijn, alleen het Slot Brughs beſet ghehouden, door de Preſnitzer doortoght getrocken, Boheemen wederom verlaten en haer legherplaets in Thuringen ghenomen hebben. Daer op de Keyſerlijcke hooft-macht insghelijcks na Eger op-ghetrocken, het vaſte Slot Skal op ghenade en ongenade overweldight en in het ſelve veel gelts, kleedinghen en voorraedt ghevonden hebben. Grafenſteyn hebben de Sweeden oock den Graef van Trautmansdorf ghewillighlijck in-gheruymt.

De Overſte *Wrangel*, met dry duyſent ruyteren op kondtſchap ghereden, heeft by Gronach omtrent twee hondert ruyters van Egher van des Aerts-Hertoghs lijfwacht, die na Sweynfurt wilden, verraſcht, ten deel neder-ghehackt, en in de tachtigh, waer onder de ſtandertdrigh, tot Leypſigh ghevanghen in-ghebraght.

De Keurvorst van Trier treckt wveder in Trier, na dat het de Spaenschen verlaten moesten.

Onder-wijl heeft *Tourraine* Trier berent en laten op-eyſſchen, waer door de Burghers ſoo verſchrickt wierden, dat ſy voort van verdragh begoſten te ſpreken, 't welck nochtans door den Spaenſchen Bevelhebber *Conte d'Auvergne* verhindert wierd, mits hy ſich met ſijn ſoldaten neven de Burghers aenbood te ſullen beſchermen; het welck den Maerſchalck *Tourraine* ſoo verbitterde, dat hy voornam de Stadt met gheweldt aen te grypen: doch is de ſaeck door tuſſchen-komen van den Keurvorſt van Trier by-gheleght, mits hy de Spaenſchen tot den uyt-toght over-rede, de

welcke

welcke in de twee hondert ſterck uyt-ghetrocken en met haer packady na Lutſelburgh begheleydet zijn. Hier op is de Keurvorſt met een beſettingh van ſes oft ſeven hondert mannen en vijftigh paerden in de Stadt ghetrocken, dien de Maerſchalck *Tourraine* met vijftien hondert paerden ghevolght, en alſoo de Keurvorſt weder opentlijck in-gheſet is. Daer na heeft men de Overigheydt en de voorneemſte der Stadt by een ontboden, de welcke de Keurvorſt in de teghenwoordigheydt van *Tourraine* ſcharplijck haer miſhandelingh, in 't 1635 jaer aen hem begaen en door de ſelve hem een elf-jarighe ghevanghnis veroorſaeckt, verweeten heeft, en vertoont dat hy nu goede middel had om ſich aen de ſelve te wreken, ſoo hy met haer na haer miſdaedt handelen wilde, &c. door welck verwijt de Burghers ſeer verbaeſt wegh-ginghen, en een beſtraffingh vreeſden. Daer na heeft de Keurvorſt, neven de wacht, den Maerſchalck de *Tourraine* de ſleutels der Stadt over-ghegheven, die ſe niet wilde aen-nemen, maer liet weten dat des Keurvorſten beſettingh voor dit mael ſterck ghenoegh was, en hy onder des der Burgheren trouwe ghehoorſaemheydt erkende.

Omtrent de ſelve tijdt is de Graef van Danhof, onghewoone Gheſant van de Coningh van Poolen, tot Parijs aen-ghekomen, om des Coninghs Houlijck met de Vorſtin *Maria de Gonſage* te verſoecken, en tot Fontaine-Bleauw met des Coningh en Coningin van Vranckrijcks koetſen heerlijck in-ghehaelt. *Koningh van Poolens Houvvlijck aen 't Hof van Parijs.*

Korts daer op is het Houwlijck beſlooten, en de voorwaerden van de Vorſtin ſelf onderteeckent, de welcke terſtondt daer op voor Coningin van Poolen uyt-gheroepen, en, in plaets van haer voorighe naem *Loyſe* van Gonſage en Kleef, Her-

togin van Mantua en Nevers, en haer *Majesteyt* ghenoemt wierd. Nae dese verrichtingh is de Graef van Danhof, na dat hy der Vorstin een brief, waer in haer de Coningh den Eer-naem van Coningin gaf, over-ghelevert had, van Parijs weder na Poolen op-ghebroken. Terwijl heeft men alles tot uytrustingh der Coningin van Poolen, ontfangingh der Poolsche Ghesanten en uytvoeringh van 't Houwlijck vaerdigh ghemaeckt.

Niet langh hier na hebben de Poolsche Ghesanten, Graef *Wenceslaus* van *Lesno* en Graef *Christof* van *Bnin Oppalinsky*, met sulck een pracht tot Parijs haer intocht ghedaen, dat de Fransen sich daer over ten hooghsten verwonderden, en wierden van de Hertoghen van Elbeuf en Harcourt, en veel andere Vorstlijcke persoonen begheleydet, en hebben voort daer op by de Coningh en Coningin van Vranckrijck ghehoor ghehadt, het voorverhaelde Houwlijck voltrocken, en eyndlijck na veel kostlijcke ghehoude banckettten, zeghepralen, vreughde-teeckenen, en Coninghlijcke vermalingh, waer in Graef *Oppalinsky* des Coninghs persoon vertoonde en des Bruydegoms plaets bekleede, met de Coningin van Poolen van Parijs, in begheleydingh van den Coningh en Coningin van Vranckrijck en veel Adels, na la Chapelle, alwaer de Coningin van Poolen van de selve met veel tranen haer af-scheydt ghenomen, na S. Denys en soo voort in ghesellschap van de Gravin van Gubrian en de voornoemde Heeren Ghesanten door Vranckrijck na Brussel, Antwerpen, Uitrecht, Amsterdam, Breemen, Hamburgh, Out Statijn, Colmaer en door After Pomeren tot Dantzick vertrocken en over al Coninghlijck inghehaelt is.

Insonderheydt wierd sy tot Dantzick heerlijck ontfanghen, alwaer men dry kornetten te paerdt,

de

de Soldaten en Burghers heerlijck in de wapenen ghestelt, verscheyde zeghe-boghen op-gherecht, veel kostelijcke maeltijden en bancketten bereyt had, en de Coningin heerlijck over al om-ghevoert en schoone vuurwercken neven een Coninghlijck Bly-spel, op 't kostlijckst toe-gherust, vertoont wierden.

Eyndlijck is sy oock, na een verblijf van acht daghen, met haer gheselschap, van daer ghescheyden, en, mits sy haers Coninghs swackheydt des lichaems verstond, gantsch treurigh op Dirschau, Marienburgh en Elbinghen voort-ghetrocken.

VVy keeren tot de wapenen. De Hessen hebben onder den Oversten *Rabenhooft*, nae de veroveringh en bevestigingh van VVachtendonck, oock Eiskirchen overweldight, Remnich beklommen, en het Keulsche vaendel, daer in legghende, gheheel vernielt, met een andere party de poorten van Butsbagh in de VVetterau door petarden gheopent, met ghewelt verovert en de selve plaets met dry hondert mannen beset: Hier na is de Overste *Geys* op Marburgh getrocken, heeft het selve laten op-eysschen, en, mits hy af-gheslaghen wierd, beleghert, beschooten, eyndlijck, na een ghemaeckt storm-gat, tot verdragh ghedwonghen, en alsoo de Stadt ghekreghen; doch mits de Overste Stadthouder *Willich* met sijn by-hebbende soldaten op het Slot vluchte en het selve tegen hem beschermde, heeft hy 't voor eerst een tijdt langh gheblockeert ghelaten, en daer na insghelijcks met schieten soo benaeuwt, dat de in-ligghende Bevelhebber ghedwonghen was na verdragh te luysteren, en is met omtrent hondert twintigh mannen met sack en pack, opper- en onder-gheweer uyt-getrocken, na Giessen begeleydet, aldaer vast geset en weynigh daer na onthooft.

De Hessen veroveren verscheyde plaetsen.

Hier

Hier op liet ſich de Vorſtin van Kaſſel van de Burghers hulden, ontſloegh de Raedts-Heeren en voorighe Ampt-luyden alle van haer dienſt, en is de Overſte *Geys* voorder voor Blanckenſteyn en Rauſchenbergh gheruckt, en heeft de ſelve plaetſen, na eenighe daghen beſchooten, insghelijcks onder 't gheweldt van de ſelve Vorſtin gebraght.

Tienen door krijghs-liſt van die van Maeſtricht inghenomen.

Omtrent de ſelve tijdt hebben die van Maeſtricht onder 't beleydt van *Ian Remaq* en *Griſon* Tienen met dusdanigh een krijghs-liſt in-ghenomen: Sy hadden twee ſoldaten in Kapucyner kappen en een ander als een Ieſuyt ghekleet, met de ſelve is de voornoemde *Ian Remaq* met 't op-gaen van de poort na Tienen ghetrocken, welcke een trompetter met een roode ſluyer en eenighe onghewapende ſoldaten met Oranje veldt-teeckenen aen den arm (als ghevanghenen) volghden, *Ian Remaq* wierd daer op met de dry Gheeſtelijcke perſoonen van de ſchildt-wacht in-gelaten, het klincket weder after haer toe, en de andere buyten gheſlooten. Hy dit ſiende, hield ſich niet langher verborghen, greep moedt, ſloegh de ſchildtwacht met ſijn gaffel, dat hy 't op-ſtaen vergat, en het klincket openende liet de anderen van ghelijcken in en viel met de ſelve in 't wacht-huys, daer een Schaerjant met tien ſoldaten in was, die ſy alle om-braghten: Midler-wijl is de gantſche Maeſtrichtſche troep te paerdt en te voet in-ghedronghen, en hebben alſoo de Stadt gheluckl*ijck* vermeeſtert en alle, ſoo Krijghs-Overſten als Soldaten, beneven twee Ketel-trommen en andere treflijcke buyt mede ghenomen en binnen Maeſtricht ghebraght.

In Candien hadden de Chriſtenen ſlechte ſpoet teghen de Turcken; mits niet alleen de Overſte *la Valette* voor Canea met verlies van omtrent duyſent mannen op-gheſlaghen, en de Turcken de

Chri-

Chriſtenen (als men ſe begraven wilde) de hoofden af-ghehouwen, maer oock voor Theodoro vijf galeyen in de grondt gheſchooten, vijf Overſten beſchadight, waerom de Baſſa van Canea dry hondert Chriſtenen na Conſtantinopel gheſonden heeft, die daer alle om-ghebraght wierden, ghelijck oock de Overſte Baſſa ter zee, mits hy in 't in-nemen van Canea in de vijf duyſent Turcken verlooren had, in wiens plaets de gheweeſe *Muſſa Baſſa* teghen ſijn wil gheſtelt wierd. Dies heeft ſich de Venetiaenſche Over-Opperſte met ſeſtien galeyen te meêr na Candien geſpoet.

Breemerveurde hadden de Keyſerſchen door een aenſlagh even in-ghenomen, en onaengheſien de ſtilſtandt, de Aerts-Biſſchoplijcke Bevelhebber daer in, de Overſte Stadthouder *Eggerigh*, onvoorſiens, alle vyandtſchap teghen de Sweeden ghepleeght. Derhalven oock de Overſte *Koninghsmarck* van ſijn kant ghedwonghen wierd de ſtilſtandt insghelijcks te eyndighen, en, om de ſelve plaets wederom te verſeeckeren, heeft ſe door den Overſten *Ottingen*, Bevelhebber in Stade berent, weynigh daer na ſelf in perſoon belegert, en door gheduerigh ſchieten en een ghemaeckt ſtorm-gat eyndlijck tot verdragh ghedwonghen. *Breemerveurde van de Svveeden vveder in-ghenomen.*

Het Sweedtſche hooft-leger, in Turingen gheleghen en uyt-gheruſt, is ſchielijck van Ilm opghebroken, heeft by Gotta vergader-plaets ghehouden, haer toght na de VVezer ghenomen, en ſich gelatende of ſy tot Kaſſel over de ſchip-brugh wilden, zijn ſchielijck na Munden ghekeert en voor Hoxter ghetrocken, de belegherden in een uytval te rugh ghedreven, na een groote teghenweer eyndlijck ghedwonghen ſich op ghenade en onghenade over te gheven, ſes duyſent van de ſelve onder-ſtelt, de Krijghs-beampten na Ham begheleydet, de muuren en ſchanſen gheſlecht, en *Insghelijcks Hoxter.*

ſich

ſich ondertuſſchen meeſter van Lipſpringh, Neuhaus en Brakel ghemaeckt.

Paderborn den 15. May.

Hier op zijn ſy van Hoxter op-ghebroken en met de gantſche maght, en twee troepen te voet onder den Hertogh van VVurtenbergh geſterckt, voor Paderborn ghekomen, de Stadt op-gheeyſcht, en, na af-gheſlaghen, met ſchieten ſoo benaeuwt, dat de belegherden ſich eyndlijck op haer goedt-duncken moeſten overgheven, en vier hondert te voet beneven dry benden te paerdt onder-ſtellen. In deſe Stadt hebben ſy groote buyt aen paerden, wijn, meel en lijnwaet ghevonden, en de ſelve met ſes hondert Heſſen beſet.

Lemgauvv den 22.

Aen de andere kant heeft *Koninghsmarck* Lemgauw beleghert, en, mits de Bevelhebber de aenghebode uyt-tocht niet aen-nemen, nocht der Stadt de onpartyſchap vergunnen, maer ſich tot het uyterſt weeren wilde, ſterck beſchooten, 's nachts om elf uren op ſes plaetſen beſtormt, binnen een vierde-deel uurs, nae 't nederhouwen der dobbele paelryen, over de graft gheraeckt, de poort na het Slot Brakel, welcke toe-gebolwerckt was, verovert, en, mits de belegherden ſtaen bleven, allencks meêr en meêr volcks in-ghebraght, de Stadt alſoo in-ghenomen, de meeſte beſettelinghen neven haer Krijghs-Overſten en een groote buyt van krijghs-voorraedt en levens-middelen ghekreghen en na Munden gheſonden, en de Stadt met vier vaendelen onder den Overſten *Brandeshaghen* beſet.

Het Slot Pyrmont,

Hier na volghde het vaſte Slot Pyrmont, met verdragh verovert, van waer *Koninghsmarck* ſijn voort-tocht gheſpoet, by Marburgh ſijn volck gewapenſchouwt en neven den Maerſchalck *Tourraine* den Overſten *Wrangel* te hulp ghetrocken is.

en de ſtadt Berghen;

Ondertuſſchen hebben de VVranghelſchen de ſtadt Berghen, een van de ſterckſte plaetſen in

VVeſt-

VVestphalen, berent, beleghert, met het selve verdragh als Hoxter in-ghenomen, en (mits sich de Burghers niet alleen heftigh ter weer ghestelt, maer oock den Bevelhebber verhindert hadden te verdraghen, met dreyghen, dat sy hem handen en voeten binden en over de muuren van den Bergh af-werpen souden) gheheel uyt-gheplondert, verbrant, en in de selve plaets een groote menighte van krijghs-ghereedtschap ghevonden.

gheplondert en verbrant, den 25.

Terwijl *Koninghsmarck* voor-had de Vecht aen te grypen, heeft hy bevel ghekreghen om sich tot het hooft-legher te trecken; waer op hy terstondt de voornoemde Stadt verlaten, en sich met sijn heyr daer heen begheven heeft, waer by sich eenighe Hessische volckeren ghevoeght hebben. Onder-wijl is de Landt-Gravin met *Wrangel, Mortaigne* en haer Vrouwen-timmer tot Kassel aen-ghekomen, op het Slot ghevoert, en dry daghen langh heerlijck onthaelt. Daer na zijn dese beyde Oversten het heyr na-ghetoghen, met het selve voor Berghen op-ghebroken, en ghesamender-handt voor Amoenebergh ghetrocken, en het selve op de selfde dagh, als sy 't begosten te beschieten, op haer goedt-duncken verovert, de besettingh onder-stelt en de plaets ghesllecht; terwijl nam de Overste *Geys* het Huys Gleebergh in.

Wrangel *vereent sich met* Koninghsmarck *en eenige Neder-Hessische volckeren.*

Overvveldight Amoenebergh.

Dese gheluckighe voortgangh der Sweeden saghen de Keyserschen en Beyerschen al aen, en hielden sich, insonderheydt om het overlyden van de Keyserin *Maria* een tijdt langh stil. Doch ten laetsten op-ghebroken, zijn den Sweeden allencks ghenadert, en hebben sich tusschen de Kints- en Mayn-stroomen in-gheleghert, om noch eenighe Beyersche regimenten, in Swaben en Francken after-ghelaten, in te wachten. Daer na met de gantsche hooft-maght op-getrocken, zijn ten laetsten by de vestingh Giessen aen-gekomen, en

Der Keyserschen optocht.

en met de vereenighde Sweeden dickwijls aen 't ſchermutſelen gheraeckt.

VVorden van Landt-Graef Georgh *vervville-komt.*

Omtrent de ſelve tijdt is de Overſte *Melander* met *Bloemendael* tot Franckfort en van daer met eenighe volckeren uyt Keuls-landt tot de Keyſerlijcke hooft-maght, en met de ſelve, als voor verhaelt is, omtrent Gieſſen aen-ghekomen, alwaer ſy van Landt-Graef *Georgh* verwillekomt en alle regimenten belaſt zijn ſich vaerdigh te maecken. Daer na zijn ſy met de gantſche macht teghen de Sweeden en Heſſen, en *Ian de Waert* en *Saradetsky* met de voortoght ſpoor-ſlaeghs na Amoeneburgh ghetrocken, het welck van de Sweeden neder geſmeten, en de ſelve met des Overſten *Boninckhuyſen* af-ghedanckte Deenſche volckeren (en van haer ghevanghen) en met eenighe om-gheleghe Franſen gheſterckt, hebben by Kircheym ſtandt ghehouden, ſich aldaer verſchanſt, al haer ſtucken by een ghebraght, en voor-genomen de Keyſerſchen en Beyerſchen op de ſelve plaets te verwachten.

En vertoonen ſich voor het Svveedtſche legher by Kircheym.

Korts daer na zijn de Keyſerſchen op haer vyanden aen-ghetrocken, maer de ſelve in haer voordeel verſchanſt vindende, hebben ſich een kleyne mijl van de ſelve by Hornbergh in 't vlacke veldt gheleghert, ſoo dat men vaſtlijck meende, het ſoud op een hooft-treffen uyt-vallen, te meêr wijl de Overſten aen de Ohm alle doortoghten beſichtighden en de nootwendighſte met eenigh volck beſetteden, en de Sweeden ſich met eenighe troepen te paerdt en te voet uyt haer legher begaven om die beſette doortoghten en een molen wederom te overweldighen, edoch vonden ſulck een teghenſtandt, dat ſy wederom te rugh trecken moeſten.

De Svveeden kryghen haer voorraedt uyt Kaſſel.

Niet langh daer na, als de Keyſerſchen vernamen, dat de Sweeden vijftien hondert voeradywaghens, om voorraedt te halen na Kaſſel begheleydeden,

leydeden, ſoo hebben, ſy noodigh achtende, yet te deſer plaets op den vyandt te verſoecken, den Overſten *Ian de Waert* met eenighe duyſent mannen en acht ſtucken gheſchuts op haer uyt-gheſonden: Maer de Sweeden 't ſelve vermerckende, hebben de ſelve waghens wederom uyt Kaſſel laten af-gaen, en met een begheleydingh van omtrent acht duyſent mannen verſelt: ſoo dat *Ian de Waert* ſich onverrichter ſaecken wederom te rugh begheven moeſt.

De Keyſerſchen en Beyerſchen veranderen haer legher-plaets en gaen te rugh.

En mits de Sweeden haer toevoer ghelucklijck in 't legher kreghen, en tot gheen hooft-ſlagh te brenghen waren, ſoo zijn eyndlijck de Keyſerſchen uyt ghebreck van voerady ghedwonghen gheweeſt op te breecken, en hebben haer legher in brandt gheſteecken, haer packady voor uyt gheſonden, en haer wegh na de VVetterauw ghenomen. Na welcke opbreuck de Neder-Heſſen den Landt-Graef *Georgh* het Huys Homburgh aen de Ohm, met twee vaendelen beſet, weder afghenomen, de beſettelinghen onder-ſtelt, en de beyde Hooft-mannen neven de andere Krijghsbeampten ghevanghen ghenomen hebben.

De Svveeden trecken de Keyſerſchen na.

De Sweeden het vertreck der Keyſerſchen vernomen hebbende, zijn insghelijcks op-ghebroken, de Keyſerſchen, toen ter tijdt om Friedbergh ligghende, eenighſins na-ghetrocken, niet vêr van Gieſſen ſich neder-gheſlaghen, en daer eenighe daghen ghebleven, tot dat de Maerſchalck *Tourraine* ſich by haer voeghde, het welck gheſchiet zijnde, hebben van weêrzyden het gheſchut en roeren op elckander los-gebrant: de Keyſerſchen en Beyerſchen van weghen de Krooningh van des Keyſers oudtſte Soon tot Coningh van Boheemen en de veroveringh van Korneuburgh.

Na deſe vereenigingh zijn de Sweeden en Heſſen ghelijcker-handt na Friedbergh niet vêr van 't

Keyſerlijck legher voorby ghetrocken, ſich in 't eerſt ghelatende als of ſy na Hoghſt en Mainter wilden; maer zijn ſchielijck ghekeert en door de Nied-ſtroom tuſſchen het Keyſerlijck leger en de ſtadt Franckfort tot aen Berghen en VVindecken ghetrocken; alwaer beyde partyen, de Nidda tuſſchen beyden hebbende, in ſlagh-orde teghen elckander ſtonden, en met haer gheſchut ſpeelden. Hier op hebben de Sweeden nae etlijcke ſtercke aen-vallen de doortoght tot VVindecken, van de Keyſerſchen ſterck beſet, in-ghenomen, en zijn daer ſoo langh ſtaen ghebleven, tot dat de Keyſerſchen en Beyerſchen ſich na eenighe daghen verroerden, en nederwaerts na den Cambergher-grondt trocken, waer op deſe ſich over de Mayn en aen den Donauw begaven.

De Keyſerſchen overvveldighen Crems.

Onder-wijl hebben de Keyſerſchen onder den Graef van Bucheym in Ooſtenrijck de Stadt Crems overweldight, en door ghedurigh ſchieten, en mits de Bevelhebber gheen ontſet te verhoopen had, tot verdragh ghedwonghen.

By deſe blockeringh is 't gheſchiet, dat de Bevelhebber een Bode met een brief, in een lijfbroodt gebacken, na Corneuburgh, om de Sweedſche Overſten de ſelve blockeringh aen te dienen, ſond, welcke ghelucklijck over-ghekomen, en met een brief van de Stadthouder, konſtelijck in een ſtock ghewerckt, te rugh gheſonden, onderweeghs een Keyſerlijcke party ghemoete, die begheerde dat hy haer de wegh ſoud wijſen; waer toe hy ſich wat onwilligh gelatende, wierd van een der ruyters met de ſtock, uyt ſijn handen geruckt, ſoo over de lenden geſlagen dat ſy in tweën brack, en de brief daer uyt viel. VVaer uyt men terſtont vernam 't geen de Sweeden tot ontſet van Crems voor-ghenomen hadden, het welck men oock eenighſins, doch te vergheefſch in 't werck ſtelde.

Even

Even te vooren had de Overste VVachtmeester *Susa* niet alleen het Stedeken Niclaesburgh in Moravien met verdragh, maer oock des selfden Slot stormender-handt verovert, de soldaten onderstelt, en den Oversten neven de Krijghs-beampten na Brun ghevanghen ghevoert.

Niclaesburgh in Moravien den 2 April,

Insghelijcks heeft de Overste *Wagi* den Sweeden het Slot Teschen weder af-ghedwonghen.

en het Slot Teschen, in't 1646 jaer, den 21 April.

In Elsas is het Huys VVildensteyn van den Oversten *Erlach*, mits de weghen daer uyt seer onveyligh ghemaeckt wierden, eenighe daghen beschooten, en eyndlijck met verdragh ghewonnen, in het selve veel wijn en voorraedt ghevonden, en, mits het een roof-nest was, belast te slechten.

VVildensteyn in Elsas geslecht, den 18.

De Hessen-Darmstadtsche Overste *Ernst Albreght* van *Ebersteyn* heeft met eenighe troepen te paerdt en te voet Butsbagh, door petarden van de Neder-Hessen het vorighe jaer in-ghenomen, beleghert, en soo met ghewelt aen-getast, dat sich de besettelingen noch dien selfden dagh met verdragh moesten overgheven, en met sack en pack na Kircheym begheleydet wierden.

Butsbagh van de Hessen-Darmstadtsche verovert, den 29.

VVy hebben te vooren verhaelt dat de Coninghlijcke Poolsche Bruydt van Dantzick, op Dirschau, Marienburgh en Elbinghen voort-ghetrocken was, tot dat sy eyndlijck in een Dorp dry mylen van VVarschauw heerlijck ghewellekomt, en met een aensienlijcke ruytery in-ghehaelt en korts daer op met den Coningh met groote pracht, heerlijckheydt, vreughde-teeckenen, batement-speelen ghetrouwt wierd en haer Bruyloft-feest ghehouden heeft.

De Koninghlijcke Bruydt prachtelijck tot VVarschauvv inghehaelt.

Midden onder de selve hooghtyden en vreughden is de Coninghlijcke Veldt-Heer *Stanislaus Konieckpolsky* deser werldt overleden, waer over aen het Poolsche Hof groote droefheydt ontstaen is.

De Koningh van Poolen rust sich teghen den Turck en Tartar.

Daer na heeft de Coningh verscheyde Ghesanten ghehoor verleent, en, hoe wel de Tartaersche aen-hield, dat men den Muscovijt alle hulp afslaen soud, den selven nochtans besllooten by te staen, en den oorlogh met alle ernst teghen de Turcken en Tartaren voor-ghenomen, in de welcke hy van de Pauslijcke Heeren, Italiaensche Vorsten en Venetien tot Opper-Veldt-Heer over het Christlijck heyr teghen den erf vyandt ghenoemt, en hem ander-halve *millioen* ducaten tot werf-gheldt ghetelt soud worden; waer op door het gantsche landt de wervingh met openbaere trommelslagh heftigh voort-gingh.

De Poolsche Standen stellen 'er sich teghen.

Edoch de meeste Poolsche Standen quaet vermoeden hebbende, als of onder dese wervingh yet anders verborghen ware, hebben besllooten de selve niet toe te staen, en de wervers en alle andere, die 't aengingh op lijf- en levens-straf verbooden daer mede voort te gaen. Daer-en-boven hebben sy den Coningh over-reedet de selve tot de naeste Rijcxdagh uyt te stellen, en de alreê aenghenome dry regimenten alleen te vervullen en niets voorders uyt te richten: Maer vermerckende dat het werck echter in 't heymlijck, soo veel als mooghlijck, ghevordert wierd, soo hebben sy sich opentlijck laten verluyden, dat by soo vêr de Coningh buyten haer toestemmingh voort-gingh, soo souden sy t'samen-treden om een nieuwen Coningh te verkiesen: en by soo vêr niet te min de Coningh yet met de wapenen tegen haer voornam, dat sy ghetroost waren een maght van over de seventigh duysent mannen teghen hem op te brenghen. Onder-wijl wierd de Coningin van Poolen met groote pracht in de teghenwoordigheydt van den Coningh en veel groote, soo Geestlijcke als VVerldtlijcke Heeren, tot Krakau ghekroont.

De Koningin van Poolen vvordt ghekroont.

De

De Franſen hebben omtrent deſe tijdt tot Marſilien en Tolon een maghtighe vloot ter zee uytgheruſt, en zijn met de ſelve, hondert en twintigh zeylen ſterck, in de Haven tot Vado in-gheloopen, alwaer Vorſt *Thomaſo* met vijftien duyſent mannen te voet en vier hondert af-gheſteghe ruyters te ſcheep ghegaen en met die vloot af-ghevaren, in Toſcanen de beyde zee-havens S. Stephani en Telamone onvoorſiens aen-getaſt, vermeeſtert, en ſich daer op voor Orbitello een voorneeme plaets (den Coningh van Spanjen toe-behoorende) in Florencen, begheven, met het uyterſte gheweldt aen-ghetaſt, en van dry ſchiet-wallen begoſt heeft te beſchieten, den Bevelhebber ghedreyght, dat, ſoo hy de mynen verwachte, hy gheen verdragh verkrijgen ſoud, het welck nochtans weynigh voorderde, en den Bevelhebber, die alle teghenweer bereyde, gheenſins verſchrickte.

Onder-wijl is de Spaenſche vloot met der haeſt verſamelt, bevolckt, en te landt by de ſeſtien duyſent mannen na Toſcanen gheſonden om het ontſet van Orbitello voor te nemen. Korts hier na heeft de ſelve de Franſche vloot met een goede windt gheweldighlijck aen-ghetaſt, in welck treffen in 't begin de Franſche Zee-Vooght, de Hertogh van Breze, met veele van Adel doot ghebleven is, en hebben de Spanjers, doch insghelijcks met groot verlies van volck, vier galeyen en ſoo veel ſchepen met eenige Tartanen met voorraedt ghekreghen: terwijl heeft Vorſt *Thomas* de Stadt noch even heftigh benaeuwt en noch een ſtorm daer voor verlooren.

Hier op hebben de Spanjers S. Stephani en Telamone dertien uren langh, doch te vergheeffch, beſchooten, en onder-wegen veertigh ſloepen, die toevoer in 't Franſche legher ghebraght hadden, aen-gheſteecken en verbrant, en twee-mael ver-

ſocht om Orbitello te ontſetten, doch wierden van de Franſen uyt de ſterckte van Terra Roſſa ſoo ontfanghen, dat ſy met verlies van dry hondert dooden en ghequetſten, daer onder *Don Nicola Doria* ghedwonghen waren te vertrecken en ſich in Porto Hercole te begheven, alleen hondert tachtigh mannen met ſwemmen tot Orbitello in-krijghende.

Korts hier nae zijn beyde vlooten weder heftigh aen elckander gheraeckt, alwaer nae dat de Franſen twee ſchepen verlooren, en Vorſt *Thomas* met dry hondert te voet en ſoo veel te paerdt te landt verſterckt hadden, ſoo zijn ſy nae Corſica te rugh, en de Spaenſchen tot Porto Hercole in-gheloopen.

Orbitello van de Spanjers ontſet.

En als het Napelſch voetvolck by haer ruytery niet vêr van Orbitello aen-ghekomen was, ſoo zijn de beſettelinghen tot de Stadt uyt-ghevallen, hebben dry ſtucken vernagelt, en de Marck-Graef van Torrecuſa heeft Terra Roſſa met ſulck een ernſt aen-ghetaſt, dat hy 't met verlies van twee hondert der ſijnen en vijf hondert der Franſen eyndlijck in kreegh. VVaer door Vorſt *Thomas*, ſiende dat hy te ſwack was om de beleghering h uyt te voeren en veele van ſijn Krijghs-Overſte door d'onmatighe hitte kranck waren, ſijn legher op-ghebroken en ſich met ſijn packady na Telemone begheven heeft: Daer teghen is de Marck-Graef van Torrecuſa met dry vaendelen in Orbitello ghetrocken. Hier op hebben de Franſen al deſe Zee-havens weder verlaten, het voetvolck ſich na Provenſa, en de ruytery met Vorſt *Thomas* door het Florentijnſch ghebiedt na Piemont begheven.

Verraderyen ontdeckt.

Tot Barcelonien wierd een groot verraedt teghen den Coninghlijcke Stadthouder de Graef van Harçourt ontdeckt; insghelijcks oock tot Liſſe-

Lissebon tegen den Coningh van Portugael, waer over veele betrapt en gherecht wierden.

In Catalonien hebben de Spanjers, by de vier duysent sterck, het vleck Termes en de daer by ghelege Schanse beklommen, twee hondert seventigh Switsers en vier vaendelen Fransen meestendeel om-ghebraght, en, terwijl de Graef van Harcourt na de sterckte d'Arragone trock en de selve op-vorderde, de Schans met der vaert gheslecht en sich weder na Lerida begheven; het welck de Graef van Harcourt na de veroveringh van Arragone beleghert, en daer voor veel treflijcke Krijghs-Oversten verlooren heeft; en daer teghen oock een begheleydingh van dry duysent mannen met acht stucken gheschuts, die Lerida ontsetten wilden, gheslaghen, de stucken ghekreghen, en het vaste Huys Degard verovert. *Lerida beleghert, in 's 1646 jaer, in May.*

In Candien heeft sich de Venetiaensche Veldt-Overste *Ian Capello* met sestien galeyen voor Canea begheven; uyt het welck vijf duysent Turcken uyt-ghevallen zijn, het Slot Schissianio verovert en by de vijf hondert jonghe mans- en vrouws-persoonen daer uyt na Canea ghevoert hebben. Hier teghen heeft de Veneetsche Overste *Moresini* by de hondert jacht-schepen met voorraedt, die van Alexandrien en Vallona na Constantinopel wilden, by het Slot Dardanelli bestreeden, ten deel in de grondt gheschooten, ten deel ghevanghen, en de overighe verstrooyt. Oock heeft de Stadthouder van Zara, Heer *Ian Baptista Grimani*, vier schepen, die van Ragusi met Koopmans waaren na Constantinopel wilden, bevochten en verovert. In Steumermarck hebben sich de Turcken om dese tijdt op veel plaetsen sterck vertoont, en tot Furstenwald, ses mylen van daer, by de vijf hondert Christenen wegh-gevoert, en twee hondert in 't water gheworpen, onder

welcke ſich een vleeſch-houwer dapperlijck ghe-weert heeft, die uyt ſijn huys met twee roers (waer van hem, terwijl hy 't eene af-ſchoot, ſijn vrouw t'elckens het ander laede) alleen veertigh Turcken doodt-ſchoot, tot hy eyndlijck ghebreck aen kruyt had, ſijn huys in brandt gheſteecken, en hy met ſijn vrouw tot kleene ſtucxkens ghehouwen wierd. Voor Canea heeft *la Valette*, vernemende dat de Turcken, by de ſes duyſent ſterck, 's nachts op hem uyt-vielen, met ſijn Franſen ſchandlijck de vlucht ghenomen, en de Duytſen in de ſpits ghelaten, van de welcke by de vijf hondert ghedoot, verlooren en ghevanghen wierden, waer over hy vaſt gheſet en den Veldt-Overſten over-ghelevert wierd.

Novigrad wvordt van de Turcken in-ghenomen, den 3 Iulius.

Terwijl de Veneetſche Overſte *Moreſini* het Turckſche Eylandt Merellin uyt-plonderde, en voor het Slot tot Tenedo in de hondert vijftigh mannen neven een ſtuck gheſchuts verloor, ſoo zijn de Turcken, in de vijftigh duyſent ſterck, in Dalmatien in-ghevallen, en hebben tot voor de veſtingh Zara gheſtroopt, en wijl ſy de ſelve allencks naderden, ſoo heeft de beſettingh daer in al de naeſte Dorpen rondom af-ghebrant. De Baſſa van Boſna heeft ſich ondertuſſchen met twaelf duyſent uyt-geleſe Turcken en twaelf ſtucken voor de beroemde ſtadt Novigrad, vijf mylen van Zara begheven, en de ſelve binnen een halven dagh overweldight; mits de Bevelhebber alleen eenighe ſchooten verwachtende ſich daer door verſchricken liet, en die van alles wel voorſiene plaets ſonder eenighe noodt, en, als men ſeght, door verradery, overgaf, waer over hy met ſes andere Krijghs-beampten tot Zara gerecht wierd: De ſoldaten wierden van de Turcken tot ſlaven ghemaeckt, de kranckeni, by de vier hondert, de kop af-gheſlaghen, en een groote

menighte

menighte van kinderen na Conſtantinopel ghevoert.

Hier teghen heeft de boven-ghedachte Overſte *Moreſini* met vier-en-dertigh Gallioenen en etlijcke Galeyen de Turckſche vloot by Porto Gianizero aen-getaſt,geſlagen en verſtrooyt,twee groote Gallioenen en eenighe Galeyen in de grondt gheſchooten, in welck ghevecht de Turcken haer Overſte neven eenige Galeyen verlooren hebben.

De Turcken vvorden van de Venetianen gheſlaghen.

In Vlaenderen waren de Franſen en Spanjerden teghen elckanderen ſterck te velde ; de Franſen zijn met een heyr van wel veertigh duyſent mannen om Kortrijck ghekomen , welcke Stadt, toen ter tijdt wel met twee duyſent mannen onder den vermaerden Overſten *Del Porte* voorſien, ſich dapper weerde ; maer wijl ſy nocht met verſtercken der beſettingh nocht met verſorgingh van voorraedt te helpen was , ſoo hebben de Spaenſche Overſten voor-ghenomen de ſelve met gheweldt te ontſetten , tot welcken eynde vereenight en , om een aenval op des Overſten *Gaßions* legher-plaets te doen, met gheſaemder-maght na Harlebeck treckende, heeft de ſelve *Gaßion* ſulcks vernemende, voor goedt gedacht ſijn leger-plaets te veranderen, en het legher een weynigh te rugh te voeren , waer op de Spaenſchen terſtondt de Meulenbergh en de Brugh (welcke de voornoemde *Gaßion* om ſijn met des Hertogen van Orleans legher-plaets te vereenigen over de Ley geſlagen had) overmeeſtert , en voort met eenighe ſtucken begoſt hebben in 't Franſche legher te ſpeelen.

De Franſen beleghēren Kortrijck.

In 't dorp Cuerne hadden de Franſen het Kerckhof gheweldigh vaſt ghemaeckt, hier op deden de Spaenſchen een heftighen aenval,en hoe wel ſy 't, in 't begin overweldighden , ſoo wierden ſy 'er nochtans van de Franſen weder uyt-gedreven,ſoo dat ſy het ſelve eerſt met de tweede ſtorm in-kreghen,

ghen, in welck ghevecht aen weêrzyden veel volcks ghebleven en ghequetst is, onder ander wierd den Oversten *Beck* een paert onder 't lijf, *Piccolhomini* den eenen arm, *Buckoy* de eene handt af-gheschooten. Ondertusschen had de Hertogh van Orleans een Bevelhebber tot den Hertogh van Lottringen ghesonden, om van de onpartyschap der stadt Kortrijck te handelen, en dat men middeler-wijl geenige vyandtschap op elckander pleghen soud: Maer het selve is door den Bevelhebber binnen Kortrijck te niet gheraeckt, mits hy, hier van onbewust, den Fransen met verdragh de Stadt over-leverde, en met twee duysent besettelinghen en twee stucken gheschuts uyt- en nae Ghent trock, in de welcke de Fransen den Oversten *de la Leu* tot Bevelhebber ghesét hebben.

VVordt haer met verdragh overgheghеven.

Insgelÿcks VVÿnocxberghen en Mardÿck.

Daer na heeft de Hertogh van Orleans insghelijcks het stedeken VVijnocxberghen met verdragh verovert en is daer op met de gantsche macht voor Mardijck ghetrocken, heeft het selve te vuur en te swaerdt aen-ghetast, in brandt gheschooten en de besettelinghen, die niet vermochten met vuur en vyandt te ghelijck te vechten, alsoo eyndlijck ghedwongen sich op genade en onghenade over te gheven, en dry-en-twintigh hondert ghesonde mannen van de selve na Grevelinghen en Bourborgh ghevanghen ghevoert. Voor welcke plaets, boven eenighe duysent Fransen, seven Marck-Graven, neghen Vry-Heeren en vijfen-dertigh Hooftluyden doot ghebleven zijn.

Hier teghen is de Marck-Graef van Carazena met vijf duysent mannen te paerdt en te voet in aller stilte op Meenen ghetrocken, heeft de selve Stadt ghepetardeert, de vesten beklommen, met gheweldt in-ghedronghen en binnen een uur verovert, ses hondert Fransen ten deel daer in omghe-

ghebraght, ten deel ghevanghen ghenomen, en der Burgers huysen, mits sy te vooren geen Spaensche besettingh wilden in-nemen, uyt-gheplondert. En als de Spaenschen de selve Stadt met omtrent twintigh duysent ponden boskruyts en dry stucken gheschuts voorsien wilden, soo zijn sy van de Fransen verrascht, gheslaghen, de soldaten ghevanghen ghenomen, het boskruyt aen-ghesteecken, en de dry stucken ghekreghen.

De Hollanders hebben om dese tijdt haer maght sonder yet voor te nemen in Brabandt by een ghehouden, en eenige Oorlogh-schepen voor Mardijck, op dat 'er gheen ontset in-komen soude, den Fransen te hulp ghesonden.

Terwijl is de handelingh, van weghen de stilstandt der wapenen met de Keurvorst van Saxen, tot Eulenburgh ghelucklijck gheëyndight, en de selve tot het eynde der hooft-handel tot Munster en Osenbrugh uyt-ghereckt.

De Roomsche Keyserin sterft.

Onder dese verwoetheden der oorlogh is tot Lintz een treurigh ongheval ontstaen, de Keyserin *Maria* in onmacht ghevallen, door een hert-vangh en sinckingh op haer borst haestlijck ghestorven, haer ten uytersten swangher lichaem gheopent, en de vrucht, zijnde een jonghe Vorstin, levendigh uyt-ghehaelt en ghedoopt, doch weynigh daer na meê ghestorven, beyde in een Capucyner kap na VVeenen ghevoert, en aldaer met een groote Lijckstasy en ghesleep seer heerlijck tot de Capucynen ghebraght.

Aerts-Vorstlijck by-legher tot Inspruck.

Dese droefheydt in 't Keyserlijck Hof is een weynigh ghestilt, eerstlijck door het by-legher tot Inspruck van den Aerts-Hertogh *Ferdinand Karel* met de Aerts-Vorstlijcke Bruydt *Anna*, gheboore Groot-Hertogin van Florents, in 't by-wesen der Keyserlijcke, Spaensche, Beyersche en andere hoogher Heeren Ghesanten; welcke Hooghtijdt noch-

nochtans om het af-sterven der Keyserin sonder pracht ghehouden is.

Des Keysers oudtste Soon tot Koningh van Boheemen ghekroont, den 5 Augustus.

Ten tweeden door de Krooningh van des Keysers oudtste Soon tot Coningh van Boheemen; het welcke tot Praegh met groote heerlijckheydt en toerustingh in de teghenwoordigheydt van de Spaensche, Veneetsche en veel anderer Heeren Ghesanten gheschiet is. VVelcke Kroon-dagh van de vierde *Ferdinand*, insghelijcks vereert is gheweest met het over-gheven van Korneuburgh in Oostenrijck, een Stadt van de Sweeden voor een jaer in-ghenomen, namaels sterck bevestight, en nu van den Stadthouder wel beschermt. Korts hier na zijn het Slot Ravenspurgh en Stets sonder veel teghenweers met verdragh over-ghegheven, waer op Franckensteyn in Silesien, na sich dapper ghequeten te hebben, ghevolght is.

Korneuburgh, Ravenspurgh, Stets en Franckensteyn aen de Keyserschen over-ghegeven.

Onder soo veel rampen heeft Duytschlandt omtrent dese tijdt des jaers groote weldaden ontfanghen, mits sich verscheyde heel-bronnen ghe-openbaert hebben, door welcker wateren veele haer verloore en verdorve ghesonthevdt weder kreghen, ja selfs soodanighe, die van alle ghenees-meesters verlaten en op-ghegheven waren, insghelijcks blinde, doove, lamme en dierghelijcke, soo dat de selve van veel duysenden van allerleye staet besocht zijn gheworden, en die niet ongheneſen weder vertrocken.

Een Muscovijsch Ghesant tot Stockholm.

Tot Stockholm is een Muscovijsch Gesant met een staetlijck ghesellschap aen-ghekomen, ghehoor ontfanghen, heeft het oude verbondt tusschen den nieuwen Groot-Vorst en de Coningin van Sweden vernieuwt, en na ghedane groet en over-ghegheve gheschencken, sijn reys met twee Sweedtsche Oorlogh-schepen op Riga weder te rugh ghenomen.

De Neder-Hessische Overste *Rabenhooft* was

met

met ſeven hondert vijftigh te paerdt en vier hondert te voet in het Stift Keulen ghetrocken, om van eenighe wederhoorighen om Bon de ſchattingh met alle ernſt in te vorderen, en had daer op veel volck en vee ghevanghlijck laten wegh dryven. De Keyſerlijcke Overſte *Dunckel* ſulcks vernemende heeft hem met vijf hondert Keulſche ruyters, om hem ten minſten het vee af te jaghen, voor een ſeeckere doortoght, die hy noodtſaecklijck door moeſt, op ghewacht, alwaer ghekomen, wierd 'er van weêrzyden heftigh ghevochten, tot dat eyndlijck de Keyſerſchen vluchten moeſten. De Overſte *Dunckel* is met ſeventigh der ſijnen op de plaets doodt-ghebleven, hondert tachtigh zijn 'er met twee Hooft-mannen neven eenighe Onder-Bevelhebbers in Nuys ghevanghen ghebraght.

Insghelijcks hebben de Heſſen, na met eenighe Sweedtſche volckeren uyt Erfort t'ſaem-ghevoeght, de ſtadt Smalkalden in Heſſen beklommen, de Stadthouder *Sachs* neven eenighe Bevelhebbers ghevanghen ghekreghen, en de begoſte wervingh van vier benden te paerdt en twee te voet verhindert, en daer na oock het Slot tot Hay en Bibra overweldight.

Hier teghen heeft de Darmſtadtſche Overſte *Ernſt Albrecht* van *Eberſteyn* het ſtedeken Kirchaym beleghert en korts daer na met verdragh in-ghekreghen. De Neder-Heſſiſche Overſte *Geys* in aentocht zijnde om het ſelve te ontſetten, wierd omtrent een uur van 't ſelve van de Stadthouder ghemoet, waer op hy na Sighenheym te rugh trock en ſijn volckeren op de om-ligghende Dorpen in-legherde. Onder-wijl heeft ſich de Beyerſche Overſte *Mercy* met dry duyſent paerden by *Eberſteyn* ghevoeght, en hebben terſtondt beſlooten den Overſten *Geys* in ſijn Dorpen met gelijc-

ker-handt aen te tasten, en het selve teghen den avondt in 't werck ghestelt; maer de Hessen sulcks tijdlijck vernemende, zijn met verlies van eenighe weynighe dooden en ghevanghenen, beneven twee standerden en de packady (waer onder Landt-Graef *Ernsten* lijf-koets) te rugh geweecken en na Sighenheym ghetrocken.

Eberſteyn heeft niet te min, op bevel van Landt-Graef *Georgh*, noch dien selfden dagh het Slot Rauschenbergh met verdragh verovert, en Blanckensteyn beleghert.

Groot onvveêr en aerdt-beven in verscheyde plaetsen.

Niet alleen door den oorlogh maer door schrickelijcke aerdbevingen en onweder heeft Godt in desen Somer sijn grimmighe toorn vertoont, soo dat op verscheyde plaetsen men de aerde voelde schudden, haghel-steenen als duyven- en hoender-eyers sagh vallen, de stadts-muuren, huysen, gheheele Steden, als in Calabrien, ja het gheheel Eylandt Tremiti, in de Inwijck van Venetien, met volck, vee en al, sonder dat m' 'er ooyt yet van sagh, vernielt wierden.

De Fransen veroveren Duynkercken.

Na de veroveringh van Mardijck is het Fransche heyr voor de vaste Stadt Duynkercken ghe-ruckt, heeft de selve beleghert, en de beleghерden eyndlijck, na dapperen teghenweer, door gebreck van boskruyt en soet water, ghedwonghen sich met verdragh op te gheven; en daer op zijn sy meest in winter-legher ghetrocken.

Geluckighe voorderinghen der Svveedtsche en Fransche heyren.

Middeler-wijl zijn de vereenighde Sweedtsche en Fransche heyren in Beyeren ghetrocken, en hebben onder-weghen Steynheym, Asschaffenburgh, Miltenburgh (welck door den Keyserlijcken Oversten *Garnier* aen den Keurvorst van Ments ten deel door list ten deel door gheweldt herstelt wierd) Klingen en Freudenbergh overweldight en ten deel uyt-gheplondert. VVertheym heeft schutwacht verkregen en moest hondert

dert twintigh duyſent ponden broodts leveren. Karlſtadt heeft *Koninghsmarck* met verdragh inghenomen, en daer na den Biſſchop van VVurtsburgh ghedwonghen van een ſeeckere ſchattingh aen het heyr te leveren met hem te verdraghen. En wijl dit heyr den Donauw dagelijcks naderde, ſoo is'er niet alleen in 't Landt van Francken, maer oock van de Donauw na Aughsburgh, Ingolſtadt, Munchen en andere vaſte plaetſen groot vluchten gheweeſt; oock heeft de Keurvorſt van Beyeren ſijn Landt-volck en VVildt-ſchutten op ontboden, om ſoo wel de Donauw als andere doortochten te beſetten en in acht te nemen.

Heylbron hebben ſy begoſt te belegheren, en met ſchieten en vuurwerpen ſeer te benaeuwen, doch weder op-breeckende haer tocht nae den Donauw ghenomen, en hoe wel alle brugghen tot aen Lauginghen af-ghebroken waren, ſoo zijn nochtans dry hondert paerden over-gheſet, welcke de ſtadt Guntsbergh 's morghens vroegh overrompelden, de poorten op-braken, den Landt-Vooght van Burgau, den Heer van Rechbergh ghevanghen namen, de Stadt en 't Slot uyt-plonderden, en veel paerden en vee te buyt maeckten.

Hier op heeft de Overſte *Tourraine* de VVurtenburghſche veſtingh Schorndorf met verdragh verovert, en de Sweeden hebben Nordlingen aenghetaſt, en van het ſelve dry hondert duyſent ponden broodts begheert. Daer na zijn ſy by de twee duyſent te paerdt tot Lauginghen over de vermaeckte brugh na Donaweert ghetrocken, hebben met de Beyerſchen, die voor de brugh lagen, ſterck ghevochten, de welcke, te ſwack zijnde, de brugh aen brandt ſtaken en na Rayn weken, maer mits het vuur niet te deghen aen-gingh, ſoo heeft de Overſte *Koninghsmarck* de Stadt, van den Overſten *Haslong* verlaten, in-ghekreghen, waerom de Beyer-

Beyervorst de twee Lech-bruggen tot Lechausen en Friedbergh verbranden liet. Niet te min zijn de Sweeden noch den selfden dagh en nacht tot Donauweert over de brugh ghetrocken, en hebben tot Oberndorf (welck Slot sy met het Huys VValtersteyn en Spielbergh verovert hadden) de selfde Lech-brugghen weder op-ghebouwt. Hier op is het voetvolck over de selve brugghen, en de ruyteren door een ondiepte teghen over Rayn, daer voor desen de Coningh van Sweden doorghetrocken is, over gheraeckt, en hebben terstondt de stadt Rayn, daer in vijftien hondert mannen, zijnde Soldaten, Boeren en VVildt-schutten, onder den Oversten *Gypsborn* laghen, begost te belegheren, en na een stercke tegenweer van acht daghen, mits de Boeren en VVildt-schutten niet langher vechten wilden, met verdragh in-ghekregen, en den Oversten *Steyndecker* tot Bevelhebber daer in ghestelt.

Aughsburgh te vergheefs van de Svveeden beleghert.

Van Rayn trocken de beyde Bondtghenoote heyren op Aughsburgh, welck in 't begin slechtlijck voorsien was, maer korts daer aen met verscheyde volckeren besocht wierd. Op een morghen vroegh zijn vier hondert wagens om koorn, hooy en andere dinghen in te halen met een stercke begheleydingh uyt-ghetrocken, welcke terstondt van twee duysent Sweeden te paerdt vervolght, en van de selve over de duysent paerden verovert wierden. Hier op wierd Aughsburgh eerst van eenighe ruyteren onder *Wrangel*, en daer na met het gantsche heyr berent, beleghert en beschooten. De besettelinghen, hier door onverschrocken, stelden sich dapper tot teghenweer en schooten sonder op-houden; niet te min voeren de Sweeden heftigh voort, en naderden met graven soo gheweldigh, dat sy eyndlijck onder de stucken quamen.

Onder-

Onder-wijl zijn de Beyerschen en Keyserschen, na met eenighe volckeren uyt Boheemen en Oostenrijck versterckt, insghelijcks by Aughsburgh aen-ghekomen, en sich by de Friedberghsche Hooghtol in slagh-orde vertoont: van de selve ginghen dry ruyter-troepen te ghelijck teghen de Over-Fridburgher Lech-brugh, daer sy met de by-gheleghe Sweeden en Fransen schermutseerden, van de selve by de hondert om-bråghten, en de op-gheworpe Schans met twee daer op staende stucken veroverden. De Bondtghenooten trocken ondertusschen met een deel harer volckeren noch nader aen de Lech, om de Keyserschen het over-komen te verbieden, sloeghen een legher by het dorp Haus-stadten, en hielden sich met neghen troepen nae Gogginghen in 't vlacke veldt, en met de hooft-macht in Stadtberghen: Maer siende dat sy tot haer voor-ghenomen wit van die yverighe beleghering niet gheraecken kosten, soo hebben sy eyndlijck haer legher op-ghebroken, in brandt ghesteecken, sich nae de Donauw begheven, tusschen Lauginghen en Ginsburgh gheleghert, alle plaetsen sterck verschanst en Rayn te vooren maghtigh bevestight. *De Swee- den breec- ken voor Aughs- burgh op.*

Onder-wijl hebben beyde partyen sterck op elckander ghepast, en 't liet sich dickwijls aensien, als of sy beyde tot een hooft-treffen souden gheraken, tot welcken eynde de Sweeden al haer tros neven des Oversten *Wrangels* Ghemalin van sich in begheleydingh van eenige hondert paerden na Neurenburgh ghesonden hebben, edoch is het sonder slaen af-gheloopen.

Een stercke begheleydingh met over de hondert waghens uyt Aughsburgh ghetrocken om voederingh te halen, wierden van de Sweeden overvallen, en by Mulhausen over de dry hondert *De Swee- den slaen een Con- vooy.*

paerden uyt-gespannen, veertigh soldaten doodtgheschooten en ses van de Sweeden ghevanghen.

Trecken op. Korts hier na zijn de Sweeden met stille trommel in aller haest na Kirchaym en Muldhaym ghetrocken, hebben het selve Stedeken als oock Landsbergh verovert, in het selve de Beyersche besettingh ghevanghen ghenomen, en omtrent seven hondert waghens met meel, kleederen en andere nootdruft, tot het heyr ghesonden, ghekreghen, daer na met de gantsche maght na Munchen ghetoghen, en, mits de inwooners aldaer meest weder t'huys ghekomen waren, daer rondom grooten buyt ghemaeckt, van waer sy sich weder te rugh begaven, en met verbranden der meulens groote schade deden, en na dat sy Fussen, Schongau en Landsbergh uyt-geplondert en ghebrandtschat hadden, de Lechstroom omtrent Aughsburgh ten vollen verlaten. Midler-wijl zijn oock de Keyserschen en Beyerschen op-ghebroken en op Donhau getrocken, om de Sweeden en Fransen verder voort te dryven.

Veroveren Mindelheym. Des niet teghen-staende hebben de Sweeden het Beyersche Slot Mindelheym aen-ghetast, beschooten, met verdragh in-ghekreghen en in het selve een groote voorraedt van levens- en krijghsmiddelen ghevonden.

Daer na hebben sich de Keyserschen op Ingolstadt en aldaer over de Donauw begheven. En mits sich noch eenighe troepen aen dese zyde bevonden, soo is de Overste *Wrangel* neven eenighe Tourrainsche hoopen met het aen-breecken van den dagh op haer aen-ghetrocken, de selve een vierde-deel mijls van Rayn omtrent twee duysent sterck after-haelt, en soo heftigh op haer aen-ghedronghen, dat sy sich terstondt op de vlucht begaven, en na het gheberght weecken, nochtans niet sonder verlies van veel dooden en ghevanghenen,

nen, en onder de ſelve een Overſte VVachtmeeſter met eenighe Ritmeeſters.

Hier teghen heeft de Beyerſche Overſte *Caſpar* met eenighe hondert Boeren de ſtadt Kempten met liſt beklommen, en na vier uren vechtens acht benden van Koninghsmarckſche Dragonners vermeeſtert, in welck ghevecht omtrent hondert aen weêrzyden gebleven zijn; de Beyerſchen hebben omtrent de hondert ghevangen, en een goedt ghetal van meeſt geſadelde paerden en acht ſtanderden ghekreghen, en tot VVaſſerburgh aen de Beyervorſt vereert. *De Koninghsmarckſche Dragonners in Kempten vvorden overvallen.*

In Sileſien is d'Overſte *Wittenbergh*, de verwachte volckeren by ſich ghekreghen hebbende en nu omtrent acht duyſent mannen te paerdt en te voet ſterck zijnde, met twee-en-twintigh ſtucken gheſchuts na Groot-Glogau, en aen de Poolſche zyde over de Oder teghen den Keyſerlijcken Overſte *Monte Cuculy*, die het Slot Lehnhaus eenighe daghen te vooren verovert en Grieffenſteyn en Friedlandt hardt beleghert had, ghetrocken, en den ſelven ghedwonghen die belegheringh op te breecken, en met verlies van veel dooden en ghequetſten na Tyrna in Boheemen te wijcken, alwaer de Overſte *Bucheym* en *Pompei* t'ſamen trocken, om een ſtercke maght by een te brenghen. *Friedlandt en Grieffenſteyn ontſet.*

Hier nae heeft de Overſte *Wittenbergh* ſich voor het vaſte Huys en Stadt Bolckenhaym beghevén, het ſelve in korten wyle verovert, en daer in groote menighte van voorraedt ghevonden. Van daer op-ghebroken en vernemende, dat 'er ſeven Keyſerlijcke regimenten met eenighe Poolen om Horſchuts in Boheemen onder den Overſten VVachtmeeſter *Hanau* ſtonden, is met eenige regimenten ruyters en dragonners, het voetvolck te rugh latende op een morghen-ſtondt in aller ſtilte op de ſelve aen-ghevallen, en ſoo overrom-

pelt dat sy selfs in 't hooft-legher geen standt houden kosten, maer moesten met verlies van al haer tros, en van des Oversten *Hanaus* regiment alleen over de hondert vijftigh ruyters en soo veel voetknechten sich op de vlucht begheven. Insghelijcks heeft oock de Overste *Dewagky*, met de overighe regimenten omtrent een mijl weeghs van het hooft-legher staende, en desen handel hoorende, met verlies van sijn meeste packady de vlucht na Koningrats ghenomen. In welck ghevecht behalven de dooden veel voorneeme Oversten ghevanghen wierden.

Hier op is de Overste *Wittenbergh* in Boheemen ghevallen, en heeft het landt wijdt en zijdt onder schattingh ghestelt, van daer na Olmits in Moravien ghetrocken, en heeft met des selfs en anderer om-ligghende plaetsen besettingh een inval in 't Oesterwichisch gedaen, veel vee en andere noodtdruft te rugh in Olmits ghebraght, alsoo de selve Stadt weder voor een ruyme tijdt voorsien, het Slot Ottomachau verovert, op het selve groote voorraedt van vruchten ghevonden, en de selve na Leobschutz laten voeren.

Tot VVallersdorf, anderhalf mijl van Glats, is door onvoorsichtigheyt by nacht een brandt ontstaen, waer door hondert neghen persoonen, en onder de selve seventigh kinderen, een Edelmans Vrouw, die in de kraem lagh, met het kindt in de wiegh, en des Oversten *Dewagkys* beste goederen en paerden verbrant zijn.

Zonst beleghert en ontset.

In het Stift Keulen heeft de Overste *Rabenhooft*, Bevelhebber in Nuys, vijf vaendelen te voet, die uyt VVestphalen na Zonst trocken, gheslaghen, meesten-deel vernielt, de vaendelen verovert, en daer op het Slot en Stedeken Zonst begost te beleghen en heftigh te beschieten: maer mits sich de beleghherden dapper weerden, haer met uyt-

vallen

vallen groote ſchade deden, eenighe ſtucken vernaghelden, en de Overſte *Melander* tot het ontſet naderde, ſoo zijn ſy weder op-ghebroken, en te rugh na Nuys ghetrocken. *Melander* heeft hier op ſich voor Eiskirchen begheven, het ſelve nae een belegh van acht daghen, neven het Phals-Neuburghſche Huys door een krijghs-liſt, verovert.

Hier teghen heeft de Heſſiſche Overſte *Geys* de ſtadt Alsfeldt, met verlies van eenige Overſten en gemeene ſoldaten, ſtormender-handt verovert, den Bevelhebber *Seidler* en alle andere beampten na Caſſel ghevanghen gevoert, de ghemeene ſoldaten onder-ſtelt, en alle de packady en vaendelen, waer onder vier ſwarte van vier benden ruyters, die in 't begin door-ginghen, ghekreghen.

Hier op heeft de ſelve, vernemende dat de Over-Heſſiſche Overſte *Eberſteyn*, met eenighe volckeren van *Melander* gheſterckt, t'ſamen vijftien hondert te paerdt, na Franckenbergh trock, om in Neder-Heſſen in te vallen, ſich insghelijcks met eenighe volckeren, hem van den Sweedſchen Overſten *Guſtaef Adolph* toe-gheſonden, vereenight, in een boſch by Franckenbergh begheven, den vyandt 's anderen-daeghs ſoo heftigh aenghetaſt, dat hy met verlies van eenighe dooden, vijf hondert ghevanghenen, ſeven hondert paerden, twee veldt-ſtucken, acht ſtanderden en eenighe koetſen, waghenen en andere treflijcke buyt, het veldt ruymen moeſt: Hier op heeft hy voort beyde Huyſen VVolckersdorf en Rauſchenbergh op ghenade en onghenade verovert, dit vernielt en 't ander beſet.

Aen d'ander zyde heeft de Overſte *Balduwijn Remmond* Bevelhebber in VVeydenbrugh, uyt verſcheyde ongheleghe beſettinghen eenighe hondert mannen ſtil-ſwyghend vergadert, 's morgens vroegh

Paderborn den Heſſen af-ghenomen.

vroegh de ſtadt Paderborn heftigh aen-ghetaſt, en, na veel-maels af-gheweert, eyndlijck met gheweldt verovert. Het Slot Neuhaus, dicht voor de Stadt ligghende, hebben de Heſſen behouden, en de beſettingh met een Stadthouder en vijftigh mannen uyt Lipſtadt verſterckt.

De Keurvorſt van Brandenburgh trouvvt de Vorſtin van Oranjen, in 't 1646 jaer, den 7 Decemb.

Ondertuſſchen is de Keurvorſt van Brandenburgh nae 's Graven-Haegh ghetrocken, en aldaer met des Vorſten *Fredrijck Henrijck* van *Oranjens* oudtſte Dochter ghetrouwt, in tegenwoordigheydt van veel Graven, Gravinnen en andere Hoogh-ſtaetlijcke perſoonen.

Een nieuvve Hungerſche Palatijn verkooren.

In Hungaryen hebben de Landt-Standen om deſe tijdt tot Preſburgh een Lantdagh gehouden, op welcke ſich oock de Keyſer begheven heeft, en hebben de Standen aldaer den geweeſe Coninghlijcke Stadthouder in Croatien, Heer *Traskowitz*, een rijck en in tien talen ervaren man, en een yverigh Romaniſt, tot Hungerſch Palatijn verkoren.

Porto Longone en Piombino verovert.

De Franſche Maerſchalck *de la Milleraye* met een groote krijghs-macht van Toullon ter zee afghevaren, is voor Porto Longone ghelandt, heeft het ſelve te water en te landt op 't naeuwſt beleghert en na twee ſtormen met verdragh, en korts daer na oock de Stadt en 't Slot Piombino inghenomen.

Lerida ontſet.

Voor Lerida was de Graef van Harcourt alreê onder de wallen, en ſoo vêr, dat de belegherden op het uyterſte waren, en hy daghelijcks niet als de overgaef verwachte. Maer de Spanjers deſe ghewichtighe plaets in acht nemende, zijn onder den Marck-Graef van Leganes met vijf-en-twintigh duyſent mannen en dertigh ſtucken geſchuts heymlijck over de Segre, en 's nachts voor der Franſen legher ghetrocken, en, 't ſelve niet te wel bewaert vindende, met de gantſche maght daer op aen-ghevallen, en ſonder groot teghenweer in-

ghe-

gheraeckt, doch wierden op de ghedane wapenroep ten derden-mael weder uyt-gheſlaghen, ondertuſſchen deed de Hertogh van Cardana aen d'andere zyde een verſoeck op de ſterckte Rebbe, welcke ſy veroverden, en, ſchoon 'er de Franſen dry-mael op aen-vielen, om 'er haer weder uyt te dryven, ſtandtvaſtelijck in-hielden. Hier op is de Graef van Harcourt met ſijn overighe volckeren van Balagier ghetrocken, en deſe plaets alſoo van den Spanjert ghelucklijck ontſet. In welck ontſet de Franſen veel treflijcke Krijghs-Overſten, twee duyſent ghemeene ſoldaten, ſeventigh ſtucken geſchuts neven al haer tros verloren hebben.

Retimo in Candien van den Turck ver-overt en de Chriſtenen gheſlaghen.

VVeynigh te vooren was oock Canea van de Turcken ontſet, en noch twee-en-dertigh Galeyen en vijftigh Sloepen met voorraedt en leeftocht daer in ghebraght. Daer na zijn ſy in de twintigh duyſent ſterck na Retimo ſeven mylen van Canea op de Chriſtenen aen-ghezeylt, de ſelve aen-ghetaſt en by de vier duyſent Venetianen neder-ghehackt; daer op hebben ſy na dry ghedane ſtormen Retimo door verdragh, doch ſlecht ghehouden, in-ghenomen en in 't ſelve by de hondert ſtucken gheſchuts ghekreghen. Daer-en-boven hebben de Rodiſche galeyen twee koſtelijcke ſchepen genomen en tot Conſtantinopel in-gebraght. VVelcke haer ſlechte ſtaet en onmooghlijckheydt, om den oorlogh teghen den Erf-vyandt, de Venetianen aen verſcheyde Chriſte Staten en Kroonen verkondight hebben, en daer by laten weten, dat, ſoo men haer niet met den aller-eerſten te hulp quam, ſy genootſaeckt ſouden zijn met den Erf-vyandt, niet ſonder groote ſchade, na-deel, ſpot en ſchande der gantſche Chriſtenheydt, een ſtilſtandt oft verdragh aen te gaen.

In Dalmatien gingh het een weynigh beter, vermits de Venetianen aldaer den Turcken Out

Zara weder af-ghenomen, eenighe hondert Turcken om-ghebraght, en den Bosna (welcke voor het vaste Slot Sebenico lagh) by de acht hondert waghens met voerady verbrant hebben: En wijl de selve voor Sebenico niet uyt-richten kost, is hy weder te rugh na Canea ghetrocken. Hier-entusschen is de Venetiaensche Opper-Veldt-Heer *Iohan Capello* om sijn ouderdom op sijn eyghe versoeck van sijn dienst ontslaghen, en *Ian Baptista Grimmani* in sijn plaets ghestelt.

Omtrent de selve tijdt is een groote droefheydt aen het Spaensche Hof voor-gevallen, vermits de oudtste Vorst, (een jonghelingh van sestien jaren, en korts te voren aen des Keysers oudtste Dochter verlooft) tot Saragosa aen de kinderpocken binnen vier daghen ghestorven is.

De Swveeden keeren na den Bodenzee.

In Duytschlandt hebben de Sweeden en Fransen alle plaetsen aen de Lech-stroom als oock buyten den Rijn verlaten; want in Swaben hadden sy eenighe slechte plaetsen, als Kempten, Biberach, Leutkirchen, Isne, Ravenspurgh, VVanghen en dierghelijcke in-ghenomen, de selve meest uytgheplondert en den roof op eenighe hondert waghens over den Donauw ghevoert. Ondertusschen kreegh de Veldt-Maerschalck *Wranghel* tydingh, dat de Breganſche Boeren, after de stadt Isne en in haer eyghe ghemaeckte Schans in het bosch, sich sterck teghen hem versamelden en alle vyandtschap betoonden; dies is hy met twee duysent te voet, duysent paerden en eenighe stucken teghen dese Boeren aen-ghetrocken, de selve na het gheberghte ghedreven, op de voet ghevolght, op een bergh, daer sy sich verschanst hadden, after-haelt, met groote heftigheydt af-ghedreven, de doortoght gheopent, de boeren gheslagen, en soo dapper vervolght, dat hy niet alleen haer Schans, maer oock de stadt Bregans, en in

de

de ſelve den Overſten *Aſcher*, ghekreghen heeft, die op *Wranghels* begheeren tot den Slot-Vooght, van het Breganſche Slot Pfannenbergh gheſonden en hem tot overgheven vermaent heeft, het welck ſoo wel gheluckte, dat de daer in gheleghe Hooftman het ſelve ſonder teghen-ſtandt den Sweeden over-gaf, waer door ſy een doortoght na Italien, Tyrol oft Sweitz, welcke ſy noch nooyt ghehadt hadden, beneven een onwaerdeerlijcke buyt van gheldt, kleynoodien, Gheeſtlijcke en VVerltlijcke goederen, wijn en koorn, oorloghs- en andere ſchepen ghekreghen hebben.

Beleghleren Lindauvv te vergheefſch.

Van hier zijn de Sweeden voor Lindauw gheruckt, hebben het ſelve met een ernſtighe belegheringh beſlooten, en ondertuſſchen het Slot Langen-Archen ſonder eenighe teghenſtandt inghenomen, daer op de belegherde Stadt heftigh te water en te landt beſchooten, alle gheweldt van vuurwercken aen-ghedaen, doch de belegerde gheen moedt benomen, die hen met verſcheyde uyt-vallen taemlijck verlies aen-deden.

Nemen het Eylandt Menauvv

Niet te min koſt deſe belegheringh den Sweeden niet alle zeghe onthouden. VVant *Wranghel* voer met twaelf oft veertien ſchepen voorby Lindauw recht op het Eylandt Menauw, heeft daer ſijn volck ghelandt, het vaſte Huys, daer op gheleghen, beleghert, na twee daghen, by ghebreck van ontſet, met verdragh verovert, twaelf ſtucken en groote buyt daer in ghekreghen, de plaets met ſeſtigh mannen beſet, de ſterckten herbouwt, en insghelijcks het Eylandt Reichnau aen de beneden zee, den Biſſchop van Coſtnitz toe-behoortigh, in-ghenomen.

en Reichnau in.

Verlaten de belegeringh voor Lindauvv.

Maer mits de Sweeden in 't belegeren van Lindauw ghebreck aen koorn en voerady kreghen, en ſoo vaſt een plaets met gheweldt niet te verkryghen was, ſoo hebben ſy haer groote ſtucken

van de Stadt af-ghevoert, haer legher op-ghebroken, haer beste saken en schepen uyt Bregants na Menauw ghevoert, Bregants selve gheslecht, het Slot doen springhen, het Klooster Althausen in de asch gheleght, alleen het Slot Langen-Archen en Menauw beset, en zijn op Ravensburgh na VVurtenbergherlandt ghetrocken.

VVeyssenburgh van de Keyserschen beleghert, en in-ghenomen, in 't 1647 jaer, den 23 Ianuarius.

Ondertusschen heeft de Keyserlijcke Overste *Traudit*ʒ de stadt VVeyssenburgh laten op-vorderen, en, als de Bevelhebber daer toe niet verstaen wilde, eerstlijck met dry hondert paerden gheblockeert, en daer na met ses duysent mannen beleghert, met loop-graven, schieten, en stormen, doch niet sonder groot verlies, soo benaeuwt, dat de Bevelhebber eyndlijck dese Stadt, gantsch gheschonden, aen de Keyserschen heeft over-ghegheven.

De Heeren Gustaef Gustaefzoon *en* Torstenzoon *tot Graven verheven.*

Korts hier na hebben de Sweeden een Rijcxdagh ghehouden, op welcke de Overste *Torstenzoon*, om sijn ghetrouwe diensten, ghelijck oock weynigh te vooren *Gustaef Gustaefzoon*, tot Graeflijcken Staet verheven, en dese met het Graefschap van Nystadt, die met het Graefschap Ostela, aen 't Alandisch Hof, en met het Vry-Heerschap van VViensta in Zeelandt vereert wierd.

De Overste *Wittenbergh* heeft middeler-wijl de Keyserschen onder *Monte Cuculy* after het gheberght by Brouna door een naeuwe doortoght aen-ghetast: Maer mits de Keyserschen hier van verwittight waren, hebben sy sich by tijdts op de vlucht begheven: doch wierden niet te min van de Sweeden soo heftigh vervolght, dat sy over de twee hondert ghemeene soldaten neven eenighe Krijghs-Oversten en *Monte Cuculis* silver-werck, after-laten, en sich door de duysterheydt van de nacht verder berghen moesten. Daer op heeft de Overste *Wittenbergh* sijn gheschut en voetvolck,

De Keyserschen in Bohcemen van de Svveeden overvallen.

welck

welck hy in Peters-walde ghelaten had, weder na ſich ghetrocken, en ſijn keer in Sileſien over de Iohans-bergh, welck Slot hy in-nam en met hondert Dragonners beſette, ghenomen en ſich voor Oppeln neder-gheſlagen. Maer mits de Coningh van Poolen aen den ſelven Overſten verſocht, dat hy noch acht daghen wilde wachten, op dat hy na 't af-voeren der Keyſerlijcke volckeren de plaets met Poolen beſetten moght, ſoo heeft hy het aentaſten der ſelve ſoo langh weerhouden.

Midler-wijl heeft ſich de Franſche Overſte *Tourraine* voor de Stadt en 't Slot Tubingen beghevên, is van de Stadt vrywilligh in-ghelaten, maer van het Slot met groot gheweldt en ſchieten in de Stadt teghen-ghehouden; doch het ſelve met verlies van vijftigh mannen doen ſpringhen, heeft het met verdragh eyndlijck in-ghekreghen, de beſettelingen ten deel onder-ſtelt, ten deel na Heylbron begheleydet: en daer op insghelijcks het Slot Heylighen-bergh en de ſtadt Balingen, dry mylen van Tubingen, in-ghenomen. *De Stadt en 't Slot Tubingen van de Franſen inghenomen, den* 14 *May.*

Den Overſte *Koninghsmarck* met vijf-en-twintigh hondert paerden, vier regimenten te voet, twee hondert packady-waghens en neghentien ſtucken gheſchuts van het hooft-heyr af-ghetrocken, is *Ian de Waert* met eenighe duyſent mannen na ghevolght: maer *Koninghsmarck* ſulcks tijdighlijck vernemende, heeft ſijn voor-nemen vernietight, ſijn wegh op VVertheym, en niet vêr van daer over de Mayn ghenomen, en in de ſelfde voort-tocht de Darmſtadtſche beſettingh in Salhmunſter, beſtaende in vier benden te paerdt van het jonge Naſſouwſche regiment, aen den Landt-Graef *Georgh* over-ghelaten, after-haelt en onderſtelt, en den Overſten Stadthouder Graef *Sighfrid* van *Hohenlo* neven andere Krijghs-Overſten ghevanghen met ſich ghenomen. Van daer is hy op *De Darmſtadtſche van* Koninghsmarck *overvallen.*

Kir-

Kirchaym in-ghenomen.

Kirchaym (van Landt-Graef *Georgh*, na van *Geys* gheslecht, weder in-ghenomen, ghesterckt en met eenighe hondert mannen beset) ghetrocken, heeft het selve een halve dagh langh neven den Oversten *Geys* beschooten, een storm-gat ghemaeckt, ghedwonghen sich op ghenade en onghenade over te gheven, de besettelinghen onder de regimenten verdeelt, en de Bevelhebbers ghevanckelijck na Sighenheym ghevoert. Hier na is hy na Cassel getrocken, aldaer, heerlijck ontfanghen en met een schoon ry-paert en koets vereert, heeft hy sijn gheschut te scheep ghedaen, de VVezer afghevoert, en sijn by-hebbende volckeren in haer toe-gheschreve legher-plaetsen ghelaten.

Het VVapen-huys tot Koppenhaghen in brandt.

Tot Koppenhaghen is het VVapen-huys door onvoorsichtigheydt van de jonghens des vuurwerckers in brandt gheraeckt, en in het selve meêr als voor vijftien duysent mannen aen opper- en onder-gheweer verbrant, en over een tonne gouts aen schade geschiet. Doch door Godts sonderlinge schickingh en 's Conincx naerstige reddingh is het onderste deel, welck overwelft was, en in het selve de sware stucken en eenige hondert tonnen bos-kruyts behouden; niet tegen-staende in 't begin de gantsche Stadt en Slot door de heftigheydt der windt in ghevaer stond. Voor welcke genadighe uytkomst de Coningh 's anderen-daeghs in alle Kercken een dancksegginghe heeft laten doen.

Stilstandt tusschen Vranckrijck, Svveden en Beyeren, den 23 Maert.

De Keurvorsten van Beyeren en Keulen der verdrietighe oorlogh moede, hebben met de Kroonen van Vranckrijck en Sweden een stilstandt van wapenen ghemaeckt; uyt welcks verdragh de verwisselingh der besettinghen op naevolghende wijs gheschiet is: In Memmingen zijn de Beyerschen uyt-, en de Sweeden in-getrocken; in Rayn en Donaweert zijn de Sweeden uyt, en de Beyerschen in-ghetrocken; Overlinghen is met

Sweeden,

Sweeden, Heylbron, Lauwingen, Dunckelſpihl en Rotenburgh met Franſen beſet; de Overſte *Duglas* tot Stadthouder van Swaben genoemt. Ulm en Auſpurgh ſouden gheenerley, en de Beyerſche beſettingh daer ſoo langh in blyven, tot de beveſtigingh van beyde Kroonen ſoud aen-ghekomen zijn. De Heerlijckheydt Haydenheym ſoud onder de beſchermingh van *Tourraine* blijven, tot dat de Vrede ten vollen beſlooten was, en de andere VVurtenberghſche plaetſen aen den Beyervorſt herſtelt worden.

Hier op zijn beyde heyren op-ghebroken: De Sweedtſche onder *Wranghel* heeft in Francken Sweynfort beleghert; de Franſche onder *Tourraine* het Over-Aerts-Stift van Ments tot Aſſchaffenburgh toe, met verdragh over-ghegaen, overweldight, en ſich tuſſchen Hanauw en Franckfort gheleghert.

De doodt, in andere Landen by na ghewent de Grooten door de ſchichten der oorlogh te vellen, heeft omtrent deſe tijdt den grootſten Oorloghs-Vorſt van Europe, door een van haer natuurlijcke pylen aen-ghetaſt: en, mits ſy, voor de naem van *Fredrijck Henrijck* ſelfs verſchrickt ſcheen, ſoo heeft ſy, die hem nooyt, daer hy ſtoutſt ſtond, durfd' aen-randen, met een verraderlijcke ſieckte, den menſchen ghewoon by de voeten te vatten, overrompelt; en Hollandt alſoo van haer luyſter, Europa van haer roem en de werldt van haer wonder berooft: De Heeren Staten der Vereende Nederlanden hebben de menighvoudighe dienſten, van hem ghenooten, in ſijn Zoon *Willem* van *Naſſouw* (een Vorſt van grooter hoop) erkent, en hem met alle ſijns Vaders ampten begiftight.

> Fredrijck Henrijck *van Naſſauvv ſterft in 't* 1647 *jaer, den* 14 *Maert.*

De Franſen onder den Overſten *Houquincourt* hebben ſich voor het Slot Dubinghen begheven, het ſelve op-gheeyſcht, en, na het in-nemen van 't Ste-

> *De Franſen nemen het Slot en Stadt Dubingen in,*

Stedeken, hoe dapper ſich de Stadthouder queet, door een aen-gheſteecke mijn, welcke een ſchoone toorn met veel huyſen om 't Slot vernielde, eyndlijck in-ghekreghen.

het Slot Darmſtadt, de ſtadt Heuxſt,

Korts daer na is d'Overſte *Tourraine*, na de beſettingh van Aſſchaffenburgh, beſtaende in twee hondert koppen, in dienſt ghekreghen, voorby Franckfort ghetrocken, heeft het Slot Darmſtadt op ghenade en onghenade in-ghenomen, der Godtluyden Hof gheplondert en de ſtadt Heuxſt beleghert, na een ſterck gheſchiet, op ſijn goedtduncken overweldight, en de beſettingh onderſtelt.

en Germersheym.

Van daer is hy op Gerau en voort voor Germersheym ghetrocken, en de Stadt met ſoodanighe voorwaerden overmaghtight, dat ſy met het volck van den Biſſchop van Ments ſoud beſet blyven.

De Venetianen hebben een groote zeghe teghen de Turcken.

De Venetianen onder den Overſten *Moreſini* hebben ſich voor het Eylandt Scio dapper teghen de Turcken ghequeeten, en, na dat ſy wel ſes uren langh met de ſelve gheſlaghen hadden, eyndlijck tot groot nadeel der ſelve de zeghe behouden. En korts daer na in Dalmatien het Slot Corino verovert, Novigrad gheſlecht, en de ſtercke plaets Nadea en Seardona overweldight; Daer op Madir en Urana beleghert, na een heftighe teghenweer ghedwonghen, het laetſte neven 't Slot uytgheplondert, en een groote menighte van koorn, zyde en paerden ghevonden: daer na hebben ſy de ſelve neven de Stedekens Obroaſſo en Seardona, op dat ſy den Turcken niet meêr ten dienſt ſouden zijn, gheſlecht, en alle voorraedt, welcke daer omtrent te vinden was, wegh-ghevoert.

De Svveeden veroveren Zvvijnfort.

Middeler-wijl hebben de Sweeden Zwijnfort beleghert, na heftigh ſchieten ghedwonghen ſich op ghenade en onghenade over te gheven, de beſettingh

ſettingh onder-ſtelt, acht ſtandaerden en een vaendel ghekreghen, en den Bevelhebber met eenighe Amptluyden na Egher begheleydet.

De Overſte *Gallas*, een man die den Keyſer langh, doch niet te gheluckigh, ghedient had, was korts te vooren tot VVeenen van de ſteen gheſtorven, en *Melander* tot Overſte van het Keyſerlijck legher weder in ſijn plaets gheſtelt.

De Overſte Gallas *ſterft in 't 1647 jaer, den 25 April.*

Het gheluck, welck tot noch toe de Franſen ſcheen ghetrouwt te hebben, heeft haer begoſt eenighſins de rugh te keeren, want de Spaenſchen onder den Aerts-Hertogh *Leopold*, van den Coningh van Spanjen tot Stadthouder over ſijn Nederlanden gheſtelt, hebben Armentiers met haer volle maght beleghert, en, ſchoon niet alleen de beleghe rden ſich dapper weerden, maer oock de Maerſchalck *Gaßion* een heftighe, doch vergheefſche aenval op der Spaenſchen legher, met groot verlies ter weder-zyden, deed, tot overgaef ghedwonghen, ſes-en-dertigh ſtucken gheſchuts met een groote menighte van krijghs-tuygh ghekreghen, de beſettingh na Rijſſel en andere plaetſen ghevanghen ghevoert, en korts daer op het Stedeken Lents ſtormender-handt in-ghenomen.

De Spanjers veroveren Armentiers,

en Lents.

Even ſoo gingh 't haer in Italien, alwaer de Stadthouder van Mylanen voor Niſſa de la Paglia gheruckt, de Stadt in-ghenomen en de muuren gheſlecht heeft.

Ondertuſſchen hebben de Heſſen het Slot Merle, Grimbergh en Fritbergh overweldight, de beſettingh onder-ſtelt, Reiffenbergh met verdragh in-ghenomen, en den Keyſer alſoo de gheheele VVetterau ontruckt.

De Heſſen nemen verſcheyde plaetſen in.

De Hollanders, in Braſiel met de Portugieſen in vyandtſchap, hebben omtrent deſe tijdt een groote zeghe op de ſelve ghekreghen, het Eylandt Taparika, voor de Bay liggende, overweldight, en by na

Zeghe der Hollanders in Braſiel.

na onverwinlijck ghemaeckt, en daer-en-boven eenighe schepen met veel rijckdommen, en in de selfde de Overste Stadthouder der Portugiesen over Brasiel neven eenighe hondert soldaten ghekreghen.

Fredrijck Henrijck *van* Oranjen *begraven.*

En in Hollandt selve heeft men de uytvaert van den doorluchtighen Vorst *Fredrijck Henrijck*, met toeloop van selfs menschen uyt vyanden Landen, soo Coninghlijck ghehouden, dat men van dierghelijck by na by 't staen der werldt niet ghehoort heeft, en is die beroemde Heldt met vereeringh van eenighe Lijck-redenen tot *Delf* by sijn Vader en Broeder in een graf gheleght.

Voorspoedt der Venetianen.

De Venetianen onder den Oversten *Toscose* hadden in Dalmatien goede voorspoedt, het Slot Covialin in-ghenomen, al de Turcken daer in doodt gheslagen, Salona beleghert, en Clissa gheblockeert.

Nemen Retimo in.

In Candia hebben sy de stercke Vestingh Retimo, daer de Overste *Gillis* de *Haes* voor doot bleef, overweldight, voor de Haven van Cosimo twee Schansen verovert, eenighe hondert Turcken doodt gheslaghen, en den Oversten Bassa by het Hooft van Melecka aen-ghetroffen en met eenighe galeyen in de grondt gheschooten.

Korts daer na hebben sy onder den Oversten *Nicolo Dolphin* het Dal Muscua (ses mylen langh) by Retimo in-ghenomen, vier hondert Turcken daer in doodt gheslaghen, en vijftigh in Candien ghevanghen ghebraght.

De Svveeden veroveren Egher, in 't 1647 jaer, den 20 Iulius.

In Boheemen deden de Sweeden ondertusschen wat sy wilden, doortogen met ghesaemder-handt onder den Oversten *Wittenbergh* en *Wranghel* het gantsche Coninghrijck, en belegherden eyndlijck de stadt Egher (beset met vijftien hondert mannen onder den jongen Graef van Coloredo en den Oversten *Paradyser*) en hoe wel de belegherden

sich

ſich heftigh queeten, en op het Keyſerlijck ontſet, welck met de gheheele maght in aentocht was, hoopten, ſoo zijn ſy niet te min ten laetſten ghedwonghen gheweeſt ſich op ghenade en ongheade over te gheven: Ondertuſſchen had ſich de Overſte *Leeuwenhooft* het vaſte Slot Hof insghelijcks onderworpen, en van daer na de hooftmaght begheven.

De Vecht, Vaſtenauvv en VViedenbrugh.

Even ſulck een ſpoet hadden ſy onder *Koninghsmarck* in VVeſtphalen, alwaer ſy de Vecht na een heftigh gheſchiet, Vaſtenauw, na een kort belegh, VViedenbrugh nae eenighe verlore ſtormen op ghenade en onghenade, en in de ſelve veel buyt, ghekreghen hebben, en eyndlijck voor VVarendorp, te vergheefſch van haer beleghert, gheſtuyt wierden.

Gevaer der Coningin van Svveeden.

Onder deſe gheluckighe voortganghen der Sweedtſche heyren, ghemoete harer Coningin een ſchricklijck ghevaer. Vermits een Edelman (doch, ſoo men uyt-gaf, niet wel by verſtandt) in de Kerck op het Slot tot Stockholm door het volck dringhende, op de Coningin toe-tradt om haer te ontlijven; Maer door een Edelman en (door diens bevel) van de Helbardiers verhindert, wierd vaſt ghehouden, in ſijn ſack twee meſſen ghevonden, en hy ſelf op 't Slot ghevanghen ghevoert.

De Heſſen krijghen Kats, Kaub en Rijnsfeldt.

De Heſſen, by deſe voorſpoedt kans ſiende, hebben mede haer gheleghentheydt niet verſuymt, onder den Overſten *Mortaigne* Kats verovert, Kaub op ghenade en onghenade, en Rijnsfeldt, na een kleen belegh, met verdragh overweldight.

Aen d'andere zyde waren de Keyſerſchen terwijl beſigh om ſich toe te ruſten, terwijl men in Hungaryen des Keyſers Zoon, den IV. *Ferdinand* Coningh van Boheemen, tot Coningh van Hun-

garyen ghekooren, met groote heerlijckheydt ghekroont en des selfs Dochter aen den Coningh van Spanjen verlooft heeft.

De Beyervorst, als voor verhaelt is, met de Sweeden en Fransen een stilstandt van wapenen ghemaeckt hebbende, soo heeft des selfs Overste *Ian de Waert* ghetracht sijn volckeren aen den Keyser over te brenghen. VVelcke daedt de Keurvorst soo qualijck ghenomen heeft, dat hy hem voor een verrader verklaerde, en tien duysent gulden op sijn lijf stelde.

De Swveeden lyden schade.

Korts daer nae is het legher op-ghebroken, en reghel-recht na de Sweeden by Eger ghetrocken, en menighmael teghen de selve in wapenen ghestaen, soo dat men dickwijls niet anders meende, of het soud op een hooft-treffen gaen; ghelijck dan eyndlijck de Oversten *Ian* de *Waert* en *Monte Cuculy* met eenighe duysent paerden onvoorsiens in de legher-plaets van den Sweedtschen Oversten *Helm Wrangel* in-ghevallen zijn, en, eêr hy in orde komen konde om haer te stutten, groote schade deden, veele, waer onder *Helm Wrangel* selve, quetsten en om-braghten; tot dat de Veldt-Maerschalck *Wrangel* in eyghe persoon met twaelf regimenten haer te ghemoet trock en eyndlijck met taemlijck verlies wederom te rugh dreef.

De Spanjers veroveren Comene.

Nae 't veroveren van Armentiers heeft de Aerts-Hertogh *Leopold* ses duysent mannen met vijftien stucken gheschuts na Comene gesonden, de selve Stadt met het Slot ten naeuwsten beleghert, te vuur en te swaerdt op-gheêyscht, en, na een dappere teghenweer, door heftigh schieten en werpen van bommen, op ghenade en onghenade in-ghekreghen en al de besettelingen tot ghevanghens van oorlogh ghemaeckt.

en Landresy.

Self is hy met de hooft-maght tegen den Oversten *Gaßion* ghetrocken, om hem tot een hooftslagh

ſlagh te locken, maer den ſelven in ſijn voordeel by Bethune verſchanſt vindende, heeft met der haeſt eenighe duyſent mannen na Landreſy gheſonden, om de ſelve plaets met ghewelt aen te taſten, korts daer na de ſelve met de gantſche maght ghevolght, en de Stadt ten vollen beleghert, en met loop-graven, ſchiet-wallen en andere krijghs-ghereedtſchappen ſoo benaeuwt, dat ſich de beleghereden eyndlijck met verdragh moeſten overgheven, en met koeghels in de mondt, brandende lonten, ſlaende trommelen, vlieghende vaendelen en twee ſtucken geſchuts met behoorlijck krijghstuygh daer toe dienende, na Guiſe trocken.

Middeler-wijl hebben de Franſen de ſtadt Dixmuyden (beſet met duyſent ſoldaten) in de derde ſtorm in-ghekreghen, en daer door Kortrijck, alwaer alles begoſt duur te worden, van de blockeeringh verloſt. *De Franſen Dixmuyden,*

Van daer trocken ſy onder den Overſten *Gaſſion* met de gantſche maght voor La Baſſee, en hebben de ſelve plaets, mits ſy ghebreck van volck had, na een korte beleghering verovert, en met dry duyſent mannen beſet ghelaten. *en La Baſſee.*

Eêr ſy noch uyt haer verſchantſinghen voor Baſſee op-ghebroken waren, wierden ſy van den Aerts-Hertogh beſocht, en door alle middelen aen-ghelockt om ſe uyt haer ſterckten te krijgen; maer d'Aerts-Hertogh ſiende dat alles te vergheefſch was, heeft ſich tuſſchen Yperen en Rijſſel begheven, en aen de Ley Merville en Eſterre in-ghenomen, en de Franſen, daer in ligghende, ghevanghen wegh-ghevoert.

Eyndlijck is de Maerſchalck *Gaßion* uyt ſijn legher-plaets voor Baſſee op-ghetrocken, en na Lents ghekomen, en heeft op de ſelve plaets, met duyſent mannen beſet, dry heftige ſtormen, doch te vergheefſch en niet ſonder mercklijck verlies,

ghedaen ; doch vernemende des Aerts-Hertoghs aenkomſt tot het ontſet, begaf ſich terſtondt weder in ſijn verſchanſingh voor Baſſee.

In Catalonien had de Vorſt van Condé met een groote maght de ſtadt Lerida wederom heftigh beleghert, en hoe wel hy alle gheweldt, behoorlijcke vlijt, en ſijn uyterſte beſt daer voor deed, ſoo heeft hy nochtans eyndlijck, door verloop van ſijn volck, de ſelve belegheringh moeten op-breecken, en te rugh wijcken, en het legher tuſſchen Dorges en het Terragoner-veldt in-gheleghert.

Tot Napels is het ghemeene volck, door de overlaſt van ſchattingen in een ghevaerlijcke oproer gheraeckt, en hebben den Coninghlijcken Stadthouder ghedwonghen, mits hy hun niet maghtigh was, haer alles na haer wenſch toe te gheven. VVat eynde de ſelve noch nemen ſal ſtaet van de tijdt te verwachten.

EYND.

BLADT-

BLADT-WYSER

der geschiedenisse in de

DUYTSCHE FLORUS

verhaelt.

A.

AEnstoockers der Sevenberghsche oorlogh, en ghelegentheyt der selve. 97.
Groote Aerdbevingen in Duytslandt. 302.
Aerts-Hertogh *Leopold Willem* vvort van den Paus tot Aerts-Bisschop verklaert. 105. Is met *Piccolhomini* tegen *Banier*. 245. 246. Nemen Koningh-Gratz in. 246. Versterckt sijn leger by Fritslaer en heeft het qualijck. 248. Sijn aenslaghen. 248. Sijn vergheefs voornemen. 256. Volght de Svveeden nae 't Slot van VVolfenbuttel en bevecht haer legher. 256. Snijt de Bondtghenooten de toevoer af. 258.
Aerts-Vorstlijck by-legher tot Inspruck. 491.
Altringer vvordt ghequetst. 180. En doodt gheschooten. 214.
Ambrosius Spinola valt in de Palts, de Vereenighde Vorsten verdraghen met hem. 23. Komt tot Kasal in 't legher, en lijdt schade. 123. Sijn doodt. 124.
Arnheym verlaet de belegeringh voor Praegh. 215.
de Arragonnen nemen Italien in. 112.
Aughsburgh met grooten hongher ghequelt, vvordt tot mensch-eten ghedvvongen, en vvordt van den Keyser in genade genomen. 222.

B.

BAnier herbouvvt de vesten van Maeghdenburgh. 175. VVordt van *Papenheym* gheslagen. 177. Sijn vvreetheyt. 225. 233. Slaet de Boeren. 225. Insghelijcks de Saxen. 226. Stelt de *Sax* en *Masarin* de Havel voor. 227. Ontset Maeghdenburgh, en neemt de stadt Barbi in. 227. Sijn dvvinghlandy. 228. Vlucht en lijdt schade, 228. 247. 248. Biedt slagh. 231. Sijn krijghs-list. 232. Sijn getal der dooden. 232. Neemt de VVerber-schans in. 232. En Torgau. 234. Beleghert Leypsigh. 234. Vlucht op de komst van *Hatsfeldt*. 235. Van Torgau in Pomeren, en begeeft sich in 't eylant Vsedom. 236. Vervvint de Elve, slaet *Sales* en *Masarin*. 244. Insgelijcks de Graef van *Slick* en *Hofkirchen*. 245. Neemt verscheyde Steden in. 245. Sijn moetvvil. 245. VVort by Erfort met verscheyde troepen ghesterckt, en treckt in Hessen. 247. Versterckt sijn legher by Vildingen en heeft het vvel. 248. Sijn aenslaghen. 248. Tracht te vergeefs. 249. Bereydt sich tot den tocht. 252. Sijn verdurven krijghs-

 tucht

tucht en moedtvvil. 252. Verlost Svvickau van de beleghering. 252. Tot sorgeloosheyt gebraght. 253. Vlucht met verbaestheydt en groot ghevaer. 254. Sijn doodt vvordt verburgen gehouden. 255.

Battor van *Gabriel Bethlen* ghedoodt. 24.

Baudits neemt Duyts in. 202. VVort van de Keulenaers verdreven. 202.

Begin der Deensche oorlogh. 59.

Belegheringh voor VVolfenbuttel op-gebroken. 308.

Besluyt voor den Svveedtschen Rijcxdagh. 389.

Beyervorst in Oostenrijck, en bedvvinght het selve. 17. Maeckt stilstant met de *Sweedt*. 177. VVijckt nae Ingolstadt. 180. Neemt Regensburgh met list in. 182. Voeght sich by de *Fritlander*. 186. En beleghert de *Sweedt*. 187. Treckt met *Walsteyn* op. 191.

de Beyerschen vvort een gekrege buyt vveder af-genomen. 355. Slaen voor Tubinghen en veroveren vveder buyt. 356. Slaen dry VVymersche regimenten en kryghen vveder schoone buyt. 356. Lyden oock tamelijck verlies. 356. Slaen tvvee hondert VVymersche ruyters. 369. Veroveren Overlinghen. 413. Nemen Brischauvv in. 419. Insghelijcks Manheym. 430. Hoxte, Benscheym en VVeynheym. 431. Nemen VVimpfen vveder in. 467. Voegen sich met de Keysersche by een. 471.

Bisschop van Hal komt in Maegdenburgh. 133. Versoeckt de Maeghdenburgers tot vvederspalt, vvelcke hem hooren. 133. Neemt de naburige plaetsen in. 135. Neemt Hal in, en belegert het Kasteel. 135. Verlaet het selve, en vlucht nae Maeghdenburgh. 136. VVordt gevangen. 143.

de Bisschop van Wurtsburg hout by de Frans-VVymer-Hessische om verschooningh des Landts aen. 351. Draeght aen *Wrangel* 't Opper-bevel op. 470.

de Blockeringh voor Olmits opgebroocken. 445.

Bloedigh treffen by Allerheym. 459.

de Boeren nemen de vvapenen aen. 83. Slaen *Herbersdorf*. 83. Haer tucht. 84. VVorden van den Keyser tot vrede vermaent. 84. Verachten den Keyser. 84. Houden sijn Gesanten. 84. Slaen de Beyerschen. 85. VVinnen Frystadt. 85. Bereyden sich om Lintz te belegheren. 85. Keeren alles 't onderste boven. 85. Belegheren Lintz. 86. 87. Haer Overste blijft. 86. 91. Lyden schade. 86. 87. Bespringen de Vestinghen, en vvorden met schade af-geslagen. 86. Verlaten haer belegeringh. 86. 89. VVorden door krijghs-list bedrogen en beschadight. 88. 91. 93. 94. Haer dobbele neêrlaegh door *Lobel*. 90. 91. Zijn door toovery gehart. 91. Haer vervvoetheydt. 91. VVorden eyndelijck met groote nederlaegh geslagen. 92. 96. 225. Nemen een Student tot Overste. 92. Beroepen *Papenheym* tot een slagh, slaen *Lobel* en de rechter vleughel op de vlucht. 93. Worden verwonnen. 94. 95. Haer ghetal der dooden. 94. VVorden van de Student tot standtvastigheyt bevvogen. 95. VVorden van *Papenheym* ten strijdt,

ſtrijdt beroepen, en ſtellen haer ſlagh-orden. 95. Haer ſtrijdt. 91. 95. Haer Overſte gevanghen, en vvanhoopen. 96. Gheven de Steden en Dorpen aen *Papenheym* over. 96.

Boheemen, na ketterſch gevvorden, altijdt oproerigh. 4. 5. Trachten een Kerck op kercklijcke grondt te bouvven, en verachten den Keyſer, die 't ſelve verbiedt. 5. Haer Kerck vvordt vernielt. 6. Svveeren t'ſamen. 6. Stooten des Keyſers Amptluyden te venſter uyt. 7. Setten *Ferdinand* af, en verbreyden de oorſaeck waerom. 8. Verkieſen en kroonen Palts-Graef *Frederyck* tot Coningh. 10. VVie 't met hem hielden. 10. Haer Veldt-Heeren. 10. Haer oorlogh in 't begin gheluckigh, beleghe-ren VVeenen, en vvorden van *Buquoy* te rugh ghedreven. 11. By Longelos geſlagen. 12. Trecken nae Praegh, en lyden ſchade. 14. Haer ſlagh-orden. 14. VVorden geſlagen. 15. Haer getal der dooden. 16.

de Bondtghenooten nemen Nuys met verdragh in. 321. Taſten het Hertoghdom van Gulick herdt aen. 324. Veroveren veel ſteden. 325. Handelen on-Chriſtelijck en Barbariſch. 325. Veroveren Hulckrath en Duren. 325. Haer heyr vvijckt nae den Rijn op Philipsburgh. 466.

Breda beleghert, en vveert ſich dapperlijck. 279. VVort overghegeven. 280.

Bredau ſlaet de Svveeden by Plau. 247.

Briſack naeuvver beleghert. 289. 292. Ongehoorde honger daer binnen. 294. VVordt over-ghegeven. 295. Oproer aldaer. 402.

Buquoy verdrijft de Boheemen. 11. Voeght ſigh by den Beyervorſt. 12. Vervvindt de ſteden. 13. VVordt ghequetſt. 13. Beoorloght de Moraviers. 20. Neemt Hungaryen in. 31. Blijft voor Nieuvvheuſel doodt, en ſijn heyr vlucht. 32.

Butsbagh van de Heſſen-Darmſtadtſche verovert. 483.

C.

de Cardinael *Antonio Barbarino* na Vranckrijck. 470.

de *Cardinael Infant* van Spanjen voeght ſich by den Coningh van Hungaryen. 215. Trecken in Ries, en belegheren Nortlingen. 216. Vertrouvven der zege. 216. Sijn dapperheyt. 218. Treckt van den Coning na Nederlandt. 219. Neemt Schenckenſchans in. 270. Valt in Picardyen. 272. Treckt in vvinter-leger. 275. VVindt Venlo. 279. En Roermondt. 280. Is teghen de Hollanders, en ſlaet de ſelve. 285. Kryghen buyt, en haer ghetal der dooden. 286. Keert van de Hollanders tot de Franſen. 287. Verſiet S. Omer van voorraet, en ſlaet de Franſen. 287. Zegepraelt. 289. Treckt tot ontſet van Gelder. 293. Vernietight de belegheringh en ſlaet de Hollanders. 293. Menighte der ghevanghenen en buyt. 294. Ontbiedt *Lamboy* tot ſich. 306. Belegert Arien. 307. Sijn doodt. 314.

Cardinael van *Richelieu* ſterft. 347.

Chaſtillon raedt voor S. Omer te blyven. 288. Verlaet S. Omer, vvort geſlagen en vlucht. 289.

VVordt tegen *Soyſſon, Bouillon* en *Guiſe* gheſonden. 305. En vvordt van haer geſlagen. 306. Sijn ghetal der dooden en gevangenen. 306.

Chriſtiaen van *Bruynswijck* tegens den Keyſer. 37. Treckt na de Palts, vvort aen de Mayn geſlagen. 38. En by Floreau. 39. Keert in 't Rijck. 40. Neemt aen de VVeſer verſcheyde plaetſen in. 41. Verbindt ſich met *Bethlen*, en vvordt by Statlo geſlagen. 42. Verkrijght een legher. 50. Sterckt by VVeſel ſijn legher, vervvoeſt het Keulſche Landt, en vernielt Ordingen. 51. Sijn leger vergaet door eygen moetvvil. 52. Beſchadight de Keyſerſche. 65. Sijn doot. 65.

Chriſtiaen, Coningh van Deenmarckens eerſucht. 55. Vermaent de Neder-Saxiſchen Kreyts tot oorlogh, en vvordt tot Overſte der Kreyts aen-genomen. 56. Maeckt naeuvver verbondt met haer, en met *Bethlen*. 58. Geſanten aen *Tilly*, en der Keyſerſchen antvvoort. 59. Sijn val. 59. VVijckt te rugh na Veerden. 60. VVort by Kalenbergh geſlagen. 66. Treckt tegen *Tilly*. 67. Sijn volck geſlagen. 68. 't Getal der dooden en ghevanghenen. 68. Vlucht over de Elve, en treckt vveder teghen den Keyſer. 69. Pooght Veerden te belegeren. 70. Neemt 't Slot Hoy in. 70. VVijckt met groote vrees te rugh. 70. Sijn volck gheſlagen, en neemt in Pomeren veel plaetſen in. 79. VVordt van *Walſteyn* geſlagen. 80. Schrijft tot de voor-genomen Vredehandelingh tot Munſter. 360. Sijn krijghs-ruſtingh te vvater en te landt. 360. Sijn brieven van vveghen de Hamburghers, en ſijn vvervingh op de Elve. 362. Houdt een Enghels Parlements Schip aen. 380. Sijn verklaringh vveghens de Svveedtſchen Heraut. 401. Gaet ſelver ter zee. 406. Sijn aen-ſoecken by Hamburgh en Lubeck. 408. Maeckt vrede met Svveeden. 466.

Chriſtus Lichaem vvordt aen-gebeden. 115.

Condé belegert Dolen. 272. Verlaet het ſelve en vlucht. 273.

Corduba belegert Kaſal. 114.

D.

DAmvillier belegert en weert ſich dapperlijck. 279. VVort over-gegeven. 280.

Dapperheydt van *Preſton* Overſte van Gennip. 306.

Deenen ſlaen de Svveeden. 402. insghelijcks het Dughlasſche en VVranghelſche regiment. 407. Veroveren de Schans aen de Middel-vaert, die ſy vveder verlieſen, en vernietigen des vyandts ſchutvvacht. 407. Overvallen de Svveeden in Koldingen. 412. Veroveren Langevveel. 414. En Itſehoe. 416. Komen met de Svveeden heftigh aen elckanderen. 421. Nemen Ripen en Hadersleben vveder. 424. Lijden ſchade voor Pinnebergh. 425. Krygen Bredenburg. 427. Verlieſen de ſchans te Nieuvvſtadt en haer gantſche vloot ter Zee. 428. Nemen het Slot tot Ripen in. 436. Lyden vvederom een groote ſtoot. 440. Haer Overſte *Buchwald* vvort gheſlagen en gevangen. 447. Haer Snaphanen vvorden qualijck ontfangen. 451. Vangen de Overſte *Wurtsburger*. 465.

Deenſchen Gheſant ſijn aenbrenghen in 's Graven-Haegh. 400.
Doeſi van *Bethlen* bedroghen en om-gebraght. 26.
de *Dolle Wrangel* ſtaet voor de VVeener brugh; dien de oproerighe VVallachen toe-vallen. 372.

E.

ERfforders vernielen vier regimenten Krabaten, en overvallen Rudelſtadt. 329. Lyden groote ſchade. 343.
Erghvvaen om des *Wymers* onrype doodt. 299.
de Erlaghſche veroveren Dutlinghen, en verlaten het vveder. 347. Slaen met de Franſen de beſettingh van Sel. 361.
Enbertſteyn over-ghegeven, en hoe nut die overgaef gevveeſt is. 277.

F.

FAlckenburgh komt in Maeghdenburgh. 138. Blijft doot. 142.
Ferdinand de II. Coningh van Boheemen ghekroont. 5. En tot Keyſer gekooren. 10. VVie 't met hem hielden. 10. Sijn Veldt-Heeren. 11. Vermaent de Ooſtenrijckers tot vrede. 17. Maeckt vrede met *Gabriel Bethlen*. 32. Sijn hooghmoet tegen *Bethlen*. 46. Maeckt met hem beſtandt. 49. VVordt het Rijck van Hungaryen op-ghedragen. 52. En tot Coningh gekroont. 53. Gebiedt de ketterſche Leeraers en School-meeſters haer Godtsdienſt oft Ooſtenrijck te verlaten. 82. Vermaent de Boeren tot vrede. 84. Sijn ſtantvaſtigheydt. 98. Schrijft *Bethlen* vvetten van vrede voor. 101. Beſluyt de vrede met *Bethlen*. 102. Staet het toe dat de Maeghdenburghers des Saxen Soon tot Biſſchop aen-nemen. 105. Sendt de Spanjers hulp. 108. VVil plaets voor ſijn middelers-ampt. 114. Eyſcht de herſtellingh der Kerckelijcke goederen, na het Paſſaus verdragh genomen, en redenen vvaerom. 148. Sijn antvvoort. 149. Als oock aen *Guſtaef Adolph*. 159. VVort van verſcheyde Vorſten byſtandt ghedaen. 176. Neemt die van Aughsburgh in genaden. 222. Insghelijcks de Hertogen van Mekelenburgh. 224. VVindt verſcheyde plaetſen. 230. Sijn en des Keurvorſten ſtantvaſtigheyt. 253. Sterft. 262.
Ferdinand de III. gekroont tot Coningh van Hungaryen. 103. Verſoeckt de Suſter des Coninghs van Spanjen ten Houvvelijck, en verkrijghtſe. 126. Sijn Bruyt komt in Italien. 126. En in Ooſtenrijck: 127. Sijn Houvvlijck met *Maria* Vorſtin van Spanjen. 127. Biedt ſich aen tot Krijghs-Overſte voor 't Huys van Ooſtenrijck, en vvordt het ſelve. 213. Belegert Regensburgh en neemt een Schans in. 213. Dvvinght Kelheym tot overgheven, en komt Praegh te hulp. 214. Voeght ſich by de *Cardinael Infant*. 215. Treckt met hem in Ries en beleghcren Nortlinghen. 216. Vertrouvven der zeghe. 216. Krijghs-liſt. 217. Sijn dapperheydt. 218. VVat op de overvvinningh ghevolght is. 219. Treckt van de *Cardinael Infant*, en neemt groote Steden in. 219. VVordt tot Roomſch Coningh ghekoren

ren en gekroont. 259. Schrijft een Rijcxdagh uyt na Franckfort. 356. Sijn vergheeffsche moeyten om de Hungaren tot de ſamenvoegingh te brenghen. 374. Beveelt den Graef van Bucheym tot vvederſtandt tegen *Ragotsky*. 397. Treckt hem teghen. 401. Sijn vermaen-ſchrift aen de Steden en Standen van Hungaryen en Ooſtenrijck. 400. Richt een nieuvv krijghs-heyr op. 441. Komt met ſijn Ghemalin tot VVeenen. 445. Maeckt vrede met *Ragotsky*. 466. Sijn Keyſerin ſterft. 491. Sijn oudtſte Soon vvordt tot Coningh van Boheemen gekroont. 492.

la Force oordeelt voor S. Omer te vertrecken. 288.

de *Four* tot Praegh onthooft. 366.

de Francken gaen 't Leypſighſch Verbondt af. 153.

Franckfort aen den Oder in-ghenomen. 162.

Frans Albert van *Sax-Lauwenburgh* vvordt ghevanghen. 210. Raeckt door een ſchoot om 't leven. 333.

Franſchen vvie en van vvaer. 263. VVorden Chriſten. 263. Onder-vverpen ſich verſcheyde Coninghrijcken. 263. Trecken het Roomſche Keyſerrijck op Vranckrijck. 263. Ontaerden. 263. Staen nae het Keyſerrijck. 264. Haer verdachte Verbonden. 264. Haer eerſucht. 264. Nemen den Keurvorſt van Trier in haer beſchermingh. 264. Vervvinnen den Hertogh van Lotheringen. 264. Eygenen ſich de Landen des Rijcks, en nemen de vvapenen aen. 265. Slaen de Spanjers by Namen. 267. Trecken met de Hollanders in Brabandt. 268. Nemen met de Hollanders Tienen in. 268. Haer vvreetheydt. 268. Vervvoeſten alles, en belegheren Leuven. 269. VVorden door hongher en 't ſvvaert ghedrongen. 270. Verlaten Leuven, en haer heyr verteert. 270. VVorden gheſlagen. 273. En vervolght tot Parijs toe. 274. Trachten na Duytſchlant tot aen den Rijn. 277. Belegheren S. Omer. 285. Haer vergeefſche aenſlagh. 288. Belegeren Theonville en Heſdin. 297. VVorden van *Piccolhomini* ſvvaerlijck geſlagen. 297. Haer ghetal der dooden. 297. 329. Bevechten Heſdin heftigh te vergeefs, doch vvordt daer na overgegeven. 298. Haer nieuvv verbondt met de Proteſtanten. 300. Verdraghen *qualijck* met de Duytſen. 300. Belegheren Arras, en vvordt aen haer over-gegeven. 303. Belegeren Arien. 304. VVort over-gegeven. 306. Nemen Bapaulme in. 308. Nemen Kolievre in. 327. Insgelijcx Argilliers. 328. Slaen de Spaenſchen. 328. Belegheren Perpignan herdt, en veroveren het met verdragh. 335. VVorden by Chaſtelet van de Spanjers geſlagen. 336. Insghelijcks by Rocroy. 364. Nemen Diedenhoven in. 373. Insghelijcks Heylighenbergh. 388. Nemen Grevelinghen in. 421. Veroveren Germersheym en Spiers. 423. Insghelijcks VVorms, Ments en Philipsburgh. 424. Overmeeſteren het Slot Kreutſenach. 434. Lyden groote ſchade voor Ober-Vrſel. 437. Veroveren Roſes in Catalonien. 455. Dvvinghen la Motte in Lotheringen. 458.

Belegheren Kortrijck. 489. VVordt haer met verdragh over-gegeven. 490. Insgelijcks VVynocxbergen. 490. Veroveren Duynkercken. 494. Veroveren Porto Longone en Piombino. 502. Als oock Tubingen. 507. Nemen Dubingen in. 509. Het Slot Darmſtadt, de ſtad Heuxſt en Germersheym. 510. Veroveren Dixmuyden en la Baſſee. 515. Komen in Savoyen. 118. En Piemont. 120. Slaen de Savoyers, en jaghen den Hertogh van Savoyen uyt ſijn landen. 120. Vallen in 't Hertogdom van Milanen. 124.

de Frans, VVymer, Heſſiſche heyren vallen in 't Stift Keulen. 319. Veroveren Ordinghen, en ſlaen *Lamboy*. 319. Haer dooden en gevangenen. 321. VVorden van de Keyſerſche gheſlagen. 343. Veroveren veel plaetſen in Francken. 350. Insghelijcks Valckenſteyn. 399.

de Frans-VVymerſchẽ lydẽ voor Freyburg groote ſchade, vvorden vveder gheſlaghen en verlieſen dry ſtandaerden. 420. Beklimmen het ſtedeken Nagolt. 446. Haer heyr treckt met eenighe duyſent paerden door Svvaben in Francken. 449. Nemen Svvabis-Hal in, en legheren ſich in de Ochſenfurtergau. 449. VVorden by Herbſthauſen gheſlaghen. 450.

Friedlandt en Grieffenſteyn ontſet. 499.

Frybergh over-ghegheven. 284. VVordt beleghert en verlaten, en de voor-ghegheven oorſaeck daer van. 353. Haer gevveſe Bevelhebber vvordt van de *Sax* genadelijck ontfangen en beſchoncken, als oock van den Keyſer. 358.

G.

GAbriel Bethlen doot *Battor*, en neemt Sevenberghen in. 24. Maeckt met Keyſer *Matthias* vrede. 24. Sijn eerſucht. 25. 97. Veynſt vrede en bereydt den oorlogh. 25. Verbindt ſich met den *Palts-Graef*. 25. Sijn liſt. 25. Bedrieght *Docſi* en brenght hem om. 26. Neemt Kaſchauvv in. 26. Ondervverpt ſich Hungaryen. 26. Maeckt ſich tot Vorſt van Hungaryen. 26. Bedwinght Preſburgh, en maeckt ſtilſtandt met den Keyſer. 28. 49. Pleeght in de ſtilſtant vyandtſchap. 28. 49. Breeckt de ſelve. 29. Wort Coningh van Hungaryen gemaeckt. 28. Krijght Gheſanten van den Tarter. 30. Sijn brieven aen den Tarter. 30. Oorſaeck van ſijn val. 31. Neemt de verloore ſteden vveder in. 32. Maeckt vrede met Keyſer *Ferdinand*. 32. 50. De voorvvaerde der ſelve. 50. Verbindt ſich met de *Mansfelder* en *Bruynswijcker*. 42. Keert in Hungaryen, en treckt door liſt den Turck aen ſijn zyde. 44. Verkrijght hulp van de Turck. 45. Sijn hooghmoet tegen de Keyſer. 46. Sijn vergeefs voornemen. 46. Sijn toorn. 48. Lijdt ſchade. 48. Sijn vvreetheyt en ſijn bedrogh ontdeckt. 49. Verbindt ſich met Deenmarcken. 58. Valt vveder in Hungaryen. 98. Roept de Tartaren te hulp. 99. Heeft berouvv van de vervveckte oorlogh. 101. VVorden vvetten van vrede voor-gheſchreven, en neemtſe aen. 101. VVordt beſlooten. 102. Krijght de vvaterſucht. 128. En ſterft. 129.

Georgh van *Luneburgh* en de Bisschop van Breemen komen by de Svveeden. 171.
Gevaer van Duytschlandt om 't in-nemen van Brisack. 295.
de Gheestlijcken bevveghen den Keyser om de Kerckelijcke goederen vveder te eyschen, en haer redenen. 146. Svvarigheydt der saeck. 147. Haer versoeck. 149.
Gheluckighe voortgangh der Svveedtsche en Fransche heyren. 494.
Ghemeene dvvalingh. 89.
Ghevaer der Coningin van Svveden. 513.
Godts vvonderlijcke voorsienigheydt. 261.
Gordan doorsteeckt den *Fritlander*. 210.
Gotz en *Savelli* tegens den *Wymer*. 290. Vallen met schade op des *Wymers* legher. 294.
de Graef van Dampier blijft voor Presburgh. 29.
de Graef van Gubrian beleghert Rotvviel te vergheefs. 368.
de Graef van Hanau sterft. 315.
Graef *Ian* van *Nassaus* besluyt. 285.
Graef *Maurits* van *Nassau* neemt het Slot tot Sighen in. 436.
de Graef van Merode blijft in een tvveede strijdt. 411.
de Graef van Perlebergh vvordt doot-gheschooten. 367.
Graef *Philips* van *Hessen* sterft. 364.
Graef *Salis* gheslaghen. 244.
de Graef van Slick slaet *Durlagh*, en sijn groote zege. 76. VVort gheslaghen. 245.
de Graef van Soysson valt den Coning van Vranckrijk af. 305.
de Graef van Trautmansdorf treckt na Munster op de Vrede-handel. 469.
Graef *Woldemaer* in der Muscou los-ghelaten. 469.
Groote slagh tusschen de Keysersche en Svveeden in Boheemen. 441. Lijst der gevangenen en dooden in de selve. 442.
Groote vrees in Saxen. 227.
Groot onvveer en aerdt-beven in verscheyde plaetsen. 494.
Groot vluchten nae VVeenen. 444. Insgelijcks in Moravien en Oostenrijck. 446.
Gustaef Adolph der Svveeden Coningh, sijn oorlogh *met* de Poolen, en vvordt met verscheyde avonturen ghevoert. 156. Vergramt, en bereydt de vvapenen teghen den Keyser. 157. Sijn brieven aen *Bethlen* vverden van den Keyser afterhaelt. 157. *Maeckt met* de Polen stilstandt *van vvapenen*. 157. Komt in 't Rijck, en ontset Straelsondt, en vvordt tot Hooft van des Keysers vyanden ghekooren. 158. Verbreydt de oorsaecken vvaerom hy in 't Rijck ghekomen is. 159. Sijn krijghs-reden. 160. VVordt tot Hooft van 't Leypsighsch Verbondt, en lijdt schade. 161. Neemt Franckfort aen den Oder in. 162. Treckt met den *Sax* tegen *Tilly*. 163. Komt by Leypsigh, en sijn macht. 164. Slaet de Keyserschen. 165. Sijn getal der dooden. 166. 190. 198. Plondert des Keysers legher. 166. Slaet de Keyserschen op nieuvv. 167. Neemt het Bisdom van Halberstadt, Erfort en Coninghs-Hoven in. 168. Oock verscheyde plaetsen in Hanau. 170. VVordt van die van Franckfort in-ghehaelt, die haer aen hem overgheven. 170. Maeckt stilstandt

ſtandt van vvapenen met den *Beyervorſt*. 177. Schijnt qualijck ghedaen te hebben dat hy Keulen niet in-nam. 178. Neemt Donavveert in,en wint verſcheyde plaetſen. 179. Benaeuvvt de Keyſerſchen. 180. Verovert de Lech. 180. Insgelijcks Aughsburgh. 182. Beleghert Ingolſtadt te vergheefs. 183. Komt in Munchen, bekomt veel krijghs-gereetſchap en veel gheldt. 184. Sijn eerſucht. 185. Verſchanſt ſich by Norenbergh. 186. VVordt van de *Beyervorſt* en *Fritlander* beleghert. 187. Slaet de ſelve by Altenbergh. 189. Verlaet Norenbergh. 190. Neemt Rayn in. 192. Komt in Saxen. 193. Krijght een vaendel, is droever dan anders. 195. Blijft in de ſlagh. 197.

Guſtaef Guſtaefzoon en *Torſtenzoon* vvorden tot Graven verheven. 506.

Guſtaef Horn neemt Benfelt in. 179. Overvveldight eenighe plaetſen in Schoonen. 408. Sijn heyr vvordt verſterckt. 416.

H.

HAl en 't naburige vvordt ingenomen. 61. 135. En vveder verlaten. 136.

Hamelen van de *Hes* en *Luneburgher* beleghert. 204.

de Hanze-Steden arbeyden te vergeefs tot vrede. 105.

Hatsfeldt vvindt Coninghs-Hove. 223. Komt in Saxen. 228. Neemt de Tol-ſchans in. 229. Sijn krijghs-liſt. 217. 229. Beſchadight *Banier* en verovert Maeghdenburg. 230. Sijn dapperheydt. 233. VVordt Overſte Stadthouder. 233. Heeft ghebreck van voetvolck. 234. Oeffent den ſoldaet. 234. Treckt met *Piccolhomini* tot de Aerts-Hertogh. 246. Sijn ghedenckvvaerdighe zeghe. 250.

der Heeren Staten beſluyt aen den Deenſchen Geſant ghelevert. 410.

Helm Wranghel beleghert Rensburgh. 447.

Henrick van *Naſſau* komt in de Palts en verlaetſe. 23.

Herbersdorf van de Boeren geſlagen. 83. Bedrieght en beſchadight haer door krijgs-liſt. 88.

Hertogh *Barent* van *Sax-Wymeren* neemt Reghensburgh in. 211. Komt by de Franſen. 224. Vlucht met de *Cardinael Valeti*. 271. Treckt in Burgundien. 277. 280. Slaet den *Lothringer*, treckt over den Rijn, en lijdt van *Ian de Waert* ſchade. 278. Komt vveder aen den Rijn, en neemt Lauffenburgh in. 281. Belegert Rijnfelden, ſlaet tegens vier Overſten, en treckt vveder teghen de Keyſerſchen. 282. En ſlaetſe. 283. Sijn ghetal der dooden en ghevangenen. 283. 290. Verovert Rijnfelden. 283. En Fryburgh. 284. Nadert Briſack. 284. Beleghert Briſack. 285. Treckt tegen *Gotz* en *Savelli*, en komt haer te voor. 290. Neemt den Keyſerſchen haer gheſchut, 't vvelck hem ten beſten gedijt. 291. VVindt Burgundien en Suntgou. 296. Sijn ſieckte. 298. Vyterſte vvil en doot. 299. Erghvvaen over de ſelve. 299. Sijn heyr vvordt met Frans gheldt aen Vranckrijck verbonden. 299. Sijn heyr aen *Longevil* betrouvvt. 300.

Hertogh van Beyeren voeght ſich by *Buquoy*. 12. Teghen *Mansfeldt*. 34. Maeckt ſtilſtant

van vvapenen met de *Sweed.* 177. Treckt in Francken en VVurtsburgh. 220. Sendt den ghevanghen Bisschop van Reghensburgh kostelijcke spijs. 221. Is by allen lief. 221. 't Slot VVurtsburgh vvort hem overghelevert. 221.
den Hertogh van Bouillon valt den Coningh van Vranckrijck af. 305. VVort met de Coningh versoent. 307.
de Hertogh van Bruynsvvijck verdraegt met den Keyser. 69.
de Hertogh van Enguin vvordt op verscheyde plaetsen Coninghlijck onthaelt. 382.
de Hertogh van Francken helpt den Keyser. 13. VVordt van *Mansfelt* gedreyght. 33. Treckt na Keulen, en neemt het Slot VVurtsburgh met gevveldt in. 169. Sijn gaven aen *Gubrian* vveynigh gheacht. 351.
de Hertogh van Guise valt den Coningh van Vranckrijck af. 305. Volhart. 307.
den Hertogh van Longeville vvordt het VVymersch heyr toe-vertrouvvt. 300. En keert in Vranckrijck. 302.
de Hertog van Mantua sterft. 113.
de Hertogen van Mekelenburgh krijgen haer land vveder. 167.
de Hertogh van Orleans verkrijght volle vergiffenis. 355. Sijn intocht tot Parijs. 364.
de Hertogh van Savoyen vvordt uyt sijn landen ghejaeght. 120. En sterft. 124.
de Hertogh van Saxen ghevangen. 2. Te vergeefs versocht. 4. Raedt de Lausnitschers tot vrede. 18. Als mede de Silesiers. 21. Diese aen-nemen op Voorvvaerden. 22. Verovert Bautzen en 't overighe Lausnitz. 19. Treckt met de *Sweed* teghen *Tilly*. 163. Vlucht. 165. Krijght Leypsigh vveder in. 167. Neemt Praegh in. 170. Lijdt schade. 206. 222. Gebiedt de Svveeden uyt het Rijck te trecken. 224. Vervolght de Svveeden, en belegert Maeghdenburgh. 225. Voeght sich met *Masarin*. 227. VVindt verscheyde plaetsen. 230. Neemt Svvickau in. 256. Verovert Gorlits. 309. Sijn verbodtschrift dat het ghemeene ghebedt op de Stoel, na der Svveden vvel-ghevallen niet soud verandert vvordē. 366. Neemt Chemnits, Grimme, Rochlits en Leysnick in. 417. 418. Veroveren Eulenburgh en svveeren den Keyser. 426.
de Hertogh van VVurtenburgh gaet het Leypsighsch *Verbont* af. 153.
de Hessen vallen in het Onder-Stift Keulen, vvorden gheslaghen, en beleghere Ordinghen te vergeefs. 310. Insgelijcks Ham. 311. Maecken in Kalcker goede buyt. 323. Nemen Freutsbergh in. 347. Haer aenslagh op Haghenburgh te vergeefs. 348. Veroveren Tryburgh en steken het in brandt. 348. Schrombergh loopt van haer ghevaer. 348. Veroveren Burghsteynfort. 363. VVorden van en uyt Dortmont ghedreven, en verliesen het Slot Freusbergh. 363. Des selfs verrader gestraft. 363. Sy plonderen en maken buyt. 368. Lyden op 't Huys Gronsfelt schade, en vvreken sich. 369. Slaen de Keysersche. 379. Plonderen en branden in het Stift Keulen. 383. Veroveren Raymsheym, doch vvordt van den rechten Heer vveer in-*ghenomen.*

men. 384. Overvallen en plonderen 't Sieckhuys by Keulen. 384. Nemen een Hertogh van Holsteyn neven sijn soldaten gevangen. 399. Vyt Nuys hebben goet geluck, maer versien 't vveder. 405. VVorden van die van Keysersvveert overvallen. 412. Vyt Nuys lyden schade. 415. Kryghen goede buyt by Keulen. 415. Veroveren 't Slot Heldrunghen. 437. Insghelijcks verscheyde plaetsen. 475. Verliesen Paderborn. 501. Nemen verscheyde plaetsen in. 511. Kryghen Kats, Kaub en Rijnfeldt. 513.

Hofkirchen geslagen. 245.

Holcke en *Gallas* nemen Saxen in. 192. *Holcke* sterft. 206.

der Hollanders raedtslaghen. 37. Trecken met de Franschen na Brabandt. 268. Nemen Tienen in. 268. Belegeren Leuven. 269. VVorden door hongher en 't svvaert gedrongen. 270. Verlaten Leuven en verliesen Schenckenschans. 270. Veroveren het vveder. 272. Belegeren S. Marien Schans, en vvorden by Kallo gheslagen. 285. Haer ellendige staet. 285. Menighte van de haren ghevangen en 't ghetal der dooden. 286. Belegheren Gelder. 293. 301. Verlaten 't selve en vvorden gheslagen. 293. Vallen in Vlaenderen, vvorden by Hulst geslagen en verlaten Vlaenderen. 303. Belegeren Gennip. 304. VVort over-gegeven. 306. Belegeren Hulst en vvort verovert. 468. Haer zeghe in Brasiel. 511.

Homonai slaet de Hungeren. 27.

Hongher en sterfte in Duytschlandt. 271. Insgelijcks in Brisack. 292. En tot Dresden. 361.

Hooghenvvielers nemen door krijghs-list 't Slot VVildensteyn in. 342.

Hungersche Palts-Graef teghen *Ragotsky*. 130. Vervvindt hem en de Turcken. 131.

't Huys van Oostenrijck neemt de vvapenen tegen de Fransen aen. 265.

I.

Jan Ernst van *Sax-Wymerens* doodt. 71. 102.

Ian de *Waert* vvat hy voor een is. 203. Slaet de Svveeden. 203. Insgelijcks de Franschen. 273. En volghtse tot Parijs. 274. Benaeuvvt Ernbertsteyn. 275. Komt de sijne te hulp. 276. Sijn en der vyanden vertrouvven. 276. Slaet de te hulp komende soldaten, en vvindt Ernbertsteyn. 277. Sijn dapperheydt. 281. Drijft de Franschen uyt elf Schansen. 281. VVordt met andere Oversten ghevanghen. 283. Houdt een vvakend oogh op den vyandt, en doet een aen-val met goede uytkomst. 352. Verovert en plondert Geppinghen. 353. Sijn doodt. 363.

Ioachim Schleynits en *Travdorf* beyde gevvesen Bevelhebbers tot Leypsigh, hooren in de intocht in Dresden van de borgers smadelijcke vvoordẽ. 349.

de Ionge *Dolphijn* in Vranckrijck gedoopt. 363. VVort Coningh en sijn intocht tot Parijs. 364.

Italien eertijts opperste Vooghdes, van verscheyde onder 't jock ghebraght, en dient eyntlijck veel Vorsten. 112. Is meestendeel tot de Roomsche Pausen geraeckt, die 't Napelsche Rijck den Franschen te Leen gheven. 112. VVordt van de Arragonnen in-ghenomen. 112.

112. Vrees voor de Svveeden. 212.

K.

Karel van *Nevers* vvort Hertog van Mantua, en voordert de Huldingh sonder des Keysers sijns Leen-Heeren voorvveten. 113. Versoeckt Goita te vergeefs. 117.
Kaschauvv van *Bethlen* in-genomen. 26.
die van Kempten en Memmingen nemen het Iock aen. 152.
Kettery oorsaeck der Duytsche oorlogh. 1.
Keulenaers verdryven *Baudits*. 202. Lyden schade van 't boskruyt. 203.
Keurvorst van Brandenburgh. *Georgh Willem* sterft. 251.
Keurvorst van Brandenburgh trouvvt de Vorstin van Oranjen. 502.
Keurvorst van Saxen raedt de Lausnitschers tot vrede. 18. Als mede de Silesiers. 21. Sy nemense aen, op voorvvaerden. 22. Verovert Bautzen en 't overighe Lausnitz. 19. Handelt met den Keyser van vrede. 222.
Keurvorst van Trier begheeft sich tot de Fransen. 185. Van den Paus en Keyser eerlijck in sijn Bisdom ghesonden, en ghelucklijck in 't selve aenghekomen. 463. Neemt Trier vveder in, na dat het de Spaensche vveder verlaten moesten. 472.
Keyser *Matthias* sterft. 8.
de Keyserin vvort gekroont. 103. 127.
Keyserschen trecken na Praegh, en haer slagh-orden. 14. VVackerheydt der selve. 15. VVeder-staen de Turcken, en omringhen haer. 45. Nemen in Deenemarcken verscheyde plaetsen in, slaen de Boeren, en belegheren Nieuvvburgh te vergheefs. 60. Slaen de Deenen. 61. Lyden schade. 65. Sy vvanckelen. 67. VVorden van *Tilly* aenghemoedight, vechten dapperlijck, en slaen de Deenen. 68. VVinnen Rensburgh. 76. Hebben gantsch Iutlandt in, en belegeren verscheyde Steden. 77. Haer zege by Breemer-Veurden, vvinnen 't Slot VVolfenbuttel, begeven haer ter Zee, en trecken in Pomeren. 78. Belegheren Straelsondt, en vvinnen Staden. 79. En Krempen. 81. Belegheren Gheluckstadt te vergheefs. 81. Komen in de Veluvv, nemen Amersfoort in, en versoecken Elburgh, Hardervvijck en Vtrecht te vergeefs. 109. Verlaten de Veluvv, en beschadighen de Hollanders. 111. Komen in Italien, nemen de Steden in, en bidden *Christus* lichaem aen. 115. Haer Godtsvrucht gheroemt. 116. Belegheren Mantua. 116. 119. Veroveren Goita. 117. En Kasal. 119. En Mantua door list. 122. Nemen by Maeghdenburgh alles vveder in. 136. Krygen Hallensleben vveder, en belegeren Maeghdenburg. 137. Komen de Poolen tot hulp. 156. VVorden by Leypsigh gheslagen. 165. Haer leger geplondert. 166. VVorden vveder geslagen. 167. 't Ghetal der dooden. 166. 190. 198. 206. 218. 232. Raecken onder. 205. VVijcken te rugh. 232. Nemen verscheyde plaetsen in. 237. Slaen Vorst *Robbert* die van haer ghevanghen vvordt. 242.

Lyden

Lyden kleyne schade. 243. Trachten te vergheefs in 't Landt van Luneburgh te vallen. 249. Trecken in vvinter-legher. 250. Schielijck teghen de Svveeden. 254. Haer aenslaghen. 257. Keeren nae Halberstadt. 258. Nemen Vdenheym met list in. 265. Veroveren Spiers en VVorms. 270. Insghelijcks Franckendael. 271. Stellen haer tegen den *Wymer* in slagh-orden. 282. VVorden geslagen. 283. 't Getal der dooden en gevangenen. 283. 292. 333. 379. Haer raedt. 290. Haer lincker vleugel vvint en de rechter light onder. 290. 291. Nemen de VVymerschen haer geschut, 't vvelck haer tot verderf en den VVymerschen ten besten ghedijt. 291. Haer stantvastigheydt. 291. Trachten te vergeefs Brisack te ontsetten. 294. Nemen de meeste plaetsen aen den Rijn vveder in. 304. Nemen Dorsten in. 309. Belegeren Gottingen. 311. Verlaten het. 313. Belegheren Hoogenvviel onghelucklijck. 315. VVordẽ met de Saxischen gheslagen. 327. Tasten Oppelen yverigh doch ongeluckigh aen, en veroveren Kost. 354. Vallen op haer eyghen volck, van de Svveedtschen ghevanghen en verlaten. 358. Vanghen den Oversten *Kinsky* op nieuvv. 369. Veroveren onder den Oversten *Krakauw* Schiffelbergh, Treptau, Schiffelbeyn en Kammin, en trecken vveder te rugh. 378. VVorden gheslaghen. 379. Trecken uyt VVolfenbuttel. 380. Doen vergheefs versoeck op VVolauvv. 396. Veroveren Zvveynits. 413. Haer af-tocht van VVeenen na Constantinopel. 414. Nemen het Slot Zeyts in. 415. Insghelijcks VVolau. 417. Vallen in Kihl en veroveren de selve Stadt en het Slot. 422. Breecken haer heyr by Bernburgh op. 431. VVaer van by de dry duysent voeradypaerden in des vyandts handen vallen, en tvvintigh regimenten gheslagen vvorden. 432. Verlaten Trachenbergh en vvorden geslagen. 435. Veroveren Budstadt. 438. Vluchtende ruyters in-gheleghert, houden qualijck huys. 444. Trecken in vvinter-leger. 469. Voegen sich met de Beyersche by een. 471. Vangen de Svveetsche Overste *Mortaigne*. 472. Haer op-tocht. 479. VVorden van de Lant-Graef *Georgh* vervvillekomt, en vertoonen sich voor het Svveedtsche legher. 480. Overvveldighen Crems. 482. Insgelijcks Niclaesburgh in Moravien, en het Slot Teschen. 483. Slechten VVildensteyn in Elsas. 483. Veroveren Korneuburgh, Ravenspurgh, Stets en Franckensteyn. 492. Belegeren VVeyssenburgh, nemen 't in, en vvorden van de Svveeden in Boheemen overvallen. 506.

de Keyserschen en Beyerschen voeghen sich by een. 471. Veranderen haer leger-plaets, en gaen te rugh. 481.

Kinsky ghevanghen. 369.

Klaght der Burgundiers. 296.

Kleef van de Keyser-Vhelischen overvallen. 318.

Kolievre in-ghenomen. 327.

Konespolsciis dapperheyt. 156.

Koninghsmarck treckt tot *Banier*. 246. Neemt den Abt van Doupel gevangen en plondert verscheyde

ſcheyde plaetſen in Boheemen. 362. Stroopt en voordert ſchattingh. 367. Verovert het Slot van den Heer van Hoym. 370. Als oock Gottersleben, VViegheleben en Aſchersleben. 370. VVil met Halberſtadt niet verdraghen. 370. Neemt het geheel in. 371. Verovert Ooſtervvijck. 376. Insghelijcks Belgart. 379. Brandtſchat de Stiften in Neder-Saxen. 396. Sijn begeeren aen den Aerts-Biſſchop van Breemen. 398. Brandtſchat Stade, der Ampten, Vooghdyen, Kloosters en Ridderſchap. 398. Begeert los-gelt voor ſes doot-geſchooten ruyters. 399. Doet de Rakovvitſche Krabaten groote ſchade. 406. Verovert Langhvveel en Egheln daer de Overſte *Vngher* uyt komt. 418. Neemt de ſtadt Torgau en des ſelfs Slot in. 422. Treckt in 't Aerts-Stift Breemen. 438. Verovert de Voorſtadt en de ſtadt Staden. 439. Insghelijcks Boxtehoede en Breemerveurde. 440. Overvveldight het gantſche Sift Breemen. 446. Neemt eenige vaſte Sloten in. 464. Sijn Dragonners vvorden in Kempten overvallen. 499. Overvalt de Darmſtadtſche. 507. En verovert Kirchaym. 508.

de Koningin van Svveden neemt de Heerſchappy aen. 435.

Krijghs-liſt van den Graef van Embden. 266. Neemt Trier en de Keurvorſt ghevanghen. 267.

L.

Landtdagh tot VVeenen. 409. Insgelijcx tot Praegh. 410.

Landt-Graef van Heſſen ghevangen. 2. Verdraeght met *Tilly*. 65. VVordt van *Tilly* tot ruſt vermaent. 154. VVort van hem benaeuvvt. 154. Antvvoort *Tilly*. 154. Neemt Fulda, Ments en VVorms in. 171. Treckt met eenighe Overſten tot den Coningh. 189. Belegert Hamelen. 204. Vlucht in Ooſt-Vrieſlandt en ſterft. 236.

de Lant-Graef *Fredrijck* van *Heſſen* ghevanghen. 435.

Lamboy met de Franſe Hertogen teghen *Chaſtillon*. 305. Slaet hem, en 't getal der dooden en ghevanghenen. 306. *Sijn volck* gheſlagen. 321. VVort van ſijn ghevanghenis verloſt. 380.

Lechnich van de Frans-VVymerſchē te vergeefs belegert. 336.

Leypſigh belegert en ontſet. 344. VVort op nieuvv belegert. 346. Het Slot en Leypſigh met verdragh overgegeven. *346. Nieuvve* Bevelhebber aldaer. 349.

Lintz beleghert, en verlaten. 86. VVeder beleghert. 87.

Lobel doet de Boeren een dobbele neêrlaegh aen. 90. Sijn dapperheydt. 92. VVordt op de vlucht gheſlaghen. 93.

Lodewijck Coningh van Vranckrijck, ontſet Kaſal. 114. Treckt in Picardyen, lijdt ſchade van *Ian* de *Waert*, en beleghert Korbie. 274. Verovert het, en treckt in vvinter-leger. 275. Sendt *Chaſtillon* nae Sedan teghen *Soyſſon*, *Bouillon* en *Guiſe*. 305. Tegen *Bouillon*. 307. Verradery tegen hem ontdeckt. 341. 342. Danckt eenige Amptluyden af, en ſtelt eenige nieuvve vveder in. 355.

Lothringers maecken goede buyt by Mets. 341.

Lothringer vvordt gheſlagen. 294.

Luneburgers van *Papenheym* geſlaghen. 177.

de *Luneburgher* beleghert Hamelen. 204. Sijn af-val, en treckt den Hertog van Bruynsvvijck op ſijn zyde. 244. VVorden voor vyanden verklaert. 249. 250. Sijn doot. 255.

M.

Madlo tot Praegh onthooft. 366.
Maeghdenburghers nemen des Saxen Soon tot Biſſchop aen. 104. Stellen haer teghen den Keyſer, en vvorden beleghert. 105. VVordt verlaten. 106. VVederom belegert. 137. 229. 't Gemeen volck oproerigh en vvordt gheſtilt. 137. De aert van 't ſelve. 137. De Schanſen vvorden van *Tilly*, *Papenheym* en *Mansfelder* in-ghenomen. 139. Verlaten de anderen. 140. En de Tol-ſchans. 141. VVorden van *Tilly* vermaent. 141. VVort van de Burgers in brant geſteecken. 143. VVordt overgegeven. 143. 230. Haer Biſſchop ghevanghen. 143.
Mansfeldt geſlagen. 9. Valt in de Palts, en dreyght den Hertogh van Francken. 33. Is teghen den Hertogh van Beyeren, ſijn liſt, vvijckt na de Neder-Palts, en neemt verſcheyde plaetſen in. 33. 34. Voeght ſich met de Palts-Graef, en ſlaet de Keyſerſche. 35. VVort geſlagen. 39. 63. Keert in 't Rijck. 40. Houdt in Ooſt-Vrieſlant qualijck huys, put de Graef van Oldenburgh uyt, en vloeyt vvegh in vvelluſten. 41. Verbindt ſich met *Bethlen*. 42. Verlaet Meppen, en ſijn volck vvordt by Friſoyt gheſlagen. 43. Verkrijght vveder een leger. 50. Verſterckt by VVeſel ſijn leger, en vervvoeſt het Keulſche Landt. 51. Sijn legher vergaet door eyghen moedtvvil. 52. Sijn poogen, en bevecht de Schans aen de Deſſauſche brugh. 62. 't Getal der dooden. 64. Treckt in Sileſien en Hungaryen. 65. Sijn doot. 71. 101. Sijn volck keeren in Sileſien. 71.
Mantua beleghert. 116. Door krijghs-liſt in-genomen. 122.
de *Marck-Graef* van *Baden* tegen den Keyſer. 35. Sijn ruytery vlucht. 36.
Marck-Graef van *Durlagh* vlucht in VVagerlandt. 75.
Marck-Graef van *Iagerendorp* verſtoort de vrede-handeling. 18.
Maria Vorſtin van Spanjen vvort van den III. *Ferdinand* ten houvvlijck verſocht. 126. En trouvvt met den III. *Ferdinand*. 127. VVordt tot Keyſerin ghekroont. 261.
Maſarin gheſlaghen. 224.
Meppen tot een Zetel der oorlogh. 240. VVordt met liſt inghenomen. 241.
Merode tracht Hamelen t'ontſetten. 205.
Misverſtandt tuſſchen den Coningh van Deenemarcken en de ſtadt Hamburgh by-gheleght. 365.
de Moraviers houden 't met de Boheemen. 19. Ondervverpen ſich aen *Buquoy*, vallen vveder af, en *Buquoy* beoorloght haer door den Overſte *Spetz*. 20. VVorden in ghenade aenghenomen. 20. 21.
een Muſcovijſch Ghesant tot Stockholm. 492.

N.

de NEderduytſche en Hollanders eertijdts vry. 106. Daer nae onder Vorſten. 106.

De seventien Nederlanden tot de V. *Karel* ghekomen. 106. VVorden van Enghelandt en Vranckrijck beschermt, en vreesen den II. *Ferdinand.* 107. Beschicken hem vyanden. 108. Trachten de Zee te bemachtighen, en beleghereu 's Hertogen-Bosch. 108. Nemen VVesel in. 109. Insghelijcks Burick, en veroveren 's Hertoghen-Bosch. 110. Lyden schade, en haer eynde der oorlogh. 111.

een Nieuvv Hungersche Palatijn gekooren. 502.

Nieuvve Stadthouder in Overlingen. 361.

Novigrad belegert. 98. En ontset. 99.

O.

ONstantvastigheyt des Avontuurs. 120.

Oorsaeck der tvveede Maeghdenburghsche oorlogh. 132.

Oostenrijckers vveerspannig tegen den Keyser. 16. Verachten den Keyser, haer moetvvil, en vvorden van den Keyser tot vrede vermaent. 17. Versoecken dat het bevel teghens haer Godtsdienst, herroepen vvordt. 83.

Otto Lodewÿck Rijn-Graef vvort gevangen. 341.

den Oversten *Erlach* en *Moser* overweldighen verscheyde plaetsen in Elsas. 448.

d'Overste *Gallas* treckt na Saxen. 243. Insghelijcks in Vranckrijck en in vvinter-leger. 275. Neemt sijn voorigh ampt vveder aen. 359. En sterft. 511.

de Overste *Seckendorf* om overtuyghde verradery tot Zaltzvvedel onthooft. 323.

de Overste *Slangh* vvordt met acht regimenten ghevanghen, 254. Sijn doot en begravingh. 349.

de Overste Stadthouder *Claudius Soltou* vvordt onthooft. 327.

P.

PAderborn in-genomen. 177.

Palts-Graef *Frederÿck* vvordt tot Coningh van Boheemen gekroont, en vvie 't met hem hielden. 10. Vlucht van Praegh. 15. Komt by *Mansfeldt*. 35. Verlaet Duytschlant. 39. Keert vveêr in de Palts. 176. Sterft. 200.

Papenheym light in de Slagh van Praegh onder de dooden. 16. VVordt teghen de Boeren ghe-schickt. 90. Komt tot Lintz, en treckt teghen de Boeren. 91. Neemt Eferdinghen in. 92. VVordt van de Boeren tot een slagh beroepen, en bedrieght de Boeren met een dobbele krijghs-list. 93. Sijn andere krijghs-list. 94. Beroept de Boeren ten strijdt. 95. Slaet de Boeren, krijght haer Overste ghevanghen, en vvindt haer Steden en Dorpen. 96. Komt in VVestphalen. 172. Oeffent sijn soldaten, en krijght verscheyde plaetsen vveder. 173. Ontset Maeghdenburgh, en slecht de Vesten. 174. Neemt Paderborn in, slaet *Banier* en de Luneburgers. 177. Beanghstight den *Hes, Luneburger* en *Baudis*. 187. VVordt versocht om Maestricht te ontsetten. 188. Tracht vergheefs Maestricht te ontsetten. 188. Benaeuvvt den *Hes*. 192. Ontset VVolfenbuttel, neemt Hildesheym en Mulhuysen in. 193. Voeght sich by den *Fritlander*. 194. Sijn doot. 197.

Passaus verdragh. 2. En verbroken. 2.
de Paus bevvilligt den Keyser hulp-middelen. 434.
Piccolhominis vergheefsche dapperheydt, en lijdt schade. 257. Sijn zege. 288. Sijn andere en grooter zeghe. 289. Slaet de Fransen. 297.
de Poolen slaen de Tartaren. 31.
Praeghs ghevaer. 12. Slagh daer by. 15. VVordt tot ghehoorsaemheydt ghebraght. 16.
Presburgh van *Bethlen* gedvvonghen. 27.
de Protestanten vergaderen tot Leypsigh, en varen teghen den Keyser uyt. 150. Haer besluyt van 't Leypsighsch Verbondt, en bereyden sich tot de vvapenen. 152. Lyden schade. 257. Haer nieuvv verbondt met de Fransen. 300.

R.

RAgotzi, Hertogh van Sevenbergen. 130. Soeckt vrede, en verkrijghtse. 131. Begeert de herstellingh der Euangelische Kercken in Hungaryen. 375. Sijn Ghesant tot Briegh ghevangen. 380. Valt in Graef Humanays Heerschappy, en houdt VVijn-oogst. 388. VVort voor openbaren vyant van den Keyser verklaert. 396. Gheeft Keyserlijcke Ghesanten slecht ghehoor, treckt met een ghevveldigh heyr in Hungaryen, beleghert Kaschau, Epperies, en stroopt op Neuheusel. 397. Verovert Kaschau. 400. Heeft een machtigh heyr. 401. Verlaet de Bergh-Steden, en houdt schermutselingh met de Graef van Bucheym. 408. Sijn voorslagh aen den Keyser, en des selfs begeerte daer tegen. 429. Treckt sterck op. 457. Maeckt vrede met den Keyser. 466.
Regensburgh met list in-ghenomen. 182.
Reynoldt Rosas vermaerde zege. 251.
Rijcxdagh tot Regensburg. 259.
de Roomsche Keyserin sterft. 491.
't Roomsche Keyserrijck tot de Duytschen. 263.
des Roomschen Paus genegentheydt tot Vrede te vergheefs. 304.
de Roomsch-gesinde vyeren over den Coningh van Svveden sijn doodt. 200.

S.

SAvoyer in Montferrat, neemt veel Steden in. 113.
Saxen in-ghenomen. 192.
de Silesiers zijn van selfs de Boheemen toe-gevallen, en vvorden van den *Sax* tot vrede geraden. 21. Nemense aen op voorvvaerden. 22.
Sevenberghen in-ghenomen. 24.
Slagh by Praegh. 15. By VVeydhausen. 34. By VVimpfen. 36. By Floreau. 39. By Lotter. 67. Tegens de Boeren. 91. 95. By Altenbergh. 186. By Lutzen. 196. Voor Hamelen. 205. By Nortlingen. 217. By VVitstoch. 231. By Leypsigh. 164. 345.
Slagh ter zee tusschen de Svveed en Deensche Schepen. 413. Svvaer ghevecht tusschen de selve. 417.
't Slot Mansfeldt van de Svveeden ontset. 326.
't Slot VVolfenbuttel beleghert. 250.
Spanjen en Vranckrijck stryden om de Heerschappy van Italien.

lien. 112. Spanjen vvordt meester. 113.
Spanjers haer aert en overvvinningh. 288. Veroveren Lents en Bassee. 334. Lyden groote nederlaegh voor Rocroy. 364. Insghelijcks in Catalonien. 457. Verlaten Trier. 472. Ontsetten Orbitello. 486. En Lerida. 502. Veroveren Armentiers. 511. Insgelijcks Comene en Landresy. 514.
Stantvastigheydt der Beyersche soldaten. 257.
Stilstandt tusschen Vranckrijck, Svveeden en Beyeren. 508.
Straelsonders moedtvvil, vvorden beleghert, en te vergheefs bestormt. 79. VVederom te vergeefs belegert. 80. En ontset. 158.
de Stroomen in te nemen een saeck van groot belangh. 61.
Student, Overste der Boeren. 92. Sijn dapperheydt, en vvordt ghevanghen. 96.
de Svveeden, vvaer van daen, vvie sy zijn, en haer oude oorloghen. 155. Vallen in Silesien. 170. En in verscheyde Landen van 't Rijck. 201. Lyden van den *Altringher* schade. 203. Trachten de belegeringh voor Nortlinghen op te slaen, en haer vertrouvven der zeghe. 216. Haer slagh-orden omringht, en by nae gheheel verdelght. 218. Haer dooden en ghevangenen. 218. Keeren op het vaste landt, vvorden by Tribses geslagen, en vluchten in de Eylanden. 237. Trecken na Brandenburgh, lyden schade, en slaen de Keysersche. 243. VVorden by Plau gheslaghen. 247. Begheven sich na Halberstadt. 255. Doen met stroopen groote schade, en vernielen vier Keyserlijcke regimenten. 323. Ontsetten 't Slot Mansfeldt. 326. Houden in der Lausnits qualijck huys, en veroveren Guben. 330. En Groszaltza. 331. Insgelijcks met storm Groot-Glogau. 331. 332. En veel andere Steden. 332. Haer treffen by Zvveynitz. 333. Nemen Nuys in, en vallen in Moravien. 338. Veroveren Olmits met verdragh. 339. Belegeren Leypsigh. 344. Verlaten het, stellen haer slagh-orden, en behouden het veldt. 345. Trecken nae Barn, bereyden sich tot de beleghering van Frybergh, en nemen Querfurt in. 349. Voeren eenige dooden van Leypsigh, en veroveren Chemnits. 350. Gaen vveder na de Elve. 354. Laten daghelijcks stercke partyen teghen de Keysersche gaen, en plonderen VVurtsen. 357. En Koldits, schoon 'er haer eyghen volck in lagh. 357. Insgelijcks Lesnick. 357. Overvallen de Graef van Bruay en Overste *Kalenbergh*. 359. Vanghen den Oversten *Vnger* en slaen hem in de ysers. 360. Veroorsaken grooten honger tot Dresden. 361. Haer legher breeckt in Boheemen op, en Melnick af. 366. Ontset en beset Olmits en Nieuvvstadt. 367. Verbrant en plondert Kremsier. 367. Veroveren Lora. 370. Plonderen en verbranden Prosnits, en vvorden vveder betaelt, dry van haer regimenten vernielt, en haer Overste ghevanghen. 372. Belegheren Domits. 374. Nemen Eylenbergh in, en beleghren Iagherendorp, doch te vergheefs. 381. Berennen Briegh, doch te vergheefs, en

komen voor Breſlauvv. 382. Veroveren Domits. 383. Verlieſen Zittau en Lemberg. 391. Insgelijcx Lauben, de Slooten Sagon en Sora, maer vvorden in 't legher by Sanftenbergh overrompelt. 392. Vallen met de gantſche macht ſchielick in Holſteyn en Deenemarcken. 392. Nemẽ Kil in, en deelen de legher-plaetſen heen en vveêr uyt, en veroveren Chriſtian-prijs, Rensburgh, Flensburgh, Itſehoe en Bredenburgh. 393. Perſen gheldt af. 393. Haer Hooftman *Pieterſen* verovert een Deenſch ſchip. 412. VVreken haer. 413. Plonderen het Eylandt Bornholm uyt. 416. Komen aen Stapelholmerlant. 422. Breken op uyt Holſteyn. 423. Veroveren Kihl en Eklenfort, nemen de beſettingh uyt Chriſtiaen-prijs, en veroveren Itſehoe. 425. Beſchermen VVarsback en houden ſich wel in Schoonen. 426. VVordẽ heftigh geſlagen. 426. Behouden goede zege en buyt, en krygen vvederom paerden. 427. Afterhalen met liſt een Beyerſche party. 430. Haer Hooftmacht verovert Pegau. 433. En Zeyts vvelck geſlecht vvort. 434. Nemen het Slot Hornburgh in. 435. En het Slot tot Hernſtadt. 436. Nemen Iglau in. 443. 445. Ledetſch af-ghebrandt. 443. Plonderen Teutſchenbrod en Pilgram uyt, kryghen dry duyſent Keyſerſche paerden, vvaer over groot vluchten nae VVeenen is. 444. Nemen Krembs en Stayn in, en vanghen de Overſte *Ranſt*. 445. Veroveren Kornelburgh. 446. Haer voortgangh in Moravien en Ooſtenrijck. 447. Insgelijcks haer geluckighe voortgangh in Noorvvegen en Schoonen. 453. Nemen Torgau in. 456. Bemachtigen Bornholm, lyden ſchade ter Zee, en haer Overſte *Pieter Anderſon* vvordt met eenighe tot Dreſden ghevanghen ghebracht. 457. Treffen een ſtilſtandt van ſes maenden tuſſchen haer en de *Sax*. 464. Kryghen de Heer van *Gersdorf* neven een Graef van Gronsveldt gevangen. 465. Trecken in vvinter-legher. 468. Veroveren verſcheyde plaetſen. 470. Vanghen de Keyſerlijcke Overſten *Palvi* en *Ludersheym*. 471. Nemen Breemer-veurde en Hoxter vveder in. 477. Insghelijcks Paderborn, Lemgau, en 't Slot Pyrmont. 478. Plonderen en verbranden de vaſte ſtadt Berghen. 478. 479. Krijghen haer voorraedt uyt Kaſſel. 480. Trecken de Keyſerſchen na. 481. Belegheren Aughsburgh te vergeefs. 496. Breecken voor 't ſelve op, en ſlaen een Convoy. 497. Trecken op en veroveren Mindelheym. 498. Keeren na den Bodenzee. 504. Belegheren Lindauvv te vergeefſch en verlaten het vveder, nemen het Eylandt Menauvv en Reichnau in. 505. Veroveren Zvvijnfort. 510. Insgelijcks Eger. 512. De Vecht, Vaſtenauvv en VViedenbrugh. 513. Lyden ſchade. 514.

Svveden, reden vvaerom het niet beſtreden is. 239.

T.

TArtaren van de Poolen gheſlagen. 31. Senden Geſanten

ten aen *Bethlen*. 30. Vallen in Poolen. 99. VVorden gheslaghen en gheheel vernielt. 100.
Terragona ontset. 308.
Tienen door krijghs-list van die van Maestricht in-ghenomen. 476.
Tilly teghen die van Baden. 36. Vervvindt de selve. 37. Bereyt teghen de Deenen de vvapenen. 58. Overvalt een deel van 't Deensche heyr. 62. Neemt Minden in. 64. Verdraeght met de Landt-Graef van Hessen. 65. Is tegen den Coningh van Deenemarcken. 67. Moedight sijn volck. 68. Vervvindt de Elve en Havel. 74. Komt by den *Fritlander*, beleghereren verscheyde Steden, trecken nae Holsteyn, en neemt Pinnebergh in. 75. Komt in 't leger voor Maeghdenburgh. 138. Vermaent de Maeghdenburghers. 141. Treckt teghen den *Hes*. 153. Vermaent hem tot rust, en benaeuvvt hem. 154. Neemt Nieuvv-Brandenburgh in. 162. Is by Leypsigh. 163. Sijn macht. 164. Beleghert Norenbergh te vergheefs. 172. Slaet de Svveeden. 178. VVort ghequetst. 180. En sterft. 181. Sijn deughden. 181.
Torstenzoon komt tot VVolgast. 312. Neemt verscheyde plaetsen in Moravien en de omligghende Landen in. 371. Sijn volck nemen Landtskroon en Dobitschau in. 371. Moravisch Tribau, Lenckenau en Kremnau. 372. Lost tvvee van sijn Overste en straftse. 373. Overvveldight VVitschauvv. 376. Komen voor Brin, Olmits, Nieustadt en Eylenbergh, verstooten en verbranden meer andere plaetsen. 377. Doet een inval in de Voorstadt van Breslau. 387. Belegert VVartenbergh doch te vergheefs. 388. Slaet vijftien hondert Deensche ruyters. 396.
Tourraine begheeft sich met het overschot sijner volckeren in Hessen, en voeght sich by *Koninghsmarck*, de Hessen, *Tupadel* en den Hertogh van Enguin. 456.
Turcken vervvoestē Hungaryen, en vvorden eenighe haerder regimenten gheslagen, en ten tvveede-mael gheslaghen. 47. En gheheel uyt-gheroeyt. 48. Nemen Damasch in, en beleghereren Novigrad. 98. VVillen *Ragotsky* te hulp komen. 401. Belegeren Canea. 468. Nemen Novigrad in. 488. VVorden van de Venetianen gheslaghen. 489. Veroveren Retimo in Candien en slaen de Christenen. 503.

V.

UDenheym van de Keyserfche met list in-ghenomen. 265. Hoe veel gheldt en voorraedt in de selve vvas. 266.
Venetianen bereyden sich om Goita te beleghereren, en vvorden van *Gallas* geslagen. 117. Lyden vvederom een groote nederlaegh en schade. 118. Slaen de Turcken. 489. Hebben groote zeghe teghen de Turcken. 510. Haer voorspoet, en nemen Retimo in. 512.
Verbondt teghens de Roomschghesinde. 2. Tusschen de Coninghen van Vranckrijck, Engelandt, Deenemarcken en de Hollanders. 57.
Vermeende oorsaken van den inval der Svveeden in Deenemarcken

marcken en Holsteyn. 393. VVorden van den Deenschen Rijcx-Cancelier vvederleght. 394.
Verraedt tot Olmits. 342. Zvveynits teghen de Svveeden. 375. VVismar. 453. Barcelonien teghen de Graef van Harcourt. 486. En Lissebon teghen den Coningh van Portugael ontdeckt. 487.
Verscheyde dinghen geschieden op Zee. 469.
de Vervvanten soecken gelegentheydt om te oorloghen. 4. Beschermen de Palts. 22. Verdraghen met *Spinola*. 23.
Vladislaus Coningh van Poolen sijn groote zeghe by Boristhenes. 211. Sijn Houvvlijck aen 't Hof van Parijs. 473. Sijn Bruyt vvordt tot VVarschauvv prachtelijck in-ghehaelt. 483. Rust sich tegen den Turck en Tartar. 484. Sijn Standen stellen 'er sich teghen. 484. Sijn Coningin vvordt ghekroont. 484.
Vlm gaet het Leypsighsch Verbondt af. 153.
Voorteeckenen van de Deensche Oorlogh. 59.
Voorteeckenen van de nederlaegh by Leypsigh. 164.
Voorvvaerden van het Svveeds en Fransch Verbondt. 390.
de Vorst *Fredrijck Henrijck* van *Nassau* sterft. 509. VVordt begraven. 512.
de Vorsten *Robbert* en *Karel Lodewijck* des Palts-Graef Soonen teghen den Keyser. 240. Trecken na Svveden, en vvorden by Lemgos ghesllagen. 241. Vorst *Robbert* gevangen. 242. En tot den Keyser ghesonden. 243. Menighte van de sijne gevanghen. 242.
de Vorst van Savoyen verovert Korbie. 274.
de Vorst van Stadian sterft. 314.
Vorst *Thomaso* lijdt schade. 470.
Vredes punten tot Regensburgh beslooten, en tot uytvoeringh ghebraght. 125.
Vrede tusschen den Keyser en Coningh van Deenemarcken. 81. Tusschen den Keyser en Keurvorst van Saxen ghetroffen, en van veel Vorsten aengenomen. 223. Insgelijcks de Rijcx-Steden. 224.
Vrede-handel tot Munster en Osenbrugh, vvaer toe de selve voor-ghestelt vvordt. 357.
Vrede tusschen *Ragotsky* en den Keyser, insghelijcks tusschen de Coningh van Deenemarcken en Svveden. 466.
Vrees in Hungaryen van vveghen *Ragotsky*. 377.

VV.

WAllachisen Oversten Ghesant en ghesschenck aen *Torstenzoon*. 362.
Walsteyn treckt *Tilly* te hulp. 59. Neemt Hal en het naeburighe in. 61. Treckt in Silesien en Hungaryen. 66. Neemt in Silesien Lischyvitz en Iagherendorp in, en beleghert Troppau en Kosel. 72. Neemt gantsch Silesien vveder in, en slaet de Deenen. 73. Komt by *Tilly*, trecken na Holsteyn, en belegeren verscheyde Steden. 75. Neemt Bredenbergh met ghevveldt in. 76. Bestormt Straelsont te vergeefs. 79. 80. Slaet de Coningh van Deenemarcken. 80. Volght *Mansfeldt* in Hungaryen, ontset Novigrad, en dvvinght *Bethlen* tot vrede. 99. Breeckt het belegh voor Maeghdenburgh op.

op. 106. VVordt op de Rijcxdagh van Regensburgh af-gedanckt. 149. VVordt opperste Velt-Heer. 176. Neemt Praegh in, en dvvinght de Saxen te vluchten. 183. Treckt teghen den *Sweed*, en voeght sich by de *Beyervorst*. 186. En beleghert de *Sweed*. 187. Treckt op. 191. Verschanst sijn legher by Lutzen. 195. Is al te streng. 201. Vervvint de Saxen, neemt Silesien vveder in, en bereyt de Heerschappy. 207. Neemt voor 't Huys van Oostenrijck uyt te roeyen, sich selven Coningh te maken, en vvie sijn hulpers zijn, doch vvort verradē. 208. Treckt na Egra, en de Ieren dooden sijn metgesellen. 209. VVordt doorsteecken, sijn en sijns metgesellen 'er lichamen vvorden op een mistvvaghen ghesmeten en voort-ghetrocken. 210.

VVantrouvv tusschen *Bethlen*, de Turcken, *Mansfelder* en *Wymer*. 100.

't VVapenhuys tot Koppenhagen in brandt. 508.

VVeerspan in Nederlandt. 107.

Willem van *Nassau* verlaet de sijnen. 285.

Wranghel vereent sich met *Koninghsmarck* en eenige Neder-Hessische volckeren, en overvveldight Amoenebergh. 479.

VVreetheydt der Slagh by VVittenvveyer. 291.

de *Wurtsburgher* en *Darmstadter* komē den Keyser te hulp. 234.

de VVymersche lyden schade. 301. Nemen verscheyde plaetsen in, hebben verscheyde aenslaghen voor, vvorden in dry deelen ghedeelt, t'samen ghevoeght en tot *Banier* gevoert. 302. Scheyden van *Banier*, en veroveren Reutlinghen. 353. Handelen qualijck in het Marck-Graefschap Baden. 361. Herdt treffen met de Beyerschen by Ravensburgh. 368. VVorden van de Beyersche geslaghen. 384. Veroveren Rothvveil. 385. VVorden geslagen. 386. Verliesen Rothvveil. 387.

Z.

Zonst belegert en ontset. 500.

Zvveynfurt vvort met volck versterckt. 351.

Eynde des Registers.

Wassenberg, Eberhard,

Duytsche Florus

Amsteldam 1647

Eur. 849
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10408886-3